

Anton Cosma

Ela Cosma

Blaj - Dumbrăveni - Cluj

In presentem primitu
dela fratelo Georgie
in 7. Sep. 1857. —

Juliu Bardasz

Stuente in
~~collegiu~~ reformatiloru
dein Museju Osiorheiu

ISTORI'A
ROMANILORU

DIN

DACI'A SUPERIORE.

TOM. II.

Suciu Bonetiu
August Trebnușeanu
Stefan Nicle
Ion Pop
Stefan Iulian
Petre Suciu
Papa Florin

Stefan
Iulian

TIPARITA LA C. GEROLD SI FIU.

ISTORI'A
ROMANILORU

DIN
DACIA SUPERIORE

DE
A. PAPIU ILARIANU.

TOMULU II.

EVENEMINTELE ROMANILORU LA A. 1848. PENE LA
ADUNAREA DIN 15./3. MAIU INCLUSIVE.

Gerold

12
8 807

VIENA
CU LITERELE LUI C. GEROLD SI FIU.

1852.
A. Francosy VII 1901 VII.

**Terram autem, quam petiit (Arpad) a Nostra Gratia,
nullatenus concedimus Nobis viventibus.**

Menu-Morotu.

SENATULUI. E. POPORULUI.
ROMANU.

CARE. IN. V. NON. MAIU. A. U. C. MMDCL.

PROV. DAC. MDCCXLII.

IN. BLASIU. IN. CAMP. LIBERTATEI.

JURA.

A. SI. APERARE. LIMB'A. E. TIER'A.

MAI. MULTU. CÀ. VIET'A.

A. PAPIU. ILARIANU.

COLONU. DIN. DAC'A. LUI. TRAIANU.

LA. A. PROV. DAC. MDCCXLVI.

DIN. VOTU.

CATRA LEPTORI.

Anca in anulu 1848., indata dupa Adunarea din 15. Maiu, mi-am' fostu propusu a scriere pentru Romani intemparile, ce atunci de abiã incepușera a se desfasiurare. Cu totè ca materialulu culesu anca de pe atunci, o suma de documinte si alte insemnari, ce-mi facusem, mi-se perdura mai pe urma: am' remasu tarè in propusulu meu. Mi-aduceam a minte cu durere, câte incercari de libertate nu fecera Romanii in tempurele trecute: si séu nu se aflâ, séu nu cutediã neci-unu Romanu a le descriere, dupa cumu au fostu! Cei de alta gente, ce le-au scrisu, le-au scrisu in interesulu loru propriu e in oprobriulu si defaim'a Romaniloru. Câte invetiatura e folosu n'aru fire potutu trage Romanii în a. 1848. din acele intem-

plari, deca ele aru fi fostu scrise de verunu Romanu pentru Romani! Me uitám de alta parte, cumu evenemintele anului 1848. pe dî ce se desvoltà, se facea totu mai importanti, si me temeam, nù cumvâ si aceste se remania cunoscute posterita-tei Romane numai din condeiulu celoru de alta ginte. In fine, me provocara si me indemnara mai multi Romani, barbati de-mni de tota consideratiunea.

Din motivele aceste me apucau de lucru, si in a. tr. esì la lumina primulu tomu de „*Istori'a Romaniloru din Daci'a Superiore*“, cà preambulu in istori'a Romaniloru din a. 1848. Bunavointi'a, cu care acceptâ Publiculu Romanu acelu tomu, mi insuflâ si mai multu curagiu spre continuarea opului.

Atunci cugetám, ca voiu cuprinde intr'unu tomu tote evenemintele aniloru 1848. e 1849.; dar' intrandu in compilarea loru, pe de o parte materi'a crescea din dî in dî sub mana, pe de alta parte 'mi veniea din tote partile documinte de o insemnate forte mare, fara cari istori'a remanea defeptuosa. Prin urmare, fui constrinsu a schimbare totu planulu opului, dandu-i

o stenssiune mai mare, si impartindulu in mai multi tomi.

Dupa-ce in tom. I. trecui rapede preste istori'a Romaniloru pen' la capetulu anului 1847: in tom. II. descrisei intemplantile anului 1848. pen' la Adunarea Natiunale din 15. Maiu inclusive. Spre a potè intielegere evenimentele aniloru 1848 — 1849., premisei tomului II. o Introdoptiune mai lunga, in care desvelii mai pe largu cea-a ce numai aieptasem la loculul seu in tom. I., si me adoperai a reschiarare ideele politice-natiunale, de cari se agità si din cari purcedea diversele partite inainte de 1848. ale natiuniloru Europei de Resaritu, e cu distintiune ale imperiului austriacu, ce luara parte aptiva in evenimentele acestoru doi ani, mai alesu in tier'a unguresca, in Croti'a, in Temisian'a, Crisian'a e in Transilvani'a. Tomulu III. vâ traptâ intemplantile dupa Adunarea din 15. Maiu pen' la constituirea Comitetului Romanu in optobre 1848. Tomulu IV. pen' la retragerea ostepi imperatesci din Transilvani'a in Martiu 1849. Tomulu V. vâ enarâ luptele, ce Romanii, singuri si neadjutati de nemine, le avura cu unгурii.

Tomulu VI. e celelalte se voru ocupà cu intemplantile dela finit'a resbelului civile pen' in diu'a de asta-di. Documentele, ce parte confirma, parte ilustra materiele, cà se nu precurme cursulu celu firescù alu istoriei, spre comoditatea leptorelui se tiparira, e se voru tipari si de aci inainte, la finea tomiloru, de cari se tienu, in limb'a originaria; facundu-se in testu pretotinde la loculu seu provocatiune la densele, unele traducundu-se intregi; éra din altele numai cuprinsulu.

Dupa acestu planu se vâ continuà istori'a moderna a Romaniloru in sîru cronologicu ¹⁾).

Candu m'am apucatu de lucru, nu-mi erà necunoscute pedecele, cu cari are a se luptà totu istoriculu. Deca C. Crispu Sallustiu s'a potutu plangere, càtu è de greu a scriere istoria, pentru-ca mai antaiu, dupa-cumu dice elu, limb'a se cuvine se corespundia fapteloru si se fia demna de ele; a dou'a, pentru-ca, deca spuni faptele cele

¹⁾ Din punctu de vedere cronologicu insemnamu, ca unde in testu nu s'au pusu datele dupa ambe Carendariiele, se intielege Carendariulu celu nouu Gregorianu.

rele ale omeniloru, cei mai multi te inculpa de invidia; si esci placutu numai, candu vorbesci de fapte virtuose e gloriose, pe cari fia-care le crede usiore ¹⁾ — cu câtu mai multu le sente unu Romanu aceste greutati, mai vertosu, candu scie istori'a tempului de fația, unde are a face cu persoane, cari se afla anca in vietia.

Ce se atinge de greutatea din punctulu limbbei: Sallustiū, fara indointia, nu o intielegea de limb'a latina, care chiaru in epoc'a acea-a se află in celu mai inaltu gradu de cultura; cî modesti'a lu facea a se temere, ca nu vâ fi in stare de a imbracare faptele, de cari sciea, intr'o limba demna de densele. Nece limbbei Romane nu i se pote facere neci-o imputatiune. Limb'a nostra, cu tote ca nu se pote laudare cu Clasici, nu è intru nemicu mai puçinu capace, de câtu sororile ei. In ea poti tra-

¹⁾ Ac mihi quidem in primis arduum videtur res gestas scribere: primum, quod facta dictis exaequanda sunt; dehinc, quia plerique, quae delicta reprehenderis, malivolentia et invidia dicta putant: ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit; supra ea, veluti ficta, pro falsis ducit.

C. C. Sallustius in *Catilin.* III.

ptà tote obieptele scientifice si ver-ce idee sublimi. Greutatea inse è din parte-mi, cà unulu, ce acumu incepui a scriere in limb'a materna. Am' sentitu in adeveru e sentiu, câtu è de greu de a scriere de odata bene e curatu in limb'a tea e de a te ferire de strainismi, dupa-ce tote scientiele le-ai invetiatu in limbe straine. Cunoscuc ensu-mi, ca n'am potutu scapare pretotindine de acestu vitiu, si cunoscuc si mai multu, ca n'am potutu implenire cea-a ce cere Sallustiu dela istoricu, cà limb'a se corespundia demnitatei fapteloru. Din acestu puntu de vedere ceru indulgenti'a leptoriloru. In celelalte, m'am adoperatu, se scriu intr'unu stilu usioru e firescu, conforme geniului limbei nostre. Èr' câtu pentru forme: m'am tînutu de analogi'a limbei, singurulu principiu, care pote e debe se unesca pe scriitorii Romani 1).

Cu multu mai tare sente unu Romanu cealalta greutate aieptata de Sallustiu, greu-

1) Form'a in *entu* si *ente*, care am usuat'o forte desu, se nu mi-se impute de latinismu, pentru-ca urmele acestei forme se afla in cartile nostre cele mai vechie.

tatea din punctulu consideratiuniloru personali, mai alesu candu scriemu faptele ominiloru, ce se afla anca intra noi, e mai vertosu, candu Romanii din imperiulu Austriei, pen' acumu fara de vietia publica e fara de publicitate de tipariu, nu s'au invetiatu anca a-si vedere faptele date in judecata publica. Aici prin urmare mi-se pote templare si mie cea-a ce dice Salustiu, cà unii se-mi impute invidia ver vointia de reu, altii se me inculpe de lingusitoriu e partiale. Dar' io luai bilançi'a in mana, si aruncai intr'o cumpana tote consideratiunile personali; er' in cealalta cumpana pusei insemnetatea evenimenteloru din a. 1848. e 1849., importanti'a documentelor relative la aceste evenemente, e emolumentulu gencei nostre, in fine, scopulu ce mi-l'am propusu dela inceputu: se lasu posteritateri Romane o icona viia e adeverata a acestoru mari evenemente, la cari au luat parte si Romanii cà aptori principali, si cari sunt scrise in inim'a mea si a toturor Romaniloru. Dupa-ce me convinsei, ca aceste din urma cumpanescu pe cele de antaiu, alegerea nu-mi fù grea: calcai preste consideratiunile personali si

me intrarmai cu singur'a arma, cu care te poti armare in istoria, cu *Adeverulu*.

Spre a scriere o istoria adeverata a intem-
plariloru din anii din urma, nu se cerea
de câtu ochi sanetosi, studiu in culegerea
documinteloru, bunavointia, amore de ade-
veru si inima de a-lu spunere. Evene-
mentele aceste se petrecura sub ochii no-
stri, e sunt anca in viia memoria a ome-
niloru. La unele am luat eu ensu-mi parte
de a dreptulu, prin urmare potu se dîcu,
ca am' scrisu cea-a ce am' vedutu eu en-
su-mi, si cea-a ce veduramu cu totii. Dela
mine n'am adausu nemica, si critica anca
n'am facutu, de câtu unde erà neaperatu
de lipsa. Am lasatu la o parte si carapte-
ristic'a personeloru, care de altminte se
cere in ver-ce istoria pragmateca; pentru-
ca multe intemplari se esplica numai din
carapterulu ominiloru ce intra la medi-
locu, ca aptori. Dara in locul acelei-a
am lasatu pretotinde, ca faptele se vor-
besca, cle de sene, si am produsu in totu
loculu documente spre intarirea loru.

Adeverulu fiindu-mi legea suprema si lucé-
ferulu intru tote, l'am scrisu fara sficla,
si l'am spusu amicului e inimicului intr'o

forma, fara partenire. Cu toate inse, ca m'au adoperatu cu tote poterile a-lu aflà si a-lu spune: se pote se afle cineva si in acestu opu erori si scaderi, de cari nu è scutitu neci-unu lucru ominescu; inse ceste din urma, le voiu plini, cele de antaiu le voiu indreptà cu tota promptitudinea indata ce mi-se voru descoperi cu anima amatoria de adeveru, carui bucurosu se pleca totu omulu onestu: era nu din studiu si din menia, care nu merita neci-unu pretiu.

Nu potu incheia fara de a multiamire catorva barbati Romani, cari cu tota bunavointia me adjutara cu desluciri asupr'a fapteloru speciali; altii tramitendu-mi din mai multe parti documinte de mare pretiu; e cu distinctiune unui bravu Romanu din A, care pe langa o multime de documinte de cea mai mare insemnetate, mi fece si o istoria catu se pote de completa a intemprariloru din a. 1848., mai alesu in catu se atinge de Romanii din Temisian'a e Crisian'a; de acestu manuscrisu, precumu si de altulu dela unu Romanu din Temisian'a, me voiu folosi ca de operi de sene statatorie. Atatu pre acesti-a, catu

si pe altii, cari voru mai fi avendu documente de aceste-a, séu le sunt cunoscute unele fapte istorice necunoscute in publicu, i rogu in interesulu istoriei natiunali, cà se binevoiesca a mi le tramita si de aci inainte.

Cu aceste dau in man'a publicului Romanu tomulu II. alu istoriei nostre moderne.

Candu v'èsi tomulu III.: nu potu determinare acumu. Materialulu pentru tomii urmatori se aduna e se compila neintreuptu; ér' esirea loru la lumina depinde dela impregiurari, ce nu-su in poterea nostra, apoi si dela bunavointi'a, cu care publiculu Romanu v'è acceptà tomulu II.

Viena 15./3. Maiu 1852.

Autorele.

CUPRENSULU

TOMULUI II.

INTRODUPTIUNE.

	pag
D esvoltarea Slavismului, Ungurismului e Romanismului inainte de a. 1848	I

CAPU I.

Miscarile e eluptamentele martiali ale unguriloru. Critic'a constitutiunei ungresci din a. 1848. Ministeriulu ungrescu. Miscarile natiunali ale croati-loru, serbiloru, slovaciloru.....	3
--	---

CAPU II.

Miscarile transilvane. — Miscarile e agitatiunile ungresci e secuesci pένtru uniune. Miscarile sasesci. — Miscarile romaniloru transilvani. Discușunea Uniunei in foile publice ale romaniloru. Prochia-	/
--	---

matiunea lui S. Barnutiu din 25. martiu in contr'a uniunei. Miscarile romanilor in diverse parti ale tierii totu in 25. martiu. Tenerimea dela Osiorheiu proiepta adunare pe duminec'a Tomei. Resipirea tenerimei in tota tier'a spre a chiamà pe poporu la adunare pe dum. Tomei. Incercarile guberniului de a impedecà adunarea romanilor. Incuviintiarea Adunarei din 15. maiu. Cancelari'a de curte	53
---	----

CAPU III.

Adunarea romanilor dela duminec'a Tomei. Relatiunile comisarilor despre adunare. — Gubernatorele tierii merge la Sabinu dupa adunare. Calumniile, amenintiarile, persecutarile romanilor din partea unguurilor in urm'a adunarei dela dum. Tomei...	129
---	-----

CAPU IV.

Discusiunea cauzei Uniunii e natiunalitatii intre romani. Maestriile sasesci. Calumniile unguuresci. Conferintiele romanilor pentru cele ce sunt se se faca in adunarea natiunale; conferinti'a din Sabinu. Mesurile guberniului pentru adunarea din 15. maiu. Agitatiunea tenerimei prin tiera, chiamarea e plecare romanimeii la Blasiu la adunare.....	159
---	-----

CAPU V.

Adunarea generale a Natiunii Romane din 15./3. maiu	204
---	-----

DOCUMENTE.

	pag.
I. B. Nicolau Wesselényi despre romanismu	267
IV. Concesiunile făcute romanilor de Universitatea sasésca	272
VII. Propusetiunea Cancelariei de curte catra Impe- ratulu ddto. 29. aprilu in urm'a scirei despre mi- scarile romanilor si despre cugetulu loru de a se adunare la Blasiu	274
VIII. Cerculariele episcopîcloru chiamatorie la Adunarea din 15./3. maiu	277
IX. Relatiunile comesariloru despre Adunarea dela du- minec'a Tomei	279
X. Doue poesii din a. 1848	286
XII. Scrisori'a comitelui supremu Bánfy catra governa- toarele, in care cere, că la Adunarea din Blasiu se se tramita si unu comesariu din sinulu guberniului	289
XIII. Instruptiunea pentru tienerea Adunarei din 15. maiu	290
XIV. Protocolulu Adunarei din 15. maiu	291
XV. Relatiunea comesariloru despre conferinti'a de du- minec'a e despre siedinti'a I. a Adunarei	303
XVI. Scrisori'a ep. Schaguna din 16. maiu catra credin- tiosii sci	304
XVII. Relatiunea comesariloru despre cursulu ulterioare alu Adunarei	305
XVIII. Scrisori'a ep. Lemenyi catra Balintu, paroculu Ro- siei, prin care-i demanda, că se se departe din Blasiu dela Adunarea de duminéc'a Tomei	306
XIX. Discursulu lui Barnutiu din 14./2. maiu de relatiu- nile Romaniloru cu Ungurii, e de libertatea na- tionalu	307

INTRODUPTIUNE
IN
ISTORI'A ROMANILORU
LA
ANII 1848 E 1849.

Desvoltarea Slavismului, Ungurismului si Romanismului inainte de a. 1848.

I. **C**u anulu 1848. incepe Rom'a alu XXVII. seclu dela urdirea sea, si Ponteficele celu mare, care siede in acestu anu pe scamnulu lui Petru, anca inainte de revolutiunea din Februaru face schimbari mari in constitutiunea si administratiunea statului romanu, prin cari pune la mirare pe tote poporele si descepta intr'ensele speranti'a timpului de auru; elu asedia consulta de statu, forma de dieta permanente; 'si iea ministri seculari; da legi favoritorie tipariului etc. cu aceste si mai multe asemeni institutiuni neaudite si nepraticate vreodata in Rom'a incependu dela San-petru apostolulu pene la Piu IX — elu produce o miscare singurateca in mintile omenilor, si prin faptele sele storce respektulu poporeloru de tote confe-

Miscarile
poporeloru
apusene in
1848. si ca-
racterile
acelor-asi.

siunile, tota lumea caută cu mirare la virtutile ponteficelui liberale, si nu credea nimene, ca ar mai mai fi ceva cu neputintia, vedendu cumu s'a mutatu Principele celu mai absolutu in *Pontefice constitutiunale*. — Reformele ponteficelui pusera in miscare pe tote poporele staturiloru Italiei. Anca inainte de revolutiunea din Februaru ferbea Itali'a intrega, si poporele storcea reforme, drepturi constitutiunali.

II. Candu se facu acestea in Rom'a si in tota Itali'a: Francii parisiani — invetiati fiindu de 50. de ani a incepe tote miscarile politice in Europ'a, ca se nu-i intreca nici de asta data Cetatea eterna pe stadiulu libertatei — restorna tronulu regescu si pe regele loru Ludovicu Filipu 'lu constringu la fuga — chiaru in lun'a aceea (23. 24. Februaru), in care alungara si romanii inainte cu 2356. de ani pe Tarquiniu Superbulu celu din urma rege alu loru, si precumu introdusera atunci acesti-a republic'a in locul monarchiei: asià si francii in 1848. proclamaru republic'a si promisera ajutoriu tuturoru poporeloru subjgate.

Faim'a restornarei tronului lui Ludovicu Filipu strabatù ca fulgerulu tota Europ'a, si numai o strigare se audià dela apusulu pene la resaritul ei, si aceea erà resunetulu treimei francesci: libertate, ecaritate, fratietate!

III. Cì libertatea acestui anu s'a aretatu in mai multe forme. La franci s'a aretatu ca *socialismu* si ca *democratismu*: francii socialisti nu dorià nimicu mai puțin, de câtu a resturnare cu totulu societatea ceea ce este acumu si a o ordi-

nare altmintrea — dîcundu, ca nu e de locu bine ordinata, ei nu se multiemiã numai cu libertatea politica; — éra republicanii democrati se destingea de cei socialisti, cari se numescu sî *rosii*, ca democratii vreu, se stea republic'a; dara inse vreu se stea sî propietatea fia-carui-a neatinsa. — La italieni s'a aretatu libertatea, cà o dorintia de a unire tota Itali'a, si tendinti'a acést-a *natiunale* atâtu de afunde radecini a prinsu in animele italianiloru, câtu sî acumu, dupa ce s'a restauratu ordinea, anca mai afla tribunariile din Sicili'a membri de ai „unitatei italiene.“ — Despre germanii din 1848. e lucru prècunoscutu, ca s'au incercatu a-i adunare pe toti nemtii intru unu corpu *natiunale*, cà se faca „una Germania mare“, pe care ei o numiã: „ein einiges Gross-deutschland“; deci sî la acesti-a s'a descoperitu libertatea mai multu in forma *natiunale*, de câtu cà dorintia de a indreptare scaderile si neadjunsele societatei, pentru-ca de sî este destula lipse si meseria in Germani'a: tottisi pene acumu frigurile sociali, cari domnescu in Franci'a si in Angli'a, anca nu i-au prinsu pe stranepotii lui Ariminu. Domnii profesori din parlamentulu dela Francofurtu mai multu se adoperã, cumu aru putè facere minunea, cà se se nasca „un'a Germania“, nimicu standu in contra impartirea ei intre 38. de princepi, ale caroru drepturi nu cutezã a le negare. —

De unde se pote vedè, ce caraptere au avutu miscarile din 1848. la poporele din apusulu Europei. Atâtu este de potente ide'a *natiunalitatei* la tote poporele sî cele mai culte! Tote sciù, ca

pentru natiunalitatea apesata sunetulu libertatei este o chimera; dara libertatea perduta totdeauna este in stare a o recestigà o natiune via si unita. Fara natiunalitate nu e libertate: natiunalitatea este conditiunea neaperata a libertatei! — —

Caracterulu
nationale al
miscarilor
poporeloru
rasaritene
in 1848.

IV. Déca trecemu marginile apusului Ungariei, amu pasitu in Europ'a de resaritu. Caracterulu *natiunale* se aretâ si mai strâucindu in miscarile din 1848 ale natiuniloru celoru subjugate si bucatite in resaritul Europei.

Locuitorii principali ai Europei resaritene, cu cari stamu noi romanii in atingere nemidilocita, se tienu de trei semintii: de seminti'a ungresca, slava si romana. Aceste trei semintii au luat parte de frunte si decisiva in miscarile politice din a. 1848. in resaritu. Miscarea politica din 1848 a avutu cursulu seu regulariu la aceste natiuni in mediloculu pazei inainte de revolutiunea din Februaru, miscarea erà preparata, si anulu 1848. i-a datu numai o impingere mai iute, mai determinata spre luptele cele mari intre aceste natiuni. „Intrebarile, cari frementa spiritulu acestoru popore ale Europei resaritene — scrie unu Francu ¹⁾ — nu sunt nici-de-cumu intrebatiuni de sisteme, nu atâtu se lucra la aceste popore pentru cutare seu cutare organisatiune sociale, câtu pentru *natiunalitate*, adeca pentru independinti'a si onorea natiunale ațel-a s'ar tratâ

¹⁾ Les Peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais. Par M. Hippolyte Desprez. Paris. 1850. tom. II. p. 4.

că unu patriotu reu la aceste popore, care n'ar' sacrifică principiile partidei sele pentru caus'a natiunale. Asià e acést-a la Croati, la Bulgaro-Serbi — fratii loru de sange, la Cechii Boemiei, la Romanii Transilvaniei si Moldo-Romaniei“ . . .

V. Deca vomu cercà cu de-a-menuntulu relatiunile acestoru natiunalitati intre sine: vomu aflà prèusioru caus'a acestui fenomenu politicu. — Natiunalitatea fia-carei din aceste trei semintii se aflà — si se afla anca — amenintiata cu perire intr'unu locu din partea germanismului, intr'altulu din partea ungurismului si intr'altulu éراسi din partea rusismului, pentru-aceea e lucru prèfirescu, ca *natiunalitatea* tiene locul celu d'ântâiu la aceste popore intre tote interesele politice-sociali. Mai incolo — fia-care din aceste natiuni are preocupatiunile sele politice; fia-carè are unu ideale propriu alu seu, carui subordina tote celelalte interese; fia-care vede inaintea sea unu venitoriu — de si departatu, dara pentru ele certu, — si acest-a este independinti'a absoluta intemeiata pe unitatea de limba si natiunalitate.

Desvoltarea
principiului
natiunale la
poporele
resariteno.

VI. Cea mai numerosa din aceste trei semintii e seminti'a slava. Deca vomu luà afara natiunea unguresca, seminti'a asiatica, si natiunea romana: totu resaritul si tota media-noptea e semenatu cu poporatiunile cele diverse ale slaviloru. Acesti-a sunt gigantele de 80. de milioane, „alu carui capu — dupa poetulu slavu ¹⁾ — e Rusi'a, inim'a Poloni'a, braciile-i Boemi'a, picioarele-i se razima

¹⁾ Kollar.

de o parte pe Bosforu, de alta parte pe marea adriatica“; acést-a este semintia cea mare slavesca „*fiic'a Slavei*“, care unindu-se o-data intru unu corpu politicu, cu o suflare se vede a amenintia perire nu numai „*ungurului apesatoriu*, nu numai *neamtiului invediosu si perfidu*“; dara si romanului, care de tote partile Daciei sta in atingere nemidilocita cu acestu gigante, amenintiatu de Rusu in principatele dela Dunare, in comerciu de-a-prope la medianoptea Daciei cu famili'a polona, prin Slov ci cu famili'a cehica la apusu, si cu famili'a ilira la media-di.

VII. Somnulu celu letargicu alu poporeloru resaritene suptu opresiunea seclorlu trecute nu lasà nici pe romani si pe unguri a-si vedè periclulu, ce pote le amenintia, nici pe slavi a cautà in venitoriulu loru telu maretiu. Cu finitulu seclului trecutu si inceputulu seclului presente ideile umanitatei incepura din nou a se straplantà in resaritul Europei, de unde impreuna cu sciintiele — se para, ca le a esulatu pentru totdeauna barbaria timpurilor trecute. Cu infocare juna le imbraçiosiaru tote poporele cele apesate ale resaritului: unguri, slavi si romani. Literatii incepura a aduce dela morte la vietia limbile natiunali, istoricii a descrie glori'a impreuna cu durorile timpurilor trecute, politiciii a se legana in idealile venitoriului acestoru popore, poetii a cantà glori'a trecutului, durorile presentelui si marimea venitoriului. Toti acesti scrietori de ver-ce specialitate erà insuflati de spiretulu natiunale. Toti se intrecea. Literatii slavi aflà in limb'a loru limb'a

primitiva a poporeloru, ungurii află in limb'a un-guresca limb'a revelatiunei, si romanii intru a loru limb'a domnei lumei. Istoricultui fia-carei din aceste trei semintii originea natiunei sele i-se pareia mai maretia: slavii — fiii gloriei, ungurii ai lui Atila, si romanii ai lui Romulu. — Politicii se ingrighia a asecurà acestoru popore unu venitoriu mai fericitu. Crudelitatea timpuriloru nu partini nici slaviloru, nici unguriloru, nici romaniloru. Toti asupriti, toti suptu juguri straine. Pe langa acést-a slavii si romanii bucatiti.

VIII. Apesarea acestoru popore stirni intr'ensele ide'a *natiunalitateri*, care este cursulu firescu alu desvoltareii fia-carui poporu, indata ce elu adjunse a cunosce demnitatea morale a unui poporu liberu. Fia-care in unitatea natiunale 'si vedea scaparea esistintier, fericirea venitoriului. Asià se nascu doptrin'a natiunale la aceste popore, dupo care „singuru natiunalitatea ar' fi adeveratulu fundamentu alu statului.“ „Ddiu este acel'a, care a creatu diferinti'a semintieloru: elu este, care a daruitu fia-carei-a — impreuna cu simtiri proprie — si chiamare speciale. Ddiu a vrutu dara, cà natiunalitatea se fia ratiunea determinante a insoçiriloru celoru mari, adeca a staturiloru.“ „Si intru adeveru, in dio'a, in care s'ar' constituì Europ'a pe acestu principiu de natiunalitate si de semintia, aru incetà certele, ce o turbura pene la cele mai dinmtru ale sele, si aru face locu unei armonii noue in istori'a omenimeii.“ ¹⁾

Doptrin'a
natiunale.

IX. Doptrin'a natiunale inventà *panslavismulu*

¹⁾ Desprez, t. I. p. LXXV.

pentru slavi, *daco-romanismulu* pentru romani. Aceste doue ideali se parea unguriloru cele mai amenintatorie pentru esistinti'a lor, cari nu cunoscea alte scopuri mai inalte in vietia, de câtu a cuceri popore si a domnire peste ele cu o superbia natiunale, care nu suferiã langa sine pe nici-o natiunalitate straina. Deci ungerii inventara planulu *ungurismului*, prin care 'si propusera a stingere natiunalitatea slaviloru si romaniloru colocuitori. Acestu planu inse avu urmare tocmai contraria dorintieloru unguresci; pentru-ca cunoscundu slavii si romanii cu ce perire le amenintia ungerii, se desceptara si mai potente, se pusera in contr'a planului ungurescu si casiunara perirea unguriloru cã natiune politica — precumu vomu vedè.

X. Inainte de a trece la descrierea evenimenteloru din 1848: vomu se cercetamu relatiunile intrenatiunali ale acestoru popore si tendintiele loru politice-natiunali, desvoltarea acestor-a inainte de 1848 si impedecamintele ce li-se punu in cale spre a putè afla checa, cu care se intramu in secretulu causeloru, necesitatei si cursulu miscariloru acestoru popore in a. 1848.

Se cercetamu Slavismulu peste totu, apoi Ungurismulu si Slavismulu in Ungari'a, in urma Romanismulu.

I.

XI. Nu sufere indoela, ca Rusi'a, care este singurul statu slavescu in fiintia, a datu prim'a ocasiune desvoltarei panslavismului.

Imperatii séu Czarîi Rusiei in cursulu timpului unira in person'a sea tote puterile statului, nu numai puterea politica si militare, dara si cea bescericesca. Guberniulu czarului, spre 'a se putè tienè in acèsta putere absoluta — fermeca (cumu dîce Desprez) pe Rusi cu multe medi-lociri, cà se le debiliteze simtiementulu de dreptu. De aci vine, cum-ca Rusulu se inchina czarului, cà la o fintia mai multu de câtu omenesca, si s'ar' scandalu, candu ar' audì, ca imperatulu rusescu e o fintia numai asemenea celorlalti regi si imperati, si nu mai inalta. Acestu entusiasm alu poporului se nutresce prin fanatismulu relegiosu, si acest'a prin multîmea de popi si de calugari, cari credu, ca singura relegiunea rusesca e cea adeverata si menita, cà se fia odata relegiunea tuturor poporeloru, dupo ce voru venì aceste-a tote suptu domnirea czarului si se voru reintorce cu penitentia la credint'ia cea adeverata rusesca ¹⁾. Acestu fanatizmu politicu si relegiosu 'i face pe rusi se-si uite de apesarea si ticalosi'a, in care gemu, aflandu-si consolarea in relegiune, si abastendu-li-se luarea a minte dela cele dinintru la fratii loru cei de o lege din Turc'ia si Austri'a, si asià consolandu-se cu speranti'a dominatiunei universali.

XII. Influinti'a czarului in resaritu se numesce in diplomatiã: *proteptoratu*. Se scie, in urm'a a ce evineminte 'si stabili Rusi'a acestu proteptoratu — intrevenindu intre Raya (crestini) si intre oto-

¹⁾ Desprez, t. I. p. XIII.

mani, si facundu-se la inceputu *garante* alu drepturiloru crestiniloru, in urma dreptulu de garante se prefacù in proteptoratu. — Acestu proteptoratu se intinde astadi asupr'a principateloru Moldaviei, Romaniei si Serbiei. Dara din aceste trei puncte pote lucrà asupr'a a tota imperati'a turcesca.

Cumu se infaçisieza Rusi'a inaintea poporatiuniloru corelegiunarie? „Cà adeverat'a si singur'a depositaria a credintiei crestinesci. Ea are dela prevedintia chiamarea de a-i scote pe turci din Europ'a, dupo dreptulu divinuu ea este aperiatori'a crestiniloru“ 1).

XIII. Dupo-ce simtiementulu relegiosu mai perdù din puterea, ce se tragea din lupt'a armata in contr'a islamismului, si simtiementulu natiunale apucâ de-a-supr'a: czarismulu anca 'si modificâ taptic'a, incependu a maguli ide'a de *semintia*. Asià se nascù *panslavismulu rusescu*. „*Principiulu acestui panslavismu este unitatea absoluta si contopirea deplina a tota seminti'a slavesca cu Santa-Rusia. Scopulu lui este concentratiunea imperiale, si personificatiunea slavismului in autocratia*“ 2). — Petru latirea acestei idei czarulu pune in lucrare tote mediile propagandei. Deschideti ver-ce scriere istorica, politica séu literaria a scriitoriloru muscalesci oficiali, cumu dîce Desprez, urmati pasuriloru si propagandei rusesci in Turci'a, si ve veti convinge.

XIV. Ce pretinde dara *panslavismulu rusescu*

1) Desprez, t. I. p. XVII.

2) Desprez, t. I. p. XVIII. dupo slavistulu Ciprianu Robertu.

dela slavii Turciei si ai Austriei — dreptu recompensatiune pentru rescumperarea de suptu turci si nemti? elu pretinde dela toti slavii de famili'a ilira, ceha si polona, că se se lepede atātu de instintele sele cele firesci de dreptu si de libertate, precumu si de liber'a loru desvoltare natiunale, imbraçiosiandu de o parte absolutismulu Rusiei, de alta parte limb'a si carapterulu natiunale-ruseşcu. Realisarea panslavismului rusescu dara ar' trage dupo sine nu numai stingerea esistintiei natiunali a romaniloru si a unguriloru, cari sunt incungiurati de slavime, dara acestu panslavismu nu s'ar putè realisà, de cātu numai pe ruinele Turciei si ale Austriei. In urma — fiindu o nota carapteristica a acestui panslavismu absolutismulu in tota intinderea sea: elu dechiara resbelu a tota civilisatiunea apusena, tuturoru ideelor de dreptu si de libertate, cari au intratu acum in consciinti'a tuturoru poporeloru resaritene, si cu destintiune a Slaviloru nu numai din Austri'a, cì si din Turci'a. De unde nu fara cuventu obserba Desprez, ca Rusi'a in acestu intielesu este puterea cea mai revolutiunaria in tota Europ'a, nu numai că putere absolutistica, alu carei escesu tocmai asià funtana de spiretu revolutiunariu este, că si abusulu libertatei, — dara si prin propagand'a si tendintiele ei panslavistice restornatorie de staturi ce sunt in fiintia, si de natiunalitati fiitorie.

XV. Dara acestu panslavismu rusescu e absolutu cu nepotintia, precumu e cu nepotintia a desbracă de limba si natiunalitate si de simtiulu de libertate pe atâte-a milioane de popore diferite.

Acestu panslavismu nu s'ar putè realisà, de câtu numai pe ruinele nu numai ale romaniloru si unguriloru, cì tocmai si ale slaviloru; ca-ci scimu, cumu poporele se desfacu mai curendu di vietia, de câtu de natiunalitate si de libertate. De aci veduramu pe poloni, cari anca sunt slavi, luptandu-se cu armele in mana asupr'a acestui panslavismu; éra pe ceialalti slavi 'i vedemu refusandu in fapta acestu panslavismu — lucrandu cu atat-a diligintia intru desvoltarea sea natiunale. — Asupr'a acestui panslavismu s'ar luptà tote staturile amenintiate, tota Europ'a de apusu, carei-a asemine i-ar amenintià periclu. — De acestu panslavismu n'are dara de a se teme nici-unu omu cu judecata.

XVI. Intr'aceea ide'a acestui panslavismu rusescu a folositu nemarginitu — de si indireptu — slaviloru din Turci'a. Prin intrevenirea Rusului li-se usiurâ sortea fația cu turculu. Nu e mirare dara, deca acésta influintia rusesca fù bine acceptata de catra acei slavi apesati, cari — afara de rusi — de tota cealalta Europa sunt nu numai uitati, dara despretiuiti cà barbari si defaimati. — Intr'aceea slavii nici-o-data n'au incetatu a se folosi de influinti'a rusesca numai cà de unu medilocu, si nici-de-cumu cà scopu.

Slavismulu
Ilborale.

XVII. Se vedemu cumu cugeta asupr'a slavismulu celalalte familii slavesci — famili'a polona, cecha si ilira.

Cu totulu in alta coloare se infaçisieza slavismulu la aceste poporatiuni slavesci. — Poloni'a cea nefericita puterea sea cea mai buna si sangele seu celu mai scumpu si-l'a versatu in contr'a

rusismului. Emigrațiunea polona, dupo-ce invetiâ din o speriintia triste, ca e vai de poporulu, care 'si ascepta fericirea sea totu dela straini, dupo-ce vedù ca incuragiarile opiniunei liberali din Franci'a si Angli'a nu potu se aduca nici-unu ajutoriu reale, care se respunda indigintieloru loru, cum-ca „ceriulu e inaltu si Franci'a e departe“ : — incepù a pasi pe o alta cale, a-si creà alte puteri, alte aliantie. Diplomatii si scriitorii polonesci 'si pusera centrulu de activitate al' propagandei loru la poporatiunile cele asuprite ale Europei resaritenene, a caroru cea mai mare parte se tienu de seminti'a cea mare a slaviloru, legate asiadara cu polonii nu numai prin comunile suferintie, ci si prin legatur'a cea potente a sangelui. — Scopulu poloniloru erà: a desceptà in aceste popore ale Europei de resaritu simtiementulu si onorea natiunale, cu distinctiune, a opune panslavismulu rusescu — a carui greutate apesà acumu pe poloni, si care, erà tema, nu cum-và se amagesca pe ceialti slavi — a opune ide'a unui slavismu desvoltatu amesuratu atâtu traditiuniloru si geniului natiunale slavescu, câtu si cerintieloru civilisatiunei moderne, cà intru acestu tipu se-si ajunga cu puteri unite fia-care libertatea sea natiunale si cu destintiune — Poloni'a independinti'a sea.

XVIII. La inceputu idealulu slavescu propusu slaviloru Boemiei, Ungariei si Turciei prin organulu poetului polonu Mickiewicz nu erà alta, de câtu panslavismu, adeca unirea tuturoru poporatiuniloru slavesci intru unu singuru corpu politicu; dara unu panslavismu liberale fația cu pan-

slavismulu despoticu muscalescu. „Prin desvoltarea libera a propriilor se vertuti se se rege- nerezze si se se unesca tota seminti'a slavesca.“ Panslavismulu liberale, dicea poetulu polonu, are de a sierbi libertatei prin braçele liberali ale Poloniei, éra nu despotismulu prin braçele rusiloru.

- Într'aceea din unirea tuturoru slaviloru — fia apoi acést-a prin medilocirea panslavismulu rusescu séu prin a acelu liberale — resultà intemeierea unui statu infricosiatu pe ruinele Europei resaritene de mai nainte. In tota intemplantarea — invinga panslavismulu unitariu alu Rusiei, au celu federatu-liberale alu poetului polonu — dehea se le cuprinda ingrigiare de puterea amenintiatoria a unei atari Slavia pe acele popore din resaritu, ce nu se tienea de seminti'a slavesca. Ce erà se ajunga 8. milione de romani, 4. milione de unguri in mediloculu a 80. milione de slavi: poloni, cechi, iliri si rusi?! Slavii ensisi nu toti aprobà ide'a unei confederatiuni, in care fia-care din aceste patru familii mai mari slavesci ar' fi fostu inde- torata a-si sacrificà independinti'a sea natiunale unitatei a tota seminti'a.

XIX. Vedea dara ver-cine, ca façia cu fia- care poporu din resaritul Europei este de a se urmà o politica speciale; ca-ci, — afara de dife- renti'a cea mare de dialepte chiaru intre ensesi poporatiunile slavesci —, diferitele graduri de cul- tura, in care se afla, diversitatea confesiuniloru, datineloru, traditiuniloru, preocupatiuniloru, pre- dileptiunea fia-carei poporatiuni pentru limb'a si tote celelalte ensusiri proprie — tote aceste-a taià

tota speranța unitatei de atâte-a popore. Deci în urma cei mai întelepți dintre poloni — în capul lor principele Czartoriszky — se abatura și dela acestu panslavismu liberale aretandu, ca firea și scopulu slavismului este de a recunosce dreptulu tuturor natiunilor de a se desvoltă liberu și de sine. Acestu slavismu garantea nu numai natiunalitatea unguilor și romanilor, ci lasă și diferitelor semintii slavesci deplina libertate asupra chiamarei se individuale. — Pe acésta cale a desvoltarei și infrățirei natiunalitatilor speră polonii a-si ajunge independența patriei se.

XX. Acestu planu alu polonilor n'a cadutu pe unu pamentu nelucratu la poporatiunile resaritene. De mai multi ani întreprinsesera atât slavii, câtu și unguirii și romanii — că prin o aceeași inspiratiune — a-si renouă tradițiunile natiunali, și a cercă scaparea independenței se venitorie în desvoltarea ideei natiunali. Acestu simțimentu incaldiă inimele tuturor poporatiunilor resaritene atât din Austri'a câtu și din Turci'a. Poetulu panslavistu Kollar, invetiatii Šafařík și Palacky desceptasera cu sucesu ide'a slava în Boemi'a și media-noptea Ungariei; la iliri Gay; Szechenyi și alții în urm'a lui la unguiri; la romani Sincai, Major și alți mai multi în urm'a lor. — Cu asemenea urmare buna a ținutu și emigratiunea polona pe aceste popore de n'au alunecat la panslavismulu rusescu. Caracterulu latinu alu romanului în sine eră o stavila a panslavismului. Tendințiile unguresci tote asupra panslavismului se dicea a fi îndreptate, și nu nu-

mai asupr'a panslavismului rusescu, cã tocmai sã asupr'a slavismului liberale. Ce se tiene de slavi: vulnerile polonilor, ideile liberali ale cechilor si ale ilirilor, institutiunile cele democratice ale slaviloru Turciei, instintulu natiunale alu tuturoru acestoru popore slavesci — erã totu atâte-a proteste in contr'a panslavismului rusescu. Tendintiele panslavistece-rusesci ale unoru scriitori slovaci si boemi, intre cari se destinsese poetulu Kollar, ale unoru episcopi fanatici ai Bulgariei, cari singuri se lasara a se amagì prin acêsta idea de intemeierea unui imperiu giganticu greco-slavu pe ruinele Turciei si Austriei si ale diverselor natiunalitati — erã cu totulul neinsemnate.

XXI. Intr'aceea se aretã o pedeca in contr'a acestei tendintie de a infratì pe tote poporele resaritene prin recunoscerea principiului natiunale; de multu putea se prevedea ver-cine, cumca acêsta stavila numai ascutitulu sabiei vã fi in stare a o inlaturã. Acêsta stavila fatale erã spiretulu de discordia, ce domniã la Dunare. Deca erã usioru propagandei polone a convinge pe poporatiunile resaritene, cum-ca a lucrã in favorea panslavismului rusescu nu este alta, de cãtu a-si preparã jugulu celu mai infricosiatu: ei 'i fũ greu, 'i fũ cu nepotintia a impacã rivalitatile, ce sfasiã pe aceste poporatiuni intre sine ensesi. „Spiretulu „de discordia, ce domniã la malurile Dunarei, in „fapta erã celu mai potinte ajutoriu pentru Rusi'a. „Se mergeai la Prag'a au la Agram vorbitoriu „de uniunea poporeloru: — prèbine, — respun- „dea cechii si ilirii, — suptu conditiune inse, deca

„ungurii ne voru dà inderetu mai ântâiu — nôe
 „cechiloru tota Ungari'a de media-nopte locuita
 „de slovaci, care este poporatiune de semintî'a
 „nostra — si nôe iliriloru tota Ungari'a de media-
 „di, ambe regatele Croatiei si Slavoniei impreuna
 „cu partea Banatului cuprinsa de serbi. Se fa-
 „ceai romaniloru din Bucuresci si din Jasi una
 „asemenea propusetiune: — acést-a este si pare-
 „rea nostra, respundea acesti-a, — dara suptu con-
 „ditiune, ca mai nainte de tote ne veti garantî,
 „cum-ca Ungari'a resaritena si Transilvani'a, cari
 „sunt simburele si asià dîcundu cetatea natiuna-
 „litatei romane, se voru alaturà langa principa-
 „tele nostre; scapati atunci de ungurismu, vomu
 „fi asecurati asupr'a slavimei, de care suntemu
 „incungiurati. — Cu multu mai mare erà confu-
 „siunea, deca treceai la unguri. Dupo firea si
 „imaginatiunea loru ei nu incetà nici-o-data a mar-
 „turisî simpatî'a loru in cuvinte pompose pentru
 „caus'a natiunalitatiloru; inse prin o desiertatiune,
 „care este not'a liberalismului loru; ei dechiarà
 „totdeodata, ca nu cunoscù nici slovaci, nici iliri,
 „nici romani: nu erà in Ungari'a pentru acestu
 „poporu orbitu, de câtu unguri si supusi ungu-
 „resci. Si aci nu se lucrà nici de cumu numai
 „cu unguri antediluviani, cari fara a luà in con-
 „siderare faptele complinite de trei secle, ar fi
 „voitu o Ungaria donna a tota Europ'a orientale:
 „aci se lucrà cu spiretele cele mai luminate si mai
 „liberali ale semintîei ungueresci, tocmai cu acei
 „unguri, cari ajungundu la putere prin revolutiune,
 „erà chiamati a luà parte in resbelulu celu de cu-

„rundu dupo lupte stralucite de diece ani in capulu partidei propasitorie. Preponderanti'a un-
 „gurului preste tote poporele Ungariei: acést-a
 „erà stipulatiunea, fara care nu voià ungurii dela
 „inceputu a se intielegere cu polonii — adversarii
 „panslavismului“¹⁾.

XXII. Principiulu natiunale erà idealulu tuteuru poporeloru resaritene cu crumperea revolutiunei din Februariu. Sosit'a fostu momentulu pentru realisarea acestui ideale? Erà mature ideele, ce le-a fostu semenatu propagand'a natiunale? Tristulu respunsu, dîce Desprez, sta in istori'a revolutiunei unguresi Polonii, cechii, croatii, serbii — slavii Austriei si ai Turciei, toti romanii erà gat'a a-si dà man'a de fratia pentru eluptarea principiului natiunale: „ungurismulu inse esaltatu chiaru prin revolutiunea europena rupse tote legaturile infratîrei si fericirei natiunalitati-loru ei ungurii, credinciosi prejudeçieloru sele, intipuindu-si in sine ensisi totu resaritul si bulevardulu Europei resaritene in contr'a panslavismului rusescu: nu incetara a respingere ver-ce propusetiune, prin care s'ar' fi cerutu sacrefeçiuulu suprematiei loru preste slavi si preste romani“²⁾.

II.

Ungurismulu.

Se cercetamu dara unguurismulu: se vedemu ce scopuri avea ungurii: prin ce medi-loce 'si na-

¹⁾ Desprez. t. II. p. 88 — 89.

²⁾ Idem „ „ 99.

lucia ei, ca voru putè nu numai impedecà desvoltarea slavismului si romanismului; cì cum-ca voru fi in stare tocmai a contopire pe aceste doe elemente eterogene in elementulu ungurescu, si intr'acestu tipu a privare omenimea de doe individe natiunali.

XXIII. Ungurii.— cei mai pe urma veniti in acèsta tiera — 'si conserbara atâtu suptu timpulu independintiei, câtu si suptu domni'a casei austriace supremati'a asupr'a slaviloru si romaniloru — vechiloru domni ai pamentului, pe cari aici i-au fostu aflatu ungurii si i-au subjugatu in puterea armeloru. In timpurile vechi, candu apesarea amortise onorea natiunale si sentiulu de libertate alu acestoru popore, le fù usioru domnitoriloru unguri nu numai a-si sustienè predominirea peste ele, cì a si trage in sinulu seu in puterea asiediamenteloru politice pe cei mai de frunte ai slaviloru si ai romaniloru; pentru-ca ei ungurii erà domnii puterei administrative si legelative. Scaparea natiunalitateru slave si romane remase numai in mas'a poporului, ce nu luà parte la bunatatile constitutiunali si prin urmare nici unguri nu se putea. Aceste prerogative asupr'a natiunalitatiloru subjugate nu le aperà ungurii cu puteri morali, cì numai in puterea armeloru si pasiuniloru. Ei ensisi ungurii cu prè-puçina cultura, dati placeriloru provenite din predominirea presente, nu se mai socotea asupr'a venitoriului, si cu distintiune nu se socotea intr'adinsu despre unguirea slaviloru si romaniloru — unu lucru, de care nu se putea plange destulu Wesselenyi

Starea unguriloru pene la incercarile germanismului suptu Josefu II.

si Kossuth si toti ceilalti corifei ai ungurismului modernu ¹⁾. — Limb'a loru vegetà totu in starea cea primitiva, n'avea o literatura natiunale, prin care se fia coplesitu si contopitu natiunalitatile eterogene. De candu imbraçiosiasera crestinismulu, limb'a latina erà nu numai limb'a politica a tierei, cì sî limb'a invetiatiiloru si scriitoriloru unguresci. — Dupa caderea la Mohács trei secle dormira ungurii, se molesisera cu totul si se apropià de apunere; amagiti prin demnitati stralucite, prin placeri eleganti, rusinandu-se in Vien'a de barbari'a datinloru sele natiunali si a limbei sele: aristocrati'a unguresca caduse in grop'a germanismului, unde erà se le sî pera natiunalitatea. Coruptiunea, nepesarea aristocratiei pentru venitoriu in marea placeriloru feudali atâtu erà de mare, in câtu nu numai nu vedea periclulu, cì cantà: *extra Hungariam non est vita*, si cumu nu? candu, precumu prè escelentu scrie Szechenyi ²⁾ „nobilulu unguru traià intru o stare atâtu de invidenda, in câtu este cu anevoie a aflà suptu sore unu natu de o sorte mai fericita. Deca oprià dela cas'a sea epistoli si jurnale și avea unu portariu vertosu, care nu lasà pe nimene a intrà in castelu, pen' la or'a mortei se putea leganà intr'acea ilusiune dulce, cum-ca densulu este locuitoriulu unei planete singuratece si mai fericite, in care tote-su numai bucurià si petrecere desfatata fara nici-o grige, osteneła si lucru. Elu nu purtà nici un'a din greu-

¹⁾ Vedi plangerea lui Wesselenyi in „Szozat“, p. 5—17.

²⁾ Szechenyi in „Hitel“. p. 227.

tatile tierei, nu dà dare, nici nu milità, nici nu mergea la adunari se nu vrea, pentru-ca tote aceste-a le putea face prin altii, — cu unu cuventu — pe elu lu fece creatorele in a sea voia buna prè-nalta, cà pe unu omu, care s'a nascutu spre bucuriele lumii cele mai frumoase, si spre simtiemintele cele m'ai dulci ale vietiei si — gaudéant bene nati!“ In atari ilusiuni vià natiunea unghuresca pene in seclulu trecutu si chiaru si cu inceputulu seclului presente, candu irumperea germanismului de o parte, de alta parte desceptarea slaviloru si romaniloru amenintià caderea suprematiei unghuresci. „Numai mesericordi'a Ddielui unghuriloru, dice Szechenyi ¹⁾ a scapatu natiunitatea si constitutiunea (vre se dica supremati'a) acestei mana de poporu asiediatu intre atâtea natiuni de altu elementu. De multu ar fi ingropatu si celu mai de pe urma unghuru, bà si memori'a esistentiei de o data de multu ar fi imormentata pentru totdeauna, de nu ne dà de atâtea ori mana de ajutoriu o putere mai inalta.“

XXIV. Intr'aceea, candu suptu Josefu II. erà se porte germanismulu o viptoria deplina in Ungari'a, candu germanismulu facea planuri — déca este adevératu aceea ce scrie Wesselenyi ²⁾ — „cà se stirpesca de totu natiunea unghuresca si tiér'a se o impoporeze cu germani“: se trezira unghurii din somnulu profundu de trei secle, desceptarea loru natiunale a fostu potente si o accelerara evi-

Desceptarea
unghuriloru.

¹⁾ Szechenyi in „Kelet népe“ p. 43.

²⁾ Wesselenyi i „Szozat“ p. 122.

nementele europene; dara durere! trezirea lor n'a fostu alta, de câtu racnirea desperata a acelu-a, ce se apropia de morte, care-si vede altramente mortea cu ochii, si se arunca orbisi in tote partile numai se scape. Trezirea lor n'a pututu se se despartia de visurile si ratecirile trecutului. — Invetiati lor incepura a studià cu admiratiune trecutulu celu gloriosu alu natiunei unguresci, faptele lor resbelice, de cari tremurà una-data toti vecinii: inspirati de aceste mari memorii; alaturandu presentele cestu umilitu cu trecutulu celu superbu; vedendu-se loviti acumu de germanismu, in venitoriu amenintiati de slavismu si romanismu: incepura a se cugetare seriosamente nu numai despre asigurarea natiunalitatei proprie, cì si despre restaurarea gloriei strabune. — „Ungurii erà odata domnii orientelui, puterea armelor lor o simtià nu numai polonulu, nu numai romanulu, nu numai slavulu de media-di, cì si turculu, germanulu, italianulu. Astadi, candu in totu resaritul noi ungurii ne bucuramu de institutiunile cele mai favoritorie, candu numai noi avemu medilocele cele mai secure spre a ne redicare la o cultura mai inalta de câtu a slaviloru si a romaniloru, ce ne lipsesce alta spre a facere Ungari'a éراسi mare si tare, éراسi domn'a adriaticei si ponticei, de câtu se prevenimù desceptarea slavului si romanului, si fiind-ca feudalismulu, care trage de morte, nu mai pote fi temeifulu predominirei nostre: se-i contopimu pe amendoi intr'unu corpu mare natiunale ungurescu.“ Intru acestu tipu se desceptara ungurii! — Cu desceptarea lor cadù

germanismulu si in loculu acestui-a se redică *ungurismulu* — că a do'a forma a supremației unguresci — cu atât mai crudele de câtă cea d'antăia feudale, cu câtă acést-a ucidea corpulu, éra ungurismulu sufletulu natiunalitatiloru slave si romane. „Ungurismulu éra eliberare si cucerintia totdeodata. Ungurii se eliberara de suptu supremați'a germanismului si totdeodata cucerià, sorbindu pe slovaci, pe croati si pe romani. Celu puçinu ungurismulu, mai multu semetiu de catu intieptu 'si propusese acestu scopu duplu“ ¹⁾.

XXV. Primii nascocitori ai ungurismului modernu au fostu comitele Stefanu Szechenyi magnate potente si „celu mai mare unguuru“, precumu l'a numitu ensusi Kossuth — inamiculu seu politicu, — si baronele Nicolau Wesselenyi vechiulu amicu alu lui Szechenyi, care „a facutu din Wesselenyi — din feciorolu de satu (a' falusi betyár-bol) — barbatu civilisatu“ ²⁾. Amendoi că barbati invetiati si totdeodata si avuti de pe la a. 1825 'si pusera tote poterile sele intieptuali si materiali spre a desceptare pe ungurii cei amortiti si germanisati. — Principiulu si scopulu loru finale éra: „*sustienerea supremației unguresci asupr'a slaviloru si romaniloru prin unguiréa séu contopirea acestor-a in unguiri. Medilocele: redicarea reporturiloru feudali, adoptarea slaviloru si romaniloru intra marginile constitutiunei, cultivarea si latirea limbei unguresci in tote reporturile publice si pri-*

Nascocitorii unguiri smutlui modernu si scopurile acestui-a.

¹⁾ Desprez, tom. I. p. 51.

²⁾ Magyar Szonokok könyve. p. 123.

*vate ale tierei.** Aceste principie formulate de Szechenyi si Wesselenyi in urma se fecera principiele lui Kossuth si a tota natiunea unghuresca. La acestu planu gigantic credea unghurii ca au totu dreptulu, si lucrulu, de si era greu, dara ei 'lu tienea cu putintia.

Cumu-si in-
tameia un-
ghurii drep-
tulu lor de
a unghuri pe
celelalte na-
tiuni.

XXVI. Anca la a. 1831. in urmatoriulu tipu vre se arete Wesselenyi ¹⁾ dreptulu unghurilor de a unghuri pe celelalte natiunalitati. „Nu socotescu, dice, cumca voru potè tieranii pasi acumu si de o data in sirulu natiunei, acést-a debe se se faca cu incetulu, dara negresitu se va intempla. Vericandu se va face acést-a mi-se vede o conditiune a fi necesaria, forte necesaria, si la acést-a ceru cu destintiune luarea aminte a leptoriului. — Natiunea unghuresca va da si va daru locuitorilor tierei dreptulu celu pre-frumosu si cuviintiosu *alu unghurirei*; deca face daru, va ave dreptu a lega conditiuni de daru; este lucru pre-firescu, cumca acelu dreptu 'lu va daru numai acelu locuitori, *cari-su in stare a se natiunalisa* (unghuri) cari se tienu de natiune, cari se contopescu cu acést-a. — Ce este scopulu? acel-a: ca densii, cari pene acumu suntu numai locuitori ai tierei, acumu se se faca natiune. Acést-a vre se faca natiunea unghuresca cu poporatiunea tierei, cu acést-a si cu atat-a i-e detoria; — de nu va pofiti dela densii aceea, ce face pe locuitorii unui pamentu cetatiani, membri ai natiunei, adeca insusire natiunale si limba natiunale: atunci n'ar' implini de totu ci

¹⁾ Bal Itéletekröl. 1831. pag. 233.

numai despre o parte acelu scopu mare si frumosu de a-i facere natiune. Pentru aceea eu socotescu ca e lucru nu numai cu cale cì sî forte necesariu cã tieranii in tier'a nostra numai suptu acea conditiune se se impartasiesca din drepturi natiionali si representative, *déca se voru face unguri intru adevéru*, cã sè fia un'a cu natiunea aceea, in care este se se prefaca, si din ale carei drepturi vreu se se impartasiesca, si se sa prefaca intr'un'a prin limba si dateni. Acestu modu nu este prè-esclusivu nici nu este constringutoriu: — singuru invetiarea unei limbi se pune de pretiu pentru unu dâru atâtu de mare, atâtu de maiestatecu. *In ce mesura aru începe a se ungurî cu încetulu cei ce acumu nu vorbescu unguresce si nu sunt unguri: in aceeași mesura aru capetâ sî drepturi natiionali.*“

XXVII. Éra la a. 1843 totu Wesselenyi asià disertâ in „Szozat“ ¹⁾ despre dreptulu unguriloru de a ungurire pe natiunalitatile eterogene ale tierrei: „slavii din tier'a unguresca nu esistu cã natiune: ei suntu curatu membri ai poporatiunei tierrei unguresci. Ei nu au si nici nu potu se aiba drepturi natiionali: pe densii 'i oblega totu ce se tiene de Ungari'a si de unguri. Ei potu pretinde drepturi civili, de cari Statulu pote legâ detorintie, caroru densii debe se se supuna. De unde urmeza: cumca legelatiunea unguresca, déca cunosce aceea, cumca diferitele limbi ale tierrei impedeza multu binc, ingreuieza admenestratiunea publica

¹⁾ Szozat. p. 276 — 283.

si impedecca unitatea natiunale, care este atâtu de necesaria, si déca spre incungiurarea acestoru nevoi vâ aflâ ça e de lipsa se fia o limba comune pentru toti locuitorii tiei, — déca vâ cunosce si se vâ convinge despre acést-a legelatiunea: ea are nu numai dreptu cî si detorintia, dice Wesselenyi, de a latîre in totu modulu limb'a diplomatica a tiei, care, cumca e cea unguresca, e lucru firescu. Mai incolo dice, ca legelatiunea unguresca are dreptu nu numai de a oblegare pe fiecare cetatianu la invetiarea acestei limbi, cî a restringe intru atâtu sî usulu celorlalte limbi diferite, in câtu inflorirea acestor-a ar' impedeccâ latîrea limbei diplomatice, si asiâ ar' impedeccâ scopulu celu mare, care este unitatea natiunale si unirea poteriloru medilocita prin o limba comune. Wesselenyi dice, ca ungurii aru avè dreptu a pasi sî pe cale violenta spre a unguri pe natiunalitati, violenti'a nu o comenda totusi singuru din acea cauza, fiind-ca nu duce cî mai multu abate delâ scopu. In urma incheia: ca precumu au ungurii dreptu de a desnatiunalisâ pentru interesele cele mai inalte ale Statului: asiâ natiunalitatile au detoria civile a-si restringe dreptulu firescu de a se folosire cu limb'a loru materna — intre marginile acele-a, cari le determina binele publicu alu tiei. Séu cu alte cuvinte: *au detoria a traî cu limb'a loru materna numai intr'atâtu si numai intr'atâtu a o cultivâ, cà prin acést-a se nu se impedece latîrea limbei unguresci si invetiarea ei de cãtra fia-care, ce este neapratu spre ajungerea scopului celui mare alu unitatei natiunali, care este necesaria inainte de tote.* Wes-

selenyi dăce, ca tota nesuinti'a si pretinsiunea ce ar' taià in acestu dreptu alu unguriloru de a unguirè pe celelalte natiunalitati, este resultatu sèu de creri fantastici sèu este o nesuintia criminale. Limb'a celorlalte natiunalitati numai prin ocuparea armata a tierei ungueresci si prin aruncarea natiunei ungueresci in catusi de sîerbitute se pote face limba administrativa si de legi. Numai intr'acestu tipu se potu face si natiune de sine statatoria . . . pentru celelalte natiunalitati nu afla Wesselenyi ferircire nici sperantia secura de nici-unu lucru bunu si mare de câtu numai in contopirea sucesiva cu ei ungurii.“

Este de insemnatu ca Wesselenyi aretâ acestu dreptu alu unguriloru de a unguirè pe celelalte natiunalitati la a. 1843. tocmai cu scopu de a aretâ, cumea ungurii n'au datu nici-o cauza de nemultiamire natiunalitatiloru — in contr'a lui Szechenyi, care infruntase pe unguiri pentru ce interita pe slavi prin pasi neintiepti.

XXVIII. Pe aceste-a se straduià Wesselenyi si toti ungurii a intemeià dreptulu unguriloru de a-i unguirè pe conlocuitori. — Mai avea ungurii unu argumentu, acest-a, dăcea, ca e periclulu de medianopte, carui numai asià se vâ potè stâ in contra, dăca ungurii se voru intarè prin unguirèa tuturoru conatiuniloru: „acést-a, dăcea Wesselenyi si toti ungurii, noi debemu s'o facemu din detorintia cotra noi ensine, din instinctulu sustienerei proprie.“

Cumu vedemu Wesselenyi nu se sfià de locu a dà la golu cu tota nerusînarea totu planulu un-

guriloru de a-i ungurî pe conlocuitori. Szechenyi cu multu e mai cautu, elu nu face acést-a in tote cartile sele. De abea intr'unu locu in „Kelet népe“ apela oresi-cumu la mesericordi'a slaviloru si romaniloru catra unguri „cà dupa-ce slavii mai au anca frati si tieri natiunali afara de Ungari'a si romanii asemene, si numai ungurii sunt singuri de sine in tota lumea lui Ddieu — asià poftesce, se le priimesca limb'a.“

Mediilocelo
ungurismu-
lui.

XXIX. Se vedemu acumu mediele, prin cari 'si intipuià ungurii, ca voru putè ungurî pe slavi si pe romani. Aceste medie erà: *cultivarea si latirea limbei ungueresci; reformarea constitutiunei*, séu se dîcu mai bine cu Szechenyi: „intinderea ei preste toti locuitorii tieriei.“

Intemelarea
academiei
ungueresci si
cultivarea
limbei ung.

Limb'a ungueresca pe la a. 1825. se aflà anca in celu mai de giosu gradu alu culturei, esulata din alatiile aristocratiloru, din sfer'a administratiunei si din sal'a parlamentului unguerescu: in acele-a domnià limb'a germana, in aceste-a cea latina: „discurea germanesce si perorà latinesce.“ — In dio'a de 3. novembre 1825. fù siedinti'a acea memorabile in vietî'a parlamentare si natiunale a unguriloru, candu plangundu-se deputatii, cumu limb'a ungueresca — pe langa tote garantiile ce a cestigatu — in vietia totusi nu face nici-unu progresu, si venindu inainte vorb'a, ca numai intemeierea unei academii invetiate ar' potè cultivà si latî limb'a ungueresca, dara la acestu lucru se ceru bani: — atunci comitele Stefanu Szechenyi, capitanu in regimentulu de husari Hessenhomburg se sculâ si dîse: „cu sum posiesoriu, si de se vâ

redică unu institutu, care se cultiveze limb'a un-guresca, si prin acést-a se ajute crescerea un-guresca a patriotiloru: eu consacru pe altariulu natiunei venitul de unu anu alu bunuriloru mele.“ Entusiasmulu si insufletirea in sala n'avea margini. Venitul anuale alu comitelui era 60,000 fl. mc. Esemplulu lui 'lu urmara mai multi. Si academi'a un-guresca se intemeia intr'unu patrariu de ora! „din ce vei trai intr'unu anu“? 'lu intrebara consoçii pe Szechenyi, „me voru tienè amicii“ respunse acest-a ¹⁾. — Unde este Szechenyi alu vostru romaniloru si slaviloru! — —

XXX. De abè trecura doi trei ani si limb'a un-guresca cea barbara se aduse la unu gradu de cultura, precumu nimene n'ar fi potutu crede. Atátu face patriotismulu!... „Societatea erudita“ nu numai 'si intr'unè tote poterile spre cultur'a limbei si ridicarea literaturii natiunali: ea era mai multu, ea avea importantia unui institutu mare politicu, ea se fece judecatori'a si conducatori'a tuturor-a, cari lucrà spre latirea limbei un-guresci, spre latirea un-gurismului. Ea marturisea „ca in limb'a un-guresca poti scrie cà Cicerone in cea latina, ea nu se indoià, ca limb'a un-guresca ar fi cea mai filosofica si cea mai perfepta de càtu tote limbele tierei, ea credea, ca impunendu-o tuturoru poporatiuniloru tierei s'ar asecurà supramati'a elementului un-gurescu, un-gurirea tuturoru celorlalte popore si totdeodata s'ar asecurà prin acést-a un-guriloru glori'a de a fire promotorii civilisatiunei

¹⁾ Magyar Szonokok könyve. p. 356.

in resaritul Europei. La aceste ilusiuni ale academiei invetiate entusiasmulu ungurului superbu respundea: ca limba mai vechia cà cea unghuresca nu esiste, ca revelatiunea in limb'a unghuresca s'a facutu, ca unghurii se tragu prin Attila dela Noe, ca poporu mai mare si mai vechiu cà poporulu unghurescu nu este, limba mai armoniosa si mai poetica cà limb'a unghuresca nu este; nici imbracamentu mai minunatu cà celu unghurescu nu este: Dumne-dieu ensusi pe tronulu cerescu e imbracatu in atila, unde santulu Stefanu celu d'antaiu rege unghurescu e celu d'antaiu santu¹⁾, — deci „*totu omulu se fia omu si unghuru, pe care-lu porta pamentulu si-lu acopere ceriulu*“²⁾ cantà poetii, si poeti erà toti unghurii in acestu intielesu.

Legile de
limb'a
unghuresca.

XXXI. Legelatiunea unghuresca anca facea totu câtu potea pentru latîrea limbei unghuresci.

Anca prin legi de pe la a. 1791. si din alti ani incepù a se introduce limb'a unghuresca de limba administrativa a tierei in loculu limbei latine; legea dela a. 1830 art. 8. intinse sfer'a limbei unghuresci in causele administrative si judecatoresci; la a. 1836. limb'a latina se dede cu totulu la o parte si limb'a unghuresca se inaltiâ la

¹⁾ Desprez, t. I. p. 54—5.

²⁾ Minden ember legyen ember

És Magyar

A' kit e' föld hord 's egével

Be takar

(Wörösmarty.)

(Fóti dal).

gradulu de limba diplomatica a tierci in obieptele judecatoresci, administrative, legclative, besericesci si scolastece: acésta lege determinâ „cà matriculele se se scria in limb'a unguresca, unde predicile besericesci se tienu in acésta limba, si éi asi: cà la preparandi'a romanesca dela Aradulu-vechiu se se invetie limb'a unguresca“; — legea dela a. 1839—40 merse si mai incolo: „jurediptionile besericesci au de a corespunde in limb'a unguresca cu cele civili; peste trei ani si acolo se se duca matriculile in limb'a unguresca, unde nu se tienu âncã cuventarile besericesci in acésta limba; de aci inainte numai acei-a potu fi aplecati la verice relegiune cà plebani, predicatori, caplani si cooperatori, cari sciu unguresce; limb'a unguresca se se latiesca si in marginile militari: regimentele unguresci (regimente unguresci se numiã tote regimentele tierci unguresci si regimentele de margine) se corespundia in limb'a unguresca cu jurediptionile tierci unguresci.“ —

XXXII. Despre aceste legi, cari cumu vedemu intrudea limb'a unguresca sucesivu din anu in anu totu cu mai multa cutediare, mai antaiu in causele tierci, apoi in beserica si scola la tote natiunile — dîce Wesselenyi ¹⁾: „judece acumu vericine au este in aceste-a improvisare séu pripire, de alta parte violentia séu apesare de natiunitatile straine? natiunea unguresca, a carei-a este istori'a tierci, care a datu nume tierci, alu carei-a rege dupa dens'a se numesce, a carei-a esistentia

Judecat'a lui
Wesselenyi
despre ac-
sto legi.

¹⁾ Szo at. p. 66—7, 73—4—5—6 et 205—6.

natiunale neaternata si propria e consantîta prin recunoscerea Europei de optu cente de ani — acêsta natiune dupa atari precedentie si intre atari impregiurari dieu a potutu se se socotesca, ca e in dreptu nenegatu inaintea lui Dumne-dieu si inaintea omeniloru de a fire singura in acêsta tiera natiune dupa lege, si limb'a ei singura oblegatoria dupa lege legile de pene acumu nu numai n'au mersu prè-departe, cî anca s'a facutu prèpuçinu, pentru-ca avea detorintia legelatiunea a intindere modru de ajunsu prin educatiunea poporului spre invetiarea limbei unguresci, care de ce de ce se face totu mai necesaria. Séu dora se plangu natiunile straine, cumca s'au facutu violentie si fapte vetematorie de natiunalitate prin jurediptiuni, societati séu particulari? deca s'au facutu atari pasi pentru latirea limbei unguresci: acést-a, afara de aceea ca este *o detorintia ce curge din spiretulu natiunale si alu legeri* — dara este si o implinire de detorintia tocmai catra slavi si toti ceialalti de alte limbi straine (!); pentruca a invetià limb'a unguresca, ce se fece acumu nu numai folositoria cî si necesaria, pe cei ce nu o sci, este o lucrare tocmai in interesulu acestor-a. Déca au slavii (si ceialalti) cauza de plangere cuviintiosa in respektulu limbei, apoi acea cauza nu pote stà intr'alta, de câru ca nu e usiurata de ajunsu potinti'a de a invetià limb'a unguresca (!) apoi a poffire cà se se schimbe catusiele limbei latine cu ale unei altei limbi, si o greutate morta se se schimbe cu apesarea unei greutati cu multu mai periculose si mai mistuitorie, este unu ce, la care

natiunea noastra numai prin sabia cuceritoria s'ar pute constringere.“

XXXIII. Prin susu-citatele legi de limba germanismulu si latinismulu era restornatu, ungurismulu in tote casele publice — politice, besericesci, scolastece — ale tierei: *cumu se-lu introducemu sã in colibele slaviloru si romaniloru?* — Legile fecesera destulu, cu tote-ca Wesselenyi nici cu atat-a nu era multiumitu: legile dedesera direptiune ungurismului, si in catrau batea spiretulu legiloru, putea se veda veri-cine. Legelatiunea — afara de cuventarile oratoriloru, afara de planurile, proieptarile de legi de educatiune, de colonisatiune, de traducerea cartiloru besericesci — pene la a. 1847 — 48. nu mersese mai incolo. Mai multu facea pentru lafiera ungurismului intre popore jurediptiunile, societatile, jurnalele si partecularii. Mai multu de catu de la veri-ce alta ascepta ungurii lafiera ungurismului — dela scolele satesci, in cari se invetie pruncii limb'a unguresca si unde se-i momesca cu daruri si alte mediloce pe cei, ce se marturisescu de unguri — precumu se intemplã, trecundu cu vederea alte o miie de esemple — in comunitatea germana-ilira Radna in cottulu Aradului, care plangundu-se la a. 1846 — 7. la locurile mai inalte atatu asupr'a parocului catolicu locale, catu si asupr'a comitatului, ca-ci le-au lepedatu din scola pentru totdeaur'a atatu limb'a germana catu si slavona, introducundu numai pe cea unguresca; er' candu amesuratu ordinei inalte esira comisari cercetatori din partea comitatului, acei-a mai antaiu amenintiara pe geluitori cu alunu la spete,

Scole satesci
pentru lati-
rea limbei
unguresci.

ca-ci au cutezatu a se plangere; ér' pe pruncii scolari 'i momira cu daruri, cà se dîca cumca ei sunt unguri, si cari totusi se marturisea de germani séu slavi, i scotea cu urgîa. Asià acei omni cu lacremi in ochi debea se caute, cumu li-se rapesce natiunalitatea, care suptu jugulu turciloru le-a remasû crutiata. Ungurii striga ne incetatu pentru educatiunea poporului, cà-sî-cumu acea educatiune ar' stà intru a invetiare pe prunci intr'o limba loru necunoscuta. Astadi mane ce se vâ alege din acei-a? In adeveru nici crestini resariteni nici apuseni, cî numai nisce omeni, cari nu voru avè nici credintia, atâtu mai puçinu vreuna cultura, cî ei voru avè numai unu scopu, de a-si sugrumare si a-si persecutare natiunalitatea loru, precumu facu lepedatii pene in diu'a de astadi." Asià scriea Gazet'a de Transilvani'a cu inceputulu a. 1847. dupa gazet'a croatica din Agram. —

Dara mai alesu asceptà ungurii latîrea ungu-rismului dela redicarea in tote satele si urbile de „*institute de aperarea prunciloru*“ (*Kisded-ovo in-tézet*). In aceste institute erà se intre pruncii de ambe sexele pene la alu sieptele anu suptu purtatori de grige si invetiatori si invetiatorie ungu-resci, in aceste institute pruncii erà se nu audia alta limba de câtu cea unguresca, si dupa alu sieptele anu se intre pruncii in scol'a satesca, unde voru putè apoi invetiare tote unguresce. A do'a generatiune in tota tier'a vâ fi unguura. Despre aceste institute asià scrie Wesselenyi ¹⁾: „acésta

¹⁾ „Szozat“ p. 303. 310 - 11.

mána ceresca, asià se pare, cà candu bunulu Dumne-dieu tocmai in mesererea sea spre noi (ungurii) o-ar' fi tramisu pe pamentu. Acestu institutu este acel-a, prin care vomu potè ajunge aceea ce este pentru noi cea mai mare dobanda si tesauru, fara acestu asiediamentu cerescu numai fara efectu amu inaltiare la ceriuri oftarile nostre copilasiulu slovacu, serbu, romanu si germanu vâ invetià ungresce fara lucru si ostelena. Prunculu asià usioru invetia o limba cà alt'a. Ce usioru este a face se vorbesca ungresce mai alesu pe copilasi indata la redicarea institutului, si candu dupa vre-cati-va ani o parte, adeca cei mai marisiori vorbescu acumu ungresce: cei-ce urmeza mai tardlu dupa densii de sine voru grai asemenea. Numerandu 20. de ani dela redicarea institutului, tota poporatiunea locuintici vâ fi ungurita, adeca vâ scî si vâ grai ungresce. *Suptu ungurire (magyarositás) nici nu se pote nici nu debe se se intielega mai multu de atât-a.* Spre aceea ce ne debe noe, spre totu aceea, ce avemu de cugetu si ce avemu detoria a facere, e destulu: *se scia ungresce* pentru aceea éra si éra dîcu, acestu asiediamentu se fia grigea si straduinti'a de frunte a legelatiunei nostre, a jurediptioniloru si a nostra a tuturoru.“

XXXIV. Multu asceptà ungurii latîrea ungurismului dela colonisatiune intreprinsa cu planu maiestru: „pe slovacii cei peritori de fome se-i aducemu in mediloculu unguriloru: aici se voru ungurî; pe secuîi, cei-ce nu mai incapu in teritoriulu loru, se-i stramutamu pe campîa Transil-

Colonisa-
tiune.

vaniei si in Banatu: ei voru unguni pe romani; se aducemu inderetru pe ciangaii din Moldavi'a — se nu cumu-va vomu aflà, cumca remanerea loru acolo ne vâ dà pretestu de amestecu in causele principatelor romanesci, cari se tienu de s. corona a Ungariei.“ Asià ratiunà ungunii. — Se mai facea si alte planuri pentru ungunirea strainiloru, asià, ne spune „Foiea“ Gazetei de a. 1842., ca o gazeta de Posoniu comendà „se se tramita prin satele neunguresci garnizone de batalione ungunesci, cari aru dedà pe locuitori la invetiarea limbei ungunesci.“ Si alte mai multe asemeni planuri.

Reformarea
constitutiunii.

XXXV. Dara dintre tote, cà ungunismulu se cestige potere si influentia morale, strigà cei mai intielepti: „se reformamu constitutiunea.“

Vedi acì-a se cerea maestrìa. De o parte de-bea batute prejudeciile aristocratiei ungunesci, de-bea capacitati acei „Soha-mozdi“ cumu-i numesce Szechenyi, cari nu vrea se faca nici-unu pasu inainte; de alta parte — si acì se cerea cea mai mare maestrìa si calculu politicu — „se reformamu constitutiunea „ca-ci n'avemu incatrau“, se facemu parte din bunetatile ei tuturor locuitoriloru, dara asià, câtu noi ungunii nu numai se nu perdemu intru adeveru nimica, cì tocmai din contra se dobandimu mai multu, adeca: se o reformamu in asià forma, cà reform'a se traga dupa sene *ungunirea tuturoru slaviloru si romaniloru.*“ — Reform'a principale erà „usiurarea sortei tieranului.“ Candu imperatulu Josefu II. prochiamâ ecartatea civile si prin acést-a ridicarea privilegiiloru de nascere: coprinse fiori pe toti ungunii.

Comitatului Hontului in scrisori'a sea omagiale ¹⁾ catra imperatulu Leopoldu II. intre altele dicea unele că aceste-a in contr'a ecaretatei iosefine: „adeveratu — este lucru firescu, că libertatea, care altmintrea și fereloru este placuta, se o doresca tote plasele poporului. Din ce ora inse asià a voitu provedenti'a cea intiepleta, care vegheza preste genulu omenescu, că unii se fia nascuti că regi, altii că nobili, si éراسi altii că sierbi, asià noi, fara de a vetemare prin acést-a amorea crestinesca catra deapropele, nu vomu ertà nimic' din prerogativele nostre.“ — Candu pe la a. 1808. Nagy Pál celu d'antaiu 'si redicâ cuventulu in parlamentu pentru usiurarea tieraniloru: toti l'au risu si i-au strigatu „*non stultiset.*“ Candu pe la a. 1825. totu acelu Nagy Pál din nou aduse pe tapetu sortea tieranului scosu din constitutiune: se turburâ éراسi tota diet'a unguresca, si intrerumpendu pe oratore incepura a parasire diet'a „parintii patriei“ cu glot'a ²⁾. — Intr'aceea dela a. 1825. incoce intra in parlamentulu ungurescu unu barbatu, care numai anima a avutu de unguru, că nime altulu, dara carapterulu lui, intiepletiunea cea inalta si politic'a lui cea maestra au fostu unu ce strainu de carapterulu ungurescu. Acestu barbatu a fostu comitele Stefanu Szechenyi.

Elu cautâ impregiuru si obserbâ, ca tier'a unguresca numai de nume este uuguresca, dara intru adeveru ea este mai multu *slavesca* si roma-

Agitatumile
lui Szeche-
nyi.

¹⁾ Die Gegenwart. 49. Heft, pag. 6.

²⁾ Magyar Szonokok könyve. p. 5. si 11.

nesca. Elu află, ca ungurii de abiă 4—5 milioane singuri si fara nici-o fratia si razimu in tota lumea se afla incungiurati de slavi si de romani, cari urescu din sufletu pe unguri, cumu uresce sierbulu pe domnu-seu. Află, ca „numai mesericordi'a ddielului ungurescu a scapatu pene acumu de morte pe acestu manunchiu de omeni. Vedù, ca de se descepta slavii si romanii suptu jugulu ungurescu, pe unguri nu alta de câtu mortea-iascepta. Szechenyi pasindu din acelu principiu ca „numai acel'a este patriotu intru adeveru intieptu, care cauta erorile mai multu in sene, de câtu in altii; pentru-ca sie-si pote mandà omulu, dar' altor-a nu:“ Szechenyi — fara a bate guvernulu, cu atâtu mai multu ferindu-se a dare oca-siune de superare natiunalitatiloru straine — incepù a bate cu tote armele dialepticei parlamen-tarie si literarie pe ensasi natiunea — aristocrati'a unguresca cea molesita, 'i deschidea ochii inaintea tristelui presente si si mai tristelui venitoriu se nu se voru apucare cu puteri intrunite a rein-tregire in ani pucini aceea ce au neglesu in cursu de secle. Si strigă ¹⁾ potente catra unguri: „oh treziti-ve, treziti-ve, ca-ci altminte negresitu se redica asupr'a vostra mai curendu séu mai tardiu cea mai neimpacata isbanda ceresca“ . . . „este o minune, ca optu cente de ani a pututu stà acésta corelatiune, se nu mai tentamu ceriulu, cà se mai intinda pentru noi pecatosii acésta minune si mai incolo.“ „Se damu drepturi la toti locuitorii Hu-

¹⁾ Stadium, p. 118; 152; 28; 29; prefatiune; 291.

niei: *acest-a nu este atâtu faptu crestinescu, câtu este calculu lunu*; se damu drepturi, pentru-ca în urma vâ fi prè-tardiu, si patri'a se vâ respî din temciu, si vâ perî sî memori'a ungurului; scote-reca din constitutiune a 9 milioane de locuitori vâ aduce morte pre pamentulu patrici. Acést-a este marturisinti'a consciîntici mele.“ „Se usiuramu sortea tieraniloru, ca tote — sî lucrurile cele mai nevinovate si ap'a si acru lu ensusi cresce la putere infricosiata, si sferma totu impregiurulu seu, dâca se apêsa preste elasticitatea sea firesca Acum-a numai vre-catevâ mîi de fameli stau suptu scutul constitutiunei, milioanele sunt scose afare, séu mai bine — ele stau suptu ceriulu liberu, dara tocmai pentru-ca stau numai suptu ceriu, adese-ori numai ceriulu le aude plangerile.“

Candu audiâ ungurii aceste si alte asemeni euvente potenti si profetice ale lui Szechenyi: la inceputu prè-puçini 'lu pricepea, partea cea mai mare dîcea, ca e unu nebulu, unu fanaticu — si mai multu — „*acest-a vrè se ne despoie de tote drepturile, privilegiile si prerogativele nostre si se le impartiesca cu strainii, cu slavii si cu romanii, acest-a vrè se ne nimicesca constitutiunea de optu cente de ani, se ne uciga natiunalitatea si supremati'a nostra.*“ Bâ nu, nici de cumu orbiloru! le spunea Szechenyi, nu vreu eu se restornu constitutiunea, vreu se o întarescu: nu vreu se ucidu natiunalitatea, vreu se o marescu. Dara cumu? întrebâ. Eca cumu! Teori'a, filosofi'a constitutiunei nostre e esclente, e de minune (— *acést-a o spune atâtu Szechenyi câtu sî Wesselenyi, precumu*

sî toti cialalti scrietori si politici unguresci pe tote paginele scrieriloru sele —). Acésta teoria dara se stea in putere „alta n'avemu de a facere, de câtu se intindemu, se facemu comuni bunetatile din 1^{ae} 9us 1) cu locuitorii a tota tier'a“ 2).

Szechenyi adeca bine vedea, ca ungurismulu e unu carapteru principale alu constitutiunei unguresci dela inceputu, ca-ci nobilii tieriei — cari singuri se bucurà de bunetatile constitutiunei, singuri faccia poporulu in intielesu politicu — de sî nu erà toti unguri de natiune, ei inse se considerà de unguri dupa legea tieriei, care sunà „nobilitas hungarica est;“ deci dupa teori'a constitutiunei unguresci slavii si romanii numai cà atari nu erà recunoscuti, dara cà nobili adeca cà unguri (sensu politico eminentiore) nu erà scosi din tiera; de aci a urmatu firesce, ca natur'a constitutiunei scose pe nobilii slavi si romani din sinulu natiunei loru in sinulu natiunei unguresci si-i ungurì, fiind-cà nobili slavi si romani nu cunoscea constitutiunea tieriei; de aci urmâ apoi acea-a, ce dice agerulu francu Desprez 3) ca „ungurii cauta de susu la nobletia iliriana, se preambila pe capulu nobletiei slovace si se face a nu cunoscere de locu nobletia romana.“ — Strabatendu agerulu Szechenyi acestu carapteru fundamentale alu constitutiunei unguresci — aflâ, ca din ce ora ensasi puterea con-

1) adeca partea prima, titlulu 9. din Verböczy, unde stau prerogativele nobililoru.

2) Stadium. p. 163.

3) Desprez, tom. I. p. 58.

stitutiunei, care in nobilii de ver-ce natiune cunosce unguri, ungurî pre nobilii slavi si romani, si acést-a — fara a fire folositu ungurii mediloce violente spre ungurirea loru, socotî, ca spre a-i ungurire si pe imobiliu acestoru natiuni neunguresci, nu atâtu se cere a resturnare acésta constitutiune, câtu tocmai a o facere proprietate a totu poporulu tieriei. Pentruacea-a disé dara cãtra unguri „se intendemu bunetatile din 1^{ae} 9us la toti locuitorii tieriei“, vã se dîca, se-i facemu pe toti nobili, care in sené insemnã „se-i facemu pe toti unguri“, ce inse Szechenyi celu discretu nici-o-data n'ò spunea apriatu.

XXXVI. Agitarile lui Szechenyi si sociloru sei politici pene pe la a. 1833 prinsesera radecini in aristocratia ungresca. La acestu anu publicã Szechenyi cartea sea „Stadium“, in care presentea natiunei vre-cãteva proiepte de lege pentru diet'a mai de aprope. Fiinti'a acestoru proiepte — pe langa cele economice — e a usiurare sortea tieraniloru slavi si romani, puçini unguri, a le deschidere calea spre a se face proprietari, si de alta parte a li-se deschide calea cu incetulu la tote drepturile civili si politice, adeca in fapta „nobilizarea“, adeca „ungurirea“ tuturor locuitoriloru tieriei ungresci, — ce cã si mai securu se se ajunga, Szechenyi proieptã in acésta carte¹⁾: „dara nu cum-va se se faca tier'a cu totulu straina, si cã nu cum-va intieleginti'a straina se apese anca si mai rapede si mai usioru tota ensusirea natiu-

Proiectelo de legi ale lui Szechenyi la a. 1833. pentru ungarismu.

¹⁾ Stadium p. 34.

nale: dela prim'a dî a a. 1835 in patri'a unguresca se nu aiba potere oblegatoria alta lege, alta judecata, altu mandatu, alta petitiune, altu contraptu, alte ratiuni — *de câtu numai cele scrise sêu scriinde in limb'a unguresca.*“ Acestu proieptu se fece apoi lege in a. 1836.

Cumu des-
natiunalise-
za intereset
comuni.

XXXVII. Si éca in acést-a se diferesce un-
gurismulu modernu de celu mai vechiu, care-lu
vedea ungurii sî in constitutiunea loru cea vechia,
ca-ci acumu prin adoptarea locuitoriloru in sinulu
constitutiunei unguresci si mai alesu prin legea
de limba se da ungurismulu o base mai lata, o
direptiune si o latîre mai rapeda si mai segura.
— In ce tipu esté in stare a desnatiunalisà con-
topirea locuitoriloru in interese comuni fara cau-
tare la natiunalitati: a aretatu destulu de invede-
ratu constitutiunea aristocratica a tierעי unguresci,
care preface in unguri nobilimea slava si romana.
Prin o politica intiepleta, cumu erà politic'a lui
Szechenyi, nu erà peste potentia a unguire sî cealal-
ta parte a poporului prin intemeierea de interese
comuni impreunăta cu legea de limba. Wesselenyi
are multa dreptate candu dice ¹⁾: „atâtu latîrea
câtu sî crescerea unei natiunalitati se pote ajunge
mai cu sema prin intemeierea de interese asemeni
. . . diferinti'a de limbi pote se pera in acésta le-
gatura strinsa — — aceea ce este bine intrunitu
prin legaturi civili de drepturi: aceea se conto-
pesce si in respectu natiunale.“ — Mai adauge
sî legile de limba langa acésta unire de interese:

¹⁾ Szozat p. 286.

si pe langa o politica intiepleta se potea calculare, in câti ani s'aru fi desnatiionalisatu elementele eterogene. —

XXXVIII. Szechenyi strigâ ¹⁾ catra unguri: „se le acceptamu aceste legi, prin trensele se voru unire cei mai multi si dora toti locuitorii de omenia ai patriei — *'s' aztán bizzunk magunkban 's merjünk*“ (si apoi se ne incredemu in noi ensi-ne si se cutediamu) . . . Bine vedea Szechenyi, ca ungurii de sene sunt puçini si debili: multi si tari numai prin ungurirea celorlalti voru potè fire; pentru aceea dîce ²⁾: „unde nu e natiune . . . acolo inainte de tote, dara inainte de tote se cere *natiunalisare*, vâ se dîca: cã se intre fia-care locuitoriu in usulu comune alu drepturiloru omenimei.“ — — Vedeti cumu esplica acì cautulu Szechenyi „ungurismulu!“ mai antaiu Wesselenyi, apoi Kosuth au spusu apriatu, ca „nemzetesítés,“ insemneza „magyarosítás,“ adeca „ungurire;“ dara Szechenyi nici-o-data nu-si vendea cugetele si planurile cele ascunse ale sele si ale natiunei.

Ungurii din dî in dî totu mai bine pricepea scopulu si planulu celu maretiu al' lui Szechenyi. „*Tier'a unguresca n'a fostu, cì vâ fì.*“ „*Magyarország nem volt de még lesz*“ ³⁾ — strigâ ungurii in urm'a lui Szechenyi.

XXXIX. Szechenyi conducea cu multa tap- Politie'a lui Szechenyi.
tica partid'a liberale ultra-unguresca, imbracà cu

¹⁾ Stadium p. 244.

²⁾ Stadium p. 68.

³⁾ Hitel p. 270.

multa maiestria nedreptatea ungurismului in formele cele mai orbitorie si mai amagitorie ale liberalismului cumpetatu. Politic'a lui era calculu: „*calcululu rece* — dice ¹⁾ — *se ne fia singurulu calauzu.*“ Puntulu supremu, din care plecà si unde se reducea tote miscarile si lucrarile lui politice, era *ungurismulu*. „Szechenyi preferia acèsta a sea dorintia tuturoru celorlalte probleme de statu, fia cātu de momentose, bā pene la oresi-care puntu o prepunea tocmai si celoru mai scumpe tesaure ale omeminei. Elu, de si contopia „amorea natiunei“ cu „amorea patriei“, dara in tote reformele sele politice le despartia, si unde venia aceste doe idei in atingere, totdeauna dà preferintia amerei natiunei inaintea amerei patriei. Elu amà libertatea si inaintarea, din cauza ca era convinsu, ca fara aceste-a mormentu si nimicire vā fi sortea ungurului peste puçinu; dara totdeodata vedea, ca unele puncte ale inaintarei — pene la unu tempu mai lungu séu mai scurtu dupo impregiurari — batu in interesele natiunei unguresci (*suprematiei unguresci*). Ce facea elu in atare casu? elu consacra, si anca fara nici-o indointia, interesele libertatei si inaintarei intereseloru amerei natiunei (adeca a suprematiei unguresci). Firesce ca Szechenyi sperà intru venirea unui tempu, candu aceste antagonisme se voru contopl intru o armonia mai inalta (adeca candu voru fi unguri slavii si romanii). Acést-a este cheea la politic'a lui Szechenyi. De aci se pote intielege, pentru-ce

¹⁾ Stadium p. 42.

vedeai pe Szechenyi in parlamentu tienendu acumu cu liberalii, acumu cu conserbativii, acumu cu guberniulu si vice versa. — Nime n'a petrunsu mai profundu decâtu mine — dîce Szechenyi — in efeptuarea propusului nostru celui mai cu nepotintia. Nimicu n'am facutu pripindu-me, séu in urmarea unei inferbintiéli momentane, cî toti pasii, tote faptele-mi au fostu produptele unui planu *precalculatu* lucratoriu in venitorime departata ¹⁾“.

— Mai incolo un'a dintre lineele de frunte ale politicei lui Szechenyi erà „a nu politisà, cî mai multu a economisà“, a trage prin acést-a luarea a minte a locuitoriloru neunguri dela interesele politice si natiunali la interesele economice si materialii. — Intru acestu tipu sperà elu ca vâ veni apoi mai tardiu tempulu, candu ungurii intariti prin sorbirea elementului slavu si romanu voru potere dîce cu securantia: „*acumu se ne incredemu si se cutediamu,*“ credea elu, ca „*Unguri'a n'a fostu, cî vâ fi.*“ —

XL. Intru adevèru agitarile lui Szechenyi fecesera unu profeptu infricosiatu. Nu numai pe toti ungurii 'i desmorti din nelucrarea cea nepesatoria, ce le amenintia morte pe venitoriu si-i descepta la desfasiurarea unei aptivitati mari, nu numai 'i capacita pe ei despre medilocele scapareisele; dara facea ungurismulu progrese neasceptate si intre slavi si romani. Pene catra a. 1836—42 necumu romanii, cî nici chiar ensisi slavii nu desesera anca semne de o opusetiune adevèrata in

Progresele ungurismului între Unguri si natiunile straine in urm'a agitatiunilor lui Szechenyi si scozil sei.

¹⁾ Magyar Szonokok könyve p. 351. e 356.

contr'a ungurismului. Multi nu-lu luà in consideratiune cà pe unu lucru fantasticu si cu nepotintia; altii, cari cunoscea periclulu, nu cutedià; o mare parte nu pricepea, unde duce politic'a ungresca, mà nu se potea mirà destulu, ce pote fi caus'a, de ungurii in asià scurtu tempu, asià pe neasceptate se aréta atâtu de marinimosi, de daruescu slaviloru si romaniloru drepturi, de cari nici nu visà, si anca — se te miri — singuru suptu acea conditiune, cà se invetie limb'a ungresca. — De alta parte guberniulu austriacu — negresitu si din politica mai inalta, dara si constrinsu de impregiurari — din di in di facea totu mai mari concessiuni ungurismului. Ungurii incuragiatu prin tote aceste-a din di in di se facea mai cutediatoru si din di in di totu mai multu desvelià faci'a cea adeverata a ungurismului.

Ungurismu-
lu violentu.

XLI. De pe la a. 1836 incoce, de candu se inaltià limb'a ungresca la limba diplomateca, in cepe acésta noa fase in desvoltarea ungurismului. Ungurismului celui firescu din constitutiune, carui Szechenyi erà detatoriu o direptiune mai positiva si mai lata, acumu i se da o direptiune violenta. O generatiune tenera crescuta in léganulu ungurismului ensusindu-si ideele apusului si propagandu-le cu foculu resariténu alu ungurului, neadoptandu din ideele lui Szechenyi alta nimic', de câtu singuru idealulu „ungurismului“, dara nu si intieleptiunea si medilocele ce debea se duca la ungurismu, voidu a implinire intr'unu momentu aceea, la ce anevoie erà isbutitoria si taptic'a lui Szechenyi, immorandu in nedumerit'a sea superbia

tota desceptarea slaviloru si romaniloru — intr'unu minutu vrea se-i unguesca pre acesti-a, intr'unu minutu vrea se intemeeze „o Ungaria mare si tare“. „Ursit'a cea neimpacata, care orbesce pe poporele destinate la perire“ — cumu dice Desprez despre unguri — voi, cà Szechenyi „ungurulu celu mai mare“ si totde-o-data si celu mai politicu, séu mai bine, singurulu politicu alu unguriloru, se-si perda popularitatea la natiunea sea, pe care ensusi o-a desceptatu, si de care lucrulu astadi amaru 'lu dore inim'a, plangundu-se „intre tormente, caroru asemeni de abè vomu aflà si in iadulu lui Dante, ca a desceptatu pe unguri spre perire-si“ ¹⁾, — ursit'a voi asià, cà conducerea sortiloru unguesci se vina in manile unui omu, care personificandu in sene tote scaderile carapterului unguescu, in fanaticismulu seu pentru ungurismulu desveli tote secretele acestui-a in tota goletatea loru, a carui imprudentia politica desceptà din somnu pe slavi si pe romani si-i fece atenti la periclulu, ce le amenintià ungurismulu, si care omu in urma consumâ ruin'a ungurismului. Acestu omu fatale fù Ludovicu Kossuth, slovacu ²⁾ unguritu din satulu Monok comitatulu Zemplin, advocatu maiestru si oratore mare. La inceputu trase asupra-si luarea a minte a guberniului si a natiunei cu litografarea si publicarea desbateriloru dietali din Possoniu, pentru care cadendu la 1837 in prinsoria dara mai tardiu scapandu prin intreponerea co-

Szechenyi
'si perde po-
pularitatea.

Kossuth.

¹⁾ Kemény Zsigmond. Még egy szó a foradalom után. p. 6.

²⁾ Desprez, II. p. 175.

mitatelor la Palatinulu Josefu — capetâ voia de a redige faimosulu jurnalulu „Pesti Hirlap“ la a. 1841. Acestu jurnalulu compromise ungurismulu de totu atâtu inaintea guberniului austriacu, carui-a nu se sfiâ a-i spune, ca scopulu finale alu ungurismului este de a se rumpere de catra monarchia; câtu sî inaintea natiunalitatiloru slave si romane, caror-a nu se rusinâ a le spune apriatu, ca vre se le ucida personalitatea natiunale.

In ce se diferiã politic'a si ungurismulu partitei Kossuthiane de alu celei Szechenyiane?

XLII. Szechenyi nu o-data marturisea in tote scrierile sele, ca „ce se tiene de principie si scopuri finali nu afla intre sene si intre Kossuth nici-o diferentia.“ In ce se diferiã dara ungurismulu lui Szechenyi de alu lui Kossuth? „*ahoz vezető modorban és taktikában,*“ adeca „*in modulu si tactic'a ducutoria la ungurismu.*“ Ce politica urmâ Szechenyi: veduramu; cã progresistu — erã pentru reformarea constitutiunei „nu atâtu din amoreã libertatei, câtu din calculu politicu.“ Cã unguristu — vre se intinda ungurismulu preste toti locuitorii tiei „nu prin focu si prin feru, cì luandu-i intra marginile constitutiunei cã sî ei se iea pe unguri in sene, adeca limb'a unguresca“: in acestu puntu alu unguirei poporeloru Szechenyi erã peste mesura cautu, mai multu asceptã dela tempu si dela cursulu firescu alu lucruriloru, mai multu facea decâtu vorbiã — strigandu ne incetatu catra unguri „se nu trambitie acestu planu, ca-ci „sî lucrulu celu mai bunu e nimicitu, deca se trambitia inainte de tempulu seu“¹⁾. Ce se

¹⁾ Kelet népc. p. 53. s. a.

tiene de politic'a lui Szechenyi catra guberniu: pe acest-a séu nici-o-data nu-lu inculpà séu forte arare-ori si cu mare descretiune; cì se adoperà a aretare, ca „guberniele numai pe poporele cele debili le apésa, éra pe poporele cele tari, cumu nu sunt anca ungurii, dara cumu voru fi, nime nu le atinge, ele de sene sè facu libere“. —

Cumu vedemu, politic'a lui Szechenyi erà cea mai segura pentru caus'a cea nedrepta a ungurismului. Szechenyi erà unu politicu mare, dara machiavelu; liberale, dara inainte de tote unguru; ungurismulu erà punctulu de plecare alu tuturoru reformeloru lui: numai in acestu punctu alu ungurismului erà consecinte, acésta consecintia, dîce Kemény Zsigmond ¹⁾ „din dî in dî totu mai multe sacrefeçie poftea din radicalismulu lui politicu“; elu ar' fi fostu resolutu la cea mai lata democratia, se o cerea acést-a interesulu ungurismului, elu inse se facea celu mai regedu statiunariu, se s'ar' periclitare ungurismulu prin inaintare.

XLIII. Se vedemu acumu politica lui Kossuth, prin care se luptà elu totu la acel-asi scopu cu Szechenyi, totu la idealulu ungurismului. — Acì insemnamu despre Kossuth aceea ce dîce astadi Szechenyi in starea sea cea durerosa de astadi, dupo cumu ne spune Kemény Zsigmond ²⁾ „se nu puneam eu, dîce Szechenyi, in miscare pe unguri: sî dupa mai multi ani de abe ar' fi sentit tier'a necesitatea schimbariloru; se nu atîtiam

¹⁾ Magyar szónokok könyve. p. 477.

²⁾ Még égy szó a' forradalom után. p. 9.

eu patemile: Kossuth remanea unu advocatu ordenariu in comitatulu Zemplinului, si cã agitatore nu isbutea la mai multu decãtu nisce capete nestemperate, cari din tempu in tempu turbura leniscea locuintieloru paciuite, pene ce da de ei dregutori'a". Si Szechenyi si aci are multa dreptate. Candu apucã la mana Kossuth ensusi frenele miscarei unguresci de pe la a. 1841: ungurii erã pusi acumu in miscare prin agitatiunile lui Szechenyi de vro 15. ani, erã preparatu terenulu pentru agitatiunile lui Kossuth. Acest-a ce fece acumu? In locu de a parasì campulu agitatiei care si-a fostu ajunsu scopulu prin agitatiunile de pene acumu ale lui Szechenyi — care scopu erã a constringe de o parte pe guberniu spre recunoscerea drepturilor constitutiionali ale unguurilor, de alta parte a capacità pe unguri pentru reforme in interesulu unguurismului, — in locu de a parasire acestu campu prelucratu alu agitatiei, si in locu de a trecere acumu dela agitatie la formularea si realizarea reformeloru amesuratu unguurismului: Kossuth in locu de a lasare pe Szechenyi se-si continue opulu inceputu, séu in locu de a-lu continuà ensusi in acestu intielesu — Kossuth urmã si mai incolo agitandu „vorbindu unguurilor in limb'a poesiei, onorei, curagiului, demnitatii natiionali“ ¹⁾. — Kossuth, vedendu cãtu s'au capacitatu ungurii pentru caus'a unguurismului, de alta parte vedendu cãtu stau de inderetru slavii si romanii, mã cumu se unguurescu pe a locu-

¹⁾ Desprez, t. II. p. 175.

rea, credù: ca a sî sositu tempulu, candu a ince-
tatu acumu pentru unguri tota tém'a de antago-
nismu intre libertate si ungurismu," elu si cu elu
tota opusetiunea credea, dîce Kemény Zsigmond ¹⁾,
ca libertatea atât-a putere contopitoria are, câtu
ca-ci vomu intende noi ungurii drepturi constitu-
tiunali, indata vâ incetâ tota reaptiunea cea mae-
strita si dupa intipuirea loru de o putere intensiva
pre-nensemata — in contr'a limbei, si cei de
limbi straine voru properâ a-si oontopire intere-
sele sele in interesele libertatei si limbei ungu-
resci. De alta parte natiunalitatea ungresca si-o
intipuiâ cu multu mai tare, decâtu se credea, ca
ar' patimire cevasi ungurismulu (adeca *supremati'a*
unguresca) prin impartîrea de-o-data a tuturoru
drepturiloru aristocratiei. "Deci Kossuth intemeiatu
pe aceste ilusiuni fantastice 'si intorse cuventele
sele cele detunatorie atâtu asupr'a aristocratiei cei
statiunarie si in contr'a guberniului, câtu sî in con-
tr'a natiunalitatiloru neunguresci. In acêsta lupta
in contr'a a trei inemici potenti densulu socotea,
ca cu atâtu vâ isbutî mai securu: cu câtu se vâ
portâ mai inversiunatu asupr'a loru. Din lupt'a
cu aristocrati'a esî invingutoriu, si acêst-a avea
de a o multiamire agitatiuniloru lui Szechenyi
de mai nainte; dara cu slavii si cu romanii fû
nefortunatu: acesti-a nu numai n'au urmatu pro-
vocatiuniloru lui Kossuth, câ se se lapede de per-
sonalitatea natiunale pentru stergerea iobagiei, cî
toemai din contra se templâ.

¹⁾ Magyar Szonokok könyve. p. 351.

Interlartile
lui Kossuth
pentru un-
gurismu, si
reaptiunea
natiunalitati-
loru.

XLIV. Vedendu slavii si romanii cumu striga Kossuth nencetatu catra unguri in Pesti Hirlap, cà „*séu se le topesca pe tote natiunile tierei si se faca din tote o natiune unghuresca mare si tare, séu de nu, unghurii cauta se pera;*“ vedendu cumu invetia pe unguri, cà „*asià se intocmesca tote formele vietiei civili, in câtu se se faca necesaria cunoscinti'a limbei unghuresci*“¹⁾; vedendu cumu-i bate pe conatiunalii sei slovaci cu tote armele cele mai barbare ale publicisticei si pentru cea mai inocente resuflare natiunale; vedendu cumu nu se rusîneza Kossuth a spune apriatu, in ce tipu debu unghuriti tieranii slavi si romani, cumu debu a se traducere pe unghuria tocmai si cartile besericesci ale acestor-a; vedendu in urma luptele lui Kossuth in parlamentu cu deputatii croatiloru, unde spunea Kossuth „*ca nu cunosce Croatia in tier'a unghuresca, cì numai comitatele unghuresci cutari si cutari (Agram, Veröcze etc.)*“²⁾; vedendu cumu-i amenintia si-i face notori „*erigunt se contra publicum statum regni Hungariae*“ (*se scola asupr'a tierei*); pentru-ca-si aperà natiunalitatea, si apoi le dîcea domnulu Kossuth: „*eu dechiaru, ca nici-o-data, éca nici-o-data alta natiunalitate nu voiu cunosce suptu sant'a corona a tierei unghuresci, decâtu cea unghuresca. Sciu eu ca sunt omeni si semintîi de popore, cari vorbescu alte limbi, cì natiuni mai multe decâtu un'a nu sunt.*“ De acì inainte se

¹⁾ „A' polgári élet minden formái akkint alakítandók hogy a' nemzeti nyelv tudása szükségessé váljék.“ Kossuth.

²⁾ vedi cuventulu lui Kossuth in „Kossuth parlamentí élete.“ I. kötet. p. 22.

plange d. Kossuth, pentru-ce se chiama deputatii din Croati'a „deputati ai Croatiei,“ si nu „deputati ai cutarui si cutarui comitatu,“ „*'mi pare pre-reu, dice, ca se latè intre noi numele di Croatia*“¹⁾; vedendu si audîndu slavii si romanii tote aceste-a in tote conversarile unguriloru, in jurnalele si cartile loru si in desbaterile parlamentarie: — slavii si romanii se convinsera: ca libertatea unguresca ucide personalitatea natiunale a slaviloru si a romaniloru, ca libertatea unguresca mai multu rapesce dela ei decâtu le da; si candu audià totu dela Kossuth, care vrea se stinga natiunalitatea slava si romana, ca „*fara natiunalitate nici viet'a nu-i debe*“²⁾, si candu audià dela Szemere, ca „*candu amu perde cuventele limbei nostre natiunali, ne amu perde si sufletulu; a perde natiunalitatea este a muri; pentru aceea natiunalitatea si limb'a natiunale este mai scumpa sî decâtu libertatea, ca-ci libertatea perduta se pote recestigà, ér' natiunalitatea se perde in secele seceloru. Natiunalitatea este acea fisionomia, cu care unu poporu vine si se areta in sîrulu natiuniloru. Asemene fisionomia individuale avemu sî noi (ungurii), si noi pe acést-a nu voim a o perdere, pentru-ca a o perdere pe acést-a este a murire*“³⁾; candu audià dela Wesselenyi, câtu este de potente si de

¹⁾ Cuventulu lui Kossuth in caus'a croata. Gaz. de Tranni'a de a. 1847. Nr. 102.

²⁾ Cuventulu lui Kossuth in „Kossuth parlamenti élete.“ pag. 20.

³⁾ Cuventulu lui Szemere in Gaz. de Tranni'a a. 1847. Nr. 101.

demnu semiulu natiunale la tote poporele si ca „*natiunalitatea este poes' a patriotismului*“; — candu d'icu slavii si romanii vedea, cumu Kossuth si toti ungurii de o parte se luptà a ucide natiunalitatile neunguresci ale tiei, ér' de alta parte in ce mesura pretiuescu mai pre susu de tote natiunalitatea propria: atunci se trezira si slavii si romanii, si vedura ungurismulu resfaçiatu chiar' de Kossuth si ceialti in tota nedreptatea si in tota marimea pericolului, i ce amenintia natiunalitatiei loru, si li-se implura animile de ingrigiare pentru libertatea natiunale, care este temeulu tuturor drepturilor si libertatiloru, si de urgla asupr'a ungurismului, la care cautà cà la carnefecce elementulu slavu si romanu; aflara in urma, cum-ca Kossuth suptu masc'a liberalismulu este celu mai mare despotu si inemicu de morte alu slaviloru si romaniloru, dara aflara tot-de-o-data si aceea ca elu intru atâtu e mai puçinu pericolosu decâtu Szechenyi, ca-ci pene candu acest-a portà ascunsu suptu manta cutitulu ungurismulu, care lovià in anim'a natiunalitatiei slave si romane: Kossuth 'lu scose dela intunerecu si tienendu-lu in mana amenintia cu elu slaviloru si romaniloru; si asupr'a pericolului vedutu totdeauna mai usioru te poti aperà decâtu asupr'a celui nevedutu. Acumu se incinse o reaptiune infricosiata asupr'a ungurismulu din partea natiunalitatiloru amenintiate. Incepura a strigà natiunalitatile din tote partile tiei „*vieti'a nostra natiunale se afla in periclu de morte!*“ — ar' fi trecut multi ani, multe diecimi de ani pene-ce aru fi ajunsu slavii si

romanii la acelu gradu alu desceptarei natiunali, la care i-au adusu pasii cei nesuferiti ai lui Kossuth.

Din tote aceste-a se vede, ca Kossuth, cu tote-a profesà acea masima imorale „*politic'a este in-
vetiatur'a expedientiloru*“ ; dara in vietia nu o sciea aplecà, si déca a sî fostu eclu mai mare agitatore, dara elu a fostu unulu 'dintre cei mai nefericiti politici, care in locu de a-i unгурi pe slavi si romani, tocmai din contra le desceptâ mai potente semtiulu de natiunalitate, marì ur'a între natiunalitati si preparâ mortea unгурismului....

XLV. Si unгурii ce dîcea la agitatiunile lui Kossuth? Se formasera la unгурi doe partite: asià numit'a partita conserbativa (aristocratica, guvernamentale) si partit'a liberale (natiunale, opusetiune, Kossuthiana). Acésta din urma impreuna cu tenerimea erà partit'a lui Kossuth, decandu trecù din castrele lui Szechenyi. Cealalta — partit'a conserbativa — nu atâtu se opunea lui Kossuth — *unguristului*, câtu lui Kossuth — *democratului*. — În tota tier'a ungresca unu singuru barbatu se opuse unгурismului violentu alu lui Kossuth, dara bine se insemnamu — nu unгурismului in sene, cì singuru mediloceloru, ce folosea Kossuth spre acestu scopu. Acelu barbatu fù comitele Stefanu Szechenyi — parentele unгурismului. Semnu, cum-ca unгурii numai unu singuru barbatu de statu au avutu.

Szechenyi in
contr'a lui
Kossuth.

In momentulu in care se aretâ Kossuth la a. 1841. pe aren'a publica politica a unгурiloru, in momentulu in care a inceputu a publicà jurnalulu *Pesti Hirlap*: Szechenyi, care erà la unгурi pene

atunci celu mai cutediatoriu corifeu alu progresului si ungurismului, Szechenyi se cutremurâ in intrulu seu de pasurile cele temerarie si nesocotite ale acestui omu, si ponendu la o parte totu respectulu strigâ catra unguri: „*aveti grige, paziti-ve, aici ve impregiura fiinti'a damnu si perire*“¹⁾, si publicâ asupr'a lui Kossuth o carte de 24. de coli, faimos'a carte „*Kelet népe*“ (poporul resaritului). Acést-a a fostu unu vaietu din fundulu celei mai sincere animi de unguru. „Precumu, dîce, inainte de acést-a am cutediatu a strigâ cum-ca „ungurulu vâ fi“ : asiderea acumu strigu la ceriuri — de ar' sî trece mecar' peste corpulu meu mortu, sî de mi-ar' maculâ mecar' onorea si numele celu bunu — „*periclu amenintia pe unguru*“ ; patri'a se arunca in turburari, dara anca este tempu de a stinge focurile ce se areta ici colea, cari mai tardiu nu se voru mai potè infrenâ, dara multu tempu nu este“²⁾. Acestu omu vâ ucide patri'a, acest-a negresitu vâ impinge in mormentu pe unguri“³⁾. De acî inainte tota aptivitatea lui Szechenyi se reduce la luptele cu Kossuth si la profetii despre „perirea ungurilor“, ce vâ urmâ prin Kossuth, cari profetii ale lui Szechenyi tote pene intru o litera s'au implinitu.

XLVI. Vedendu Szechenyi, cumu Kossuth din dî in dî se face idolulu unguriloru, vedendu cumu acest-a din dî in dî totu mai vertosu resfa-

¹⁾ Kelet népe.

²⁾ Kelet népe. p. 15.

³⁾ Kelet népe. p. 169.

ția ungurismului înaintea poporațiilor neunguresci — desceptându-i în sine prin indescretiunea sa „principiul cel neperitoriu de semintă“; vedendu cumu Kossuth consacră nesocotit din privilegiile aristocratice — naționali, cari se socotea de eceverentele ¹⁾ desnaționalisării — fără a vedea că ungurismul nu face cuceriri amesurate sacrefeciilor între slavi și romani; vedendu în urma cumu compromite Kossuth ungurismul înaintea guvernului austriac — constringându-l pe acesta să se îngrijă de bună vreme asupra pericolului din partea ungurismului: — Szechenyi în luptele în contra lui Kossuth din din în din se convingea mai vertos, că spre a scotea la cale cauză cea nedreaptă a ungurismului, din din în din se cere mai mult să bătă cu mai multă energie ungurismul violent; să se portă totu cu mai multă crutiare contra privilegiile aristocratece; și tocmai în interesul ungurismului să convinge pe unguri, că „țara ungurescă fîrsece e casătorită cu Austriă.“

XLVII. În „Kelet népe“ asiă vorbesce Szechenyi contra lui Kossuth și contra totii ungurii despre unguirea slavilor și romanilor: „starea de acum a ungurismului, mecarca limbă ungurescă e limbă a legii — anca nu e de asiă, că se potă sierbi de mediu spre a face placute alte lucruri. Acést-a numai mai tardiu se vâ potă intemplă, candu limbă ungurescă se vâ respândi prin tote venele patriei“ „prin redicarea limbei ungu-

Szechenyi în
contra lui
Kossuth a)
în punctul
ungurii
naționalității
loru.

¹⁾ = æquivalens.

resci la limba de lege, amu ajunsu la o pusetiune destulu de buna in respektulu ungurismului; se portamu grige de acésta pusetiune; dara mai incolo in cercurile vietiei familiare — de vâ veni de sene, multiamita ceriului — dara se nu o indesamu cu focu si cu feru, nu cum-vâ dupo legile reaptiunei se fimu batuti inderetru si nimicitu totu cu focu si cu feru. Se acceptamu ceva si dela tempu, si dintre tote — si acést-a este „taptec'a sanetosa“ — se scotemu frecarile nostre cu celelalte popore din patria pe unu campu, unde noi suntemu forte tari, si ei sunt forte debili, adeca pe campulu constitutiunei, séu cu alte cuvinte: se-i recepemu pe densii in constitutiune, cà ei anca se ne recepa in sene pe noi — adeca ungurismulu. Inainte dara cu arip'a drepta¹⁾. Szechenyi in cartea sea dîce, ca ungurii in lupt'a cu celelalte natiuni au doe aripi: arip'a stanga, arip'a natiunalitatei, care este arip'a cea debile; arip'a dreapta, arip'a constitutiunei, care este cea tare pentru unguri. „Déca vomu dîce noi acumu catra slovacu séu germanu: „fate unguru“, si altu argumentu nu voiu potè aduce inainte decâtu „stat pro ratione voluntas“ séu ca ce fericire este a fi nascutu unguru, au a se unge de unguru: nu voru potè tienè risulu la acésta pretinsiune curiosa, cà elu se se desbrace de natiunalitate, ce déca s'ar' intemplà cu sangele nostru, noi o-amu publicà si strigà de cea mai infame fapta.“ „Éra din contra, déca vomu

¹⁾ Kelot népe. p. 64. 74.

dice catra slovacu etc. voi mai aveti patria si infara, dara noi nu avemu nicairi; voi inse n'aveti constitutiune, dara noi avemu: se pasimu la intelegere, ale carei liniamente se fia aceste-a: in casa privata vorbesca ver-cine ver-ce limba; intre patru paretii roge pe Dumne-dieu ver-cine in ver-ce limba. Dara de alta parte — pentru aceste concesiuni pre-frumose (!) se curga numai in limb'a ungresca tote, ce taia in sfer'a vietiei publice. — Dara ca se fia cauza de a vorbi ungresce, si ca acest-a se o pota face multi nu constrinsi, ci din anima, si ca toti fia de ce pareri si de ce credintia voru fi, ca tote capetele si tota anim'a se se contopesca in marele interesu natiunale: se se intinda intra marginile Huniei bunetatea constitutiunii ungresce asupra tuturor-a"; „deca voi vorbi intr'acestu tipu, adeca intr'acestu tipu i vomu indulci pe slavi etc. la caus'a nostra, si in locu de a impunere ungurismulu ca o greutate in spatele loru, i-lu vomu comenda ca o marfa pretiuita: au nu ne intelegemu atunci mai bine, au nu lucramu atunci mai bine decatu acei propagandisti ai nostri, cari in locu de a infaçiosia ungurismulu intr'o lumina blanda si placuta, ei 'lu impingu inainte in celu mai infricosiatu oceanu alu violentiei“¹⁾. Despre ungurismu — aripa cea stanga — façia cu germanismulu, slavismulu si romanismulu dice Szechenyi: „ore este aceea tapica buna, ca noi se stamu afara cu unu pondule ungurismu, si intru acest-a se vremu a con-

¹⁾ Kelet népe. p. 74 — 5 — 6.

topî $\frac{3}{4}$ ponduri slovaci, cari stau in legatura cu 60. ponduri slavi; $\frac{1}{2}$ pondu greci, cari-su legati cu 60. pond. corelegiunari; $\frac{1}{2}$ pondu romani, legati cu altu $\frac{1}{2}$; si in urma 40. pond. germani. — Unde-su aci numerii probabilitatei, unde se apromite aci efeptu? Eu nu vedu; dara din contra vedu prè-bine, cum-ca ungurismulu ensusi negresitu se vâ contopî intr'altii prin atari incercari anti-chemice séu mai bine anti-filosofice; se lovimu numai ol'a nostra cea slaba — cà nisce baiati cu creri debili si demni de certatu — in tota ol'a, mà anca si in ol'a cea de petra a slavului si germanului noi cei mai neinsemnati in respektulu numerului si intielegintiei, si se nu ne indoimu: ca ungurulu in scurtu tempu vâ fi unu hirbu stricatu¹⁾. Cu asemeni si alte mai potenti cuvente infruntâ Szechenyi pe Kossuth si pe toti ungurii, pentru-ce interita pe natiunalitati cu ungurismulu, le comenda se parasesca arip'a stanga, acést-a se fia „defensiva“, se pasiesca inainte cu cea drepta — cu arip'a constitutiunei. „Cu anim'a topita si intre nespuse lupte interne, dîce, scriu aceste sîruri. Caus'a tormenteloru mele este: „ca vedu cumu se redica periclulu asupr'a patriei, si nu affu in mine putere destula spe delaturarea lui“²⁾. „Nu in principie nu me invoescu eu cu Kossuth, Kossuth intr'aceea gresiesce ca nu lucra cu numeri reci. Aprindetoriulu numai o-data aprinde cas'a, neluatoriulu de sema de trei ori.“ —

¹⁾ Kelet népc. p. 73.

²⁾ Kelet népc. p. 84.

XLVIII. Intr'aceea Kossuth se facuse idolulu unguiloru, „promita Kossuth unguiloru tote te-saurele pamentului, si-i voru crede; promita-le ensasi imperati'a ceriului, si nu se voru indoî“ — dîce Szechenyi despre popularitatea lui Kossuth pe la a. 1841. Asià înfruntarile profetice ale lui Szechenyi nu avura cîseptu. Kossuth 'lu refutâ intr'o alta carte ¹⁾, si unguirii remasera credentiosi lui Kossuth. Din cartea lui Kossuth puçine amu pututu scote. Kossuth se apera ca n'a interitatu pe natiunalitati. Intre altele dîce: „cà nu cum-va se cugete cine-va cum-ca in acelu principiu, cà adeca *se intindemu bunetati constitutiionali, de voi-mu se ne fia adoptata natiunalitatea* — nu m'asiu invol (cu Szechenyi): me provocu la Nr. 1. din Pesti Hirlap, unde sta: „se legamu cu noi totu elementulu strainu cu lançurile dulci ale simpatiei. Se damu pentru cele date, se pretindemu de o parte — se ne accepte natiunalitatea, de alta parte se le intindemu bunetatile constitutiunei. Si cà se nu cugete cine-va, ca eu asiu tienè batjocurirea celoru de alte limbi de medilocu bunu spre latîrea natiunalitatei nostre, me provocu la Nr. 32, unde am dîsu: „Nesuimu a ne latî natiunalitatea? se nu-i speriamu cu lipse de amore pe cei-ce se apropia, acést-a o condamna politic'a sanetosa, o condamna principiulu crestinetatei“ etc. „Proieptulu comitelui (cu cele doe aripi) nu se pote aplecà la tote impregiurarile; ca-ci bine dîce, ca debemu se ne adoperamu, cà prin latîrea con-

Responsulu
lui Kossuth
catra Sze-
chenyi.

¹⁾ Felelet Graf Szechenyi Istvánnak Kossuth Lajostol. 1841.

stitutiunei se ne accepte natiunalitatea acei-a, cari-su afara de constitutiune; ei! dara ce se face-mu cu acei-a, cari sunt acumu in constitutiune, cari se bucura de numele ungurescu si de bunetatile unguresci, si totusi nu sunt unguri (intielege pe nobilii slavi si romani), cari la atate-a bunetati ne respundu cu cea mai furiosa inimicetia, cari ferbu planuri la aretare si intr'ascunsu spre perirca unguurismului, si cocheteza cu simpatiele unei puteri infricosiate (Rusia, panslavis-mu), si se lauda anca cu patimile loru inimice asupr'a unei natiuni sanetose, tari? Acést-a re-mase afara din calcululu nobilelui comite. Si aci e inemiculu celu mai potente, aici amu trecutu peste modulu impartirei constitutiunei. Svatulu comitelui are locu la cei ce-su afara de constitu-tiune; dara dupa parerea mea *arip'a natiunalitatei nici aci nu debe condamnat' de totu la o nelucrare defensiva*, ci e consultu a o duce inainte cu soco-tela cu pasi cauti. Si aci intielegu mai cu sema educatiunea¹⁾. De aci inainte mai vorbesce Kos-suth multe despre educatiune in interesulu ungu-rismului, despre Kisdedovó asupr'a lui Szechenyi, care nici aceste-a nu le aflà anca cu cale. — Vedi! cu ce se aperà Kossuth in punctulu ungu-rismului, cu slavismu, rusismu. Vedeti cumu se disputà unguurii fara nici-o rusinare nu despre aceea „se unguresca au nu“? ci „care ar' fi ca-lea mai secura“?

XLIX. In contr'a unguurismului violentu tienù Szechenyi la a. 1842. faimosulu cuventu presieden-

Cuventulu
presieden-
tile al' lui
Szechenyi in
Academia la
a. 1842.

¹⁾ Kossuth. Felelet etc. p. 232 — 238.

tiale cu ocasiunea deschiderei congresului mare alu „societatei erudite.“ Combatù ungurismulu violentu in ensusi santuariulu acestei adunari, care erà centrulu ungurismului. Provocà pe unguri se numai constringa cu puterea la ungurismu: „Chinezii, dîce, au contopitu pe tataru, pentru-ca se bucurà de o cultura întieptuale si morale mai inalta. Deci se nu cercamu nici noi aiurea geniulu nostru aperiatoriu, decâtu in propriile nostre vertuti, in superioritatea nostra spiretuale. Debe-mu se posedemu superioritate contopitoria. Eil dara bucura-se acel-a de o atare superioritate, care in locu de a latî amore si simpatia, petrunde numai esternu cà fermecatorii, si care crede ca a fermecatu animi si a cuceritu creri, pentru-ca cose firu pretutinde si tote le face pestritiate cu rosu, verde si albu. Au posede acel-a superioritate contopitoria, care nu scie pretiui intru altulu aceca, pentru ce pretinde pretiuire densulu? au se pricepe acel-a la maestrîa, care pe inimiculu seu celu eroicu in locu de a-lu redicà la sene in spiretu cavalerescu, 'lu reimpinge cà unu paganu, si nu se rusîneza a-i maculà faim'a cu prepusuri de giosu (acî alude Szechenyi la calumniele panslavistice si daco-romane) din causa ca se lupta cu atât-a insufletîre pe langa sangele seu, precumu se lupta si elu langa alu seu?“ Dupo aceste diatribes aduce inainte Szechenyi, cumu pe a locurca se latî cu puterea limb'a ungresca, bà se indesuî tocmai si in santuariile caselor si bericelor. In urma spune, ca crescerea reapitiunei ilire este de a se atribui ungurismului celui

peste mesura infocatu și institutiuniloru celoru nesocotite de limba. „Oh! mare Dumne-dieule! eschiamo, departe e anca de noi acelu tempu de gele, au dupo mesur'a vietieloru natiuniloru nu ajunse asupr'a nostra mai curendu de cumu amu socoti: candu numai acésta societate vâ pazî că o remasîtia s'eu mai bine că o lampa langedu licuritoria — limb'a aceea, care ungurulu, de și o-a recunoscutu de tesaurulu seu celu mai scumpu, de temeulu natiunalitatei și independintiei sele, dara impinsu de sangele seu celu ferbinte, ametit'u de idolii sei, nu numai nu si-a sciut-o pazî, cî o-a calcatu cu ensesi picioarele sele“ ¹⁾.

Ilusiunile
unguriloru
despre reap-
tiunea in
contr'a un-
gurismului.

L. Eca cumu combate ungurismulu Kossuthianu „ungurulu celu mai mare“ Szechenyi. Dara consiliurile lui resunara in desiertu; ungurii ascultă cu respectu pe Szechenyi, dara urmă cu entusiasm pe Kossuth. Vedendu ungurii cumu cresce intre natiunalitati reaptiunea in contr'a ungurismului, cumu dîce Desprez ²⁾ surprinsi, dara nu descuragiatu, se întrebă ce ar' potè fi caus'a a atâte-a inimizetie, și in locu de a o cercă acolo, unde eră, adeca in incercarile opresive ale ungurismului, ei 'și imagină, ca tote aceste-a curgu din maestrile Rusiei, care ar' fi amagitu și atîtiatu prin emisarii sei pe slavi și pe romani asupr'a unguriloru. Cu o ambițiune propria carapterului ungrescu, ei se bucură de acést-a, acésta inimizetia adeverala s'eu prepușă a Rusiei le inflă su-

¹⁾ Magyar Szónokok könyve. p. 499 — 450.

²⁾ Tom. I. p. 77 — 8.

perbi'a, ca ei au o misiune mare de a impleni, ca ungurismulu e unu opu grandiosu providentiale, are de a salvare lumea, 'cum-ca ungurismulu ar' fi triumfulu ratiunei, intielegintiei si alu libertatei in Europ'a. — Wesselenyi, care orbise si viea retrasu, intielegundu de discursulu lui Szechenyi, si-a redicatu cuventulu asupr'a lui, si-lu condamna, pentru-ce cutediâ a dice, cum-ca reaptiunea natiunalitatiloru a urmatu din nedreptatea ungurismului, vrendu a aretare intr'o carte ¹⁾ tiparita la a. 1843., ca tota opusetiunea slava si romana in contr'a ungurismului nu este alta de câtu o intriga faurita de emisarii rusesci, ce sunt multime respanditi intre slavi, greci si romani, si-i atîtia spre stingerea unguriloru; vre a aretà, cum-ca ungurismulu nu numai nu e nedreptu, dara in interesulu umanitatei si libertatei e necesariu asupr'a rusismului si panslavismului. Veduramu intr'altu locu in cè tipu intemeieza densulu dreptulu unguriloru de a stingere natiunalitatea slava si romana. Nu vede altu periclu pentru tier'a unguresca, de câtu rusismulu, slavismulu si romanismulu, nu vede alta scapare pentru resaritu de câtu ungurismulu suptu scutulu Austriei. In acèsta carte da planuri fara nici-o rusinare cumu debu unguriti slavii si romanii, si cum-ca „*alta natiunalitate si alta limba — afara de cea unguresca — numai prin sabia 'si pote cestigà valore in tier'a unguresca*“ ²⁾. In urma totu in acèsta carte

¹⁾ Szozat.

²⁾ Szozat. p. 205—6.

face Wesselenyi unu proiectu de lege pentru diet'a fiitoria spre impacarea natiunalitatiloru interitate. Croatiloru face mai multe concesioni, celorlalti slavi si romani nu le erta limb'a de câtu in cercurile private, dara si de aici vre se-o stinga prin altu proiectu de educatiune, dupa care preotii si invetiatorii debu se scia unguresce, in scolele satesci se se invetie limb'a unguresca, in institutetele aperatorie de prunci alta limba afara de cea unguresca se nu se audia¹⁾. — Era diet'a unguresca — cà respunsu la sfaturile intieptului Szechenyi — decretâ la a. 1843. „cà Croatii in 6. ani se invetie limb'a unguresca.“

Szechenyi la
1847. asu-
pr'a lui Kos-
suth.

LI. Interitarea Croatiloru, precumu si a celorlalte natiunalitati crescea vedendu cu ochii. Era Szechenyi celu ageru, care si pene aci nu multa sperantia avea in venitoriulu unguriloru, acumu vedea cu mintea sea cea mare perirea natiunei sele, si nici-o-data nu incetâ a-i face pe unguri luatori a minte la perirea ce ensisi si-o prepara. Ungurii totu nu luâ nici intru o sema profetiele lui Szechenyi. Deci acest-a se mai incercâ o-data cu ultimele sele poteri la a. 1847 a deschide ochii lui Kossuth si ai unguriloru, mai tiparindu anca o carte²⁾ asupr'a lui Kossuth.

Acêsta carte, cà tote cartile sele, este o adeverata profetia, ce tota s'a implinitu. In acêsta carte areta Szechenyi unguriloru, cum-ca Kossuth totu strica, ce a inceputu elu Szechenyi, spune

¹⁾ Szozat. p. 317. e 329—30.

²⁾ Politicai program töredékek.

cum-ca Kossuth si tota opusetiunea prin planurile sele interitoriale si revolutiunarie „in asià pericle vâ aruncà natiunea unghuresca, din care apoi nici-unu Dumne-dieu nu-o vâ scapà, din ce ora nici Dumne-dieu nu pote dà vietia se-uciguturiului“ ¹⁾, provoca pe unghuri „se nu pretinda dela guberniu statariu’, cã Croatii in 24. ore se se faca unghuri“ ²⁾. In urma dîce: „scrisu este, ca momentele Ungariei sunt scumpe . . . nu numai scumpe, dara, eu dîcu aceea, ca acumu sunt sî numerate“ ³⁾, deci „totu unghuru, care-si ama patri’a mai multu de cãtu pe sene ensusi, are strinsa detorintia a face totu cãtu pote, cã opusetiunea unghuresca (partit’a lui Kossuth) se nu apuce de-a-supr’a, ca-ci de se vâ intemplà acést-a, atunci mai curendu séu mai tardîu, dara siguru voru aruncà (Kossuthianii) in mormentu — déca sî nu tier’a cea dintre patru riuri — intre ce e mare diferintia — sî la acestu lucru bine se luati a minte — dara in tota intemplarea sangele unghurescu“ ⁴⁾. — Intru acestu tipu batea Szechenyi pe Kossuth pentru interitoriale sele asupr’a slaviloru si romaniloru.

LII. Se vedemu acumu, cumu ’lu batea Szechenyi din punctulu unghurismului pe Kossuth restornatoriulu nesocotitu alu privilegieloru feudali, si in urma pe Kossuth anti-austriaculu.

¹⁾ Politikai program etc. p. 10.

²⁾ Politikai etc. p. 165. cf. 125.

³⁾ Politikai etc. p. 110 et 160.

⁴⁾ Politikai etc. p. 37.

Diferența
 între Kos-
 suth și Sze-
 chenyi b) în
 reformarea
 constituției
 din pun-
 tulu ungu-
 rismului.

Kossuth încă recunoscea, cum-ca nobilimea face națiunea unghuresca. „Eu așa consideru nobilimea, dăce Kossuth, că a carei istoria milenaria săntiună fundamentulu esistenției națiunii; nobilimea a înscrisu numele de „unguru“ în cronicile națiunilor europene; nobilimea a evindicatu luptele esistenției națiunii; ea a fostu în timpurile cele rebelice în cursu de secole paretele apertoriu alu Europei (?); e unu meritu alu nobilimei, ca țier'a unghuresca e și vâ fi“¹⁾. O gazeta germana de pe atunci obserbâ, ca „a dăce, ca numai nobilimea ar' fi pazitu Ungari'a, că se nu se faca pasialicu turcescu, este o orba cutediare, și aréta la o superbia curatu aristocratica a d. Kossuth.“ Așa Kossuth cunoscea tota însemnătatea nobilimei pentru unghurismu; ratecirea cea mare a lui Kossuth zacea întru aceea, ca densulu 'și naluciã, ca cu câtu mai curendu, și cu câtu mai de-o-data se vâ desbracă nobilimea de prerogativele nobilitare și le vâ împarti cu țieranii: credea, ca cu atâtu voru fi acești-a mai plecati spre unghurismu din recunoscintia; pentru-aceea dăce Kossuth: „nobilimea debe se se lapede de prerogative, se verse încredere în poporu, precum-ca vrè se-i fia *conducutoria*, éra nu *domna*;“ — asemeni cuvinte vomu audi dela d. Kossuth și în a. 1848., cari aréta, cum-ca Kossuth nici-de-cumu nu vrea se faca pe nobilime ecare celorlalti locuitori, cî *conducutoria*, adeca totu *domna*. Dara

¹⁾ Cuventulu lui Kossuth la 1847. în „Kossuth parlamenti élete.“ p. 12.

pe langa tota stergerea privilegielor — slavii si romanii invetiasera din provocatiunile lui Kossuth la ungurismu, cà se-si aiba grige de natiunalitate, ca privilegiile voru perì si debe se pera o-data, dara natiunalitatea perduta nu si-o voru mai putè recestigare

LIII. Szechenyi vèdea prèbine, câtu s'a de-septatu simtiulu natiunale la slavi si la romani prin provocatiunile lui Kossuth, pentru-aceea credenciosu ungurismului cà si Kossuth, cà mai prudente intru taptic'a ceruta spre acestu scopu — totu de ce de ce se facea mai crutiatoriu intru resipirea prerogativelor si sistemii nobilitarie, pentru-ca vedea mai bine de câtu Kossuth, ca timpulu unguririi natiuniloru ne-unguresci trece, si ca prin urmare singurulu razimu alu suprematiei ungueresci remane numai in intiept'a modificare, bà a-orea si sustienerea si nici decumu resturnarea de-o-data a acestei sistemii. Noi citamu spre adeverirea acestoru dîse unu pasagiu dintru unu cuventu alu lui Szechenyi rostitu in cas'a magnatiloru in 3. Oct. 1844.: „de unu tempu incoce, dîce Szechenyi ¹⁾, e moda a tragere in tîna cas'a magnatiloru, si eu marturisescu, ca de amu fi noi o natiune compapta, dela care — respectandu-i numerulu si pusetiunea geografica — ar' putè se ascepte omulu o certa desvoltare in respectulu natiunalitatiei: nu m'asiu mirà asià tare de acestu lucru; dara noi ne aflamu in atari impregiurari, in câtu acumu sortea ungurimei e le-

Cuventulu lui Szechenyi la 1844. despre insemnetatea aristocratiei pentru unguerismu.

¹⁾ Magyar Szónokok könyve. p. 430 — 4.

gata de sortea nobilimei si a magnatiloru. Eu nu su inamoratu în acésta tabla: cî întrebu, ce scopu vremu se ajungemu? desvoltare pe temeiu constitutiunale câtu se pote mai liberale. Dara in ce spiretu? in spiretu germanescu, ungurescu, slavescu? — — Deca nu este natiunalitatea punctulu de vedere principale înaintea nostra: atunci prèbine, si eu dîcu: restorne-se tote, altii se voru asiedià in locurile nostre, si se pote, cà acei-a, cari ne voru schimbà, voru fi omeni mai de omenia, mai intielepti, dara, cum-ca unguri nu voru fi: acea-a e asioma înaintea mea. Se pote, ca acést-a in mine e unu prejudeçiu: dara eu — dobandireasiu mecar' si tote bunetatile, tote tesasurele lumii — *eu urescu din sufletu tota desvoltarea, ce nu e unguresca, in acésta patria, înaintea mea credinti'a catra natiunalitate; credinti'a catra tier'a unguresca este temeifulu a tote!* constitutiune se pote octroà in 24 ore pe cea mai liberale base, dara a desvoltare o natiunalitate — si anca o atare natiunalitate, ce erà asià aproape de morte, cà cea unguresca — me rogu de ertare, dara se-mi credeti, ca cu atari apucaturi necioplite nu se pote ridicà din cenusia Lontrulu meu se cufunda in superare, si din dî in dî mai aduncu se cufunda! mai deunadi dîcea cine-và: „da-cadi tier'a unguresca a inviiatu“! — Acést-a e adevèru! dara n'avemu anca afâte-a potèri, cà se potemu susceperè in noi elemente noue, spre a ne potè lătire. — S'a dîsu, ca debe create alte elemente, pentru-ca cu cele ce sunt nu vomu potè scote la cale desvoltarea tierèi unguresci in spiretu con-

stitutiunale, — — e dauna numai, ca crearea deo-data e lucrulu marelui D-dieu si nu alu omeniloru e cu nepotintia, cà sufletulu mai bunu se nu se cufunde in cea mai mare intristare, candu vede, ca nimicescu mani necioplite aceea, ce scaparamu pene acum'a, si ce s'ar' potè ducere cu gloria si bucuriã la unu puntu stralucitu" (adeca ungurismulu). Acestu cuventu de nou 'lu atacã unu comite din opusetiune. „Atunci comitele Stefanu Szechenyi a cadutu ametitu la pamentu: durere si spaima cuprindendu pe toti, consultarea se intrerupse pe tempu mai indelungatu.“ Multe amu mai putè reproduce din tote cartile lui Szechenyi asupr'a lui Kossuth restornatoriului nesocotitu al privilegielor din punctulu ungurismului. „Gresiél'a cea mai mare a lui Kossuth, dïce Szechenyi, este aceea, ca nu lucra cu numeri reci“ „pentru aceea acestu omu vã ucide, dïce, natiunea ungresca.“

Eca cumu aperã in urma aristocrati'a acel-a, care inaltiã flamur'a progresului in tier'a ungresca, si care, se nu vedea in aristocratismu celu mai solidu propumnaclu alu ungurismului: pentru caus'a ungurismului ar' fi fostu paratu a se facere si celu mai mare democratu. Precumu progresulu rapedu la inceputu, asiã aristocratismulu acumu in urma — nu erã scopu, cì medilocu pentru Szechenyi.

LIV. Kossuth anca inainte de a. 1841, dara dela acestu anu incoce 'si dede pe faciã tote planurile separatistice, revolutiunarie catra Austri'a. „Kossuth e de parere, dïcea Szechenyi ¹⁾, ca ce

Diferinti'a
intre Kos-
suth si Sze-
chenyi e) in
reportu ca-
tra Austri'a.

¹⁾ Politikai program. p. 111.

are de a face cu Austri'a tier'a unguresca cea de-sene-stetatoria, neaternata, cestigata prin sânge." Elu adeca de o parte pretiuiã prèmultu puterea unguriloru in sene, de alta parte atâtu erã de scurtu-vedutoriu, câtu credea, cum-ca slavii si romanii asiã sunt de puçinu-preceputori, de voru fi parati a-si versare sângele, cà in secelele trecute, pentru glori'a unguresca si-si voru consacrà nationalitatea pentru stergerea iobagiei. Szechenyi cu câtu vedea elementulu slavu si romanu mai multu desceptandu-se, cu atâtu aflã mai necesaria pentru unguri remanerea suptu Austri'a, cà ultim'a scapare a ungurismului. Anca in cartea sea „Kelet népe“ ¹⁾ la a. 1841. spuse Szechenyi lui Kossuth si unguriloru: „ca tota politic'a lui, ver despre ce se scria, si-o intipuesce, cà tiesuta cu unu firu rosiiu“ ... „nici mortea nu me pote impede care, cà cu acést-a se nu spunu dreptu, scurtu si curatu: cum-ca „Pesti Hirlap“ (jurnalulu lui Kossuth) e antecedentele acelu silogismu revoluționariu.... a carui concludsiune e lovitur'a cea mai de morte pentru tier'a unguresca, candu apoi ungurii numai cu acea-a se voru putè mangaiare, cà condamnatulu din iadulu lui Dante „nu este mai mare tormentu, de câtu a-ti readucere a minte in meseri'a, ce ensu-ti ti o-ai causatu, de dillele fericite de o data“, éra pe petr'a mormentului: „unguriloru, fîmu liberi!“ „de nu s'ar intemplanre acést-a, ar' fi minune, si minuni in seclulu 19. asiã sunt de puçine, precumu nu curge ap'a

¹⁾ Kelet népe. p. 219. 120 — 1.

in susu, nici stelele nu cadu giosu“ Acelu Szechenyi, care mai nainte erà capulu opusetiunei, si care dicea: ca mai tardiu, dupo-ce Ungari'a dupo planulu seu celu calculatu se vâ facere tare si mare, „atunci se cuteze“ : totu acestu Szechenyi, dupo-ce Kossuth interitâ tote poporele si pe guberniu in contr'a ungurismului, dupo-ce vedea ca atacurile cele nesocotite ale unguerismului Kossuthianu totu de ce de ce mai vertosu trage in urma-si necesitatea aliantiei intre guberniu si poporatiunile neunguresci, care aliantia erà in contr'a pericolului comune din partea unguerismului: Szechenyi vedendu tote aceste-a acumu numai in „casatori'a Ungariei cu Austri'a“ aflâ scaparea suprematiei ungueresci. Elu se plangea amaru asupr'a lui Kossuth si asupr'a a tota partid'a lui, asupr'a tuturor unguerilor: „ca unguerii nici-odata n'au vrutu, si nici acumu nu sciu si nu vreu — si éca acì zace pecatulu neertatu alu patriotiloru ungueresci — a vedè cu minte filosofica acea fapta neclatita: *precum-ca dieu! tier'a ungueresca* (unguerismulu) *e casatorita cu Austri'a*,” le aducea a mente revolutiunariloru: „ce suntemu noi unguerii? intru adeveru nu suntemu alta, de câtu unu poporu, care de abia scie amblare in picioare, unu poporu plenu de invidia, care de nu vâ urmâ o politica amesurata impregiurariloru, *dieu nu vâ traire*“; le spunea ca revolutiunea vâ imormentare pe ungueri: „ea nu vâ duce la alte rezultate pe ungueri, de câtu la tragedia mohacsiana, la cantari triste rákocziane“ etc. candu apoi „meserulu ungueru vâ fi descendetoriu in mormen-

tulu poporeloru cadute — si nu petrecutu cu pompa de marea lacremiloru milioniloru, cumu canta poetulu nostru, cì intre risurile de bucuria ale tuturorur inamiciloru sei celoru numerosi.“ si éراسي: „si si atunci, candu tier'a unghuresca, ddieu scie prin ce fatu singuratecu, ar' fi in stare de a se rumpere, — deca vomu cautà la numerulu celu neinsemnatu alu semintiei nostre, la purtarea cea invediosa care e nascuta deodata cu unghurulu, la pusetiunea cea plana a patriei, si mai alesu la vecinii ei cei cu multu mai tari —, *dora nici in 14. dñle nu s'ar putere sustienè de sene fara nici unu razimu* seu mai bine fara nici-o mana tare sustinetoria.“ „Deci se ne adunamu, dice Szechenyi, impregiurulu scaunului princepelui.“ In urma numai cà se-lu creda unghurii jurà pe unghuri „ca vede cu ochii curatu perirea, ce o aduce Kossuth unghurilor.“ „Asià se-mi ajute ddieu, dice, ca infigeti cutitulu de morte in patria si prin urmare chiaru si in pepturile vostre!“ . . . 1).

LV. Atare politica urmà Szechenyi in raportulu Unguriloru catra Austri'a — dupo compromiterea unghurismului prin Kossuth. Dealtmintrea cum-ca acèsta politica din urma a lui Szechenyi de „casatori'a Ungariei cu Austri'a“ erà numai o apucatura politica provesoria, era nu casatoria pe lege si adeverata: se vede din cartile si vorbirile lui Szechenyi de mai nainte; asià la 1833 dicea „ca dupa-ce Ungari'a se và intari dupo planulu seu, atunci se cutedie, „s akkor aztán merjünk“, si erasi in tote cartile sele tocmai si la a. 1847.

1) Politikai program etc. p. 25. 31. 36. 39. 66. 91. 138. 160.

repetiesce de nenumerate ori „ca in principie si in scopuri finali e un'a cu Kossuth, si numai in calile ducutorie la scopu se destingu.“

LVI. Cu tote ca politic'a lui Szechenyi erà cea mai amesurata ungurismului, ca-ci urmarea a aretatu, ca profetiele lui Szechenyi tote s'au implinitu, si ca Kossuth a imormentatu pe unguri pentru totdeauna: totusi ungurii cei orbiti nu vrea se cunosca adeverulu, ei urmà orbescè politiceii cei aducutorie de morte a lui Kossuth, carui-a se inchinà. Asià nu remanea alta pentru Szechenyi, de câtu se totu spuna la profeti despre perirea unguriloru. Din aceste profeti noi numai un'a mai reproducemu, ce o tiene Szechenyi cã unu adeveratu profetu catra Kossuth la a. 1847 ¹⁾. „Starea patriei se vâ clatinà, profetiesce Szechenyi, si patriotii cei mai afundu petrundetori, candu le vâ sangerà anim'a intre tormente cugetandu la aceea, la câtu se potea aduce prin intieptiune desvoltarea patriei si unde o-a cufundatu incompetenti'a fantastica — patriotii cei mai profundi voru fi constrinsi a cercà sciinti'a statului singuru in rogatiune pia, cã ultimulu remediu, si éراسi si éراسi voru rogà pe D-dieulu unguriloru, cã se fia cu meserere spre etatea nostra copilaresca si se ne ajute; fiind-ca atunci, candu increderea-insene nematura si furi'a poporatiuniloru atîtiate tote relatiunile soçiali le vâ fi adusu intr'unu chaosu deplinu, atunci singuri D-dieii voru putè ajutare séu puterea materiale.“

Neascultarea unguriloru de Szechenyi si profeti'a acestui-a catra Kossuth la a. 1847.

¹⁾ Politikai program töredékek. p. 129—136.

„Natiunalitatea, pentru care atâtu ne amu luptatu, atâtu de omenesce, cu atât-a credentia si acumu erà pe aci se scotemu si vreunu resultatu, mai ca vâ trage de morte.“

„Si dumnea-tea Kossuth, dumnea-tea, pe care, mie-mi place a te crede, nu numai amatoriu de patria si omu de omenia, cì si cà pe unu omu cu anima buna, inaintea carui-a virtutea nu e sunetu vacuu, nu e numai unu insemnu de pompa, dumneata, ce vei senti, deca ti-se vâ aretà adeverata piptur'a penei mele, si deca dumnea-tea, care de atâtea-ori te-ai mai desmetecitu, in urma te vei descali si in acestu respektu din ilusiunile acele dulci, cari astadi totu te tienu anca intru intunerecu pe dumneata,

precum-ca:“

„candu te credusi plenu de intieptiune de statu: ai fostu saturatu numai cu fantasia si cu incedere de sene-ti;“

„candu te credeai a fi profetu, nu numai n'ai vedutu inainte nimic', cì n'ai fostu in stare de a vedere curatu nici mecar intemplanile cele mai simple ce venu inainte; -si candu te leganai in ilusiuni creatorie, n'ai fostu mai multu nici-o-data, de câtu unu inceptoriu si proieptoriu, care tote incede, in tote induce pe cei usioru-credutori, un'a si alt'a e in stare dora a si sustienere pe puçinu tempu, cì a scotere la cale — nimicu nu scie;“

„candu vrusi se conduci pe altii: in fapta nu te ai pututu gubernà nici pe dumnea-tea ensu-ti;“

„candu te credusi de unu nou mes'a politicu, de unu intieptu de statu afundu petrundetoriu:

nici-o-data nu fusesi in stare a te redicà la o in-
altime mai mare, de câtu punctulu de vedere al'
unui mesericordianu cu anima buna, carui-a i-ar'
placè a unge lécu pe tota bub'a, care coce pani
pe sém'a meseriloru dupa calculu reu si care
inaintandu infricosiatu ne-lucrarea, e provedutu
pote cu unu talentu de ajunsu pñtru a intemeiare
unu mare ospitale natiunale, dara o natiune, una
natiune plecata spre cadere — nu vâ regenerà
nici-o-data;“

„candu cugetasi, ca fericesci popore: cà unu
advocatu larmuitoriu spre nefericirea nostra n'ai
fostu, de câtu atitiatoriulu acelor-asi; si cum-ca
intru acestu tipu:“

„candu ti-se parù, ca ordinez si intaresci in-
stitutiunile patriei: ai incurcatu patri'a de totulu
lui totu, in locu de a latire libertatea, care ti-a
fostu idolulu, cufundasi patri'a intru o stare mai
sierbile; éra natiunalitatea nostra, care — dîca
cine ce vâ vrè — este singur'a garantia a insti-
tutiuniloru mai libere, si acea schintea singuru
regeneratiunale, ce esiste intru noi — concedemu,
pote nú intr'adensu — o resturnasi de totu; si
asià“

„te insielasi anca si in acea ilusiune, candu
credusi: ca numai detori'a ti-o vei implinì, ca-ci
aptivitatea-ti casiunâ mai multa dauna, de cumu
aduse folosu, si a facere lucruri netempurie anca
nu e nici-de-cumu implinire de detorià!“

„atunci, dîcu, candu dumnea-tea vei fi desme-
tecitu deplenu — ce se vâ templà, se nu te in-
docsci, ca-ci lumea ce ensu-ti o-ai ziditu nu e

mai reale de câtu fatele morgane, si dumnea-tea nu vei putere negà, ca eu te cunoscui mai bene, de câtu dumnea-tea ensu-ti — atunci, te intrebui, ore dieu aflà-vei mecar' una sengura semtîre de mangaiare in anim'a dumi-tele?“

„stàvei pote inainte cu curati'a cugetului? ei! dara te intrebui, au nu e mangaiare triste aceea, deca resare dintr'ens'a ruin'a unei natiuni deplenu cotropite, si deca o admonitiune neincetatoria 'ti vâ resunâ in urechi aceste cuvente: l'enfer est peuplé des meilleures intentions?“

„au dora te vei mangaiâ cu aceea, ca ai traitu numai cu dreptulu ce ti-se cuvene: intr'aceea deca-ti vâ veni in mente si la acést-a acea judecata nendoita a intieptului, ca „nu este mai mare pecatu, de câtu a vrè se conduci pe altii ne avendu spre aceea caretatile cele de lipse“: ore cu ce semtiu amaru 'ti vei aduce a minte de tote acele ilusiuni, mà blestemà-le-vei pe aceste-a, din cari nici nu avusi destula libertate a te scotere cu propri'a-ti putere, nici destula virtute de a suferire, cà altii se te scota din ele pe dumnea-tea?“

„Si pentru-aceea te rogu in numele celu santu alu patriei, descende de pe loculu agitatiunei-ti celu multu periculosu, pe care te-ai pusu, mà intorcundu-me catra simtiementele cele nobili ale d-tele, te rogu cu tota umilinti'a: lasa-te si de conducerea politica preste totu; pentru-ca dumnea-tea, crede-mi ce-ti spunu, tocmai nu esci pentru acést-a; fiind-ca pe langa tota mentea d-tele cea mrae, pe langa totu talentulu d-tele celu distintu de a asternere lucrurile, prin care esci in

stare a face că se imbea ori-si-ce mai alesu tine-
rimea: intieptiunea d̄-tele inse dieu atâtu este
de mica, éra judecat'a-ti intru adeveru atâtu e
de puçina, in câtu de si esci imbracatu — si anca
in mare mesura — cu tote cele ce se ceru spre
a amagire, spre a latire prejudecie, spre a agitâ:
ei! dara eu negu de-a-dreptu, ca ai avè si me-
car' un'a din carefecatiunile acele-a, ce-su neape-
ratu necesarie spre a fire capu politicu, spre a
descurcâ ideii incalcite, spre a fericire popore pe
cale paciuita, — si acést-a o negu pentru-aceea,
pentru-ca rogu-te — au acel-a, care numai atât-a
cunoscentia de omeni are, că d̄-tea, in câtu 'ti
vene se ridi de puçinetatea ei, acel-a, ale carui
ratiuni nu tienu prob'a nici celei mai favoritorie
revisiuni, acel-a care nu strabate in fundulu nici
mear' al' celoru mai simple intrebatiuni: unulu
că acel-a — pe d̄-tea te intrebu, nu e asiâ? — nu
pote face pe campulu celu intortocatu al' politiceii
alta, de câtu dregtori'a unui duce prèmeserabi-
le, séu a politicului celui mai demnu de compa-
timitu!“

„Oratori'a, fia ori-câtu de stralucitoria, ori-
câtu de inflorita, nu e de ajunsu spre acea-a, pre-
cumu nici talentulu acel-a de a predare si de a
amagi, in care d̄-tea atâtu esci de alesu si de vir-
tuosu, in câtu pe mine si nevrendu me face se-
mi aducu a mente de acelu faimosu bucatariu
francescu, care atâtu de cu piperatu gustu ferbea,
si cu atât-a maestri-a sciea aterne bucatele pe
mesa, câtu se-i veniâ voi'a, facea si pe celu mai
cautu se mance carne de calu séu de vulpe, si

numai acei puçini scapà se nu le cada reu, cari-lu cunoscea despre aceste ale sele apucaturi.“

„Vedi scumpe patriote! câtu de puçinu esci aptu spre a fi duptore politicu.“

„Deci anca o-data te rogu frumosu: lasa-te de conducerea-ti politica.“

„Éra deca cum-và vrei se joci pene in fine joculu inceputu: placa-ti.“

„Interita pene la turbare tota natiunalitatea asupr'a natiunalitatei unguresci; arunca tetiuni aprinsi pe cas'a tieranului; bate pene la cea mai mare opusetiune interesele imperatiei comuni si imple de veninu cu virvu pacharulu retorsiunei: vedevei.“

„Inse deca o-data, candu acumu vâ fi tardiu, vei semti si vei vedè, ca a fostu blestemu aceea ce ai adusu pe capulu nostru si nu bine-cuventare: atunci âncâi se nu te mantuesci cu aceea, ca n'a fostu in natiune nici-unu credentiosu, care se nu fia avutu destula ânima si se nu se fia luptatu dupo putintia a-ti nimicire anca din buna ora visurile dumi-tele cele insielatorie.“

Intrarea
lui Kossuth
in dieta la
a. 1847.

LVII. Acésta profetia o tienù Szechenyi catra Kossuth la a. 1847. Dara ea n'a folositu nimicu nici lui Kossuth, nici unguuriloru, cari erà pentru Kossuth. Bâ tocmai in acestu anu se alese Kossuth de deputatu in comitatulu Pestei, precumu si alti de partid'a lui. Opusetiunea apucâ acumu la putere nu numai in opiniunea publica, dara si in dieta. Inrandu Kossuth in dieta i se dede ocasiune, cà acumu nu numai in jurnalistica, ci si in cas'a publica a tierei se-si verse prin oratori'a

sea cea potente veninulu asupra poporatiuniloru neunguresci, cu destintiune asupra croatiloru, asupra guberniului, totdeodata impinse pe aristocratia se propereze cu restornarea feudalismului — fara a pute latire si ungurismulu. Ca-ci aptivitatea lui in dicta in a. 1847. si inceputulu anului 1848. intru adeveru implu de veninu cu vertece pacharulu retorsiunei slaviloru si romaniloru. Se ne aducemu numai a mente de cuventele cele bombastece ale lui Kossuth in caus'a croatica; in caus'a natiunalitatei si limbei ungueresci; in caus'a instruptiunei publice, candu la proieptulu lui Kossuth se accepta limb'a ungueresca si pentru scolele populari; era pentru croati propuse si se accepta, ca ei se se folosesca anca 6. ani cu limb'a latina, despre care lucru ensusi Battyáni dechiarâ in cas'a de susu, ca a impunere croatiloru o limba morta, si anca imperativa-mente, precumu postu Kossuth, „este o tirania, carei aseminea indesiertu ai mai cautâ in istori'a lumei.“ Dara la tote puse vervu Kossuth in 7. 8. Ianuariu 1848, candu pretinse cu tota tar'a, ca in proieptulu de lege se intre unu paragrafu demandatoriu de traducerea pe unguria a cartiloru romanesci si slavesci ale besericelor resaritene.

LVIII. Prin tote aceste-a Kossuth acelerâ aptulu celu mai de pe urma alu tragediei ungueresci, si fece se se implinesca profetiele lui Szechenyi despre Kossuth si despre natiunea sea. „Admonitiunile lui Szechenyi asupra periclului, care se apropia, dice Kemény Zsigmond ¹⁾, aretarea omu-

¹⁾ Magyar Szónokok könyve. p. 342.

lui, prin care, și a procedurii, din care erà se se nasca tempestatea, într'atâtu s'au adevèritu prin implinirea evenimentelor, câtu profetiele lui Szechenyi séu sunt de a se atribuire unei inspiratiuni înalte, unei presimțiri profunde — — séu, celu puçinu în mare parte, analizei unei minti domnitorie, desvoltate și strinsu consecente, care a fostu mai în stare a legà evenimentele mai departate cu cauzele fundamentali, a fostu mai în stare a cunosce façi'a Nemesei din firea rateciriloru, decâtu înaltiat'a întieptiune a celorlalti contimpurani.“ Asià judeca unu unguru despre profetiele lui Szechenyi, dupa-ce s'au implinitu. Nime altulu între unguri nu vedea ce periculosu este Kossuth și politic'a lui pentru unguri, și acésta orbire urmà de acolo, ca ungurii afara de Szechenyi nu mai avea „nici-unu politicu, care se fia fostu în stare a vedè în politica într'o departare mai mare decâtu lungulu nasului, cu tote ca și acest-a e forte scurtu“ — precumu dise ensusi Szechenyi ¹⁾).

Szechenyi profetâ nu numai perirea ungurilor prin Kossuth, cî elu spuse înainte și aceea: ca deca-i vâ dà lui dreptu venitoriulu, i vâ fi cu nepotentia se nu nebunesca de dorerea dobendei ²⁾. Si întru adevèru, ca profetiele lui Szechenyi se implinira nu numai în respectulu natiunei sele, dara, precumu se scie, și în respectulu persoanei sele.

LIX. Noi cercetaramu cu de a menuntulu un-

¹⁾ Politikai program. p. 121.

²⁾ Magyar Szónokok könyve. p. 420.

gurismulu reprezentatu prin cei doi barbati ai ungariloru Szechenyi si Kossuth — amendoi ungereni, se vedemu acumu pe scurtu ideile politice de mai in urma ale lui Wesselenyi transilvanulu.

Tota famili'a Wesselenyiana a fostu de o natura selbateca. Unulu din Wesselenyesci spendiurâ pe pop'a romanescu din Ron'a nu din alta cauza, de câtu ca pop'a 'i enarâ, ca ensusi ar' fi condusu o parte a armiei germanesci asupr'a rebeliloru rakocziani, si cum-ca de aci ar' fi urmatu apoi caderea curutiloru. Acelu Wesselenyi convingundu-se de adeverulu naratiunei: se infuriâ, dede cu man'a semnu haiduciloru, si pe pop'a 'lu spendiurara de unu arbore din gradina ¹⁾. Nicolau Wesselenyi, despre care vomu se vorbimu, nici-de-cumu nu erâ mai puçinu selbatecu, si — dupo cumu mai insemnaramu — singuru lung'a petrecere cu Szechenyi 'lu mai civilizâ. Cã barbatu invetiatu, unguru inflacaratu si oratore potente de pe la a. 1825. lucrâ impreuna cu Szechenyi pentru caus'a ungurismului. Mai tardiu cadù la prinsoria impreuna cu Kossuth. In prinsoria 'si perdù vederea ochiloru. Cã pe unu erou si martiru alu ideiloru liberali 'lu cercetâ multi la Grefenberg. Reaptiunea natiunitatiloru in contr'a ungurismului mai alesu de pe la a. 1841., conversarile lui cu boerii din principatele romanesci si cu polonii 'lu fecera, se se sparie si se se cutremure inintrulu seu de miscarile ideelor natiunali ce domnescu in resaritu. Tipari la a. 1843

Bar. Nic.
Wesselenyi.

¹⁾ Magyar Szonokok könyve. p. 88.

cartea „Szozat.“ In toate miscarile natiunale ale romaniloru vedea rusismu si dacoromanismu. „Elu credea, ca propagand'a daco-romana si-a intinsu agitatiunile sele si peste Transilvani'a, si cum-ca popii cei teneri romanesci si invetiatorii poporului romanescu anuci nu-su numai rusisti, dara cum-ca acumu se latiesce potente o simpatia forte si periculosa catra atari idei, in urmare caror'a toate poporatiunile romanesci aru fi se se unesca in liber'a si tener'a Daco-romania, in imperati'a romana, care anca de aci inainte este se se creeze, care s'ar intinde catra noi (catra unguri) dela marginile Besarabiei, ar' imbraiosia Transilvani'a, si, de e cu potentia, s'ar intinde pene la Tisa“¹⁾. Asia judeca Wesselenyi desceptarea natiunale a romaniloru in contr'a ungurismului. Era in opusetiunea slaviloru asupr'a ungurismului si in toate miscarile lor natiunale nu vede alta in cartea sea, de catu lucrarile propagandei panslavistice rusesci si polonesci. Deci Wesselenyi spre departarea acestoru mari pericle pentru unguri si pentru tota Austri'a, nu afla alta scapare, de catu *uniunea Transilvaniei cu Ungari'a, ungurirea slaviloru si romaniloru in totu tipulu*, de alta parte comenda, ca Ungari'a se stea in legatura strinsa cu Austri'a, care inse, ca se se scape atatu pe sene, catu si ungurismulu de rusismu si slavismu se imbrace in forme constitutiunale toate provinciele sele confederate pe temeiu istoricu-natiunale. Afara de Austri'a nu vede sca-

¹⁾ Magyar Szón. p. 164. v. Docum. justific. I.

pare pentru ungurismu; revoluțiune séu rumpere de catră Austri'a, dîce, ar' imormentà pe unguri. — Cu distintiune uniunea Transilvaniei cu Ungari'a — spre a scapare Transilvani'a din ghiarele daco-romanismului — erà o idee, de care nu putea dormi Wesselenyi; ungurismulu 'lu vedea perdutu in Transilvani'a inaintea romanismului, ce-si ridica capulu, deci spre a scapare ungurismulu in Transilvani'a, spre a sugrumare romanismulu si a-lu contopire in ungurismu lucrà din tote poterile pentru uniunea cu tier'a unguresca. „Spre acestu scopu, dîce Kemény Zsigmond, storcea date, restornà idei juridice, bà nu aperà nici nevetemarea intregitatei teritoriului coronei unguresci: spre acestu scopu ar' fi fostu paratu a lasà, cà sasimea rupta de Transilvani'a se formeze o provincia austriaca“, numai uniune „minden áron (cu totu pretiulu)!“ Pe romani intr'acestu tipu prè-sioru sperà a-i putè ungurire, „nobilii, dîce, 'su unguriti, tieranii se voru unguri prin educatiune si folose materiali, éra pentru romanii din sasime nu debe nici-unu sacrefeçiu, nici-una noua institutiune, cì numai partinire legale incontr'a asupririloru sasesci, si voru fi dobenditi pentru natiunalitatea nostra“ ¹⁾. Aceste-a erà ideele lui Wesselenyi orbulu pe la a. 1843.

LX. Intr'acea-a partit'a Kossuthiana nu numai ca nu luà intru nici-o consideratiune desceptarea slavismului si romanismului; cì atât-a incredere asiedià in puterea natiunale a unguriloru, in

¹⁾ Szozat. p. 341.

câtu 'si intipuià, ca se apropia, bà cum-ca e aci timpulu, cându ungurismulu — necumu se-si caute scaparea in Austri'a, precumu comendà Wessele-nyi — dara tocmai se se rumpà de catra Austri'a, si pe ruinele acestei-a si ale natiunalitateri slave si romane se intemeze imperati'a cea mare si tare ungresca. O Ungaria unita cu Croati'a etc. si Transilvani'a, cu natiunalitateri eterogene amagite dela pretiuirea natiunalitateri sele prin interese materiali si topite in caldarea ungurismului — credea, ca nu numai vâ fi' asecurata asupr'a romanismului — ucisu prin uniunea Transilvaniei, asupr'a panslavismului debilitatu prin uciderea natiunale a slovaciloru si iliriloru; dara cum-ca vâ fi in stare si „félvilágot hódítani“ (a cuceri si lumea jumetate) ¹⁾. — Asià cugetà Kossuth, asià opusetiunea partid'a lui, barbati cei mai straluciti ai unguriloru, si cu ei majoritatea natiunei ungresci afara de dieta, si dela 1847. incoce — dela intrarea lui Kossuth in dieta, opusetiunea si in dieta apucâ la preponderantia.

LXI. Opusetiunea si tota lumea vedea diferinti'a cea mare de principie in reportu catra Austri'a, ce erà intre opusetiunea lui Kossuth si in-

¹⁾ Unulu dintre cei d'antai poeti ungresci Kisfaludy canta:

„Adja Isten, hogy a' magyart

Egy fél világ uralja

'S vérrel szerzett hatalmának

Soha kárát ne vallja.“

adeca: „Fia, cã ungurului se se inchinã lumea jumetate si puterca-si cestigata prin sânge nici-o-data se n'o perda.“

tre Wesselenyi capulu de mai nainte alu opusetiunei. Singuru Wesselenyi orbulu, d'ice Kemény Zsigmond, viea intru acea ilusiune, cum-ca opusetiunea de acumu este totu partid'a cea vechia a lui, si cum-ca Kossuth ar fi urmatoriulu seu in capulu acelei partite. Elu, orbu fiindu, reu informatu de amici, cuprinsu totde'au'n'a cu lucruri meruntiele, nu cunoscea starea presente a lucrurilor, nu sciã ca opusetiunea lui Kossuth se lupta cu noue arme si spre scopuri noue; adorà pe Kossuth, cà pe urmatoriulu seu, si despretiuiã pe Szechenyi — vechiulu seu amicu, cà pe unulu, ce s'ar' fi facutu necredenciosu principiiloru sele de mai nainte. Totu in acèsta ratecire a traitu Wesselenyi pene la a. 1848, candu vedendu in fapta diferinti'a cea mare, ce este intre sene si Kossuth, vedendulu pe acest-a ca se pune pe cale revolutiunaria, se desmeticì Wesselenyi din ratecirile sele, si dupa-ce strigã ca „vede prin intunereculu ochiloru sei venitoriulu celu triste alu natiunei sele“, de nou se intorse la amicitia cu Szechenyi, si-si parasi patri'a, precumu vomu vedè mai tardiu.

LXII. Precumu veduramu in tota acèsta pertratate a ungurismului, ori vomu cautã la partid'a cea moderatu propasitoria a lui Szechenyi, ori la partid'a conservativa a lui Deseuffi, ori la cea asiã numita liberale a lui Kossuth: in program'a nici-unei partite nu vomu dà de idei consunatorie cu dreptatea si cu spiretulu tempului: tote aceste trei partite çintea la unulu si acel-asi scopu — *la sustinerea si asigurarea suprematiei unghuresci prin unghurirea tuturor poporeloru*; in scopu nu

La unghuri n'a fostu necumu o partita, ci nici mecar unu singuru individu de idei adeveratu liberali.

eră nici-o diferinția între toate trei partitele. Că-lile, unde se despartu ele, sunt mediele, cari le consideră fă-care mai amesurate spre a ajungere la scopulu comune. „Suntemu perduti, de lasamu pe slavi și pe romani se între în constituțiune“ strigă conservativii, „bă se-i lasamu cu încetulu, se reformamu constituțiunea după modelulu constituțiunei anglesci: pote toti, dara fără indoéla multi se voru unguři, și mas'a nu vâ puté apucare asupr'a nostra“ — strigă progresistii cu Szechenyi, — éra Kossuth și ai lui: „se nu ne tememu nimicu, se împartimu deodata toate drepturile civili și politice cu slavii și cu romanii: cea mai mare parte se vâ unguři de sine — atragundu-i marinitatea și liberalitatea nostra, pe ceialalti 'i voru unguři formele institutiuniloru, ce vomu introduce, pe ceialalti cu puterea-i vomu unguři, și atunci — unguři vomu fi tari și mari.“ — Nu o partita, dara nici mecar' unu singuru individuu nu se aretâ în tota semint'ă unguresca, care se fă d'isu cãtra conatiunaliu sei: „toti rateciti, toti pecatuiti: singur'a nostra scapare este adevèrulu și dreptatea cea eterna — postulatululu celu potente alu naturei: ecartatea individèloru și natiuniloru; aietu se spunemu slaviloru și romaniloru: o miie de ani amu fostu nedrepti cãtra voi, mai multu nu vomu fire, se uitamu cele trecute, de aci înainte o legatura, o înfrățire, o confederatiune frățiesca-natiunale se fă fundamentulu binelui și fericirei venitoriului nostru comune!“ — — Unu atare unguuru nu s'a aretatu în tota semint'ă unguresca, și durere! noi anevoia cre-

demu, ca se vâ aflâ cand-vâ! Si ore ce pote fi caus'a acestui fenomenu triste — pentru nimene atâtu de triste, câ chiaru pentru ensisi ungurii, cari singuri fara nici-una fratia în tota lumea lui Ddieu sunt impregiurati de elemente nu numai eterogene, dara si inimice din caus'a apesarei unguresci? — — — Kossuth intrû unu cuventu alu seu aduce inainte judecat'a unui principe, care dicea, ca sunt unele tieri, pe cari pusetiunea loru geografica nu le lasa se fia de omenia: noi amu putè dicere, ca pe unguri istori'a loru, carapterulu loru, pusetiunea loru geografica, si mai alesu acea reutate a naturei omenesci nu-i lasa se fia drepti si de omenia catra celelalte natiuni, care reutate indemnna pe o natiune câ si pe unu individu, câ se asupresca, se supuna, se manance pe cei debili, cumu manca pescii cei mari pe cei mici. Comune este acêsta debilitate umana in mai mare séu mai mica mesura tuturoru natiuniloru: cultur'a si celoru mai culte natiuni nu este acea cultura adeverata, care este intemeiata pe dreptate, câ multu-pucinu numai o spoiela, unu refinementu; mâ pote la nici-una natiune nu se afla acêsta debilitate umana in mai mare mesura, câ la seminti'a unguresca façia cu colocuitoriele natiuni. Acêsta plecare naturale de a asuprire pe altii se ajuta la densii prin mai multe impregiurari, precumu prin acea nesuferita superbia natiunale, care este propria ungurului si care n'are margini; se ajuta prin istori'a loru: razimulu natiunalitatei unguresci a fostu o miie de ani singuru si numai asuprirea slaviloru si romaniloru — acumu in respectu ci-

vile, acumu politicu, acumu natiunale, acumu in tote trei respeptele; ei ungurii in sene ensisi, in individualitatea loru natiunale nici-una-data n'au aflatu destule elemente de viétia, de acì urmà apoi, ca de câte ori se încercà slavii si romanii a se subtragere de suptu supremati'a unguresca: ungurii toti cu una gura strigà: *patri'a unguresca, natiunalitatea nostra este in periclu* (a' haza, a' nemzet veszélyben forog)! — Ungurii ne-cumu cà supusi, dara nici cà coordinati nu se simtu a mai putè subsistere — nec libertatis capaces et jugi impatientes. — O natiune, care nu afla in sine ensasi conditiunile vietiei natiunali, trage de morte... si ungurii in momentulu, in care li-se vâ clatinà edefeciulu suprematiei preste slavi si preste romani, cugeta ca se apropia de perire! Si cu tote ca acést-a nu e unu ce necesariu, pentru-ca acést-a n'ar insemnà alta, de câtu ca unu individu, o natiune n'ar potè traire, de câtu domnindu preste altii; dara la unguri acést-a este o credintia politica. In acestu intielesu, in intielesulu lui Szechenyi, lui Wesselenyi, lui Kossuth si tuturoru unguriloru — seminti'a unguresca vâ peri — — ea a sî peritu, ca debea se pera, pentru-ca o atare esistenza, o atare viétia e intemeiata pe cea mai nesuferita nedreptate. Ungurii a avutu presimtiulu acestei periri inainte de 1848 si in 1848. A profetatu acésta perire nu numai strainii, cì chiaru sî ensisi ungurii — cei mai mari politici, Szechenyi, Wesselenyi, Kossuth si altii. Celu mai mare poetu alu unguriloru Wörösmarty cantâ sî „cumu vâ fi imormentarea la mortea cea maretia

a unguriloru, unde o tiera intréga vâ stâ in sânge“, dara poetulu cantâ, ca lacremile milioniloru voru petrece pe unguri in mormentu: éra Szechenyi dîse, ca „ungurii voru perî — „nu între lacremile milioniloru, cî între risurile de batjocura ale poporeloru“! — —

Tote aceste profetii le vomû produce un'a dupa alt'a la finitulu acestei istorie.

III.

LXIII. Se cercetamu acumu desvoltarea nationalitateri la slavii de suptu domnirea unghuresca si cu distinctiune la iliri, si luptele loru cu unghurismulu inainte de a. 1848.

Opusetiunea
slaviloru in
contr'a un-
ghurismulu.

Din semintî'a slavesca se aflâ suptu jngulu unghurescu slovacii la media-noptea tiei, acesti-a se tienu de famili'a cechica, si numera cã la 2 milioni de suflete; croatii si serbii la media-di: croatii numera pene la 1 milione, serbii pene la 8 cente mii de locuitori. — Poetulu slovacu Kollar anca pe la a. 1827, candu se aretâ unghurismulu modernu, lu batû cu acerbitate in faimos'a sea poema; candu unghurii de pe la a. 1841 incoce cu batai'a constringea pe slovaci se invetie limb'a unghuresca, si pe preoti se predice unghuresce la poporu: slovacii la a. 1842 prin o deputatiune grandiosa de vre 200 medulari se plansera inainte tronului asupr'a apucaturiloru celoru despotice si desnatiionalisatorie ale unghuriloru, — asupr'a acestei deputatiuni se plange cu amaru Wesse-

Slovacii.

lenyi ¹⁾ și înputa guvernului, pentru ce nu o înfruntă, că pe un'a „ce agiteza în contr'a despușetiuilor și scopurilor legelatiunii ungurești“; — după aceea slovacii prin scrieri batea unguurismul — ajutându-i și frații loru cehii — precumu com. Leo Thun și alții; cu începutulu anului 1848 eră plenu pacharulu urglei asupr'a unguurismului: o însoțire literaria slovaca titulata „*Totrin*“ publică unu almanachu în limb'a loru materna, în care între altele se legea urmatoriele: „deca noi slovacii nu voimu a ne unguri, caus'a „cea adeverata este, ca slovaculu ve uresce pe „voi ungurii și-i e rusine de voi. Si pentru-ce? „ca-ci voi sunteti omeni rei, ambitiosi, egoisti, „blestemati, invediosi, despoteci, violenti, amatori „a domnire și tiranosi — — — catirulu nu prasece, asià nici voi; éra natur'a scira e semnu „nepotentiei corporali și sufletesci: acelu poporu, „care nu se multiesce, e blestematu. Se cutedie „numai cine-và din inemicii nostri a sarire asupr'a „nostra, noi 'i vomu dice: *czuki cane!*“ ²⁾ Dara pe langa tote aceste demonstratiuni amare lupt'a slovaciloru în contr'a unguurismului e mai multu lirica și romántica și cu mai puçinu resultatu: cu alta energia și cu alte rezultate se luptà croatii asupr'a unguurismului.

Croatii.

LXIV. Doptrin'a slavismului liberale, doptrin'a *natiunale* nicairi nu prinse radecini atâtu de profunde că în Croati'a. Zagrabia eră vatr'a

¹⁾ Szozat. p. 217 — 18.

²⁾ Gazeta de Transilvania de n. 1848. Nr. 15.

doptrinei natiunali in contr'a ungurismului, Zagabi'a erà vatr'a *ilirismului*, care infaçisieza un'a dintre feçiele slavismului liberale, din Zagabi'a se amerintià ungurismulu celu uciguturiu de natiunalitati. Sentiementulu natiunale e vechiu la tote poporatiunile slavesci, dara desvoltarea acestui sentiementu nu e mai v'echia de doue diecimi de ani. Evenementele europene, si cu destintiune, evenimentele din Greci'a si Poloni'a, cari inceputa a dà insemnetatea cuvenintiosa intrebatiunei de semintia, n'aru fi desceptatu destulu foculu si onorea natiunale la slavii de suptu unguri, se nu cutedià ungurii a atacare dreptulu celu mai scumpu al' unei natiuni de a esistere cà persona natiunale. Atunci se desceptara potente slavii si cu distintiune croatii — determinati a resiste planuriloru unguritorie, a-si defende drepturile cele firesci natiunali: ei se luptà cu cea mai laudabile ardore „pro aris et focus,” dandu esemplu celorlalti slavi si romaniloru, cà asemenea se-si apere si ei personaritatea natiunale asupr'a acelei tempestati nimicitorie — si anca cu atâtu mai vertosu, cu câtu ceialalti slavi si romanii erà mai multu amenintiati de câtu croatii, cari avea drepturile loru municipale, prin cari 'si potea aperà natiunalitatea de perire in adunarile loru de comitatu, in congregatiunea natiunale a Croatiei si prin deputatii ce-i avea — tocmai si in camerele dietei unguresci. Aceste lupte ferbinti cu ungurismulu au desceptatu spiretulu si onorea natiunale la slavii de suptu unguri.

LXV. Doi barbati ai croatiloru de conditiune

Draskowicz
si
Gay.

diferente — comitele Draskowitz, magnate potente prin averea sea, si Ludovicu Gay, unu june plebeu forte aptivu, adoptara cu caldura aperiarea causei natiunali asupr'a a totu contopitoriului ungurismu. L. Gay nascutu in acea vale a Zagoriei, de unde — spune legend'a natiunale a iliriloru — ca cà-si dintr'unu léganu a tota seminti'a slavesca ar' fi plecatu una-data trei frati: Cech, Lech si Russ dinaintea vesatiuniloru unui pro-consule si ar' fi descensu catra media-nopte, si trecundu Dunarea si Carpatii ar' fi intemeiatu cele trei imperatii ale Boemiei, Poloniei si Rusiei, — condusu de aceste memorii natiunali L. Gay se consacrâ studiiloru asupr'a limbei si istoriei a tota ilirimea. Pe acestu campu literariu bâtea densulu nedreptatea ungurismului. De alta parte comitele Draskowitz, de si nu inspiratu de acestu entusiasm literariu, dara incalditu de amorea drepturiloru legali ale Croatiei, cà a unei provincie legate de coron'a ungresca pe langa sustinerea drepturiloru sele provinciali, — dà valoare acestoru drepturi in congregatiunea Croatiei si in diet'a Ungariei, ale caroru porti erà inchise dinaintea lui Gay cà plebeu. Cu câtu ungurismulu lui Kossuth se esseptorà mai nerusînatu cu planurile sele nimicitorie de natiunalitati: cu atâtu mai inflacaratu se aprindea foculu natiunale la croati. Scrierile lui Gay nu mai opunea acumu ungurismulu singuru spiretulu natiunale a unu milione de croati: elu incepù a-i reunire intr'o cugetare natiunale pe toti slavii de media-di nu numai ai Austriei, cì si ai Turciei — poporatiunile

iliriane - slavesci: stiriene, carintiane, croate, slavone, dalmate; bosniace, serbe, montenegrine è bulgare — tote suptu numele celu anticu coleptivu de *iliri*. Gramaticii, invetiatii, geografii, poetii, publicistii — toti se consacrară cauzei natiunali. Gramaticii compară diferitele dialepte si se adoperă a le aduce la unitate; geografii calculă marginile Iliriei ideale si le marcă acolo, unde espira dulcele sunetu alu limbei materne; poetii cantă cu o adeverata naivitate faptele de arme, simplicitatea si fraternitatea omeniloru Iliriei antice; publicistii descria institutiunile vechi ale Iliriei si intariă, ca ilirii viea una-data suptu legile unei pure democratii patriarcali. Mai tote aceste miscari natiunali eră produptulu imediatu alu ungurismului.

LXVI. Diet'a ungresca conchise la a. 1843, că deputatii croati se invetie ungresce peste 6. ani: acésta lege interită si mai multu ambitiunea si foculu natiunale alu croatiloru. Si acést-a cu atātu mai vertosu, cu câtu strigă Kossuth mai despoticu, ca „tota tier'a este tiera ungresca, ca in tier'a ungresca nu cunosce alta natiune de câtu natiune ungresca, ca Croatia nu cunosce de câtu comitatele Agram, Szerem etc. — comitate ungresci că tote cealalte.“ Unu singuru razimu avea ungurii in Croati'a, acesti-a eră turopolianii cei unguriti; dara partit'a cea natiunale reportă o viftoria stralucita asupr'a unguromaniloru la a. 1845. Demonstratiunea acést-a dede insemnetate mare natiunalismului croatu nu numai in Croati'a, nu numai la ceialalti slavi si la romani (— ferici-

Turopolianii.

tulu prefeptu Ioane Buteanu anca fù facia in Agram la acésta catastrofa si luâ si ce-va parte, si se intorse peste puçinu in patria inflacaratu de asemenea spiretu natiunale —); dara tocmai si in ochii guberniului austriacu, care nu potea se nu recunosca necesitatea si cursulu celu firescu alu acestei miscari natiunali, mà guberniulu si favorià aceste miscari, intr' atâtu in câtu de o parte nu erà se ésa cu tempu si pentru sene periculose, de alta parte in câtu erà interesatu de aceste miscari natiunali in contr'a ungurismului nu numai contopitoriu, ci si separatisticu.

Calumniile
unguresci.
Limb'a croa-
ta se deter-
mina de lim-
b'a tieiei.
Kossuth
asupr'a cro-
atiloru.

LXVII. Singuri ungurii nu vrea se véda in aceste miscari natiunali unu progresu firescu alu umanitatei, o reaptiune naturale in contr'a ungurismului nedreptu: ei 'si nalucia in aceste miscari natiunali unu jocu strainu muscalescu, panslavismu si alte asemeni scornituri din imperati'a mentiunei si calumniiei. Deci ungurii in locu de a respeptare, mà tocmai de a inaintare progresulu desceptarei natiunali a croatiloru si slovaciloru si celorlalte natiuni-sorori: ei cercà in totu tipulu a-lu inadusire. — Ungurii scosesera limb'a latina din causele tieiei si cea unguresca vrea se-o intinda nu numai peste slovaci si romani, cari ne-bucurandu-se de esistentia politica nu se potea opune, ci tocmai si asupr'a Croatiei, care avea drepturile sele provinciali. La a. 1847 croatii nu numai nu acceptara limb'a unguresca in instruptiune si in admenestratiunea tieiei lor: ci congregatiunea croatica lapedâ si limb'a latina, éra limb'a natiunale croata o inaltiâ la gradulu

de limba diplomateca a tierii croate între entuziasmulu celu mai inflacaratu și cu unanimitate. Cu tote aceste-a diet'a unguresca dela a. 1847^{7/8} la proieptulu lui Kossuth rogâ lege că „de aci înainte în tota tier'a unguresca tote cauzele oficiali atâtu besericesci câtu și politice se curga în limb'a unguresca; că limb'a instrupțiunei publice se fia singura cea unguresca; în câtu pentru scolele satesci, unde limb'a unguresca în tota întemplarea se fia studiu oblegatu, pentru introducerea ei și în aceste scole pretotinde de limba a invetiaturei se determine respektivele jurediptionsi.“ (Asiâ dar' totusi se nu determine natiunalitatea respektiviloru, ci jurediptionsile, cari erâ unguresci). Acestu proieptu se și adoptâ în cas'a de giosu. Kossuth în cuventulu tienutu cu ocasiunea acestui proieptu alu seu dîse, ca „ultim'a lui dorintia este, că cu tempu singuru limb'a unguresca se fia limb'a invetiaturei și în scolele satesci pretotinde, dara de-o-cam-data nu pote perde dinaintea ochiloru cerintiele prapticabilitatei.“ În respektulu Croatiei fura constrinsi ungurii a face esceptiune, conchisera adeca, că croatii se se mai *pota* folosi anca în 6. ani cu limb'a latina: lui Kossuth nu-i placu terminulu *se pota*, deci în sidenti'a de 7. Ianuaru 1848. proieptâ, că „*bal magyarázatok ki kerülése végett imperative mondassék ki,*“ adeca: „*croatiloru se le demande legea că — spre a evita întrepretatiuni sinistre — anca în 6. ani, pene-ce voru invetiâ limb'a unguresca, cu alta limba se nu se pota folosi de câtu cu cea latina.*“ Cas'a de giosu acceptâ și acestu proieptu

alu lui Kossuth. La acestu conclusu draconicu nu numai croatii se aprinsera, cari determinara in diet'a loru provinciale introducerea limbei natiunali; cî tocmai si Battyányi dîse in cas'a de susu: „cà dupa-ce ungurii au perduto speranti'a de a potè mandare croatiloru limb'a unguresca: acumu nu se unesce nici cu dreptatea nici cu politic'a cea sanetosa a-i condamname pe croati la folosinti'a unei limbi morte. Acést-a ar' fî o tirania, carei asemenea indesiertu ai mai cautà in istori'a lumei.“

LXVIII. Déca unu unguru cà Battyányi intr'acestu tipu se espresse despre acésta lege de limba a lui Kossuth: apoi ce mirare, déca croatii se folosea de tote medilocce spre a scuturare jugulu despotismului ungurescu: déca jurediptionile croate tramitea inderetru nedesfacute scrisorile officiali scrise in limb'a unguresca: déca comitatulu Varasdului si in urm'a acestui-a celelalte comitate amenintià cu reu unguriloru, si congregatiunea croata determinâ limb'a natiunale de limba a tierei, — ce mirare déca interitarea natiunalistiloru slovaci atâtu erà de mare, de amenintià unguriloru, ca de voru pofti de la densii se se faca unguri, le voru respunde „*czuki cane*.“ — Ungurii nu cunoscea, nu vrea se cunosca adeverat'a desceptare a slaviloru: ambitiunea loru cea nedumerita nu-iertà cà se se ocupe si cu limb'a si cu literatur'a celorlalte natiuni-sorori: „*ki gondolt nálunk az ilir nyelvre?*“ „cine a cugetatu la noi spre limb'a ilira“ — dice Kemény Zsigmond ¹⁾; Stancsics si

¹⁾ Még egy szó a' forradalom után. p. 28.

toti unгурii provocà pe colocuitori se nu mai perda tempulu cu invetiarea altoru limbi, cì se se ocupe singuru cu limb'a cea culta si gloriosa a unгурiloru ¹⁾.

LXIX. Atâtu despre lupt'a slaviloru si cu distintiune a croatiloru in contr'a unгурismului. Din acêsta lupta se nascù adeverat'a desvoltare a idealelui ilirismului, adeca unirea a tota seminti'a ilira intru unu corpu politicu. Acestu ideale este unu secretu alu venitoriului. Impe-decamintele unitatei acestei semintii, de si nu sunt de totu nevincibili, dara acele-asi sunt mari, precumu diferinti'a cea mare de conditiunea politica, relegiosa, intiepletuale si de dialepte, cari despartu pe aceste poporatiuni, de si existe intre densele unitatea morale. — Intr'aceea acestu ilirismu cã o consecintia naturale a principiului natiunale si alu slavismului liberale si cã unu adversariu firescu alu panslavismului unitariu — nu amenintia nimicu romanismului, mà tocmai din contra i-a adusu si pene acumu folose intru combaterea unгурismului.

Idealulu
Ilirismului.

IV.

LXX. Dora la nici-unu poporu nu e atâtu de viu, atâtu de espresivu simtiementulu natiunale, cã la poporulu romanu. Limb'a natiunale, care este viet'a, care este cugetarea, care este omulu, care este ensasi natiunea, si preste totu

Romanis-
mulu.

¹⁾ Vedi prefatiunea gramaticei ungresci a lui Stancsics.

caracterul național-roman — ce popor l'a păstrat mai cu neînfrântă fidelitate decât poporul roman? — Dece învețiatii și cei mai de față ai națiunii n'au fost în toate perioadele istoriei romanilor și cu atât-a nepăsare și tocmai cu atât-a necredință față de tot ce este național: atunci nici cuvinte slavice și ungurești, nici cuvinte turcești ș. a. n'au fost profanate în templul limbii românești. Despre poporul roman și nu despre învețiatii săi însemna istoricul Bonfiniu că „s'a luptat mai mult pentru limbă decât pentru viață.“ Poporul ne-a păstrat nu numai limbă, ci și obiceiurile, în care a salutat Lavinia pe Enea, și toate expresiunile vieții naționale ale glorioșilor noștri străbuni. Cine nu se va împăna de mirare, cine nu-și va pleca capul cu respect înaintea acestui popor demn, care învingut și subjugat de barbari, asuprit de toată lumea, negrit de cei mai de față ai săi — cari l'au parasit barbarilor sub Aurelian, cari s'au slavit și greșit sub domnia bisericii slavice și grecești și fanariotismului grecesc, cari s'au unșit sub supremația ungurească — el singur poporul roman protestă de la început în față de toți aceștia alungându-i de la mama comună strigându-i cu superbă: „noi suntem Romani.“ — „Asuprirea în locul de a-lu cufundă în desperare, scrie prefuriosu francu Desprez ¹⁾, i-a agerit însuflețirea ironică, prin care 'și scie răsună de toate suferințele

¹⁾ Desprez, t. I. p. 105. 108.

rentiele. Imaginatiunei sele cei vie si descepte, despartindu-se de relele presentelui, 'i place a se strapune in timpurile trecute, unde se asiedia dupo placere in regiunile lucrurilor minunate. Tieranulu romanu aréta dara in sene alianti'a pretiosa a entusiasmului si a ironiei, si elu n'a perdutu nimica din acésta gravitate amabile si simpla, care a fostu partea poporeloru antice, si care astadi numai la barbari se mai afla" ... „Legendele nu lipsescu, ele sunt in genere patriotice au relegioase, si intr'amendoe casurile, e raru, cà timpurile trecute se nu le mestece cu cele moderne, eroii evului mediu cu eroii romani, dieii paganismului cu ai olimpului crestinescu. Este inse o persona cu distinctiune pretiosa inaintea imaginatiunei romaniloru, si care loru se areta totdeauna incungiurata de gloria si potentia: acest-a e invingutoriulu regelui Decebalu, acest-a e Traianu ensusi. Romanii afla urmele lui cele gloriose nu numai in ruinele monumenteloru ridicate de densulu pe teritoriulu natiunale, ei credu a cunoscere fiinti'a lui de faèia in manifestatiunile cele grandiose ale naturei. Calea laptelui, pentru esemplu, e calea lui Traianu, timpuri grele: Traianu e celu-ce murmura si amenintia, cu unu cuventu, totu ce porta intiparirea puterii séu a grandorei, aceea e lucrulu lui Traianu, a carui umbra parintesca nici-o-data n'a incetatu a domnire asupr'a destineloru Romaniei. Patriotiloru romani le place a admirà in acésta credentia populare cultulu naivu alu natiunalitatei, si in ardorea credentiei loru in o asemenea religione — ei aru dorì bucurosu,

cugetu eu, a pune pretotinde imaginea divului Traianu in loculu santiloru besericei loru“
 Asià este intru adeveru — nici barbari'a a siep-tesprediece secle n'a pututu sterge natiunalitatea romana, adeca limb'a si tote traditiunile natiunali: ensasi relegiunca crestinescà n'a pututu esulà din mediloculu romaniloru serbarea festeloru romàne. Atâtu e de vengiosa, atâtu de neperitoria e natiunalitatea romana!

LXXI. Intr'aceea singuru acestu instintu natiunale nici-de-cumu nu e de adjunsu spre a face pe una natiune aceea, ce deve se fia — spre a o ducere la met'a destinata pentru tote poporele lumei lui D-dieu; acestu instintu natiunale este in stare de a mai sustienere limb'a cea dulce a romanului in statulu de acumu anca alte mii de ani, acel-asi este in stare cã se sustiena neatense traditiunile natiunali éراسi alte mii de ani — spre a plangere cu lacrimi ferbenti, ce, inceputu inaltu are acésta natiune, ce suferentie a petrecutu si petrece; — eil dara singuru acestu instintu — nefolositu, necultivatu, neinaltiatu la *consciînti'a de sene* a trecutului, a poterei, a venitoriului natiunale — singuru acestu instintu fara direptiune cuvenintiosa — nu e altu-ceva de câtu „Plangearea Romaniei.“ Elu pote se prorumpa a dese in fapte, mà in fapte — fara nici-unu resultatu doritu.

LXXII. In urm'a miscariloru natiunali din seclulu trecutulu ale episcopiloru Miculu si Major etc., ale lui Horia si Closca, in urm'a miscariloru romanesci in contr'a fanariotismului incepura a se reintorcere invetiati si cei mai de fronte ai roma-

niloru in sinulu natiunei sele — cu inceputulu seclului presente. Dealtramente se nu ne uitamu, ca nici miscarile literarie, caroru au urmatu cele politice, ale unguuriloru si ale slaviloru colocuitori — nu-su mai vechi de nu mai tardie de ale romaniloru. Cu inceputulu seclului presente d'icu se intorsera Miculu, G. de Sinca si Major dela matrea Roma, „unde column'a traiana, cumu canta poetulu romanu, representa Istrulu plecandu suptu jugulu romanu, si unde osementele mai mariloru nostri vorbescu anca de coragiu si de virtute.“ Atunci se ridicara acesti romani mari „din fundulu meditativei si studiosei Transilvanie“ — cumu dice franculu Desprez —, aretara inceputulu gloriosu alu optu milioni de romani ai Daciei lui Traianu, le infaçisiara trecutul celu triste, le indegetara venitoriulu celu maretiu, 'i unira intr'o cugetare natiunale pe toti romanii dintre Dnistru, Carpati, Tisa, Dunare si Marea Negra, si cei d'antai pusera petr'a fundamentale la edefeciulu celu maretiu alu gentei romane. —

LXXIII. Intr'aceea de abia incepe reinvia-rea consciintiei natiunale prin acesti pasi gigantici: si doi inemici de doe parti amenintia stingere totale vietiei nostre romane: Rusismulu in Daci'a Inferiore, unguurismulu in Daci'a Superiore.

Despre influenti'a rusesca in principate vorbiramu in a dou'a editiune a tomului I. — Aci vomu se mai vorbimu despre influenti'a unguurismului asupr'a romaniloru.

LXXIV. Cu multu mai nainte de planurile unguuritorie ale lui Szechenyi si Kossuth se un-

Ungurirea
romaniloru.

gurià mai toti cei mai de frunte si mai intieleginti ai romaniloru , precumu si ai slaviloru. — Pe tempulu calvinismului florea nobilimei romane lapedandu legea romanesca trecù din sinulu natiunei romane in sinulu natiunei unguresci. Dara anca si mai nainte de acést-a nobilii romani fiindu tolerati cà urmatori ai credentiei resaritene, trecea la catolicismu si prin acest-a la ungurismu. Intr'aceea caus'a principale, pentru care se unguirià cei mai de frunte ai romaniloru, zacea in constitutiunea tierci. Constitutiunea tierci numai nobili recunoscea: si fiind-ca „nobilitatea erà unguresca“, recunoscea numai „unguri.“ Asià nobilii romani, cari nu esistea cà „romani“, ci numai cà „recepti in coetum nobilium sive Hungarorum“, cà lipituri de unguni, cà unguni — se unguirià. —

Romanii nu
precepea pe-
riclulu un-
gurismului.

LXXV. De si vedura romanii transilvani anca in seclulu 17. periclulu, ce amenintià natiunalitatei romane constitutiunea tierci, care necesariu ducea pe romani la ungunire, si pretensera *natiunalitate*: de si fecera acést-a si la a. 1744. si la 1791. etc.; durere! inse — tocmai dela acestu tempu incoce, candu in articlii din memoratii ani se spune apriatu, ca „nobilii romani numai cà *unguri* esistu si unitii numai cà *catolici*“, tocmai dela acestu tempu incoce, candu se puse temeuu positivu la ungunirea romaniloru nobili si uniti, romanii inceptu a pierde din energi'a de a se luptare mai incolo pentru natiunalitatea romana. Tocmai si literatii cei mari ai romaniloru, cari pasira la medilocu deodata cu desceptarea unguniloru, cu tote ca vedea cu ochii cumu se ungu-

rescu romanii: nu vedea totusi radecin'ă reului, care eră constitutiunea țierei cea unghuresca. Ei in consciinti'a natiunismului seu 'i supunea pe toti de o credentia natiunale atâtu de solida, dela care se nu-i pota abatere formele constitutiunei. Si intru acést-a se insielà forte. Ensusi Petru Major, — care a deschisu istòri'a romaniloru, a carui istoria a desceptatu pe romanii din tota Daci'a, a carui istoria fece o revolutiune literaria-natiunale la romani, si care in urma — preparâ arm'a cea mai infricosiata in contr'a unghurismului, — candu de o parte aretara romanii din Transilvani'a la a. 1791. inaintea dietei nedreptatile unghuriloru asupr'a romaniloru si cerura recunoscerea natiunalitateru romane: P. Major de alta parte pe la a. 1812. nu numai aceea dîce in renumit'a sea istoria, ca „stralucit'a ginte unghuresca n'a facutu nici-o-data nici-o nedreptate romaniloru“, aducundu inainte pe toti renegatii cei mari ai romaniloru pe Josicesci, Huszaresci, Nalatzesci etc., cî vrendu a aretare, ca nobilimea romana (aceea ce cà „romana“ nu esistea in puterea legiloru) ar' avè drepturi asemeni cu nobilimea unghuresca si spre acést-a intemeiandu-se tocmai pe sofismele staturiloru Transilvaniei dela a. 1791. (care noi le veduramu in tom. I.): prin aceste-a combate in fapta ensasi petitiunea romaniloru dela 1791., combate dreptulu de natiunalitate alu romaniloru, — aceea ce areta, ca P. Major nu eră petrinsu de spiretulu si filosof'ă constitutiunei unghuresci, ce necesariu debea se duca la unghuri-

rea nobililoru romani. — Urmatorii lui P. Major — acei romani meritati de natiune, cari in urm'a lui reversara atat-a lumina asupr'a istoriei natiunali, combatea cu atat-a succesu pe strainii, cari ne denegà inceputulu celu stralucitu, stirnira pe romanii cei amortiti si-i fecera superbi pentru natiunalitatea lor —, urmatorii lui P. Major, cei dela Temesiu si Crisiu, nici-de-cumu nu cunoscea mai bine periclulu ce amenintià natiunalitatea romana din partea ungurismului, cu tote ca dupo mortea lui P. Major, de pe la a. 1825. incoce, unгурii de si anca prudenti suptu conducerea lui Szechenyi, totusi incepu a se aretà cu ungurismulu modernu, asià câtu poetulu slovacu Kollar nu numai se turburâ de multimea conatiunaliloru sei celoru unгурiti, dara presentì de bunu tempu si periclulu ungurismului modernu. Singuru romanii nu pricepea de locu periclulu natiunalitatei sele din partea ungurismului. Se lasamu pe romanii cei nenumerati, ce se unгурià cu grosulu, si se vedemu pe unulu dintre cei mai straluciti din scol'a lui P. Major, care in urm'a acestui-a se luptâ cu atat-a energia pentru romani pe campulu istoricu — intielegu pe jureconsultulu Bojinca: se vedemu cumu cugeta densulu despre romanismu facià cu ungurismulu pe la a. 1827., tocmai in anulu, candu se intemeiâ scol'a ungurismului modernu celui ucigutoriu de natiunalitatea romana si slava — academi'a ungresca, tocmai pe la a. 1827., candu slavii prin poetulu Kollar cantara clasiculu la lupt'a cea mare in contr'a ungurismului. Bo-

jinca vorbesce ¹⁾ cu despretiu despre limb'a meseriloru slavi, si spune cu oresi-care mandria, ca „romanii nu-o invetia“, si apoi continua: „dara romanii inticleptiesce se punu cu diligentia spre a invetiare limb'a *patria* unghuresca (de a carei dulcetia (!) si strainii se rapescu); ca-ci de ne vomu intorce ochiulu criticu 'asupr'a romaniloru locuitori dela Muresiu pene la marginile Marmatiei si mai incolo, se voru aflà nenummerati barbati de natiunea romana, cari nu numai ca vorbescu limb'a *patria* unghuresca nu mai puçinu cà unghurii nascuti, cì din amorea, cu care s'au portatu dela prim'a origine a tieiei catra *patria* si catra unghuri, ai caroru fedeli concivi sunt, si se porta si acumu si de-a-pururea se voru portà, nù neinsemnate osteneli contribuescu la promotiunea culturai patriei.“ — In acestu pasagiu d. Bojinca nu numai afla lucru demnu a-i laudare pe romani pentru-ca invetia cu atât-a diligentia limb'a unghuresca, era nu cea romanesca; cì anca si mai multu, d. Bojinca anca pe la a. 1827., candu limb'a unghuresca se aflà anca totu in starea cea barbara, nici nu erà anca redicata la gradulu de limba diplomateca, s'nguru d. Bojinca o recunoscea de limb'a patriei, cà si cumu patri'a acést-a ar' fi numai a unghuriloru, si nu si a romaniloru si slaviloru, cari anca au limbi. — Se lasamu pe alti literati, ale caroru nemuritorie fapte literarie au produsu altmintrea nisce rezultate, cari nici-de-cumu nu con-

¹⁾ Animadversio in dissertationem hallensem etc. auctore Damasceno Th. Bozsinka. 1827.

sunà cu ungurismulu; cì din ce ora nu numai pe acestu tempu, dara tocmai sî in tempulu mai recente, candu ungurismulu decretâ si acumu vrea se si esecuteze nimicirea celorlalte natiunalitati, din ce ora dîcu si acumu se mai aflà, si anca nu puçini romani invetiati, cari nici-de-cumu nu vrea se pricepa periclulu ungurismului inghitîtoriu de romani si slavi: — se vedemu ore unde jace caus'a de romanii acesti-a?nu vedea stingerea natiunalitatii romane prin ungurismu?

Calamniile
unguresci
de rusismu,
panslavismu.

LXXVI. Noi veduramu in cercetarea dezvoltarei ungurismului planulu unguriloru de a stingere natiunalitatea slava si romana si prin ungurirea acestor-a a-si sustienere si pe venitoriu superioritatea asupr'a loru; ca-ci altramente limb'a cea pura a statisticeii le strigà, ca ungurii, ca patri'a ungresca, vâ se dîca supremati'a ungresca este perduta, — si aci bine se insemnamu, ca aceste trei: ungurii, patri'a ungresca, supremati'a ungresca sunt sinonime in terminologi'a politica-unguresca. Ei ungurii situati in mediloculu tiei in masa mai compapta, ér' in celelalte parti ale tiei numai resipiti in numeru prè-neinsemnatu — sunt inelusiti si compresi la media-nopte de slovaci, cari graviteza la tota famili'a cehica, la media-di de croati, cari le amenintia cu tota seminti'a ilira, la resaritu de romani, cari la unu tempu aru putè opune ungurismului o putere de optu milioni, — in atari impregiurari amenintiatorie de venitoriulu unguriloru, adeca de sustienerea suprematiei ungresci, ei ungurii cã se dobendesca pentru ungurismu ajutoriulu morale alu opiniunei publice in Ger-

mani'a, de alta parte pentru că se dobândesca pe romani mai curundu pentru ungurismu, cari împreuna cu ungurii se afla singuri in resaritu incungiurati de slavime — nu încetă a sparià lumea cu panslavismulu descriindu-lu in colorile cele mai infricosiate, calumniandu pe slavii Ungariei, provocandu pe germani si pe romani, că se imbrașiosieze ungurismulu cu tote poterile, că singur'a scapare a civilisatiunei, a resaritului, a unguriloru si romaniloru de periclulu ungurismului. La unguri tota miscarea natiunale a slaviloru si romaniloru erà panslavismu. Deca unu preotu slovacu predicà slovacese: panslavismu; deca unu satu slovacu redicà o scola slovaca: panslavismu; deca unu teneru slovacu se deprindea in limb'a natiunale: panslavismu; deca unu literatu slovacu scriea istoria natiunale séu ver-ce in limb'a natiunale: panslavismu; asemenea cu ilirii; — mà tocmai si tota miscarea natiunale a romaniloru erà rusismu, panslavismu pe langa daco-romanismu! — cu unu cuventu tote erà rusismu si panslavismu, ce nu erà ungurismu. Luati a mana scrierile lui Wesselényi si Kossuth séu ver-care carte politica unguresca séu jurnalul ungurescu và cadè mai dendelete si vedeti. Romanii nu pricepea taptic'a unguresca — nu nici-decumu: se mai cerea, că verunu scriitoriu fanaticu serbu se denege romanitatea romaniloru si se-i predice de slavi: si éca — pe romani anca-i prindu frigurile ipocondrice ale panslavismului, si pentru că se scape de panslavismu, care si de ar' fi mai departatu de câtu tote prevederile mintei omenesci,

acel-a totusi debe se impla de grige pe romani; deci dara blemu se imbraçiosiamu ungurismulu — neconsiderandu ca acést-a totu atât-a insemneza, cà candu asiu dîce, cà nu cum-va nu sciucandu se ne slavimu, mai bine dati se ne ungurimu. Éca un'a dintre causele principali, pentru care vedemu pe unii dintre scrietorii nostri cei mai straluciti atâtu de aplecati catra unguri, ne pricependu de o parte ce vreu ungurii, si spariandu-se fara nici-o cauza de panslavismulu din capulu unguriloru.

Fric'a nentemeiata a romanitoru de panslavismu.

LXXVII. Este lucru prè-firescu, ca inemiculu celu mai mare al' supremației unguresci erà slavulu; pentru aceea déca si erà imprudente, dara nu erà mirare, ca ungurii, cari se afla singuri isolati in resaritu si in tota lumea lui Dumnezeu atâtu 'si temea ungurismulu de slavime; dara romanii nũ avea anca, si potemu dîce ca n'au anca nici pene in diu'a de asta-di cauza intemeiata de a-si temere natiunalitatea din partea slavimei. Sorte a romaniloru si a slaviloru colocuitori in tote tempurile a fostu mai totu un'a si aceeași. Romanii cu bulgarii au formatu imperatia comune. Impreuna s'au luptatu slavii cu romanii in principatele dela Dunare in contr'a islamismului si impreuna au cadutu suptu jugulu turciloru; impreuna s'au luptatu inainte de o miie de ani in contr'a unguriloru si impreuna au cadutu suptu jugulu acestor-a, si impreuna au gemutu suptu acestu jûgu in cursu de o miie de ani. Asià au fostu iobagi slavii cà si romanii; asià s'au unguritu nobilii loru cà si ai nostri; ungurismulu modernu

asià amenintià slaviloru cà si romaniloru, prin urmare comunulu periclu, comunulu interesu cerea, cà asià se combata romanii ungurismulu cà si slavii. Adeveratu ca slavii sunt fara asemenare mai multi de câtu romanii, si de acì ar potè se-i coprinde pe romani grige despre partea slavismului. Prè-bine. Natiunalitatea, care este celu mai scumpu tesauru pentru unu poporu, care este conditiunea venitoriului unui poporu, se ni-o aparamu; dara se ni-o aparamu in contr'a acelor-a, cari ni-o amenintia. Slavii, cu cari amu locuitu noi impreuna, nu aflamu in tota istori'a se ni-o fi amenintiatu ver-o-data de a dreptulu — nu nio-au amenintiatu nu numai pentru aceea, ca ei anca erà asupriti cà si noi, cì pentru-ca, istori'a areta, blastemulu cucerintiei precumu nu jace in carapterulu romanului, asià nu jace intru alu slaviloru colocuitori. Nimic' nu probeza in contra luptele poloniloru cu moldavii, apoi se nu aduca cine-va inainte istori'a cu slovele, ca-ci nu aflamu se le fi intrusu aceste-a slavii cu poterea, romanii de ce le-au acceptatu? si' asta-di cine-i mai constringe a-le mai tienere? — nici asuprirea serbesca, ca-ci afara de aceea, ca acèsta asuprire 'si are temeiuulu seu nu numai in reutatea serbiloru, cì si in lasitatea romaniloru, apoi precumu romanii respectivi nu sunt tota romanimea: asià nici vre-o cate-va mii de serbi nu sunt toti slavii. Dara amenintià natiunalitatea nostra ungurismulu dela inceputu; candu turcii cutropià resaritul in secelele trecute, si candu o aliantia fratiesca intre unguri, poloni si moldo-romani ar' fi scapatu Eu-

rop'a de turci: ce facca ungurii? Precumu pap'a dela Rom'a strigà: „faceti-ve papisti ca ve scapu“: asià ungurii pretindea: „supuneti-ve coronei ungueresci, adeca faceti-ve unguri, ca atunci ne lup-tamu împreuna in contr'a comunelui periclu“: romanii atunci, cà se scape de ungurismu, preferira a se supunere turciloru. Asta-di nu turcii, ci panslivismulu amenintia — strigà ungurii, deci dara romaniloru „faceti-ve unguri, si apoi se nimicimu pe slavi.“ Asià vorbià ungurii. Asià un-gurismulu amenintià si acumu. Deci dara natiu-nalistii cei adevirati acestu periclu debea se-lu combata asta-di asià, precumu impreuna o-data in contr'a lui Arpad si Tuhutum. Adevratu ca romanii si ungurii sunt doe popore isolate in re-saritu, si dela natura menite a tienere cumpana in contr'a precumpanirei slavismului in venitoriu; prè-bine, suptu conditiune inse cà acèsta cum-pana se fia necesaria pentru asecurarea natiuna-litatei, se fia drepta, se fia morale; dara romanii cei drepti au fugitu tot-de-a-un'a si tot-de-a-un'a voru fugire de o aliantia cu ungurii spre nimicirea natiunalitatei slavesci, precumu ar' fi fostu o alian-tia a romaniloru cu ungurismulu, si mai multu — acèsta aliantia erà nu numai in contr'a slavis-mului, ci erà se fia alianti'a romaniloru cu ungu-rii atâtu in contr'a slaviloru, câtu chiaru si in con-tr'a romanismului ensusi. Singuru o aliantia a romaniloru cu unguri drepti respektatori de na-tiunalitati, de cari unguri inse istori'a anca n'a aretatu, are intielesu, si acést-a cu scopu de a aperare interesele comuni natiunali. Dara o alt-

forma de aliantia ar' fi nu numai nedrepta, cì in contr'a numerosului slavu sî fara sucesu; dara dintre tote nu erà si nu este necesaria, ar' fi fostu si ar' fi necesaria singuru la acea intemplare, candu slavii aru voi se ne nimicesca natiunalitatea, cumu voià unгурii. Noi amu cercetatu slavismulu intr' altu locu, si scimtu ca ideele slavismului sunt aceleasi cu ale romanismului. Romanismulu n'are de a duce frica de slavi nu numai pentru conformitatea principiiloru, cì nici din acea cauza, ca, pene candu slavimea e impartita in atâte-a natiunalitati cu dialepte specifice, cu diverse dateni, si intre diverse impregiurari sociali si politice: romanii formeza numai o masa compacta de optu milioni, vorbescu numai o limba si in tote starile loru manifesta o omogeneitate perfecta; afara de aceste-a — deca cand-va slavismulu ar' putè se iea vreo influentia stricatiòsa asupr'a romanismului — ce inse è greu de credutu, ca-ci tote impregiurarile sî politice sî intieptuali ale romaniloru si ale slaviloru stau la unu gradu asemenea, deci sî progrese intocmai facu — deca dîcu ar' amenintià totusi cand-và slavismulu romanismului: romanii nu stau nici-de-cumu atâtu de isolati in resaritul Europei, precumu stau unгурii, ca-ci deca au calatoritu indesiertu calatorii unгурiloru prin Tibet si alte parti ale lumii spre a dà de semintia unguesca: apoi romanii n'au de a trecere de câtu adriatic'a spre a dà de matrea Italia, de fratii loru italieni si tote celelalte popore ale apusului de sementi'a latina, — deca pene acumu atâtu de puçinu ne au

cunoscutu acesti frati ai nostri: culp'a zace in nedreptatea timpurilor si si in noi ensi-ne; cî cu tempu cu câtu vâ inaintâ mai multu cultur'a romana, cu atâtu ne vomu face mai cunoscuti fratiloru nostri si cu atâtu se voru interesâ si ei mai multu de noi, si deca astadi ne paremu a fire cãm departati de densii: asemenarea limbci ne lega si ne pote ajutâ in tote ramurile sciencieloru, unde pote limb'a nostra nu ni-ar' adjuge, mai vertosu dupo-ce vomu scuturâ de pe noi flocele lui Cirilu, cari ne-au tienutu despartiti pene acumu de tota lumea invetiata. Deci deca in departatulu venitoriu ar' putè se amenintie slavismulu romanismulu resaritenu: atunci slavismulu de 80. milioni romanismulu intregu anca pote se opuna totu atâti-a milioni. Dara apoi germanismulu se-lu uitamu, care totdeauna s'a aretatu cã inemiculu celu mai mare alu slavismulu. Asiã-dara erâ insielati cu totulu acei romani, cari cugetâ cã romanii anca de astadi se-si sparga capulu, cumu se se asecuraze prin aliantie nedrepte cu ungurismulu asupr'a slavismulu, a carui ideale realisare séu è prè-precara séu è unu secretu alu venitoriulu, si romanismulu numai la acea intemplare periculosu, candu romanii aru stâ amortiti la tote straformarile politice — neluptandu-se spre inaintare nici morale, nici intieptuale, nici politica . . . erâ insielati forte acei romani, déca spre asecurarea natiunalitatei asupr'a acestei chimere panslavistice credea, ca romanii debu se cerce alianti'a cu ungurii, ale caroru idei precumu nu consunâ cu principiile slaviloru, asiã

nu consună nici cu ale romanilor. — Cumpănirea în contr'a slavismului se o cerce românii înainte de tote în desvoltarea propriea națională, și apoi în ungurismulu propriu restrinsu între terminii sei cei firești naționali, și mai alesu în sementi'a latină.

LXXVIII. Într'acea-a unghurii tragea folose nemarginite din nepreceperea romanilor, și cu câtu se aretă acești-a nu numai mai nepesatori, dara tocmai și mai plecați spre unghurire: cu atât le eră unghurilor mai usioru a se luptare singuru cu croații și slovacii, și a storcere dela guberniu din di în di totu mai mari concesiuni în interesulu unghurismului și detrimentulu naționalității romanilor și slavilor. Limb'a și literatur'a unghurescă naintă cu pași gigantici și din di în di totu mai multu se lată între romani și slavi. Scimu, cumu la a. 1836 se înalță limb'a unghurescă la gradulu de limb'a țerei: limb'a unghurescă eră acumu exclusivamente limb'a admenestratiunei, limb'a legelatiunei, limb'a școlerulu înalte. Limb'a romanilor și slavilor mai remasese în cerculu famelieloru private, în școlerle șatești, unde eră de aceste-a, și în beserica; deci unghurii nu-si mai sfermă acumu capulu cu alta, de câtu cu acea-a, cumu ar' putè se petrunde limb'a unghurescă și în aceste locuri. Ei se ingrigira a tragere spre partea unghurismului pe aristocrații slovaci, pe turopolianii din Croați'a, și pe langa aristocrați'a romană, care parte eră unghurita de mai înainte parte eră amortită în respektulu națională, o parte însemnata a întielegentiei romane atâtu din țienutulu Teme-

Unguril tragea folose din nepreceperea romanilor.

siului si Crisiului, câtu si din Transilvani'a. Cu distinctiune se adoperara a cestigà spre partea loru pe episcopii romani si prin acesti-a pe clerulu romanu, si le-a esitu unguriloru de minune. Cért'a banatianiloru cu serbii le veni prè-bine unguriloru de a amagire pe banatiani in cursele ungurismului. Asisderea la ceialalti romani din susu de Muresiu. La Transilvani procesulu cu sasii — precumu veduramu in tom. I.

Romanii nu
avea medie
de ajunsu de
a se putè o-
punere un-
gurismului,
cà croatii.

LXXIX. Opusetiunea croatica in contr'a un-
gurismului potea fi mai cu efectu, pentru-ca croa-
tii si potea concentrà poterile de opusetiune asupr'a
ungurismului nu numai in congregatiunile comi-
tateloru croatiesci, nu numai in congregatiunea
natiunale a Croatiei, cì tocmai si in parlamentulu
ungurescu. Mai greu erà slovaciloru si romaniloru
a formà o opusetiune impunetoria. Ei nu
avea atari institute politice-natiunali, unde se-si
pota reunire poterile natiunali in contr'a periclu-
lui ungurismului, unde se se pote aperi pe calea
legei cà croatii, de unde se graesca serbatoresce
natiune catra natiune, romanime catra ungurime.
Caus'a natiunale inceputa in Transilvani'a, in die-
cimea trecuta facu regrese; éra pe nobilii cei stra-
luciti si numerosi ai romaniloru transilvani, cari
dupa origine facu majoritatea precumpanitoria a
nobilimei transilvane parte 'i ungurise parte 'i in-
tunecase poterea si natur'a constitutiunei ungu-
resci: loru nici a mente nu le venià se apere in
diete si alte congregatiuni, unde avea scamnu si
vorba, interesele romanismului in contr'a ungu-
rismului, ei se portà cà unguri, si aperi interesele

Romanii
transilvani

acestor-a. Acésta nobilime n'avea consciinti'a drepturiloru nobilitari si natiunali, prin cari ar fi potutu se-si alegea deputati, cari se vorbesca pentru ei si cà nobili, dara si cà romani. Cumu alegea ei deputati? ungunii dela mes'a verde prochiama unu deputatu: nobilii romani de pe afara — ca ei nu intrà in sala — strigà si ei pe acel-asi, si erà raritate, candu se alegea vreunu romanu si acest-a anca ungunitu, cu tote-ca in cele mai multe comitate putea formà majoritate nobilii romani.

LXXX. Romanii din tienutulu Crisiului dela Menu-morot incoce n'au mai aretatu semnu de viétia natiunale. De parte se se opuna ungunismului: ei imbraçosià ungunismulu cu caldura dela episcopu la vale trecundu prin cleru, prin nobilime, prin intielegintia pene la unele sate, unde incepusera a cantare scolarii romani dela sate in besericile romanesci: „*keresztények sirjatok.*“ ¹⁾ — Banatianii, de candu si-au perdutu suptu M. Teresia prin intrigele si prepotenti'a unguresca, prin nepesarea si lasitatea romanescă — drepturile si privilegiile de independenti'a provinciale-natiunale, banatianii si-au depusu cartile privilegiali documentatòrie de dominiulu romanescu in Banatu — nu sciu in care ânghiu au podu alu carei beserici din Banatu, si-au uitatu cu totulu de ele, pene ce mai de una-di, candu erà acumu se inceteze imperati'a privilegieloru, a datu de ele nescine prin intemplare. Ruinele privilegieloru romanesci le-au trasu la sene serbii, vedendu acesti-a

Romanii din
tienutulu
Crisiului si
Temesiului.

¹⁾ O cantare besericesca a Unguriloru catolici.

ca romanii nu știu de ce folosu sunt acele-a : și asià serbii drepturile banatice ale romanilor le arogă siesi. Asià gema romanii banatiani din debilitatea și culp'a lor suptu supremați'a politica unguresca, suptu supremați'a besericesca serbesca. Cea-a 'i ungurià, acést-a 'i serbià. Cei mai natiunalisti de ur'a serbilor se facea unguri, séu in celu mai favorabile casu tienea cu ungurii. Ungurismulu la intieleginti'a romana din Banatu erà in flore. —

Romanii n'avea
crescere
romanescă,
ei ungu-
resca.

LXXXI. Intielegintii romanilor peste totu n'avea crescere nici natiunale, nici politica; de teneri invetià in scolele unguresi, unde din istori'a unguresca invetià : ca toti eroii tiei unguresci au fostu unguri, și natiunea unguresca è cea mai eroica; din drepturi și politica : ca tote drepturile tiei sunt unguresci, sunt ale unguurilor; din gramatic'a unguresca a lui Stancsics invetià : „de vreu se fia adevirati patrioti ai tiei unguresci, se invetie glorios'a limba a unguurilor, *ca-ci limb'a face natiunea, natiunea face patri'a, care nu scie limb'a natiunale, nu è membrulu natiunei (unguresci), prin urmare nu è fiulu patriei, asemenea* — de vreu se fia barbati invetiati *se invetie numai o limba, ca-ci mai mare neintieptiune nu è, de câtu in acea parere, ca omulu câte limbi scie atâti-a omeni vale, era singur'a acea limba, prin care se se facea omeni invetiati și fii ai patriei, è glorios'a limba a unguurilor, acésta limba gloriosa se o imbrașiosieze, ér' cu invetiarea altor limbi pentru Dumne-dieu se nu-si perda tempulu tenerii cei de alte limbi; mai incolo invetià*

Stancsics : croatii 'su mândrii cu Zrinyi, romanii cu Hunyadi, dara nascutu-s'ar' fi in ver-ce ângheu alu lunei acesti gloriosi, ei au fostu unguri; pentru-ca limb'a face natiunea" (!) ¹⁾. De aceste-a si alte asemeni invetiã tenerii romani in scolele unguresi, unde intr'acestu tipu imbea spiretu si dateni unguresi, studiã limb'a unguresca, si o tienea de cea mai culta, de cea mai necesaria: negleaga limb'a romanesca, o uitã, o tienea neculta: si dupa-ce sciã limb'a unguresca, aflã — dupa invetiatur'a lui Stancsics si altor-a — superflua, bã tocmai impedecatoria de inaintare in cultura — cunoscinti'a limbei romanesce; tenerii romani 'si unguriã numele in scolele unguresi, si in urma, cã se pota inaintã mai cu usiurintia, se facea unguri deplinu. — Intieleginti'a romana, care erã incaldita di spiretu natiunale, n'avea totusi crescere natiunale-politica: si acést-a urmã de acolo, ca natiunea n'avea esistencia politica, ca-ci pene candu o natiune nu esiste politice cã natiune, pene atunci o atare natiune nu pote avè barbati crescuti politice. De acì urmã apoi, ca acesti intieleginti natiunalisti ai romaniloru neocupandu-se cu politic'a, petrecea in cercetari istorice si literarie, si déca si operile loru desceptã in mare mesura spiretulu natiuna'e alu romaniloru, si déca si facea prin acést-a, si ne vrendu, o opusetiune firesca in contr'a unguurismului: cu tote aceste-a nu vedemu pe istoricii si literatii

¹⁾ Stancsics Mihál. Magyar nyelvtan. 1844. vedi prefatiunea.

noſtri tratandu întrebatiunile ſi raporturile cele politice ale romanilor cu ungurii, ſi combatendu ungurismulu de a dreptulu ſi într'adensu: ſi acéſta urmă de acolo, ca n'avea creſcere politica. —

LXXXII. Acumu, déca nu cunoscea întielegintii romani amenintiarea ungurismului pene catra a. 1836. ſi cu distintiune pene catra a. 1841 — 42.: anca nu ne-amu mirà atâtu de tare; ca-ci pene la acestu tempu ducea cauz'a ungurismului unu politicu maestru că Szechenyi, care avea limb'a spre a-si ascundere cugetele; dara de candu apucâ in mana Kossuth frenelē ungurismului: candu ungurismulu nu ne rapiâ acumu ſinguru nobilimea: cî candu incepuse acumu ungurismulu Kossuthianu a ne rapire junimea, ce se creſcea cu banii parintiloru romani in scolele Pestei, Urbei-mari, Temisioarei ſi Clusiului etc. spre folosulu strainiloru ſi perirea romanilor: candu ungurismulu ſi unguro-manî'a incepuse a scotere din ſinulu natiunei ſi ſingurulu razimu, ce mai remasese, preotîmea — incependu dela episcopi: candu ungurismulu amenintiâ pe façia a irumpere prin institutele aperature de prunci in cerculu famelieloru romane dela urbi ſi sate: candu ungurismulu amenintiâ a irumpere tocmai ſi in ſantuariulu scoleloru natiionali din Blasiu: candu ungurismulu amenintiâ a profânare tocmai ſi altarele beſericeloru romanesci — dandu mana de ajutoriu ſi episcopii: candu limb'a romana, care vietuî in Daci'a lui Traianu printre tote vicisitudinile ſecleloru, erâ se se esuleze cu totul — in câtu se parea, ca provedinti'a vre a batere pe

gentea romana, cã pre-cumu o-data Romanii — domnii lumei — impunea limb'a Romei barbariloru: asiã acumu barbarii se o impuna a loru Romaniloru, si éra si precumu o-data barbarii 'si tienea de onore a se numire „*cives romani*“: asiã acumu Romanii se-si tienea de onore a luã numele barbariloru — — candu ungarii nici in relatiunile private nu ne mai dà acumu nici mecar' numele de „*oláh*“, cì candu nu ne numiã „*magyar*“, spre lingusire ne dicea „*oláh ajku magyar*“, si „*magyar-oláh*“, adeca „*unguru de limb'a romanescã*“ si „*unguru-romanu*“: si mai multu — candu incepuse acumu ungurismulu fanatecu a visare despre reproducerea tuturor cucerintieloru din evulu mediu: candu cele trei principate Moldo-romani'a si Serbi'a le numiã „*trei margele ale santei corone unguresci*“ ¹⁾: si candu jurnalele unguresci de pe la 1840. incoce, precumu „*Jelen kor*“ si altele punea Moldo-romani'a suptu rubric'a Ungariei: si candu totu tramitea la emisari si calatori in aceste principate cari scriea volumi intregi despre Csangai, despre boerii, cari au fostu unguri (!) si acumu 'su romaniti, — si tote aceste visuri ale unguriloru, se nu ne insielamu, spre perirea séu celu puçinu rusinarea numelui romanescu potea se se si realizeze, déca geniulu romaniloru nu-i indemnã pe romani in a. 1848. a se sculã asupr'a ungurismului — : candu, dïcu, tote aceste-a se intemplã inaintea a tota lumea, tota lumea vendendu-le, singuru o parte a invetiatiiloru romani

¹⁾ Magyar szent korona három gyöngye.

— nu: acést-a erà o rusīne, erà o crima, de care acésta intielegintia romana nici-o-data nu se vǎ potè spalare inaintea tribunalului natiunale, inaintea istoriei. Si acésta péta atǎtu è a intielegintiei romaniloru din principate, cǎtu a unguromanilor din coce de carpati; drept-aceea intielegintii romani din principate, — cari avendu esistentia politica, potea se aiba sǐ crescere politica mai multa, — crescuti in strainetate, 'si uitǎ a studiare sǐ impregiurarile de a casa si cu distinctiune periclulu unguurismului, care de sǐ loviǎ mai aproape anim'a natiunalitǎtei romaniloru din coce de Carpati, acestu periclu inse erǎ periclu comune pentru tota romanimea, ei nu cunoscea de locu referintiele unguuro-romane; si asiǎ se templâ, de in a. 1848. aru fi fostu parati a lasare se se consacra unguurismului una parte mare a natiunalitǎtei romane. Ore ce venitoriu potea se aiba atunci principatele romanesci langa o Ungaria potente, care romanimea giumentate o stingea si principatelor tot-de-a-un'a le ar' fi amenintiatu asemenea periclu, cǎ in secele trecute?! Intielegintii romani din principate numai din anulu trecut u incepura a cunosce mai de-a-prope periclulu unguurismului, cu tote ca cunoscinti'a acestui periclu este ABC in politic'a romanimei.

LXXXIII. Dara nu numai unguurirea cea progresiva a romaniloru, nu numai certele cele amare ale slaviloru cu a totu contopitoriulu unguurismu — potea se descepte pe romani din acestu somnu de morte: cǎ chiaru sǐ ensisi unguurii, cari in publicu si fara nici-o sfiela se consulta,

desbatea, se certà in cas'a tierei, in tote congregatiunile, in publicistica despre mediele, prin cari aru potè mai curendu, mai securu nemici, ucide pe slavi si pe romani. Wesselenyi strigà in scrierile sele catra unguri: „de vremu se scapamu Transilvani'a din ghiarele romanismului se o unimu cu Ungari'a“, si érase „se stergemu iobagi'a, de se voru face unguri iobagii.“ Kossuth strigà in „Pesti Hirlap“ cà unu smintitu: „se contopimu pe tote natiunile ca-ci altmintrea noi ungurii cauta se perimu.“ Szechenyi jurà pe Kossuth si pe toti ungurii, se nu constringa la unguismu prin focu si prin feru, se nu pretinda statariu dela guberniu pentru cà Croatii se se faca unguri; cì se-i iea in constitutiune, pentru cà asià se accepteze si densii unguismulu“ s. a. s. a.; tote aceste-a se facea in audiulu lumii, in audiulu romaniloru, se pronuncia prin organele celoru mai mari unguri: si totusi numai urèchile si ochii unoru romani nu se deschidea, cà se pota vedè periclulu ce acceptà natiunalitatea romana. Unu unguuru din Transilvani'a scrisese o disertatiune politica despre romani: asupraile politice si sociali ale romaniloru nici-unu romanu nu potea se le descria mai viu, de cumu le descrie acestu unguuru; ei! dara totu acestu unguuru dicea catra romani in acea disertatiune: „cereti romaniloru, pretineti tote, tote drepturile, *de csak nemzetiséget ne*, adca numai natiunalitate se nu cereti.“ Si ore romanii nu potea vedere, ce vâ se dica acést-a, nu-si potea aducere a mente de alta parte, de cea-a ce dicea Szemere „a perdere natiunalitatea, in-

semneza a murire“; dara romanii nu pricepea acést-a de ajunsu, mà tocmai pe acestu tempu romanii — adeca episcopii, cari erà portatorii cauzei natiunali, — tocmai dela ungurismu in coce parasira form'a de mai nainte a cauzei natiunali incependu caus'a cu sasii. —

Candu la a. 1842. vrea se faca sì ungurii transilvani — o mânã de aristocrati — in Transilvani'a, in care romanii facu majoritate absoluta — vrea se faca din limb'a ungresca limba de tiera, limba diplomateca: atunci sasulu Ludovicu Roth spuse intr'o carticica ¹⁾ unguriloru, ca „nu e de lipsa se se dechiare ver-o limba de limb'a patriei, pentru-ca Transilvani'a are limba patrioteca. Si acést-a, dîce sasulu Roth, nu è cea germana, dara nici cea ungresca, cì acésta limba patrioteca è cea romanesca. Ver-ce vomu face noi natiunile cele recepte, acést-a o-data è asiã si nu altmintrea. Ori vomu vrè ori nu, acést-a totusi è asiã, acést-a è fapta, care nu se pote negare.“ Fîresce, ca sasulu nu o dîse acést-a din dorintia de a vedè limb'a romana de limba oficiale a tierei, cì singuru din necazu asupr'a unguriloru; vomu vedè ca romanii cei adeverati anca protestara la 42. asupr'a limbei ung., dara se fia scrisu atunci unu romanu si o carte in intielesulu lui Roth: ore nu i-ar fi saritu in capu acea intielegentia romana, care tienea cu ungurii, si i-ar' fi strigatu, ca è unu fanatecu, ca compomite pe romani inaintea

¹⁾ Der Sprachkampf in Siebenbürgen, von Stephan Ludwig Roth. 1842. p. 47. 48.

ungurilor, cari tocmai acumu desfasiura o mariminã neintipuita, prin care vreu se doneze romanilor drepturi, de cari nici nu viseza, numai — cumu dicea unu advocatu romanu totu pe atunci intr'unu jurnalul unghurescu din Clusiu — „se-si aduca a mente romanii, ca Gelou ducele romanu a cadutu, si de atunci tier'a e'suptu sabia unghuresca, si romanii — unu milione si giومتate — acumu debu se accepteze limb'a aristocratiloru unghuresci“, „cari, cumu dice unghurulu Kemény Zsigmond, asiã sunt de imprestiati pintre romani, cã nisce insule mici intr'o mare agitata.“

LXXXIV. Agerulu francu Desprez ¹⁾ spune, Opusetiunea poporului in contr'a unghurismului. ca pene candu slavii se certã cu unghurii cu atãt-a amaretiune pentru natiunalitate: „romanii cei buni, cari nu-su invetiati, mã a caroru memoria e plena de suveniri placute, se marginiã a diceru cu o simplicitate superba: *Noi sumu Romani.*“ Si acést-a este prè-adeveratu; ca-ci, dèca se si unghuriã invetiati sèu celu puçinu nu combatea unghurismulu: opusetiunea cea potente o facea totusi numerosulu poporu romanu, care la pretensiunile unghurismului respundea superbu unghuriloru, cumu au respunsu tuturoru barbariloru in cursulu secleloru: „noi suntemu Romani“, care candu vrea se intemeeze unghurii o *Magyarìa* mare si tare pe ruinele slaviloru si ale romaniloru: atunci acesti-a inganã unghurismulu prin tote traditiunile de mii de ani, daco-romanii serbã in teritoriulu Magyarici ideali serbatori'a natiunale a intemeiarei Sta-

¹⁾ tom. I. p. 50.

tului Romanu suptu Romulu. Si pote acést-a erà ultim'a consolatiune a celoru mai multi din intielegintii romaniloru cari nu erà unгурiti, dara nu avea curagiulu de a se luptare cu tota energ'ia pentru natiunalitatea romana, nici nu credea in periculu unгурismului, — consolatiunea loru erà, ca de si ne voru taià unгурii prin planurile loru si speranti'a de a ne potè redicare la natiune politica; ei totusi nu voru potè fire in stare de a ne stergere tote traditiunile natiunali, a stirpire limb'a natiunale tocmai si in gurele tieraniloru, bà dora ca voru fi constrinsi a dà gratia limbei romanesci nu numai in cerculu famelielor, ci voru ertà pe romani se cante si in beserica romanescă, — cumca cu unu cuventu celu puçinu natiunalitatea cumu o numià acesti politici romani, *natiunalitatea genetica*, si de se voru incercà, nu o voru potere nimici. Ei se consolà cu esemplulu vechiloru britani, scotiloru, irlandiloru, ale caroru dulci suveniru natiunali n'au fostu in stare se le sterga nici uciderea de-o-data a 500. poeti valensi prin Eduard I., nici preponderanti'a politica, morale, comerciale, nici tesasurele literaturei anglesci, — cu esemplulu germaniloru din Alsatiu, cu alu boemiloru, unde germanismulu, cu tote ca ocupâ in doe cente de ani nu numai tote ramurile admenestratiunei publice, dara si educatiunea publica tocmai si in scolele satesci: si totusi slavismulu boemiloru nu perì. Ei se consolà chiaru si cu istori'a patimeloru milenarie ale romaniloru, din cari romanii au scapatu intregi in carapterulu loru natiunale. Dara tote aceste-a

numai atât-a însemneza, ca prevedinti'a acea-a, care vegheza preste genulu omenescu nu suferi că se peră, se se impuțineze natiunalitățile, cari sunt persoanele, sunt individele, sunt variele spreșiuni ale omenimei, ale genului omenescu întregu, și pe langa tote aceste-a — de și asupra natiuniloru domnitorie n'a nimicitu de totu totu caracterulu natiuniloru subjugate — ei! dara cătu le a împedecatu întru desvoltare și înaintare!, apoi câte esemple triste nu ne areta érași de alta parte istori'a, de natiunalități întregi séu parti de natiunalități spre perderea omenimei se perdura, se nimicira: istori'a barbariloru suptu romani, istori'a slaviloru dintre germani ne areta asemeni esemple. Trista erà dara acésta consolatiune a romaniloru — forte trista! atâtu de trista că sortea romaniloru de mai bine de o miie de ani; ca-ci nici în cursulu acestoru secle n'au fostu în stare barbarii a ne nimicire natiunalitatea *genetica* celu pușinu din mediloculu poporului, ca-ci invetiții și pe aceste timpuri de a rondulu se desnatiualisara, — apoi se nu uitamu nici acea-a, ca în secele trecute poporulu aperi natiunalitatea numai instintivu, numai pasivu, că și acumu, și érași ca strainiloru în acele timpuri nu le trecea prin capu nimicirea natiunalitățiloru: candu acumu stă lucrulu cu totulu altmentrea; ca-ci acumu, pene candu o parte a invetițiloru se desnatiualisà de sene, și pene candu poporulu aperi natiunalitatea totu numai instintivu: strainii facea legi de limba, redicà institute aoperatorie de prunci și alte asemeni. Apoi

numai natiunalitate *genetica* — este morte politica pentru o natiune, natiunalitate *genetica*, ea nu vieza, ea numai vegeteza de adi pe mane, si intr'unu statu independente ungurescu dupa planulu unguriloru — se potea calculare, câti ani ar' fi mai vegetatu si acêsta natiunalitate *genetica*.

Opusetiunea
intielegenti-
ei romane
in contr'a
ungurismu-
lui.

LXXXV. Intr'acea-a totusi si pe langa tota acêsta nepesare pentru natiunalitate a celei mari parti a intielegintiei nostre inainte de a. 1848: nu è de desperatu totusi. Afara de miscarile literarie ale romaniloru suptu nemuritorii Samuele Miculu, Giorgiu de Sinca, Petru Major, Cichindealu si discipulii acestor-a, cari miscari literarie desceptandu in mare mesura spiretulu si onorea natiunale a tota romanimea, facea o opusetiune fresca in contr'a unguurismului: de pe la anulu 1830—38. incoce incepe a se formare la romani o generatiune romana curatu natiunale. Acêst-a combatea unguurismulu de-a-dreptulu.

Intielegin-
ti'a dela Cri-
siu.

LXXXVI. Adeveratu ca la romanii din tienutulu Crisiului nu se formâ nici-o opusetiune derepta in contr'a unguurismului; cu tote ca, afara de alte ocazioni, celu puçinu candu se introdusesese limb'a unguresca tocmai si in matriculile besericesci — episcopulu, clerulu si tota intielegenti'a ar' fi avutu sânta detoria a reclamare si a facere celu puçinu atât-a, câtu fecera cei 200. pastori luterani ai slovaciloru. Romanii din aceste parti nu numai nu fecera acêst-a, ci suferira a se intrudere limb'a unguresca si in scolele satesci, bà, ce e mai multu, suferira a se cantare in besericele romanesci cantari unguresci de ale

popistasiloru!! Nu ne indoimu, ca si in aceste parti au fostu natiunalisti adevirati, cari au suspinatu vedendu atât-a sierbilismu, atât-a desolatiune si apunere la romani; dara acesti-a facu o esceptiune atâtu de nensemната, in câtu vedendu pote, ca o opusetiune din partea lor ar fi lucru temerariu, de risu e fara nici-unu efeptu, fura constrinsi a inadusire in lacrimi si in oftari impotenti durerea de apunerea romanismului. —

LXXXVII. Nici in tienutul Temesiului, afara de renumitul Dr. si advocatu Eutimiu Murgu, nu scimu se fia formatu altii inainte de 1848. ver-o opusetiune in contr'a ungurismului. Singuru Murgu se opuse pe la 1845. Despre opusetiunea lui Murgu in contr'a ungurismului avem a mana doue documente: o scrisoria a lui Murgu ensusi catra unu amicu alu seu si o aretare oficiale a locotienutoriului de comite supremu alu comitatului Crasiou catra cancelariulu supremu ddto 14. Juliu 1846. — In scrisori'a sea dîce Murgu: „eu „si alta intielegentia romana impreuna cu romanii „... anca la a. 1845. bagandu de séma in cotro „çintescu miscarile nemesiloru.... am aretatu in „mai multe rînduri Majestatei prin recursu, ce se „lucra, si am cerutu intocm'a indreptatire, pentru „cà din buna ora se putemu intimpinà, adeca „controlà aceste miscari.... dupa cumu acést-a „potu documentà actele curtei. Guberniulu nemesiloru, adeca nemesii unguri prindendu de veste „acést-a au pusu mân'a pe mine“ etc. etc. — Éra Kiss András locotienutoriulu de comite supremu alu Crasioului asià scrie in aretarea sea: „Euti-

dela Temesiu. Opusetiunea lui Murgu.

„miu Murgu advocatu de tier'a ungresca, de re-
 „legiunea greca-neunita, de origine romana, nascutu
 „in marginea militare romana, cu mai multi ani
 „inainte de acést-a trecundu in tier'a romanesca,
 „de aci fù scosu din caus'a participarei sele la
 „planuri de atentate revolutiunarie, si asiediandu-se
 „in sinulu acestui comitatu, aci de abià vre-o
 „cate-va luni petrecundu fù destulu de temerariu
 „a se coprindere cu nascociri secrete si astute
 „de planuri periculose spre saparea natiunalitateri
 „unguresci, a unitateri coronei ungresci, a con-
 „stitutiunei si statului; ideele lui cele pline de
 „fantasia se concentra intru a emancipare natiu-
 „nalitatea romaniloru, cari facu cea mai mare
 „parte a poporatiunei tienutului acestui-a, si intru
 „a intemeiare unu statu romanescu; firulu ne-
 „suintieri sele celei periculose 'lu torcea mai in-
 „colo si totu mai incolo intru unu secretu pro-
 „fundu, pene ce se affâ unu barbatu, care docu-
 „mentâ alipire credentiosa catra patri'a si catra
 „regele seu, in care aprindendu-se in fapta prin
 „lucrarea spirituale a juramentului omagiale sem-
 „tiulu de detorintia catra patria si catra rege —
 „nu intardiiâ a descoperire din buna ora cutedia-
 „rea periculosa, in urmarea acestei descoperiri si
 „a cercetariloru oficiose numitulu Eutimiu Murgu
 „mai antaiu se fece prinsu alu comitatului, ér'
 „acumu è mancipiu alu statului. Descoperitoriulu
 „sinceru alu acestei crime è Joane Blidariu paro-
 „culu gr. n. u. alu Gavosdei, a carui laudabile
 „sinceritate aflandu-o comunitatea acestui comi-
 „tatu gubernarei mele prè-gratiosu incredintiatu —

„prè-demna de a se remunerare de catra loculu
 „prè-inaltu: adunanti'a comitatului din 22. Apri-
 „le a. c. Nro. 669. a recursu la maiestatea sea
 „c. r. cu supunere omagiale, cà maiestatea sea cà
 „parinte alu patriei se binevoesca gratusu a re-
 „munerare cu o moneta de merite séu intr'altu
 „tipu pe memoratulu parocu, tà pe primulu desco-
 „peritoriu alu aptivitateri lui Eutimiu Murgu celei
 „forte criminali si periclitatorie de patria, natiune
 „si constitutiune, cà prin acésta remuneratiune se
 „se indemne si altii la asemeni fapte. Acestu re-
 „cursu din partea adunantie si eu cu umilita onore
 „'lu recomendu escelentiei tele spre indeplinire“¹⁾.
 — Candu se eliberâ Murgu la a. 1848, dereptora-
 tulu fiscale dede urmatori'a dechiaratiune in caus'a
 lui: „Direptoratulu fiscale produce in numele ade-
 „verului date uscate, dupa cari Eutimiu Murgu
 „fù arestatu de catra comitatulu Crasioului pentru
 „rescularea poporului aflandu-se la densulu scri-
 „sori, cari erà indreptate in contr'a unitatei tierei
 „unguresci, fù inchisu in Pest'a in edefeciulu-nou,
 „fù ascultatu in 30. Optobre si 30. Novembre 1845.,
 „si dupa-ce se tradusera nisce scrisori romanesci,
 „in 27. Aprile 1846. se incepù procesulu in con-
 „tr'a lui inaintea tablei regesci; nedandu-si apera-
 „rea nici la provocatiuni repetite, fù admonitu ju-
 „decatoresce; cu care ocaziune dechiarâ notariloru
 „tablei regesci, cari vrea se-i admanueze procc-
 „sulu criminalu, ca densulu *nu se recunosce pe sene*
 „*de suprusu alu tierei ungueresci, nici nu se tiene de*

¹⁾ Vedi Documentele Justificative. II.

„jurediþtine unghuresca, si numai atunci v  respun-
 „de, d ca se v  pone pe picioru liberu, si si atunci
 „numai pe calea sea, adeca se v  aperi  inaintea im-
 „peratului Austriei. In 6. Februaru 1848. se de-
 „de procesulu asi  cumu a fostu suptu judecat'a
 „fiscului regiu, in care procesu er  insemnata are-
 „tarea avocatului seraciloru Bertha Sándor, pre-
 „cum-ca incredentiatu fiindu a-lu provoc  pe Eu-
 „timiu Murgu in arestulu seu: se dea inainte
 „acea-a ce sc  spre aperiarea sea, — elu si acu-
 „mu repet  dechiaratiunea de mai susu: ca *elu nu*
 „*e supusu alu tieriei unghuresci*“ etc. etc. La ac sta
 dechiaratiune jurnalulu unghurescu Buda-pesti hir-
 ad  insemna: „d ca sta lucrulu asi , atunci, debe
 „se marturisimu, ca patriotismulu revolutiunari-
 „loru pestani cu at tu de profunda precepere  
 „impreunatu, c tu de fric'a acelei-a dieu potu se
 „se besice spatele natiunei unghuresci“ ¹⁾. — Din
 tote aceste-a   chiaru, ca Eutimiu Murgu suferi
 pentru opusetiunea sea in contr'a unghurismului,
 din care cauza unghurii 'lu aruncara in prinsoria. —
 Ac  nu ne este scopulu a facere luatori a mente
 pe leptori la constanti'a carapterului lui Eutimiu
 Murgu, care se vede a fi cunoscutu, ca independen-
 denti'a Banatului de catra tier'a unghuresca toc-
 mai asi  este de bene intarita si recunoscuta prin
 privilegie regesci, c  si drepturile unghurilor: că
 numai at t-a obserbamu, ca nu se afla nicairi, c 
 in urm'a lui Murgu se se mai fia opusu unghuris-
 mului si alti banatiani; se scie inse din contra, ca

¹⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nr. 829.

intieleginti'a romana de aici preste totu séu se ungorià, séu in celu mai favorabile casu pentru romani simpatisà mai multu cu ungorii de câtu cu romanii.

LXXXVIII. Transilvani'a, care este vatr'a, centrulu romanismului, de si nu remasera chiaru si ensisi romanii ai acestei p'arti centrali a romanimeii neatinsi de furorea ungorismului, de si apucase ungorismulu a cucerire nu numai nobilimea romana, ci si o parte a clerului incependu dela episcopulu din Blasiu, o parte prè-insemnata a intielegintiei: totusi, precumu amu mai insemnatu, de pe la a. 1830—38. incoce incepe a se formare in Transilvani'a o generatiune cu idei lamurite natiunali, care se opune ungorismului de-a-dreptulu si cu tota energî'a. In Blasiu, in acèsta urbe mica, care a fostu dela uniune incoce fontan'a romanismului nu numai in Transilvani'a, ci prin invetiaturile lui Petru Major, Giorgiu de Sinca, Miculu, a caroru scola a fostu Blasiulu, fontan'a romanismului preste totu, — in Blasiu, in Liceulu de aici se formâ acea generatiune de pe catedrele celoru mai invetiati si mai natiunalisti profesori. De pe catedrele acestoru profesori incepù a lucrà romanismulu in contr'a ungorismului. Acèsta generatiune natiunale capetà putere si intendere prin Gazet'a de Transilvani'a redapta de Giorgiu Baritiu dela a. 1838. —

Opusetiunea
romanilor
transilvani
in contr'a
ungurismu-
lui.

LXXXIX. Candu la a. 1842. erà se faca ungorii lege, cà peste diece ani nimene se nu mai pota portare in tiera nici-o dregutoria nici politica nici besericesca, se nu vâ scire limb'a ungu-

resca, că acést-a se se introduce și in beseric'a romanilor, și in scolile atâtu mai inalte — precumu erà ale Blasiului — câtu și in cele populari: atunci fece Blasiulu acelu protestu memorabile in contr'a acelei legi barbare, despre care amu mai memoratu intr'altu locu ¹⁾, — amu dîsu lege barbara, și amu dîsu pre-pucinu, ca-ci barbaru este a ucidere person'a unui individu: cu câtu è mai barbaru a ucidere personaretatea unei natiuni!, este barbaru a impedecare cultur'a unei natiuni: și prin ce se impedeca acea-a mai multu, de câtu prin nimicirea celui dantaiu mediu la cultura, care este limb'a natiunale; o natiune numai prin limb'a natiunale se pote cultivare, și cultur'a numai natiunale pote fire. Ce resultatu vâ fi avutu protestulu Blasiului la locurile mai inalte: nu se scie; pentru-ca nu se afla, déca l'a asternutu episcopulu séu inaintea dietei séu inaintea curtei imperatesci; dara se scie, ca inaintea romanilor a avutu urmarile sele, i-a desceptatu pe romani că se aiba grige de natiunalitate-si. Opusetiunea in contr'a unguismului prindea radecini in Blasiu prin crescerea natiunale a tenerimei, care reversâ apoi romanismulu preste tota tier'a. Éra cu inceputulu lunei lui Martiu vedemu pe Gazet'a de Transilvani'a redicandu-si cuventulu catra tota romanimea asupr'a acestei legi, ce erà se faca aristocratî'a cu scopu de a ucidere esistentî'a romanilor și a-i impedecare intru cultur'a umana. „Asià dara — dice Foi'a pentru minte etc. ²⁾ — diet'a Transil-

¹⁾ Vedi acestu protestu in Documentele justificative. III.

²⁾ 1842. 2. Martiu. Nr. 9.

vaniei in 31. Ianuariu a. c. fece sentinti'a de nimicirea natiunalitatei romanesci. Toti acei-a cari d'icu, cum-ca romanimea cestiga forte multu, déca vâ fi constrinsa a acceptâ, séu chiaru a-si face ea ensasi scole unguresci chiaru si pe la tote satele, séu se insiela seracii de sunt romani, séu de nu sunt, socotescu se ne traga miere pe la gura, cà se ne uitamu de amarulu trecutu cumu si de mortea venitoria. Au nu legeti voi cele mai multe jurnale unguresci, au nu ve resuna in urechi debaterile celoru mai multe adunari marcali, au nu vi se spune pe totu pasulu in tote uditiele cetatiloru si ale urbiloru mai vertosu unguresci, cum-ca Transilvani'a numai atunci pote fi mare, si tare si fericita, déca natiunalitatea romanescă murindu, multîmea romaniloru vâ acceptâ natiunalitatea aristocratîei domnitorie asta-di? . . . au nu leserati in jurnalulu ungurescu dela Posoniu din a. trecutu acelu planu ce-lu dà unii, cà adeca, déca pe la unele tienuturi locuitorii nu se potu unguři prin ajutoriulu scoleloru, se se aduca batalione de militia, cari vorbescu numai unguresce si aceste-a se se impartia cu locuinti'a pe la slavoni si romani, la cari petrecundu doi séu trei ani, voru sierbi ore-si-cumu de invetiatori ai limbii unguresci, buna-ora cumu sunt sierbitoriele de secui pe la urbile sasesci in Transilvani'a?" etc. etc. De acî inainte bate absurditatea planulu ungurescu si se încérca a aretare nepotentia acelui-asi cu esemple istorice din istori'a romaniloru, precumu incercarea lui Rákoczy de a ungurire pe romani prin calvinismu si alte esemple;

numerositatea romanilor, alte impregiurari religioase si politice, gravitatea romanilor catra principatele romanesti, pe cari Szechenyi le numi „cuibu alu romanimei.“

XC. Aceste combateri ale ungurismului multi din romanii cei séu simpli séu unguriti le luà dreptu compromisiuni si nemultiamire din partea romanilor catra marimosii unguri, cari, cumu dice Wesselényi, din buna voi'a loru ne donà nu numai drepturi, ci ne donà chiaru si glorios'a limba si natiunalitatea unguresca. Oh! candu aru fi fostu romanii cu alta caldura catra drepturile cele sante ale loru: candu nobilimea cea numerosa a romanilor transilvani si-ar' fi cunoscutu puterea pusetiunei sele, ar' fi reclamatu in puterea drepturilor sele *nobilitari* — si drepturile sele cà *romani*: candu ar' fi aperatu ea in adunarile marcali, mà si in dieta, unde anca putea avè multi deputati, avut-ar' fi numai giumentate din caldur'a si energi'a natiunale a nobilimei unguresci: candu ar' fi fostu ea petrunsa de dreptatea oftariloru acelor puçini natiunalisti: deca mai incolo episcopii uniti ajutati de nobili in dieta, episcopii si clerulu in sinode, ce putea se tiena, aru fi imbraçiosiatu cu caldura caus'a natiunale: oh! atunci nici-o-data n'ar' fi cutediatu o mana de aristocrati unguresci a-si deschidere gur'a pentru stingerea natiunalitateri romane, a-si deschidere mecar' si gur'a diçu — spre rusinea numelui romanu. O nobilime numerosa, cumu crà a romanilor, se avea o schintea de semtiu romanu, putea se dea ensasi limbei romanesti acea

valore publica in tiera, ce i se cuvenià dupa dreptate. Ei! dara acesti romani nici nu-si cunosccea, nici nu vrea se-si cunosca potenti'a pusestiunei loru, bà ei erà tocmai uneltele ungurismului. Intr'acea-a romanii cei adevirati cu speranti'a in dreptatea causei natiunali, nedesperandu in micimea intielegintiei celei cu sèntiuri natiunali, cu tota incredentiarea in numerosetatea poporului celui pururea credentiosu natiunalitateri, cu incredentiare in geniulu romaniloru, care i-a proteptu cu atât-a scumpetate atât'a amaru de tempuri grele: capetâ curagiu intru aperarea si desceptarea natiunalitateri romane.

XCI. Procesulu celu natiunale-besericescu in contr'a episcopului dela Blasiu, acelu procesu in fintia n'a fostu alta, de câtu unu preambulu alu resbelului romanismului in contr'a ungurismului. Gazet'a si acelu procesu au datu spresiune instintelor natiunali, gazet'a si acelu procesu au formatu pe acei romani nemuritori, cari au datu direptiune positiva romanismului in contr'a ungurismului in anulu 1848. Gazet'a a formatu ostea: procesulu dela Blasiu conductorii oștei romanismului. Portatorii acelui procesu, si tenerii, cari in urm'a procesului fura constrinsi a parasire Blasiulu, si ceialalti, cari in urm'a acelui procesu, ne mai acceptati la statulu preotiescu, se aplecara la sciintiele politice pe la scolele tiereri din Clusiu, Osiorheiu si prin tier'a ungresca, continuandu pretotinde sierbitiulu apostolatului natiunalitateri, formandu-se in societati, cari tienea adunari, se deprindca in scrieri literarie-natiunali,

intorcea pe tenerii cei rateciti in scolele strainiloru, pe cei buni 'i intaria in credenti'a nationale si-i incuragia, — acesti-a se pusera in capulu romaniloru in a. 1848. Acesti-a fura urditori si conductionarii miscarei nationale in a. 1848. Acesti-a Prefectii e Tribunii. Se nu era acesti romani: giuretatea romanimei de nou era se fia condamnata a se luptare suptu nume strainu, pentru gloria si interese straine, ca in tempurile trecute — cele de trista memoria!

Éca miscarile nationale-politice ale slaviloru, ale unguiloru e ale romaniloru inainte de anulu 1848. Revolutiunea din 1848. dede spresiune acestoru miscari. In acésta revolutiune vomu vedè slavismulu, unguismulu e romanismulu parasindu campulu discusiunei si apucandu-se de lucru: slavismulu, unguismulu e romanismulu armatu.

ISTORIA
ROMANILORU

LA

ANULU 1848.

„Barbaram igitur Scythicae gentis immanitatem, quae tantopero concordiam et illum abominatur, diu isto furor exercuit; et sousque (ni mentiar) exercebit, donec se quisque *metiri, coercere ambitionem, aliena dimittere, invidia carere, mutuaque concordiam amare didicerit.*“

Aceste vorbe din Bonfiniu le indreptă Szechenyi către unguri la a. 1847. în cartea sa „Politikai programm töredékek.“

„Igy pedig egyebet nem lőn (a' magyar), mint olvérzett, hogy a' szlávoknak a' német elem elleni harcát siettesse; azon nagy küzdést, melly a' szlávok' részére fog eldőlni: de mielőtt bevégeztetnének, Arpad nemzetének elszórt és elgyengült maradványait, az utolsó hazafüg 's az utolsó történelmi emlékekig semmlivé teendő.“

adeca :

„Era aslă nu fece alta ungurulu, de cătu ca si-a versatu sangelo, că se accelereze rebelulu slaviloru în contr'a elementului germanu; acea lupta mare, care se vâ restur-nă spre partea slaviloru: care înso înainte de ce s'ar' fin), vâ nimic romasitice cele respite si debilitate ale natiunii lui Arpad, pene la celu mai de pe urma patriotu si pene la cele mai de pe urma memoriil'istorice.“

Asiă profeteza astadi Szechenyi profetulu unguriloru despre revolutiunea unghuresca. vedi Kemény Zsigmond. Még egy szó a' forradalom után. p. 10.

ISTORIA ROMANILORU

LA
ANULU 1848.

CAPU I.

Miscarile e eluptamentele martlali ale unguriloru. Critic'a constitutin-
nel ungresci din 1848. Ministeriulu ungrescu. Miscarile natiu-
nali ale croatiloru, serbiloru, slovaciloru.

Se trecemu la evenimentele din anulu 1848.,
cari au scuturatu Europ'a din temeliele sele. La
acésta revolutiune europena, carei asemenea nu ne
areta istori'a omenimei, o revolutiune de princi-
pie — sugrumate de arbitriu, proclamate de ra-
tiune, santiunate prin vointi'a cea tare a popore-
loru — la acésta revolutiune generale a Europei
luara si romanii una parte plina de urmari in cau-
tare catra tendentiele ungresci si catra cestiunea
monarchiei.

Se urmamu pasu in pasu miscarile si causele miscariloru romaniloru in 1848., se vedemu dreptatea causei ce o-au aperatu; se cercetamu necesitatea si intieptiunea politiceii ce o-au urmatu; poterile fisice si morali ce au desfasiuratu; bravurile precumu si erorile ce au comisu; resultatulu miscariloru loru — spre invetiatura pentru presentele si venitoriulu natiunei.

Ce lucrà
diet'a ungu-
resca, candu
a eruptu re-
volutiunea.

I. Veduramu luptele intre-natiionali ale ungu-
rilor, slaviloru si romaniloru inainte de revolu-
tiune. Candu a eruptu revolutiunea europena
slavii si romanii de suptu jugulu ungurescu se
aflà in cea mai mare interitare asupr'a ungu-
rismului. Diet'a unguresca din Posoniu condusa
de Kossuth, in care dintre slavi si romani numai
croatii erà representati, impluse de amaretiune pe
toti slavii si romanii prin pretensiunile cele es-
centrice ale unguurismului, care acésta dieta 'lu
formulà acumu in legi de tiera. Acésta dieta,
mai alesu desbaterile din novembre si decembre
a. 1847. si din primele luni ale a. 1848, n'au fostu
alta, de câtu unu adevratu conseliu tiranicu,
cumu se-i stinga pe toti slavii si romanii si se-i
topesca in caldarea unguurismului. Veduramu lup-
tele lui Kossuth cu deputatii croati, cari cu atât-a
virtute 'si aperà natiunalitatea, veduramu proiep-
tulu lui Kossuth despre intruderea limbei ungu-
resci in besericele slaviloru si ale romaniloru, pre-
cumu si in scolele satesci ale acestor-a etc. etc.
Revolutiunea europena aflà diet'a unguresca intru

desbaterea acestoru cause interitatorie. Desbaterile asupr'a contributiunei generali, asupr'a usuirarei séu stergerei iobagiei s. a. — în câtu aceste-a le considerà diet'a unguresca numai cà mediloce spre a aducere cu atâtu mai cu inlesnire la ungurismu pe slavi si pe romani — puçina consolatiune potea se le casiune, din ce ora pentru aceste bunuri materiali debea se-si consacra celu mai înaltu dreptu morale — dreptulu personale alu natiunalitateri.

II. Tota lumea cea buna s'ar îndemnà a crede, ca ungurii în urmarea revolutiunei din februaru, déca nu din sentimentulu de dreptu, déca nu în urmarea principiiloru de ecaretate, ce le prochiamâ revolutiunea: celu puçinu din însuflearea unei politici sanetose, care singura potea se le asecure esistenti'a natiunale, cà unei natiuni ce se afla singura în lume, încungiurata de multiimea slaviloru si romaniloru: toti, cari nu cunoșcea carapterulu ungurescu, aru fi credutu, ca ungurii constrinsi de aceste împregiurari voru parasiire politic'a de mai înainte, se voru lapedare de planurile subjugatorie si amesuratu atâtu dreptulu câtu si chiaru interesulu lor propriu natiunale bine înticlesu — se voru întorcere catra slavi si catra romani, si le voru concedere nu numai ecaretate individuale, cà ecaretate natiunale, cum-ca voru prochiamare confederatiunea ungu-riloru, slaviloru, romaniloru e germaniloru a tota tier'a. Unu atare pasu dreptu ar' fi fostu nu numai consunatoriu spiretulu tempului e tendentieru slaviloru si ale romaniloru: unu atare pasu

ar' fi asecuratu nu numai venitoriulu natiunei un-
 guresci fara nici-o versare de sange; cì o atare
 urmare, pe atâtu de întiepleta, câtu de drepta,
 ar' fi asecuratu unguriloru si oresi-care prepon-
 derantia in negotiele tierei — si acést-a atâtu din
 recunoscenti'a slaviloru si romaniloru catra unguri,
 cà catra o natiune ce prin o atare politica drepta
 se facea intr'adeveru generosa si pretiuita inain-
 tea tuturoru, câtu si prin superioritatea unguri-
 loru materiale si întiepletuale, ce si-o agonisira
 prin domnirea milenare preste slavi si preste ro-
 mani. Dara dorere! fatalitatea cea nedumerita 'i
 destinase la perire, precumu dîce franculu De-
 sprez, si voi, cà se se implinesca intru unguri
 acea lege a istoriei, in urmarea carei-a, precumu
 prè-bine obserba Kemény Zsigmond ¹⁾, fia-care
 revolutiune europena — pene candu vâ stà si-
 stem'a presente a staturiloru, è condamnata de ur-
 sita la acea-a, cà pene ce de o parte latiesce asu-
 pr'a unor-a libertatea universale, de alta parte se
 nimicesca integritatea teritoriale séu constitutiunea
 altor-a; asià Boemi'a in urmarea paceri vestfalice si
 resbelului de 30. de ani, asià Poloni'a in urmarea
 celoru doue revolutiuni francesci: si revolutiunea
 din 1848. nimicì statulu unghurescu. Ca-ci, cumu
 dîce Desprez ²⁾, „din nefericire, sumeti'a unguri-
 loru 'i orbi asupr'a situatiunei celei adeverate a
 tierei. Nici-o putere nu li-se parea loru mai le-
 gitima, mai asecurata, cà acea-a ce o esercea ei

¹⁾ Még egy szó a' forradalom után. p. 4. 5.

²⁾ tom. II. p. 26.

cà natiune gubernante, si de locu nu cuprindea, ca supusii loru slavii si rómánii aru potè concepere cugetarea de a aspirare la ecaretate politica. In casulu unei resistentie armate, ungurii nu se indoià nici-de-cumu, ca nu i-arù potè ucidere si estermine pe rebeli. Acésta opiniune erà chiaru a partitei celei mai inaintate in materi'a reformelor legelative, acelei partite inflacarate, care unindu intr'acestu tipu ideele libertatei si ale domnirii in program'a sea, sperà, ca vâ cestigare prin concesiuni la clasele suferinti — tieranii iobagi — dreptulu de a le desnatiunalizare. Jurnalistulu Kossuth, slovacu de origine, unguritu si ensusi din copilaria, celu mai cutediatoriu dintre unguri si celu mai ambitiosu, erà in capulu acestei partite si o personificà in elocenti'a sea cea asiatica si fara regula.“

Asià ungurii la faim'a revolutiunei europene ne-cumu se se fia convinsu de ecaretatea tuturor natiunilor; cì, spre marea loru nefericire tocmai din contra, ei 'si nalucià, ca acumu a batutu or'a candu ungurismulu se triumfeze deplinu, candu „*patri'a cea mare magyara si natiunea cea tare magyara*“ se se creeze pe ruinele natiunalitatei slave si romane.

III. In 3. martiu folosindu-se Kossuth de miscarile universali provocâ pe diet'a unghuresca, cà suptu respunderea cea infriçosiata pentru momentele tempului de façia se-si redice politic'a la inaltimea acea-a ce li-o areta tempulu si se se determine la lucruri maretie dupa impregiurarile tempului in care se afla“, deci proieptâ o adresa

Conventulu si proieptulu lui Kossuth din 3. martiu pentru adres'a, in care se cere ministeriu unghurescu.

catra maiestate, in care intr'altel se se cera „formarea unui ministeriu ungurescu responsabile“. se acceptâ cu unanimitate. Cuventulu celu potente, ce-lu tienù Kossuth cu acésta ocaziune, fece o intiparire mare nu numai in natiunea unguresca; cî, din ce ora Kossuth batù cu amaretiune in acestu cuventu sistem'a absolutistica din Vien'a si propuse, cà se se cera dela maiestate consti-tutiune si pentru provinciile ereditarie, fece inti-parire si in Austri'a, si potemu dice, ca acestu cuventu prelesu gloteloru adunate in Vien'a in 13. martiu dede celu mai de-a-prope impulsu la erumperea revolutiunei in Vien'a.

Conclusele
din 14. mar-
tiu la pro-
iectulu lui
Kossuth.

IV. Candu in 14. martiu ajunse in Posoniu faim'a revolutiunei din Vien'a si caderei lui Meternich: diet'a la propunerea lui Kossuth conchise cu unanimitate lucruri, cari de alta data ar' fi cerutu discussiuni de ani séu dieci de ani: stergerea iobagiei pe langa desdaunare din partea statului, purtarea comune a greutatilor tierei etc. etc. Tote se acceptara cu unanimitate. Conserbativii apesati de puterea evenimenteloru nu numai nu cutediara a se opunere, cî dechiarara in cas'a magnatiloru, ca: „densii in impregiurările presenti se invoescu la tote nu numai cu abnegare de sene, cî tocmai cu entusiasmu“ ¹⁾. Sin-

¹⁾ Kemény Zsigmond dice: „Deacolea, ca-ci contributiunea comune si rescumperarea totale se putura pune in lucrare in surprinderca ce a urmatu la faim'a revolutiunci din februaru: nu urmeza, cum-ca acést-a s'ar fi pututu face pe cale ordinaria.“ Még egy szó a' forradalom után. pag. 59.

guru spiretulu lui Szechenyi nici in acésta mare de bucuria nu se potea determinare „se se bucare au se se supere asupr'a evenimentelor moderne“: tumultulu auditoriloru nu-lu impedeacă pe acestu profetu nici in mediloculu esaltatiunei universali se nu aduca a mente unguriloru „ca Ungari'a, pote, se fia ferícita, dara se pote, *cà luptandu-se cu sene ensasi, se-si ajunga sì or'a suprema*“¹⁾. — Totu in siedinti'a de 14. martiu se determinâ, cà in diu'a urmatoria se plece la Vien'a o deputatiune mare, care se asterna imperatului cererile natiunei, si cu distintiune se storca formarea ministeriului ungurescu. Deputatiunea dietale, in capulu ei archi-ducele Stefanu, éra spiretulu ei Kossuth, de ver-o 300. unguri, parte membri ai dietei parte tenerime dietale, in 15. martiu ajunse in Vien'a. Vien'a cuprinse pe unguri cu celu mai mare entusiasmu, si cu destintiune pe Kossuth nu numai cà pe regeneratorele Ungariei, cì sì cà pe liberatorele Austriei.

Deputatiunea dietale de 300 la Vien'a.

V. Pene candu se aflà Kossuth cu deputatiunea in Vien'a, spiretulu lui lucrà sì din departare in conatiunaliu sei. Totu in 15. martiu se introduse in Pest'a in fapta libertatea tipariului, si se tiparira urmatoriele 12. punte, cà

Pest'a in 15. martiu.

cererile natiunei unguresci:

1) Ministeriu ungurescu independente, responsabile.

Cele 12. punte ale unguritoru.

2) redicarea censurei.

3) dieta anuale la Pest'a.

¹⁾ Vedi Buda-pesti Hiradó de a. 1848. Nro. 786.

- 4) libertate de religieune, ecaretate inaintea legei.
- 5) chiamarea inintru a militiei unguresci, de-
partarea celei straine.
- 6) jurarea militiei pe constitutiune.
- 7) garda natiunale.
- 8) eliberarea prinsiloru politici.
- 9) libertate de invetiatura.
- 10) tribunarie de jurati.
- 11) desfacerea cancelariei si a loco-tenentiei.
- 12) Uniunea cu Transilvani'a.

Totu in acésta di dupa amedia-di in Pest'a, incuragiata prin evenimentele din Vien'a, luà misca-rea o faça totu mai viia. O glota de v're-o diece mii agitata prin cuventarile entusiastece ale lui Petöfy, Wasváry si Jokai, cà se stea ungurii statori pe calea apucata, si se-si consacre vietia si sangele pentru independentia tieriei unguresci — realisâ anca un'a din pretensiunile natiunali, sca-pandu din prinsoria pe arestatii politici. — In 16. martiu se formara comitete de securantia, cari provocara pe patrioti de a se inrolare in garda natiunale.

Deputatiu-
nea dietale
storce incu-
viintiarea
cereriloru
unguresci.

VI. Deputatiunea dietale dusa la Vien'a cu atât-a energia impresurâ pe imperatulu, in câtu anca in 15. martiu ajunse faim'a la Pest'a, cum-ca „regele incuviintiâ pretensiunile unguresci.“ In 16. martiu demaneti'a intrâ deputatiunea la imperatulu. Archi-ducele Stefanu conducatoriulu deputatiunei dechiarâ, ca „densulu 'si vâ depunere dregutori'a, se nu vâ intarire imperatulu cererile unguriloru“ ; ungurii amenintiâ, ca „nu stau buni pentru urmari , se nu se voru incuviintiare tote.“

Cererile indata se incuviintiara. Totu in acésta di palatinulu se denumì de loco-tienutoriu regescu. — Battyány de ministru-presiedinte insarcinatu cu formarea ministeriului ungurescu. — In 17. martiu se intorse deputatiunea a casa. Kossuth tienù cu-vente inflacarate la multîmea béta de bucuria. „Cà nuncii libertatei unguresci salutamu diu'a libertatei unguresci; ne intorcemu, dîse, dintre murii Vienei, unde sî prin conlucrarea nostra se restornâ absolutismulu de secle; noi alte legi n'amu adusu de câtu ministriu, de alte legi n'amu avutu lipsa; acumu nu mai suntemu in Vien'a: acumu in admenestratiune precumu in legelatiune suntemu in Bud'a; rezultatulu pretensiuniloru nostre, juru pe Dumne-dieu, avemu de a-lu multiamire archi-ducelui Stefanu, care cu acea determinatiune pasi inaintea tronului, in câtu dechiarâ, precum-ca densulu, se nu vâ intarire maiestatea dorintiele natiunei, vâ incetâ de a mai fire palatinu; fara densulu nu o scoteamu *fara numai cu poterea* ¹⁾).

VII. De acî inainte diet'a, dupa-ce 'i spuse Kossuth in 18. martiu, ca acésta dieta, cà un'a ce representa numai unu elementu alu poporului, séu cumu dîse Kossuth „numai o parte a *natiunei*“, numai pote tienè, diet'a se ocupa cu inchiarea constitutiunei unguresci. Tote conclusele de cele mai liberali concesiuni pentru poporu, se facea cu o iu-tîme fara csemplu, dara immorandu cu totulu celelalte natiunalitati afâra de natiunalitatea unguresca.

¹⁾ ha csak eröszakhoz nem nyulunk. Buda-pesti Hiradó. Nru. 790.

Cabinetulu
de Vien'a nu
vrè se întar-
resca mini-
steriulu de
resbelu e de
financia.

VIII. In 23. martiu ministrulu Battyányi asternù list'a ministriloru. Ver-cine potea se preveda, ca in contr'a eluptamentelorunguresci din 16. martiu atâtu se voru opunere slavii si romanii, cà unii, a caroru natiunalitate erà nimicita prin acele eluptamente si subjugata arbitriului ungurescu, precumu ca si imperatulu cu anevoie vâ intarire ministeriulu ungurescu, de si concesu in principiu, care inse nu numai prin persoanele, din cari erà formatu, cì si cà atare rumpea tota legatur'a intre Ungari'a si Austri'a. Deci cabinetulu de Vien'a prin unu rescriptu de 28. martiu denegâ ministeriulu de financia e ministeriulu de resbelu; totdeodata, spre a tragere pe aristocrati in parte-si, „in consideratiunea sacrefeçieloru celoru multe ale unguuriloru“, provocà pe dieta, cà legea despre stergerea iobagiei se o iea de nou la desbatere. In 29. martiu, anca inainte de a scire diet'a pe cale oficiale cuprinsulu rescriptului, Kossuth amirosindu dîse in dieta: „se pare ca nici noe nu ne vâ dare Dumne-dieu acea bucuria e gloria, cà straformarea se nu ne coste sange civile (tumultu infricosiatu). Natiunea vâ fi parata a cautare in ochi tuturoru intrigantiloru, cari se opunu pretensiuniloru ei celoru drepte (placere erumpetoria). Nu sciu anca ce cuprinde resolutiunea imperatesca; dara patri'a ascepta dela dieta si dela publicu, cà déca aceeasi nu vâ fi multiamitoria, se caute la lucrù cu determinatiune barbatesca si se faca tote. Se ascultamu dara resolutiunea.“ Prin acestu cuventu preparâ Kos-

Amenintia-
rile unguuri-
loru.

suth erumperea cea infricosiata a patemiloru, ce urmâ cu ôcasiunea lepturei ambeloru rescripte, candu Kossuth intru unu cuventu potente, a carui fia-care vorba erâ tunetu, ce resunâ sgotosus in animile miiloru ce erâ de façia — dechiarâ rescriptele „de o batjocura seditiosa si de unu jocu alu unoru usiori d' mente cu tronulu e cu patri'a“ ¹⁾); le dechiarâ de „opulu birocratiei uritiose, care nu cugeta nici la venitoriulu casei austriace, nici la sangele civile, care in urmarea a atari pasi *pote se curga riuri*.“ Dupa acea-a se lasâ in batjocuri asupr'a archi-ducelui Ludovicu, Windischgrätz, Josika si altor-a, cu ale caroru nume nu vre se-si profaneze buzele. „Natiunea, incheia, se mai ascepte incercarile palatinului, cari se voru remanere fara resultatu, atunci respunderea pentru urmarile, ce se voru nasce de aci, se cada asupr'a camarilei“ ²⁾). In acestu tipu amenintiâ Kossuth, care erâ acumu idolulu, dumnedieulu unguriloru. Battyányi vrea se-si depuna demnitatea de ministru, se nu s'ar' tragere indata inderetru resolutiunea regesca. Palatinulu 'si dede cuventulu, cum-ca densulu vâ incercare tote in favorea cereriloru unguresci, si déca aceste-a totusi nu s'aru implenire: atunci si densulu 'si vâ depunere dregutori'a. Acestu palatinu alergâ in caus'a intaririi ministeriului cu iutîmea unui curieru, demaneti'a plecâ la Vien'a, ser'a erâ in Po-

¹⁾ Ki mondom, hogy ezen leirat lázasztó guny 's könnyelmű játéküzés a' tronnal a' hazával.

²⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 799.

soniu, acést-a o repeti de trei ori dupa olalta ¹⁾. Intr'acea-a poporul arse in publicu resolutiunea regesca si portretulu lui Zsedényi, care o contra-semnase, pentru care lucru Madarász propuse in dieta, cà Zsedényi se se judece de vendutoriu de patria. In Pest'a comitetulu de securantia provocâ poporul prin o prochiamațiune infocata, cà se stea paratu la tote spre a storcere și cu poterea drepturile natiunei. Se aretara și flamure rosie, bā se audiā și câte unu *Eljen* pentru republica, si se amenintia curtei cu vendepta infricosiata, se n'ar' intarire ministeriulu intregu. In Posoniu se parā poporul, cà la tempu de lipsa se plece armatu in masa catra Vien'a spre a storcere cele pretense.

Santiunarea-
tuturoru ce
reciloru un-
guresci.

IX. Cabinetulu de Vien'a inspaimentatu prin aceste demunstratiuni, precumu și prin miscarile revolutiunarie din Vien'a implinî in 31. martiu și dorinti'a cea principale a unguriloru: ministeriu ungurescu independente de resbelu e de financia. In noptea ultima a lui martiu spre aprile ajunse la Pest'a intarirea oficale a ministeriului si a intregului lui personale. Erā dupa mediulu noptei, candu pestanii la lumin'a facieloru salutā acestu eluptamentu mare alu unguriloru.

Acumu se parea, ca opulu din 15. martiu s'a indeplinitu, ca ungurismulu portā viptoria deplena.

Diet'a o inchise ensusi regele Ferdinandu prin unu cuventu ungurescu in 11. aprile. Totu in

¹⁾ Chownitz, Geschichte der ungarischen Revolution. I. Bd. pag. 12.

acésta di santiunâ regele Ferdinandu V. tote legile aduse de acésta dieta.

X. Se cercetâmu spiretulu e carapterulu constitutiunei si celorlalte legi ungueresci aduse de acésta dieta si intarite de rege in 11. aprile 1848. Critic'a constitutiunei ungueresci.

Acésta constitutiune façia cu Austri'a in fapta erà independinti'a totale a tierei ungueresci de cãtra Austri'a. In poterea art. III. ministeriulu unguerescu ocupa pentru tier'a ungueresca o puse-tiune independente in tote negotiele tierei si cele financiarie e militari. Cea mai strigatoria nedrep-tate facea acésta constitutiune conatiuniloru slave si romane. Tota constitutiunea è lucrata in spi-retu curatu unguerescu. Nici mecar' cu o litera nu se memoreza celelalte conatiunalitati ale tie-rei. Asià sunt facute aceste legi, cà candu celi 15. milioni de locuitori ai tierei s'aru tienera toti de seminti'a ungueresca. Constitutiunea dara recunosce numai una natiunalitate — cea *ungu-resca*: tote celelalte natiunalitati suntu sterse si dupa nume: ele vinu inainte in constitutiune numai suptu numirea de „*intreg'a natiune ma-gyara*“ (*összes magyar nemzet*). Regele è ungu-rescu, tier'a ungueresca, tote poporele tierei 'su ungueresci, ministeriulu unguerescu, constitutiunea è ungueresca, diet'a ungueresca, legile 'su ungu-resci, gard'a natiunale si tota militi'a ungueresca, colorile tierei natiunali-ungueresci, limb'a tierei ungueresca. Acumu si singuru prin aceste dispuse-tiuni esclusive ungueresci ale constitutiunei — constitutiunea nu è curata de feudalismu; ca-ci din ce ora pamentulu si tier'a è a unguuriloru in po-

terea constituțiunei: celelalte națiuni slav'a e roman'a că atari — pe langa tota stergerea repurturilor iobagesci — n'au nici țiera nici pamentu slavu e romanu in pamentu e in țiera, ce constituțiunea le decreteza unguresci; slavii e romanii dara se degradeza prin acésta constituțiune din 1848. la starea de vasali ai unguriloru.

Dara nici aristocratismulu nu erà redicatu de totu prin constituțiune, cu tote ca s'ar potè aseptare cu totu dreptulu, că dupa-ce acumu constituțiunea face unguri din slavi si din romani, si asià in tota țier'a existe numai o națiune mare unguresca: s'ar' potè aseptare, că acumu tote elementele acestei națiuni (!) compuse din unguri, slavi, romani etc. se aiba drepturi ecari, celu puçinu drepturile individuali politice e sociali, că cu unu cuventu se sterga constituțiunea tote prerogativele aristocratice, că celu puçinu atât-a se dea slaviloru si romaniloru, dreptu recompensare, pentru ca se facu unguri. Ei! dara constituțiunea unguresca din 1848. nu da nici atât-a. „De abià apucara la potere barbatii acei-a, cari de ani trecea de cei mai determinati luptatori ai libertatei: si densii urmara o politica, care de locu nu trecea peste mesur'a liberalismului celui vechiu antemartiale. Acestu fenomenu se explica prin acea impregiurare, ca impetulu liberale in țier'a unguresca nu atâtu erà scopu de sene, câtu erà mai multu medilocu spre a ajungere scopuri natiunali. In siedinti'a dietale de 18. martiu tienù Kossuth nobilimei, „*carei singure are de a-si multumire Ungari'a esistentia si sustienerca sea*“, o

panegirica calduroasă și însuflețită, de care n'avea de a-i fire rusine nici-unui romanticu antemartiale. Și cându cuventă despre diet'a prosima, care ar' fi se se întemeze pe o adevărată reprezentațiune de popor, densulu protestă espresu, cumca ar' avè dora de cugetu a ațingere prin acést-a nobilimea prè de a prope. Densulu singuru acea-a nesuesce, că pe venitoriu *natiunea* (?) se merge împreună cu nobilimea; dara totdeauna a acést-a se remana *conducatori'a natiunei* ¹⁾.“ Acestu aristocratismu alu partitei Kossuthiane se manifestă

¹⁾ Die Gegenwart. Eine encyklopädische Darstellung der neuesten Zeitgeschichte für alle Stände. Leipzig. 1850. 52. Heft, p. 220. —

Mai totu cu aceste cuvinte vorbì Kossuth și în 29. nov. 1847., cându érași disese, că nobilimea se fia „*conducatori'a éra nu domn'a poporului*” (a' népnek vezére, nem ura). — În acestu respectu érași prè-bine caracterezeza Gegenwart (p. 224) pe Kossuth și Battyányi. Întrè altele dice: „Kossuth éra unu unguru liberalc, care se luptă pentru libertate și progresu, în cătu adeca libertatea și progresulu éra înaintatorie de nesuintiele sele unguresci; éra unde nu se templă acést-a, Kossuth se aretà cu totul totu că unguru puru. În casurile acele-a, unde liberalismulu venià în atingere cu unguurismulu, magnatele Battyányi se aretà cu multu mai liberale de cătu unguurulu Kossuth (se ne aducemu a minte de desbaterile în caus'a limbci în cas'a de susu). Dara foi'a se și întorcea câte o-data. Liberalele magnate onorà dreptulu istoricu, autoritatea regale etc., fiind-ca cu aceste-a cada și magnatimea sea; éra liberalele unguuru (Kossuth) trecea preste tote aceste-a, deca-i stă în cale împedcandu nesuintiele sele natiunali. Acì dara unguuru pasià mai liberale că magnatele.“

mai espresu in constitutiune. Afara de a acea-a, ca pe langa tota ecaretatea procliamata, diet'a determinâ unu censu, care privà de dreptulu de alegere pe mii de cetatiani mai alesu slavi e romani; afara de acea-a ca capacitatile nu se respepteza dupa cuvenintia — atâtu câtu se respepteza averea, si prin acést-a éراسi suma de intielegenti slavi e romani fara proprietati se privà de dreptulu celu mai mare in statu; afara de acea-a ca deputatulu fiitoriu è detoriu a cunoscere limb'a unguresca, a carei necunoscentia éراسi pe câti i-ar' fi impedeatu a fire deputati, si a catoru deputati slavi e romani cuvente unguresci aru fire resunatu fara nici-o impresiune, bà intre risulu unguriloru — intr'o limba straina atâtu de grea si necultivata, intr'o urbe unguresca si façia cu o galeria turbata unguresca, — dara si mai multu, acésta constitutiune, pe langa tota procliamarea ecaretarei tuturor locuitoriloru, sustiene cas'a magnatiloru, cari erà unguri; era §. 1. din art. V. dice: „toti nobilii, fara respeptu la carefecatiunile determinate pentru ceialalti cetatiani, se lasa in usulu dreptului de mai nainte de alegere.“ Prin tote acéste determinatiuni, cari tote çintea la sustinerea suprematiei unguresci, slavii e romanii — deca-i si considerà acumu de unguri constitutiunea — erà scurtati nemarginitu in emolumentulu suprematiei aristocratice-unguresci.

Unii deputati suptu mas'ca popularitateri mer-sera si mai incolo. Ei proieptasera, cà deputatii dietali se nu mai iea nici-unu onorariu, cà prin acést-a se se usiureze greutatile meserului po-

poru. Ce ar' fi urmatu din acésta apucatura jesuitica? Deregutoria de deputatu o-ar' fi monopolisatu aristocrati'a unghuresca. Dara acestu proieptu nu se acceptâ.

XI. Alti unghuri in dieta nici prin aceste determinatiuni nu aflâ destulu de asecurata supremati'a elementului unghurescu, 'acesti-a preste tote — firesce prè-intieptiesce din punctulu unghurismului — se temea, ca de se voru sustienere si pe venitoriu municipalitatile comitatelor, si nu se vâ introducere o sistema mai centralisatori'a: unghurismulu è in periclu din partea numerosei slavimi e romanimi, care de si nu vâ apucare de o cãm data de a supr'a in dieta, dara in comitate fara indointia. Deci in siedenti'a de 3. aprile mai alesu Pázmándy si Szechenyi vorbira despre nobilime, in care se concentreza poterea natiunalitateri unghuresci, si in interesulu acestei-a vorbira pentru centralisatiune. Kossuth, care, deca si mai tardiu, dara acumu nu aflâ acestu lucru cu cale, dise intre altele: „de este adevveratu, ca centralisatiunea sustiene natiunalitatea, apoi adunările comuni (marcali de comitatu) dupa marturi'a temporiloru sunt vatrele natiunalitateri; au dora de deputati neunghuresci avemu de a ne temere? déci pene acumu numai nobilimea a luatu parte in adunari: si totusi in Lipto ori-candu se consultâ tautiesce. *Acést-a vâ fì cu nepotentia dupo introducerea representatiunei.* In respektulu acest-a n'avemu de cãtu se acceptamu obserbatiunea deputatului Zemplinului; precum-ca *se se dea potere ministeriului, cã se pota suspindere adunarea,*

Sistem'a de
comitatu.

alegerile, si se pota inchidere pe unii fantasti"¹⁾. Prin aceste-a credea dara Kossuth, ca vâ sustiené supremati'a unghuresca in comitate, la alegeri. Deci art. XVI. determinâ, câ: „limb'a consultari-
loru si in adunarile de comitatu, precumu la alegerile deputatiloru se fia singura cea unghuresca.“ Prin acésta determinatiune minoritatea unghuresca erâ asecurata in contr'a majoritatei slave e romane, care nu cunoscea limb'a unghuresca si prin urmare in puterea legéi nu putea luaie parté la consultari, nu se putea folosire de dreptulu constitutiunale. — Se mai asecurâ sepremati'a unghuresca si prin acea determinatiune a acestui articlu, câ si pene atunci, pene ce in diet'a fiitoria se vâ facere lege asupr'a sistemei comitatensi, „*in loculu adunariloru comuni se se denumesca comisiuni.*“ Acumu se intielege, ca in aceste comisiuni nu putea se intre de membri de câtu cei cunoscutori de limb'a unghuresca, prin urmare si intru unu comitatu de majoritate romana séu slava, majoritatea comisiunei ar' fi statu de regula din unghuri au unghuriti. Candu comitele Andrásy obserbâ diet'a la facerea acestei legi: „ce se vâ templâ in comitatulu Sarosului, unde nu numai comunitatile, ci si nobilimea è slovaca, cumu voru vorbire in adunari unghuresce, candu ei nu sciua alta limba afara de slovac'a?“ unghurii strigara

¹⁾ „*miszerint a' ministeriumnak hatalom adassék, hogy a' gyűlést, a' választásokat felfüggeszthesse, 's egyes ábrándozókat befogathasson.*“ Vedei acestu cuventu al' lui Kossuth in Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 804.

„maradjon“, adeca: se remana asià cumu s'a conchișu.

XII. Dara nu numai prin dispușetiunea de limba, prin comisiuni in locu de adunari; cì dupa art. V. §. 42. și prin puterea armata putea se sustiena, legea dîce „ordinea“, ea inse intielege „supremati'a unghuresca“, precumu o-a intrepreatu Kossuth in cuventulu susu-citatu, si precumu aretâ praptic'a peste pușinu.

XIII. Mai avea de a-si temere unghurii supremati'a din partea libertatei de tipariu: ei cunoscea prè-bine seraci'a slaviloru si a romaniloru. Deci libertatea de tipariu se tiermuri prin cautiuni, cari in fapta erà oprirea tipariului pentru slavii e romanii cei seraci, si monopolisarea lui prin aristocratii unghuresci. La inceputu diet'a facuse o lege de tipariu, care in tier'a unghuresca cea mesera de leptori cerea o cautiune de 20. mii pentru unu jurnalul ce ese tota diu'a, pentru altele 10. mii; pentru redicarea unei tipografie 4. mii. Acèsta lege inse o arse in publicu tenerimea din Posoniu, si asià diet'a fece alta lege, care in art. XVIII. §. 30. reduce aceste cautiuni la giuimetate ¹⁾). Legea de tipariu mai are și alte dispușetiuni asecuratorie de supremati'a unghuresca:

Legea de
tipariu.

¹⁾ Ensusi Kossuth, intembiatoriulu jurnalistichei unghuresci, barbatulu, care prin prese s'a inaltiatu pre sene, aperase acea lege draconica, cumu dîce „Gegenwart“, cu acea intarire sofistică: „spre a putere intru adeveru lucrà si folosì, fia-care jurnalul debe se fia organulu unei partite, acumu unei partite intregi nu-i vâ venì cu greu a pune acèsta cautiune mare.“

§. 6. amenintia cu arestu de 4. ani si suma de mii florini pe aceia „cari aru agità in contr'a perpepetei unitati a statului ungurescu.“ Acumu se scie, si mai tardiu vomu vedè din cuventele lui Kosuth si altoru unguri, cum-ca cererea natiunalitatiei erà agitare in contr'a unitatei statului; asià dara dupa constitutiunea unguresca nimica nu poteai se scrii pentru natiunalitate fara frica de arestu.

Uniunea
Transilva-
niei cu
Ungari'a.

XIV. Cea mai grea lovitura in venitoriulu gentei romane erà art. VII. despre *uniunea Transilvaniei cu tier'a unguresca*. De multu strigà Wesselényi si ceialalti unguri, ca „ungurii transilvani sunt perduti“, de multu calumnià, ca „Transilvani'a vâ cadè in braçiele daco-romanismului: se nu se vâ unire cu tier'a unguresca.“ Asià fecera ungurii legea de uniune, care vrea se intenda sî asupr'a Transilvaniei mortea decretata pentru fratii nostri dela Temesiu, Crisiu e Maramuresiu: si Transilvani'a, care dupa dreptu ver istoricu ver firescu nu è numai a natiunei unguresci, care dupa dreptulu istoricu ensasi are de a pretendere reincorporarea tienutului temesianu si crisianu: Transilvani'a erà acumu condamnata de a se stingere si ensasi in ungurismu. Cu acelu dreptu, cu care pretendea ungurii uniunea Transilvaniei, din acelu temeiu adeca ca se tiene de coron'a Ungariei: chiaru cu acelu dreptu potea se pretenda ungurii mane poimane si reincorporarea principatelor dela Dunare, dupa ce adeca s'ar fi intaritu prin slavi e romani, candu acesti-a aru fi fostu atâtu de misiei catra natiunalitatea sea, precumu si-i intipuià ungurii. — Temeiurile uniu-

nei dupa art. VII. sunt: „tienerea Transilvaniei de coron'a unghuresca, unitatea natiunale (unguresca), identitatea dreptului.“ §. 1. lasa pe toti fostii regalisti ai Transilvaniei, acei aristocrati impetriti, cu scaunu e votu si la cas'a de susu a Ungariei. Acésta determinatiune aristocratica o aperâ din tote poterile din punctu *natiunale* (ungurescu) Teleky Domokos, liberalistulu celu mare dela diet'a transilvana din a. 1847., care altramente si acumu se numerà intre capii partitei liberali a dietei unghuresci. Candu Busan Herman deputatulu croatu, „vedendu analogi'a intre magnatii croati e transilvani, pofiti, cà si din acesti-a se vina numai doi la cas'a de susu cà din Croati'a“ : comitele Enricu Zichy fispanulu Mosonului dîse: „find-ca si asià se debiliteza elementulu unghurescu prin sistem'a reprezentativa, nu è lucru cu svatu a recepe 1½ milioane de romani, — vedendu inse ca totu proieptulu è unu desideriu piu 'lu accepteza¹⁾. §. 2. da Transilvaniei 69. deputati pentru diet'a tierei unghuresci. §. 3. spune cumu „se se impartiesca acesti deputati intre parlamentulu unghurescu, secuescu e sasescu.“ vâ se dîca si constitutiunea unghuresca din 1848. cunosce in Transilvani'a numai proprietate unghuresca, secuesca e sasescu: mai bine de unu milione de romani n'au proprietate in Transilvani'a: ei in acésta tiera si acumu se considera de straini. §. 5. dîce: „tier'a unghuresca este parata a acceptare si a sustienere tote acle legi e libertati par-

¹⁾ Buda-pesti Hiradó. Nru. 804.

ticulari ale Transilvaniei, cari pe langa aceea ca nu impedeau uniunea *deplina*, sunt partenitorie *libertatei natiunale* (unguresci) si ecaritatei de drepturi.“

Gard'a
natiunale.

XV. Art. XXII. suna despre „gard'a natiunale“ — se intielege garda natiunale *unguresca*; comand'a in limb'a natiunale, adeca: natiunale *unguresca*. Toti gardistii se puna juramentu, ca voru aperare constitutiunea *unguresca*, va se dica: romanii e slavii, cari era se intre in acesta garda natiunale, avea de a pune juramentu, ca voru aperare acea constitutiune, care le decretà sententi'a de morte natiunale.

Croati'a.
Kossuth in
caus'a croa-
ta inaint si
dupa mar-
tiu.

XVI. In urma mai insemnamu, ca nu numai natiunalitatea slovacă, serba e romana se imnozeza cu totul in constitutiune, ca candu aceste natiunalitati seu n'aru esistere de locu, seu aru fi unguni; dara nici chiaru numele Croatiei nu vine inainte in tota constitutiunea ca Croatia, ci numai ca „partii impreunate“ (kapcsolt részek). Adeveratu ca si atatu era multu, deca cautamu la desbaterile si conchisele dictali inainte de martiu numai cu vre-o luna doue. Cu erumperea revolutiunii indata se schimba cu totul tonulu unguniloru, tonulu lui Kossuth in caus'a croatiloru. Se facemu unu scurtu paralelismu intre tonulu lui Kossuth inainte si celu dupa martiu in caus'a croata. In cuventulu seu din 9. decembrie 1847. dicea Kossuth despre comitatele croato-slavone ca-su *unguresci*¹⁾. In 18. dec. 1847 dice:

¹⁾ „Pozsega, mellyet én magyar megyének tartok.“

„in respectulu Croatiei me miru, ca mai marii nostri n'au fostu cu mai multa luare a mente asupr'a numirei.“ In 7. ianuaru 1848. proieptâ Kossuth: „cà croatiloru se li se impuna limb'a latina imperativamente pe 6. ani“, se intielege cà apoi peste 6. ani se li-se impuna, cea unguresca. In 27. ianuar. 1848. dise: „de o parte 'mi place ca deputatii croati se scola totdeauna'a pretendendu drepturi, pentru-ca prin acést-a voru ostenire in urma patienti'a natiunei (unguresci). Domnii esti-a (nici-nu sciu cumu se-i numescu, dupa lege ar' debè se se numesca deputati slavonesci) nu vreu se cunosca acea-a, ca acì aru fi detori a adevire exercitiulu drepturiloru sele, ei nu recunosc acì nici-o detorintia, cì opunendu-se la tote vreu se usurpeze drepturi; atare nedreptu nu pote se mai suferia natiunea, acést-a séca in urma patienti'a. Nu me indoescu despre acea-a, ca celor-a, cari-su representati acì, li-aru placè a arogare drepturi in adunarea croata séu slavona, dara negu simplu, cà apoi acea-a se se faca dreptulu lor.“ In urma 'i face notori, cà pe unii „ce se redica in contr'a statului publicu alu Ungariei“; si pentru ce? pentru-ca deputatii croati se opunea aceluï proieptu de lege, care spre impatriare pofta cunoscinti'a limbei unguresci chiaru si in Croati'a. Mai dicea Kossuth asupr'a croatiloru si mai multe alte asemeni, precumu intre altele, ca pe map'a Ungariei nu vede Croatia, ca in Ungari'a nu cunosce Croatia, de catu comitatele unguresci cutari si cutari, ca in Ungari'a nu cu-

nosce croati etc. cî numai unguri, — precumu amu vedutu si in alte locuri.

XVII. Cu erumperea revolutiunei numai de câtu se schimba tonulu lui Kossuth. Anca in cuventulu seu celu famosu din 3. martiu luâ a mente Kossuth, câtu de neintiepta fû portarea lui si preste totu a unguriloru in respeptulu croatiloru; numai de câtu luâ a mente câta pedeca voru scîre pune ungurismului croatii cei bene armati e belicosi pentru libertatea loru natiunale; deci cu o inconsecenia rusinatoria pentru unu barbatu, precumu erà Kossuth la unguri, se determinâ a implinire mai tote dorintiele croatiloru cele antemartiali, credendu, ca impacandu-i pe croati intr'acestu tipu, ungurismulu se vâ intarire de-o-cam-data cu slovacii, serbii e romanii, de cari nu portà atât-a frica; firesce, ca apoi mai tardiu usioru potea ungurismulu triumfatoriu a tragere inderetru concessiunile facute croatiloru totu pe acea cale legelativa, care constrinsa acumu de impregiurari 'si schimbâ in respeptulu croatiloru — acumu intr'unu momentu — politic'a urmata de dieci de ani. Deçi Kossuth — celu atâtu de esacerbatu asupr'a cereriloru croate in decembre, ianuariu e februaru — in 3. martiu lingusiesce pe croati cu unele cà aceste-a: „cu distinctiune caus'a croata cea de atâtu de mare momentu, care nu este ertatu se o lasamu nedeslegata in acêsta dieta, voiu se o redicu la gradulu deslegarei se-cure, fiindu cu totulu determinatu, cà déca nu s'ar' potè face deslegarea pe acêsta cale, pe care s'ar' potè incungiurare totdeodata si sfasiarea cea

amara a vulneriloru trecutului: fia mecar' și cu sfasiarea acestoru vulneri ale trecutului, imbrăciarea causei croate in tote amenunțele ei cu tota simpatia animei mele o numeru intre cele mai întetitorie deregatoriile ale nostre, și credu, cum-ca onoratele staturi anca așa sunt insufletite." In 28. martiu, după ce începusera acumu miscarile croate, candu ferbea agitatiunea ungresca de ingrigiare, ca curtea nu va intarire ministeriulu ungrescu, precumu nici nu l'a intaritu in rescriptulu de 28. martiu: Kossuth érasei tienú cuventu' in caus'a croata, intre altele dice: „poftescu că se incredentiamu Croati'a despre acea-a, cumca *ungurii respepteza natiunalitatea croata* (sic); deci eu voescu, că cu intrevenirea casei de susu se rugamu pe palatinu și pe ministru-presiedinte, că se dea de scire Croatiei prin o prochiamatiune, *ca-i respeptamu natiunalitatea*; acést-a de se va intemplà, atunci voru fi calcati in picioare acei trei patru turburatori, cari ataca binestarea Croatiei pentru scopurile sele private.“ — Se se asemene acumu acestu cuventu alu lui Kossuth din 28. martiu cu celalaltu cuventu alu lui Kossuth din 27. ianuaru totu din acestu anu, candu totu acestu Kossuth dechiarase serbatoresce, ca in Ungari'a nu cunosce tiera croata, nici natiunalitate croata séu alte natiunalitati, afara de natiunalitatea ungresca. Cumu putea se creda Croatii atarui omu, atarei natiuni; ce garantia putea se aiba densii pentru drepturile loru natiionali! esperienti'a antemartiale fú invetiatura de ajunsu, câta valoare are se dea croatulu acestoru concesiuni

unguresci; 'i invetiase, ca și la intemplantare, candu ungurii aru garantî intru adevèru natiunalitatea croata, acésta garantîa ar' fi litera morta pentru croati, cari n'aru fi fostu in stare a-si aperare aceste drepturi cu vre câti-va deputati croati intr'o dieta unguesca: candu din contra celelalte natiunalitati — slav'a e roman'a nici vorba nu erà se se recunosca, cã asià recunoscute cu poteri unite se-si apere nu numai natiunalitatea, fara pe acestu temeiu — ascurati din acésta parte si ne fiindu constrinsi a cugetà totu la resbelu natiunale — se pota inaintare și pe calea civilizatiunei e libertatei. Deci aceste concesiuni improvisate de acea dieta unguesca, care mai nainte numai cu vre cate-va septemani, cu vre cate-va dile erà se le decreteze morte natiunale, si care in prepotenti'a ei éراسi potea se faca acést-aver-candu trecundu periclulu momentanu —, tineria acestoru concesiuni dependea singuru dela unguri, si pe croati nu potea se-i multiamesca.

XVIII. Este interesante, pentru a cunoscere carapterulu politicu celu schimbatoriu si astutu alu lui Kossuth, a mai producere acì din desbaterile parlamentari in caus'a croata și urmatoriele in obiectulu acelui §. alu art. XVI., care suna: „limb'a consultarei atâtu in adunari (comitatensi), câtu și in comisuni in tier'a unguesca este esclusive cea unguesca: — partile impreunate, in urmarea propriiloru sele statute, potu se se folosésca cu limb'a loru materna.“ Vedeti cumu se feresce acestu §. a pune numele de „tiera croata“, elu dîce „parti impreunate“; se feresce a dîce „limba croata“, cì „limba

materna“; in urma legea è permisiva „potu se se folosesca“ etc. dice legea. Acestu tonu alu legei, ori câtu s'ar' parè de indiferente, dara è multu insemnatoriu, si aréta, câtu de tare se ferîa unгурii a memorare in constitutiune si numele ore-carei alte natiunalitati, afara de natiunalitatea unђuresca. In tota constitutiunea nici mecar' unu §. nu suna a nume despre Croati'a cà atare; ci numai din intemplare vine inainte aieptandu ici si colea suptu numele de „parti impreunate.“ Aceste-a premi-tendu-le potemu se pricepemu spiretulu desbateriloru urmatorie: „4. aprile Kossuth: „asiu do-rire, cà se incungiuramu specialitatile in respeptulu *Croatiei*. (Kossuth in oratiunile sele dupa martiu dice *Croatia*, dara in legi nu sta acestu nume nicairi.) Pentru-ce am' facutu eu acést-a domnii mei? pentru-ca adese am dechiaratu, ca-su paratu a respeptare limb'a si municipalitatea croata, numai se se consolideze legamintea“ (intre Croati'a si Ungari'a). Si érase: „doue tesaure au croatii, cari si-le temu: natiunalitatea si municipa-litatea. Eu dechiaru serbatoresce, ca-su paratu a le respeptare natiunalitatea, se voru respeptare si ei legamintea; eu voiu respeptare municipiulu, se ei voru respeptare legelatiunea unђuresca“, (care firesce apoi mai tardiu se le pota érase ni-micire natiunalitatea e municipiulu). Bujnik de-putatu croatu: „me bucuru ca potu partenire de-chiaratiunea onoratului deputatu alu Pestei.“ Kos-suth se scola zimbindu: „fiind-ca din partea de-putatului *Croatiei* m'am' intimpinatu cu acea bu-curia singulare, cà o-data totusi se se invoesca

cu mine deplenu: faca-mi si mie o bucuria onoratu deputatu. Indreptezu catra densulu o intrebare: dupa ce acumu s'a acceptatu (pentru Croati'a) limb'a materna de limba consultativa; limb'a latina nu mai è: spuna-mi onoratu deputatu: *care vreu se fia limb'a legamintei? speru, cea ungresca.*“ Bujnik: „forte scurta mi-a fostu bucuri'a; pentru acea-a nu cutediu a me invoire cu proieptulu de lege; pentru ca si eu anca asiu voi se traescu a casa.“ Szalopek (dela Veröcze): „me bucuru de asecurarea natiunalitatei croate, dara ne avendu instruptiune, nu me potu dechiarà apriatu deputatului Pestei.“ Kossuth la aceste-a amuti; era constitutiunea tace cu totul, care se fia limb'a intre Croati'a si Ungari'a.

Atâtu despre constitutiunea ungresca din a. 1848.

Ministeriulu
ungurescu.

XIX. Dupu ce intari curtea atâtu ministeriulu, câtu si tote legile aduse de diet'a ungresca: acést-a, cumu am mai disu, se inchise in 11. aprile si ministeriulu intrâ in aptivitate. Membrii ministeriului tiei ungresci era toti de natiunea ungresca, si toti corifeii cei mai determinati ai ungurismului; dara si candu ar' fi fostu ver-unu slavu au romanu in ministeriu: nimica nu folosea; ca-ci' acestu slavu séu romanu nu potea se ocupe in poterea constitutiunei postulu de ministru cà slavu au romanu, ci numai cà unguru. Slaviloru e romaniloru nu folosea nimica intrarea in ministeriu cà unguri; dara nici ungurii n'aru fi insielatu prin acésta taptica pe romani e slavi, cari bine scià, ca natiunalitatea nu insemneza a

portare deregutorli suptu nume si in interesu strainu. — Presedintele ministeriului ungurescu erà comitele Ludovicu Battyányi: de partit'a unguresca liberale, dara aristocratu. Ministru din intru: B. Szemere, care in a. 1849, candu erà acumu prè-tardiu, cu vre câte-va zile inaintea caderei unguriloru, recunoscù principiulu natiunale. Ministru din afara: pr. Eszterházy. Ministerulu financielloru: ungurulu celu mai puru, dumne-dieulu unguriloru (cumu-lu numesce Chownitz) e flagelulu lui dumne-dieu (cumu l'a numitu Szechenyi), celu mai esacerbatu inemicu alu natiunalitatiloru; pe ânim'a lui jacu tote câte s'au intemplatu in tier'a unguresca de la a. 1841. pene la a. 1849 — Ludovicu Kossuth. Ministru de comunicatiune: comitele Stefanu Szechenyi, ungurulu celu mai mare (cumu l'a numitu Kossuth), parentele ungurismului modernu, care profetâ perirea unguriloru prin Kossuth si smintirea sea de durerea perirei natiunei adeca a suprematiei natiunei sele, singurulu politicu alu unguriloru, care se nu intrà in ministeriu, cu tote ca 'si perduse popularitatea, natiunea unguresca n'ar' fi avutu deplena incredere in ministeriu — scrie unu jurnalulu ungurescu de atunci. Ministru de resbelu: Meszáros. De educatiune: Eotveos, care dela intrarea sea in ministeriu incepù a-si perdere curagiulu e in septembre 1848 parasì Ungari'a; de agricultura: Klauzal; de dreptate: Deak, veteranulu unguristu. — Sufletulu intregului ministeriu erà Kossuth, pentru acea-a noulu guberniu se si numià „*ministeriulu Kossuth-Battyányi.*“ Ministe-

riulu se bucurà de cea mai deplena incredere din partea ungarilor. Cu ocaziunea unei muzici marșete cu fanfani aprinse în onorea ministrilor „un orator din glota începù a-lu urà pe Kossuth într'o apostrofa emfatică și cu o mișcare înfricoșată strigà cã unu nebuu: cã *înaintea unui Dieu cadu înaintea tea Ludovice Kossuth* !¹⁾).

XX. Ministeriulu începù numai de câtu a organiza ungarismulu, adeva a pune în lucrare constituțiunea și celelalte legi unguresci aduse de diet'a de curendu. Bã anca înainte de sântiunarea acestor legi se fecera cunoscuti — prin unu cerculare alu ministrului primariu de 23 martiu — poporului articii despre portarea comune a greutăților, despre încetarea robotelor și dicimelor, încredentiandu-lu, cum-ca aceste legi câtu mai curendu se voru pune în lucrare. După aceea-a se demandâ a se manifestare ungarismulu și prin semne dinafara. Se împartiã cocarde naționale (unguresci) tuturor locuitorilor țierei — slăvilor e romanilor, cã și ungarilor. Flamur'a naționale (unguresca) se demandâ a se spendurà de tote edefecțiile și institutele publice cu ocaziunea tuturor serbatorilor publice; ca-ci asiã sunà art. XXI. alu legilor din 1848.

Opusetiunea
slavilor e
romanilor
în contr'a
ungurismu-
lui, și poli-
tic'a lor.

XXI. Deca nu erà ertatu croatiloru, dara mai alesu celorlalti slavi și romanilor a bate ungarismulu cu arme ecari înainte de 1848. în parlamentu au prin scrieri: acumu în 1848. le fù mai usioru a se opunere ungarismului armatu cu arme

¹⁾ Chownitz. I. p. 74.

ecari. Ministeriulu ungurescu si tota constitutiunea cea noua unguresca pe câta incredere si bucuria insuflara ungurilor: pe atât-a neincredere si ura slaviloru e romaniloru. Lunile februaru e martiu se facusera dile de bucuria, dile de serbatoria pentru tote poporele Europei: numai slavii e romanii erà condamnati la sierbitute, la morte natiunale prin constitutiunea unguresca cea noua. Intieleginti'a natiunale a slaviloru e romaniloru nu vedea alta in nou'a constitutiune si in tote nouele institutiuni, de câtu o sententia de stingere natiunale: éra in poporulu comune alu acestoru natiuni nu insuflà nici-o incredere sacrefeçiele aristocratiloru, pentruca nu-si potea intipui, ce pote fi caus'a, cà tiranismulu de optu cente de ani se se prefaca, intr'unu momentu, in fratia atâtu de neasceptata. „Cocardele e flamurile natiunali-unguresci cele mai mai multe sate nu le acceptara, unele, cari le acceptara, le dusera inderetru la szolgabiroulu. Aristocratii unguresci numià pe poporulu romanu simplu, selbatecu, pentru-ca nu aplaudà cu recunoscintia benefacerile loru, si nu ieu parte din bucuri'a comune, dara poporulu pote fi ca se nadaià mai bine despre cele venitorie, pentru care se vedea mai multu tristu miranduse. Intrebandu eu, candu amblám cu deputatiunea publicatoria de nouele legi — pe poporu despre caus'a acestei melancolie: 'mi respunsera doi omeni betrani cà de 60. ani — traescu si acumu —: parinte! cine-si taia pung'a de buna voia? ungurii din anu in anu au mai adaugatu peste greutatile nostre; dara se ne dea de voia: ast-a

ne vâ dorè pe noi o-data — tiene minte! si pentru acea-a noi nu ne prè bucuramu multu. Totu poporulu romanu pe aici erà tristu, cà candu ar' fi mirositu ce-va despre urmatori'a revolutiune¹⁾. Intru acestu tipu se aretâ poporulu pretotinde. Afara de acést-a poporulu slavu e romanu pe multe locuri 'si temea legea, care elu o cufundâ pene in a. 1848. cu natiunalitatea, si in acésta identificare a relegiunei cu natiunalitatea avea totu cuventulu de a si-o temere; candu ungurii vrea se intre cu ungurismulu si in beserica si in scolele satesci. Acestui instintu alu poporului incepù intieleginti'a a-i dà o espresiune mai lamurita si mai viia, opusetiunea slava e romana asupr'a unguriloru nascuta deodata cu apesarea ungresca, organisata si intarita dela ungurismu incoce, acumu incede a luare o façia mai seriosa, mai determinata, si acést-a cu atâtu mai vertosu, cu câtu ungurismulu si acumu, candu ver-cine, afara de sumetiulu unguru, potea se-i preveda tragerea de morte, nu lasâ nimica din planurile sele desnatiunalisatorie; nu se multiamâ nici cu formele din nou'a constitutiune, cari neaperatu debea se duca la ungurismu: cî ei publicâ catechisme politice, in cari fara nici-o rusine de spiretulu libertatei de asta-di ponea intrebari: „in ce tipu se voru facere unguri locuitorii patriei de diferite limbi?“ respunsu: „déca nimene la nimica nu vâ

¹⁾ Asià scrie unu preotu romanu din tienutulu Temesiului intr'unu manuscriptu intitulatu „Evenementele de a. 1848 si 1849. in tionutulu Fagetului.“ p. 2.

potè apucare fara cunoscinti'a limbei unguresci“¹⁾ si acést-a intr'adeveru nu erà alta de câtu unu comentariu alu constitutiunei: dara nu erà facutu la tempulu seu; acumu anca-i botezà ungurii pe slavi e pe romani cu numele de „magyar oláh, magyar rátság, magyar toth“ — atunci, candu nu le dicea chiaru „unguri“, precúmu 'i numià constitutiunea tiei; si acumu, candu tote poporele se miscà pentru libertate, miscarile natiunali ale slaviloru e romaniloru colocuitori le inferà ungurii cu calumniele de rusismu, panslavismu, comunismu, dacoromanismu; — vedendu slavii e romanii, cumca de o parte nu lasa nimica ungurii din planurile desnatiunalisatorie, éra de alta parte ferbu planuri separatistice-revolutiunarie, in urma-rea caror-a slavii e romanii, tienendu cu ungurii, erà constrinsi a se incurcare impreuna cu ungurii intr'unu resbelu pentru glori'a unguiloru si mortea propria, din care intemlandu-se cà tier'a unguresca se ésa independente, slavii e romanii nici de acelu razimu nu se mai bucurà asupr'a unguismului, ce le venià pene acumu din partea guberniului austriacu: — slavii e romanii in atari impregiurari aflara, ca cea mai intielepta si mai sanctosa politica pentru ei este a batere de o parte unguismulu din tote poterile, cà unulu ce pe alte cali nu se potea constringere la nici-o concesiu-ame surata dreptului: de alta parte a stà credenciosi langa tronul, care, asemenea amenintiatu din

¹⁾ Szabad szózat. Politikai káté. Védi Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 810.

partea ungurismului, recunoscea dreptulu natiunaltatiloru amenintiate. Acésta politica a slaviloru e romaniloru cu atâtu erà mai prudente, si totdeodata necesaria, cu câtu tota lumea dinafara erà intr'o immorantia intristatoria de relatiunile intrenatiunali ale unguriloru, slaviloru e romaniloru: lumea dinafara vedea in unguri pe luptatorii libertatei, candu ei erà luptatorii celui mai afurisitu despotismu a patru peste diece milioane; din contra in slavi e romani, cari se luptà pentru cea mai santa si mai dreapta cauza, pentru caus'a libertatei natiunali, pentru caus'a civilisarei cei adeverate a resaritului pe acésta base, asupr'a carui-a ungurismulu inganfatu, suptu masc'a liberalismulu mincinosu, vrea se-si intenda domnirea unui despotismu natiunale impededatoriu de tota cultur'a celorlalte natiuni: in slavi e romani durerel 'si nalucià soçi si aperiatori ai despotismulu, rusisti, panslavisti, — aceste doue semintii nu numai nu erà cunoscute de locu de lumea germana, italiana, franca, cì tocmai urgisite. Asià singur'a scapare a slaviloru e romaniloru celoru asupriti si calumniati de tota lumea in contr'a unui inemicu potente aperiatu de tota acésta lume — singur'a scapare erà a stà cu credentia langa Austri'a constitutiunale e resseptatoria de principiulu natiunale. Slavii e romanii aflara prè-intiepleta acésta politica si din acea cauza; ca-ci caderea Austriei, si prin acésta cadere incuragiarea ungurismulu, dorulu libertatei natiunali alu slaviloru e romaniloru, si alte asemeni antagonisme aru fi incurcatu resaritului in celu mai crudele res-

belu natiunale ce se pote intipui, intre aceste natiunalitati diverse, fara multa sperientia politica, neintielesse intre sene, fara sperantia de a se potè intielegere din caus'a ungurismului. Marea de sangele versatu alu acestoru popore ar' fi storsu poterile loru, si le-ar' fi aruncatu de securu in braçele despotismului. Aceste consideratiuni politice indemnara pe slavi e romani a aperà cu credentia pe Austri'a in interesulu libertatei si independentiei natiunali in contr'a despotismului ungrescu. Dreptatea acestei cause, necesitatea acestei politice atunci nu vrea se o cunosca de locu partit'a cea liberale a Europei, ea incepe a o cunosce asta-di, si vâ veni tempulu, candu tota lumea se vâ convinge despre acea-a, ce d'ice franculu Desprez despre Kossuth si Battyányi, cum-ca „ide'a ce o-au representatu ei n'a fostu de câtu o idea a trecutului, o traditiune expirante; si cauta se dicemu, cum-ca in acêsta lupta deplorabile slavii si romanii si Austri'a ensasi representara ide'a cea mai liberale, acea-a, ce debe se regenereze resaritulu europenu, principiulu de ecaretatea natiunalitatiloru“¹⁾).

Aceste consideratiuni debeamu se le premitemu inainte de a trece la miscarile si opusetiunea slaviloru e romaniloru in contr'a ungurismului.

¹⁾ . . . „mais l'idée qu'il représentait n'était qu'une idée du passé, une tradition expirante; et il faut bien le dire, dans cette lutte déplorable, les Slaves, les Valaques et l'Autriche elle-même représentaient l'idée la plus libérale, celle qui doit régénérer l'orient européen, le principe de l'égalité des nationalités.“ tom. II. la fine.

XXII. Evenimentele europene aflară pe croați, precumu și pe ceilalți slavi e romani, în cea mai încordată îngrijire și esacerbatiune în contr'a ungurismului, care în locu de a-si schimbare politic'a amesuratu spiretului tempului, profană aceste serbatori maretie ale poporeloru în sierbitiulu despotismului natiunale. La faim'a evenimenteloru europene ferbea infricosiatu croatii; éra ungurii, precumu veduramu, inspaimantati, începdu dela Kossuth, erà acumu determinati mai la tote concessiunile antemartiali: numai se recunosca Croati'a legelatiunea ungresca. Dara generosii croati, inspirati de spiretulu celu santu alu libertatei, nu se multiamă acumu cu acele concessiuni: ei voiă garantii mai secure, de câtu legelatiunea ungresca, pentru independenti'a loru natiunale; deci ei lucrà acumu spre a cestigare în realitate acésta independentia, care numai prin uniunea iliriloru austriaci și scaparea de suptu domni'a ungresca se potea ajungere. — În 25. martiu denegara croatii tota ascultarea de ministeriulu ungrescu, și dechiarara, ca ei mai bine voru a murire toti, de câtu se-si plece capulu suptu jugulu ministeriului ungrescu. Cu câtu se facea ungurismulu mai cutediatoriu: pe atâtu luà fația mai inflacarata miscarea croațiloru atâtu civili câtu și militari. Miscarea luă o fația și mai determinata, dupa ce veni banulu Jelacic în capulu croațiloru. În lun'a lui Aprile emise banulu o prochiamațiune ferbente catra iliri: „Eu poftescu, dice între altele, că natiunea nostra se fia tare și libera, și se cuprinda între natiuni acea

pusetiune gloriosa, care i-o aréta insemnetatea cea mare a pusetiunei sele geografice, tipulu spiretului seu celui viu si nesutoriu la mări inalte, precumu si chiamarea sea istorica. Reform'a scuturá si nimici fundamentele cele vechi, pe cari se intemeiá relatiunile nostre catra Ungari'a, vechi'a nostra aliata. Detori'a nostra este: cá, tienendu inaintea ochiloru nostri singuru legatur'a cea vechia cu coron'a unguresca, se lucramu intr' acolo, cá, pene ce deocamdata denegamu totu respectulu catra noulu guberniu alu Ungariei, relatiunile intre noi si coron'a unguresca se se asiedie pe fundamente noue, se se asiedie in spiretulu libertatei, independentiei si ecaretatei intr'una forma care se respunda demnitátei unei natiuni libere si brave. Acést-a se se faca prin adunarea tieriei, in care se vá manifestá si ascultá vointi'a a tota natiunea. Deci detorinti'a mea principale vá fi a ingrigi, cá adunarca tieriei se se conchiame cátu mai curundu pe temeulu representatiunci de poporu. Noi avemu mare chiamare: a indepliní reinviiarea natiunci. Concordia si fratietate se ne imbraçosieze pe toti: se nu se mai retraga fratele de frate, a incetatu totu temeulu urei si discordiei de pene acumu intre fratii de o sementia si de unu sânge. In urma saluta Banulu nu numai pe toti ilirii austriaci, ci tramite salutarea sea „si fratiloru slavi vecini de peste marginile celoru trei regate unite a'e Slavoniei, Dalmatiei si Croatiei.“

XXIII. Acésta prochiamațiune si preste totu pasii banului atát-a frica bagara in Unguri, in

câtu Wesselenyi orbulu, care cu finitulu lui aprile, candu capetara ungurii prochiatiunea lui Jelačić, se aflà in Pest'a cu deputatiunea pentru uniune dela Clusiu —, cu ocasiunea unui ospetiu datu in onorea deputatiunei clusiane tienù unu cuventu inflacaratu, in care intr'altelē dīcea: „Patri'a è in periclu; se se scole fia-care, care è unguru, care è cetatianu! oh! de aru resunare aceste cuvente cà tuncetulu ceriului ce scutura lumea din tītini. In Banatu si Bacica se versa sange in spiretu si interesu slavescu. Serbii in patri'a nostra, in mai multe locuri ale tierei unguresci l'au prochiarnatu de rege pe Kara Gyiorgyovics, ei au prochiarnatu dar' despartire de catra noi, unire cu tier'a serbesca (?). Banulu Jelačić dechiarà deadreptulu: ca elu se vā pone in capulu contra-revolutiunei spre a reasiediare lucrurile pe peciorulu vechiu. Burocrati'a cea vechia e musculu 'i amagesce si-i interita pe serbi, pe iliri asupr'a nostra, cà apoi se-i insire in lançuri si pe ei; dara ei se voru intorce amusi asupr'a amagitoriloru, si cu milionii cei multi ai slaviloru 'si voru revendicare libertatea, — candu apoi pamentulu acest-a, care asta-di 'lu nimumu tiera unguresca, vā potè fi fericitu au nefericitu, avutu au seraçu, liberu au apesatu, dara ungurescu mai multu nu vā fi! Patri'a è in periclu! susu fia-care care è unguru si fiu credintiosu alu patriei! La arme cu totii, cari potu portà ver-o arma! Se folosimu tipariulu, poterea cuventului, dreptulu petitiunei; se desceptamu simpatī'a a tota lumea: se facemu cunoscuta fia-carui locuitoriu alu pa-

triei cutediarea iliriloru si a guberniului muscalescu; se ne intorcemu catra partea cea mai sanetosa a iliriloru si croatiloru, se le spunemu, ca se amăgescu etc. etc. Se facemū tote, ce vomu fi numai in stare a face pe langa cele mai mari sacrefecie. La arme! determinati forte a ne luptare cū vertute nenfranta, dēca sortea a decretatu, cā se ne stingemu, se nu perimu cā nisce misiei, cī se apunemu din mediloculu poporeloru cu mōrte gloriosa demna de barbati e de natiune. È lucru de batjocura a te strembā in jugu de sierbitute pentru sustienerea unei vietii misiele. — La arme patriotiloru! omeni resoluti, fia sī puçini, facu multu. Pē mine me lipsī sortea de acea fericire, cā apucandu flamur'a, se potu cautā loculu, unde è periclulu mai mare si lupt'a mai demna. Dara sī asiā voru sugrumare aceste doue braçie vertose pe vro cativa inemici ai natiunei nostre, inainte de ce asiū sangerā pe pamentulu liberu alu patriei mele. Deca ursit'a natiunei nostre è vietia au mōrte: sta in man'a lui dumnedieu; dara onorea natiunei sta in manile nostre. Pentru acea-a traimu au murimu; dar' se remanemu unguri si liberi pene la cea mai din urma resuflare!

XXIV. La acestu cuventu obserbā „Buda-pesti Hiradó: „de amu urmā noi strigarei baronelui „la arme“: atunci ne amu aruncare in periclu, atunci ar' urmā ingropatiunca, *la care sta in sange o natiune*, precumu diise poetulu. Oh! de nu s'ar' implenī cuventulu profeticu, cu care ne cutremurā unu patriotu, candu in dilele cele din urma ale dietei merse intregu corpulu statu-

Obserbatlu-
nea lui
Buda-pesti
Hiradó la
acestu cu-
ventu.

rilor tierei in uniform'a vechia natiunale la archiducele palatinu spre a-i gratulare pentru efeptele fericite: — *éca, diése acestu cüventu tristu-seriosu, petrecerea republicei polone la mormentu. Se apucamu arme! dara in catrau se plecamu? in care parte nu è inemicu? potemu se-i provocamu pe toti spre a ne potè luptà viptoriosi cu totii? se nu ne totu amagimu de-a-pururea. È mai bine, a te uità cu curagiu in ochii periclului, de câtu a te aruncà intr'ensulu orbescé. Banulu croatu vorbesce in prochiamatiunea sea intr'o limba superba si s'a pusu intr'o pusetiune dubia façia cu legea, dara viseza acel-a, care crede ca purtarea lui vine dela reaptiune. Décadi atunci n'ar' publicà adunare natiunale pe temeulu representatiunei de poporu, si constitutiunea imperiale nu pote fi rezultatulu contrarevolutiunei burocratice. Pentru acea-a se cercamu, bà se facemu tote spre a ne impacare pe cale pacifica. Prin impacare potemu se perdemu ce-va, ce prin pripirile nostre amu compromisu pentru totdeauna; dara prin resbelu patrioticu — — *çote vomu perdere totu*" 1).*

Demonstra-
tiunile croa-
tiloru in
contr'a un-
guriloru.

XXV. Intr'acea-a ungunii urmara conseliului lui Wesselenyi, se armà, se preparà de resbelu: resbelulu cu serbii curgea; éra croatii indreptà inderetru tote mandatele ministeriului ungurescu: in 15. maiu arsera ordinatiunile palatinului, portretulu acestui-a si ale ministriloru unguresci. Adunarea natiunale croata cu banulu in frunte pretense dela tronu totu acelesi drepturi consti-

1) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 829.

tutiunali, ce cestigara unghurii. „Independentia natiunale suptu scutulu Austriei, resbelu in contr'a unghurilor“ erà devis'a iliriloru. Politic'a cea indeterminata a curtei nimic' nu-i impedeacă pe croati, nici scoterea banului mai tardia din postulu seu: adunanti'a natiunale dechiarata de ilegale tienù sî mai incolo, 'si pretindea unirea celoru trei provincie Croati'a, Slavoni'a e Dalmati'a intr'o tiera de corona independente de Ungari'a si cu guberniu independente — si anca cu amenintiare, ca altramente voru chiamare a casa pe soldatii din Itali'a „spre a implinire deregutorii patriotice mai inalte.“ De acì inainte nu mai potea fi vorba de intielegere cu unghurii. Comisariulu ministeriului unghurescu Hrabowszky tramisu la croati fù reindreptatu la marginea Croatiei de catra anteposturile lui Jelačić, si i se spuse, că se *nu mai faca nici-unu pasu de i è placuta viet'a*. Ungurii din tote aceste-a nu invetià nimica, bà o gazeta unghuresca, in locu de a indemnare pe unghuri se se impace cu conatiunile pe calea dreptului, nu se rusinà a propunere: „se se provoce secuii spre infrenarea croatiloru, si dupa-ce secuii sî asià deabià incapu in pamentulu secuescu, se se dea loru tier'a croata, dupa-ce voru alungare pe croati“ ¹⁾).

XXVI. De-o-data cu miscarile croatiloru incepura si ale serbiloru. Acesti-a anca cu inceputulu lui aprile indreptara o petitiune catra diet'a

Miscarile
serbiloru.

²⁾ Vedi jurnalulu democraticu din Clusiu „Ellenör.“ 1848. Nru. 5.

unguresca. Deputatiunea serbesca fù coprinsa in dieta in 8. aprile. Petitiunea fù lésa. Ea cuprindea cele mai moderate cereri pentru serbi: asecurarea natiunalitateri si relegiunei — *recunoscundu de altmìntre diplomati'a limbei ungueresci (!)*. Conducutoriulu deputatiunei serbesci dîse in dieta: „adeveratu ca cererile nostre cea mai mare parte s'au implenitu; dara noi multiamindu pentru aceste-acutediamu a asternere si celalalte punte ale petitiunei nostre. Se ne coprinda staturile in fratiescile sele braçie; noi ponemu promisiune santa, ca vomu traì si vomu muri pentru marinimos'a natiune ungueresca.“ Resolutiunea fù unu cuventu sofisticu lingusitoriu alu lui Kossuth, care fù aprobatu de catra dieta. Fiinti'a cuventului è: ca ungurii au datu si voru dare tote, in specialitati nu se pote lasà acésta dieta. La puntulu natiunalitateri dîse Kossuth: „candu legelatiunea ungueresca edice limb'a ungueresca de diplomateca, care este singur'a legatura a unitateri statului: ea totdeodata respepteza natiunalitateri celoru de diferite limbi din sinulu seu“. ? — unde se memoreza acésta respeptare in tote legile ungueresci? si candu ar' si stà acésta vorba gola „respeptare“: unde è garantìa a aceteri respeptari? acésta garantìa ar' fi: admenestratiune natiunale cu deregutori si limba natiunale si alte institute natiunali; ei! dara audi ce dice Kossuth la acestu puntu: „ce se tiene de portarca de deregutori, in tier'a ungueresca nu se vâ face mai multu cautare la nascere, la limba, la relegiune, nepotismu etc., fara singuru la meritu, la abilitate si la increderca publica ce è legata cu

aceste-a. Luandu lucrulu din acestu punctu de vedere, déca vâ dice cine-va acumu: la impartirea deregutorieloru se se faca respectu si la natiunitatea nostra, *parerea acest-a eu nu o potu incuviintia*; fiind-ca, dupa-ce acumu interesulu patriei s'a contopitu intr'unulu, singuru abilitatea se pote luà in consideratiune" ¹⁾. Cu aceste'sofisme vrea se eluda Kossuth principiulu ecaretatei natiunali, cà si candu abilitatea si natiunitatea aru fi doue lucruri contradicutorie.

XXVII. Serbii firesce nu se multiamira cu acésta resolutiune nimic' dicutoria; cî dupa-ce le spuse Kossuth, ca „*natiunitatea numai cu sangele se pote cestigare*:“ in congresulu loru natiunale 'si modificara petitiunea, pretensera Voivodina si voivodu serbescu, tecera din mitropolitu patriarcu, apucara armele si cu ajutoriulu frati-loru loru de preste Dunare fura cei dântâi intre natiunile tierci unguresci, cari incepura resbelulu natiunale.

Déca s'aru fi restrinsu pretensiunile serbiloru numai la asigurarea natiunitatei proprie din partea ungurismului, si nu si-aru fi intinatu santi-tatea causei natiunali cu pretensiuni nedrepte — tocmai cà ale unguriloru — in contr'a romaniloru, pretendendu adeca si incorporarea Banatului romanu in Voivodina, si voindu si acumu a-si sustienere despotismulu celu nesuferitu besericescu asupr'a romaniloru; — istori'a n'ar' avè de a dice nimic' in contr'a resbelului serbo-ungurescu.

¹⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 811.

XXVIII. Mai neînsemnatoria fù mișcarea slovacilor la media-noaptea țierei unguresi. Agitațiunile celoru trei natiionalisti inflacarati ai slovacilor, ale predicatorilor Hurban și Hodzsa, și redactorelui Stur — nu potura se prinda rădecini destulu de profunde în nobilimea și întieleginti'a slovacă cea ungurită. Isbutira totuși a determinare în 28. martiu în o adunantia numeroasă a comitatului Lipto, că pe venitoriu în comitatele slovace se fia limb'a slovacă limb'a desbaterilor, limb'a besericeii și școlei — fara a cutediã slovacii a disputare diplomați'a limbei unguresi, și totuși și acêșta cerere modestă, anca fece celu mai reu sange în unguri. La acêșta mișcare a slovacilor scrise gazet'a de Agram: „ecaretate pentru tote natiunile coronei unguresi, libertate totu slavului. Acêșt-a è țin'ta noastră, și pentru acêșt-a ne vomu luptare pene la cea mai din urma picatura de sange. Nu vremu se portamu mai multu jugulu ungurescu, care ne-a apesatu atâtu de lungu, atâtu de fara mesericordia. Susu fraților slavi, și voi sunteți nascuti pentru libertate!“ La aceste cuvinte caldurose de libertate natiionale dîce jurnalulu Buda-pesti Hiradó: „*Acêșt-a este unu tonu adevëratu revoluțiunariu*“¹⁾. Acumu dēca eră „*revoluțiunariu*“ a vorbi pentru natiunalitate: apoi ce epitetu se damu nu numai vorbirilor cî și faptelor unguresi de șterpirea natiunalitatiloru. — Catra finitului lui aprile gazet'a slovacă redapta de Stur produce unu articlu

¹⁾ Buda-pesti Hiradó, 30. aprile 1848. Nru. 824.

moderatu, in care, recunoscundu limb'a unguresca de limba diplomatica a tierei, singuru la acca-a provoca pe slovaci: cà, dupa-ce ministeriulu ungurescu a acceptatu principiulu ecaretatei, se pretenda, cà in adunarile de comitatu *se se pota folosì sî cu limb'a slovacă pe langa cea unguresca* — aducundu inainte, ca patri'a acést-a è sî a slovaciloru nu numai cà cetatiani, dara sî cà slovaci. Unu unguru reproduce acestu articlu in Buda-pesti Hiradó — celu mai moderatu jurnalul ungurescu in a. 1848. — batendu-si jocu amaru de limb'a slovacă, apoi se spune periclulu, ce se amenintia patriei, *fiind-ca slovacii pretendu natiunalitate*¹⁾ (!). — In lun'a lui maiu renumitul predicator Hodzsa propuse in comitatulu Turocz: cà intr'unu comitatu slovacu, cumu este acest-a, se curga discussiunile intr'o limba, care o intielegu cei de fația — adeca in limb'a slovacă. Puçinu putù scote la cale, fiind-ca 'i stà in cale nu numai unguuro-manii, — dara 'i stà in cale constituiunea tierei, care nu suferià in aceste consultari alta limba afara de cea unguresca, chiaru sî de nu o-ar' intielegere altii afara de fispanu si secretari. Adunarea fù prè-turburosa, éra presiedintele enunciâ: ca „limb'a consultativa numai cea unguresca pote fi; déca inse ar' veni inainte verunu obieptu de interesu mai comune, acest-a 'lu vâ esplicà séu ensusi cà presiedinte, séu prin altu dregutoriu ce vâ incredentià densulu²⁾. De al-

¹⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 817.

²⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 841.

tramente in constitutiune nici atâtă nu stă in favorea a 6. milioni de slavi si mai 3. milioni de romani: acesti-a toti, deca nu scia limb'a ungresca, ce folosu avea de tote drepturile constitutionali! Jurnalulu Buda-pesti Hiradó spune, ca slovacii cu acésta ocaziune se aretara cu flamure natiunali (unguresci), pe cari inse stă inscriptiuni in limb'a slovaca, si cum-ca „flamurile cele cu inscriptiuni ungresci — in contr'a de atâtă ori maritului cuventu si principiu de libertate — a cautatu se se ascunda la sollicitarea acelor-a, cari suptu scutulu legiloru ungresci acumu mai antaiu se bucura de drepturi politice“. vâ se dica se vetemâ principiulu libertatei (unguresci), deca slovaculu ponea pe flamura inscriptiune slovaca. Mai incolo se plange, ca „tricolorele natiunale (ungurescu) dispare si in locu-i se porta bicorele slovacescu si cu atari rose bicolori se tramitu scolarii prin invetiatorii loru din comunitate in comunitate“. In urma provoca pe ministeriu, că se iea mesuri spre implenirea legiloru si punirea calcatoriloru acestor-a.

XXIX. Pe langa tote aceste-a si alte asemeni miscari natiunali, cari facu onore natiunalistiloru slovaci, miscarea natiunale slovaca nu putu desfasura totusi acea energia, ce o vedemu la slavii de media-di: acést-a urmeza din carapterulu celu domolu alu slovaciloru si de la ungurismulu, care la nici-unu poporu de suptu jugulu ungrescu nu apucase radecini atatu de profunde, că la slovaci. Candu mai tardiu cei trei conductori ai slovaciloru voira se intre in Ungari'a cu o glota

de voluntiri, prè-pucina caldura escitara in conatiunalii loru. Atâtu corupse ungurismulu carapterulu natiunale alu acestui poporu, care erà celu mai batjocoritu de unguri: „*tautulu* (slovaculu) *nu è omu*“, „*se-si iea pelari'a inaintea ungurului si neamtiulu si tautulu*“ ¹⁾ sunt proverbie unguresci.

XXX. Déca miscarea slovãciloru nu erà se insuffle multa ingrigiare ungurismului: opusetiunea slaviloru de media-di si a romaniloru transilvani — despre care indata vomu vorbi — usioru potea se-i incredentieze pe unguri, ca caus'a loru cea nedrepta è si cauza perduta. Intr'acea-a sumetiulu unguru cautà in istoria si se consolà cu viptoriele stralucite din secelele trecute, neaducundu-si a mente, ca aceleasi nu atâtu erà viptoriele unguriloru, câtu erà ale slaviloru si ale romaniloru, cari se luptà pentru glori'a unguresca. Acumu erà desceptate natiunalitatile: numai ungurii viea in insielatiune de senesi. Precumu inainte de 1848 in tota desceptarea natiunale a slaviloru si a romaniloru nu vrea se cunosca o opusetiune firesca si drepta in contr'a ungurismului nedreptu, ci-si nalucia joculu Rusiei si alte visuri, si in sumeti'a loru se credea a fi chiamati de provedentia de aperatori ai civilisatiunei in contr'a barbariei de media-nopte — cà si candu Europ'a si in seclulu 19. ar' viere in evulu mediu, candu aru fi fostu necesarie atari avantgarde in contr'a lui Atila, lui Arpad, in contr'a semilunei si altoru

Ilusiunilo
unguriloru
asupr'a mis-
cariloru co-
natiuniloru.

¹⁾ „tot nem ember.“ „süvegelje a' magy ar embert mint a' német mint a' tot.“

barbari —: asemenea si acumu nu vrea se veda ungurii in opusetiunea slava e romana, de câtu ruisismu e panslavismu etc.: éra in sene paretii apertori in contr'a acestoru pericle. — Despre miscarile croate asià se esprime gazet'a „Pesti Hir-lap“, care pe acestu tempu, in 13. aprile, erà oficiale, asiadara cuventele ei se potu luà de cuventele ministeriului séu chiaru de ale lui Kos-suth, ca si altramente totu articlulu è tonu de alu lui Kossuth: „unii particulari, Gay et comp. usurpandu numele poporului, care despre densii nimica nu scie, nici nu vre se scia (?), se iniepta cu cutediare criminale spre a rumpere legaturile de secle. Scimu din fontani credintiose, ca acesti omeni cumperati de musculu, voitori de reu si demni de punitiune séu fantasti smintiti, amblandu in Vien'a au cutediatu a impresurà pe maiestatea sea cu atari pretensiuni, cari le refusâ relegiosulu principe.“ Jurnalulu ungurescu „Buda-pesti Hiradó“ obserbâ la acestu tonu calumniatoriu si interitatoriu: „multe sunt acele-a, cari debe complanate la noi. dara tonulu mai dê-a-supr'a nu è tonulu complanarei, nu alu pabei, nu alu invoieii; cì è tonulu mandarei, tonulu despotismului, alu tiraniei si in urma tonulu seditiunei si alu anarchiei, se parasimu acestu tonu. Ca-ci dieu causele lumii nu sunt in descuicare, cì in incurcare.“ In lun'a lui maiu totu „Pesti Hir-lap“ numià miscarile slaviloru de mediadi „ruso-ilire“, si intr'unu articlu semi-oficiale tota miscarea croata o inferà de „opulu cator-va birocrati vieneni si alu sateliteloru loru din Zagrabi'a, —

XXXI. Asià ungurii in locu de a incuviin-tiare cererile cele drepte ale conatiuniloru: prin atari suspicari si calumniari reutatiose totu mai vertosu abatea dela senesi si-i esacerbà in contr'a sea pe toti slavii. O politica prè-neintiepta din partea sumetiloru unguri, cà ei o mana de aristocrati se inversiuneze asupra-si cà intr'adensu milionii slaviloru, alu caroru venitoriu, fia vercatu de departatu, è securu si stralucitu: éra caderea suprematiei ungueresci è unu procesu firescu alu istoriei, unu postulatu necesariu alu dreptului eternu. Profetiele despre perirea unguiloru déca au si fostu temerarie si neasceptate dela Szechenyi cà unguru; dara la aceste profetii nu se cerea unu asià mare geniu profeticu. Câta crutiare de sange demnu pentru o alta cauza mai drepta, câta gloria si stralucire pentru gentea ungueresa, déca ea, petrunsa de spiretulu celu adeveratu alu libertatei, intendea mana de fratia adeverata pe temeifulu ecaretatei adeverate tuturoru natiuniloru colocuitorie — serbandu cu bucuria serbatori'a invierei poporeloru, si nedandu-se mor-tei seure pentru unu egoismu natiunale nesufertu. Dara ungurii spre infricosiat'a loru nefericire se facea a vedè jocu strainu in, miscarile natiuniloru colocuitorie, si Kemény Zsigmond nici asta-di nu se indoesce a dîce, ca „opusetiunea slaviloru si romaniloru asupr'a unguurismului n'a fostu spontanea cî maestrita“ si-si face ilusiuni acestu unguuru orbitu, ca „unguurismulu nici asta-di n'a cadutu, numai s'a vulneratu;“ si are nerusînarea a dîcere, ca „numai pe croati i-a per-

dutu ungurismulu, dara pe ceialalti si cu distinctiune pe slovaci 'i mai pote tienè suptu sene si pe venitoriu; cum-ca cu unu cuventu „aceste natiuni si acumu sunt parate a recunoscere supremati'a limbei si natiunalitatei unguresci, si cum-ca nicairi nu è asià desvoltata ide'a natiunalitatei politice cà la natiunile tierעי unguresci;“ éra suptu numirea de *natiunalitate politica* — inventata de Kossuth — intielege densulu comple-sulu tuturoru natiunalitatiloru tierעי suptu numele celeptivu de „*natiune politica unguresca*.“ Déca traescu ungurii si asta-di cu atari ilusiuni: ce mirare in a. 1848? Atari ilusiuni au ingropatu supremati'a unguresca e partea cea mai buna a poterei loru natiunali, aceste ilusiuni, pe câtu de nedrepte pe atâtu de nentiepte, amarescu pene la cele mai din intru tota anim'a benesemtiitoria de slavu e de romanu, cu ilusiunile aceste-a se nutrescu ungurii si asta-di, pote cu aceste-a se voru nutri si pe venitoriu, si Szechenyi profetulu unguriloru — care si cà smentitu are mai multa mente de câtu totu colegiulu acestoru politici unguresci pene la glorificatulu Kossuth — acestu Szechenyi, cunoscundu fara indointia acésta debilitate nefericita dara carapteristica a unguriloru, profeteza si asta-di, ca „intr'unu altu resbelu fi-toriu slavismulu vâ triumfâ pe cadavrele unguri-loru, din cari nici-unulu nu vâ remanè viiu.“ Si noi adaugemu, ca nu vâ remanè din cauza, ca ungurii totu pentru supremati'a se voru luptâ, ca ei cà coordinati nu potu traî.

CAPU II:

Miscarile transilvane. — Miscarile e agltatiunilo unguresci e secuesci pentru uniune. Miscarile sasesci. — Miscarile romaniloru transilvanl. Discussiunea uniunei in foile publice ale romaniloru. Prochiamatiunea lui Simeone Barnutiū din 25. martiu in contr'a uniunei. Miscarile romaniloru in diverse partl ale tieriei totu in 25. martiu. Tenerimea dela Osiorheiu proiepla adunare pe duminec'a Tomei. Impresciarea tenerimei in tota tier'a spre a chiamā pe poporu la adunare pe duminec'a Tomel. Incercarile guberniului de a impedecl adunarea romaniloru. Incuviintierea adunarei din 15. maiu. Cancelari'a de curte.

Dupa ce feceramu o scurta cautare asupr'a ungurismului triumfatoriu in a 1848 si asupr'a miscariloru natiunali ale croatiloru, serbiloru e slovaciloru in contr'a ungurismului: se ne intorcemu anuci la descrierea miscariloru romaniloru cu de-amenuntulu, cari sunt obieptulu nostru principale, si urmandu-le aceste-a pasu in pasu nu vomu perdere nici de aci inainte din vedere, in descrierea miscariloru romane, furi'a ungurismului si energios'a opusetiune a slaviloru.

XXXII. Precumu veduramu intr'altu locu nici chiaru in tienutulu Temesiului si Crisiului, unde romanismulu nu apucase radecimi atātu de

profunde, nu fece nici-o impresiune imbucuratoria in poporu publicarea constitutiunei unguresci; ver-ce a fostu caus'a acestei indiferentie a poporului romanu din aceste parti, fia fostu séu asuprirea unguresca milenare, ale carei triste urme nu potea se se prefaca, intr'unu momentu, in simpatia catra despotii de o mie de ani, séu presentiulu instintivu alu periclului ungurismului — in tota intemplarca, acésta retragere melancolica a poporului romanu dela amagirile si çursele lingușitorie ale ungurismului — è fapta. Intr'acea-a intielegenti'a romana dintr'aceste parti — cu esceptiune nensemnetoria — in locu de a urmà poporului, alu carui instintu nu insiela, in locu de a inaltiare la consciintia instintulu natiunale alu poporului — intielegenti'a dorere! séu se portâ cu totulu pasivu séu se aruncâ in braçiele ungurismului.

XXXIII. Cu totulu alta façia iea romanismulu in pamentulu celu clasicu alu Transilvaniei — pe langa tote miscarile anti-natiunale ale unguromanilor. Intielegenti'a natiunale din Transilvani'a intr'o armonia ceresca cu poporulu dede acea insemnetate romanismului in tota Europ'a, carei asemenea abià mai memoreza intrega istori'a romaniloru. Miscarea romanismului in Transilvani'a cu atâtu è mai gloriosa, cu câtu nici mintiun'a, nici negr'a calumnia nu è in stare a tragerè la cea mai mica indointia spontaneitatea si independinti'a perfepta a miscarei romanismului intr'acestu centru alu romanimei. Romanii n'au avutu unu Jelačić, ei n'au avutu unu Rajačić, cari

nu numai se se pona in capulu poporului, ci se pona miscarea nationala in legatura imediata cu tronulu. Chiaru si episcopii romaniloru parte s'au abatutu dela caus'a nationala, parte n'au avutu anima de romanu a ocupà stralucit'a pusetiune de capi ai causei nationali.

XXXIV. Cu tote aceste-ș romanii din Transilvani'a s'au sculatu toti că unulu, s'au sculatu — nu provocati de curte, nu amagiti de ver-ce altu strainu, ei s'au sculatu din buna vointi'a loru — provocati de tempestatea ungurismului, de credenti'a nationala, de amorea libertatei, ajutati de spiretulu tempului: s'au sculatu pentru scaparea si aperia libertatei nationali asupr'a irumpetoriului ungurismu; guberniulu austriacu tienea cu ungurismulu, candu romanii sangerà pentru nationalitate din caus'a acestui ungurismu; — romanii s'au sculatu pentru nationalitate in contr'a ungurismului suptu scutul Austriei respektatorie de principiulu nationala. Motivele acestei politice a romaniloru au fostu acele-asi că și la slavi: acea-asi causa, acel-asi periclu, acea-asi politica, acea-asi aliantia. Căta nefericire pentru romani, se vrea sortea, că se urmeze romanii politic'a ungresca: romanii facea atunci multe bravuri pentru numele si glori'a strainului, — dara pe langa acēsta lasitate nationala — ȝre din căte parti n'ar' fi asta-di batjocoritu romanulu dupa caderea ungurismului, care portà in sinulu seu semburele perirei; multe sate si multe mii de romani au peritu in resbelulu trecut: dara căte sate prefacute in cenusia, cate mii de romani

ucisi de baionete muscalesci si austriace pentru o cauza nedrepta, candu spiretulu celu reu indemnà pe romani a se aruncare in braçele ungurismului!. Si éراسi de alta parte cu câtu mai multa insemnetate se dà causei natiunali, cu câtu erà triumfulu principiului natiunale mai proficuu, candu de o parte romanii toti trei milioane cu o inima protestà cu arm'a in mara in contr'a ungurismului, — si mai vertosu, candu aperatorii principiului natiunale, slavii e romanii, se ponea in intielegere imediata si-si facea caus'a cea drepta — solidaria, si asià armati cu poteri unite — se fia protestatu in contr'a absolutismului natiunale alu unguriloru! Desfasiurarea unei atari poteri unite, éra nu impartite — precumu s'a intemplatu dorere! — sugrumà ungurismulu in nascerea sea prevenindu tote damnele resbelului in persone si in lucruri, triumfulu principiului natiunale erà atunci mare, puterea natiunalitatiloru nu se debilità, si cozaculu nici-o-data nu trecea in Daci'a si Panoni'a. Ursit'a inse vrù, cà lips'a solidaritateri natiunalitatiloru — precumu pe tempulu lui Arpad, precumu pe tempulu ungurismului antemartiale, asemenea si acumu —, sumeti'a si nebun'a incredere in sene a unguriloru, ce a urmatu de acolea — vrù, cà tote aceste-a se verse asupr'a patrieloru nostre acele nefericiri mari, ce se semtiescu anca.

XXXV. Miscarile transilvane le incepura un-
guriu. Unguriu transilvani totdeauna au urmatu
politiceu ungureniloru. Spre a-si sustienere su-

Miscarile
unguriloru
transilvani
pentru uniu-
ne.

prematl'a natiun ale, nici-o-data nu li se parù acésta urmare mai necesaria cà chiaru in a. 1848, candu cu latirea libertatei peste toti locuitorii tie-rei — ei ungurii dupa numerulu loru celu nen-semnatu erà se dispara cu totulu in Transilvani'a. Singur'a loru scapare si-o vedea in *uniunea cu tier'a unguresca*. Miscarile transilvane le incepura ungurii cu inceputulu lui martiu, fugindu din tote partile la urbi si cetati, cu distinctiune la Clusiu — de fric'a romaniloru, cari nici nu se miscasera anca. Adunandu-se multime de unguri la Clusiu, se incuragiara prin evenimentele martiali din Pest'a. Dela 20. martiu incoce tote intrebatiiunile politice disparura inaintea intrebatiiunei dălei, care erà *uniunea*: „*se ne unimu* (cu tier'a unguresca), *ca altramente perimu*“¹⁾ resunà pe tote uditiele, in tote casele, in tote cuiburile, nu numai ale Clusiuului, cì ale tuturoru cetatiloru, urbiloru si sate-loru unguresci. „*Uniune neconditiunata cu Ungari'a, se pera chiaru si numele de Transilvania, ea se se faca unu comitatu alu tie-rei unguresci*!“ — care ar' fi cutediatu a dice unu cuventu in contra, acel-a erà vendutoriu de patria, acel-a erà muscu etc. Prin atari demunstratiuni violente, pornite in Clusiu de câti-va magnati, suma mare de cetatiani e de studenti intre dechiamatiuni, can-tece si portari de flamuri si cocarde natiunali (unguresci), se esoperâ dela magistratu e dela guberniu o representatiune catra monarculu, in care se cerea dieta e — *uniune*. In adunarea, ce se

Clusiu in
Iun'a lui
martiu.

¹⁾ Egyesüljünk, mert másként elveszünk.

tienù spre acestu scopu, vorbì pentru uniune in-
 tre aplause chiaru si Ludovicu Josika (!) — ca-
 pulu partitei conserbative. — In 23. martiu se
 tienù in Clusiu o adunare numerosa in casele co-
 mitelui Adam Bethlen, in acésta adunare erà re-
 presentate amendoue partitele cele inversiunate ale
 unguriloru din Transilvani'a. Si ce se vedi? par-
 tit'a cea impetrata-aristocratica, partit'a lui Josika,
 care diptase urbariulu celu reu din a. 1847, acunu
 subscrisie impreuna cu liberalii unu cerculare catra
 tote comitatele Transilvaniei; in punctulu primu
 alu acestui cerculare se dice: „find-ca venitoriulu
 patriei nostre si ensasi sustienerea nostra (a ungu-
 riloru) numai prin uniunea acestoru doue patrie
 o vedemu asecurata, asemenea si guberniulu casei
 austriace numai prin acea-a 'lu vedemu-intaritu,
 apoi alipirea nostra constitutiunale de cas'a au-
 striaca o consideramu de neaperata' conditiune pen-
 tru esistenti'a nostra: aflamu dara cu cale cà se
 provocam pe comitetulu centrale alu patriei-so-
 rori, cà sor'a-patria se lucreze pentru infintierea
 uniunei.“ In alu doile punctu se provoca tote co-
 mitatele, se lucreze pentru dieta, pentru ecareta-
 tea sociale e civile e pentru uniune. Suptscrisi:
 b. Ludovicu Josika (capulu partitei conserbative)
 e c. Joane Bethlen celu betranu (capulu partitei
 liberali). —

Comitatulu
 Albei inf. si
 Clusiuului se
 dechiarã
 rupte de ca-
 tra Transil-
 vania, deca
 nu conchia-
 ma dieta Gu-
 bernatulu.

XXXVI. Miscarile e agitatiunile ungresci se
 latira peste tota tier'a. Asemeni petitiuni pentru
 uniune e dieta se formulara si la Aiudu, Turda,
 Osiorheiu etc. Incepura a se organizare garde
 natiunali (unguresci). Comitatulu Albei de giosu

merse si mai incolo, acest-a la proieptulu baronului Dionisiu Kemény votâ (30. martiu) o deputatiune la guberniu pretendetoria, cà fara a mai acceptare vre-o ordine dela Vien'a, se conchiame si se deschida dieta acumu indata, déca nu: *acestu comitatu se dechiara ruptu de catra Transilvani'a si incorporatu cu Ungari'a*, pentru a carei dieta se si alesera deputati in persoanele baroniloru Dionisiu e Stefanu Kemény. Dumnea-loru nu-si aducea a mente, ca in a. 1848 nu mai potu dispune asupr'a subjugarei si instrainarei tiei séu partiloru ei singuru baronii cu ceialalti nobili, cì poporulu intregu, si cu distintiune in Transilvani'a poporulu romanu. In 3. aprile comitatulu Clusiu-lui anca urmâ esemplulu Aiudului, adeca intr'o adunare marcale numerosa si prè-sgomotosa se dechiarâ ruptu de catra Transilvani'a, déca gubernatorele nu vâ deschidere câtu mai curundu dieta din propri'a autoritate, care se prochiamé uniunea „ca patri'a è in periclu.“ Responsulu gubernatorelui fù nemultiamitoriu si produse o iritare infricosiata de patimi in glot'a adunata, care si mai multu se aprinse, candu gubernatorele deschidendu ferestr'a 'i strigâ intr'unu tonu despoticu: „linistiti-ve si ve curatiti a casa“ ¹⁾. Patimile in Clusiu si in celelalte urbi unguresci ferbea colcaindu, ca-ci nu potea induplecà pe gubernatorele, se conchiame fara intardiare diet'a spre a prochiamâ uniunea, temendu-se unguirii, nu cumva intardiandu-se uniunea — in urma se fia cu

¹⁾ takarodjanak haza.

nepotentia din caus'a romaniloru, cari anca incepusera a miscà. Deci ungerii se determinara la pasi mai energici.

Deputatiunea secuia din odorheiul storee dieta.

XXXVII. Pe 8. aprile veniva la Clusiu furiosii demagogi secui J. Pálffy si Berzenczey, comitati de 30 secui de rîndu din scaunulu Odorheiului. Venirea acestor-a atâtu entusiasm si miscari atâtu de turburose produse in Clusiu, câtu erà pe aci se erumpa. Secuii in barbarismulu lor ser'a in 9. aprile amenintià pe uditiele Clusiuului: „*acumu veniramu 30 ensi: se nu vomu avè dieta, vomu venè 30 mii.*“ Cuventari, musica, fanchi, flamuri; viia uniunea!, dieta indata, pera proditorii patriei, pera cancelariulu Josika, pera famili'a lui; ici si colea strigà glotele, dara pe toti paretii stà scrisu: „*giosu cu gubernatorele, giosu cu guberniulu*“, — si alte asemeni strigete precurmà furioscele cuvente ale lui Berzenczey. Se sparsera si fcestri. Candu trecca glotele pe langa casele familiei Josika: intorcea flamurele cu manunchiulu in susu si strigà „*pereat.*“ In 10. aprile gubernatorele prin graiulu b. Franciscu Kemény si Ottone Degenfeld publicâ, cum-ca „*in poterea dreptului ce are, ne mai asceptandu nimica dela Vien'a, in 29. maiu vâ deschidere diet'a*“¹⁾.

Alegerile de deputati.

XXXVIII. De aci inainte incepu agitatiunile la adunarile marcali, unde se alesera deputati totu din partit'a partenitoria de uniune, cu tote ca potemu dice, ca majoritatea aristocratiei unguresci erà in contr'a uniunei, precumu adeverescu gaze-

¹⁾ tote aceste miscari sunt insemuate in „Gazet'a de Transilvani'a“ dein a. 1848.

tele unguresci din a. 1848, — nu din alta cauza, fara numai pentru acea-a, ca-ci prin uniune 'si perdea — déca luamu afara supremati'a politica-natiunale — tote celelalte prerogative acristocratice; pentru acea-a numai terorismulu partitei liberali 'i disputâ in 1848 prepotenti'a, — partiti'a acést-a conserbativa in estrem'a necesitate numai pentru o uniune conditiunata ar' fi votatu, a carei prima conditiune ar' fi fostu *autonomi'a legislativa* a Transilvaniei, in puterea carei-a se mai pota aducere si pe venitoriu legi, cà cele-a din a. 1847. Éca cumu vorbesce intr'unu articlu lungu unu unguru de acesti-a: „se fia uniune, pentru-ca in unire sta puterea. Dara *uniune conditiunata*. Nici-unu luptatoriu cu mente alu natiunalitatei nostre (unguresci) nu pote fi amiculu uniunei fara conditiune; pentru ca urmarea acesteia ar' fi identitatea constitutiunei. Acumu de vomu aplecà la Transilvani'a sistem'a de reprezentatiune a Ungariei, care este intemeiata pe ecaritate aritmetica, ce vâ fi rezultatulu? acel-a, ca de o parte standu celu multu 600 mii unguri, de alta parte 170 — 200 mii sasi si unu milione 300 mii romani: *plusulu* vâ apesà *minusulu*, si asià fara o lovitura de pusca, singuru cu o trasura de creta — vâ fi constituita Daci'a (!) cea fantasticu cercata, Sloveni'a séu dumne-dieu scie ce¹⁾.

XXXIX. Se vedemu agitatiunile pentru uniune ale partitei unguresci domnitorie. Acésta partita vrea uniune neconditiunata „*cu totu pre-*

Agitatiunile
si amenin-
tiarile parti-
tei ungure-
sei liberali
pentru uni-
ne necondi-
tiunata.

¹⁾ Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 842.

tiulu anca și cu sange¹⁾). După medi-loculu lui aprile tramisera clusianii o deputatiune la Pest'a, că se provoce pe palatinu, pe ministeriu și pe pestani, că se conlucre toti, cu tote poterile spre realizarea uniunei *neconditiunate*. In 23. aprile ajunse deputatiunea in Pest'a. Ea fù cuprinsa de catra toti cu celu mai mare entusiasm. In 25. aprile se presentâ inaintea palatinului și inaintea tuturor ministrilor. Palatinulu și toti ministrii dechiarara, ca „tier'a unguresca asceptă pe Transilvani'a cu brațele deschise, și cum-ca voru face tote ce voru potè spre infintiarea uniunei, care este conditiunea vietiei și venitoriului natiunei unguresci.“ Deputatiunea din parte-si spuse, ca „atâtu Clusiulu, câtu și Transilvani'a întrega (?!) doresce uniunea din tota anim'a.“ Pestanii vedea in acêsta deputatiune „*nu reprezentantii Clusiului, cî reprezentantii a tota Transilvani'a*.“ Acêsta deputatiune a Clusiului se dechiarâ inaintea pestanilor, cum-ca „*uniunea se vâ templâ fara dubiu: transilvanii (? adeca unгурii) 'su determinati a o face și prin sange*“²⁾).

XL. Amenintiarile gazetelor unguresci asupr'a acelor-a, cari poftea uniune cu conditiuni, erâ intru adevèru barbarice. Noi vomu citâ aci vre cateva pasagiuri din jurnalulu *democraticu* (?!) din Clusiu „Ellenör.“ „Acumu numai unu scopu, dice acestu jurnalul, numai o devisa avemu, acestu scopu, acêsta devisa este *uniunea*. Care nu este amicu

¹⁾ „minden áron, vérrelis.“

²⁾ Ellenör. 1848. Nr. 2. 4.

alu uniunei, acel-a è patriotu reu ; *care este inemicu alu uniunei, acel-a è vendutoriu de patria*¹⁾. Mai incolo acest-a si alte jurnale unguresci si ceialalti unguri se luptà a convingere cu destintiune pe romani despre periclulu ce ar' urmà pentru patri'a comune prin pretensiuni natiunali: tote se cera, tote se voru dà, numai natiunalitate nu; ca-ci acést-a insemneza separatismu, acést-a debiliteza unitatea si puterea patriei; ca in Transilvani'a sistem'a natiunale, sistem'a de trei natiunalitati a impedeatu inflorirea patriei: ce s'ar' alege anuci din Transilvani'a, se aru cere si romanii drepturi natiunali? . . . se ne redicamu, dicea ungurii, dela interesele particulari-natiunali la interesulu comune alu patriei comuni: unirea si contopirea da putere, — mai dicea: ca in patri'a comune unguresca acumu toti vomu fi un'a, ecari; ca-ci toti aceea-si pane unguresca mancamu, toti accl-asi aeru ungurescu sugemu, e pe toti dumne-dieulu unguriloru ne protege — fara distintiune de natiunalitate; intr'acestu tipu uniti, contopiti — ne vomu aperare in contr'a periclului de catra media-nopte, si alte asemeni cantece absurde si amagitorie, — deci conchidea „Ellenör“ democratulu: „*acea natiune dintre noi, care eugeta acumu la interese particulari, aceea-a nu è demna de vietia*“²⁾. Unu altu articlu catra ungurii din tier'a unguresca suna: „*fratiloru! pe noi nici dumne-dieu*

¹⁾ Ellenör. 1848. Nr. 1.

²⁾ „a' melly nemzet közülünk most magán érdekről gondolkodik, az nem érdemes életre. Ellenör. Nr. 1.

nici omeni nu ne apera, patri'a acést-a se agiteza cà o mare, romanii se rescola pretotinde si vorbescu despre noi cu interitatiune, sasii in tota diu'a altmentere si altmentere cugeta despre uniune, dupa cumu invinge séu perde Radetzky. Fratiloru! noi in voi ne incredentiamu. Noi nu suntemu mai multu tiera. Noi vomu sterge numele acestei tieri. Vomu blastemà pe acei-a, cari ne-au ruptu de catra voi. A batutu or'a, cà se se unésca fratii. Vomu arde map'a, care ne vâ aduce a mente line'a despartirei. In trecutulu patriei am' aflatu desbinari, in presente sierbitute si in venitoriu vedu lançiuri de sclavìa — fara uniune. Eu am' stersu dara din memoria-mi numele acestei tieri nefericite: mai multu nu-lu voiu mai numi. Aflati unu nume pentru acestu pamentu. Numiti-lu, nu-mi pasa, ori cumu, numiti-lu sodoma politica, numai Transilvania nu. *Se se edica crim'a proditiunei de patria pentru acel-a, care vâ mai pone pe chartia numele de Transilvania.* Pene ce erâmu uniti: tier'a unguresca cu flamuri viptoriose, cu capulu inaltiatu 'si portà resbelele. Naile nostre negutiatoresci se preamblâ pe porturile Africei (?); aducundu-ne amente de porturile celoru trei mari, pene la cari se intendea atunci patri'a nostra: cu anim'a saltatoria de bucuria ne rugamu pentru diu'a, care vâ pronunçià uniunea. Asià este fratiloru! noi dela uniune acceptamu tote. Dela uniune speramu venitoriulu, marimea tierii unguresci, precumu a fostu o-data. Atunci Ladislau si Colomanu au subjugatu Slavoni'a, Croati'a, Dalmati'a; Bela Bosni'a, Emericu Serbi'a,

Andreiū Galici'a. A carui anima nu trasare, candu 'si aduce a mente de infricosiat'a imperatia a lui Ludovicu celui mare? de cucerintiele lui Mathia in Moldavi'a, Roman'i'a etc.? Deci veniti se ne imbraçiosiamu. Nu este nici-unu patriotu, care se semtia altramente. Si *de se vâ redicà vre-unu cuventu in contr'a uniunei, acêl-a vâ fî cuventulu proditorelui de patria*"¹⁾. Asià vorbià si lucrà democratii unguresi.

XLI. Dupa ce vedura unguirii, ca romanii nu vreu se se faca unguiri, si prin urmare se punu in contra uniunei: in locu de a cercare mediloce de impaciuire, ei atitià pe secui: „spre realizarea uniunei este lipsa de braciele si sabiele secuesci.“ „Deci veniti secuiloru intre noi. Imprestiatu-ve in patria, cei rei tremura de voi cà de lei. *De vi s'ar' opune cineva: aveti voi potere se-lu dati la pamentu cu o glontia*"²⁾. Wesselenyi orbulu emise in 10. maiu o proçhiamatiune catra secui, cà se ésa la tiera, si a nume asupr'a romaniloru, „intre cari, dîce Wesselenyi, prin amagiri atitiatorie se areta miscari atâtu de turburose, in câtu è tema de erumperea periculosa a acelor-asi. Acésta erumpere numai asià se vâ potè impedecare, déca vitez'a militia secuia vâ pasì armata in tiera.“ Natiunea secuia numai de câtu si emise o dechiaratiune, in care amenintià cu 80 mîi de secui in contr'a inemiciloru tierei unguresi³⁾. De acì inainte un-

Amenintiari
cu Secuii.

¹⁾ Ellenör. 2. maiu. 1848. Nr. 3.

²⁾ Ellenör. Nr. 5.

³⁾ Buda-pesti Hiradó. Nr. 842.

gurii si jurnalele loru totu cu aceste 80 mii de secui amenintia pe acci-a, cari se opunea uniunei.

XLII. Catra mediloculu lui maiu ajunse in Transilvani'a rescriptulu imperatescu pentru dieta, e propusetiunile regesci. Precumu vomu vedè mai tardiu, uniunea nu erà punctulu primu alu propusetiuniloru. Din acèsta cauza propusetiunile regie produsera intre unguri o interitatiune nespusa. „Ellenör“ nici nu vrù se tiparesca in colonele sele „acestu rescriptu revoltatoriu de anima, pentru-ca nu vre se cestige Bruti cancelariei de curte.“ Ellenör si celelalte jurnale ungresci, si preste totu ungurii amenintia si strigà anunci si mai infricosiatu, ca „acèsta dieta n'are de a face altu ce-va, de câtu se pronuncie uniunea, si atunci suntemu tiera ungresca.“ Contrarii uniunei acumu nu mai erà securi de vietia, ungurii strigà: „*toti cei-a cari nu voescu uniunea aru debè spendurati,*“ „*fara uniune nu ne debe nici ensasi salutea eterna*“¹⁾. Ellenör in 26. maiu tiene unu articlu, in care incurageza pe unguri pentru uniune „*si cu sange*“: „natiunea acea-a, dice, care a cuprinsu acèsta tiera cu 800 mii, o vâ scî sustienere cu 5. milioni. Diet'a in prim'a dî a adunarei se prochiame uniunea. Prin o deputatiune se se arunce neconditiunatu in braciele palatinului si ministeriului. Pene ce se vâ intorce deputatiunea, se ne armamu, nu cum-va se ne afle ne-parati cà la Mohács. Se ne incredemu in noi

¹⁾ „a' ki az uniot nem akarja mind felkéne akasztani.“
Ellenör. Nr. 10. 12.

ensine si in dumne-dieulu unguriloru* ¹⁾). Asià curgea agitatiunile între unguri pene la dieta.

XLIII. Dara sasii ce facea? Sasii, cà un'a ^{Miscarilo sasesci.} dintre cele trei natiuni constitutiunali ale Transilvaniei, precumu inainte asià si in a. 1848., au facutu o opusetiune insemnată in contr'a ungurismului — nu prin desfasiurarea si impunerea ore-carei poteri, ci prin maestrîi politice. Asià-i vedemu pe sasi in a. 1848. asta-di cu cocarde si flamuri sasesci, mane cu austriace, poimane cu tric-lore germanu, asta-di cu ungurescu, mane chiaru si cu romanescu ²⁾). — Tote aceste-a erà

¹⁾ Ellenör. Nr. 13.

²⁾ Acestu adevèru frumosu 'lu canta poetulu sasescu Poinz in urmatoriele versuri indreptate catra conatiunali si:

„Ich bitt' euch, wedelt stärker mit dem Schwanze
Und spielet ungescheuter auf zum Tanze,
Den uns der Feind bei seinem Siegesfest
Auf unseren Ruinen tanzen lässt.

Gut, gut! ich lobe jedes feste Streben,
Ich zweifle nur an der Erfüllung eben,
Weil ich, dass Ihr die Farbe in Einem Jahr,
Dreimal zwar bloss gewechselt, Zeuge war. —

So scribelt denn, Ihr unglücksel'gen Wichte!
Und funkelt gleich dem Glas, je wie man's richte,
In immer neuem, buntem Farbenschmelz!
Nur sorgt Euch etwas auf den Pclz!“

adeca :

„Rogu-ve, faceti cu cod'a mai tare, si diceti mai fara sfiela de joculu, care inemiculu la serbatori'a victoriei sele ne face se-lu jocaniu pe ruinele nostre. Bine, bine! eu laudu fia-ce nesuintia tare, me indoescu inse despre implenirea ei, pentru-ca eu fui marturîa, ca voi numai

calculu: in fundulu animei loru erà in contr'a uniunei, care asemene amenintià natiunalitatea loru cà si a romaniloru. Periclulu uniunei inse, care bine 'lu cunoscea sasii, nimica nu-i impededcâ, cà din cercumspeptiune se se impartia in doue castre politice: dintre cari unulu, urmandu Brasiovului, se façiarìa pentru uniune, celalaltu, cu Sabiniulu in capu, tienea cu romanii in contr'a uniunei. Credenti'a catra Austri'a nimica nu-i impededcâ, cà, pe langa deputatii tramisi la Vien'a, se nu aiba si la Francofurtu si in alte cetati germane, cà intr'acestu tipu ver si cumu s'ar' intorcere rot'a fortunei, la sasi se fia fostu partita, care a tienutu cu invingutorii ¹⁾. —

XLIV. Dara nimica nu è atâtu de curiosu e ridiculu in politic'a sasiloru din a. 1848., cà portarea loru cea intr'adeveru sierpuitoria catra romani. Acei sasi, cari pene in a. 1848. portà procesu de cinci-dieci de ani cà nu cum-và se pota apucare ver-unu romanu la vre-unu postu nici mecar' de cancelistu; cari aru fi miscatu ceriulu e pamentulu nu cum-và se intre vre-unu romanu

intr'unu anu v'ati schimbatu colorea de trei-ori. — Deci mangiti la charthia voi ticalosiloru! si schimbati neincestatu la feçie cà si vetrulu dupa cumu 'lu intorce cineva! numai aveti-ve grige cevasi si de pele!“

¹⁾ Prè bine dice aperatorulu drepturiloru romaniloru in contr'a atacuriloru sasesci in carticic'a: Die Rechte der romanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen, vertheidigt von einem Romanen „ca sasii spre a-si scapà privilegiele, drepturile a tienè pe altii in sierbitute, bucurosi s'aru supune rusiloru, turciloru, tartariloru, dracului.“

in ver-o ceta industriale; acci sasi, cari se opunea cu atât-a energia si cu atât-a ura de romanu in caus'a romana-sasa inainte de a. 1848: in 1848 incepu a se portà mai cu dreptate catra romani; cetatile sasesci, atâtu cele ce erà in contr'a uniu-nei, câtu si cele ce tienea cu ungurii — precumu Brasiovulu, provocà pe Universitatea sasescă „se recepa pe romani intru tote drepturile patriotice ale pamentului sasescu“¹⁾; jurnalele sasesci propunea cu multa lingusire, cà romanii se se dechiare de a „patr'a natiune“ in Transilvani'a²⁾; universitatea sasescă emise patru puncte de concesiuni in favorea romanilor³⁾; Pop'a Roth tipari o cartecica, in care chiamà pe sasi, cà se stea intru ajutoriu romanilor la întemeierea *imperatiei daco-romane*. Tote aceste-a erà lingusiri sierbili si maestrii si apucaturi astute, prin cari cugetà sasii, ca voru potè insielare si compromitere pe romani, precumu erà planulu lui Roth cu propunerea Daco-romaniei.

XLV. Romanii din parte-si cunoscea de mai nainte apucaturile sasesci, si mergea, precumu vomu

1) Asià suna unu punctu alu adresei sasiloru din Brasiovu catra universitate. — „In 19. aprile — dice Gazet'a Nru. 29 — fù di de mare insemnetate in Brasiovu: sasii acceptara uniunea: era pe patru cancelisti romani neuniti, cei dantai dela reformatiune, 'i recepura sasii in caritate de secretari ai magistratului.“

2) In teatrulu din Sabiniu, cu ocasiunea unei produceri teatralei strigà publiculu sasescu: „se traesca a patr'a natiune a Transilvaniei.“

3) Documentele justificative. IV.

vedè, pe calea cea dreapta a natiunalitateri — puçinu pasandu-le de schimbatori'a politica sasescu, ridendu de lingusirile si ne luandu in considera-tiune concessiunile sasesci — afara de unii romani, cari vedendu ca concessiunile sasesci nici-su la tempulu seu, nici emise prin organu legale, nici amesurate cerentiloru impregiurariloru de façia —, batea in gazetele unguresci aceste concessiuni, si lingusià pe unguri — poftindu, cà „manifestulu sasescu se se nimicesca indata la diet'a venitoria, éra pe romani numai diet'a transilvana séu nu-mai cea unguresca (a Ungariei, dupa uniune) se-i reasiedie in drepturile loru pe acestu pamentu regi-u; *pentru-cà nu sasi, cà unguri se cestige sim-pati'a romaniloru*“ etc. ¹⁾). Acésta politica inse nu erà la tempulu seu din partea romaniloru. — Con-ductorii causei natiunali din a. 1848 batea uniune, ca aci erà periclulu: pretindea natiunalitate, ca in acést-a erà scaparea, si prin acést-a erà ba-tute destulu tote cursele in contr'a romanismului precumu din partea ungurismului asià si din par-tea sasiloru si respektive din partea concessiuni-loru sasesci. Apoi in contr'a periclului celui mare alu uniunei sasi tienea cu romanii.

XLVI. De altramente tote miscarile sasesci erà restrinse numai in cerculu celu strimtu alu burocratiei sasesci, care este aristocratia loru: si totu ce vomu vorbire si de aci inainte despre na-tiunea sasescu se se intielega numai de burocratia

¹⁾ Gazeta de Transilvania. 1848. Nr. 31. dupa „Erdélyi Hiradó.“

si nici de cumu de poporulu sasescu¹⁾, care in a. 1848 n'a luat, potemu d'ice, nici-o parte in evenemintele cele mari. Acésta burocratia sasessa calculatoria intr'atâtu se adoperà a-si ascunde politic'a generale pentru tota sasimea in punctulu uniunei: in câtu, pe langa tote agitarile pentru si in contr'a uniunei, ne cumu romanii si unguirii, dara nici chiaru ensisi sasii n'au sciutu pene catra 20. maiu: tramite-voru sasii séu nu deputati la dieta? votà-voru acolo séu bà pentru uniu-

¹⁾ Dr. A. Schütte caracteriza pe conatiunaliu sei prè-blandu descriindu-i in tipulu urmatoriu: „Sasii sunt unu poporasu cumpetatu si cu staricica buna, se ocupa cu agricultura si industria, cì, precumu se templa mai pretotinde cu colonistii, sunt egoisti materiali cu trupu si cu sufletu cu totu, cari nu-su capabili de nici-o insufletire politica, si ale caroru idei politice nu ajungu mai de parte, de câtu strimatulu cercu alu vechieloru loru privilegie natiunali. Sasulu din Ardelu in viétia si portarea sea intrega è prototipulu celu adevratu al' lui Michel neamtiulu: acea bonomìa somnorosa, care se inaltia celumultu pene la poesia sentimentale, acea semilumina in idei, ce inota purure in cétia, acea hebeucia plebea, acésta lipsa de energià si de consciintia de barbatu, acésta diligentia si acea stupiditate cum a datu dumne-dieu: aste sunt notele caracteristice ale sasului din Ardealu. Prin urmare sasulu è antipodele vecinului seu unguuru, a carui natura semiresaritena, impreunata cu energi'a poporeloru apusene, degenera a dese ori in selbatecia si cruditate. — Propri'a resiedentia a vieticii sasessi è Sabiniulu, acì se aduna universitatea sasa, acì siede comitele loru si vechi'a burocratia, acì in fine vedi fruntea badaranimei loru celei ruginite.“ Dr. A. Schütte's Ungarn und der ung. U. K. 1. Bd. Dresden. 1850.

ne? dà-voru sigilulu natiunale séu bà pentru reprezentatiunea proieptului de lege? — —

Miscările
romanilor
transilvani.

XLVII. Veduramu pene acumu miscarile celor trei natiuni privilegiate din Transilvani'a — pene la diet'a ce se deschise in 29. maiu: se vedemu acumu miscarile romanilor.

Anim'a scriitoriului nu pote se nu se impla de bucuria, candu vede, ca — afara de fluptuatiunile romanilor dela Tisa — miscarile transilvanilor au unu carapteru de dreptu inaintea tribunalelui dreptului, pentru-ca au carapterulu libertatei natiunali si-su indreptate in contr'a despotismului natiunale; ele au carapterulu unei politice intielepte, pentru-ca caus'a cea mai drepta asupr'a inemicului celui mai periculosu o apera dimpreuna cu slavii si cu Austri'a, cari erà asemene amenintiati de ungurismu, si erà securi de esit'a causei; in urma miscarile transilvanilor 'su pline de energia, pline de incedere in fericit'a esire a causei, si sunt miscari intr'adeveru natiunali — miscari, nu ale unei fraptiuni, ci a totu poporulu, a tota natiunea. Puține miscari ale poporeloru Europei au fostu imbraçiosiate cu atât-a entusiasmu de totalitatea poporului, precumu fura imbraçiosiate miscarile romane din Transilvani'a.

XLVIII. Nu sufere nici-unu dubiu, si noi amu aretatu si intr'altu locu, ca ungurismulu co-prinse pre o parte nici-de-câtu neinsemnata a intiegentiei romane din Transilvani'a — atât-a intiegentiei civili, câtu si besericesci. Anulu 1848 'lu salutâ episcopi'a Sabiniului cu esularea lim-

bei romanesci din protocoalele episcopiei e cu introducerea celei unguresci. Multi din cei ce tie-nea cu ungurismulu nici de cumu nu-lu aperà din plecare catra acel-asi; cì parte amagiti prin liberalismulu celu falsu, cu care erà invelitu — asiadara din nepricepere, parte din acea presupu-setiune, ca romanii nu-i voru potè stà in contra: asiadara, ici din o prè-mare credentia in sustie-nerea natiunalitãtei romane, cumu-i dicea, *genetice*, colea din o prè-puçina credentia in poterea natiunalitãtei romane spre a se potè opunere ungu-rismului — in sene o contradïptiune. Nici nu mai memoramu cet'a romaniloru celoru dati cu totulu ungurismului, alu caroru numeru anca nu erà neinsemnatu. Natiunalistii cei adevèrati, cari avea si anima de romanu si sî pricepea caus'a natiunale, la inceputu se restringea numai la vre cati-va ensi esiti din Blasiu, din acèsta fontana a romanismului in cursu de doue secle pene la a. 1848.

XLIX. Noi veduramu, ca tote miscarile si agitatiunile din Transilvani'a se intorcèa pe langa intrebatiunca uniunei. Veduramu cumu cugetà ungurii asupr'a acestei intrebatiuni mari: uniune, adeca: *desfiintiarea Transilvaniei cà tiera si conto-pirea ei intr'o Ungaria mare si tare, stingerea natiunalitatiloru si prefacerea loru in unguri, si in urma independenti'a tierei unguresci deplina prin rum-perea de catra monarchia*, cu unu cuventu: uni-nea pentru romani de o parte erà morte natiu-nale, si de alta parte incurcarea intr'unu resbelu in contr'a slaviloru, in contr'a Austriei si Rusiei

pentru mai mare glori'a ungariloru. — Veduramu și miscarile cele dubie ale sasiloru. — Se vedemu acumu cumu cugetà romanii asupr'a acestei întrebatiuni de vieta s'eu morte.

L. Ajungundu la Clusiu scirea despre cele întemplate în Pest'a în 15. martiu : îndata-i coprinse pe unguri solitudinea din partea romaniloru. Guvernatoarele țerei — bine știindu ca Blasiulu precumu pene acumu asià și anuci vâ fi centrulu miscariloru romane — numai de câtu în 15. martiu chiamâ la Clusiu pe episcopulu dela Blasiu, acest-a însoțitu de redactorele și canoniculu Timoteu Cipariu și plecâ la Clusiu. Obiectulu cointelegerii a fostu fara dubiu neasceptatele evenimente și cu distinciune ale Ungariei e Transilvaniei.

Discusiunea
uniunii în
foile publice
romanesi.

LI. Organele publicitatii romane în a. 1848 erâ „Organulu Luminarei“ în Blasiu și „Gazet'a de Transilvani'a“ în Brasiovu. Se vedemu dara cumu cugetà aceste doue organe romane asupr'a uniunii. — Înainte înse de ce ne amu apucâ de descrierea acestei discusiuni, însemnamu o-data pentru totdeauna — că unu principiu alu nostru, ce-lu urmamu în tota istori'a, ca discusiunea acést-a n'o descriemu nici pentru acea-a, că se detragemu, fia câtu de puțin, întieptiunii acelor barbatii, cari si-au pusu în miscare tote potterile a desfasiurâ caus'a romana de tote partile, deca s'a și întemplat, că nu tote medilocele și calile aretate de densii se fia ducutorie la scopu : nici că se lingusimu ambițiunea altor'a, cari dora au fostu mai fortunati întru aretarea calei cei adeverate, — pentru-ca știu bene, ca politic'a chiaru

sî atunci, candu è întemeiată pe dreptate, în cautarea urmarilor, este numai o gacitura; cî singuru pentru-acea-a o facemu, cã se aretamî cu fidelitate cursulu lucrurilor si dezvoltarea cauzei în 1848.; pentru-acea-a nici nu le vomu sucî cugetele si politic'a dupa mentea nostra, ci o vomu descrie cu sinceritate din fontani autentice — asiã cumu au fostu — si vomu lasã pe tote partile se vorbesca ele ensesi, — éra leptorelui vomu aretã în urma, ca romanii cei adevérati, deca se si areta despartiti în discusiune, dara candu vene timpulu de fapte pentru natiune, atunci pere tota neunirea. Totusi, precumu de o parte ni se vedù necesaria acéstã obserbatiune, asiã despre alta parte credemu a fi nu numai lucru conforme adevérului si legiloru istoriei, dara si necesariu din punctulu interesului natiunale — a judecã dupa dreptate e cu tota rigorea si pasii acelor-a, cari într'adensu au urmatu o politica contraria intereselor natiunali. Întru adevèru, ce ar' folosì istori'a, deca n'ar' cuprende alta de cãtu o naratiune a faptelor laudate, éra faptele stricatiuse societatei omenesci le ar' retacè au le ar' ascunde!

LII. Candu se impacara în 23. martiu cele doue partite ale unguiloru si subscrisera împreuna unu cerculare pentru uniune etc. catra tote comitatele Transilvaniei: atunci „Organulu Luminarei“ gratulã acéstã impacare; éra „Gazet'a de Transilvani'a“, dupa ce tiparesce cerculariulu, dîce: „noe din partene nu ne remane alta, de cãtu se inalțiamu rugatiuni ferbinti la ceriu, cã se le lumineze mintea spre indeplenirea acestoru lucruri pe

câtu de maretie, pe atâtu de sante, din a *caroru infintiare nu pote se resara de câtu binecuventare si fericire pentru intreg'a nostra patria montosa.*"

Organulu
Luminarei
in obiectulu
Uniunei.

LIII. „Organulu Luminarei“ in urmatoriulu tipu vorbesce despre Uniune: (I.) „Obiectulu di-
„lei si intrebatuinea mai momentosa de acumu
„pentru Transilvani'a è *uniunea ei cu Ungari'a.*
„Dela deslegarea ei depende venitoriulu si sortea
„acestei patrie care, si in cat-và chiaru si a ro-
„maniloru de aci. De aci credemu si noi a fi in-
„dotoriti mecar' acumu o-data a ne dà parerea
„politica intru interesulu publicu, in câtu adeva
„acèsta uniune pote fi de postitu si preste totu,
„si in parte prentu poporulu romanu.“

„Preste totu luandu unu statu, cu câtu è mai
„micu, cu atâtu è si mai nepotentiosu; si dein
„acestu puntu de vedere, folosulu si lipsea uniu-
„nei, chiaru si candu Ungari'a ar' fi remasu suptu
„form'a constitutiunei de mai nainte, nu ar' mai
„potè fi la indoela.“

„De alta parte dupa form'a interna politica a
„cestei provincie taiate intre atâte natiunalitati,
„neasemene in drepturi si detorentie cetatianesci
„cu privilegiile partiloru celoru mai mici si ser-
„vitatea celei mai numeroase, Transilvani'a se afla
„intr'o pusetiune stangacia si impiedecata, asià
„câtu neci de sene pote a se eluptà la o stare
„mai fericitoria suptu sistem'a de acumu, neci
„érasu a-si schimbà sistem'a fara scuturari afunde
„dupa rivalitatea natiunalitatiloru interesate.“ De
„aci inainte spune incercarile de pene acumu, cele
fara resultatu, ale romaniloru pentru drepturi po-

litice si natiionali, si apoi dîce: „romanii dar' neci „mai nainte nemica nu avea de a perde unindu- „se Transilvani'a cu Ungari'a. Cei, cari avea de „a perde, au se temea de perdere, s'aru fi opusu „si mai de multu, si s'aru opune sî acumu de le- „aru fi in potere. Nobilii si secuii avea sî mai „puçinu, au mai nemica de 'a perde. Cî ei cas- „tigã multu: consolidarea natiunalitãtei unguresi- „cu apesarea au inghitirea tuturoru celorãlalte, de „care se temea atãtu sasii dein Transilvani'a, cãtu „sî croatii, anca pote sî romanii.“

„Aste casuri (chances) inse tienura numai pene „la 15.—18. mart. a. c., candu Ungari'a de-o- „data imbracã o noua forma fundata pe principie „cu totulu diverse de cumu erã ale privilegieloru „si destingerei între natiunalitati, clase si confe- „siuni: pe principiele omenimei, dupa carele toti „locuitorii aceiasi patrie au asemenea drepturi si „asemene detorintie, fara alegere între natiionali- „tate si natiunalitate, între clase si clase, între „confesiune si confesiune. Tota destingerea de acî „remanendu numai: ca natiunalitatea unguresca, „carcia dupa traditiunile istorice-politice pene acu- „mu i se cuvene antaiaetatea, si-a castigatu lim- „bei sele dreptulu de limba diplomateca in admi- „nistratiunea publica si scientiele mai inalte. Noi „nu credemu a mai fi de lipse a mai demustrã, „ca totu Statulu *trebuie* se aiba o limba diploma- „teca pentru administratiunea publica dein laintru, „si ca prein urmare acea-asi *trebuie* se fia sî limb'a „scientieloru pentru scolele mai inalte. Legatur'a „strinsa, nedespartita între limb'a administratiunei

„si a scientieloru è dein firea lucrurilor purce-
 „dendu, câtu neci pote fi altmentrea. Alt'a è cu
 „scolele elementarie si teologice in ori-ce tiera,
 „unde si natiunalitati sunt mai multe si cùlturile
 „sunt diverse.“

„Nu è indoela, ca nesuferenti'a ce a aretatu
 „Ungari'a in tempurile mai deincece catra limbele
 „unoru natiunalitati, a insuflatu o neincredere ne-
 „mesurata in celelalte popore, firesce zelose pen-
 „tru natiunalitate si limba. Cì acestu principiu
 „prejudiciosu si imparechiatoriu trebue se incete,
 „si in parte se pare a fi incetatu. Acèsta pof-
 „tesce intiept'a politica, binele publicu si ensesi
 „drepturile personali inascute toturoru natiuniloru
 „cà si individuiloru.“

„Pentru romani mai mare a fostu periclu fara
 „Ungaria, de câtu cu ea; de ora-ce unu milione
 „272.782 de romani in Ungaria de asta-di mai
 „curundu se potea inghitì, de câtu mai 3. mill. in
 „Ungari'a unita.“

„Dupa aceste-a ni se pare, ca nu mai pote fi
 „indoela, ca uniunea cu Ungaria nu numai preste
 „totu, cì chiaru si prentu romani din multe cau-
 „tari è de doritu. Periclulu stingerei natiionali-
 „tatei romane nu è mai mare de câtu prentu na-
 „tiunalitatile slavice dein Ungaria, cì è mai micu
 „de câtu prentu natiunalitatea germana.“

„Cì nu è indoela, ca drepturi speciale comuni
 „toturoru celorlalte natiunalitati diverse de cea
 „unguresca in Ungaria se voru garantizà prein
 „legea tierei. Pote fi cà asta se se temple anca
 „subtu diet'a de acumu; de unde nu, nou'a dieta,

„ce se vâ infientiã pre base cu totulu altele de
 „cumu au fostu cele pen' acumu, si vâ representã
 „intr'adeveru *intregu poporulu Ungariei*, speramu
 „ca nu vâ lipsì a impleni câtu mai curundu acé-
 „sta conditiune neaperatu de lipse spre cestigarea
 „si tienerea adevératei fratiesci uniri între aceste
 „natiuni, ce trebue se le insufle numai dorulu de
 „a vedè acésta tiera tare si in florita.“

„Ideile nostre in acestu obiectu le vomu spune
 „in art. urmatoriu; aici adaugemu numai, ca do-
 „rirea Ungariei este, cà si provinciele romane
 „adoptandu asemenea institutiuni liberali se dea
 „man'a cu Ungaria in strinsa si fratiesca legatura
 „in contr'a absolutismului colosale, ce amenintia
 „libertatea Europei.“ —

(II.) „Uniunea Transilvaniei ince modru ar'
 „veni a se efectuã cu Ungari'a, nu se pare a fi
 „aceeasi a tuturoru opiniune. Dein partea natiu-
 „nalitatei ungueresci se pare a fi cea atensa de noi
 „in nr. tr.; bene insemnandu inse, ca asta opi-
 „niune intr'adeveru è opiniunea partei liberali,
 „carei-a atari idee sunt proprie si domestice, can-
 „du de partea partidei conservative è numai adop-
 „tata cãm fora voia. Spemea, cà intorcundu-se
 „pote lucrurile spre alta façia, vâ mai putè scapã
 „dein naufragiu mecar o parte dein bagagiulu ve-
 „chieloru privilegie si prerogative, n'a peritu anca
 „de totu.“

„In scurtu o parte voiesce, cà uniunea Tran-
 „silvaniei se fia adevéru: o tiera, o constitutiune,
 „— alt'a cà se fia numai fictiune: o tiera numita
 „Ungaria, cu o provincia numita Transilvania, cu

„doue constitutiuni, trei natiuni a Transilvaniei cu
 „tote privilegiile dela vechii regi ai Ungariei etc.
 „Cu unu cuventu dupa atari idee Transilvania ar'
 „formà unu statu in statu.“

„Noi inse nu ne semtîmu astrinsi a demonstrà
 „câtu de puçina probabilitate pote se aiba o asià
 „imbetranita idea de a fi acuprinsa de Ungaria, —
 „de acea Ungaria, care cu o lovitura sfermâ tote
 „privilegiile, cu Verböczi, Corpus Juris etc. pene
 „in façi'a pamentului, catu pe ea cà pe o tabla
 „rasa n'a mai remasu alta de câtu rege, dinastia,
 „libertate si ecualitate in drepturi si detorentie
 „pentru toti locuitorii ei intr'asemenea.“

„Uniunea, dupa parerea nostra, de acumu è
 „mai multu fapta de câtu idea. Ea cure cà unu
 „torente, carui neci sasu neci romanu nu vâ fi in
 „stare de a-i contrastà si candu aru voi, ce nu
 „se prè pote crede. Uniunea è o necesitate, ce
 „mai multu ne rapesce de câtu ne lasa in voia.
 „Aspectele sunt asià, câtu veri-neveri trebue se
 „ne unimu. De aci ingrigirea fiacarui-a dein noi,
 „nu mai pote fi alt'a de câtu de a ne pazi, cà
 „nu torente se ne apuce nepreveduti si asià se
 „ne arunce in voltori'a, ce se ne inghitia fora de
 „scapare.“

„De ar' mai remanè probabilitatea, ca au Tran-
 „silvani'a nu se vâ unì cu Ungari'a, au unindu-
 „se, uniunea vâ fi numai proforma, o! atunci de-
 „tori'a, detori'a cea mai antaia a romanului nu
 „ar' mai potè fi la indoela neci mecar' unu mo-
 „mentu: detori'a de a-si cere cu energia si a-si
 „recestigà asemene drepturi cu natiunile privile-

„giate, intr'adeveru, nu pe charthia numai au că
 „petecu si acesoriu, cî că natiune. Si aste drepte
 „pretensiuni, ni se pare, ca de acum înainte ne-
 „ci ca ar mai potè intempinà seriose impiedecari.
 „Geniulu tempului, au mai bene violenti'a eve-
 „nementelor, sufla de pre calea libertatei popo-
 „reloru că pulvere tote stavilele, catenele si în-
 „cuiatorile ce-i contenea pasii infierati de sute
 „de ani.“

„Noi inse, dupa cumu acea probabilitate è că
 „nemica, marturisimu, ca asià suntemu scurti de
 „vedere, câtu nu potemu vedè neci cea mai mica
 „diferentia între starea nostra *că natiune* in Tran-
 „silvania au că parte ă poporului Ungariei. Drep-
 „turile totu acelea, cu acelesi greut ti, si asemene
 „au mai micu periclu pentru limba. Singura di-
 „ferentia ar' fi, ca înainte de a deveni natiune
 „transilvana privilegiata că si altele (mecarca un-
 „de privilegiele sunt comuni tuturor-a, nu mai
 „pote fi vorba de privilegie cî numai de drepturi
 „cu detorentie) inca multu amu avè a ne luptà
 „cu rivalitatea natiunalitatiloru, ce cu greu s'aru
 „dedà se ne socotesca de acea-asi conditiune cu
 „sene, mai alesu la inceputu; candu dein contra,
 „prein adeverat'a uniune cu Ungaria tote aste si
 „mai pre usioru si mai curundu se potu cestigà.“

(III.) „Dupa cumu credenti'a nostra politica
 „è, cumca Transilvania numai unita cu Ungaria
 „au resoluta intr'ins'a pote se ajunga la o insem-
 „netate politica, candu de senesi numai, afora de
 „tota indoel'a, anca indelungatu tempu vâ se fia
 „teatrulu rivalitatiloru si imparechiarei: cumca

„numai intr'acestu modru s'aru aplanà mai cu im-
 „paciuire tote diferentele între natiunile rivali
 „dein Transilvania, si cumca numai asià s'ar' potè
 „mai cu securitate si in mai curundu cestigà si
 „aici dorulu a tota Europ'a civilisata si necivili-
 „sata de *libertate*, *ecualitate* si *fratietate*: — asià
 „de alta parte nu ascundemu acea convingere a
 „nostra, cumca acea-asi uniune ne ar' mediloci o
 „mai mare soliditate natiunale, se dicemu si re-
 „legiosa.“

„Noi marturisimu, si cu noi credemu ca totu
 „romanulu, cum-ca nu potemu fora multa dorere
 „vedè, cumu dupa ce romanulu prein atâte sta-
 „vile naturali si politice e împartitu intru atâte
 „particele menunte si nesolide, acea despartire se
 „mai adause si dein partea relegiosa; si dupa ce
 „apele si muntii ne taiara de catra olalta; si dupa
 „ce interesele politice, nu ale nostre, ne rupsera
 „tota comunecatiunea si infratirea între noi si câta
 „ne mai remase nestersa de totu, veni demoniulu
 „nemultiamirei si aruncâ sementi'a imparechiarei
 „chiaru si in sinulu famelieloru si cuscientielloru
 „relegiose. Taiandu-se Transilvania de catra Un-
 „garia, noi cesti dein coce de Carpati, cari pene
 „atunci eràm *unu* poporu, ne taiaramu in *doe*,
 „ér' dupa nemultiamirea cu rezultatele asceptate
 „dela uniunea relegiosa, in urma ne despircaramu
 „in *patru*. Asta despartire la tota templarea è
 „o calamitate publica a natiunei. Dela ea se tra-
 „gu cea mai mare parte tote calamitatile politice,
 „cate intempinara acestu poporu dela despartirea
 „Transilvaniei de catra Ungaria. Dela ea se tragu

„nespusele picdece, ce intempinâ acestu poporu
 „in tote luptele, ce s'au nevoitu de 150 ani in-
 „coce spre cestigarea mecar' celoru mai neaperat-
 „cuenite drepturi, inse totu indesiertu. Nepo-
 „tenti'a acestui poporu taiatu intr'atate impartî-
 „ture fû temeiuu celu mai de frunte, ce nu-i
 „lasâ neci-unu modu de a se redicâ dela pamen-
 „tu, unde stâ incatenatu.“

„Interesulu adevratu al romaniloru è a se
 „unî intre sene dein tote poterile, pentru cà ace-
 „ste picdece se se redice dein medilocu, si roma-
 „nii dein coce se fia numai *unu* poporu cu o lege.
 „Unu poporu, unindu-se Transilvania cu Ungaria.
 „O lege, lasandu pe cunoscenti'a fia-carui romanu
 „cele patru punte, ce singure despartu pre unitu
 „si neunitu, credute se fia de acei-a, cari se semtu
 „indemnati de singura convingerea dein la-intru,
 „fora de a mai redicâ pariete in mediloculu fra-
 „tiloru.“

„Pre acestu temeiu, dorirea si tendenti'a totu-
 „roru romaniloru Daciei septemtrionali dein Un-
 „garia si Transilvania trebue se fia *unu poporu*,
 „o lege, cu deplena libertate, ecualitate si fra-
 „tietate.“

„Cà poporu, dreptulu de antaiu si mai esen-
 „tiale cà si detorenti'a, è de a conserbâ si aperâ
 „natiunalitatea romanesca. Noi nu vomu a pre-
 „judecâ natiunalitatiloru straine, neci mecar' do-
 „rindu, cà natiunalitati straine se se absorba in
 „natiunalitatea romana. Romanului nu-i place a se
 „amestecâ cu sange strainu. Elu si-a conserbatu
 „acêsta antipatia domesteca pen' in diu'a de astadi.

„Ea se vâ conserbâ si de acî inainte. Elementulu „romanu è atâtu de numerosu, câtu nu are tre- „buentia spre inviarea si intenerirea sangelui ro- „manu a se impromutâ dein elemente straine, „precumu pote alte natiunalitati. Acestu dreptu „ni se cuvene cã a omeni, dein dreptulu liberta- „tei omenesci. Acestu dreptu 'lu ceremu pentru „noi, si-lu concedemu dein tota anim'a toturoru „celoralalte natiunalitati, dein dreptulu ecualita- „tei. Si precumu in viéti'a relegiosa, cã cristia- „ni, toti suntemu frati, asiã si in viéti'a politica „nu numai persoanele cî si natiunalitatile se cu- „vene a fi frati. *Libertate, ecualitate, fratiétate*, — „ast'a è acumu devis'a toturoru poporeloru Eu- „ropei, ast'a trebue se fia devis'a si a toturoru „poporeloru Ungariei. Tota natiunalitatea, cã si „totu individuulu, care nu recunosce tote aceste „trei principie axiomatece, ce caracterizeza spiri- „tulu Europei civilisate, è barbara, tiranica si nu „mai are locu in sinulu natiuniloru Europei; ea „se tiene intr'adeveru de alta parte a pamentului, „unde aste trei cuvente ale Europei nu sunt cu- „noscute au nu sunt pretiuite numesca-se cu ori- „ce nume: de Rusia, Siberia, Turcia etc.“

„Cu acestu dreptu è impreunatu dreptulu de „a ne conserbâ si aperâ *limb'a nationale*. Dreptu „invechitu, care-lu avemu astadi, si care nu ni- „l'au rapitu neci n'au potutu a-lu rapî ori-ce ca- „lamitate publica. Romanulu neci unindu-se cu „Ungaria, nu-si vâ lapedâ acestu tesauru pre- „tiosu. Prin limba-si romanulu è legatu nu nu-

„mai cu presentele, cî si cu celu mai gloriosu
 „trecutu. Cî romani, ei au in istori'a strabuni-
 „loru sei Romani esemplele celoru mai stralucite
 „vertuti domestice si publice, politice si milita-
 „rie, ale institutiuniloru celoru mai liberali, ale
 „artiloru si scientieloru. Cî parte a fameliei po-
 „poreloru romanice, celoru mai civilisate in Eu-
 „rop'a, ea are esemplele cele mai gloriose in po-
 „porele-sorori in Italia, Francia si Spania. De
 „carele romanulu nu pote, nu trebuie se-si uite.
 „Cî locuitorii cei mai vechi ai Daciei, romanii fu-
 „ra cei mai antai, cari dederu unguriloru mân'a de
 „fratietate; credemu ca le voru intende si acumu.“

(IV.) „Aceste drepturi, carele singure se paru
 „periclitare prein uniunea cu Ungaria, de si noi
 „in persona-ne nu sentîmu acea temere, sunt cele
 „mai antaie drepturi si fundamentali, fara carele
 „nu este vietia politica. Natiunea ungara prè-
 „bene sente marele momentu alu acestoru drep-
 „turi, pentru carele atît-a s'a luptatu. Ea scie
 „prè bene, ca nu numai cu pane traesce omulu,
 „cî intr'aceste dîle de inaltiare universale a ane-
 „meloru mai are trebuientia si de nutrementu po-
 „liticu. Natiunea ungara togma dela acele drep-
 „turi de natiunalitate 'si incepù viéti'a politica,
 „si numai pre temciulu loru eluptâ la recestiga-
 „rea aceloru drepturi omenesci, ce facu glori'a
 „Ungariei moderne. Se cuvene dar', cî acele
 „drepturi se le recunosca si celoralalte natiunalitati:
 „slave, romane si germane dein medilocu seu, ca-
 „ror-a le dede insasi unu asià nobile esemplu:
 „pentruca numai asià vâ fi glori'a Ungariei ade-

„verata si complenita, numai asià infratirea na-
„tiuniloru sigilata.“

„De aci noi neci potemu precepe, dein ce ra-
„tiuni natiunea ungara ar' potè se caute cu ochi
„rei la conserbarea si aperarea acestoru drepturi,
„ce n'au nemica ostile in cuntr'a neci-unei natiu-
„nalitati, cu atâtu mai puçinu in cuntr'a natiu-
„nei unguresci. Garantizarea, dein cuntra, a ace-
„storu drepturi, credemu ca este o detorentia dein
„partea acestei natiuni spre taiarea dein medilocu
„aceloru prepusuri nu neintemeiate, ce unii prè
„zelosi natiunalisti ungari desceptara indreptulu
„altoru natiunalitati. Ea are detorenti'a de a
„asecurà pre celelalte natiunalitati, cum-ca le vâ
„respectà cà pre a sa ensasi; si in cuventulu no-
„bilei Ungariei, pronunciatu inainte de infientiarea
„uniunei, mai multu se voru increde de câtu in
„juramentele politice, ce se tienu numai de adi
„pene mane.“

„Aceste drepturi asecurate, inca in diet'a pro-
„xima a Transilvaniei, voru fi cà o *magna-charta*
„pentru romani. Ei prein acea garantia voru cu-
„nosce, ca ideele propagandistice n'au fostu ideele
„natiunei ungarice, si asià romanii, cà si sasii,
„cu animele asiediate se voru intorce dein tote
„poterile catra conclucrarea spre benele si inflorirea
„patriei; candu fora acea garantia, tote celelalte
„drepturi, garantizate prein uniunea cu Ungaria,
„aru remanè seci nemultiamitorie, — si ensasi
„uniunea problemateca.“

„Dreptu ca noi anca nu potemu deplenu pre-
„cepe politic'a, ce se urmeza dein partea natiu-

„nei ungarice catra noi si catra sasi; noi amu
 „potè cità mecar' Nr. 253. dein E. H., unde totu
 „pe acea-asi foia si sasiloru se asecureza ca nu-si
 „voru perde pre ai sei 22. deputati, si romani-
 „loru li-se deschide spemea, ca voru merge si de
 „ai loru de pre fundulu regiu depreuna cu sasii
 „la diet'a Ungariei. La tota templarea aici si
 „airea este ceva obscuritate. Ci noi inchiamu cu
 „atât-a, reserbandune celalalte, ce s'aru mai tienè
 „de acèsta materia, prentu altu artielu.“

Imediatu dupa acestu artielu produce „Orga-
 nulu“ art. de lege VIII alu Ungariei despre uniu-
 nea Transilvaniei cu Ungari'a ¹⁾ si dice: „noi de
 „amu fi suferiti, amu proiectà, cà acei artielu de
 „lege statoriti in Ungaria numai de câtu se se
 „si realizeze in Transilvania; si anca a mai de-
 „cretà si altu micu urmatoriu:

„Artielu de lege pentru natiunea romanesca
 „dein Transilvania, càm intr'acèsta forma:“

„§. 1. Natiunea rom. se restatoresce intru
 „drepturile politice si municipale comuni celora-
 „lalte trei natiuni recepte a Transilvaniei.“

„§. 2. Legea greco-romanesca se recunosce
 „de relegiune recepta fora destingere intre unita
 „si neunita, intogm'a cu celalalte patru recepte
 „pene acumu in Transilvania.“

„§. 3. Deputatii romani cà reprezentantii na-
 „tiunei rom. prein acèst-a cuprendu locu la diet'a
 „acèsta a Transilvaniei si de aci inainte intr'a
 „Ungariei.“

¹⁾ Vedi despre acestu art. de lege istori'a acèst-a, p. 22. 23.
 Istori'u Romaniloru. tom. II. de A. Papiu.

„Acestu art. de lege neci è mai multu cu „anevoia a se infientià, neci cuprende pretensiuni „neamesurate. Diet'a Transilvanici ar' oblegà prè „multu pre tota romanimea, dandu dela sene si „de buna voia acea-a ce si dealtmintre vâ trebui „se urmeze; cì noi amu dorì cà acésta dreptate „se ni-o faca mai bene patriotii nostri de câtu „strainii, altmentre meritulu vâ fi al' altor-a nu „al loru. Intr'acea-a noi acestu articlu 'lu projec- „tamu dein asemenea deplena potere, dein care „facù si coleg'a E. H. Si apoi cale buna.“

Aceste-a erà ideele „Organului“ asupr'a uniunei in lun'a lui Martiu si Aprile inainte de duminic'a Tomei!

Foi'a pentru
minte etc. in
caus'a uniunei
si natiunalitatero-
mane.

LIV. Se lasamu se vorbesca acumu despre uniune jurnalulu de Brasiovu. — *Foi'a pentru minte, inima si literatura* tiene unu articlu despre uniune, in care dice: „din tote reformele, câte „stau naintene in Transilvani'a, acést-a (uniunea) „è reform'a reformeloru, pentru-ca prein ea, dupa „a nostra parere, se voru cutrierà cele mai multe „reporturi politice si soçiale preste tote clasele „locuitoriloru. Dîs'a unire, séu mai dreptu vor- „bindu reunire stà si inainte de a. 1526 „In anii din urma nobilimea magiara mai ver- „tosu din puntulu de vedere alu natiunalitatero sele „cu dorintia de a-i ascurà nu numai venitoriulu „geneticu, cì si preponderanti'a politica peste ce- „lealte, aretà in o parte mare a sea o ferbinte „aplecare catra ácea unire.“ . . . In acestu articlu pe langa tota plecarea ce aréta *Foi'a* catra uniune nu se esprime pentru dens'a determinatu, cì vre

numai se arete, ca uniunea n'ar' periclită natiunalitatile genetice: „viéti'a loru (a natiunalitati-
 „loru tierei unguresi — dice *Foi'a*) nici de cumu
 „nu mai aterna dela schimbaturele institutiuniloru
 „politice, cì curatu numai dela gradulu culturai
 „loru spirituale si dela pastrarea limbei loru in
 „carti, in jurnale, in scola, in beserica, in fami-
 „lia, in câtu acea-a vâ fi mai veduta si mai re-
 „spectata, care vâ scî aretà mai multe produse ale
 „mintei si ale spiritului. Pentru-câ orecare din
 „aceste patru natiuni (slavi, unguri, romani, ger-
 „mani) se anuleze pe celelalte s'ar' cere neape-
 „ratu: a) cã se fia multu mai numerosa; b) se
 „se afe pe celu mai inaltu gradu alu culturai;
 „din contra c) cele trei se nu aiba nici de cumu
 „limba scrisa, si totdeodata prin cele mai tiranice
 „measure se fia strinsu oprite a nu-si cultivà si a
 „nu-si vorbì limb'a nicairi. Inse aceste condi-
 „tiuni sunt asià de imposibile pe venitoriu cã si
 „reflusulu Dunarei. Deci tota violenti'a ce pote
 „veni peste trei natiuni este, ca in locul latinei
 „juristii voru invetià mai bene pe nou'a limba
 „diplomatica; vice-versa guberniulu omenosu vâ
 „fi constrinsu de morala si libertate a lasà natiu-
 „niloru scol'a, beseric'a, limb'a si literatur'a loru
 „natiunale-genetica, ne mai fiindu vorba de poli-
 „tica, ér' legile si mandatele se voru publicà in
 „tote patru limbele milionteloru“ ¹⁾).

¹⁾ Cumu vedemu *Foi'a* nu numai nu se teme de unguismu, cì anca provocandu-se la moral'a guberniului ungurescu, dice ca unguirii nu voru atacare natiunalitatea genetica. —

Intr'unu altu articlu lungu, dupa-ce spune ca „evenementele de fația ne aflara căm nepreparati“, dupa ce „se bucura, ca *Organulu* 'si ridicâ cumpanitoriulu seu graiu in caus'a uniunei, considerata si din punctu de vedere romanescu“: face o istoria prèbuna a causei natiunali-romane; apoi la intrebarea „pentru noi romanii ce facù tempulu presente?“ analizeza cele 12. punte ale unguiloru ¹⁾). Dela „responsabilitatea“ ministeriului unguescu spereza, ca „romanulu nu vâ mai fi constrinsu a portâ procesu câte 50 — 60 ani pentru mediuinele sele etc. — Despre diet'a anuale unguesca esîta din representatiunea *poporului intregu* — dîce „ca culp'a vâ cadè numai asupra „romanului, deca elu in mai multe tienuturi nu „vâ produce din mediloculu seu candidati, cari „alesi fiindu se apere in dieta nu numai intere-sulu comunu alu patriei, cî totdeodata si celu „particulariu alu natiunei sele ²⁾ pene atunci, pene „candu celelalte natiuni anca se voru lipî de in-terese natiunale in parte“ ³⁾). — *La gard'a natiu-*

acee-a ce unguirii nu numai nu o dîcea; cî tocmai din contra, precumu veduramu pene acumu si precumu vomu vedè sî de acî inainte, vorbiâ, scriea, se consultâ, facea legi — in ce tipu se stinga natiunalitatile.

¹⁾ vedi acêsta istoria. t. II. p. 9.

²⁾ Ei l dara gazetele unguesci dîcea: „natiunea acea-a, care cugeta la interese particulari, nu è dêmna de vietia“ — si acêst-a erà unu comentariu alu constitutiunei unguesci.

³⁾ Pentru-ce numai pene atunci? ca-ci armenii si çiganii, pentru esemplu, nu se lipescu de interesele loru natiunali, si chiaru cându nu s'aru lipî nici celelalte natiuni: — urmeza, cî nici romanii se nu se lipesca!.

nale (unguresca) indemna pe toti romanii cu cvente prè energiose: „romanulu, care imbiiatu „fiindu n'ar' priimì arme, nu numai è prodetoriu „alu averei si familiei sele, cì si unu stupidu, „nebunu, care nu scie, ca de cându è lumea, „unde fù sciinti'a si arm'a, „acolo fù si puterea „si domni'a.“ — „Granitiiarii se voru preface in „unu sembure minunatu alu gardei nationale.“ Despre tote cele 11 punte, afora de puntulu 12 alu uniunei, dîce *Foi'a*: „romanii transilvani de- „chiara si manifesta in audiulu Europei, ca vo- „ru tienè numai cu acei-a, cari voru aperà si „voru realisà aceste drepturi sante, omenesci si „politico-civile. Acést-a romanii o voru face, ori „se vâ intemplà uniunea, ori nu. Ér' déca cum- „vâ conservativismulu ar' incalecà din nou, déca „natiunalitatile politice aru vrè a se demarcà in „Transilvani'a cà sî pene acumu: atunci ei s'aru „tienè cu viéti'a o-data de puntulu 5. din roga- „mintea dela 1791 agitandu-o si cerendu-o prin „petitiuni dela dieta si dela monarculu, ca-ci nu- „mai asià s'ar' corespunde dreptului 'reciprocita- „tei“ ¹⁾. — La puntulu 12, puntulu uniunei, dîce *Foi'a*: „din partene marturisimu, ca multi romani

¹⁾ Acestu pasagiu è numai o variatiune din articulu *Organului*, care, precumu vedûmu, anca dîce, ca romanii, de nu se vâ face uniunea, voru cere natiunalitate, — acést-a erà oresi-care amenintiare catra unguri: „faceti uniune, adeca dati mai iute de ne faceti unguri, ca de nu, vomu pretendere se fimu romani.“ — Afora de acea-a *Foi'a* cà sî *Organulu* imprumuta dela unguri acea sofisma, ca natiunalitatea è privilegiu, è particularismu, è conservativismu.

„semțira pene acumu puçina simpatia catra uniu-
 „ne, de si ea ne promite cele 11 puncturi; *noi inse,*
 „*de se vâ si realisâ, nu-i ducemu nici-o frica.* Me
 „veti intrebâ: ce garantia poti tu dà pentru con-
 „servarea natiunalitateri romane, care vedi-bene ca
 „in diu'a de astadi are atâti aperiatori inflacarati,
 „cari de s'aru vedè parasiți de alu loru idolu
 „scumpu, aru deveni la cea mai din urma furia
 „si desperatiune, cã o-data polonii si italianii?“ —
 La acêsta intrebare raspunde *Foi'a*: „in explica-
 „rea ccloru 12 — 1 puncturi ni-se desfasurara atâte
 „medi-loce ducutorie catra fericire, câtu multi
 „stau se strige: „tempulu presente facù totu pen-
 „tru noi; avemu numai a ne folosì de frupturile
 „atâtoru principie omenose si sante; noe ensine
 „nu ne mai remane a face nimic' s. a. s. a.“ —
 „Cu totulu altminte altii, cari finti'a, vieti'a na-
 „tiunale o pretiuescu dupa relege mai pre susu
 „de câtu tote bunurile pamentesci. Acesti-a in
 „cele 12 puncturi nu afla nici-o indestulare, pen-
 „tru-ca li-se pare, ca natiunalitatea loru nicairi
 „nu è garantita pe venitoriu, de acêst-a ingrigiati
 „cumu sunt intrebâ: ce avemu a face, cumu se
 „ne asiguramu? — Eu semtiu, ca acì ar' fi o
 „prèdesiarta disputa cu toti acei-a, cari pe na-
 „tiunea romana in ale sele optu milioane suflète
 „nu o cunoscù in tote provinciele, in tote repor-
 „turile ei soçiale, politice, eclesiastice, scolastice
 „si mai vertosu genetice. Unii cã acei-a nu voru
 „precepe, ca cei 1,200.000 romani nu se potù pre-
 „face, apune, desfiintia, pene nu ar' apune si muri
 „natiunea intrega, cu care ei pe langa tote pede-

„cele naturale (topografice) si mai vertosu poli-
 „tice, totusi, vrei nu vrei, stau in cea mai strinsa
 „legatuintia fratiesca genetica, literaria si rele-
 „giosa. Ér' pentru cei, cari cunosc pe romani,
 „è destulu se reflecteze numai la numerositatea
 „loru, pentru-cà dela 1848 inçolo se nu mai pota
 „desperà de al' loru venitoriu. Poporele, domni-
 „loru, nu se potu legà intr'o sarcina cà deodata
 „se le arunci in apa, nici vei fi in stare a tra-
 „mite intre ele ectic'a, pentru-cà se mora morte
 „in'éta. Seclulu mesuriloru tiranice trecù, elu nu
 „se vâ mai intorce. De acì este, ca eu credu
 „atâtu de tare in venitoriulu romanului, câtu sum
 „securu, ca de n'ar' mai face elu nimic' dela sene
 „pentru sene, totusi ar' mai duce-o celu puçinu
 „un'a mie ani (?); ér' déca elu reasiediatu pe
 „trépt'a ecalitatei politice si sociale, vâ scuturà
 „tota lenea, atunci pe romanu 'lu accepta unu
 „venitoriu atâtu de stralucitu, pe câtu pote fi ve-
 „nitoriulu unui poporu asià numerosu, daruitu
 „dela natura cu atâte ensusîri frumose, pene acu-
 „mu parasite si intielenite in cea mai mare a loru
 „parte. „Inse ce se facemu, de ce se ne apu-
 „camu?“ se aude din tote partile. Éca fratiloru
 „opiniunea mea individuale spre a face ceva.“ —
 De acì inainte spune Foi'a, ce este de facutu:
 recunosce diplomati'a limbei unguresi; poftesce
 „crutiarea si respectarea“ natiunalitatei si limbei
 romanesci in beserica, in scolele comunali „cumu
 si in tote clasele dela Blasiu“, si alte asemeni,
 precumu vomu vedè intr'altu locu.

Açeste-a erà ideele foici romanesci din Bra-

siovu in caus'a uniunei si a romaniloru — înainte de duminică a Tomei.

Starea cea nedeterminată a romaniloru in respectulu causei natiunii.

LV. Pene catra finitulul lui martiu entusiasmulu ungurescu pentru uniune mai nicairi nu dà de ver-o pedeca. De abià candu si candu se ivià câte unu articlu in contr'a uniunei in gazet'a sasesca din Sabiniu, carui-a 'i respundea altulu pentru uniune in cea din Brasiovu; de abià cutezà ici si colea aristocratii unguresci a carcai in cercurile private si a se scarpinare cu dorere de perderea privilegiiloru aristocratice prin uniune. Romanii intielegenti pene in 25. martiu nu aretara nici-o forma de opusetiune in contr'a uniunei: cei mai multi se bucurà, ca uniunea vâ sterge iobagi'a, ca vâ aduce libertatea, ca tempulu tote facù pentru noi, numai se ne folosimu de cele cestigate, noe ensine nu ne mai remane nimic' de facutu: bucuri'a cea nentipuita a unguiloru desceptà in altii prepusuri, ce pote fi aceea-a, de unguirii salta de bucuria in momentulu caderei privilegiiloru, cari i-au sustienutu, aceste prepusuri tacute erà oresicare suspicare de bunetatea uniunei pentru romani: multi vedea, ca romanii anca n'aru avè de a stare cu manile in sinu, cì si densii aru debè se arete semne de vietia in aceste dile maretie de miscare universale, — fara a scè inse spune, ce ar' fi de facutu. Pre bine caracterisa *Foi'a* semtiementele romaniloru cu inceputulu miscariloru: „ei (romanii) gemu, suspi-na, se vaiera, ca è reu, ca mai reu nu se pote, ca dumnedieu ne uitâ. Apuca inse, nu pe tieranu, nu pe acei popi, caroru numai barb'a le este

matora — apuca pe notabili, pe invetiati si eruditi, intreba-i ce vre romanulu? scie elu voi? de unde avem a incepe? unulu vâ dice: se incepe-mû dela socotelile Blasiului; celalaltu: bâ dela banii clerului neunitu; alu treile: se uniformamu pe preoti; alu patrule 'ti vâ cere dela guberniu unu lucru, care cele trei natiuni o-data cu capulu nu-lu voru suferi; alu cincile vâ dice: se emigramu toti in provinciele danubiane, cari pene acumu sunt anca totu romanesci, ca-ci in acêsta patria noi nu mai avem nici-o sperantia, si suntemu numai petr'a scandalei, de care toti se impedece, spinu in ochii tuturoru.“ — „Barbatii poporului romanu transilvanu, cari aru representâ cultur'a si cunoscerea teoretica si practica a sciintieloru politice, fora care asta-di amu fi morti, pene acumu avendu ocazioni forte rare a se intelnî, a-si cuminecâ ideele, adeca necunoscunduse: urmeza prè-firesce, câ si ideele si opiniunile nostre, dupa care dorimu fia-care fericirea acestuî poporu de o sorte vitrega reu tratatu, se fia multu-puçinu unilaterale. Era de voru fi unii intre noi, cari cu mintea loru inaltu cultivata, dupa unu studiu indelungu alu constitutiunei transilvane si alu reportului natiunei romane, care *cà natiune* pene acumu stete afara de barierele aceleiasi, se voru fi inaltiatu pe unu punctu, de unde in conformitate cu impregiurarile presente se fia in stare a ne luà de mana si a ne dice: „veniti incoce, acì se stati, de acì se porniti, cutare se voiti, aceste-a se pretendeti inainte de tote“, — oh deca se afla intre noi barbati asià bene preparati, petr-un-

detori, inimosi, onorati cu increderea poporului nostru, se esa acum-a la medi-locu, acum-a se ne arete calea dreapta mantuitoria.“ -Starea cea nedeterminata a romaniloru, cari pene acumu dupa pusetiunea loru cea neconstitutiunale nu avusera ocasiune de a se intielegere despre lucruri politice, nu se putea descrie mai nimeritu, de-cumu o descrie *Foi'a*.

LVI. In acésta confusiune, ce tienea pe romani — in acestu tempu scumpu, candu unu momentu, unu cuventu cumpanitoriu determinà sortea, mortea séu vieti'a unei natiuni intregi — 'i tienea pe unii intr'o nelucrare rusinatoria si periclitatoria de tota natiunea, pe altii intr'o pornire nedeterminata, pe altii éراسi intr'o pornire aptiva periculosa, — in acésta confusiune nu se audise anca nici-unu cuventu romanu in contr'a uniunei; unii nu cunoscea periclulu de morte ce zacea in acestu cuventu; altii credea in uniune unu torente, care „veri-nuveri“ 'i rapesce pe toti, fora a-i putè stà in contra, si asià nu avea curagiulu de a se opunere; altii credea in unguri o natiune cu multu mai potente, si pe romanii, cei de secle scosi din constitutiune, cu multu mai apusi, cu multu mai neconsiderati, de câtu se le fia cuventulu fora batjocura ascultatu, séu ensisi se scia dà valoare cuventulu pronunsiatu, — ei credea dara, ca opusetiunea romana ar' deveni numai obieptu de risu. Asià tota lumea romana, o partè pasivu, alt'a chiaru aptivu, erà pentru uniune, séu celu puçinu nu erà in contr'a uniunei. Asià transilvanii ensisi, cei dela Thisa la

uniune ne provocà, éra romanii deinceoce de Carpati, ce se aflà in principate, candu audià de unguri, ca striga cu atât-a furore „libertate“, nimica nu se indoià a-i indemnare pe romani la uniune séu celu puçinu o presupunea mai cà o fapta im- plenita si pentru acea-a nu aflà cauza de a o su- punere la critica. In atari împregiurari fatali se cerea o inima mare, care se aiba curagiulu de a se opunere de-a-dreptulu domnitoriului si furio- sului unguru, de a se opunere chiaru si pornirei universali, ce apucase ensasi romanimea (intiele- gente), si a o abatere la o cale cu totulu opusa.

LVII. In 25. a lunei lui Martiu cerculà intre romanii din Sabiniu o prochiamațiune manuscisa, alu carei cuprinsu se reducea la urmatoriele: „con- gresu natiunale-romanu; libertate individuale prin stergerea iobagiei; libertate natiunale prin rea- sediarea natiunei romane in drepturile sele de a avè deregutori si deputati natiunali in diet'a tie- rei; si asià-dara *nici-una uniune cu ungurii, pene nu voru tratà romanii cà natiune libera cu natiune libera*, pentru-ca si republic'a nu este de câtu unu despotismu afurisitu fara de natiunalitate; in ur- ma se provoca toti romanii de tote plasele: preotii, nobilii, regimentele, poporulu —, cà se lucreze toti intr'unu cugetu, intr'unu sufletu dupa ideele aceste-a“ ¹⁾). Prochiamațiunea de nemene nu erà subscisa, intr'acea-a toti la cea d'antaia leptura aflà intr'ens'a tonulu si ideele lui Simeone Bar- nutiu. Prochiamațiunea erà scrisa din inim'a ro-

Prochiama-
țiunea lui
Simeone
Barnutiu din
25. martiu in
contr'a uni-
nei, si efep-
tele prochia-
mătiunei.

¹⁾ Documente justificative. V.

manului, cu nisce cuvente usiore si d'erepte, intr'unu tonu categoricu, ea aretà determinatu calea, pe care au se pasiesca romanii: autorele ei erà barbatulu, pe care-lu chiamà Foi'a „se pasiesca la medilöcu, se ne arete calea drepta mantuitoria, se ne iea de mana si se ne dica: *veniti incoce, acì se stati, de acì se porniti, cutare se voiti, aceste-ã se pretendeti inainte de tote.*“ Autorele prochiamațiunei strigâ catra romani dereptu si determinatu: adunati-ve impregiurulu principiului natiunale, acì se stati, de acì se porniti, acést-a se pretendeti inainte de tote, chiaru pentru-acea-a *nici-o uniune cu ungurii*, cari nu vreu se scia de acestu principiu. — Tenerimea studiosa din Sabinu intr'unu momentu decopiâ acésta prochiamațiune in mii de esemplarie, si asiâ se latì in tote anghiurile tiei. In 26. martiu Barnutiù mai scrise o prochiamațiune de asemenea cuprinsu. —

Prochiamațiunea acést-a fece o sensatiune mare, si la inceputu desceptâ intru romani o surprindere amutiitoria. Unitii — bine se me intielega onoratii leptori, vreu se d'icu prin acestu cuventu: unitii cu Pest'a, nu cu Rom'a — nu se potea mirà destulu de cutediarea scriitoriului prochiamațiunei: „romanii se se opuna uniunei, in contr'a carei-a pene acumu unu cuventu nu s'a ridicatu?“ — strigà, ei se cutremurà de cuprinsulu si tonulu prochiamațiunei, bà unulu din acesti uniti intr'atâtu se infuriâ, câtu, candu vedù pre unu tineru cuprindendu-se cu decopiarea acestei prochiamațiuni, d'ise: „acel-a, care a scrisu acésta prochiamațiune, ar' merità se-lu spendure de arbo-

rele celu mai inaltu.“ Nu erà micu numerulu aceluor intielegenti romani, cari aflà parte temerariu, parte superfluu prin uniune cuprinsulu prochiamațiunei, — unu lucru, de care nu ar' putè omulu se se mire destulu, candu n'ar' escusà rategiea acestoru romani acea impregiurare nefericita, ca romanii — cei de secle'scosi din constituiune — nu avusera pene acumu ocașiune a se consultà despre causele publice ale țierei si ale natiunei. Intru adeveru, candu tote natiunile si cele mai apuse dela apusu pene la resaritu, candu Europ'a intrega strigà libertate si natiunalitate, candu germanii si italianii, candu polonii e ungurii, cehii e ilirii — nu cugetà la alta la nimica mai seriosu, de câtu la natiunalitate: ore pèntru cine erà o necesitate mai imperiosa, pèntru cine erà întrebarea natiunalității o întrebare mai de vietia, de câtu pèntru romani, caroru le rapià ungurismulu nu numai garantiile natiunalității, cari sunt institutiunile natiunali-politice, dara le rapià chiaru si natiunalitatea ensasi strinsu luata, adeca limb'a si carapterulu natiunale chiaru si din cercurile cele mai private! Intru adeveru, nemica nu erà nu numai mai necesariu, dara si mai firescu pèntru romani, de câtu a stà acumu si totdeauna' a — si totdeauna' a pèntru natiunalitate si éra natiunalitate cu tote garantiile ei. In acésta cauza ne mergea înainte cu esemplulu tote poporele Europei, si mai deaprobe slavii: care nu cuprindea nici in 1848 acésta cauza — acea natiune intru adeveru nu erà demna de vietia. Acumu dupa-ce *natiunalitate e uniune* erà

doe lucruri contradictorie: ce erà mai firescu, de câtu cà romanii se bata uniunea cu tote poterile, se o bata cu tote poterile si cele mai din urma ale vietiei, cumu se lupta acel-a, care se afla in periclu de morte — se bata uniunea si singuru din acestu puntu de vedere, afara de alte ratiuni mai inalte, cari nu potea se suferia pentru romani uniunea, cà unu ce, ce taià in venitoriulu mai departatu alu gentei romane! si totusi celu d'antaiu cuventu romanu in contr'a uniunei din 25. martiu — pe câtu romani i surprinse, pe câtu 'i cutremurâ si spariâ, pe altii chiaru 'i esacerbâ si infuriâ. — Intr'acea-a partea cea mai sanetosa, si acést-a erà cea mai mare, a intielegentiei romane — cu totulu altramente cuprinse prochiamatiunea din 25. martiu. Tenerimea din 25. martiu incolo propagâ cà fulgerulu ideele prochiamatiunei in tota tiera; acésta prochiamatiune determinâ in urma pe toti natiunalistii in punctulu celu mai de frunte adeca in punctulu uniunei si-i fece cà se lucre pentru libertate in intielesulu ei celu adevratu, care cuprinde in sene si natiunalitatea, si se nu suferia a se amagî de libertatea cumu o luà unгурii in intielesulu loru celu egoisticu. In fine in urm'a acestei prochiamatiuni asià se lamurira ideele in punctulu natiunalitateri si uniunei, câtu pene in 15. maiu prochiamatiunea din 25. martiu se fece program'a a tota natiunea romana din Transilvani'a, asià câtu tote incercarile antinationali ale unitiloru — celoru insielati séu insielatori, dintre cari unii erà mai zelosi pentru uniune de câtu chiaru ensisi unгурii

— perira fara nici-o urma dinaintea ideelor celorlalti, de libertate e natiunalitate.

LVIII. Pene ce amu urmarire mai incolo discutiunea causei uniunei si efeptele ulterioari ce a produsu pasulu celu determinatu si calea cea dreapta aretata in prochiarnatiunea de 25. martiu: avemu aci de a cautare unu m'omentu asupr'a a tote partile tierei si a obserbare cu surprindere, cumu spiretulu universale, ce insufla pe popore in atari tempuri straordenarie, ca prin o inspirare divina puse in miscare simultanea tote animele romane in tote partile Transilvaniei in un'a si acea-asi di de 25. martiu, in care se cantâ clasiculu romanu in contr'a uniunei, in 25. martiu, in care di 'si formulara si croatii petitiunea loru cea energiosa.

Miscari: romanilor din 25. martiu in tote partile tierei.

LIX. Conferinti'a si pasii ce au facutu tenerii Jurati romani in Osiorheiu in 25. martiu sunt maltu insemnati si pleni de urmari pentru caus'a natiunale. In acêsta di tenerimea ungura e secuia de langa tabl'a regia formulâ o petitiune catra majestate, in care intre altele se cerea *uniune*. Tenerimea romana anca se provocâ formalu, ca se iea parte subscriindu acea petitiune ungresca. Tenerii romani la inceputu erâ nedeterminati, unii nu vrea de locu se iea parte la unu aptu, prin care aru potè compromitere pe romani, cari nu li-au incredentiatu acestu lucru: unii nu vrea uniunea de locu: altii erâ pentru uniune totu din motivele comuni celorlalti romani uniti — cu ungurii. In urma totusi se determinara Juratii romani a mergere la adunarea un-

Tenerimea romana de langa tabl'a regia din Osiorheiu.

gura-secuia, unde cu ocaziunea subscrierei doui dintre Juratii romani tienura cuventari, alu caroru cuprinsu, pe langa tota subscrierea uniunei, in sene erà protestu in contr'a uniunei. Unulu din oratorii romani dîse: „si eu subscriu acésta petitiune, dara o *subscriu cà romanu* (— singuru acestu cuventu: *cà romanu* fece cea mai neplacuta impresiune in unguri, cari, candu audià pe ore-care marturisindu-se romanu, 'i dîcea: *muscu* —) „si in acea sperantia, ca a) se vâ sterge iobagi'a fora nici-o desdaunare neci din partea tieraniloru, neci din partea statului, ca-ci dupa dreptate tieranii aru avè dreptu de a pretende desdaunare dela aristocratii unguri pentru nedreptatirile din secle, prin cari le-ati usurpatu drepturile cele nenstrainate omenesci (sgomotu infricosiatu); ca b) *se voru respeptà si garantî tote natiunalitatile si limbele din Ungari'a si din Transilvani'a*; ca c) se vâ realisà o ecaretate deplena politica e civile. Totdeodata poftescu, cà acésta a mea dechiaratiune se se treca in protocolulu cancelarielor unite, spre adevverire, ca romanii suptu aceste presupusetiuni au subscrisu acésta petitiune a cancelarielor pentru uniune.“ In acestu sensu mai vorbî unu tineru romanu inainte de a se subscriere „dorindu libertate universale, nu unilaterale.“ Candu se lese protocolulu, Juratii de unguru si secuiu strigara cu amaritiune, cà nici mecar' la protocolu se nu treca dechiaratiunea celui d'antaiu oratore romanu, cu distinctiune, pretensiunea de stergerea iobagiei. Cà mane ajunse la Osiorheiu cuventulu lui Kossuth

si conchisele dietei unguresci in acestu obieptu, si secuii holbà ochii si se mirà de romani, ca acesti-a cà candu aru fi sciutu de necesitatea stergerei iobagiei si anca fara desdaunare din partea tieraniloru. Tenerimea sasa de langa tabla, deca se si presentâ in adunare, poftita fiindu de colegii unguri e secui, de si fû cuprînsa cu vivate lingusitorie din partea acestor-a: ea inse avù curagiulu si generositatea, câtu nici-de-cumu nu vrù se subscria petitiunea pentru uniune, dîcundu, ca ea (tenerimea) nu pote se face nimica de sene — fara scirea a loru sei de a casa, si cum-ca pe acést-a sunt jurati; — frumoasa solidaritate natiunale, demna de exemplu pentru ver-care alta natiune! — — Ser'a in 25. martiu tenerimea ungura e secuia se adunâ in sal'a Cancelariei, de unde se plece cu vro 200. faclii pe tote plateele cetatei cu flamuri natiunali spre serbarea acestei dîle mari. La acésta adunare tenerii unguri e secui tienura cuventari inspirate de ungurismulu celu mai ultraisticu, si intonara imnulu natiunale alu lui Petöfy: „ne juramu pe dumnedieulu unguriloru, ca sierbi mai multu nu vomu fi“ ¹⁾). Dupa-ce cantara acestu imnu si dupa-ce oratorii unguri nu se multiamâ in cuventarile sele a vorbire numai de patria si natiune unguresca, dara memorà neincetatu si pe dumne-dieulu ungurescu: — Samuele Porutiu, cancelistu romanu, fiindu provocatu de colegii sei romani, cari anca se

¹⁾ A' magyarok istenére esküszünk
Hogy rabok többé nem leszünk.

află de fața din curiozitate, 'și ceru cuventu, și că unulu, ce demaneti'a fù ascultatu cu placere de catra unguri — vorbindu intr'unu tonu pre-moderatu, capetâ vorba intre vivate: „fratiloru, dișe, pentru-ce pretendeti a fi tote numai unguresci, pentru-ce chiaru și dumne-dieiu ungurescu?, se dicemu și se juramu pe dumne-dieulu poporeloru!“ Aceste puține cuvente fura reindreptate prin celu mai teribile sgomotu e despretiu din partea unguriloru e secuiloru; éra ungurulu Urházy, care ducea rola de conductore alu tenerimei unguresci, se ițorse catra Porutiu, care stă razimatu de unu cuptoriu, și intr'unu tonu lingusitoriu 'i dișe: „*décadi dumnea-tea ai subscrisu uniunea, dumnea-ta acumu esci ungurulu concetatiune Porutiu* 1).“ — De aci plecâ tenerimea, de incungiurâ uditiele cetatei intre strigari neinceitate: se traesca uniunea! se traesca Kossuth! se traesca ungurii! Mai pe urma se suira oratorii unguri pe fontan'a cea frumosa dein medi-loculu piatiei și deacolo detunâ cuvente inflacarate catra multimea de giosu — strigandu cu tonu inaltu: „*Uniune au morte, se ne unimu cu tier'a unguresca, pentru-ca altmentre vomu perì* 2).“ Erâ vro doui din tenerii romani pre fontana, se uitâ cu retragere, câtu entusiasmu, câta inflacarare la unu poporu atâtu de micu pentru o cauza atâtu de ne-

1) „Hiszen ön alárta az uniot, ön már magyar ember Porutiu polgártárs.“

2) „Unio vagy halál! Egyesüljünk Magyar-országgal, mert másként elveszünk!“

dreapta, — 'i intrebâ Urházy, pentru-ce sunt asiã posomoriti, pentru-ce nu ieu parte la bucuri'a comune, pentru-ce nu cuventa si ei? éra ei amutira si nu sciura raspundere; anumele loru se topiã de dorulu entusiasmului natiunale, si anumele loru cuventã in aduncu, se intipuiã in alte adunari mai maretie, inspirate de unu spirétu mai dreptu, de unu entusiasmu mai santu — santu cà spiretulu universale din 1848, pe care nu tote poporele 'lu precepura: ei nu cuventara dara atunci, cuventarile si-le pastrara pentru adunarile natiunali dela Blasiu.

Spiretulu natiunale, ce insufletia pe tenerimea romana din Osiorheiu in acésta di, se pote cunosce din descrierea celoru intemplate in Osiorheiu in 25. martiu ¹⁾), candu unu teneru, dupa-ce descrie cele intemplate, provoca pe romani se misce pentru caus'a natiunale: „Petitiune din par-
„tea romanilor! acumu è tempnu pentru dum-
„nedieu! romanilor — acumu è tempulu! Nu
„mai intardiati, nu ve mai lasati in starea apu-
„cata de la mosi de la stramosi. Minutulu bine-
„venitu éca-lu. Cereti inainte de tote stergerea
„iobagiei fara nici-o desdaunare; cereti drepturi
„civili, politice; representatiune; cereti respep-
„tarea limbei vostre celei romanesci... Sermanii
„de noi! noue romanilor alta ereditate nu ne-a
„reмасu dela strabuni, fara singura, dara singura
„limb'a — acestu nepretiuitu tesauru alu natiu-
„nei romanesci... Limb'a fratiloru romani! as-
„cultati — limb'a — acésta limb'a stravechia,

¹⁾ Vedi Foi'a pentru minte etc. 1848. Nru. 13.

„in care Enea a salutat pe Lavinia, acésta limba
 „din diei provenitoria, cà si natiunea romana —
 „are o potere manina, fermecatoria, acésta limba,
 „care o asemena unu romanu cu unu monte, peste
 „care atâte sementii straine n'au potutu strabate,
 „cà se ne absorba, — acésta limba dulce, melo-
 „diosa o amati, o pretiuiti, o pastrati cà strabu-
 „nii nostri — mai pre-susu de tote; amorea, pre-
 „tiuirea limbei vostre se n'aibe margini — asià
 „o amati, câtu, candu veti mori, se mai remania
 „anca in voi o schintea, acésta schintea din urma
 „se fia limb'a, cu care dora ati potè atitià anca
 „o-data flacar'a vietiei in voi. Aceste-a si alte
 „asemeni se poftimu noi romaniloru! dela impe-
 „ratulu si dela dieta, si de buna sema vomu do-
 „bendi, ca pentru noi se lupta spiretulu tempu-
 „lui, care are potere mare; pentru noi se lupta
 „toti omenii cei buni. Fiti natiunalisti mari!
 „Candu vâ dice cine-vâ se fiti patrioti, spuneti,
 „ca natiunalistu romanu si patriotu in Transilva-
 „ni'a totu un'a si acea-asi insemneza, din ce ora
 „acea-a è asioma in politic'a Transilvaniei, ca fe-
 „ricirea acestei-a depende singuru dela fericirea
 „romaniloru. Asià aveti sperantia de unu veni-
 „toriu mai bunu, dara de natiunea vostra nici-o-
 „data se nu ve lasati, fiti romani, si credeti, ca
 „romanulu romanu debe se remania in eternu.“
 — De atari semtieminte natiunali erà incaldite
 animile tenerimei romane din Osiorheiu. Cu atari
 semtieminte natiunali cautà dens'a la demunstra-
 tiunile ungurismului. De si nu se dechiarase anca
 tenerimea romana din Osiorheiu, afara de vre doi

ensi, de-a-dreptulu in contr'a uniunei: ea inse erà pentru natiunalitate, si fiind-ca stingerea natiunalitatiloru erà unu carapteru esentiale alu uniunei, fara care uniunea nu erà uniune: asià uniunea erà batuta in anim'a ei si singuru prin sentiemintele natiunali.

LX. Tenerii romani de langa tabl'a regia din Osiorheiu, cà unii ce faceau parte insemnata a intielegintiei romane, 'si cunoscea prè-bine chiamarea, detorinti'a si insemnetatea sea pentru caus'a natiunale in aceste impregiurari extraordinarie. Diu'a si noptea petrecea in adunari si consultari seriose, ce ar' fi de facutu pentru romani? — In 26. martiu sér'a veni la Osiorheiu Nicolau Birlea dela Blasiu, nepotu alu episcopului, unu natiunalistu inflacaratu. Elu spuse, ca si „profesorii din Blasiu, impreuna cu tenerimea scolastica si alti intielegenti tienura eri, si tienu si acumu, conferentie, in cari se consulta seriosu, ce ar' fi de a se facere pentru natiune; cei mai multi sunt invoiti in punctulu natiunalitateri; ei vreu se scia, ce vreu si tenerii din Osiorheiu, cà se lucreze cu totii in consunantia.“ Indata se adunara ser'a toti cancelistii romani in numeru de vre trei-dieci ensi ¹⁾ la locuinti'a cancelistului Avramu Jancu. Entusiasmulu e unirea fratiesca condecorà adunarea acést-a si acumu cà totdeauna. Adunarea, dupa-

Motivarea
adunarei pe
Dumince'a
Tomei.

¹⁾ In Osiorheiu, unde se aflà pene in a. 1848 forulu judecătorescu alu Transilvaniei: *tabula regia judiciaria*, de si fura si mai nainte câte doui trei jurati romani prapticanti, daru atati romani n'au fostu niciodata cà in 1848.

ce ascultă cu multa bucuria din graiulu lui Birlea miscarile natiunali din Blasiu formă concludulu urmatoriu, că „pe duminec'a Tomei dupa pasci toti tenerii câti se afla in acêsta mica adunare cu toti cunoscutii loru civili e preoti, intielegenti e tierani pe cati 'i voru potè induplecà se se afle in Blasiu, unde aflandu-se mai multi se pota face pasii necesari in caus'a natiunale.“ Toti tenerii romani cu unu cugetu e cu o anima 'si redicara manile in susu e cu însufletire romana strigara: „ne juramu fratiloru! ca pe duminec'a Tomei prin focu si prin apa si prin tote periclele vietiei vomu conveni in Blasiu — nu numai noi, cì speramu, ca si altii, cari vreu salutea natiunei nostre.“ Dintre cancelistii, cari se aflà la acêsta adunare, insemnamu pe Avramu Jancu, Samuele Porutiu, Tordasianu, Tobias, Francu, J. Pinciu, Petru Rosca, Bota, Joane Margineanu, Vasiliu Vespreamianu, Alesandru Papiu s. a. s. a. — Intru acestu tipu „pe candu cati-và romani medità si se consultà intre sene in tacere, cumu s'ar' potè medilocl unu congresu nationalu recunoscutu si de guberniu si de ccelelalte natiuni, junimea nostra incaldita de santulu focu alu nationalitatei, razimata pe dreptulu de adunare (garantitu prin nou'a constitutiune austriaca si prapticatu in tiera dela 15. si 22. martiu) nu intardiiâ a motivà de-a-dreptulu o adunantia pe duminec'a Tomei la Blasiu“ ¹⁾.

LXI. Nicolau Birlea in cealalta di si properâ inderetru la Blasiu, unde duse fain'a adunarei pe

¹⁾ Gazet'a. Nr. 39.

duminec'a Tomei. Nici-o-data unu conclusu, spre a se potè cefectuare mai cu inlesnire, nu se potea face mai la tempulu seu. Chiaru in aceste dîle avea se plece tenerimea scolastica din Blasiu a casa pe vacatiunea de pasci. Profesorele de filosofia Arone Pumnulu folosindu-se de increderea care o avea la tenerime si carè o si merità pentru scientiele sele si insufletirea natiunale, scrie indata o prochiarnatiune chiamatoria la adunare pe duminec'a Tomei, o da in mâna la fia-care studente, se imprescia toti in tote partile tiei, latescu cà fulgerulu fain'a despre adunarea pe duminec'a Tomei.

Imprescia-rea tenerime scolastice din Blasiu prin tie-ra cu prochiarnatiunea lui Pumnulu chiamatoria la adunare.

LXII. In 28. martiu ajunse la Osiorheiu prochiarnatiunea din Sabinu in contr'a uniunei — tramisa de tenerimea romana din Clusiu. Acést-erà destulu, cà acumu totu celu ce mai avea vre-unu dubiu in obieptulu uniunei se se face celu mai inflacaratu luptaciu alu principiulu natiunale, si prin urmare, celu mai determinatu inemicu alu uniunei. Cu inceputulu lui aprile mai nici-unu juratu romanu nu se mai aflà in Osiorheiu. Ei se impartira cà apostoli ai romanismulu in tota tier'a. Si altmentre erà periclu a mai petrece in Osiorheiu; dupa 25. martiu tenerii romani din Osiorheiu, cari séu nu portà nici-o cocarda séu portà alta cocarda — nu unguresca, erà espusi celoru mai de giosu calumnii e despretiu.

LXIII. Totu in 25. martiu incepura misca- rile romane nu numai in Sabinu, Osiorheiu, Blasiu; dara si in Abrudu si Clusiu si alte parti. — In Abrudu, pene a nu se intorce anca Jancu a

Miscarile romane in Abrudu si in munte.

casa dela Osiorheiu, Joane Buteanu — renumi-
 tulu romanu e advocatu tienù adunari de romani
 in munte si-i insufletì pentru caus'a natiunale.
 Buteanu, cà unulu ce petrecuse in Agram, unde
 vedù de-a-prope cu ochii sî luptele cele generose
 ale croatiloru in contr'a ungurismului, cunoscea
 bine atâtu necesitatea garantièloru natiunali, câtu
 sî periclulu ungurismului. Buteanu anca din co-
 pilari'a sea studià nedreptatile unguriloru asupr'a
 romaniloru; anca cà studente in Clusiu facea pla-
 nuri cu colegii sei, in ce tipu ar' potè se scape
 gentea romana de suptu jugurile straine; dupa-ce
 se intorse din Croati'a se adoperà a convinge pe
 toti amicii sei despre periclulu ungurismului si
 despre modulu scaparei natiunalitateru romane; cà
 nobile in distriptulu Cetatei-de-petra fù unulu din-
 tre agitatorii cei mai energici, de se alesera de-
 putati dietali doi nobili romani la a. 1847. La
 a. 1848 strigâ de bunu tempu catra romani prin
 organulu Gazetei de Transilvani'a: „Dicu! a so-
 „situ tempulu sî pentru noi, se ne trezimu din
 „letargulu celu profundu, de nu voimu se ne pre-
 „facemu cu tempulu in altu dementu strainu si
 „se ne stingemu de totu de pe faci'a pamentului
 „in respectulu natiunale; ca cine nu è orbu pote
 „vedè, unde çintesce scopulu unoru patrioti ultra-
 „isti, cari numai asià socotescu, ca vâ fi tare pa-
 „tri'a nostra, déca tote elemintele natiunale le
 „voru contoplì intr'unu elementu. Asiadara anca
 „o-data ve provocamu: adoperati-ve si ingrigiti-
 „ve pentru binele natiunei vostre, si cine are ure-
 „chi de auditu se audia.“ — Cine-lu cunoscea in

persona pe fericitul Buteanu, debe se-si aduca a mente de anim'a cea inflacarata a acestui adeveratu romanu, de poterea spresiuniloru lui celoru ferbenti documentatorie de sinceritatea cea mai fidele a asertiuniloru sele, pentru cà se se convinga despre susu citatele cuvente inflacarate, ca acelesi erà scose din profundulu unei anime de romanu sagetate de periclulu ce-lu vedea curatu, unei anime, ce se topià de dorere, ca nu pote face si pe altii a vedere intocmai cà densulu periclulu natiunalitatei.

LXIV. Buteanulu, dupa-ce restaurâ dupa dreptate magistratele urbiloru din munte si dupa-ce puse in miscare animile romaniloru munteni, properâ la Clusiu, unde Florianu Michesiu, avocatulu romanu, incepuse de-o-data cu ungurii agitatiunile sele pentru caus'a natiunale in Clusiu si in tienutulu Clusiolui, impreuna cu Joane Suciuciu si cu tenerimea romana studiosa in scolele din Clusiu. Este demnu de mirare curagiulu acestoru teneri, cari aici in cuibulu ungurismulu celui mai fanaticu 'si batea jocu de ungurismu. Unu teneru studiante, din Sacele, Aprianu Maronianu auditoriu de filosofia, catra finitului lui martiu, candu entusiasmulu unguriloru nu mai avea margini, ser'a intre strigarile unguriloru de „*Eljen a' magyar*“ densulu strigâ „*Eljen az oláh nemzet*“ (se traesca natiunea romana); atunci ungurii lu injurara dupa datin'a lor forte uritu si-i amenintiã pentru acêsta a sea cutediare, in câtu fù `constrinsu a se departã cu iutime din glot'a ungresca; dara incuragiã pe colegii sei in romanismu

Miscarile
romanesi
in Clusiu.

si incepù a-i face pe unguri soleciti din partea romanismului. J. Hodosiu juristu nimica nu se sfiì a rumpe si a calcà publice in picioare cocard'a unguresca, cu care 'lu imbià ungurii. Acésta tenerime amblà in glote de cate trei-dieci si mai multi ensi pre plateele Clusiuului, se adunà la prot. J. Negrutiu e in gradin'a lui Haller, unde se consultà, cantà versuri e legeajurnale natiunali, precumu facea si ungurii. Ungurii se plangea cu amaritiune in contr'a acestoru demonstratiuni romanesci, cari nici de cumu nu erà auguriu fericitu pentru scopurile unguresci, bà anca si o parte din romanii cei mai betrani din Clusiu desaprobà insufletirea teneriloru romani. Acésta tenerime publicà unu articlu chiaru in jurnalulu ungurescu dela Clusiu „Erdélyi Hiradó“ — furiosulu aperatoriu alu uniunei; in acestu articlu „tenerimea romana din Clusiu ¹⁾“ batea cu mare dara drepta manìa o dechiaratiune din Sabiniu subscrisa „mai multi romani“, si publicata in acestu jurnal, in acésta dechiaratiune se acceptà uniunea in terminii cei mai sierbili in numele romaniloru; tenerimea in contra-dechiaratiunea sca strigà catra unguri: „quousque tandem abutere patientia nostra? pene candu veti mai abusà de patienti'a nostra? pene-candu de noi fara noi?“ Spunea mai incolo ca uniunea è o intrebatiune de vietia pentru romani, si romanii nici-de-cumu nu voru, cà se-i duca ungurii prin uniune la tier'a unguresca, fara a-i intrebà, numai cà pre

¹⁾ Articlulu erà subscrisu: kolosvári oláhi ifjuság.

vite; romanii vreu se aiba cuventu la acésta intrebare mare; in urma infrunta cu demnitate pe toti romanii cei sierbili, cari au nerusinat'a frunte a se dechiarà pentru uniune in numele romaniloru, ai caroru cei mai necredentiosi fii sunt ensisi. — In urma nu mai potura ungunii suferi manifestatiunile natiunali ale teheriloru din Clusiu: asià arestara pe Michesiu si anca vro doi studenti romani, precumu vomu vedè mai la vale.

LXV. Totu in 25. martiu se adunara si romanii din Brasiovu spre a se consultare asupr'a unei adrese in caus'a romanimei din fundulu regiù: acésta adresa ¹⁾ se si formulâ in 28. martiu; dara ea se nascù morta din caus'a unoru neintielegeri intre ensisi romanii. Déca si acésta adresa, ce erà se se dea magistratului sasescu din Brasiovu, si in care se rechiamà ecaretatea de drepturi politice si civili, erà numai unu ursoriu alu petitiuniloru de mai nainte in caus'a romana-sasa, bà acésta adresa cu atâtu erà mai rea si de câtu cele de mai nainte, in catu ea recunoscea „pamentu sasescu,” „constitutiune sasessa“; acumu pe pamentu si suptu constitutiune sasessa crà absurdu a pretendere ecaretate natiunale; dara brasiovanii nu stetera acì, cì adunandu-se in numeru de 400 romani, in fruntea loru avocatulu Joane Branu, mersera dreptu la cas'a cetatei, unde se aflà adunatu magistratulu, si antai'a ora dupa unu restimpu ce nu se mai tiene in memori'a omeniloru, spre nu puçin'a mi-

Miscarile
romanesce
in Brasiovu
la martiu o
aprilu.

¹⁾ vedi acésta adresa in Documentele justificative. VI.

rare si spaima a sasiloru, intrara in siedentia pene la mesa, si-si pretensera cu energia drepturile loru de ecaretate ¹⁾. Tote aceste miscari sunt unu documentu, ca romanii nu dormiã nicairi, cì indata e pretotinde precepura insemnetatea dileloru martiali.

Tenerimea, Intielegenti'a e poporulu romanu dela 25. martiu pene la Dum. Tomei.

LXVI. Dela 25. martiu pen' la 30. aprile — diu'a adunarei dela duminec'a Tomei — doue lucruri cuprindea mintile romaniloru din tota tier'a: discusiunea uniunei si adunarea romaniloru. Intieleginti'a discutea caus'a uniunei, tenerimea pe langa acèsta lucrà cu tote poterile in contr'a pedeceloru, ce le puneã guberniulu in contr'a adunarei dela dum. Tomei, care si ordinatiuni tramise la episcopolele romanesci in cautarea acèst-a, de le publicara in tota tier'a, cà se nu se adune romanii pe dum. Tomei; cì poporulu agitatu prin tenerime in tote anghiurile tierei nu cugetà la alta de câtu la dum. Tomei, dela care asceptà usiurarea sortei sele cei amare.

Calatorirea tenerimei prin tiera spre a chiamo pe poporu la adunare.

LXVII. Calatorirea tenerimei de-a-lungulu tierei te facea se-ti aduci a mente de calatori'a apostoliloru si de preconii romani, pentru-ca nicairi nu poti lege in istoria o insufletire mai mare, de cumu erà insufletirea acestoru teneri aprinsi de dorulu fericirei natiunei romane. Ei faceã adeveratulu servitiu alu preconiloru romani, anunciandu romaniloru pretotindene, „ca se apropia diu'a mantuirei si pentru-acea-a totu romanulu credentiosu se se afle pe duminec'a Tomei in Bla-

¹⁾ Gazet'a de Transilvania. 1848. Nru. 25. 30.

siu la adunare, că se tiena conseliu, cumu se scape natiunea romana din catenele strainiloru.“ — Romanii nu avea unu guberniu natiunale, care se conchiame poporul romanu la adunare spre a se consultare asupr'a indigentiiloru sele, ei nu avea unu episcopu consacratu intereselor loru, romanii nu avea cali, prin cari intr'unu momentu se dè de scire natiunei, ca a batutu or'a se se descepte, ca a venitu tempulu se se adune in campulu libertatei, se arunce vestmentele sierbitutei; organele loru natiunali erà tenerimea, tribunele, de pe cari vorbià, erà monumentele romane de pe tempulu lui Traianu, circulariele chiamatorie la comitiele romane erà vorbirile cele insufletite ale acestei tenerimi, ce calatorià chiaru cu periculu vietiei prin tota tier'a. Faim'a adunarei si strabatù intru adeveru in pucine dile si pene la locurile cele mai departate ale Ardelului, asià câtu n'ai fi aflatu unu anghiu in tota tier'a, in care se nu fia sciutu totu romanulu, ca se vâ tienè adunare natiunale in Blasiu la duminec'a Tomei. In tota tier'a nici-unu romanu nu vorbià de alta, de câtu de dum. Tomei, nu cugetà la alta, de câtu la merindea, cu care se plece. Publicarea decretelor guberniali prin tiera, prin cari se amenintia cu certare mergerea poporului la Blasiu, circulariele episcopieloru opritorie de adunare, persecutarile teneriloru predicatori ai romanismului, bataiele ce puneà solgabiraii pe romanii ce cugetà a plecare la Blasiu — necumu se-i fia pututu abatere dela propusu, cì anca mai vertosu

'i intarià in credenti'a lucrurilor, ce audisera dela apostolii romanismului.

Miscarile
e agitariile
unguresti in
contr'a ro-
maniloru si
adunarel.

LXVIII. Tota romanimea tota tier'a gemea. ungurii 'si nalucià periclu din partea romanismului; ei inse atâtu erà de fanatisati, atâtu de orbesce determinati pentru uniune: in câtu Wesselenyi orbulu credea, ca è destulu asupr'a romaniloru, cà se le mai cante éra, in jurnalele ungresci, calumniele de pe la a. 1831 e 1843: cum-ca romanii sunt rusolatri, daco-romani; totu acestu Wesselenyi, spre a cestigà pe romani in partea ungariloru, propunea in *Erdélyi Hiradó*, dupa mediloculu lui aprile, reducerea roboteloru la una di cu vitele, la doue cu palm'a (!); „jurnalulu *Erdélyi Hiradó* trentea la prochiamațiuni adresate „*contra turburatoriî poporului romanu*,“ amenintiandu-i cu cele 80 mii de secui, si spunendu-le, ca ungurii cu secuii e cu sasii nu se temu de numerosetatea romaniloru, si cum-ca acesti-a amusi se voru convinge de bunetatea uniunei si voru blestemare pe amagitori;“ — guberniulu apucâ alte mesuri: in 25. aprile incepù a publicà dreptulu statariu, mecar-ca nu se templase in tota tiera nici-o fapta din partea romaniloru, care se fia datu causa la atare mesura straordenaria; comisiunea de pace din Clusiu dede o prochiamațiune, in care amenintià romaniloru cu furci ¹⁾. Asiadara jurnalele amenintià cu secuii, comisiunile de pace cu furcile, éra guberniulu pe langa

¹⁾ vedi Organulu Luminarei. Nr. LXVIII. e Gazeta de Trans. Nr. 32. 34.

mandate peste mandate opritorie de adunare publică statariu și dregătorii subordinați se serviă cu alunulu. Pe langa tote aceste-a inse alta potere omenesca nu mai eră în stare de a impede care adunarea fara dora numai o noua calatoriă a tenerimei prin țieră, prin care se-si revoce invitarile facute.

LXIX. Intielegundu advocatii Florianu Mi-chesiu e Joane Buteanu e alti jurati de tabl'a regia, cum-ca guberniulu vre se impedece adunarea, mersera la Blasiu, că se faca svatu cu cei de acolo, cumu s'ar' putè inlaturare pedecele adunari. Ajungundu acolo se intielesera cu canonicii e cu profesorii, că se provoce pe episcopu se stè cu tota sinceritatea de caus'a natiunale.

LXX. Intr'acea-a guberniulu miscă tota petr'a spre a impedece acèsta adunare, la care lucru guberniulu n'avea dreptu numai asupr'a romaniloru în dilele dupa martiu, candu ungurii, secuii e sasii totu în adunari 'si petrecea. Cu tote aceste-a gubernatorele țierei comitele Joscfu Teleky, cumu intielese cu mediloculu lui aprile, cum-ca romanii cugeta a tienè adunare la duminec'a Tomei, indata intrebâ pre episcopulu dela Blasiu. Acest-a tramisc gubernatorelui prochiamațiunea lui Pumnul, în care se chiamă la Blasiu pe duminec'a Tomei toti protopopii din țiera de amendone riturile, luandu cu sene câte doi preoti și doi din poporu, din fia-care satu, tot-de-o-data episcopulu Blasiului, bine cunoscundu din relatiunile advocatiloru e juratiloru, ce se află în Blasiu, agi-tatiunea cca mare ce s'a facutu în poporu, scris

Advocati e jurati roma-ni mergu la Blasiu spre a se intielege despre adunarea romaniloru.

Intielegente între episcopulu dela Blasiu și gubernatorele țierei în caus'a adunari romaniloru.

gubernatorelui, cumca „nici-de-cumu nu afla cu „sfatu impedecarea adunarei, din ce ora este de „a se temere, nu cum-và prin acést-a amarindu- „se animile, se se abata la o alta cale straina cu „totulu scopului de mai nainte.“ Gubernatorele capetandu relatiunea episcopului nu urmâ sfatului acestui-a, cì „in conseliulu guberniale luandu-se „in consideratiune, cum-ca acésta adunare in im- „pregiurarile de fația ar' potè se traga dupa sene „urmari neplacute, demandâ amendouoru episco- „piloru romanesci, cà se opresca pe subordinatii „sei protopopi si parochi de a mergere la adunare, „ingrigindu totdeodata si despre acea-a, cà nici „deputati sateni se nu vina; indreptandu deodata „si pe oficialii magistratelor spre a facere dispu- „setiuni, cà protopopii si parochii se remana a „casa. Intemplandu-se totusi, cà pe langa tote „aceste-a adunarea se se tiena: cu scopu de a „preveni ver-ce urmare neplacuta, se pofți si su- „prem'a prefeptura de arme, cà se dispuna mili- „tia, si anca spre infrenarèa, de ar' fi de lipsa, „a atât-a glota de tierani, se dispuna din buna „ora militia de ajunsu in satele mai aproape de „Blasiu si a nume la Manarade si Hususeu e „alte sate vecine, éra comandantelui acestei mi- „litie se-i dè ordine, cà se stè in contielegere „necesaria cu oficialele cerculariu, ce-lu vâ esmite „la Blasiu comitele supremu alu Albei de giosu, „spre a impedecare consultatiunea publica si ne- „placutele ei urmari“¹⁾. —

¹⁾ Documentele justificative. VII.

LXXI. Curierii între Blasiu și Clusiu, între episcopu și gubernatorele nu mai încetă. Gubernatorele stă pe lângă oprirea adunării pe duminică a Tomei. Totdeauna înse se convinsese și despre aceea, ca animile romanilor în tota țară intr'atât sunt de agitate, în cătu nu e lucru cu sfat, e cu nepotenta a împedecare pe romani se nu țienă orisicare adunare. Guberniulu precumu și episcopulu dela Blasiu aru fi fostu mai bucurosi pentru unu sinodu, în care afara de preotime se se adune și vro cati-vă întielegenti civili chemati de episcopu și de protopopi; întielegenti'a natiunale înse cunoscea prè-bene plecarea cea mare a episcopului catra unguri, cunoscea prè-bine sierbilismulu protopopiloru atâtu catra episcopu cătu și catra unguri, scià și aceea, ca civilii ce aru fi chemati la unu atare sinodu prin episcopu și prin protopopi aru fi toti de cei unguriti, și cum-ca unu atare sinodu spre rusinea numelui romanu n'ar' face alt-ce-vă de cătu o multiamita unguriloru, cum-ca prin uniune tote dau romaniloru; deci natiunalistii stă pe lângă *adunare natiunale*, în care se fia reprezentatu și poporul în numeru însemnatu. Totdeauna tenerimea, ce se află în Blasiu, dechiară episcopului, ca ver-ce se faca guberniulu, adunarea la dum. Tomei nu se pote împedecă; acést-a e și prè-tardlu, pentru-ca poporul e paratu din tote partile a veni la adunare. Intr'aceea-a guberniulu, vrendu a împedecare adunarea dela duminică a Tomei, de alta parte ne potendu face că romanii se nu țienă nici-o adunare, și ne vrendu, fece romaniloru în locu de una adunare

Guberniulu da voia romaniloru do a se putè adunà pe unu altu oricare termen, nu la Dum. Tomei.

două adunări. Dreptu-aceia-a guvernului, după ce atât din relațiile episcopului și oficialilor, cât și din experiența de toate zilele se convinsese despre întrepeditatea mișcărilor a toată romanimea, dădea romanilor voia de a se putea aduna, — se înțelege că guvernul n-o făcea acest-a din bunăvoință față de romani, ci numai că se nu-lu judece lumea, sau precum zice însuși guvernul în o reprezentare a sa față de imperator: „că se nu se veda, că ar' vrea să închidă calea cerșitorilor pe cale dreaptă și legală față de romani și românilor: intimă episcopilor să amendeze riturile, precum-că li se lasă în voia de a-lu chema, spre consultare asupra unei petiții române, pe protopopii săi și pe orice-câte indivizi mai înțeleși ale națiunii române, pe unu altu, pe orice-care termen, ce însuși se-lu preface și se-lu face din bună oră cunoscutu guvernului.“ Această determinare a guvernului din 17. aprilie ajunsese în Blăși în 17. spre 18. aprilie noaptea prin unu cursier extraordinar.

Conferințele de la Blăși și Săbiu pentru din'a și locul adunării națiunii.

LXXII. Cumu sosit la Blăși acestu intimat guvernial: îndată începura aci de nou conferințele între avocații și jurații, ce erau în Blăși, și între consistorialiști și episcopu asupra defigerei zilei adunării. După cumu vedem, guvernul dă voia de adunare, numai nu pe duminică a Tomei; de aci usioru se putea întâmpla, că, defigându-se altu termen pentru adunare, poporul, pornit la cale pe duminică a Tomei, se se afla înșclatu. Deci avocații propunea, că diu'a adunării se se pună pe luni sau marți după du-

minec'a Tomei, cã intru acestu tipu se se facea destulu si poftei guberniului de a nu suferi adunarea la duminec'a Tomei, si poporul anca se nu facea calea lunga indesiertu. Ei! dara acei-a, cari nu doriã nimica mai ferbinte cã compromiterea natiunalistiloru inaintea poporului, in sperantia, ca adunarea motivata pe dum. Tomei se vã impiedecare atãtu prin diregutoriele dinafara cãtu si prin militia — fiindu de lipsa —, lucrã cu tote poterile, cã adunarea, incuviintiata acumu de guberniu, se se chiamo pe unu termenu cãtu mai departatu de dum. Tomei; prin acẽst-a, pe langa compromisiunea natiunalistiloru inaintea poporului, mai sperã anca doue lucruri de urmari triste pentru romani: *antãiu*, ca in atare casu se vã putẽ mai usioru impiedecã poporul dela adunare, si asiã adunarea, in forma de sinodu compusa numai din preotĩme si orecãti-va intielegenti civili suptu influentia episcopesca e ungresca, nu vã pasire la neci-unu pasu determenatu natiunale, — a dou'a, cei-ce propunea punerea termenului adunarei pe 21. maiu, sãu, deca s'ar' putẽ, si cevasi mai tardiu — acei reu-voitori ai romaniloru, sciindu ca diet'a storsa de unguri se vã tienẽ in 29. maiu sãu cumu se vorbiã pe atunci chiaru in 21. maiu, sperã, ca deca cum-va s'ar intemplã, cã adunarea romana se se dechiare in contr'a uniu-nei, ce ei altmentre dela o adunare, cumu si-o intipuiã, nu asceptã — acẽsta dechiaratiune dupa dieta, post festa, se nu aiba nici-o valoare. Intr'aceea-a advocatii si juratii nici de cãtu nu se putura intielege cu episcopulu intru defigerea dilei

adunarei, pe langa tota intrepunerea canonicilor, cu distinctiune a canonicilor Ratiu e Cipariu, si a profesorilor, cari cu multa caldura imbraciosiara caus'a nationale si mergea totdeauna impreuna cu avocatii la episcopulu la tote conferintiele; intr'o conferentia de dupa mediadi in cas'a episcopului canoniculu Cipariu mai alesu si profesorele Pumnulu combatea pe acei-a, cari propunea 21. maiu de diu'a adunarei, cu acésta oca siune episcopulu le aruncâ nesce cuvente, din cari ar' fi pututu cineva inticlege, ca acesti-a ar' venà episcopi'a, care cuvente tocm'a n'avea locu, ca-ci acesti barbati amblà dupa natiunalitate, nu dupa episcopia, pentru-ca bene-scià, ca romanii n'au lipsa de doi episcopi pentru Blasiu, fiindu a uneri doi si pentru tota tier'a pre-multi. — Avocatii e juratii, vedendu ca aici nu se potu inticlege, plecara la Sabiniu impreuna cu prof. Pumnulu e Grindeanulu. Janculu anca chiaru atunci venise la Sabiniu. Fiindca nu sosise anca episcopulu Sagona dela Carlowitz, se tienura conferentie cu consistoriulu, cari fura decorate de rezultate fericite. In o siedentia e conferentia tienuta in consistoriu se *desipse de diu'a adunarei natiunali 15./3.* maiu e Blasiulu locul adunarei. In cealalta di se reintorsera avocatii la Blasiu, unde episcopulu anca se invoì in urma la acestu termenu. Diu'a desipta se fece cunoscuta guvernatoarei.

LXXIII. Acì insemnamu, ca guvernatoarele in intimatulu seu catra episcopi, in care concese in principiu adunare romanilor, in inveluel'a lucrurilor de atunci 'si uitase de prapticarea cunos-

cutului principiu: *divide et impera*, elu scrise numai: se chiamati pe protopopi cu vercateva individe mai intielegenti, dara nu fece si aceea disputiune, cà neunitii se se adunc la Sabinu e unitii la Blasiu. Romaniloru nu le trecea prin capu acestu separatismu, ei vrea se aiba adunare nationale intr'unu locu, unde nu vrea se luere de unire seu neunire relegiosa, cà de scaparea victici politice a natiunei intregi. Inainte de adunarea nationale cu ver-câteva dîle indesiertu se incercâ guberniulu, precumu vomu vedè mai la vale, a face cà romanii se tiena adunarea in doue locuri dupa confesiune.

LXXIV. Consistoriulu episcopescu din Sabinu, in nefinti'a a casa a episcopului, anca 19./7. aprile, éra episcopulu din Blasiu in 21./9. aprile publicara in diecesele sele cerculariele chiamatorie la adunare la Blasiu pe 15./3. maiu; totdeodata, in urma de decreteloru guberniali, oprindu strinsu adunarca pe duminéc'a Tomei ¹⁾.

Cerculariele chiamatorie la adunare.

LXXV. Dupa aceste rezultate, advocatii si ceialalti natiunalisti, ce venisera la Blasiu spre a se intielege cu episcopulu, se departara e tra casa, determinati a se intorce éra pe duminéc'a Tomei. Pe Michesiu avocatulu, dupa-cc se intorse a casa dela Blasiu, mercuri dupa pasci 'lu arestar ungurii in Clusiu, fara se-i afle vre-o culpa intemeiata. In cealalta di mai arestara anca ver doi studenti. Cesti din urma scapara; éra Michesiu, martirulu romaniloru, suferi in prinsoria dela

Arestarea lui Michesiu ad-voeatulu.

¹⁾ Documento justific. VII.

Pasci pene la adunarea din Septembre: asià nu putù fi facia la adunarea dela dum. Tomei si la cea din 15. maiu — dïelele doririloru romane.

Conferintie
in caus'a ro-
mana la Bra-
siovu.

LXXVI. Pene candu tenerimea alergà prin tiera spre a invetià pe poporu si a-lu chiamà la adunare, si pe la Blasiu si Sabiniu standu de capii clerului cà se pasesca mai iute si cu mai multa insufletire in caus'a natiunale: alti romani se intielegea in tote partile asupr'a causei natiunali, care crà se se determine peste puçinu in congressulu natiunale. Intre celalte sunt insemnate conferentiele romaniloru din Brasiovu: la traptarea causei natiunali in Brasiovu in diu'a de pasci fù de façia si Simeone Barnutiu; se invoira in punctulu natiunalitatei si protestulu in contr'a uniunei; se intielesera totdeodata si despre acea-a, cà la adunarea natiunale se se chame si romani din Banatu si dela Tisa si cu distinctiune se se chame Murgu spre a fi presedente adunarei natiunali. Popazulu se insarcinà se-i scria. Despre acést-a se intielesc Barnutiu preste puçinu la duminec'a Tomei si cu Cipariu, care inse de mai nainte capetase si scrisoria dela Murgu, in care 'i promitea, ca vè veni la adunare. Se scrise si la romanii transilvani din principatele romane: se propreze a casa si se ajute caus'a natiunale.

Aceste-a sunt miscarile romaniloru pene la Duminec'a Tomei, si mesurile ce se luà in cautarea loru din partea guberniului provinciale: — avemu de a mai grai puçinu despre cancelari'a de curte.

LXXVII. Cancelari'a de curte, ai carei membri erà omenii cei mai despretiuiti si unghisiti chiaru in ochii unghurilor, si obieptulu batjocurei publice in tote cetatile unghuresci —, candu acumu tota lumea, si imperatii, se conformà dupa impregiurarile cele imperioase, numai acésta cancelari'a, pene-ce cadù peste puçinu, se' intipuià totu in tempulu ante-martiale. In 3. aprile cancelari'a de curte, care in fapta erà guberniulu Transilvaniei, demandâ publicarea cerculare a urbariului. Dara guberniulu de tiera reportâ cancelari'e in 17. aprile, ca „cercustantiele de façia nu suferu a publicà cerculare in obieptulu urbariului.“ De acestu lucru i parù forte reu cancelari'e de curte si dîce: ca *memoratulul rescriptu din 3. aprile in totu casulu debea publicatu.* In 17. aprile facundu guberniulu provinciale representatiune la curte despre miscarile romaniloru, despre cugetulu acestor-a de a se adunare pe duminec'a Tomci, despre dispusetiunile ee a facutu spre a impedece acésta adunare etc.: cancelari'a de curte fece, dupa datena, propusetiune la imperatulu, in care dîce: „ca pe langa aprobarea dispusetiuniloru celoru prevede, ce a facutu guberniulu amesuratu „impregiurariloru moderne, acestui-a ar' debè se „i se mai rescria, cà la intemplare, cându ar' intielege, ca locuitorii romani, pe langa tote aceste-a, facu petitiune, séu ca dora au sî facutu, „asià se indrepteze lucrurile, cà acca petitiune se „se dea in man'a episcopului unitu, cà apoi aceste-a se o infaçiosieze staturiloru e ordiniloru spre „cuyenit'a pertraptatiune, cà intr'acestu tipu se

representatiunea cancelari'i de curte la imperatulu in causa romaniloru.

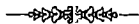
„se impedece darea petitiunei prin deputatiune
 „numerosa, care lucru, fara acésta mesura, usioru
 „s'ar' potè intemplà si pote ca prin acést-a s'aru
 „turburà si pertraptatiunile. De altmentre semnele
 „acestei miscari dau documentu luminatu, cum-
 „ca spiretulu nemultiamirei moderne a petrunsu si
 „in poporulu romanu, care face partea mai mare
 „a locuitoriloru Transilvaniei, si acestu spiretu de
 „nemultiamire cu atâtu mai mare solcetime de-
 „scepta, cu câtu è mai certu, ca atari miscari si
 „incercari pe di ce merge totu mai afunde rade-
 „cini prindu si mai alesu la omeni rudi si fara
 „nici-o cultura sunt incerte. Si cu tote ca pri-
 „veghiarea de pene acumu, despusetiunile cele
 „provede si cunoscut'a intieptiune a gubernato-
 „relui regescu ne dau sperantia intemeiata, cum-
 „ca se vâ tienè dupa potentia pacea din la-intru
 „a acestei tieri de nu vâ urmare nici-o erum-
 „pere turburosa: totusi, fiind-ca nu se potu pre-
 „vedè casurile ce sunt cu putintia: acésta prè-
 „umilita cancelaria de curte è de acca prè-umilita
 „parere, cum-ca in impregiurarile de façia ar'
 „conferi prèmultu spre compunerea si tienerea in
 „pace a animelor, déca s'aru ascurare de bunu
 „tempu locuitorii romani — si mai alesu ne-uni-
 „tii, cari pene acumu au fostu restrinsi in usu
 „prerogativelor celoralti cetatiani — despre cu-
 „getulu parintescu alu maiestategi vostru de a le
 „usiurare sortea si de a-i redicare la statulu le-
 „gale; deci acestu prè-umilitu dicasteriu de curte
 „cutedia a propunere cu umilintia, cà de tempu-
 „riu se se provoce diet'a fiitoria in legatura cu

„propusetiunile regesci prin unu rescriptu regescu
 „separatu, care câtu se pote mai curendu se se
 „cuminece și cu guberniulu regiu —, că se nu
 „intardie a face sfatu si provisiune salutare de-
 „spre ecaretatea drepturiloru poporului romanu cu
 „ceialalti cetatiani ai Transilvaniei, si mai alesu
 „despre asiediarea urmatoriloru credentici ne-unite
 „in statulu légalu alu celorlalte patru relegiuni
 „recepte, si facultarea loru la impartesirea din
 „tote drepturile ce sunt concese celorlalte confe-
 „siuni; dara *in sîrulu propusetiuniloru regesci se nu*
 „*se spuna acésta ecaretate respicatu cî impletecitu*“¹⁾.

LXXVIII. Din acestu documentu se cunosce grigea cancelariei de curte de a oprire pe romani că se nu amble ei in caus'a loru, cî se o lase éra numai episcopiloru, dupa daten'a vechia, de cari ei mai usioru se potea mantui intr'unu tipu séu altulu, de câtu de poporu. Mai insemnamu tonulu celu despretiutoriu despre ruditatea romaniloru, a carei ruditati culpa nu zacea pe a altor-a cî numai pe anim'a acestoru unguri si in barbari'a legiloru unguresci, — si pe langa tote aceste-a, vomu vedè peste puçinu, déca s'a tienutu, nu la adunarile marcali cele plene de barbarii ale aristocratiloru unguresci, cî déca s'a tienutu vre-o adunare de poporu in ver-care parte a Europei — documentatoria de cultura mai adevérata, de cumu au documentatu adunarile romaniloru dela duminec'a Tomei si din 15. maiu! — In urma, a carui anima nu se vâ implè de amaritiune, le-

¹⁾ Documente justificative, VII.

gundu propusctiunea cancelarici de curte despre ecarctatea romanilor, in care se dice, că *se nu se spuna respicatu*, ca și romanilor anca debe se se dè acelesi drepturi, cari le au și alte natiuni din tiera, cì numai se se aicpte cu nesce vorbe, cari se potu trage si într'o parte si într'alt'a! — — Acesti-a erà consiliarii imperatului, acestia calumniatorii romanilor la inaltulu tronu de cate ori s'a vaeratu vre-o anima de romanu de dorerea apesarei e de dorulu scaparei din sierbitute! Pene candu totu strainii se porte grigea romanilor?!

CAPU III.

Adunarea romanilor dela duminec'a Tomei. Relatiunile comisariloru despre adunare. — Gubernatorele tierci merge la Sabinu dupa adunare. Calumniile, amenintiarile, persecutiunile romaniloru diu partea ungariloru in urm'a adunarei dela dum. Tomei.

Precumu amu mai insemnatu, vrendu guberniulu prin episcopu si prin oficialii sei se impedece adunarea romaniloru dela duminec'a Tomei, si vrendu a face alt'a, si nevrendu — fece romaniloru doue adunari. Adunarea dela duminec'a Tomei, prochiamata in tota tier'a prin energi'a cea nespusa a tencrimei, potere omnesca nu era in stare se o impedece. Acésta adunare, pe langa tota oprirea cea violenta a guberniului, o tienura romanii in poterea dreptului firescu e la esemplulu celorlalte natiuni din tiera, caroru nu le oprîa guberniulu tienerea de asemeni adunari: adunarea din 15. maiu, incuviintiata e autorisata si de guberniu, se tienù apoi si in poterea concesiunei guberniali.

Insemneta-
tea adunarei
dela dum.
Tomei pen-
tru caus'a
natiunale.

LXXIX. Adunarea dela duminec'a Tomei fù de unu folosu nespusu pentru caus'a natiunale. Fara acésta adunare nu se potea de buna ora in-formà poporul asupr'a indigentiloru sele: fara acésta adunare nu venià poporul la acca insufle-tire natiunale, care s'a aprinsu intr' ensulu prin acésta adunare, nici nu castigà increderea in po-terea propria: poporul remanca in nepasare, in necunoscinti'a impregiurariloru de façia, orbecà fara nici-o direptiune si erà preda intrigeloru straine; fara acésta adunare poporul nu apucà a-si cunoscere omenii sei, éra natiunalistii cei ade-verati se lipsea de razimulu poporului, asià câtu adunarea din 15. maiu nu se potea tienè cu cu-veninti'a cu care s'a tienutu; se nu prevenià adu-narca romaniloru dela duminec'a Tomei: aduna-rea natiunale din 15. maiu se improvisà fara ni-ci-o preparare: atunci poporul nu potea se vina la acésta adunare, èi venià numai preotfimea cu vro cati-và intielegenti civili: romanii se sfasià in partite, si acci romani, cari nu erà jurati a ur-mare orbesce planuriloru unguresci, fara poporu — erà in mare periclu despre partea unguurilor, si asià adunarea din 15. maiu curgea numai in interesu ungurescu.

LXXX. Bine le prevedea aceste-a toti na-tiunalistii, pentru acea-a nici opusetiunea cea ne-drepta a guberniului, nici opusetiunea antinatu-nale a romaniloru, cari tienea cu unguurii, nu-i aduse intru nici o confusiune. Ei cunoscea voiea cea neinfranta a poporului, care, pe langa tote pedecele puse de guberniu, de pe banc'a szolga-

biraului curea la Blasiu ; erà trase podurile de pe Muresiu si Somesiu, si poporul trecea ap'a cu notulu si-si continuà calea la Blasiu. Natiunalistii deaba se urmeze esemplulu acestui poporu insufletitu, si se nu se uite nici la unu periclu, cì se mergea sù ei la Blasiu, cà se nu lase poporulu fara conductori scù chiaru suptu conducerea acelor-a, cari tienea cu ungurii in contr'a interese-loru romane. — Ungurii impreuna cu partit'a un-guresca (romanii, cari tienea cu ungurii) anca cercà tote mediloecele de a impedeccà adunarea: unii cu bun'a spunea poporului, se nu mergea la Blasiu, ca acumu nu se tiene nici-o adunare, ca-ci acci-a, cari l'au chiamatu, au pusu adunarea pe 15. maiu, si atunci se voru adunà numai popii cu cei mai invetiati spre a se consultà despre binele lui; altii 'i amenintià si-lu persecutà; gu-berniulu ordinâ prin prefetur'a armeloru militia impregiurulu Blasiului pe duminec'a Tomei, cà se sparie pe poporu de a se adunà, si de s'ar' adu-nà, se-lu imprescie; ungurii si ungurittii impres-ciara in tote partile totu genulu de faime minci-nose: ca la Blasiu sunt adunati soldati secuesci; déca voru mergere cancelistii si avocatii la Bla-siu pe duminec'a Tomei, pe acesti-a 'i voru spen-durà, in poporu voru impuscà; cum-ca curtea episcopului è plena de unguri, de tunuri, si ce-larele sunt plene de pulbere de pusca, si in Bla-siu au redicatu furci si alte asemeni scornituri latira in tota tier'a; — fiindu eu joi inainte de duminec'a Tomei a casa si sosindu si pe la noi pe campia aceste faime inspaimentatorie — am'

Faimete
respandite
prin tiera
spre a spa-
rià pe roma-
ni de a se
adunà.

tramisu unu omu la Blasiu , care intorcundu-se vineri noptea spre sambata a casa , 'mi aduse o scrisore dela prof. Pumnulu, in care-mi sciea despre tote aceste si alte mai multe maestrii ale partitei unite cu ungurii spre a impedeà adunarea. Ei adeca bine scia tendentiele natiunalistiloru, ungurii i uria cà atari, éra episcopulu din Blasiu 'si intipuià intr'ensii nisce omeni, cari numai de acea-a vreu se se adunc la Blasiu pe duminec'a Tomei, cà se-lu scota pe densulu din scaunu; anca inainte de duminec'a Tomei se dechiarâ avocatiloru ce se aflà atunci in Blasiu: ca de voru tienè adunare la duminec'a Tomei, densulu indata se vâ departare din Blasiu, — pe semne episcopulu 'si aducea a mente de music'a de pisici, de spartulu ferestriloru, de alungarea ministriloru si de alte minuni dintr'alte tieri, a caroru imitatiune romanii o considerà nedemna de romanu. Ungurii si partit'a unguresca nimic' nu doria mai ferbinte de câtu acea-a, cà déca nu voru potè impedeà pe poporu dela adunare, celu puçinu natiunalistiloru se le taie calea de a potè merge la Blasiu, cà asià sòsindu duminec'a poporulu la Blasiu si ne-aflandu-i acolo pe omenii sei se-lu traga pe poporu in partea loru.

Poporulu se
aduna din
tote partile.

LXXXI. Duminec'a Tomei erà aci, si poporulu curea la Blasiu glote din tote partile.

Poporulu se asedia in satele de langa Blasiu, si emisarii partitei unguresci 'lu sfatuià se se intorca a casa ca nu è nici-o adunare, 'lu sparia nu numai cu secuù, dara sì cu furcile, pe cari dicea, ca sì stau spendurati cutari si cutari can-

celisti. Poporul stă fara încredere intru o îndoielă intristatorie.

Din tote aceste faime singuru aceea-a eră adeverata, ca în curtea episcopului eră adunati mai multi oficiali unguresci, pe cari i tramise guberniulu, că se impedece adunarea, si cum-ca pe 28. aprile (vineri) sosise la Bucerde o compania de infanteria dela Alba-Julia, si pe 29 se asceptă la Sancelu o centuria de dragoni sabaudiani. Dara acést-a, si mai alesu celelalte faime mincinoase cu scopu respandite, fura de ajunsu, că întieleginti'a se se sparie a se apropiă de Blasiu; pop'a Si-meone Balintu dela Rosi'a venise la Blasiu, dara sambata se si departă în urm'a infricariloru episcopului: în diu'a urmatoria cea maiestosa ascultă cu dorere dintr' unu satu vecinu strigarile de bucuria ale poporului adunatu; sambata ser'a toti întielegentii natiunalisti din Blasiu se departara de acî în satele vecine, unde asceptă cu îngrijiare ce vâ se aduca diu'a de mane, nici nu se întorsera pene în cealalta di catra 10 ore. De atât-a frica si îngrijiare se implusera tote anemele pentru diu'a urmatoria, în care toti 'si naluciă începutulu unei catastrofe sangerose; inemicii credea séu se facca a credere, ca tota adunarea n'are altu scopu, de câtu se scota pe episcopu, se-i derime curtea, se se scole apoi asupr'a proprietariiloru, cari lucruri nu trecea prin capulu romaniloru.

Millta împregiurulu Blasiului.

Spalm'a întielegentiel din Blasiu.

LXXXII. Dumineca demanetia pene în diua se asiediara veghiatori pela capetele plateelor ce aducu în Blasiu, cari eră insarcinati a reinol ro-

maniloru, ce venià la adunare, tote mintiunile de mai nainte, cà prin aceste mintiuni parte lingu-sitorie parte infricatorie se nimicesca adunarea.

Duminic'a
Tomel, de-
maneti'a.

LXXXIII. Des-dedemanetia se aflà in pia-ti'a Blasiului langa seminariu o glota de vro 30 romani. Intre 5 — 6 ore unu profesore din Bla-siu de partit'a ungresca se da pe langa densii si se adopera in totu tipulu a-i face se se intorca a casa. Atunci unu cancelistu, care sosise noptea in Blasiu si anca numai singuru se aflà la adu-nare din partit'a natiunale, esì indata la glot'a de omeni si-i invetia: „stati pe locu, n'ascultati de mintiunile inemiciloru, nu ve temeti nimicu, aci suntemu si noi, cari v'amu chiamatu.“ Indata se departara veghiatorii asiediati pe la capetele stra-deloru, cari menà pe omeni a casa, se tramise dupa glotele, ce plecà catra casa, cà se se intorca la adunare. Poporulu ascultà de cancelistu, si venià multime din tote partile.

Unu cance-
listu ese la
poporu pene
in diua in-
demnandu-
lu se stè la
adunare.

Stratagem'a
soldatiloru.
Cuventulu
cancelistu-
lui. Retra-
gereã solda-
tiloru.

LXXXIV. Dupa acca-a incepura cuventarile, de pe petr'a besericeii catedrali, catra poporu, alu carui numeru crescea po totu minutulu: candu de o-data se punu in siru soldatii inaintea bese-riciei la provocarea oficialiloru civili, cari erà tra-misi spre a impededà adunarea. Atunci numitulu cancelistu se suie pe petr'a catedralei si striga catra poporu: „Nimicu se nu ve temeti fratiloru! cu noi este dumne-dieu, cu noi dreptatea, sun-temu credentiosi ai imperatului si vremu dreptate, vremu pace. Se traesca imperatulu! se traesca na-tiunea romana! Voi sunteti poporulu, si credeti-mi, de ascultati de noi: glontiele pusciloru nu

potu se petrunda in voi.“ Aceste cuvinte, intreprupte de entuziasmulu celu sgomotosu alu poporului, atat-a curagiu insuflara omeniloru, câtu nu s'aru fi miscatu din locu nici la impuscaturile soldatiloru. Soldatii anca, invingundu-se din aceste si alte asemeni cuvinte de spiretulu si tendenti'a adunarei, stetera nemiscati intr'a loru pusetiune.

LXXXV. Se continuara invetiaturile cele insufletite catra poporu: „salutandu-lu o-data dupa atâte secle, aducundu-i a mente de inceputulu celu gloriosu alu romaniloru, de patemile si jugulu celu de feru, suptu care au gemutu, atâtu amaru de tempu, ei cea mai numerosa si cea mai vechia natiune a tierei; imbucurandu-lu, ca a batutu or'a mantuintiei, unu spiretu cerescu, spiretulu libertatei universali a desceptatu pe tote sementiile Europei, acel-asi a ajunsu si la noi, si ne striga, se ne desceptamu din somnulu celu de morte, se aruncamu vestmentulu sclaviei, se sfermamam catenele sierbitutei, se nu damu de rusine pe strabunii nostri cei mari, cari si ensisi ne striga din morminte pe totu pasulu, unde damu de urm'a monuminteloru gloriei loru — se nu damu de rusine numele romanu, se-lu facemu cunoscutu in tota lumea, se-lu facemu éراسi nume de gloria e terore barbariloru din seclulu 19. Noi ne-amu adunatu frati romani! cà se damu de scire celorlalte natiuni din tiera, cari au domnitu pene astadi preste noi pe nedreptulu, ca sierbi mai multu nu vremu se finu, ca vremu se finu liberi, noi nu vremu se domnimu preste altii, dara nici nu vomu mai suferi, noi cei mai numerosi si mai

Invetiaturile
catra popo-
ru de pe pe-
tr'a beseri-
cei catedrali.

vechi locuitori ai tiei, că se se mai face vre-o lege în această a noastră țară — fără știrea noastră.“

Insufletirea
poporului,
încrederea
lui către
conducători.

LXXXVI. Aceste cuvântări înflăcărâte atât a însufletire inspiră poporului, alu cărui număr din ce în ce se măria, e atât-a încredere către conducători, cătu, cu tote că la provocarea acestora totu eră cu manile goale, dară ar' fi fostu parat la tempu de lipsa a stă față cu ver-ce periclu. Romanii nu eră dedați a vedè romanu în omulu îmbracatu în vestminte venete: bucuri'a lui eră înalta acumu, vedendu pe învetații romaniloru, că nu se rusineza, că se mindrescu cu numele celu strălucitu de romanu.

Venirea comisariloru
ungurești
în adunare.
Vorbirile loro.
Răspunsulu poporului și conducătoriloru.

LXXXVII. Încrederea cea nemărginită ce o avea poporulu către omenii sei, se vedu mai alesu atunci, cându comisarii ungurești, însărcinați cu spargerea adunării — Fosztó Menyhardt și Miksa János, celu d'antăiu jude primariu (Föbiró), alu doile vice-comite (alispány) ai comitatului Albei de giosu — între 9 — 10 ore înainte de media-di venia din curtea episcopului, unde se ținea consiliu în ce tipu s'ar' pute sparge adunarea, și cu decretelile guberniali în mână se apropiă de adunare, că se provoacă în numele guberniului pe conducători e pe poporu, că se se duca a casa. Cându se apropiă comisarii ungurești de adunare, poporulu întrebă pe omenii sei: „lasă-i-vă se venia?“ conducătorii i dăseră: „lasăți-i, cuprindeți-i cu cuminția, și-i ascultați ce voru dice.“ Venindu ungurii în adunare, poporulu le făcea locu, dară cându poftira se vorbeșcă cu un tribunu al poporului: poporulu nu-lu lasă pe acest-a se se apropie de

unguri. „Lasati-me fratiloru se me intielegu cu densii.“ „Se te intielegi domnule, dara nu te apropià tare de densii, nu te increde loru nici aicea, noi 'i cunoscemu mai bine, suntemu patiti.“ Penece se intielese tribunulu cu ungurii in limb'a romana in departare de vro siese pasi: poporul 'lu tienca de bracie, pentru-ca se temea nu cum-và se fia intielesi ungurii cu militi'a, cà se aresteze pe conductori. Ungurii au vrutu, se lega decretele guberniali, prin cari se oprià adunarea, poporul inse nu voi se le asculte, fiindu publicate in tiera de mai nainte. Tienura ungurii cuventari catra poporu in limb'a romana: „cà se fia ascultatori, se nu turbure pacea publica; 'lu provocara in numele guberniului, cà se se departeze a casa, ca và fi alta adunare in 15. maiu, candu din invointi'a guberniului và chiamà episcopulu pe protopopi si pe cei mai invetiati ai romaniloru, cà se se sfatuesca despre binele loru; dupa acea-a spusera ca ungurii vreu binele romaniloru; ca iobagi'a se và sterge, ca-ci se và unì tier'a Ardelului cu tier'a ungresca, si atunci romanii voru fi asemeni unguriloru.“ Ca-ci audì poporul de unirea cu tier'a ungresca, indata incepù a strigà cu o gura: „*nu ne vindemu tier'a*, nu vremu se scimu nimic' despre unirea ce vreu se o faca domnii fara scirea romaniloru, noi vremu inainte de tote se fimu liberi in tier'a nostra, cà sierbi nu potemu face invoieli cu tieri straine, dupa-ce vomu fi liberi — natiune libera, vomu vedè apoi cu ce tiera ce unire avemu de a face, si iobagi, ne juramu, mai multu nu vomu fi, ori

voru sterge domnii iobagi'a ori nu; si de dusu nu ne ducemu a casa, cì ne adunamu si ne sfatuimū si noi, cumu ve adunati si ve sfatuiti dumnea-vostra ungurii — far' se ve impedece guberniulu; apoi ne tememu, ca dumnea-vostra, déca ne vomu departà noi din Blasiu numai asià, veti prinde pe domnii nostri; pe 15. maiu anca vomu veni la adunare." In acestu intielesu vorbì catra comisarii ung. si unu tribunu alu poporului in numele acestui-a: „poporulu s'a adunatu in pace; se vâ consultà in pace; guberniulu se vâ convinge, ca soldatii n'au fostu de lipsa; guberniulu nu pote se impedece numai pe romani dē a se consultà intre sene, éra pe unguri, secui e sasi se-i suferia.“ — Asià se intorsera comisarii inde-retru in curtea episcopesca, fara a-si potè pleni misiunea, pentru care erà tramisi.

Invetiaturile
tribunilor
catra po-
poru.

LXXXVIII. Dupa acést-a incepura éراسi de pe petr'a bésericeii ¹⁾ cuventarile de invetiaturi politice e natiunali catra poporu. Oratorii comendà credentia catra imperatulu; poporulu strigà: se traesca, se traesca imperatulu Ferdinandu, — comendà pacea; poporulu se promitea: ca asupr'a nimerui nu vre se se scole, vre numai se se faca dreptate si romaniloru, — oratorii 'lu mangaià, ca iobagi'a se vâ sterge, éra poporulu strigà in-altú: „sierbi nu vremu se mai fimu, mai bucurosi vomu muri de câtu se mai fimu supusii si ingrasiatorii strainiloru in tier'a nostra“, — ora-

¹⁾ asià se numià de comunu incinsetur'a estradei dinaintea catedralei.

torii rugà pe omeni, cã se mai lucre domniloru pene ce se vã sterge iobagi'a preste puçinu pre cale legale, nu ca dora aru fi detori — detori n'au fostu nici-o-data —, cì pentru cã se veda lumea, ca romanii sunt omeni de pace, omeni de întielegere fratiesca, numai dreptate se li se faca; si poporul se promise bucuros si la acést-a. Dara mai insemnatorie de câtu tote au fostu invetiaturile despre natiunalitate: „cum-ca romanii cã *natiune* au fostu morti pene acumu, cum-ca ei pene acumu n'au avutu cuventu la lucrurile tie-rei, — de aci nefericirea romaniloru; cum-ca *uni-rea* vre se stinga pentru totdeauna'a natiunalitatea romana; cum-ca natiunalitatea nostra numai atunci vã fi asecurata, candu voru avè romanii deregutori de sangele loru, cari se le voesca binele: si nici unu deregutoriu de sange strainu, cari séu nu cunoscu dorerile romaniloru, séu nu vreu se le cunosca, — si déca acesti deregutori voru duce tote lucrurile tie-rei in limb'a natiunale, care o pricepu toti romanii.“ Si se fiti auditu ratiunamentulu poporului, care respundea de giosu la cuventarile tribuniloru oratori de pe petr'a bese-riciei: „déca nu vomu avè noi domni de romanu cu limba romana: totu strainii voru fi mai marii nostri, si cu incetulu cu incetulu — fiindu ei mai mari — é-rasi ne-arú potè face iobagi, si déca s'ar' sterge acumu iobagi'a.“ — Ascultarea cea incor-data a poporului la invetiaturile oratoriloru, erumperea insufletirei natiunali, prin care le precurmã adese-ori cuventarile, si ensusi poporul continuã mai incolo interpretarea tribuniloru de semtiemen-

tele sele din la-intru — nu se pote descrie. Numai acel-a, care a fostu facia la acésta adunare, 'si pote face intipuire. Déca n'aru fi câstigatu romanii pentru asta-di nimic' din tote miscarile din a. 1848, cî numai desceptarea natiunale, cunoscenti'a drepturilor, cari se potu apesà lungu tempu, dara consciinti'a si dorinti'a realisarei acestor drepturi natiuna'i nu sunt in stare se le sterga din anim'a poporului romanu nici secele secelor, — déca, dîcu, nu câstigà romanii alta nimic': singuru acésta consciintia de libertate natiunale este unu câstigu nepretiuitu, unu resultat, fara care o natiune nu pote se faca unu pasu in politica.

Incorcarile
ungurilor
de a sparge
adunarea
prin soldati.

LXXXIX. Vedendu ungurii spiretulu, ce domnià in poporu, care venià acumu la consciinti'a drepturilor sele celor apesate; vedendu insufletirea cea inflacarata si a ore sgomotosa, cu care respundea si intrerumpea cu placerea si mangarea animei cei asuprite mai tote cuventele oratorilor: ungurii inveda desceptarea natiunalitatei romane si provocara pe comandantele militare se sparga adunarea cu putere armata, ca romanii vreu se faca rescola, vreu se derime curtea episcopului etc.; dara nu le esì, pentru-ca comandantele militare bine audià, cumu se legà acestu poporu inaintea conducturilor si inaintea lumei ca numai dreptate poftesce si pace si éra pace, comandantele se invinse de portarea cea esemplare a poporului si nu dede audiu calumniatoriloru acestui-a.

XC. Dupa ce nu le esì unguriloru cu soldatii, incepura a tiese alte intrigi: vrea se insiele pe

conductorii poporului in curtea episcopesca — suptu diverse preteste, cà apoi acolo se-i prinda; de trei-ori veni sierbitoriulu (huszariulu) episcopului dupa unu conductore alu poporului de l'au chiamatu in curte in numele episcopului, ca are episcopulu o vorba cu densulu, a trei'a ora inse i dişe sierbitoriulu — unu romanu bunu — tribunului chiamatu: „se nu te duci ca vreu se te prinda ungurii din curte.“

XCI. La 10 ore de demanetia se apropià Janculu si Buteanulu venindu la adunare cu muntenii. Intielegundu de acést-a adunarea: le esì inainte spre intimpinare. Intilnirea e salutarea fù unulu dintre momentele cele mai redicatorie. Poporulu portâ in triumfu pe omenii sei pene dinaintea besericei catedrali intre resunete de bucuria si vivate pentru imperatulu, natiunea romana e omenii poporului.

Venirea lui Janu e Buteanu cu muntenii.

XCII. Dupa 10 ore, dupa-ce ascultâ poporulu cuventele salutorie ale Jancului si Buteanului de pe petr'a besericei, intrâ in beseric'a catedrale spre a inaltiare rogatiuni e multiamita ferbente catra a-tot-potentele, care-i mangaiâ cu acésta di de serbatoria natiunale.

Poporulu intra in beserica.

XCIII. Dupa ce esira din beserica, oratorii incepura éراسi a tienè invetiaturi poporului. Unu clericu din seminariulu Blasiului — Vasiliu Nobili — nici nu apucase se se desbrace de vestmintele cele albe, in cari ministrase la sierbirea cea santa, cì esindu din beserica incepù, in vestmentulu celu albu, a tienè intre entusiasmulu poporului cuventare insufletitoria catra poporu. Tribunii incuragiâ pe poporu si-i spunea, se nu as-

Clericulu Vasil. Nobili.

culte de acei-a, cari 'lu mena a casa, acei-a nu sunt debinevoitori ai romaniloru. Episcopulu, care anca esindu din beserica plecase catra curte comitatu de canonici si facundu-le locu poporulu — dela calea giومتate catra curte se întorse inderetru, si pofți se vorbesca la poporu totu de pe petr'a besericei. Unu tribunu provoca pe poporu, că se asculte pe episcopu. Episcopulu 'si incepuse cuventulu asià: „filoru! multi dïcu ca eu tïenu cu domnii tïerei“, — atunci poporulu zimbindu i intrerumpe vorbirea dïcundu: „scimu bine ca tïeni cu domnii tïerei“, — poporulu la rugarea tribunului éراسi lasa la vorbire pe episcopu, — episcopulu continua: „dara eu parintele vostru sufftescu ve iubescu pe voi fiiloru, si din iubire catra voi ve rogu ascultatime si ve duceti a casa,“ — poporulu murmura, — „tinerii, cari ve invetia pe voi sunt tineri invetiati si ve iubescu pe voi, dara ei sunt tineri si gresiescu; éرا voi aducetive a minte de cuvintele s. scripturi ce dïce: tota puterea este dela dumne-dieu, si care nu se supune mai mariloru, lui dumne-dieu nu se supune“, atunci numitulu tribunu obserba pe episcopu: „domnule episcopo, asta-di celu-ce nu asculta de poporu nu asculta de dumne-dieu,“ mai spuse, ca dupa-ce invetiaturile catra poporu curgu intr'unu spiritu atâtu de loiale si paciuitu si portarea poporului atâtu è de esemplare: conductorii si poporulu nu afla nici-o cauza intemeiata pentru care se se departe. In acestu întielesu vorbira si Jancu si Buteanu. Poporulu i aplaudâ pe totitrei, éرا pe episcopu nu-lu mai lasâ la vorba pe

Episcopulu
vorbesce la
poporu in-
dennandu-
lu se se du-
ca a casa.
Poporulu
nu-lu
asculta.

langa tota rugarea tribuniloru, cî-i rogà pe acești-a dupa nume — ca-i cunoscea —, cã se-i in-
vetie densii. Asiã episcopulu se departã din me-
diloculu poporului.

XCIV. Dupa acea-a intielegundu poporulu
dela omenii sei, cum-ca guberniulu din Clusiu
arestã pe adv. Michesiu suptu pretestu ca turbura
pe romani, se intristã forte si dcterminã: se se
faca o petitiune catra guberniu, in care se se pof-
tesca eliberarea lui Michesiu, si se se spuna gu-
barniului ungurescu, ca romanii nu vreu se faca
rescoli asupr'a unguuriloru, cî tocmai din contra
vreu se traesca in pace cu tote natiunile din tiera,
si in cea mai sincera fratietate întemeiata pe drep-
tate; déca se aduna si romanii impreuna, ei o facu
acést-a in pace e la esemplulu celorlalte natiuni
colocuitorie si pentru cã se se intielega in aceste
tempuri straordinarie despre conditiunile vietiei
natiunali — politice e sociali. Acésta petitiune
o compuse canoniculu Timoteu Cipariu.

Petitiune la
guberniu
pentru eli-
berarea lui
Michesiu.

Totdeodata pe unu teologu Vasiliu Moldovanu,
pe care-lu scosese din seminariu, din cauza ca in
vacatiunea pasciloru a invetiatu pe omeni se vinia
la adunare pe dum. Tomei, poporulu 'lu intro-
duse in semenariu in triumfu.

Pre Moldo-
vanu 'lu in-
troduce po-
porulu in
Seminariu.

Trecuse de mediadi. Poporulu se resfirã la
prandiu.

Dupa media-di éراسi se adunã.

XCV. Intr'acea-a unu teneru din Sabiniu aduce
scirea, cum-ca unu omu alu poporului se afla in
satulu vecinu Manarade in caretate de deputatu
alu romaniloru din Sabiniu. Audîndu acést-a con-

Intrarea lui
Barnutiul in
Blasiu.

duptorii poporului, cari scià cine este, tramisera una carutia dupa densulu e fecera despusetiune, cà se-i esa intru intempinare d'impreuna cu totu poporulu. Pela una ora dupa media-di totu poporulu, in numeru de 5 — 6 mii, stà asceptandu in ordine din piati'a Blasiului pene la marginea campului Libertatei, fara a scire cineva in Blasiu, afara de conductorii poporului, cine se ascepta. La doue ore dupa media-di sosesc caruti'a cu omulu poporului. In carutia erà Simeone BARNUTIU. „Miscarea entusiastica a poporului, vivatele si fluturaturele pelerieloru se pareà cà sgotururile si undele marei“ scrie *Organulu Luminarei*. Se gramadescu toti peintrecute, cà se desprinda caii e se traga ei in triumfu caruti'a cu omulu loru: atunci Barnutiu surprinsu se scola in carutia e indrepta catra poporu urmatoriele cuvente: „*acumu nu este tempulu fratiloru! se bagamu pe omeni in jugu, cà se-i scotemu: lasati dara se traga vitele, ca voi ati trasu destu'u, si acumu se fimu omeni liberi.*“ Aceste cuvente inaltiera insufletirea la unu gradu si mai inaltu, poporulu nu ascultà, cà desprinse caii si trase ensusi caruti'a pe *plate'a triumfului* — cumu se numi atunci — pene in curtea semenariului „intre achiamatiuni, de câtu care — precumu scrie *Organulu* — nici se pote ceva cugetà mai entusiasticu.“

Spaim'a
unor-a din
Blasiu de
venirea lui
Barnutiu.

XCVI. Dupa-ce a intratu Barnutiu in Blasiu, unii din Blasiu — intielegundu, ca Barnutiu è acel-a, pe care-lu cuprinse poporulu cu atâta insufletire — se temea; pentru-ca cugetà, ca Barnutiu pentru acea-a a venitu, cà se-lu scota pe

episcopulu din scaunu si se facea cu poporul minuni, cumu se facea prin alte urbi pre tempulu acest-a, — dara se insielara forte.

XCVII. Preste unu patrariu de ora poporul nu mai avea rabdare, cì strigà cu totdeadinsulu: „se venia Barnutiu, se-lu vedemu deaprope si se ne vorbesca.” Barnutiu venì, se suì pe petr'a besericci, e dupa ce incetara vivatele cele insufletite ale poporului, incepù a le spune, ca: „a venitu tempulu, cà iobagì'a se se sterga, si romanii anca se se puna in drepturile loru, ce li-se cuvenu, cà unei *natiuni*. Dara cà se pota ajunge la acésta sorte mai fericita, se cere nu numai cà se lucre toti cu poteri impreunate, dara afara de acést-a este de lipsa, cà se documenteze si de acì inainte o portare atâtu de minunata, in câtu se nu-i pota inculpà nemine, ca dora aru vrè se se scole asupr'a domniloru séu asupr'a avereii cui-va; ca la intemplantare cà acest-a — nu potu se speredze nici-o indreptare a sortei loru si a natiunei romane; — 'i indemná mai inc lo pe omeni, cà se asculte si de acì inainte de domni si de mai mari si de tote legile, pene candu se vâ face indreptare intru tote pe cale legiuita — cumu au ascultatu si pene acumu, cà se nu-i pota inculpà inaintea guberniului si imperatiei, ca sunt rescuatori si nedemni de libertate; — mai incolo intrebâ pe poporu: — déca 'si cunosce omenii? — poporul respunde: ca-i cunosce, — se ascultati dara de densii si se urmati invetiaturei loru — le respunde. In urma le spuse, ca adunarea tuturor romaniloru è pusa pe 15 maiu, asia-dara

Cuventulu
lui Barnutiu
catra po-
poru.

acumu se se duca a casa, si pene atunci se se intielega despre tote lucrurile, cari voru fi se se iè inainte in adunare.“ —

Eseptele
aceslui cu-
ventu.

XCVIII. Cuventulu lui Barnutiu avù acea urmare, ca adunarea se invinse, ca acumu n'are se se apuce de ver-unu pasu mai determenatu in caus'a natiunale, cì acumu se se duca in pace a casa, si se se prepare pe 15 maiu, candu vâ fi adunarea generale natiunale. Acestu cuventu multiamì chiaru si pe comisarii ungueresci, asiâ câtu aflara cu cale a aretare la guberniu, cum-ca „Barnutiu s'a adoperatu a aducere pe poporu la pace prin unu cuventu de pace e consunatoriu legiloru, care, s'a vedutu, a si avutu mare influentia.“ In urma cuventulu lui Barnutiu dementì tote ilusiu-nile acelor-a, cari se infricara de venirea lui; pen-tru-ca „Barnutiu, spune Organulu gazet'a din Blasiu, *s'a intorsu cà angerulu pazei,*“ si venirea lui „pe câtu erà de neasceptata, *atâtu insielâ mai multu tote animele fricose.*“

Comisarii
unguresci
dau testimo-
nie in mani-
le tribunilo-
ru despre
portarea
adunarei.

XCIX. Poporulu erà se plece acumu catra casa: dara tribunii poporulu erà ingrigiati, se nu li-se intemple ceva din partea comisariiloru un-guresci, dupa-ce se vâ departare poporulu; po-porulu anca erà forte ingrigiatu pentru omenii sei: dara se multiamira, dupa ce capetara testi-monie in scrisu ¹⁾ dela comisarii ungueresci „de-spre portarea cea esemplare a poporulu si a con-ductoriloru lui — asecurandu-i ca din parte-le nimicu nu li-se vâ intemplâ.“ Testimoniile se

¹⁾ Documente. IX.

dedera in manile lui Buteanu, Jancu e Papiu, — totdeodata se promise si militi'a, ca si ea va esi din Blasiu deodata cu poporul.

C. Intre 3—4 ore incepù a se desface poporul plecandu la ale sele impreuna cu soldatii salutandu-se unii pe altii. Tribunii petrecura poporul pene pre dealulu Sancelului, rogandu-lu, cà pre 15. maiu toti micu cu mare se venia la Blasiu la adunare, la locul scaparei.

Desfacerea
adunarei.

CI. Asià se incheià acèsta adunare, cea d'antaia din timpuri nememorate, cea mai frumoasa din câte adunari de poporu s'au tienutu pene la acestu tempu in Transilvania. „Acestu poporu friptu de arsur'a sorelui si de sete rabdà ore intreg fara de a se miscà mecar o urma dela loculu seu. O picatura de beutura betiva n'a gustatu pre limb'a lui. Entusiasmulu, cu carele ascultà cuventele insufictorie, si ascultarea de indemnele oratoriloru erà nemarginita. Cine va mai dice, ca poporul romanu è poporu selbatetu? Cine ar' mai avè asià indoela, a fostu pecatu, ca n'a venitu in Blasiu la dum. Tomei, selu vedia si se se convinga. Noi credemu si dorimu, ca poporul romanu totdeauna se va portà cu acea cuvenentia, cà eri. Si atunci sortea lui in venitoriu nu pote se fia de câtu fericita.“ Asià scriea *Organulu Luminarei* despre acèsta adunare luni dupa dum. Tomei.

Organulu
despre adu-
nare.

CII. Dupa adunare Barnutiù, fiindu scopulu venirei lui la Blasiu a unì pe capitululu din Blasiu cu consistoriulu din Sabiniu, cà inainte de adunarea din 15. maiu se faca o consultarè preli-

Intelegerite
lui Barnutiù
cu Cipariu.

minare despre form'a e obiectele adunarei, — se întielese cu canoniculu Cipariu, că acestu lucru se-lu asterna inaintea capitulului, că se tramita doi deputati din sinulu seu la Sabinu pentru scopulu numitu, ce se si fece, precumu vomu vedè mai la vale; — cu acèsta ocaziune se întielese Barnuti cu Cipariu, că se se faca scrisori chiamatorie la adunare si fratiloru romani din tier'a unghuresca, la care Cipariu i respunse, ca lui Murgu i-a scrisu, si a capetatu si respunsu, ca vine la adunare. Romaniloru din aceste parti le scrisese pentru acestu scopu si profesorele Pumnulu. — Totu dumineca dupa media-di cercetâ Barnuti si pe teologii din seminariu e tenerimea ce se aflâ acolo, si o indemnâ, că de nou se merge in tote partile spre a chiamare poporulu la adunarea din 15. maiu, si spre a se întielegere cu densulu despre lucrurile fitorei adunari.

Dumineca
sêra, sere-
nade.

CIII. Dumineca sêr'a tenerii impreuna cu poporulu din satele vecine, ce remase aci, pene tardîu au serbatu acèsta di de serbatoria intre cantari natiunali, salutari e musica. Urbea se iluminâ, se fecera salutatiuni la locuintiele natiunalistiloru: intre altii, la cas'a prepositului Simeone Crainicu, de si nu erâ anca a casa, cî detienutu la Alba-Julia dela a. 1845, pentru-ca aperase caus'a natiunale-besericesca, — la cas'a, in care siedea Barnuti, că profesore in Blasiu; tienura tenerii cuventari inflacarate si pe la altii; resunâ Blasiulu pene tardîu de strigarile de bucuria ale tenerimei scolastice din scolele cele mici, care incungiurâ in glota tote plateele intre vivate pen-

tru natiunea e barbatii natiunei romane. Tene-
rimca tierana saltâ joculu natiunale alu *Calusia-*
rilor.

CIV. Luni demaneti'a se departara din Bla-
siu si conductorii poporului. Pentru unulu fecese
dispusetiune partit'a unguresca, cã se-lu prinda
in calea catra casa; dara chiãru unu unguru dela
Sancelu Gyárfás 'lu refleptâ, se nu merge a casa,
asiã merse la Sabiniu. Barnutiu, Buteanu se du-
sera la Sabiniu. Janculu se intorse cu omenii
sei inderetu la munte.

CV. Adunarea dela dum. Tomei nu fece pe-
titiuni la dieta s. la imperatulu, acést-a nici ca
erã de lipsa, acést-a erã se se faca, precumu s'a
si facutu, in adunarea natiunale din 15. maiu:
adunarea dela dum. Tomei a fostu totusi forte de
lipsa si, precumu am mai dîsu, a avutu mari fo-
lose. Singuru faim'a acestei adunari constrinse
pe guberniulu din Clusiu, cã se conceda aduna-
rea din 15. maiu, in urm'a faimei acestei adunari
fece cancelari'a de curte propusetiunea despre eca-
retatea romaniloru in 29. aprile; multi dintre cei
mai insemnati romani singuru incuragiati prin
desceptarea romaniloru documentata la dum. To-
mei se determenara a pasire la medilocu deadre-
ptulu pentru caus'a natiunale, singuru incuragiati
prin insufletirea romaniloru capetara curagiulu a
se opunere in contr'a uniunei; rezultatulu celu
mai mare de câtu tote a fostu invetiaturile po-
litice-natiunali, ce le-au inscrisu tribunii in ani-
mele romaniloru, si ale caroru urme voru durare,
pene voru viere romanii. —

Efeptele
adunarei de-
la duminec'a
Tomei.

Militi'a, ce a
fostu in Blasiu.

CVI. Purtarea poporului suptu cursulu adunarei atâtu fû de minutata e cu atâta demnitate impunctoria, in câtu comandantele militare nu numai nu aflâ cu cale a pasi la nici-una despuse-tiune violenta asupr'a adunarei, cu tote ca-lu provocâ la acést-a comitele supremu Bánnfy; cì anca aretâ dumineca dupa mediadi tribuniloru poporului reportulu catra comand'a generale, inainte de a-lu tramitere: in acelu reportu laudà dupa convenentia purtarea atâtu a poporului câtu si a tribuniloru suptu totu cursulu adunarei; éra dumineca inainte de media-di infanteristii lasara pusile afara in piramide e intrara in beserica; dupa media-di atât-a incredere avù in romani, in câtu la post'a acestor-a se invoì, cà militi'a se esa inainte din Blasiu.

Reporturile
comisariloru
unguresci
despre adu-
nare.

CVII. Dara nu numai comandantele militare, cì nici ensisi comisarii ungueresci nu putura denegare in reporturile ¹⁾ loru cursulu celu minunatu alu adunarei. Comisarii, dupace descriu in reporturile loru totu cursulu adunarei, spunu, cumca densii — comisarii — n'au pututu se sparga acésta adunare — amesuratu decretului guberniale „din cauza, ca la provocarea comitelui supremu Bánnfy capitaniî militiei din Blasiu i s'au dechiaratu, ca spre a luare mesuri violente asupr'a poporului se cere, cà se capete instruptiune dela unu oficiale stabale, care nu se afla de façia“, — mai incolo spunu comisarii guberniului, ca „si pentru acea-a n'au pasitu cu poterea in

¹⁾ Vedi Documentele. IX.

contr'a poporului, ca numerulu militiei erà in prè-
mare disproporțiune cu numerulu poporului agi-
tatu e determenatu a stà contra a ver-ce violen-
tia.“ Asià comisarii, dupa-ce se escusa, din ce
causa n'au pututu spargere adunarea cu puterea,
si cumu au fostu constrinsi a dà si testimonie
conductoriloru poporului —, se mangaia totusi
cu acea-a, ca ordinei guberniulu cu tote aceste-a
s'a facutu destulu (!) din ce ora adunarea la $\frac{1}{2}$ 4
dupa media-di s'a defacutu, *fara a fi facutu pe-
titiune catra diet'a tierei.* Spunu mai incolo „ca
cei trei conductori ai poporului, catra cari se pote
adauge si Simeone Barnuti, afara de acea culpa
grea, care nici-de-cumu nu li-se pote ertà, ca au
cutediatu a adunare poporulu impregiurulu seu
in contr'a ordinei guberniali — asta-data nu nu-
mai ca n'au cercatu a amagire poporulu la cali
ratecite, cì anca l'au provocatu, cà se implinesca
si sierbitiele domnesci pene la dieta: cu tote ace-
ste-a, mecar-ca cu acèsta ocașiune s'au defacutu
in pace e' fara nici-o petitiune, dar' cu acea in-
tielegere, cà éراسi se se adune pre 15. maiu —,
adunarea de asemeni si anca mai numerose mase
de poporu necultivatu và se aiba urmari pericu-
lose.“ Nu putemu trecere cu vederea si acea ob-
serbatiune, cum-ca comisarii in reporturile lor se
ferescu a memorare, cum-ca adunarea dela dum.
Tomei a fostu adunare de *romani*, cì „*adunare a
plebei contribuenti.*“ Cu mai mare amaritiune asu-
pr'a romaniloru reporta guberniulu provenciale e
asterne cancelari'a de curte acestu lucru majesta-
tei: dara, fiind-ca aceste documente trapeza in-

tr'adinsu adunarea din 15. maiu, despre densele mai tardiu vomu vorbi. — 'Mi pare reu, ca in revolutiune impreuna cu alte mai multe documente mi se perdù si unu conceptu originale de o scrisoria propria a episcopului din Blasiu Joane Leményi catra gubernatorele tiei, in care se escusà, ca n'a potutu face nimicu la adunarea dela dum. Tomei, *ca tenerii i-au stricatu tota popularitatea*, — cari cuvente ale domnului episcopu numai asià debe intielese, ca acei teneri, câtu au potutu, s'au opusu romaniloru, cari avea tendentie antinationali: dara nu, ca aru fi avutu cugetu a micșiorare autoritatea orekarui — câtu de pucinu.

Ungurii
dupa dum.
Tomei.

CVIII. Ungurii bine vedea, ca desceptarea romaniloru è mare, atâtu de potente, cu care nu se pote asemenare miscarea de suptu Horia: cumca pretensiunile nationali ale romaniloru esu acumu din totalitatea romanimei, si nu din miscarile ale unui s. doui episcopi, cà la 1744, 1791 e 1834, cari se le pota resfrangere cu sofisme, e pe cari se-i pota spariare cu nota, cà mai nainte, — deci atâtu acei unguri, cari nu voià uniunea, se implura de grige, ca acèsta miscare potente e generale a romanimei v'è fi in stare a restornare sistem'a de pene acì a Transilvaniei impreuna cu tote privilegiile aristocratice ¹⁾: câtu si uniunistii

¹⁾ Professorele Paulu Rotariulu descrie vorbirea unui aristocratu unguru cu altulu unguritu-la dum. Tomei, candu ascultà cuventarile tribuniloru catra poporulu romanu. Acestu discursu è scrisu in versuri, era noi 'lu scotemu acì numai pe scurtu in prosa. Intre altele asià se plan-

cei furiosi vedea in miscarea natiunale a romanilor cea mai periculoasa pedeca a uniunei; pen-

gea intre sene, clatinandu cu capulu, acci doi aristocrati: „amice! cã se facemu noi cand-va unguri din tenerii romani: ast-a n'o credu se mi-o spuna chiaru dumnedieulu unguriloru, — nu frate, nu, ca viti'a romana è cã sî a vici, ca se prinde ori-unde, si care, deca o tai, capeta potere. Gotii si Hunii, Gepidii si Avarii si noi ungurii — nimicu nu poturamu face cu dens'a; de vã scapare acumu din sierbitute: vei vedè numai ce potere vã defasiurare; ea se vã deprinde in sciintia, arte, militia: si vei vedè apoi fapte generose, cari ne voru fî spre mirare cã ale romaniloru celoru vechi. Tonulu nostru celu detunatoriu nu vã mai insufiare spaima, cã pene acumu, in anim'a plebã, servil'a plebe nu vã se mai lucre dupa a nostra voia, nici ne vã intende bucatura in 'gura, cã mai nainte. Viti'a romana nu-si vã mai tienè gloria a trece la superb'a nostra ginte, nici voru jurare romanii cã unguri suptu vesilele nostre. Mai multu nu vomu face unguri din romani: indesiertu se incerca proselitii spre ast-a — o! indesiertu. Cine porta culp'a la aceste-a tote? cine desceptã din somnu romanimea? o! cine? . . . si ne vrendu voiu spune: noi me amice; ca-çi noi ungurii (dã se erti) in locu de a trage spre noi gentea romana, o impingemu, apucandu mediloce aspre, amare, — aprobezu voi'a dara nici-cumu mediloculu, care-lu intreprendu ungurii nostri, ca spre acest-a se poftesce lungu tempu, multa crutiare: fric'a, terorea, relele nici-de-catu nu voru fî in stare de a plecã romanii, cì numai amorca, comitatea, ce la noi nu se afla. Au apusu tota sperarea si tota fericirea nostra, apus-a sorele nostru cu totulu, — noi prin pripirea nostra ce avumu tote le puseramu bene. . . . Adunarea natiunale din maiu pune-vã capetu domnirci nostre peste romani.“ Vedi acestu discursu in „Organulu natiunale“ pag. 30.

tru acea-a toti ungurii — aristocrati e liberali — cu puteri unite punea in lucrare tote mediile drepte nedrepte, oneste neoneste spre a sugrumare, séu celu puçinu a stricare in opiniunea publica re-invierea natiunalitatèi romane.

Gubernato-
rele in
3. maiu la
Sabiniu.

CIX. Dupa adunarea dela dum. Tomei gubernatulu Teleky numai de câtu plecâ la Sabiniu, la care cautâ toti cà la cuibulu agitatoriloru in contr'a uniunei, e cu distinctiune ungurii vedea in Sabiniu cuibulu romaniloru cumparati de sasi spre a lucrâ in contr'a uniunei. Gubernatulu ajungundu in Sabiniu in 3. maiu dechiarâ sasiloru, cà „intrebatiunea uniunei se o considere cà fapta implinita, cumca nu sta bunu pentru acei deputati sasesci, cari se voru dechiarare in dieta in contr'a uniunei“, in vorbirea sea cu sasii gubernatulu traì cu fras'a „die ungarische Monarchie (monarchi'a unguresca)“¹⁾; petrecerea gubernatulu in Sabiniu si discursulu lui cu sasii produse o interitatiune forte mare in sasi, si o demonstratiune a acestor-a in contr'a uniunei: „keine Union mit Ungarn, Union mit Oesterreich“ (nici-o uniune cu Ungari'a, uniune cu Austri'a) — strigâ sasii; éra ungurii amenintiâ pe sasi: „ca-i voru incarcare pe cara pe toti sasii cu pamentulu sasescu cu totu, si-i voru straportare la marginea Austriei“²⁾. Dechiaratiunile gubernatulu le aflara prè-drepte jurnalele unguresci, si anume despre fras'a *monarchia unguresca* dice jurnalulu demo-

¹⁾ Sieb. Bote. Nru. 41. 5. maiu 1848. si Ellenör Nr. 4. 5. 7.

²⁾ Ellenör. Nru. 5.

craticu *Ellenör*: „acésta frase nu è de acumu inventata, in poterea acestei-a posedea majestatea sea Transilvani'a, Croati'a, Slavoni'a, Dalmati'a, singuru in poterea acestei-a mãi are ce-và dreptu legale la Galici'a, si in intielesulu imperatiei ungresci 'si sustiene dreptulu la Romani'a, Servi'a, Bulgari'a e Moldavi'a.“ Totu in acestu articlu spune *Ellenör*, ca „romanii sunt amagiti de sasi si de camarila in contr'a uniunei, si cum-ca ei ungurii in contr'a acestei partite (antiuniunistice) debe se rumpa lancea, cà se curatie patri'a de acésta partita: uniunea debe se o faca ungurii din instinctulu sustienerei proprie, pentru-ca dela uniune depende intrebatiunea vietiei séu perirei unguriloru.“ — Atare tonu alu celoru mai liberali gazete ungresci totu mai vertosu descoperiã planurile cuceritorie e minciun'a liberalismulu unguriloru, prin urmare totu mai multu convingea pre romani despre dreptatea causei loru, e interitandu-i imprudenti'a ungresca, le mariã energi'a e desceptarea natiunale.

CX. Guberniulu mai nu se ocupã cu alte lucruri in aceste dile, de câtu cu mesuri asupr'a romaniloru. In 5. maiu tramise decrete catra episcopi, in cari le improbã, pentru ce „au contorsu intielesulu decretului, prin care li-au datu facultate de a tienera adunare —, chiamandu pre 15. maiu pe uniti e pre neuniti la unu locu.“ In 9. maiu, candu se apropiã adunarea natiunale, pe avocatulu Michesiu in locu de a-lu cercetare, 'lu tramisera ungurii la Osiorheiu in mediloculu seculoru, unde, dupa cumu spune gazet'a, fù co-

prinsu „diu'a mare intre cele mai urite batjocoriri pene si a baiatiloru de pe uditia si aruncatu in grea prinsoria“ ¹⁾, — la Osiorheiu fù tramisu, pentruca se temeã ungurii, nucumva dela Clusiu se-lu scape romanii cu puterea.

Calumniile,
amenintiã-
rile, perse-
cutarile ro-
maniloru
dupa dum.
Tomci.

CXI. In aceste dîle amenintiã infricosiatu Wesselenyi e jurnalele — *Ellenör* cu 80, *Erdélyi Hiradó* cu 100 mii secui in contr'a dusmaniloru uniunei. — Dara nimicu nu cadea mai reu romaniloru, cã nencetat'a calumnia a unguriloru, ca tota miscarea romaniloru è urmarea a doiu trei turburatori cumparati de sasi: „*acesti doiu trei turburatori debu spendurati* — sfatuiã *Ellenör* — *si atunci periclulu è departatu,*“ totu in aceste dîle se scriea in *Ellenör*, ca „*toti câti nu vreu uniunea: ar' debè spendurati;*“ reutatea unguresca nu se marginiã numai la terorismu, la amenintiari cu secuii, la lingusirea si amagirea mai multoru romani intielegenti parte misiei, parte nepreceptuti, cari subscriea articli compusi de unguri in terminii cei mai sicribili, in cari recunoscea supremati'a natiunalitatei e limbei unguresci asupr'a romaniloru, si aruncã blesteme asupr'a aceloru romani, cari „nu voru acceptare uniunea e nu voru recunoscere diplomati'a limbei unguresci, care singura prerogativa si o-a mai retienutu natiunea cea mare unguresca“ ²⁾, — nu se marginiã la calumni'a, ca romanii se agiteza de muscali etc.; cì reutatea unguresca merse pen' acolo, de publicara o scrisoria

¹⁾ Gazeta. Nr. 38.

²⁾ *Ellenör*. Nr. 10. Oláh Szózat. dela Fagarasiu.

tiunea slaviloru din monarchia ¹⁾. Si chiaru pentru acea-a vercine putea vedè, ca caus'a ungariloru è o cauza nu numai nedrepta, dara si perduta. —

- ¹⁾ Croatii si in urm'a loru toti ceilalti colocutori cu ungarii strigà catra acesti-a: „voi diceti ca ne dati libertate, drepturi ecari, cari pene acumu de secle singuri le ati posedutu. Voi ne promiteri, ca ne veti respectà natiunalitatea; in casa, in familia, bà dora chiaru si in bese-rica vomu avè voia a graire in limb'a nostra. Prè-tardiù! Ve multiamimu de fratiesc'a vostra respectare; ea nu respunde nobilitatei patriotismului nostru! Nù ne este noe destulu *ingaduint'a* voastra de a potè folosire limb'a materna in cerclu familiei nostre! Noi vremu se eluptamu limbei nostre acea pusetiune inalta, care i se cuvene nu numai cà limbei unei natiuni libere, cà care i se cuvene si numai pentru acea-a pentru-ca è limba slavesca. Erà o-data unu tempu, candu ve rogàmu fratiesce, cà se ne recunosceți natiunalitatea nostra, acclu tempu a trecutu — noi suntemu acumu majoreni chiaru cà sî voi, noi semtîmu in noi potere, cà noi ensi-ne se ne garantimu natiunalitatea nostra“ (contra-prochiamatiunea Croatiloru). Asià cuventà slavii, era Kossuth le respundea, ca „*natiunalitate numai cu șange se pote castigà.*“ — In l. maiu pasira slavii la unu pasu sî mai maretu asupr'a germanismului si ungarismului; ungarii vrea se stinga pe slavii colocutori, era germanii din Francofurtu pretendea o Germania mare, care nimicià natiunalitatea slaviloru din provinciile ereditarie ale Austriei. In atari impregiurari slavii aflara, ca caderea Austriei in acestu tempu fatale nu este alt-cevù de càtu inghitirea slavimei prin ungarismu e germanismu; pentru acea-a stà pentru sustienerea Austriei constituite pe temelulu confederatiunei tuturor natiunalitatiloru monarchiei. Spre a dare pondu acestei politice, in l. maiu chiamara pe toti slavii imperatîei austriace la unu congressu generale slavescu

CXIV. Uniunistii dicea: unirea face puterea, — natiunalistii raspundea: ca unirea si puterea a'ést-a a tierei nu este a romaniloru, ci a ungu-riiloru. Uniunistii spunea: ca numai prin uniune

spre a se consultà despre scaparea si venitoriulu liber-tatei loru natiunali e politice. In 6. maiu esì din con-deiulu renumitulu cechu Palacky o declaratiune sub-scrisa de mai multi slavi pentru tendentiele congresulu chiamatu pe 31. maiu. In acea declaratiune „se de-chiarà slavii serbatoresce 1) ca sunt determinati forte a sustienè integritatea Austriei constitutiunali cu tote me-dilocenele potentioase — reindreptandu tote calumniile reu-tatiouse de rusismu, panslavismu etc. in imperat'ia min-tiunei e calumniei de unde venu; 2) declara serbato-resce, ca n'au avutu nici-o-data, nici voru avè cugetu de a asuprì ver-o natiunalitate: singur'a loru nesuin-tia es: e de a castigà recunoscintia e valore practica prin-cipiulu deplenei ecaretati de drepturi pentru tote natiu-nalitatile monarchiei; 3) in urma declara, ca sunt re-soluti a pretende tote drepturile in deplenu loru cu-prinsu in viet'ia de poporu si de statu, ce se cuvenu slaviloru — amesuratu principiulu ecaretatei natiunali. Acest-a este motivulu congresulu slavescu.“ In 2. juniu se deschise congresulu. Congresulu se sparse in urma-rea catastrofei din juniu in Prag'a. Petitiunea, care erà se o asterna congresulu imperatulu, pretendea „*ecare-tate deplena de drepturi pentru tote natiunalitatile monar-chiei, din cari se constè renascut'a Austria cà statu fede-ratu.*“ — Asià lucrà slavii, congresulu, cumu dicu se sparse; dara resbelulu sangerosu intre slavi si intre ungu-rismu e germanismu numai orbulu nu-lu prevedea — numai orbulu nu vedea, ca slavii cei numerosi e insu-fletiti pentru o cauza santa, cumu este caus'a natiuna-litatei, in unire cu Austri'a, voru sfermare ungu-rismulu nedreptu e nepotenciosu in Pest'a, e germanismulu in Vien'a, precumu s'a si intemplat.

se potu împreună transilvanii cu banatianii si ceialalti frati romani dela Tisa, — éra anti-uniunistii respundea: ca provinciele romane ale Daciei debe se se adopere, câtu se pote, a-si sustinere independenti'a, si a nu se subjugare natiuniloru straine; ca romani dela Tisa incolo nu mai sunt; ca romanii nu graviteza catra Pest'a, ca politic'a romaniloru pretende, cà nu transilvanii, cì cei dela Tisa frati romani se venia si se dè man'a cu Transilvani'a, se se unesca cu Transilvani'a, precumu spune istori'a, ca au mai fostu uniti, si chiaru de acea-a svatuià natiunalistii, cà banatianii si cei dela Crisiu e Maramuresiu — chiaru pentru-ca stau mai aproape de periclulu ungurismului — aru debè arca si cu mai multa energia de câtu ensisi transilvanii se se lupte pentru natiunalitate e pentru rumperea de totu de catra Ungari'a e impreunarea imperatîei lui Gladu e Menu-morot cu a lui Geliu, cà asià, nu despartiti, cà pe tempurile lui Arpad e Tuhutum, cì cu poteri unite e tari se combața ungurismulu e pre toti dusmanii natiunalitateri romane. Candu aru fi preceputu toti romanii necesitatea acestei uniuni romane de trei milioane: atunci romanismulu desfasiaurà potere mare, desceptarea natiunale in tota romanimea se ridicà la unu gradu inaltu, e pote ensusi ungurismulu in nascerea sea se sugrumà.

CXV. Argumentulu celu mai potente alu anti-uniunistoru in contr'a aperatoriloru uniunei erà *natiunalitatea*. Uniunea e tota constitutiunea ungresca nu cunoscea alta natiunalitate, afara de natiunalitatea ungresca, precumu vedûmu la cri-

tic'a constitutiunei unguresci. Aperiitorii uniunei dăcea: ca natiunalitatea *genetica*, care sta neviolata din secle, mai multu nu pote perî, — anti-uniunistii aretà la multîmea romaniloru nobili e intielegenti, cari s'au unгурitu, spunea, ca in tempulu de astadi è in mai mare periclu natiunalitatea din partea natiuniloru domnitorie e mai cultivate, de câtu in tempurile cele barbare, candu mai tote poporele erà asemeni de necultivate, nici nu cugetà la desnatiunalizare, fara numai la apesare e storcere materiale, — apoi natiunalitate *genetica* nici nu are ver-unu intielesu, etimologicu insemneza *natiune natiunale*. Carapterulu natiunalitateri este limb'a, garantî'a natiunalitateri sunt institutiunile politice — admenestratiune e legelatiune natiunale.

CXVI. Uniunistii — mai alesu romanii din Ungari'a — spunea, ca prin representatiunea de poporu a constitutiunei unguresci „romaniloru din Ungari'a le resarî o noua epoca a fericirei, prin acestu dreptu de representatiune le sunt date tote medilocele de a se potè face fericiti si trupesce si sufletesce; numai se se scia folosî de acestu dreptu maretiu, — nu-mi sciu (dăce ¹⁾) unu romanu din acele parti) defige cugetulu intru atâte intipariri, ce-mi trecu prin capu, cautandu inainte la rezultatele cele-ce aru putè se urmeze din exercitarea dreptulu acestui-a. Scî-se voru folosî romanii cu elu pe câtu in interesulu de comunu,

¹⁾ Gazeta. Nro. 37. artiel. „Unire nationale“ subscrisu: T. A-n.

pe atâtu si intru alu loru in parte? legile noue dau dreptulu de alegere si de reprezentare la diet'a tierii — la toti tieranii fara nici-o restringere din partea natiunalitateri ori relegeri, dreptulu ce-lu avura pene aci numai nobilii, intre cari unu numeru insemnatu era romani; inse ce folosu ca la alegerea deputatiloru la dicta, nobilii romani anca avura voturi? macula a fostu acest-a pen' acumu, er' nu lauda pe nobilii romani, cari nu era alta de catu unelte cumparate pe sudorea celoru de unu sange cu ei. Ce e de a face, ca si romanii se-si cunosca interesele loru, se si-le scia apera prin dreptulu de reprezentatiune? Desceptarea singura i va pote pune in stare, ca se se feresca de alunecari politice, cari aru sugruma pote pentru totdeaun'a rezultatele dorite din exercitarea dreptului de reprezentare. Romanii din Ungari'a ca unu milione si mai bine, calculandu-se dupa 30. mii unu reprezentante, aru pute se-si alege celu-pucinu 30. de reprezentanti, cari se fia conclucatori din inima spre bunetatierea materiale si spirituale a patriei comuni" (se intielege — ungresci). Mai incolo scrie acestu romanu: „unirea Transilvaniei cu Ungari'a e cea mai interesante intrebatiune nu numai pentru unguri, dara si pentru noi romanii dintru aceste doue provincie.“ De aci inainte spune, cumca prin despartirea Transilvaniei de catra Ungari'a s'a stramutatu cu totulu fisiononi'a romaniloru din amen-doue tierile — atatu fisica catu si morale, si apoi sfatuesce: „in contr'a reului acestui-a cea mai naturale fermecatura este unirea acestoru doue

tieri intr'un'a suptu totu acelesi institutiuni politice, — ar' fi pecatu neertatu romaniloru a nu conlucrâ la realisarea acestei dorintie. Fia câtu de libera constitutiunea transilvana, chiaru si mai libera de câtu a Ungariei, venitoriulu romaniloru numai atunci vâ fi ascuratu, candu cu totii vomu fi suptu o monarchia constitutiunale, firesce austrico-ungara. Credu ca in adunarea natiunale, ce se vâ fi tienutu la Blasiu, intre altele se desbatù si caus'a acést-a. . . . Autonom'a gubernare besericesca si scolare intre formele constitutiunali numai in împreunare suptu o constitutiune putemu se o midilocimu“ etc. — La aceste folose ale uniunei respundea contrarii uniunei: representatiunea de poporu nimicu nu folosesce romaniloru, pentru-ca in poterea constitutiunei è representatiune *unguresca*, — chiaru asiâ nu folosesce, precumu nu folosea nimicu romaniloru dreptulu de representatiune, ce-lu avea nobilii, intre cari atâti romani erâ, pe ei i unгурi constitutiunea, si séu nu alegea deputati nobili-romani, séu de alegea, acei-asi aperâ interesele unгурiloru; ce folosu dara de acestu dreptu? precumu intreba ensusi T. A-n. Că se aiba ceva folosu romanii din nou'a representatiune de poporu: depende dela desceptarea romaniloru; prèbene, — dara in ce proportiune sta desceptarea romaniloru catra a unгурiloru! si vrendu a se desceptare si a lucrare la alegeri pentru interese natiunali, au nu debe se ne aducemu a mente de cuvintele lui Kossuth, care dîse in dieta catra unгурii acei-a, cari 'si temea supremati-a natiunale din partea representatiunei: „ne

tememu de reprezentantii natiunalitatiloru straine? dati potere ministrului se prinda pre vro doi trei fantasti.“ Asiadara ilusiunea lui T. A-n de 30. reprezentanti romani nu potea se dè nici-o sperantia de realizare (precumu a aretatu sperienti'a; vomu vedè preste puçinu, alegèrea deputatiloru), si si candu s'aru fire alesu atâti romani deputati: ei nu figurà cà romani, ei figurà cà unguri, si numai dela intemplare e dela unu zelu pre-mare se potea asceptà, cà se apere interese natiunali; éra nu din oblegatiune catra comitenti, cari nu l'au alesu, nici nu l'au potutu alege in puterea constitutiunei deputatu romanu, cì deputatu unguru, — si ore acesti 30. deputati aru fi cutediatu, e cutediandu aru fi potutu in diet'a ungresca façia cu doue case de reprezentanti ungresci se restorne constitutiunea ungresca in interesulu natiunalitatiloru nimicite prin constitutiune? n'aru fi potutu nici de cumu, cì diet'a ungresca neluandu in consideratiune minoritatea deputatiloru unguri-romani, unguri-slovaci etc., aru fi mersu inainte pe calea ungurismului, ungurindu cu incetulu totu poporulu nedesceptatu si impedecatu in desceptare prin constitutiune. Asiadara — dîcea anti-uniunistii, romanii se cera natiunalitate, reprezentatiune *natiunale*, se se scia securu, câti au a fi reprezentantii romani, cà *romani*, alegèrea e numerulu loru se nu dependa dela intrigi, dela maestrîi, dela batai pe la adunarile alegutorie, dela cortesii, dela cumperari prin beutura, bani etc., precumu se intemplà la unguri; cì alegèrea deputatiloru romani se de-

penda dela lege, care se defiga dupa numerulu poporatiunei romane numerulu deputatiloru romani. — La perderile urmate din despartirea Transilvaniei de catra Ungaria, e folosele, ce aru urma pentru romani prin uniune — respunse Gazet'a: „pre-frumosu domnule; inse ce vei face cu acei-a, cari fiindu spariati o-data de sierpe, se temu si de siopirla; cari in grandios'a renascere a patriei, de care vorbimu, nu vedu nici-o garantia pentru venitoriu, cu atatu mai puçinu pentru apesat'a natiune romana? se le judecamu bine tendenti'a politica, si apoi se dicemu: manca-me lupe de a gat'a!“ — éra anti-uniunistii continuà si repetià: „cereti si voi cei dela Temesiu e Crisiu natiunalitate e ve uniti cu Transilvani'a.“ — La „autonom'a gubernare besericesca e scolare“, care uniunistii o asceptà dela impreunarea suptu constit. unguresca, respondea anti-uniunistii: constitutiunea unguresca nu garantesse autonomi'a nostra besericesca, éra cea scolare ne cumu constitutiunea facuta la Posoniu, dara nici chiaru diet'a mai tardia din augustu, candu unгурii erà amenintiati din tote partile, — déca ei nu recunoscea acésta autonomi'a atunci, candu erà amenintiati: ce aveai a asceptare atunci, candu unгурismulu ar' fi triumfatu? Apoi, continuà natiunalistii, singuru autonomi'a besericesca e scolare, si candu ar' fi garantita, nu este destula garantia a natiunalitateri, „garanti'a natiunalitateri este admenestratiune e legelatiune politica-natiunale.“ —

CXVII. Unii dicea: se acceptamu uniunea, dara suptu conditiuni, cumu s. e. urmatoriele:

„limb'a diplomatica se fia cea unghuresca, dara se nu ocupe mai multu de câtu locul tienutu de cea latina, — in acêsta forma limb'a ung. n'ar putè prejudecà natiunalitatiloru genetice, se poftimu crutiarea natiunalitatèi nostre a) in adunantiele tienutali; unde majoritatea è romana, desbaterile se curga romanesce; b) legile tierèi se se publice si romanesce; c) tote charthiele guberniului se se traduca si romanesce; d) in tienuturile locuite de romani oficialii se scia pe langa cea unghuresca si limb'a romana; e) in scolele satesci si in scolele Blasiului se se propuna in limb'a romana; dara se fia si catedre pentru limb'a diplomatica; f) limb'a besericeii si administratiunei besericesci se fia cea romana, afara de correspondentiele cu guberniulu, cari se curga in limb'a unghuresca; g) se poftimu autonomia besericesca, sinode, alegerea episcopiloru, ecalitate religiosa“¹⁾. — La aceste-a respundea anti-uniunistii: „uniunea nu sufere conditiuni; conditiunile puse nu le sufere constitutiunea unghuresca, cu distinctiune nu sufere folosirea limbei romane in scole, si cu atâtu mai puçinu in adunarile de tienuturi; conditiunile puse, si candu aru fi acceptate de unghuri, n'avemu nici-una garantia, ca nu le voru retrage; conditiunile puse tote le avea romanii inainte de a. 1848 in fapta, chiaru si accea-a, cã oficialii se scia si limb'a romana, — care deregatoriu unghurescu nu scià injurà pe romani si romanesce?! asiadara in a. 1848 n'aru cestigare

¹⁾ Foi'a pentru minte etc. Nrò. 16.

romanii nimicu nouu ; conditiunile puse atâtu sunt de puçinu insemnatorie, atâtu de puçina garantia dau natiunalitatei: in câtu audîndu-le ungurii, s'aru inganfare numai, si toti aru ridere de copilarî'a politica a romaniloru. Asiadara numai doue avemu de a alege: séu se ne facemu unguri, acceptandu uniunea si vendendu-ne tier'a si natiunea — cum dicea poporul romanu —, séu se remanemu romani, poftindu tote garantiile natiunalitatei, opunendu-ne cu tote poterile uniunei stingutorie de natiunalitati e luptandu-ne o-data si suptu numele nostru de romanu, ca suptu nume strainu ne amu luptatu destulu.“

CXVIII. Unii dicea: „bine, se ceremu natiunalitate politica, — deca inse vrei valoarea unei natiunalitati politice, atunci se cere neaperatu se scii care si câtu pamentu poti botezà pe numele natiunei respective, fiindu-ca natiunalitatea nu pote stà in aeru, cì pe unu pamentu undeva¹⁾): unde è teritoriulu romaniloru?“ La acést-a respundea natiunalistii: „teritoriu are fia-care natiune, care nu sta tota din iobagi; teritoriulu unei natiuni este sum'a proprietatiloru imobili ale particulariloru ai tota natiunea.“

Unii dicea: „se pretendemu natiunalitate, — o limbà diplomatica inse totusi debe se fia, lucrurile tierei nu potu curgere in doue trei limbi“, — natiunalistii 'i indreptà la esemplulu Elvetiei, si mai aproape la consistoriulu din Blasiu, unde se ducea lucrurile in trei si si in patru limbi.

¹⁾ Foi'a pentru minte etc. Nro. 17.

CXIX. Niunicu nu erà mai de condurutu, de câtu acea neprecepere politica a unoru intielegenti romani, cari invetià totu dela unguri, ca Austri'a debe se cada; ca tota nefericirea romaniloru de pene acumu a venitu „*dela balaurulu Metternich*“ — cum dîce o prochiamatiune romana dela Pest'a, „*dela hindri hondre de sași*“ — cumu dîce acea-si prochiamatiune, e dela serbi: totu benele dela unguri, cari acumu tote ne daruescu de buna voia, deci aideti se damu man'a cu ungurii, se nimicimu pre sus-numitii inimici. La aceste-a respundeã anti-uniunistii: „reulu romaniloru a venitu dela unguri, si nu dela Metternich, ungurii avea constitutiune si ei facea legile; sasii e serbii au fostu asupritori ai romaniloru, dara asupritori privilegiati de unguri, cari, deca aru fi vrutu, aru fi potutu scote ori-candu pe romani de suptu sasi e serbi; dara acést-a n'o facura ungurii nici in 1848., bà, precumu vomu vedè la loculul seu, diet'a unguresca aflâ ridicula pretensiunea banatianiloru de a se despartì cu erarci'a de catra serbi, éra Kossuth aflâ acésta pretensiune ilogica si pe Murgulu 'lu fece de risu in dieta; — dîcea mai incolo natiunistii: Austri'a nu vâ cadè, numai despotismulu austriacu; Austri'a constitutiunale e resseptatoria de principiulu natiunale o vâ sustienè slavimea; ar' fi seucidere si cea mai mare crime natiunale a se aruncare romanii in resbelu cu slavimea e cu Austri'a spre folosulu e glori'a unguriloru; — le spunea mai incolo, ca ungurii ensisi se marturisescu pene acumu cu credentia catra Regele Ungariei; cum-ca constitutiunea Au-

striei din aprilie è mai liberale de câtu a Ungariei e recunosce principiulu natiunale, carui-a i vâ dà valore energî'a slaviloru, cu cari debe se tiena romanii in interesulu propriu, acést-a nu se pote de câtu batendu ungurismulu; supusetiunea, ca Austri'a vâ retrage concesionile facute, nu è mai superatoria, de câtu nimicirea natiunalitateri, fara scapare, din partea ungurismului; romanulu are plecare spre ungurire, dara germanu nu se face.“

CXX. Dara ninicu nu erà mai ridiculu, de câtu acea parere absurda, imprumutata dela politicii unguresci, a unoru romani, cari aperà uniunea: „deca nu ne vomu unire cu tier'a unguresca, atunci in Transilvani'a nu se voru potè introducere drepturi constitutiunali cà in Ungari'a, bâ fara uniune pote nici iobagî'a nici dicimele nu voru incetare.“ Afara de o parte a intiegentiloru romani din Transilvani'a, cari erà soleciti despre acést-a, acest-a erà unulu dintre argumentele principali ale intiegentiei romane dela Temesiu si Crisiu, cari tramitea dela Pest'a in Transilvani'a la prochiamatiuni in acestu intielesu, in cari provocà pre transilvani „se nu asculte de amagitori, cî se accepte uniunea, cà se scape de iobagîa, se dè man'a cu ungurii“ etc. ¹⁾. La aceste-a respundea strigarile cele inflacarate ale poporului romanu din Transilvani'a: „noi vomu libertate, noi vomu natiunalitate, ne juramu iobagi

¹⁾ Aceste prochiamatiuni voru veni inainte in tom. III. in istori'a romaniloru dela Temesiu, Crisiu etc.

nu vomu mai fire“; éra natiunalistii respundea: „*libertatea è legata de firea omenesca, éra nu de uniunea cu tier'a ungresca.*“ —

CXXI. In acestu tipu reinfrangea natiunalistii tote argumentele, ce le aducea romanii uniu-nisti pentru uniune. Asiadara natiunalistii (anti-uniunistii) erà „*pentru unitate, independentia e libertate natiunale — suptu scutulu Austriei; nici-una uniune cu tier'a ungresca.*“ Caus'a loru erà drepta, si din dreptatea causei loru inchidea de-adreptulu la esîrea ei fericita. Natiunalistii reportara viptoria in'acésta discussiune in Transilvani'a. Déca si o parte neinsemnata nu se putù desface de simpatî'a catra ungurismu; dara barbati romaniloru cei mai renumiti — Barnutiu, Baritiu, Cipariu, Branu, Laurianu e altii d'impreuna cu tenerimea — îmbrăçiosiara cu caldura caus'a natiunalitateri, — poporulu intregu erà pentru acésta cauza. Façia cu capacitatile cele de fronte ale romanimei, façia cu totalitatea poporului desceptatu — debura se amutiesca uniu-nistii, séu strigarea loru pentru uniune sunà fara nici-unu resunetu din partea natiunei.

CXXII. *Organulu Luminarei* gazet'a din Blasiu, precumu vedûmu, aperase uniunea pene la dum. Tomei. In urm'a memoratelor discussiuni, in urm'a adunarei dela dum. Tomei, invingunduse toti de desceptarea e energî'a puterei natiunali a romaniloru, si *Organulu Luminarei* indata luni dupa dum. Tomei — 'si ridicâ cuventulu potente pentru caus'a natiunalitateri, abatendu-se cu totulu de spiretulu articliloru de mai nainte. *Organulu*

Natiunalistii
reportara
viptoria in
discussiunea
causei na-
tionali.

*Organulu
Luminarei
dupa dum.
Tomei.*

chiana acumu pe romani a lucrare pentru *emancipare: natiunalitatei*: „Ce este de lucratu? Tempulu determinarei din urma se apropia cu pasi gigantici; adunarea natiunale è la usia, eri i-am vedutu preambululu; tota intardiarea si tramandarea è plena de periclu. — Romanulu, graindu cea adeverata, in Transilvani'a si Ungari'a anca e sierbu, mancipiu. Cà nobili, — natiunea ungresca pretende, ca romanulu nobile è unguru. Cà romanu dara nu pote fi de câtu fara drepturi politice. Lucrarea mai antaia si mai principale dara a romanului è *emanciparea*, emanciparea *intrega* cu tote drepturile politice in togm'a cu ale celorlalte natiuni, — emanciparea nu numai a persoaneloru cì si a *natiunei* cà *natiunei romane*, relocandu-se in rangulu celorlalte, fara de a mai fi costrinsu romanulu a se lapedà de natiunalitate-si spre a potè ocupà locu in rangulu altoru natiuni, ensusi inceputulu romanescu dandu-i dreptu la ocuparea acelui locu. Acèsta restitutiune a natiunei sele o voru poftì romanii dela diet'a mai aproape a Transilvaniei si inainte de a se pronuncia uniunea cu Ungari'a, — restitutiune nu numai pe charthia cì si in fapta. Fara asemenea restitutiune nu multu se vâ crede frumoseloru promisiuni, ori din care lature se vena. *Grainu ce amu auditu*. Votulu si dorirea poporului romanu nu se restringe la mai puçinu de câtu urmatoriele puncte ce cuprindu cele mai antaie si mai neaperate drepturi pentru vietia politica a natiunei :

I. *Emanciparea natiunei romaniloru*, seu recu-

noscerea libertatei loru politice intregi, nu numai cà persone libere, cì si a natiunei, cà natiune romanesca.

II. *Emanciparea relegiunei romaniloru.*

III. *Emanciparea pamentului rom.*

IV. *Libertatea limbei romaniloru.*

V. Dreptulu *adunarei natiunali* atâtu in materie politice câtu si besericesci.

VI. Dreptulu *representatiunei natiunali* la diet'a tierei, fundatu pe temeiu lu drepturiloru celoralalte natiunalitati si *dupa proportiune.*

VII. Dreptulu *alegeri natiunali* atâtu la deregutoriele politice câtu si besericesci.

VIII. Dreptulu folosirei limbei rom. in negotiele interne natiunali, politice, besericesci si scolastice.

IX. Fundarea si dotarea de scole natiunali rom. elementari si scientifice mai inalte dein cas'a statului in proportiunea poporatiunei rom. contribuente (si alte asemeni punte). — Care è acea natiune, care se nu le poftesca prentu sene in tota Europ'a? De acì si poporulu rom. le poftesce pe calea pabei si buneii intielegeri, care o doresce si românulu cà tota lumea. Romanulu 'si recere drepturile cuvenite, au se vâ templà uniunea au nu; elu nu-si lega nici nu debe se-si lege, dreptatea pretensiuniloru sele de fapte proklamatece, ori câtu se fia de secure, cì de singura cuvenintia. Libertate, ecualitate, fratietate! Neci mai multu neci mai pucinu.“ — Asià vorbià *Organulu* dupa dum. Tomei; éra *Gazet'a de Transilvania* invetià pre romani cu tota ocaisiunea, ca „libertatea nu depende dela uniune.“

Poetii
romani.

CXXIII. Politicii romani discutea caus'a nationala: cealalta intielegentia romana agitã e invetiã poporulu; era poetii romani in acẽsta insuflẽtre universale, insuflati de spiretulu mantuito-riu alu acestui anu, toti din tote partile Romaniei animã pre romani la totu genulu de vertuti demne de strabunii loru e de seclulu libertatei, care erã se se nasca. Noi anca vomu reproduce la finitulu acestui tomu vredoue poesii din a. 1848 ¹⁾).

Calumnielo
unguresci.

CXXIV. Pene candu romanii miscã si se preparã intru acestu tipu pentru adunarea nationala din 15. maiu: strainii anca se adoperã cu nepregẽtare a-i tragere pe romani in interesulu seu. — Ungurii, acumu cã si mai nainte, acumu i lingusiiã pe romani, acumu i amenintiã, de alta parte i calunniã, era pe poporu 'lu maltratã. Dupa-cumu mai veduramu, calumnielo principali ale unguriloru erã, cumca romanii sunt „cumperati de sasi, turburatori de tiera (bujtogatõ), inchinatori de rusi, comunisti, daco-romani! È lucru demnu de insemnatu, ca scriitorii ungueresci nunumai pe acelu tempu, dara chiaru si in diu'a de astadi nu vedu in miscãrile de atunci ale romaniloru, decãtu maestrìa a camarilei, maestrìa sasesca, rusesca; incercari comunistiche, daco-romane. Asiã Kemény Zsigmond in un'a si acea-asi carticica ²⁾ intr'unu locu i face pre romani rusisti; pre alta faciã dice: „ca dorintiele romaniloru din Transilvani'a nu s'au restrinsu numai la acea-a: ce locu se ocupe patri'a

¹⁾ Documente. X.

²⁾ Még egy szó a' forradalom után. 1851. p. 82; 152; 154.

in tota imperati'a Austriei; cì afara de acést-a si la acea-a; pre ce temeiori se se ordeneze pe sem'a loru noue relatiuni de statu?" pe alta facia dice érași: „ca la romani au fostu orecâte individe mai invetiade, cari credea seriosu, ca voru potè improvisare o Daco-romania; cì poporulu nu se cuprindea cu atari doriñtie esotice. Intrebatiunea natiunalitateri politice a jucatu la romani o rola prèsubordenata, ei se miscà de doriñtie, cari i atingea mai de aproape, mai materiali. Intrebarea natiunalitateri de abià a fostu unu sunetu languedu in orcanulu patemiloru,“ mai incolo spune ungurulu, ca limb'a romana è necultivata. — Éra J. Czezc fostulu generale unguerescu in revolutiune, care altramente si ensusi este romanu, inse de cei lapedati, in cartea sea „Bem's Feldzug in Siebenbürgen“ dice, ca „romanii, cari sunt slavi, intr'o ambitiune ridicula se credu a fi románi, e venitoriulu loru celu mai fromosu si-lu vedu in visulu unei daco-romanie mari.“ De acì inainte i caractereza pre romani cà pre unu poporu atâtu de coruptu, precumu puține alte popore ¹⁾. Visulu Daco-romaniei, dice, s'a nascutu in capetele unoru boeri bucuresciani crescuti in Parisi, cari in maiu 1848 incercara a-si realizare idealulu prin prochiamaarea unei constitutiuni republicane-democratice, cì fara resultatu. Mai incolo spune, ca miscarea din Transilvani'a a inceputu prin ide'a uniunei ungueresci, de alta parte prin intea des-

¹⁾ Dela unii lapedati de natiune-si, cumu è Czezc. nu è conclusianca legiuita la totu poporulu.

ceptare a idealelui daco-romanu; ungurii strigà: *Eljen az Unio! romanii: via libertatea natiunale!* Indata incepura machinatiunile camarilei, cele mai insemnate capacitati ale sasiloru si ale romaniloru fura chiamate la Vien'a (!), capetara instruptiuni secrete (!), cumu se nimicesca uniunea. Unii romani ambitiosi cercara a tragere folose din stupiditatea poporului romanu, si nesuià, razimandu-se pre pluralitatea numerului poporului, a face din Transilvani'a Daco-romani'a cea visata, care apoi se o guberne ensisi¹⁾. Si alte asemeni calumnii scornià e scornescu ungurii spre a negrire carapterulu miscariloru romane din 1848., cari au fostu cu totulu independenti de ver-ce amestecu strainu.

Maestrielo
sasesci.

CXXV. Toti romanii — afara de puçini intielegenti — erà pentru caus'a natiunalitateri. Energi'a, ce o defasiurà romanii anca inainte de adunarea natiunale pentru acea cauza, implù de invidia pre unguri e pre sasi. De acì calumniele unguiloru. Èra sasii p'ecara pre o cale cu multu mai fina. In dïlele inainte de adunarea din 15. maiu esì in Sabiniu unu manifestu suptu titlu: „*Fericire e benecuventare poporeloru Ungariei.*“ In acestu manifestu se propunea uniunea celoru patru sementi ale Ungariei: a slaviloru, unguiloru, germaniloru e romaniloru, uniune pe temeulu perfectei ecaretati natiunali — suptu sceptrulu imperatului Austriei, cà rege constitutiunale alu Ungariei. Acèsta uniune se garantasca totoru patru

¹⁾ Joh. Czecz. Bem's Feldzug etc. p. 4 — 5; 21; 22—23.

acestoru natiunalitati tote institutiunile natiunali, prin cari se-si pota pastrà si desvoltà natiunalitatea in interesulu umanitatei. Cu distinctiune vorbesce despre romani, si areta, ca romanii sunt maturi pentru atari institutiuni politice-natiunali, si ca o constitutiune propria natiunale ar' produce in puçini ani atât-a desvoltare e cultura natiunale, câta in pusetiunea de acumu nici in secle nu s'ar' potè ajungere ¹⁾. — Dintre maestriele sasesci numai un'a memoramu. Cu inceputulu lui Maiu tipari, cumu se spune, pop'a sasescu Roth o carticica, in care propunea intemeierea imperatiei daco-romane suptu coron'a Austriei, spunea, cum-ca romanii nu voru lasare se treca acêsta ocaziune, care pote nu se vâ mai intocere, fara a se folosire de dens'a; provoca pre conatiunaliu sei sasi, se se alipesca langa romani spre eluptarea Daco-romaniei. Dara se lasamu pe sasu, se vorbesca ensusi in acêsta cauza, cu atâtu mai vertosu, pentru-ca, dupa-cumu ensusi dîce, „ide'a de daco-romania in capulu lui a resaritu, elu cu nemine n'a vorbitu despre acestu lucru, nici-nu scie, deca mai are cineva asemeni idee.“ Sasulu Roth chiama pe sasi se faca o demonstratiune in contra uniunei: se tramita la curtea imperatesca o deputatiune: se cera intreventiunea dietei staturiloru ereditarie in acestu obieptu. „Dara câ acêsta demonstratiune a natiunei sasesci se aiba „põndulu convenintiosu: natiunea sasescu debe se „faca cauza comune cu natiunea romana. Asià

Daco-romani
ni'a popei
sasescu
Roth.

¹⁾ Vedi acestu manifestu in Foi'a 1848. Nro. 17.

„domnii mei, asià amicii e luptatorii pentru uniu-
 „nea cu tier'a unguresca, vederea voastra politica
 „n'a fostu turbure, candu vi se parù, ca dusma-
 „nii uniunci dintre sasi vreu se se alipesca langa
 „romani, vreu se se unesca cu romanii dora chiaru
 „si intru o imperatia dacica in contr'a uniunei un-
 „guresci spre a ajutare sustienerea intregitatei
 „monarciei austriace, si a impededare rumperea
 „totale a Ungariei de catra Austri'a. Eu martu-
 „risescu apriatu e fara sfiela, ca pre mene celu-
 „puçinu de multu me cuprinde acésta idca si m'a
 „rapitu pene la esaltatiune — asià este, domnii
 „mei, parerea mea este, ca fericirea natiunei sa-
 „sesci numai in final'a realisare a acestei idei se
 „pote afla. Inainte de tote este detori'a nunu-
 „mai a fia-carui sasu, cì a fia-carui austriacu (in
 „intielesulu celu mai latu) a ajutare din tote po-
 „terile sele e dupa conscienti'a sea cea mai buna,
 „chiaru si cu consacrarea averei e sangelui seu —
 „sustienerea intregitatei monarciei austriace, si a
 „impededare rumperea totale a Ungariei de catra
 „monarcia, la intemplare candu ea ar' avè acestu
 „cugetu, ce eu dealtminte nicidecumu nu voiu
 „se intarescu. Care cugeta e lucra altmentre, è
 „rebele. A dou'a, noi credemu forte, ca prin in-
 „temeiarea unei imperatie daco-romane (Transil-
 „vani'a, Moldavi'a, Romani'a etc.) suptu coron'a
 „imperatului germanu din Vien'a — amendoue
 „scopurile sunt deplenu unite, adeca deca s'ar'
 „periclitare intregitatea monarciei austriace, séu
 „deca ar' avè Ungari'a cugetu de a se rumpere
 „mai curendu séu mai tardiu de totu de catra

„Austri'a. — Noi nu cugetamu nici-decumu, cum-
 „ca noi „prin acést-a chiaru acea-a facemu, ce
 „nici-o-data e suptu nici-o conditiune nu debe se se
 „temple“, nici-nu credemu, ca jocamu „unu jocu
 „reaptiunariu si ascunsu“, nici-nu ne tememu noi
 „in acésta unire „de men'ã e despretiulu Unga-
 „riei“ nici mecar' de acea-a, ca „ne-amu facere
 „culpabili de o portare dubia.“ — Noi ne spo-
 „nemu parerea nostra apriatu si jucamu unu jocu
 „pre façia e audace — cine ne vã potè imputã
 „insielatiune séu façiarã? — Sum totusi detoriu
 „in interesulu adevèrului a obserbare, ca eu nu
 „sciu, deca si altii, si au deca toti dusmanii uniu-
 „nei 'si cerca fericirea in acésta uniune cu natiu-
 „nea romana — bã eu me si indoescu despre
 „acést-a. Ideele aceste-a in capulu meu au re-
 „saritu, eu cu nemine n'am vorbitu despre acést-a,
 „nici-nu sciu, deca mai are cineva asemeni idee.
 „Eu le impartasiescu acì fara retienere, spre a le
 „supunere judecatei natiunei sasesci, dens'a le pote
 „acceptã séu refusã dupa placere. Eu cà publi-
 „cistu mi-am facutu detorenti'a, a jocare o alta
 „rola in acésta drama politica nu sum chiamatu.“

„Acésta idea de o imperatia daco-romana suptu
 „suverenitatea imperatului austriacu nu este nici-
 „decumu unu tipu fantasticu luat u din aeru. Acé-
 „st-a este o idea, care pote preste puçinu se vã
 „plenì. Principãtele Moldaviei e Romaniei au
 „gustatu benecuventarea guberniului muscalescu
 „in cea mai deplena mesura. Prinçepii loru sunt
 „nise arendatori fara conscientia, cari sugu aceste
 „tieri spre folosulu loru, ei sunt creaturile musca-

„liloru , cari capeta inspiratiunile sele dela pro-
 „consulii muscalesci in Jasi e Bucuresci. Prin
 „consulatele din Jasi e Bucuresci se governa prin-
 „cipatele. Romanii din Moldavi'a e Romani'a sunt
 „satui pene dincolo atâtu de acestu guberniu pro-
 „consulare rusescu, câtu si de guberniulu princi-
 „piloru lor. Densii ofteza dupa libertate — nu-
 „numai dupa libertate politica e spiretuale, cî si
 „dupa libertatea de a-si potè dare siesi institu-
 „tiunile acele-a, cari se imbunetatiesca sortea tie-
 „raniloru celoru calcati in picioare, si dela cari de-
 „pende desvoltarea libera e inaintarea in cultura
 „a poporului pre temeiu natiunale. — Aceste bu-
 „nuri preinalte numai atunci le potu ajungere
 „daco-romanii, deca voru ajunge la o subsisten-
 „tia e independentia politica perfepta suptu unu
 „princepe ereditariu alesu, séu deca se voru ali-
 „pire de monarci'a austriaca e suptu umbr'a co-
 „ronei austriace 'si voru dare acea constitutiune
 „e acele institutiuni, cari corespundu pofteloru e
 „indigentiiloru lor. — Deca nesuescu daco-ro-
 „manii la o independentia politica deplena suptu
 „principi proprii suverani: atunci ei calca pre o
 „cale falsa. Imperati'a lor fara Transilvani'a ar'
 „capetâ o pusetiune geografica forte neproportiu-
 „nata e chiaru pentru-acele-a n'ar' avè nici-o du-
 „rare — éra cu Transilvani'a imperati'a lor ar'
 „capetare o forma minunata, rotundîta, solida.
 „Fara Transilvani'a — acésta imperati'a daco-ro-
 „mana ar' cuprendere unu numeru de locuitori
 „de 3. milioni, asiadara ar' fire debile dupa nu-
 „merulu locuitoriloru sei; prin Transilvani'a s'ar

„intarî la o imperatiã cu vèdia cu adaugerea de
 „2. milioane locuitori, dintre cari 1.500,000. suflete
 „sunt de viti'a propria romana. Acèsta impera-
 „tiã incuiata intre Rusi'a, Turci'a e Austri'a nici-
 „o-data nu s'ar' potè bucurà de o independentia
 „politica deplena, si totdeãuna ar' avè o existen-
 „tia precaria prin pusctiunea sea geografica si mi-
 „cimea numerului locuitoriloru — deca ar' stà
 „suptu princepi proprii de si independenti, — cà
 „o parte intregitoria a monarçièi austriace pe langa
 „o constitutiune propria ar' fire asecurata prin po-
 „terea Austriei in contr'a resaritului e mediedîlei,
 „fara se deba a consacrare ceva din subsistenti'a
 „sea dinintru, si fara a fire impedecata in desvol-
 „tarea sea libera natiunale. Nu vremu acì se mai
 „tragemu luarea a mente la celcaltre folose ne-
 „pretiuite s. e. in respeptulu negutiatorescu, cari
 „le ar' cestigà imperati'a daco-romana prin alipi-
 „rea langa Austri'a.“

„Aceste folose nemesurate, ce curgu din uni-
 „rea cu monarçi'a austriaca, sunt cunoscute no-
 „bilimei daco-romane celei luminate, marinimose,
 „liberali e infocate pentru desvoltarea spirituale,
 „materiale e politica a poporului — si è asemene
 „adeverului, ca dens'a in celu mai scurtu tempu
 „vã pasire la medi-locu cu rogatiunea de a se
 „unire cu Austri'a.“ —

„Câtu ar' cestigà prin acèsta unire a princi-
 „pateloru Transilvani'a, câtu Austri'a, câtu ar'
 „cestigare Germani'a intrega (se cugete omulu nu-
 „mai la gurele Durarei)! — Cestigulu (de sene
 „se intielege, ca acì nu pote fi vorba de altu ce-

„stigu, fara numai de unu cestigu paciuitu, pof-
 „titu de daco-romani), ce l'ar' face Austri'a cu
 „aceste doue principate, ar intrece perderea Ita-
 „liei e Galiciei, la intemplare adeca, candu eve-
 „nementele politice o ar' constringere când-va a
 „se lasare de aceste tieri.“

„Cum-ca natiunea sasesca debe se favoresca
 „o atare straformare politica, mai alesu deca acé-
 „st-a se templa in interesulu monarcei intregi:
 „nu suferé nici-o indoela. Natiunalitatea germana
 „vâ potè subsistere langa cea daco-romana, si se
 „vâ potè desvoltare la totu mai mari graduri ale
 „perfeptiunei politice, intieptuali e relegiose-mo-
 „rali, si anca pre temeiu natiunale, germanu.
 „Langa natiunalitatea unguresca nu mai pote sub-
 „sistere de acì inainte nici-o alta natiunalitate,
 „fara a se abnegare pre sene ensasi. Uniunea cu
 „ungurii pentru sasi a fostu totdeaun'a fontana
 „de nefericire. Pentru acea-a mai bene è a pa-
 „rasire legaturile vechie aducutorie de nefericire,
 „si a incheiare alta legatura cu omeni toleranti.“

„De vremu se impedecamu uniunea cu Un-
 „gari'a, noi debe se facemu causa comune cu na-
 „tiunea romana. Singuri noi sasii puçinu amu
 „potè scotere la cale in contr'a unguuriloru celoru
 „res luti e energici. Noi numai de noi suntemu
 „nensemnați la numeru si cumpanimu prèpuçinu
 „in cumpan'a politica a Transilvaniei. — Cu to-
 „tulu altmentre sta lucrulu, deca noi 300,000 ger-
 „mani transilvani vomu pasire la medilocu e vomu
 „lucrare in unire cu 1.500,000. romani ai patriei
 „nostre. Noi atunci nu suntemu numai locuitorii

„unei parti mici a Transilvaniei, ce se numesce
 „*fundu regescu*, cì suntemu locuitorii Transilvaniei.“

„Avemu temeiu de a credere, cum-ca romanii
 „voru facere cauza comune cu sasii si se voru
 „dechiarà in contr'a uniunei. Adeveratu, ca nu-
 „meros'a natiune romana pene acumu nu fù nici-o-
 „data intrebata de opiniunea e invoirea sea la
 „lucrurile politice ale patriei nostre. S'a incheiatu
 „despre ea fara de ea, cà despre o ciurda de vite.
 „Ea 'si iè acumu vendepta pentru nedreptatea ce
 „i s'a facutu. Natiunea romana s'a desceptatu la
 „conscienti'a de sene, si cunoscundu-si puterea si
 „insemnetatea sea politica, acumu mai antaiu se
 „prepara, si nentrebata e nedreptatita, a-si ridicare
 „cuventulu in masa in lucrurile politice — si un-
 „gurii e sasii se vedu constrinsi a amblare dupa
 „sufragiulu ei. Eu nu me indoescu, cum-ca den-
 „s'a 'si vâ dà votulu decisivu in favorea natiu-
 „nei sasesci. — Venitoriulu Daciei (Transilvani'a,
 „Moldavi'a, Roman'i'a) nu este nici alu ungariloru
 „nici alu nemtiloru, cì acel-a este alu numerosei
 „vitie a natiunei romane. Au se n'o precepta acé-
 „st-a luminatii ei conductori? Acestu momentu
 „determenatoriu, care dora nici-o-data nu se vâ
 „mai intorce, 'lu voru folosire densii numai spre
 „acea-a, cà se se venda pre sene e venitoriulu
 „poporului loru ungariloru in uniunea cu tier'a
 „unguresca — spre a fi si de acì inainte cà pene
 „acumu supu tutoratulu acestor-a, candu numai
 „dela densii depende, cà se cuprenda cea mai
 „onorabile si mai independente pusetiune politica
 „in patria? Nu pre aren'a Buda-pestei, cì pre aren'a

„Clusiului, séu Sabiniului, séu Fagarasiului voru
 „ridicà densii manusi'a spre eluptarea emancipa-
 „tiunei e ecaretatei loru politice e spre a storcere
 „onore limbei loru materne e natiunalitatei loru.
 „Ar' fi o nebunìa a stà langa o cauza perduta,
 „séu chiaru a pasìre la medilocu cà luptatori pen-
 „tru acea-asi. Éra caus'a unguriloru este o cauza
 „perduta Romanii nu se voru alipì de acé-
 „sta cauza perduta, ei se voru luptare pentru in-
 „dependenti'a loru propria e pusetiunea loru po-
 „litica.“

„Dara natiunea romana spre eluptarea eman-
 „cipatiunei se le politice are lipsa de unu aliatu.
 „Dati dara se le propunemu noi (sasii) cu since-
 „ritate acésta aliantia, ei o voru acceptare cu bu-
 „curìa, pentru-ca sciu, cum-ca sasii nici-o-data
 „nu voru vrè nici voru potè fire apesatorii loru.“

„Deci veniti se pasìmu in unire cu univers'a
 „natiune romana inaintea feçiei sacratei majestati
 „— rogandu-ne, cà se nu intaresca legea de uniu-
 „ne, ce se accepta se se faca. Ce dora n'ar' potè
 „se incuvientieze majestatea sea numerului nen-
 „semnatu alu sasiloru, acea-a nu vâ potè, nici nu
 „vâ denegare majestatea sea locuitoriloru impreu-
 „nati ai Transilvaniei, douoru milioni de cei mai
 „credenciosi ai sei supusi“¹⁾).

O gazeta de Germani'a infruntase atunci pre

¹⁾ Vedi carticic'a: Von der Union, und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dako-romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone. Geschrieben im Mai 1848. Hermannstadt.

sasi, pentru ce agiteza pentru Daco-romania, ca-ci acestu ideale n'ar consună cu interesele germane; éra in gazet'a sasesca din Sabiniu „Transilvania“ se respunse: ca Daco-romani'a n'o propuse sasulu că unu ce reale, nici că unu ce, pentru care lucreza sasi, cî numai că unu lucru cu putentia.

CXXVI. Precumu vedemu, sasulu 'si aroga, cum-ca „ide'a Daco-romaniei in capulu lui a resaritu“; inse originalitatea pere indata, că umbr'a dinaintea sorelui, ca-ci 'si aduce cineva a mente numai de inscriptiunea din forulu imperatului Josefu in Vien'a: „*Felicitas Daciae.*“ Noi inse numai atât-a vremu se obserbam, ca altu planu avea sasulu. Elu vedea erumperea cea maretia a entusiasmului romanu. Elu credea, ca nu se cere alta, de câtu se bata cine-va cu maestrîa si cu caldura idealele daco-romanu, si politic'a copilarasca a romanului acumu desceptatu vâ alunecă — pote anca in adunarea din 15. maiu — la incercari cu nepotentia, si se voru comprometere inaintea lumei si nimicî in la-intrulu seu. Romanii inse numai de câtu aflara, ca proieptulu sasescu este o cursa maestra, cu care mai tardîu se prenda pre romani — precumu se si templâ, ca-ci mai tardîu in optobre (1848), candu in Sabiniu dâ sasi man'a cu romanii asupr'a ungurismului: in Vien'a avura fruntea a insinuaie pre romani la curte, ca sunt plecati la daco-romanismu (precumu vomu vedè la loculu seu), despre care in maiu dîcea ca ensisi l'au inventatu si-lu comendâ sasiloru e romaniloru.

Planulu sasiloru cu propunerea Daco-romaniei.

CXXVII. Romanii in a. 1848. se aflâ ame-

Romanli
stau pe lan-
ga caus'a
natiunalita-
tei.

nintiati in principatele dela Dunare de rusismu; éra din coce de Carpati de ungurismu: rusismulu e ungurismulu erà cei mai infricosiati inemici ai romaniloru. Deci politiciii romani de amendoue partile aceste doue pericle ale natiunalitateri se adoperà a le departare — in principate suptu scutulu Turciei, in Transilvani'a suptu alu Austriei — cercandu pre acésta cale scaparea, desceptarea e inaintarea romanismului, e uniti fiindu singuru in insufletirea natiunale romana. — Cu distinctiune romanii din Transilvani'a neluandu in consideratiune propunerile sasesci: discussiunile loru in caus'a natiunale se intorcea pe langa scaparea romanismului de ungurismu suptu scutulu Austriei. Natiunalistii nu se lasara a se amagire nici prin ideele daco-romane; nici prin cantecele amagitorie, nici terorismulu infricatoriu alu unguriloru; nici prin plecarea intielegentiei romane dela Temesiu e Crisisiu e parte si din Transilvani'a catra ungurismu; nici prin plecarea curtei strimtorate catra ungurismu, nici prin intarirea constitutiunei unguresci, ministeriului ung. e uniunei; — cì aducundu-si a mente, ca caus'a natiunalitateri è mai pre susu de tote, ca acea-asi este unu dreptu firescu, dumnediescu — cu incredentiare in dumne-dieulu poporeloru e geniulu aperiatoriu alu romanimeii, cu sperantia in recsirea celei mai drepte diintre cause in contr'a celei mai nedrepte, sperandu, cum-ca curtea imperatesca anca preste puçinu se vâ convingere, cum-ca legile unguresci, ce le-a intaritu, nu sunt dorinti'a comune a tuturoru natiuniloru din tiera, precumu arogà ungurii, si-si vâ cuno-

scere misiunea de a impacare poporele pe calea ecaretatei natiunali — , natiunalistii romani recugetandu tote aceste-a stà pre langa caus'a natiunalityei.

CXXVIII. Cea mai mare energia desfasiurà intielegenti'a romana aflatoria in Sabinu. Se tienea conferentie. Prin venirea lui Laurianulu din Romani'a, in septeman'a inainte de adunare, natiunalityea romana se intari cu o noua, columna in contr'a tempestatei unguresci. In 8. maiu veniva la Sabinu — dupa intielegerea avuta la Blasiu la dum. Tomei — doi canonici Timoteu Cipariulu e Teodoru Sereni, spre a tenere conseliu cu consistoriulu din Sabinu precumu si cu ceialalti omeni ai poporulu aflatori in Sabinu — pentru cele ce aru fi de facutu in 15. maiu. In o conferentia tienuta in cas'a consistoriulu neunitu la proieptulu lui Barnutiutu toti natiunalistii se invoira in puntele „*prochiamarei natiunei romane, depunerei juramentulu natiunale e protestulu in contr'a uniunei.*“

Venirea lui Laurianu.

Conferentia din Sabinu.

CXXIX. Cu o septemana inainte de adunarea natiunale sosì si episcopulu Andreiu Saguna dela Carlowetz. Intielegenti'a natiunale fece tote spre a-lu dobendire pentru caus'a natiunale. I esìra inainte e cu mare pompa 'lu petrecura in Sabinu — chiaru si gard'a sasescu i esì inainte. Ser'a in 11. maiu i fecera natiunalistii o serenata forte frumosa. Acèsta serenata natiunale in mediloculu sasiloru insuffâ acestor-a respektu catra romani. Jurnalulu sasescu *Siebenbürger Bote*, dupa-ce descrie serenat'a, adauge: „romanulu cultivatu, cumu

Venirea episcopulu Saguna dela Carlowetz.

„veduramu mai multi in d'ilele aceste-a, areta o „serioşetate in a sea portare, care da omului se „precepta, ca elu è securu de esistenti'a sea. Romanii sciu, ce voru, sciu si acea-a, ca lucrulu „ce-lu voru, nu le vâ lipsi“ ¹⁾).

Asià erà intru adeveru — romanii preste totu scià ce voru: acést-a erà „libertate e independen-tia natiunale.“ In respektulu acest-a numai una parere erà intre romani. Toti natiunalistii, totu poporulu „natiunalitate“ strigà. Inaintea acestor-a amutià graiulu celoru neprecepti, amagiti, un-guriti, interesati, au corupti, despre cari singuru si nu despre alti romani putea se scria *Gazel'a* ²⁾ inainte de adunare: „o! dela Clusiu pene la Bra-„siovu opiniunile romaniloru, mai nainte de a se „ascultà unii pre altii, incepura a se si sfasià.“ Noi dicemu ca acesti-a nu erà romani adeverati. Romanii toti erà intielesi, toti un'a vrea. Adu-narea natiunale avea de a fi numai o forma, prin care se se esprema serbatoresce dorinti'a inscrisa in animele tuturoru romaniloru, manifestata in tota tier'a, — numai o forma, prin care se se prochia-me unu dreptu eternu, nenstrainatu.

Apucaturile
Fispaniloru
e aristocra-
titoru ung-
spre a influ-
entià lucra-
rile fitorei
adunari.

CXXX. Dela dum. Tomei pene in 15. maiu tota tier'a, tote natiunile se aflà in cea mai col-caitoria ferbere, in cea mai incordata asceptare e solecetîme. Toti — romani, unguri, sasi — scià prèbene, ca adunarea romaniloru vâ se determene sortea Transilvaniei. Toti asceptà cu nerabdare,

¹⁾ Gazeta de Trans. Nr. 35—7.

²⁾ Gazeta de Trans. Nr. 33.

ce voru face romanii. Sasii stà nedetermenati. Éra ungurii miscà ceriulu e pamentulu spre a influentiare spre partea loru lucrările adunarei, spre a impedecare numerosetatea e independenti'a adunarei, spre a abatere pre romani dela pasi derepti in caus'a natiunale. Uniunistii acumu amenintià cu secuii — chiaru si suptul cursulu adunarei —, acumu lingusià pre romani, si se facea cu tota naivitatea a credere, cum-ca romanii nu voru face altu ceva in adunarea natiunale, de câtu ca voru prochiama si ei uniunea, prin care tote li-se dau. In celu mai neplacutu casu pentru unguri — credea acesti-a, cumca romanii in adunarea natiunale voru alegere o deputatiune romana, care se se cuprinda in diet'a tieriei din 29. maiu „spre a-si dare votulu pentru uniune in numele romaniloru, cà asià se nu se pota plangere romanii, cum-ca numai cele trei natiuni au decretatu uniunea fara scirea e invointi'a loru.“ — Ungurii prin tota tier'a se dà pre langa intielegentii romani si pre langa proto-popi, i capacità despre folosele cele mari ale uniunei pentru patri'a comune, e cu distinctiune pentru romani. Proto-popii in tota tier'a avea mare trecere pre acestu tempu inaintea Fispaniloru e toturoru aristocratiloru. Cà se cuno-scemu, cumu-i regalà fispanii pre unii protopopi — cà se-i traga la uniune — fia de ajunsu acea-a ce-mi spuse unu protopopu dupa dum. Tomei: „mai alalta eri, dîse, me chiamâ mari'a sea dom-nulu Fispanu la sene, m'a pusu se siedu si mi-a „datu si unu pacharu de vinarsu, si dupa acea-a „mi dîse: *ugy-e páter tisztelendőségedis az unió*

„*mellett van?* (*asiadara parinte ca si dumneatea tieni „cu uniunea?*)“ dupa-acea-a 'lu capacită despre folosele uniunei. Intru acésta forma i regalà e dupa acea-a i invetià, ce se dica deca voru merge la Blasiu si cumu se apere uniunea. Acì am dîsu intr'adinsu numai *unii protopopi*; pentru-ca bravurile preotimei romane, care a lucratu in caus'a natiunale, s'a ostitu in contra ungariloru, e mormentele celoru caduti pentru natiunalitate — marturisescu, ca clerulu romanu nu-si vende natiunalitatea pentru unu pacharu de vinarsu. — Multi unguri se parà impreuna cu unii intielegenti romani la Blasiu la adunare cu flamure de uniune. Ungurii adeca vedea pre episcopi e pre unii protopopi, fara nici-o cunoscintia politica, ca sunt pentru uniune, si credea, cum-ca acesti-a sunt adeverat'a intielegentia e cei mai populari omeni ai romaniloru, cum-ca acesti-a voru fi conductionarii poporului, pe care ei 'lu calumnià cà pe o adunatura de omeni fara precepere e sentimentu —; éra pre omenii poporului si-i intipuià cu multu mai neinsemnati, de câtu se pota apucare in fruntea negocielor natiunali; pentru-acea-a n'avea nici-o indoela, ca prin episcopi e prin protopopi e intielegentii cei ungariti se voru determenare romanii pentru uniune. Apoi ungurii, in superbi'a loru antemartiale, nici ca s'au ocupatu vreodata seriosu cu miscarile natiunali ale romaniloru, aceste-a le considerà cu multu mai neinsemnate, e pre sene cu multu mai asecurati din partea accesor-asi, de câtu se se degradeze la studiarea romaniloru, literaturèi, limbei e miscariloru loru.

Ei dara nu vrea se creda, ca romanii s'aru sci inaltiare la conscientia e pretensiuni adevveratu natiunali. In celu mai reu casu 'si aducea a mente cu fiori, nu cum-va adunarea poporului romanu se erumpa in turburari asupr'a proprietariloru. Si cu tote ca unii aceste-a nu le credea, se facea totusi ca le credu, pentru 'cà se sterga tota colorea natiunale de pre miscarile romaniloru.

CXXXI. Guberniulu anca ponea in miscare tote spre a impiedecare unu resultatu natiunale alu adunarei. „In 5. maiu se reprobâ episcopiloru, „pentru ce au chiamatu la unulu si acel-asi locu „si pe uniti si pe neuniti — acea-a ce nici de „cumu n'a fostu intentiunea guberniului regescu.“ Chiaru candu a sositu la consistoriulu din Sabiniu acêsta reprobatiune machiavelistica a guberniului voitriu de reulu si imparechiarea natiunei romane — venisera dela Blasiu acci doi canonici la Sabiniu spre a se preintielegere despre lucrurile adunarei. Se tienù siedentia in contistoriulu neunitu, la care inse luara parte si canonicii uniti dela Blasiu e toti natiunalistii civili aflatori in Sabiniu fara distintiune de confesiune. De abià se aflà unu romanu, care se pareca ca ar' vrè se dîca, ca ar' fi intemeiata reprobatiunea guberniului. Toti cei-alalti in unire fratiesca stetera nemiscati pe langa adunare natiunale, la care uniti — neuniti impreuna se se infaçisieze e se se consulteze asupr'a causei natiunali. Candu se tienea acêsta conferentia, intrâ in mediloculu conferentiei unu romanu necunoscutu, si abià s'a pusu pre scaunu, si incepù indata a cuventare cu mare in-

Mesurile
guberniului
pentru adu-
narea diu
15. maiu.

Fericitul
preceptu
Constantinu
Romanu.

sufletire — provocandu-i pre romani, cà se sterga diferenti'a acést-a relegiosa si se fia toti un'a. Acestu romanu erà fericitulu prefectu Constantinu Romanulu, care atunci se intorsese din Romani'a. Conferenti'a i aduse a mente, ca acumu nu è la tempulu seu a atingere cord'a acést-a — fara periclu de a neunì pre romanii, cari si pene acumu au fostu uniti, candu a venitu la medilocu caus'a natiunale, si annunci anca lucrà cu poderi unite. — Despre cugetulu guberniului de a taiare adunarea romaniloru in doue mai obserbam, ca se se fia tramisu acumu totu mandate dela guberniu e dela episcopi, pentru cà se tiena romanii doue adunari separate: insufletirea natiunale atâtu erà de mare, câtu nemine nici intru o sema nu bagà acele mandate. Pre acestu tempu sciea *Gazet'a de Trans.*: „in dilèle aceste-a se respandì o scire forte superatoria: cum-ca din mandatu mai inaltu congresulu ar' fi se se taie dupa douele confesiuni, tienendu-lu unitii la Blasiu, neunitii la Sabiniu . . . acést-a nu pote fi, congresulu debe se se tiena la unu locu, ori unde, elu debe se fia numai unulu; acì nu pote amestecà nemine ce nu è de amestecatu, adeca confesiunea, congresulu are scopu civile si politicu, éra nu relegiosu “ — Vedendu si guberniulu, ca acésta reprobatiune, care nu documentà alta, de câtu vointia de reu pentru romani —, è si prètardia, si in tota templearea n'ar avè verunu resultatu: se multiamì: „a demandare amboru episcopiloru suptu greuta-„tea responderi, cà in fiitoriulu congresu, care „se putea prevedè, ca vâ fi forte numerosu, se

„porte grige, că se se sustiena ordenea buna e
 „moderatiunea cuvenintiosa, se prevenia tote stra-
 „vagantiele, se nu suferia la adunare pre altii, de
 „cātu pre acei-a, cari sunt a nume chiamati; tot-
 „deotata se pofți si prefectur'a suprema de arme,
 „că, din ce ora de mai nainte se pote teme, cum-
 „ca la adunarea din 15. maiu se voru infaçisiã
 „individe si mai numeroase, se despuna militia im-
 „pregiurulu Blasiului — si anca cu multu mai
 „multa, că la dum. Tomei, care adeca se fia in
 „stare a impune de ajunsu multimei ce se vã
 „adunã, afara de acést-a se despuna acolosi de
 „buna ora doue tunuri, éra pre comandantele mi-
 „litiei se-lu indrepteze, că se stè in cointielegere
 „cu comitele supremu alu Albei-de-giosu, care
 „se ordenã la adunare in caretate de comesariu
 „guberniale, si se-i dè acestui-a asistentia, deca
 „ar' cere. Asemene inviatiune s'a datu si comi-
 „telui supremu.“ — „Intielegendu mai incolo re-
 „gesculu guberniu, cum-ca unii romani ambla im-
 „pregiurulu Blasiului si in jurediptiunile vecine,
 „atitiandu pre romani spre denegarea sierbitieloru
 „urbariali (?) si agitandu-i, că se venia la adunare
 „in numeru cătu mai mare: de nou se demandã
 „in 7. maiu amboru episcopiloru, că se nu lase
 „la adunare pre altii de cătu pre cei insemnati
 „in ordenatiunea guberniale de mai nainte; spre
 „acestu scopu se nu tiena adunarea afara suptu
 „ceriu, cì in la-intru in beserica, éra la intem-
 „plare, cându s'ar' aretare oresi-care desordene,
 „se desface adunarea. — Intielegendu dupa acea-a
 „guberniulu, ca unii protopopi romani cugeta a

„duce cu sene la adunare câte doi deputati din „tote satele dieceselor se, in 8. maiu se de- „mandâ de nou amboru episcopiloru, cà se ad- „monesca pre protopopii sei, nu cum-va se iè cu „sene deputati satesci in contr'a ordenatiunei re- „gescului guberniu, si se-i provoce a dà ratiune, „cumu au cutediatu intru acestu tipu a detorcere „intielesulu ordenatiunei guberniului e alu despu- „setiuniloru episcopesci, ce s'au edatu in confor- „mitate cu acea-asi, — acei-asi episcopi indrep- „tandu-se de nou, cà se se conformeze dupa or- „denatiunile guberniali, si se-si tiena de detoria „a scote afara pre cei nechiamati la adunare. Spre „a oprire tramiterea deputatiloru satesci, fece gu- „barniulu despusetiuni amesurate si catra jure- „diptiuni, pentru scurtimea tempului — celu-pu- „çinu catra cele mai aproape de Blasiu“ ¹⁾. — Tote aceste-a erà mesuri, „cari — precumu dîce Ga- zet'a ²⁾ — pe langa ne spus'a sete de libertate sem- tîta mai vertosu de poporu erà nepracticabili, pre- cumu se sî aretâ mai in urma.“

Scrisori'a
lui Bannfy
din 10. maiu
catru guber-
natulu.

CXXXII. In 10. maiu comitele supremu alu Albei-de-giosu barone Bannfy Miklos, pe care lu denumise guberniulu in 5. maiu comisariu la adunarea din 15. maiu, scrise gubernatorelui urmatoarele: „Incunoscintandu-me eu prin ordenatiu- „nea guberniului din 5. maiu a. c. despre acea-a, „ca — spre a incungiurare si impedecare turbu- „rarile, ce s'aru potè templà in adunarea din Bla-

¹⁾ Documente. XI.

²⁾ Gazeta de Trans. Nr. 39.

„siu in 15. maiu — su denumitu comisariu gu-
 „berniale cu acea instruptiune, cà in diu'a numita
 „infaçisandu-me in Blasiu si ordenandu acolosi si
 „respeptivii deregutori cercuali e procesuali — se
 „fiu cu luare a mente spre sustienerea ordenei e
 „pacei suptu cursulu adunarei. Eu cu adeveratu
 „nu voiu intardiã dupa deregutori'a ce mi-se cu-
 „vene a me supunere intru tote ordenatiunei si a
 „urmare instruptiunei cuprense in acea-asi: — cu
 „tote aceste-a, precumu cu ocasiunea fientiei mele
 „in Clusiu cu verb'a, asiã acumu in scrisu cu-
 „tediu a rogare de nou Escelenti'a tea, cà din
 „ce ora in starea presente a lucruriloru è tema de
 „o erumpere a poporului romanu celui neinvetiatu,
 „amagitu, si care din di in di traesce in amagire,
 „éra pacea patriei depende astadi dela esitul me-
 „moratei adunari: se benevoesci Escelenti'a tea a
 „tramite si unu individu mai cu autoritate in pu-
 „setiunea deregutoriiei sele dintre membrii guber-
 „niului; fiind-ca dupa-ce eu singuru m'am mai
 „intorsu pre acolosi: deca vã publicã si comesa-
 „riulu din sinulu guberniului cuprensulu ordena-
 „tiuniloru de obieptulu acest-a, sum in deplena
 „sperantia, cum-ca poporulu adunatu acolo, folo-
 „sindu si militi'a, prin urmare la cuventulu pa-
 „tricii se vã respì fara nici-o interitare“ ¹⁾. — La
 „acèsta representatiune a comitelui supremu Bánffy
 „nu intardiã regesculu guberniu a facere destulu
 „acestui desideriu alu numitului comite, trami-
 „tendu si pe conseliariulu guberniale Ludovicu

¹⁾ Documente. XII.

„Szabó asisdere in caretate de comesariu, si in-
 „dreptandulu, cà in cointielegere imprumuta cu
 „prenumitululu comite supremu se se adopere a pre-
 „vegghià la sustienerea ordenei bune in cestiunat'a
 „adunare e prevenirea esceseloru, cari dora s'aru
 „potè templare. Despre tramiterea d'isului come-
 „sariu se incunoscentiara atâtu episcopii, câtu si
 „prefeptur'a suprema de arme cu scopu, cà in-
 „tocmai se indrepteze si pre comandantele mili-
 „tiei, ce este se se adune la loculul adunarei“ ¹⁾.

Este-a fura mesurele guberniului in respectulu adunarei romaniloru din 15. maiu, cari mesuri indesiertu se adoperara a le aduce in implinire deregutoriele subordonate, mecarca aceste-a folosira cu multu mai multa rigore, de câtu ensusi guberniulu din Clusiu, spre a impedecare adunarea.

CXXXIII. Adunarea erà la usia. Veduramu tendentiele e princepiele cele neclatite ale natiunalistiloru, cari se bucurà de increderea poporului si erà conduptorii acestui-a; cunoscemu insufletirea natiunale a poporului; veduramu tote machinatiunile strainiloru, mesurile guberniului, diregutorieloru, unguriloru asupr'a adunarei; cunoscemu lasitatea cea neputentiosa a romaniloru, cari tienca cu ungurii.

CXXXIV. Ver-cine putea se prevedia atâtu
 Calatorirea
 tenerimei
 prin tiera.
 Chiamarea
 romaniloru
 la adunare.
 acea-a, cum-cà adunarea din 15. maiu vâ fi o adunare, de câtu care mai mare nu s'a tienutu in acêsta tiera, precumu si calea cea determenata,

¹⁾ Documente. XI.

pre care vâ se pasiesca acésta adunare mare suptu conducerea celoru mai mari romani. Tote mesurile e tote pedecele guberniului asupr'a numerosetatei adunarei le fece nepotentiose energi'a tenerimei e insuffetîrea natiunale a poporului. Tenerimea ¹⁾ acumu, cã si inainte de dum. Tonci, predicã poporului prin tofa tier'a evangeliulu libertatei natiunali, e chiamã poporulu romanu „cã de vreu se fia liberi — natiune libera — pintre tote periclele vietici se venia toti — toti romanii din tota tier'a la Blasiu, la loculu scaparei“ „Sburatoriele de suptu ceriu, teretoriele pre pamentu, se aduna spre a facere impreuna câtu n'ar' potè facere singura nici un'a din ele. Ve poteti voi adunã spre a ve consultare impreuna asupr'a benelui vostru, spre a ve aperare drepturile, a ve cestigare ver-o usiurare a sarcineloru vostre? si deca nu poteti, cumu sunteti voi liberi?“ ²⁾ „si ungurii dîcu, ca voi sunteti liberi, ca voi acumu sunteti ecari loru! Deça suntemu liberi, pentru-ce se nu ne potemu adunã spre a ne consultare in pace asupr'a benelui nostru si alu tierעי? deca suntemu ecari, pentru-ce numai gentei romane se nu-i fia ertatu a se adunare: candu ungurii din

¹⁾ Ne pare forte reu, ca, perdendu-se protocoalele suptu revolutiune, nu suntemu in stare a tipari unu catalogu de numele tenerimei studiose dela Blasiu e Sabinu, atãtu ale clericiloru (uniti neuniti, cari se intrecea in natiunalismu unii cu alții) câtu si celorlalti studenti, — precumu si de pe la alte scoli din Transilvania, cari toti fecera apostolarulu natiunalitatei in 1848.

²⁾ Laménais.

sece si astadi totu in adunari tracsu? Ungurii dîcu, ca voi romani! sunteti o glota de omeni necultivati, barbari, cari se ve veti adunare la unu locu, nu veti face alta de câtu turburari, si veti aruncare preste tota tier'a flacar'a celei mai sangerose catastrofe. Veniti dara romani micu cu mare — romani din tota tier'a Ardelului — alergati la Blasiu, si se aretamu dusmaniloru nostri e la tota lumea, cum-ca romanii, de si cei mai asupriti e mai calumniati, ei inse sunt celu mai cultu poporu alu tieiei. Veniti la Blasiu cu totii, si se aretamu, cum-ca cu seriosetatea adunarei nostre, cu dreptatea e maturitatea concluseru nostre — nu vâ potè stare făcia nici-una adunare e nici-unu conclusu din câte adunari au tienutu ungurii cu celelalte natiuni din seclulu 15. in coce, candu i'au scosu pre romani din casele tieiei, si de mai nainte pen' astadi, e din câte concluse neomenesci au facutu dela inceputu pene la conclusulu uniunei, prin care vreu se nimicesca tier'a e se stinga natiunea romaniloru. Veniti cu totii la Blasiu, cà se nu pota dîcere strainii, cumca drepturile, ce le pretendu romanii, sunt numai o pretensiune a unor-a e altor-a; cî se aretamu, cum-ca acele sunt drepturi, de a caror-a necesitate sunt petrunchi toti romanii, e toti cu o gura le rechiama. Veniti cu totii, e pre sufletulu episcopiloru si alu proto-popiloru si altoru intiegenti se nu ne lasamu, ca-ci drepturile de libertate natiunale sunt drepturi, cari astadi si celu mai din urma romanu le precepe e le pretende. Pre doi-trei invetiati i potu insielare inemicii, i

potu spariare, corumpere, se potu insielare si ensisi: poporul intregu este necorruptibile, este nedumeritu in pretensiunile sele cà ensusi adevèrulu, de poporu tremura acumu toti tiranii.“

„Veniti romani la Blasiu, la campulu Libertatei — printre tote periclele, acolo ne vomu intielege despre tote drepturile nostre, si le vomu pretende cu tota energi'a. Vomu dechiarà, ca nu vomu mai fi iobagi, vomu prochiama, ca de aci inainte suntemu natiune libera.“

„Veniti toti in pace, veniti inse determenati, si neascultandu de nemine, care v'ar' indemnare au demandare, cà se nu mergeti la adunare. Acei-a sunt dusmani ai romaniloru — fia cine v'ar' fi.“

Asià invetià junimea romana e toti romanii — cei adevèrati natiunalisti — pre poporul romanu.

CXXXV. De candu è tier'a Ardelului, agitatiune cà acèst-a nu s'a facutu — nici mai potente, nici mai cutediatoria, nici in spiretu mai de pace e libertate! Saltà totu sufletulu romanu de bucuria natiunale. — Din partile cele mai departate ale tierעי, cu merindea in spate; cu pep-tulu aprinsu de dorulu libertatei natiunali; cu tenerii conductioni in frunte — in frunte cu preotii cei multi, cari erà adevèrati parenti e pastori ai poporului; cu sperantia in d-dieu e unu venitoriu mai fromosu alu romaniloru; inganandu tote amenintiarile, decretelè, amagirile, maltratarile inemiciloru — asià alergà romanii din tote partile tierעי totu glote la Blasiu, la adunarea romaniloru din tota tier'a.

Plecurea romaniloru la adunare.

CXXXVI. Tota romanimea, tota tier'a erà se se adune la Blasiu. Din martiu pene in 15. maiu atâtu spiretu natiunale insuflara poporului agitatiunile tenerimei e preotimei celei benesemtitorie: in câtu pre adunarea din 15. maiu suflare de romanu n'ar fi remasa a casa; cì tota romanimea din tota tier'a, micu cu mare, ar' fi alergatu la Blasiu la adunarea gentei romane: se nu li s'aru fi pusu in cale cente e mii de pedece din partea guberniului e altoru inemici ai romaniloru. Unii se tienea inderetu cu baçiuulu e in prensori'a oficiatiloru unguresci, altii — glote intreghe — erà constrinse cu ochii lacremanti e cu anim'a sangerante a se intorcere inderetru, pentru-ca erà trase podurile trecutorie de pre Muresiu, Some-siu, Ariesiu e Tirnavi, multi mai cutediatori trecura apele cu notulu e ajunsera la Blasiu; altii intru alte tipuri, cu alte maestrii e insielatiuni, cu glontiele e tunûrile secuiloru e celorlalti soldati statiunati in Blasiu se infricà, si numai pentru acea-a n'au venitu la adunare. Cu tote aceste-a atâtu erà de inalta insuffetîrea natiunale a acestui poporu asupritu, amaritu e suptu de atâte secle, câtu de pe banc'a szolgabiraului alergà la Blasiu, candu scià, ca la intorcerea sea a casa, intr'alta forma voru se-lu tiranesca aristocratii — precumu s'a si intemplatu — numai pentru-ca au fostu la adunare la Blasiu.

Printre tote periclele curea multimile din tote partile, din marginile tierei, proveduti cu merinde pre câte 10. si mai multe d'ile. Venià cà unu torente, carui intrigele e terorismulu ungurescu

acumu nu numai indesiertu se opunea; cî care pre unde trecea, prin sate e prin urbi, tragea dupa sene la adunare pre toti cei nedetermenati, au infricati etc. — Venià si intielegenti romani dela Temesiu e Crisiu, chiaru si din Daci'a inferiore.

CXXXVII. Dupa-ce vedura inemicii romanilor, cum-ca multimea de poporu nu se pote impedecare dela adunare: cercara se sparie de a mergere la adunare pre acei barbati romani, pre cari i cunoscea poporulu dela dum. Tomei, alu caroru nume e popularitate asià se latise in tota tier'a câtu poporulu numai in acei-asi avea in-credere deplena. Deci inemicii incepura éراسي, cà la dum. Tomei, a scornire faime mentionose, cum-ca pre acei romani venitori dela Sabiniu i ascepta tunurile e Secuii la Manarade.

CAPU V.

Aduarua generala a Natiunei Romane din 15/3. maiu.

Descepta-te Romane, din somnulu celu de morte,
In caro te-amortira barbaril de tiran!
Acumu ver nud-odata urdlesce-ti alta sorte,
Lu care so se-Inchino si crudil tel dusmani.

Acsta e diu'a, in care Romanulu,
Petruntu de chiamarea spiretului seu,
'Si scutura jugulu, impusu de paganulu,
Ce n'avu neci lege, neci chiaru dumnedieu. -

De adi libertatea si-amorea fratiesca
In peptulu natiunei Romane va fi,
In catu stranepotulu, sciindu s'o maresca
Prin saptele sele, eternu va-inflori.

Maretia-i serbarea, candu fiii d'unu sange
Se lega-intre sene prin viiu juramentu,
A nu lasu preda, de rei a se-nsfrange
Marirea strabuna si dreptulu cuventu.

De astadi blastemulu, contrasu din vechime,
S'a stersu ca si umbra, ca nuorii prin ventu;
Frumosa cu florea resari Romanimo
Pe brațiile gloriei, in vechiu-ti pamentu!

A. Murestanu.

CXXXVIII. **T**ote measurele guberniului, in-
trigele inemiciloru, infricarile cu tunurile, cu se-
cuii e soldatii statiunati impregiurulu Blasiului in
numeru de 740. feciori — pedestrime e calarime,
intre cari secuii a nume era tramisi spre a in-

Nepotenti'a
mesuriloru
luate spre a
impedeca
poporulu
dela adu-
nare.

spaimentare pre romani — tote aceste mesuri e maestrîi folosira séu nemica séu prè-puçinu, atâtu adeca, ca nu se potù adunà chiaru tota tier'a.

CXXXIX. *Organulu Natiunale* ¹⁾ spune, ca anca de veneri ser'a (12. maiu) incepura omenii a sosi. Sambata curea de tote partile partea intielegente e poporulu. Episcopulu dela Sabiniu Andreiu Schaguna sosi totu atunci de impreuna cu deputatiunile din Sabiniu, Brasieu si alte parti; satele, prin cari trecea aceste deputatiuni, intregi se redicà de le esià intru intempinare — dara nu la comand'a szolgabiraului, cì indemnati de dorulu de a vedere pre fratii loru, cari venià, se se intielega impreuna pentru libertatea romaniloru. Episcopului dela Sabiniu i esì inainte la Manarade o deputatiune din partea capitulului din Blasiu, de-i beneorâ sosirea in Blasiu. — Acì insemnamu, ca episcopulu Schaguna mai nainte nu se vedea a fi plecatu cà se traga in curtea episcopesca, bà dicea, ca, ajungundu in Blasiu, nu vâ ospetà in curtea episcopului, cì-si vâ face cortu de scanduri in medi-loculu piatiului; intru acestu alu seu propusu 'lu intarise si unu teneru, care venise inainte de adunare dela Blasiu la Sabiniu — nu sciu de sene o indemnatu de altii, cari nu scia judecare lucrurile; intr'acea-a ajungundu episcopulu Schaguna la pontea dela Manarade, unde fù intempinatu, dupa cumu spuniu, de capitululu din Blasiu, cumu se cade a intempinare pre unu episcopu alu natiunei: acceptâ invitarea fratiesca

Anca de veneri sosescu omenii la adunare.

Venirea episcopului Schaguna, deputatiuniloru dela Sabiniu e Brasieu.

¹⁾ Nro. 1. a. 1848.

a episcopului de Blasin, si se asiediâ in curtea acestui-a. — Diu'a erà ploiosa.

Sambata ser'a sosese Janculu, Buteanulu e alti tribuni in fruntea gloteloru sele.

CXL. Totu Sambata, pe candu se mestecà diu'a cu noptea, vene Janculu e Buteanulu cu muntenii, Moldovanulu cu campianii, e altii din alte parti ale tiei — impenati cu frundie e flori de primavera, cu flamure natiunali, e cuprensi fiindu cu celu mai viu entusiasm de catra ceice se aflà in Blasiu.

Dumineca pene in diua cei trei tribuni dela dum. Tomei saluta poporulu, care impluse forulu.

CXLI. Dumineca demancti'a, candu se reversà de diua, forulu celu mare patratu alu Blasiului gemca de multimea poporului — acceptandu cu neastemperu se audia invetiaturi dela romanii acei-a, de alu caroru nume e invetiaturi andisera. Atunci cei trei tribuni dela duminec'a Tomei se aretara pene in diua pre petr'a beserice. Caci i vedù multimea, erupse in cele mai insufletite strigari de bucuria. Tribunii pe ordine salutara miiele poporului dicundu: „*Cristu a inviatu! Libertatea a inviatu!*“; era miiele respondeca: „*adeveratu ca a inviatu!*“ Dupa acea-a unulu dupa altulu tienura invetiaturi politice e natiunali despre cele ce au de a facere romanii in acèsta adunare mare; spusera poporului, cà se fia cu cea mai mare luare a mente, ca multi sunt invetatorii e profetii cei mentionosi, cari prin mentiuni, intrigi, maestrii voru cercà tote, cà se amagesca pe romani se nu pasiesca si se nu urmeze dreptu pe calea cea adeveratu natiunale; se-i asculte pe toti, cì se urmeze numai invetiaturile acclor-a, pe cari i cunoseu de mai nainte, ca sunt adeverati romani, benevoitori ai romaniloru; preste totu in

Invetiaturile tribuniloru catra poporu. Responsele acestui-a.

adunare se se porte cu acea cuvenintia, modera-
 tiune e maturitate; cu care s'au portatu la dum.
 Tomei e preste totu in tota tier'a, cà portarea
 romaniloru se făca onore natiunei inaintea lunei
 in tote tempurile venitorie, cà portarea loru se
 insuffle respectu strainiloru, e se impla de rusine
 pe toti dusmanii e defaimatorii cei reutatosi ai
 romanimei; inemicii voru invedè portarea roma-
 niloru in acèsta adunare, ei voru cercà tote me-
 diele, cari le voru fi prin potentia, cà se produca
 desordene in adunare e se compromita pe romani
 — „dara voi Romani!“; strigà unu tribunu, „deca
 „ve vâ dà cine-va o palma, intorceti cu patientia si
 „cealalta fașia, pene candu vâ bate or'a resbunarei
 „cei drepte a gentei Romane“, — éra miiele popo-
 rului strigà din profundulu animeloru: „asià vomu
 face, asià vomu face invetiatorii nostri!“

CXLII. Dupa acca-a se tienù s. liturgia in
 beseric'a metropolitana, si intrara in beserica toti,
 câti au potutu incapè, fara distinctiune de unitu e
 neunitu — dupa datin'a cea laudata a romaniloru,
 care a tienutu pene in diu'a de asta-di si dupa
 despartirea in doue confesiuni, ca deca s'au dusu
 de exemplu preoti uniti din Blasiu in beseric'a
 neunitiloru din Sabinu: nu se indoià nemicu a
 cantare impreuna cu episcopulu Vasiliu Moga,
 incependu episcopulu: *Domne strigat'am*, si preotii
 de Blasiu continuà: *se se indrepteze* s. c., — si
 dupa acca datina laudata, ca preotii uniti neuniti
 la o lalta admenestrà sacramentulu ungerei de
 pe urma, la o lalta facea onorea cea mai de pre
 urma la ingropatiuni, si chiaru sierbià impreuna

Dupa acca-a
 poporul
 intra in be-
 seric'a cate-
 drale fara
 distinctiune
 de confo-
 siune.

s. liturgiã. Acésta adevérata frãtietate o urmãra romanii si in adunarea dela Blasiu. Acésta frãtietate a poporului de ambe confesiunile, care infloresce între romani fara scaderea unei-a o celeilalte confesiuni — aduse si pe straini la mirare, si dede esemplu strãlucitu si clerurilor de ambe riturile, cumu au de a ponere la o parte si ensesi pentru totdeauna'a certele relegiose, candu vene la medi-locu caus'a comune a natiunei. Acésta

Portarea cea
natiunale a
poporului
de ambe
confesiunile
infrãtiesce si
pe episcopi.

portare adevératu natiunale a poporului romanu i fece si pe episcopi, cà se se infrãtiesca si ei, — asiã dumineca dupa s. liturgiã episcopii Joane Leményi e Andreiu Schaguna, esindu in medi-loculu dieciloru de mii, marturisira, ca „*sunt frati, nu din vr'o faciãria, ci frati in Cristu, frati romani, frati, cari provoca pe totu romanulu a uitã ori-ce neplãceri trecute, si a se privi cu totii de frati* — (mear' de s'aru privi de frati toti episcopii si totdeauna!) — *precumu sunt ai loru episcopi.*“ In acestu intielesu cuventã catra poporu chiaru ensusi Schaguna — dupa-cumu spune *Gazet'a*¹⁾. Dara tristele evenemente mai din urma si fatalea desbinare între capii nostri besericesci, ce in ver'a anului acestui-a (1852) se dede pe faciã chiaru prin cerculari publicate prin foile publice, au comprobatu, ca acea infrãtire numai in poporu, éra nú si in capii besericesci a fostu din anima curata. Ci se nu ne turburamu de acumu bucuri'a ce o sentim scriendu cele mai formose pagine ale istoriei romaniloru din Ardélu.

¹⁾ Nro. 39. a. 1848.

CXLIII. Totu duminica demaneti'a după liturgia se adună întielegenti'a romana în beseric'a catedrale, și tienù conferentia preliminară dela 10. ore înainte de media-di pene la 3. ore după media-di. Beseric'a erà plena. Aici se află întielegenti'a romana de statulu besericescu, civile, nobilitare e militare din Transilvani'a; orecâti din Banatu e dela Crisiu, între cari însemnamu pe protop. Bercianulu din Lugosiu; Munteanulu preotu din Sarcau, e Popdanulu din Sarsigu; Georgiu Sion, Rusu, Lascaru Roseti, Curius, Jonescu, Teodoru Moldovanu e alti frati ai nostri din Moldavi'a, cari anca cõdecorara adunarea cu fiinti'a lor de fația. Se află anca în beserica multi unguri e sasi notaveri; toti acesti-a venisera la Blasiu la adunarea romaniloru, și asceptà aici cu nespusa nerabdare, ce voru face romanii la acêsta adunare natiunale.

Dupa liturgia la 10. ore întielegenti'a romana tiene conferentia preliminară pene la 3. ore după media-di.

CXLIV. Candu intrâ întielegenti'a romana în beserica la acêsta conferentia: erà mare diversitate de pareri politice; o mare parte a întielegentiei — atâtu civili câtu și besericesci, — parte din nepreceperea causei natiunali, parte din nepreceperea spiretului tempului, e din necunoscenti'a poporului romanu e a indigentiiloru lui, precumu și din necunoscenti'a politicei natiuniloru colucitorie, e cu destințiune a unguriloru, cu care nu se mai ocupasera romanii pene la acestu tempu, parte amagiti, unii chiaru și corupti de unguri — venisera la Blasiu, cà se apere *uniunea*. Multi erà preparati prin unguri de a casa, cumu se vorbesca în adunarea romana. Nu erà neci-o

Diversitatea cea mare de pareri între întielegenti.

intielegere in cea mai mare parte a intielegentiei romane. Unii erà pentru uniunea unghuresca; altii, de si erà in contr'a acesteia, nesciindu inse, ce ar' avè de a face atunci natiunea; altii venisera cu planuri pentru cause particulare e subordonate causei celei inalte natiunale, precumu: unii erà preparati, cumu se resusciteze e se apere caus'a romaniloru asupr'a sasiloru; altii cu planuri de reforme e imbunetatiri scolastice, prin cari se ne ascuramu natiunalitatea si facundu-se uniunea unghuresca, despre care densii nu avea indoela, ca se va face; altii cu planuri de reforme besericesci, de restaurarea metropoliei, de impreunarea intre uniti e neuniti; altii de a casa se parasera, cumu se apere pe episcopulu Leményi, deca s'ar' sculare cine-va asupr'a lui, au dora chiaru ar' avere de cugetu a-lu scotere din scamnulu episcopescu. Firesce, ca caus'a atatoru desarmonii in pareri e planuri jacea nunu-mai in reutatea e lasitatea multor-a, ci „caus'a este de a se cercà, cumu dice *Gazel'a*, si acolo, ca romanii pene acumu nu mai avusera ocasiune a se cunosce intre sene, a conversà mai a desu si mai de a prope,“ nu mai tienusera adunari natiunale, bà neci pentru sinode nu-si mai frementasera capulu episcopii, cà mecar' in aceste-a se se intielega romanii asupr'a lipseloru vietici loru publice. —

Strainii e inemicii dinafara e dinlaintru ai romaniloru saltà de bucuria vedendu atâta desarmonia intre romani, nutria acèsta desarmonia din tote poterile e cu tota ocasiunea; si nemica n'ar'

fi fostu mai doritu e mai placutu pentru inemici, de câtu că romanii prin discordia, prin interese private e particulari se se abata dela caus'a publica a natiunei, se se faca de risu, si se documenteze copilarî'a loru in politica.

CXLV. Intr'acea-a poporulu romanu anca dela 25. martiu astforma se' intielesese despre cele ce erà se se faca in adunarea natiunale, in câtu acumu n'ar' fi fostu nemine in stare a-lu abatere dela scopulu seu cu ver-ce maestrîi. Poporulu recunoscea, ca acumu are se puna la o parte tote cauzele private, tote interesele personali, tote patimile — afara de patim'a e foculu celu sacru pentru caus'a publica; cunoscea, ca acumu debe se se consacre cu totulu pentru caus'a natiunei intregi.

CXLVI. Nu suferè neci-o indoela, ca de erà adunarea natiunale o adunare numai de intielegenti — civili e besericesci, dupa cumu erà planulu guberniului din Clusiu si alu episcopului: atunci acêsta adunare de intielegenti nu facea neci-o onore natiunei romane; acesti intielegenti, cari preste totu, precumu ne invetia durere! istori'a, neci o data n'au tienutu cu poporulu, n'au tienutu cu caus'a natiunale, cari in tempurile cele vechi acceptara limb'a schiailoru in beseric'a romaniloru; cari că nobili se ungurira; suptu calvini se calvinira; suptu Austri'a se fecera lipituri ai catoliciloru e unguriloru; dela 1830. e 1840. incoce vrea se unguresca si poporulu; in 1848. vrea se stinga prin uniune tier'a e natiunalitatea romana, — o adunare de intie-

Poporulu erà la unu eugetu in caus'a natiunale.

O adunare numai de intielegenti erà se fia periculosa pentru caus'a natiunale.

legenti, n'avemu neci cea mai mica indoela, ca si acumu in adunarea din maiu, cà si in tempurile cele vechi, dà de rusine pe romani inaintea lumii prin conclusele cele periculoase, ce le aru fi adusu, de cari s'ar' fi miratu lumea, e romanii aru fi suspinatu, se nu erà ajunsu poporulu la acelu gradu de cunoscentia a intereseloru sele natiunali si a impregiurariloru celoru periculoase, in cari se aflà in acestu tempu romanimea tota: in câtu se alerge ensusi poporulu la adunare cu miiele, cà se dè consultarei direptiunea cea fire-sca, e se tienà in frenu pe acei popi e invetiati, cari pote aru fi cercatu se plece adunarea la interesu ungurescu — din neprecepere au reutate.

CXLVII. Astforma erà dispuse animele romaniloru, candu intrara in beserica dumineca demaneti'a la 10. ore dupa liturgia, spre a tiene conseliu preliminar despre tote acele-a, ce aru fi de a se facere in diu'a de mane, 15. maiu — prim'a di a primei adunari natiunali-romane. Erà adunati toti in beserica. Stà toti asceptandu cu nerabdare e ingrigiare. Asceptà toti, se dè cineva tonu e direptiune consultariloru. Dupa-ce grai puçine cuvente canoniculu din Blasiu Vasiliu Ratiu: strigara toti de tote partile, e cu unanimitate poftira pe Simeone Barnutiu, se vorbesca. Atunci Barnutiu, intre celu mai cutrieratoriu aplausu, se sul pe unu sugestu dinaintea altarelui, e prin o lamuritoria e critica deducere istorica a starei romaniloru in Transilvani'a dede direptiune e nutrementu desbateriloru despre „natiunalitatea e drepturile limbei romaniloru.“ Barnutiu in discursur

Intielegenti'a adunata in beserica poftesce pe Simeone Barnutiu se vorbesca.

sulu seu aduse înainte „tote reporturile romaniloru cu ungurii, cari totdeauna i-au asupritu, si acumu vreu se-i nemicesca cu totulu, pentru-cà se nu le mai fia periculosi. *Uniunea cu tier'a un-guresca o lapedà cu totulu*; din contra, provocà pe romani la *unire natiunale între sene e confederatiun cu poporele respectatorie de natiunalitate*; éra cu ungurii numai atunci se se unesca, candu romanii voru fi, *cà natiune*, liberi, si candu ungurii voru respectà drepturile natiunali. Propuse, cà in adunarea natiunale *se se prochiame natiunea romana de natiune libera e independente*: se scia toti, ca romanii nu mai vreu se fia supusi unguriloru, secuiloru e sasiloru e altoru natiuni. Romanii *se se lege prin juramentu*, ca totdeauna 'si voru aperià libertatea cu poteri unite, si ca nemicu nu-i vâ abate dela caus'a natiunale, pene nu o voru scotere la cale. *Romanii se nu lase numai pe episcopi, cà se fia procuratori in caus'a natiunale*, cumu au fostu pene acumu, *cà caus'a natiunale se o iee asupra-si tota romanimea, adeca comunitatile romanesci.*“ — Barnutiu, dupa-ce propuse e lamurì aceste puncte in discursulu seu, la care luara parte si alti romani dintre cei mai de fronte ai gentei romane, precumu Laurianu, Baritiu e altii — in urma provocà tota adunarea din beserica, cà se-si dè fiacare parerile sele; nu s'a aflatu inse neci-unulu, care se dica ce-va in contr'a princepielor de libertatea romaniloru, ce le desfasiurâ Barnutiu e le intarira cei mai renumiti barbati ai romaniloru. Propunerile fura acceptate tote cu unanimitate e cu nespusa insufletire din partea a tota adunarea.

Propunerile lui Barnutiu despre cete ce ure de a facere adunarea natiunale.

Propunerile lui Barnutiu se accepta cu unanimitate.

Dupa Barnuti
nemine nu mai
asta de lipsa
a perorare.

CXLVIII. Dupa Barnuti nemine altulu nu mai tienù de lipsa a perdere tempulu celu scumpu cu oratiuni; ca-ci cuventulu lui Barnuti câstigâ pentru principiile libertatei natiunali pe tote animele cele bune e desarmâ tote animele cele rele; acestu cuventu atâta influentia magica eserse asupr'a a tota adunarea, in câtu tote parerile, tote ideele e cugetarile diferitorie de mai nainte — in acestu momentu tote se cuntopira in cugetarea natiunale. Poteai legere si pe façiele acelor-a, cari erà çunoscuti uniunisti, ca acumu sunt cu totul pentru caus'a natiunale si in contr'a uniunei. In acestu momentu se convinsera toti si se petrunsera de adevverulu causei natiunali. Dinaintea capacitatiloru celoru mai mari ale natiunei se perdura si in profundulu animeloru, cà umbr'a dinaintea sorelui, tote ideele antinatiunali, fia fostu aceste-asi séu precugetate séu din amagire.

Puntele in
care se in-
voesce intie-
legenti'a in
beserica.

Deci tota adunarea cu unanimitate se invoì in urmatoriele: „*adunarea din 15. maiu è adunare generale natiunale a gentei romane din Transilvani'a; adunarea generale natiunale-romana in diu'a de mane se prochiame serbatoresce libertatea e independenti'a natiunei romane; se depuna juramentu de credentia imperatului e natiunei romane; se se sterga iobagi'a; romanii se proteste in contr'a uniunei Transilvaniei cu tier'a unguresca.*“ — Natiunalistii plangea de bucuria, uniunistii amutira, reneгатii venià pe intrecute, imbraciosià pe natiunalisti e profitea ca sunt romani; singuru dusmanii romaniloru erà superati, si strainii invedea reinvierea è desceptarea cea mareta, e venito-

riulu celu mare alu romaniloru; ungurii e sasii se convingea, ca natiunea romana nu este asià, cumu o calumnià densii, acést-a este o natiune asuprita, dara plena de gravitate, o natiune matura, si are conscientia drepturiloru sele, o natiune, preste care din açestu momentu natiune straina nu vâ mai domni.

CXLIX. Conferenti'a se desfacù la 3. ore dupa media-di, s'au resipitu toti si s'au dusu la prandiu in cea mai sincera concordia, fratiã e entusiasmu de libertate natiunale. La prandiuri — stâ mai multe mese intense. In curtea episcopesca mes'a erâ asternuta pentru 200. persoane. In semenariu pentru 60. Asemene si la o ospetaria condusa pentru 150. persone; cî in semenariu e in manastire numerulu ospetiloru fû cu multu mai mare, de cumu s'a fostu proieptatu. Asemene erâ mese intense pre la canonici e altre case private. La prandiuri se redicara mai multe toaste pentru imperatulu, pentru ostasimea statiunata in Blasiu, pentru natiune, pentru tenerimea romana, pentru celelalte natiuni din tiera etc.

CL. Intr'acea-a dupa prandiu se desceptara multi din romanii intielegenti — preuti e civili cei-ce erâ pentru uniune, si-si aducea a mente numai cã de unu visu de rapirea natiunale cea momentanea in conferenti'a inainte de prandiu, incepura se se planga ca ei nu vorbira nimica in conferentia, confusiunea loru cea mai mare erâ, ca intorcundu-se a casa dela adunare nu se

La 3. ore dupa media-di se desface adunarea preliminar. Se ducu la prandiu.

Dupa prandiu uniunii se plangu, ca ei nu vorbira in conferenti'a diu beserica.

voru potè justificare inaintea aceluor unguři, cu cari se intielesesera, cum-ca voru aperi uniunea in adunarea din Blasiu. Deci uniunistii romani tienura conseliu, cumu aru potè nimicire detemnarile de demaneti'a. La poporu n'avea trecere, pe acest-a indesiertu cercà se-lu amagesca; ca-ci poporul romanu precepea caus'a natiunale din temciu mai bene de câtu cea mai mare parte a intielegentiei; deci uniunistii se dederă pre langa tribunii poporului. Vrea se-i convinga cu argumente despre folosele uniunei. Bă vrea se-i corunpa, in defeptulu argumentelu, cu aur. Tote indesiertu. Caus'a natiunalitateri erà mai pre susu de tote argumentele, mai scumpa de câtu totu aurulu lumei, si numai curati'a carap-terului tribuniloru poporului e credenti'a loru cea probata catra natiune se potea asemenare cu puritatea aurulu probatu in focu.

CLI. Dumineca dupa media-di la 5. ore éra si

Lumineca
dupa media-
di la 5. ore
éra se aduna
intielegent-
ti'a in bese-
rica.

se tienù conferentia intre intielegenti. In confe-renti'a de dupa media-di stetera faciã si episcopii. In acésta conferentia vorbira si din acei romani, cari erà cunoscuti cà aperiatori ai uniunei. Intre altii vorbi Paulu Dunca dela Sabiniu, dara vorbi de totu in sensu natiunale. Dela nemine nici-unu cuventu nu se audi in contr'a princepiului natiunale pentru uniune. — In conferenti'a de dupa media-di obieptele princepali fura: caus'a avocatului Michesiu, care erà in prensoria un-guresca, cumu si a altoru preoti prensi, publi-carea statariului, maltraptarca romaniloru preste totu pentru senticementele sele natiunali. Erà o

So determi-
na petitiune
la guberniu
pentru eli-
berarea lui
Michesiu.

adeverata scena, candu Joane Suciu dela Clusiu, aducundu in mediloculu adunarei in beserica pre tatalu lui Michesiu, 'si puse man'a pe caruntulu capu alu acestui-a, 'lu aretâ adunarei, descrise cu colori viie dorerea parentelui si a tota natiunea pentru celu mai credenciosu fiu, meritele e inocenti'a acestui-a, care totusi suferi in prisoria la unguri; „acést-a fù singur'a ocaziune, scrie *Gazet'a*, la care se manifestâ in adunare unu necazu si inversiunare, precumu meritâ natur'a lucrului.“ Se denumî o comisiune, cà se concepa pe dio'a adunarei de mane o rogamente catra guberniu pentru eliberarea avocatului Michesiu. Totdeodata se motivâ si tramiterea unei deputatiuni din partea adunarei la guberniu in acésta cauza. Erâ vorb'a, cine se fia membrii deputatiunei — betrani o teneri. Acì se se insemneze, cum-ca pre acestu tempu atâtu de mare erâ terorismulu ungurescu, încâtu nu ver-cine cutediâ a luare asupra-si acésta sarcina inocente. Adunarea erâ forte seriosa e superata pentru suferintiele nemeritate ale lui Michesiu e altoru romani: atunci Janculu propuse de deputati pe orecâti consistorialisti betrani dela Sabinu e dela Blasiu e alti barbati romani, dîcundu: „se se tramita de deputati omeni betrani e cu autoritate, éra nu teneri; ca-ci, de se voru tramite deputati teneri, acesti-a nu voru acceptâ, cà gubernatulu se le deschida usi'a.“ Seriosetatea e superarea adunarei se prefacù intr'unu risu alacre — acceptandu-se propunerea.

CLII. Totu in acésta conferintia de dupa me-

Se determe- diadi se determenâ unanimu, cã se merge o de-
na trami- putatiune la Alba-Julî'a, se duca faima de bucu-
rea unei de- rîa veteranului natiunalistu Simeone Crainicu, care
putatiuni la Alba-Julî'a in urm'a procesului dela 1843 — 45. in contr'a
dupa prepo- in urm'a procesului dela 1843 — 45. in contr'a
situlu Sim. abusuriloru e pasiloru antinationali e antibeseri-
Crainicu. cesci ai episcopului se aflã detienutu aici pentru
meritele sele, — si se-lu chiamo in numele na-
tiunei la adunare, cã se iee parte si ensusi din
bucurî'a serbatoriei reinvierei natiunei, pentru a
carei aperiare sufere. Deputatiunea merse de-lu
chiamã; dara betranulu prepositu nu se infaçisîã
la adunare.

Unulu din
adunare pro-
pone cã se
se erte e se
se recepa cei
scosi din de-
regutorii in
urm'a pro-
cesului cu
episcopulu.

Responsulu
lui
Barnutiu.

CLIII. Cu acêsta ocasiune unulu din mem-
brii adunarei motivã: se se dè ertatiune si se se
asiedie éra in diregutoriele loru protopopii e pro-
fesorii e cei-alalti teologi scosi de episcopulu unitu.
Acêsta propusetiune o reimpinse Barnutiu cu
demnitate de barbatu — cumu dice gazet'a un-
guresca *Erdélyi Hiradó* — dicundu: „acêst-a este
o cauza, in care n'are locu ertatiunea, cì dreptulu
debe se se respepteze, si din dreptu se se repuna
in deregutoriele loru, nu din gratia, pentru-ca
fara cale au fostu dati afara; — acumu inse totu
romanulu adevveratu are se puna la o parte tote
causele si interesele private, si se stè toti de caus'a
natiunale, pene o voru scote la cale.“ Obserba-
tiunea lui Barnutiu o aprobã tota adunarea; en-
susi episcopulu, care erã de façia, n'a avutu ce
se dica nemica.

Cu aceste-a se incheiã conferinti'a de dupa
mediadi.

CLIV. Pene candu se tienea conferintiele in-

tielegintiloru in beserica, atâtu inainte câtu si
 dupa médiadi, pene atunci tribunii poporului:
 advocati, cancelisti, juristi, clerici e studenti —
 invetià afara de beserica de pe petr'a besericeii
 poporulu, care impluse forulu Blasiului e crescea
 pe totu momentulu, si intrebà pe tribuni despre
 tote cele ce se lucrà inlăintru in beserica; éra
 tribunii le spunea cuvente de mangaiare, le tie-
 nea invetiaturi politice natiunali, si se intielegea
 impreuna despre modulu, cumu se scota la cale
 caus'a natiunale mai usioru e mai securu. Despre
 portarea poporului afara de beserica suptu cur-
 sulu conferintieloru scrie *Gazet'a*: „intr'acea-a
 poporulu, care impluse piati'a, si alu carui nu-
 meru dupa socotel'a mai multor-a crescuse la 40.
 mii, condusu si invetiatu de junime se portâ cu
 atâta lenitate si ascultare, câtu insufâ cea mai
 dorita incredere pentru totu cursulu desbateriloru
 urmatorie, cumu si respeptu si recunoscere in
 ochii altoru natiuni, dintre cari anca venisera
 mai multi ensi cà ascultatori... Ostasimea ver-
 candu se aretà, erà priimita de catra poporu cu
 cele mai sgomotose vivate, in câtu acea-asi n'a-
 vù in locu alta de a face, de câtu a dà salve.“
 Asemene scrie si *Organulu*: „afara din beserica
 tenerii oratori invetià poporulu ascultatoriu cu
 sete cuventele plene de insufletire si mangaiare.
 Diu'a erà din cele mai frumoase, limpede-se-
 rene.“ — Sér'a forulu fù iluminatu, e poporulu
 se respandì pe la cortele intru tota lenitatea.

„Organulu Natiunale“ asià incepe descrierea
 siedintiei din 15./3. maiu: „Diu'a acést-a, de mii

Invettaturilo
 tribuniloru
 catra poporu
 pene-ce se
 tlenea confe-
 rintiele iu
 beserica.

Luni 15./3.
 maiu. Sio-
 denti'a I. a
 adunarel na-
 tiunali.

de omeni insetati de libertate cã diu'a rescumperarei asceptata si de multi temuta, resari. Ea fũ togm'a cã si cea de duminca stralucitoria in frumusetia. Spre cãstigarea tempului dumne-dieesc'a liturgiã se tienũ la 6. ore demanetia, candu deodata se cantã imnulu: *Imperate cerescu*, spre chiamarea ajutoriului dumne-dieescu, pontificandu prẽ-santi'a sea episcopulu Joane Lemenyi cu 12. asistenti.“

La 6. ore
domanetia
sierbitiu
dumne-
dieescu.

La 8. ore
poporulu
adunatu in-
aintea bese-
rici.

La 8. ore dandu-se semnu cu clopotulu celu mare alu catedralei, preutimea cu partea civile-militare se adunã dinaintea catedralei, unde pe estrada erã puse in ordu scaunele si mesele. Poporulu la cuventulu tribuniloru intru o minuta se desparti in cete si uditie. Atãtu erã de ascultatoriu acestu numerosu poporu.“ Mai incolo spune

Catru 10.oro
comisarii
guberniali
vinu la adu-
nare, cã se o
deschida.

Gazet'a: „La 9½ ore o deputatiune alesa de adunantia chiamã pe comisarii guberniali: Ludovicu Szabó conseliariulu si baronele Nicolau Bánffy supremulu comite, cari si venira in costumu de parada cu sabiele incinse.“ Acì insemnamu, ca portarea de eri cea plena de gravitate „*intre marginile cuvenintiei, fara nici-o agitatiune, si in cea mai mare lenitate*“ (— vorbele comisariiloru catra guberniu —) au pusu in uimire pre toti strainii: comisariiloru guberniali neci in mente nu le veni, cã se provoce poporulu a se departare dela adunare seu chiaru se-lu resipesca cu putere armata — dupa-cumu sunã ordenile guberniului si instructiunile comisariiloru: comisarii, cã omeni intiepti, nu se ticnura de decretule guberniali, cari nu erã amesurate neci dreptului, neci impregiura-

rilor ; cî, punendu la o parte decretale e instrup-
 tiunile guberniali, se conformara dupa impregiu-
 rari e fecera ensisi instruptiunea despre tienerea
 adunarei natiunali. Instruptiunea facuta de co-
 misarii guberniali, éra nu de guberniu, suna :

„1) Consultarea este libera, dara acést-a asià
 „se curga, cà fia-care se tiena inaintea ochiloru
 „detorenti'a ce curge din credenti'a catra maie-
 „state e catra patria.“

Instrupti-
 nea facuta
 de comesari
 pentru tie-
 nerea adu-
 narei.

„2) Nemine se nu agiteze mas'a poporului ce-
 „lui necunoscutoriu de politica, se nu o duca la
 „cale ratecita, cî fia-care mai intielegotoriu e vorbi-
 „toriu la poporu se se adopere a convinge, in nu-
 „mele guberniului regescu cà representantelui ma-
 „iestatei, pre toti cci de façia, cà se fia asculta-
 „tori de mandatele mai inalte, si cà tieranii,
 „asceptandu in pace legea despre incetarea per-
 „petua a relatiuniloru urbariali de pene acumu,
 „ce preste puçinu se vâ aduce e serbatoresce se
 „vâ publicà — se implinesca regulatu sierbitiele
 „urbariali de pene acumu. Ca-ci“

„3) cum-ca acést-a este si vointi'a maiestatei,
 „se vede din propusetiunea 4. tramisa dietei, ce
 „se vâ tienè in 29. maiu“ (acì urmeza propuse-
 tiunea).

„4) Cîtu zace la anim'a maiestatei fiitori'a mai
 „buna sorte a natiunei romane, areta si propuse-
 „tiune 6.“ (urmeza).

„5) Numai celoru chiamati la acést-a adunare
 „e numai patriotiloru este ertatu a vorbire la po-
 „poru.“

„6) Deca séu ver-unulu de tiera straina ar'

„cutedià se agiteze poporul, séu fire-ar' si pa-
 „triotu, se ar cutedià a miscare in contr'a prin-
 „cepielor prememorate, seu déca cum-va ar' atin-
 „gere person'a oreui: sie se-si impute neplacut'a
 „urmare“ ¹⁾ (subscrisi amendoi comesarii).

Se legu de-
 cretele e in-
 struptiunea,
 e se decide
 adunarea.

Venindu comisarii guberniali in adunare cu
 decretale guberniali pentru deschiderea adunarei
 e cu instruptiunea acumu descrisa, e cuprensi de
 catra adunare cu cuvenentia: in fienti'a loru de
 façia s'au lesu acele decrete; éra puntele instrup-
 tiunei le lese e le esplicâ episcopulu Schaguna.
 Si asià se deschise adunarea.

Comisarii se
 departa din
 adunare.

Dupa aceste-a comesarii se departara din adu-
 nare.

Intiegentii
 se disputa,
 unde se se
 tienea aduna-
 rea.

CLV. Acumu se escâ o disputa ferbente in-
 tre intiegenti inaintea besericei: *unde se se tienea
 siedentiele adunarei natiunali?* Unii tienea: cà adu-
 rea se se tienea in beserica, unde in urmarea de-
 creteloru guberniali de mai nainte catra episcopi
 numai „*cei specialminte convocati*“ se aiba dreptu
 se intre, — acesti-a erà toti romanii uniunisti,
 cari numai acolo nu cutedià a vorbire, unde erà
 poporu; altii dîcea: se se tienea acì inaintea be-
 sericei, unde pre estrada se voru consultà intie-
 legentii, éra conclusele se voru publicà spre acep-
 tare poporulu adunatu in foru; omenii poporu-
 lui nu vrea se eschida pre nici-unu romanu dela
 consultarea in caus'a natiunei, acést-a dupa se-
 tea cea mare de libertate a poporulu erà si preste
 potentia. Pentru acea-a ne-cumu in beserica, dara

¹⁾ Documente XIII.

nici chiaru in foru dinaintea besericei se nu se tiena adunarea, cì tota adunarea se esa in pratulu din susu de Blasiu; ca-ci „de si este prè-vastu forulu Blasiului, de multîmea acuretoriloru devenì prè-strimtu. Erà tema, ca pre langa tota ingrigiarea, starea celoru de façia de caldur'a di-lei si desimea poporului vâ se fia nesuferita“ — scrie *Organulu*. Afara de aceste-a mai dicea ome-nii poporului, ca instruptiunea comisariiloru fa-cuta pentru adunare e publicata, de care avemu de a ne tiene, nu numai nu memoreza despre tienearea adunarei in beserica, cì vorbindu despre cuventari la poporu, supune tienearea adunarei suptu ceriulu liberu. Intr'aceea erà facute tote despusetiunile cuvenentiose pentru tienearea adu-narei afara in pratu, se redicase acolosi o cate-dra in mediloculu pratului, se asiediara mese e scaune pentru cei mai de fronte ai natiunei, o mare parte a poporului se si trasese in campu: candu Simeone Barnutiu se intorse catra episcopi dicundu: „poporulu ve ascepta, cã se veniti in campu la adunare, unde s'au facutu tote despu-setiunile pentru acèst-a.“ Nemine nu mai grai in contra, cì concludendu-se cu unanimitate „cã adu-narea se se stramute pe campu la largu in pratulu din susu de Blasiu“: se trase campan'a cea mare a catedralei, si se sculara episcopii e toti intie-legendii inainte, éra in urm'a loru se redicara mul-tîmea de poporu, ce se mai aflà in foru, si ple-cara cu totii catra pratu.

Barnutiu
provoca pe
episcopi, se
esa la campu
la loculu
adunarei.

Pleca toti
catra campu
in celu mai
minunatu
ordu.

CLVI. Inainte mergea flamur'a cea mare tri-colore-a natiunei romane, pe care stà inscriptiu-

Flamur'a
natiunale.

nea auria : „VERTUTEA ROMANA REINVIATA.“ Despre inscriptiunea acést-a insemnamu, ca este inscriptiunea de pe flamur'a regimentelor romane din Transilvani'a, data de M. Teresi'a, cu ocasiunea redicarii regimentelor. „Virtus Romana Rediviva.“ Acést-a erà si pe sigilele regimentului dela Nasaudu la inceputu : „V. R. R.“ Colorile flamurei erà: *venetu, rosiu, albu* — feçie luate dupa imbracamentulu poporului romanu, cari feçie totdeodata erà si colorile cele vechi ale Transilvaniei; éra nu colori muscalesci, cumu calumnià ungurii, si cumu cutedià a-i calumniare publice in diet'a unguresca chiaru si vicariulu episcopescu dela Hatzegu Constantinu Papfalvi, care este romanu de nascere, si a fostu façia si la adunarea dela Blasiu ¹⁾. De a supr'a flamurei pendea o frundia *negra-galbena*

¹⁾ Cum dîcu, si precumu vomu vedè si in tom. III., ungurii indata dupa adunare, atâtu in diurnarie, câtu si in diete, bà guberniulu din Clusiu si cancelari'a de curte din Vien'a chiaru si in representatiunile catra Majestate vrea se negresca adunarea romaniloru din 15. maiu, calumniandu-i, ca la Blasiu au redicatu flamure muscalesci — acea-a ce si ungurii scià ca nu è adevératu. Redaptorele Georgiu Baritiu avù dispute de ore întregi cu Wesselenyi celu orbu despre flamur'a romaniloru. Éia vicariulu Papfalvi, care apucase deputatu ungurescu, in urmatoriulu tipu se dechiarâ in diet'a unguresca despre flamur'a romana : „Rosîndu audiî mai incolo a se „memorà si acea-a, cum-ca in Blasiu a fostu intensa „flamura muscalesca. Acést-a me dore cà pre unu membru alu natiunci romane, ca pre pamentu nu è natiune, „asupr'a carei-a natiunalli mei se simta mai mare anti-

— colorile imperatesci. — Poporul urmà in cea mai minunata ordine, impartitu in cete suptu conducerea tribuniloru, „de cari erà ascultatoriu poporul preste tota cugetarea“ (*Organulu*). In

„patia, cà chiaru in contr'a muscalului, catra care a se „lipì se inculpa. Eu nu cunoscu colorile toturoru natiuniloru. Eu nu sciu de ce colore au fostu flamurele „din Blasiu : noue ni s'a spusu, ca sunt de colore natiunale romanescã. Cu acést-a ne insielara dara. Cu „plecatiune me rogu, se bene-voiesca staturile a pornì „si pentru acést-a cercetare, ca cine a fostu autoriulu „acei flamure, si cà necredentiosu infidelis — se se traga „la nota, ca pentru ce a adusu in compromisiune pe o „natiune de omenia. Acest-a mi è proieptulu.“ (Pirulva hallottam továbbá aztis említettni, hogy Balázsfalván muszka zászló volt kitűzve. Ez fáj nekem mint az oláh (parintele Papfalvi neki pe acestu tempu nu dicea *román* dupa conclusulu dela Blasiu) nemzet tagjának, mert nincs nemzet a' földön, melly iránt véreim nagyobb ellenszenvet éreznének, mint éppen a' muszka, mellyhez szitással vádoltattnak. Én minden nemzet szincit nem ismerem. Én nem tudom miféle színűek voltak a' balázsfalvi lobogók : nekünk úgy adták elő, hogy oláh nemzeti színűek. Ezzel tehát meg csaltak bennünket. Alázatosan esedezem, méltóztassanak a' t. rr. ez irántis nyomozást inditni, ki volt azon zászló szerzője, 's mint hűtelen notán megpereltetni, miért hozott egy becsületes nemzetet commissióba. Ez indítványom.)“ Asià vorbì Papfalvi. Gubernatorele intrebà de staturile tierei „*déca voescu cercetare si pentru flamurele din Blasiu.*“ Atunci ungurii strigara: „*se le lasamu intru atât-a.*“ (Vedi Kolozsvári Hiradó 1848. Nr. 9. p. 34. e Organulu Natiunale 1848. Nr. V. p. 21.) Domne feresce pe romani de deputati de acesti-a, candu voru avè deputati natiunali —, in contr'a caror-a ungurii voru debè se-i apere pe romani !

acésta procesiune maretia se inaltiera mai multe flamure natiunali e imperatesci cu diferite inscriptiuni de „*libertate e independentia natiunale*;*“* *cre-
dientia nenfranta catra natiune e tronu*;*“* „*neci-o
uniune cu tier'a unghuresca.*“ In acésta procesiune
poteai vedè multime de romani, cari pene acumu
trecea cà unghuri, fiindu-le rusine de numele ro-
manu, i poteai acumu vedè rusinandu-se de rate-
cirea loru de pene acumu, e pe intrecute apucà
de braçie pe cei mai mari romani in calea ca-
tra pratu.

Astforma ajunse totu poporulu romanu in
campu la comitie.

Elementele
adunarei din
15./3. maiu

CLVII. Inainte de a trece la formarea e or-
ganisarea adunarei natiunali in campu: se cer-
cetamu elementele, din cari erà compusa acésta
adunare. Elementele adunarei le areta cartile
convocatorie ale episcopieloru, dara nu deplenu;
convocatoriele consistoriului din Sabiniu (episco-
pulu Schaguna anca nu venise dela Karlowetz)
chiana la adunare „*pe protopopi si pe cei mai
precepti si mai descepti din partea mirenesca,*“ de
unde se vede cum-ca Sabiniulu chiamâ pre toti
romanii, pentru acést-a neci nu placù unghurilor,
cari si-au aretatu neplacerea in dieta, asià câtu
si unu romanu vicariulu Constantinu Papfalvi,
care apucase deputatu unghurescu, si care pro-
ieptâ in diet'a unghuresca cercetare asupr'a flamurei
natiunali, dicundu ca ar' fi muscalesca — totu
acestu Papfalvi tienù in cuventu pe unghuri si in
caus'a adunarei dela Blasiu, dicundu ca nu è
legiuita, pentru-ca nu debea se se adune atâtu

poporu, si punendu culp'a pe sabiniani, pentru ce au chiamatu si poporu la adunare. Cuventulu lui Papfalvi suna: „S'a disu, cum-ca cursulu „adunarei dela Blasiu a tostu nelegiuitu. Asià „este, si eu anca recunoscù; ei! dara ar' debè „cercetatu, cine a fostu causa la acést-a. Noi „capetaramu ordenea episcòpului nostru, cà ame- „suratu ordenei mai inalte, numai persone mai „cu precepere, precumu protopopii eparchieloru, „preuti se venia la adunare. Dara nu asià fece „cea-lalta parte, care afara de preoti chiamâ si „alte individe. Acest-a dara è escesu meritatoriu „de pedepsa ¹⁾.“ Cumu vedemu Papfalvi precumu facuse flamurele natiunali de muscalesci: asià face nelegiuita si adunarea natiunale, pentru ce mersera la adunare si mireni afara de protopopi si preoti. comisarii guberniali recunoscù adunarea; diet'a unghuresca, luandu la pertraptare lucrurile adunarei in fapta o recunoscù: singuru Papfalvi care erà vicariu episcopescu la Hatiegu, mai nainte preutu romanescu la Hunedora, éra acumu inaintatu canonicu la Blasiu, singuru Papfalvi vrea se faca adunarea romana nelegiuita. Lui nu-i

¹⁾ Mondatott, hogy a' balázsfalvi gyűlés folyama törvénytelen volt. Ugy van, énis elismerem; ámde ki kellene nyomozni, ki volt ennek oka. Mi vettük piispökünk rendelkezét, hogy felsőbb rendelet tartalmához képest, csak értelmesbb egyének, mint egyház kerületi esperesek, papok jelenjenek meg a' gyűlésre. Nem így a' másik részen. hol a' papokon kívül más egyénekis megvoltak hiva. Ez tehát fényitést érdemlő kihágás. Vedi acestu cuventu in Kolozsv. Hiardo. 1848. Nr. 9.

plăcea adunarea, pentru-ca a venit poporul, care n'a vrut se se unesca cu dusmanii sei. Vedi asià voru fi facutu și in temporele trecute calvinii și unitarii cu romanii, ca totdeauna a fostu câte-unu protopopu, care bea, mancà și amblà la venatu cu ungurii, și apoi in adunari vorbià in numele romanilor, ca vreu se fia unitari, calvini — ca vreu uniune cu ungurii; asià se voru fi calvinitu și unitu cu ungurii și in tempurile de de multu Hatieganii și Hunedoreni, cari erà supusi jurediptiunei superintendentiloru unguresci. — Episcopulu dela Blasiu in cartea sea convocatoria ¹⁾ chiama la adunare „*singuru pe protopopi cu unii barbati preceptuti, adeca: cari au zelu spre natiunea sea și cunoscenti'a tierei și a drepturiloru omenesci și politice din protopopiatulu, in care s'ar' aflà;*“ cumu se vede dara din aceste cuvențe ale episcopului de Blasiu, nu singuru protopopimea è chiamata la adunare, cumu dîse Pappalvi catra unguri, cî și civili invetiati, care au caretatile insemnate de episcopulu, cari caretati nemine mai bene nu le potea numerà decumu sunt numerate in acêsta convocatoria; intr'acea-a episcopulu de Blasiu — provocandu-se la decretulu guberniale — opresce poporul dela adunare, dicundu ca „*numai indesiertu cu impedecarea economiei ar' face ostenel'a, și cumca și dealtmentre protopopii despre amendoue partile cu natiunalii, cari voru veni, la mare numeru voru sui.*“ — Afara de chiamatii episcopesci venira

¹⁾ Vedi convocatoriile Sabiniului e Blasiului: Docum. VIII.

la adunare si preoti multime de tote partile; apoi seculari — asià câtu se pote dice, ca tota intielegenti'a romana a fostu façia la adunarea din 15. Maiu — unii venira cà chiamati, cei-alalti au venitu de sene; romanii transilvani ce se aflà in tier'a romanescã anca properara a venire la adunarea fratiloru loru, precumu: A. Treb. Laurianu, Vasiliu Maiorescu, Petru Suciù, Juniu Armatu s. a.; altii se infaçiosiarã prin scrisori, precum: prof. Joane Maiorescu, care anca inainte de adunare aretâ pe largu indigentiele romaniloru — indemnandu-i se stè de caus'a natiunale, — asidere scrisese de mai nainte si Laurianu — indemnandu pe romani se se adune *nu* 2. 3. *mii*, *cà* 20. 30. 40. *etc. mii*. Afara de protopopi si de intielegentii seculari, numerulu celu mare si ornamentulu adunarei 'lu facea miiele poporulu, care venise la adunare chiamatu numai de spiretulu seu si de dorulu mantuirei natiunali — poporulu venì pentru acea-a, pentru-cà se vedea ensusi de caus'a sea, si pentru-ca nu se incredea numai celoru invetiati, mai alesu se temea forte, ca acesti-a voru tienè cu ungurii, — precumu vedurãramu si intr'altu locu din poporu numai acei-a nu venira, cari nu potura din caus'a pedeceloru ce le puneã ungurii. Asià-dara adunarea natiunale din 15. Maiu erã compusa din ambii episcopi, capitularistii din Blasiu, consistorialistii din Sabiniu, protopopii de ambe confesiunile, preoti multi de ambe confesiunile, tota intielegenti'a seculare e miiele de poporu. — Afara de romanii transilvani fecera onore adunarei cu

finti'a loru de fația si fratii romani din Moldavi'a, Banatu e dela Crisiu, cari i memoraramu intr' altu locu. Venit'aru fi multi si din tier'a romanescă, dara guberniulu de acolo nu vrù se le dè pasu, neci chiaru inspeptorelui Joane Maiorescu, cu tote ca erà transilvanu. — Adunarea romana, fiindu publica, fù cercetata de mai multe notabilitati straine, mai alesu unguri si sasi; venira la adunarea romana si ungurii si sasii de prin satele vecine, si anca ungurii sateni se imbià se se faca romani, éra tribunii le spunea, ca „romanii nu s'au adunatu, cà se faca romani pe unguri, cì cà se-i scape pre toti din sierbitutea, cu care au fostu ingreuiati pene acumu; asiàdara romanii se fia romani, ungurii se remania unguri e toti frati intre sene;“ cari cuvente audindule ungurii, rapiti de bucuria nu scià ce se mai graesca, dara ajunge ca si dupa-ce s'a stersu sierbitutea, ungurii acesti-a credea si dîcea, ca adunarea dela Blasiu a stersu sierbitutea, si preste totu anulu satenii unguri tienea cu romanii.

Cumu vedemu dara din cele dîse pene acumu, partea cea mai mare a adunarei erà nechiamata; dara atâtu episcopii câtu si comisarii guberniali vedura in urma, ca è cu nepotentia a eschidere dela adunare pe cei nechiamati, si cu distintiune pe poporu; deci adunarea o recunoscura toti, chiaru si comisarii, de adunare generale natiunale, la care toti au dreptu de a luare parte e de a vorbire, tienendu-se numai de instruptiunea comisariloru, care o vedûmu mai susu. La obserbatiunea unui-a, ca la adunare nu potu se fia de

câtu patrioti — care obserbatiune se parca ca suna mai alesu lui Laurianu, Maiorescu si celorlalti, cari erà profesori in Romanî'a — episcopulu Lemenyi refleptâ, ca acesti-a sunt romani ardeleni, si nu li-se pote pune neci-o impedecare.

Din aceste-a potemu cujosce elementele adunarei din 15./3. maiu.

CLVIII. Ajungundu multîmea in pratu, in medi-loculu acestui-a se formâ unu cercu mare impregiurulu tribunei, in acestu cercu se asiedia cei mai de frunte ai natiunei: preotîmea, noverimea, invetiatii e altii. Giuru impregiuru in largulu pratului miiele poporului. Poporulu la provocarea tribuniloru intr'unu momentu se impartî in uditie si cete, printre cari poteai trece si cu trasurile. In aceste uditie e cete, ce le formâ poporulu, si cari marià frumoseti'a e grandiosetatea adunarei, se redicara pe la locurile cele mai departate dela tribun'a centrale mai multe tribune, de pre cari interpretà tribunii poporului desbaterile e conclusele adunarei. Diu'a de 15. maiu erà un'a dintre cele mai stralucite dîle — limpeda-serena, si cà unu campu verde e infloiritu in aurî'a primavéra erà inteusi pre campu fii Romaniei; erà caldura ferbente, e poporulu stà numai in camesi albe, incinsi cu sierparie; pe feciele loru documentà o seriosetate adevveratu romana, cà intru o adunare, unde tienea conseliu poporulu „despre scaparea republicei“; pe feciele loru poteai lege tote dorerile trecutului, e tote vertutile, cu cari se mantuesca presente

Ajungundu multîmea in pratu, intielegenti'a se asiedia in cercu in medi-loculu adunarei; impregiuru miiele poporului impartitu in cete.

e venitoriulu natiunei: seriosetate in adunare, eroismu in resbelu, deca se cere.

Episcopii se
prochiama
de presie-
denti ai adu-
narei, nu că
episcopi, ci
că romani.

CLIX. Formandu-se adunarea in campu in acestu ordene minunatu „ce mai alesu din par-tea poporului s'a tienutu cu cea mai esemplare scumpetate“ (*Organulu*): lucrarea mai antaia a adunarei fù prochiamaarea amboru episcopiloru de presiedenti ai adunarei natiunali; adunarea i acceptâ, dara totdeodata dechiarâ poporulu, ca pre epi-scopi i accepta de presiedenti ai adunarei natiunei romane, inse „*nu că episcopi, ci că romani.*“ Adunarea natiunale mai alese pre langa presiedenti si doi vice-presiedenti pre prof. Simeone Barnuti u e redaptorele Georgiu Baritiu. Apoi 10. se-cretari: canoniculu Timoteu Cipariu, protopopulu Joane Popasu, profesorele A. T. Laurianu, prof. Demetriu Boeriu; adv. Jacobu Bologna, concipi-stulu la tesaurariatu Pauru Dunca, asiesor. la judeciulu montanu Georgiu Angelu, translatele gub. Joane Bobu, concip. la tesaur. Petru Maniu e adv. Joane Branu ¹⁾.

Vice-presie-
denti e se-
cretarii.

Rogatiunea
episcopului
Saguna in
campu.

CLX. Dupa-ce se organisâ adunarea intru acestu tipu: episcopulu Andreiu Siaguna, ur-mandu datenei cei pie a strabuniloru nostri „*ab Jove principium*“, inainte de tote indreptâ rogatiuni ferbenti pentru imperatulu Ferdinandu e pentru natiunea Romana catra celu a totu potente, că se lumineze mentea a tota natiunea, si se-i indrep-teze pasii pre calea intielegerei e amarei fratiesci, pene vâ ajunge la scopulu seu celu doritu, la

¹⁾ Vedi protocolulu adunarei Document. XIV.

libertatea națională. Frumosu exemplu de caritate fratrescă e de cultură într-adeveru omnesca! Eri sîrbî s. liturgi'a episcopulu unitu pentru tota națiunea, e astăzi înaltă rogatiuni celu neunitu éra pentru tota națiunea. De acésta pietate nunumai multimea de omeni se bucură, cî se bucură și ceriulu. Au nu éste acest-a unu lucru mai angerescu, de cātu certele cele confesiunali ale preoților și episcopilor, de cari numai diavoli se bucura! — La rogatiunea făcută în câmpu fura chemati e stetera față și generariulu Schurter și comesarii guberniali. Generariulu Schurter rapitu de portarea cea minunată a poporului în diu'a de eri și astăzi, cu acésta ocaziune dechiară publice în adunare, cum-ca: „de cându é, a vedutu mai multe adunări de popor prin Elveti'a, Alsati'a etc., dară adunare de popor atātu de numerosă, care totuși se fia condusă într-ată lenitate, se documenteze atātu cultură, atātu serioșitate, atātu entusiasm nobile, n'a vedutu în tota Europ'a.“ Mai târziu vom vedè, în acésta formă se dechiară și comandantele generale Puchner. Promitendu-se atātu generariulu Schurter, cātu și comesarii guberniali, cumca voru reportă voturile romanilor la locurile covențioșe, și departandu-se din adunare: începura îndată lucrările adunării naționale suptu presiđiulu ordenariu.

CLXI. Adunarea pofti pre Simeone Barnuti, vice-presiđentele adunării e omulu poporului, se se suia pe tribuna. Barnuti suindu-se pre tribuna, aretă pre scurțu, ca „adunarea acést-a

Dechiaratlu-
nea genera-
riului Schur-
ter despre
adunare.

Barnuti
prochiama
libertatea
națională, e
depune jura-
mentulu na-
țională cu
tota aduna-
rea.

n'are alta chiamare, de câtu se esprema voi'a si dorinti'a a tota natiunea romana; asià-dara, intre celalalte dorintie ale romaniloru, urmatoriele considera a ocupare locul d'ântâiu :

I. „*Adunarea acést-a se prochiama de adunare generale natiunale a natiunei romane din Transilvani'a.*“ — Se accepta cu unanimitate.“

II. „*Campulu acest-a, pre care se tiene prim'a adunare natiunale romana din Transilvani'a, intru etern'a aducere a mente a acestei lucrari gloriose, se vâ numè Campulu Libertatei pentru totdeauna.*“ — Aceste cuvente le pronuciâ cu cea mai mare solemnitate, si intorcundu-se in patru parti, de patru ori le repetè. — Se accepta cu unanimitate.

III. „*Natiunea romana se dechiara, ca vrè se remana de a purure statoriu-credenciosa Inaltiatului Imperatu alu Austriei si marelui principe alu Transilvaniei, si augustei case austriace.*“ — Se accepta cu unanimitate.

IV. „*Natiunea romana se dechiara si se prochiama de natiune de sene statoria si de parte integritoria a Transilvaniei pre temeulu libertatei ecari.*“ — Cu mare serbatoria fece acésta prochiama a libertatei natiunali. Flamurele natiunali flutura. Miiele strigà: *Via liber'a natiune Romana! Via!* Proieptulu se acceptâ cu cea mai inflacarata insufletire: numai unu vicariu episcopescu s'a aflatu din tota adunarea, pe care-lu sagetâ la ficati prochiama natiunalitatei, si dupa siedentia intrandu in casa la unu canonicu, unde se aflà mai multi romani, rapitu de insufletire magyara strigâ: „*pentru dumnedieu ce ati*

facutu?“ si inhamandu-si caii si plecâ la unguri la Clusiu, unde apucase deputatu ungurescu.

V. „*Natiunea romana depune juramentu de credentia catra imperatulu, catra patri'a e natiunea romana.*“ Se procliamâ si acést-a in patru parti, e se acceptâ cu cea mai inalta insufletire. — Barnutiu lege proieptulu de fôrmul'a juramentului. Se desbate, se corege. In locu de termenulu: *pe cale drepta*, episcopulu Lemenyi propune: *pe cale legiuita*, éra adunarea decretâ: *pe cale drepta e legiuita*. Dupa-ce se indreptâ formul'a juramentului: Barnutiu de pre tribuna da de scire, ca se depune juramentulu. Tota adunarea 'si redica manile in susu dupa daten'a punerei juramentului. Erâ inainte de prandiu, si miiele poporului romanu stâ la juramentu nemancati, câ la cuminecatura. Urmeza faptulu celu sacru alu depunerii juramentului, care asiâ suna: „*Eu N. N. juru* Juramentulu
nationale.
in numele Tatalui, si alu Fiiului si alu Spiritului Santu, Dumnedieului celui viu, cum-ca voiû fi purure credentiosu Imperatului Austriei si Marelui Principe Ferdinandu I. si Augusteii Case Austriace, amiciloru Maiestatei si ai Patriei voiû fi amicu, si inamiciloru inamicu; cum-ca câ Romanu voiû sustienè totdeaun'a Natiunea nostra Romana pe calea drepta si legiuita, si o voiû aperâ cu tote poterile, in contr'a oricarui atacu si asupriri; nu voiû lucrâ neci-o-data in contr'a drepturiloru, si a intereseloru Natiunei Romane, cî voiû tienè si voiû aperâ legea si limb'a nostra Romana, precumu si Libertatea, Egalitatea si Fratietatea; pe aceste principie voiû respeptâ tote Natiunile Ardelene, poftindu egale res-

peptare dela densele, nu voiù încercà se asuprescu pe nemine, dar' neci nu voiù suferì se ne asupresca nemine; voiù conlucrà dupa putintia la desfientia-rea Jobagiei, la emanciparea industriei si a comer-ciului, la pazirea dreptatei, la inaintarea binelui umanitatei, alu Natiunei Romane, si alu Patriei noastre. — Asià se-mi ajute Dumne-dieu si se-mi dè mantuirea sufletului meu. Amin.“ — Juramentulu se depuse suptu flamur'a imperatesca e nationale-romana. Solemnitatea cea mare, pietatea cea angeresca, cu care se depuse juramentulu de catra tota natiunea, nu se pote descrie: numai cine a fostu fația, 'si pote face intipuire despre grandiositatea acestei lucrari! Romanii prin acestu juramentu au documentatu, ca stau pre unu gradu alu culturai mai inaltu, nu numai de câtu natiunile colocitorie, cì si de câtu altre natiuni, ai caroru barbati vorbescu de libertate in carti, in universitati, in diete; cì n'au neci-unu sem-tiementu de libertate adeverata. Pentru acea-a bene d'ice Comitetul permanentu in publicatiunea sea, ca: „De candu è Ardélulu, nu s'a pusu juramentu mai santu de câtu acest-a; juramen-tulu celoru trei natiuni nu pote stà fația cu acestu juramentu romanu. Prin juramentulu celoru trei natiuni se legatuescu aceste-a, ca voru aperà si voru sustienè legile Aprobatoru si Compileto-loru, cari pe romani i scotu afara din tier'a loru, prin urmare juramentulu acel-a è in contr'a natiunei romane, ér' juramentulu romaniloru din campulu Libertatei nu è in contr'a nimerui; ju-ramentulu celoru trei natiuni è juramentulu nesu-

ferentiei; alu romaniloru juramentulu tolerantiei cei mai deplinite, juramentu de dreptate, de fra-tietate. Nefericitu è sufletulu, care nu se vâ tienè de juramentulu acest-a, au 'lu vâ calcà.“ Pentru acea-a neci-o-data se nu-si uite romanii de acestu juramentu, cì se-si aduca a mente, ca acestu juramentu nu  pusu pentru o di séu pentru unu anu, neci pentru o plasa de ro-mani; cì pentru totdeauna'a e pentru toti romanii; si este o legatura sempiterna a tota natiunea, ca voru stà totdeauna'a unulu pentru toti si toti pen-tru unulu aperandu-si libertatea cu poteri unite.

CLXII. In urma totu in acèsta sientia se lese e se aprobâ conceptulu petitiunei motivate in conferenti'a de eri pentru eliberarea adv. Mi-chesiu, fiindu pofitu secretariatulu, cã fara intar-diare se o prescria, si subscriindu-o presidentii e doi secretari, se se dè comisariloru guberniali, cari pe langa o comitiva din parte-le se o repre-sente guberniului prin stafeta, ce se si fece in conferenti'a de dupa mediadi, — si fiindu tem-pulu tardiu, a incetatu sientii'a pentru acea di, determenandu-se totdeodata, cã in diu'a urmato-ria se se deschida sientii'a demaneti'a la 8. ore.

CLXIII. „In tota sientii'a I. desbaterile fu-sera vii, entusiastice si prè-puçinu curmate prin opusetiuni, ca-ci totu ce se vorbià, erà numai noue intariri ale adeveturiloru propuse de unulu, *recunoscute mai de toti*“ — scrie *Gazet'a*, la care noi insemnamu, ca candu dice: *recunoscute mai de toti*, alude fara indoela la acci romani uugu-riti, caror-a numerulu celu cu totulu neinsemnatu

Se lege, se aproba e se strupuno co-misariloru spre inainta-re petitiunea pentru Mi-chesiu.

nu le insuflă curagiu, că se-si deschida gur'a spre aperiarea uniunei unguresci in contr'a votului a tota natiunea.

Dupa incheierea siedentiei se duc toti la mesa.
Toaste.

CLXIV. Dupa incheierea siedentiei, se dusera cu totii la prandiu. Toastele din tote locurile, scrie *Organulu*, cine le ar' potè numerà? La mes'a episcopesca mai alesu fura pentru imperatulu, pentru guberniu, pentru comandantele generale, pentru comesarii guberniali, pentru presiedentii adunarei, mai incolo pentru pap'a Piu IX. că incepatoriulu libertatei europene, pentru natiunea e tenerimea romana etc. Salvele militiei respondea la aceste insuflite toaste. Asemene intru alte locuri pentru omenii poporului, pentru poporu etc.

Poporulu si dupa incheierea siedentiei asculta investituri dela tribuni.

CLXV. Intr'acea-a poporulu adunatu in campulu Libertatei, chiaru si dupa incheierea siedentiei, de sî erà tardiu dupa media-di, nu erà ancasatulu de nutrementulu investituriloru de libertate. Poporulu romanu alergà dupa tribunii sei, si-i rogà, se-i mai invetie, se impartiea in mai multe cete impregiurulu numerosiloru tribuni, si le facea diferite intrebatiuni, ér' tribunii mai tienura investituri deslucitorie despre conclusele cele mari, ce fece natiunea romana in acèsta siedentia demna de memori'a a tota venitorimea. Esplicarea omeniloru din nou juramentulu natiunale din firu in peru, si-lu legara pentru tote secele de anim'a poporului romanu. Investiturile se intorcea mai vertosu pe langa esplicarea aptului celui mare: „*de prochiamaarea libertatei natiunali*.“ „Acèst-a, romaniloru! insemneza a creà o natiune, ce pene acumu erà morta e neconsiderata. In tier'a

Investiturile tribuniloru despre prochiamaarea libertatei, e juramentulu natiunale.

acést-a, care este tier'a nostra, nimicu nu vomu mai suferì a se facere fara scirea e invoirea nostra. A creà o natiune: pene acumu n'amu fostu natiune, pene acumu amu fostu numai elemente pentru o natiune cà persona libera — elemente fara nici-o legatura. Natiune libera e independente: numai asià vomu potè delaturare tofe pedecele din launtru e dinafara, ce se punu in cale ordenamentului vietiei nostre publice. Vieti'a publica natiunale numai prin reasiediarea natiunei in drepturile sele politice se pote ajunge. Voi sunteti milioni romaniloru! impregiurulu vostru mai sunt anca milioni de romani, si la Itali'a — matrea nostra, si la Franci'a — sor'a nostra, traescu romani, si toti voru saltà de bucuria, ca prin prochiamaarea natiunei romane amu pasitu si noi in sirulu natiuniloru Europei. Voi sunteti milioni! dotati cu facultati splendide, cu vertuti sublime, inderetrulu vostru o traditiune de gloria, care vi o pote in vedè tota lumea, inaintea vostra straluce unu venitoriu nemarginitu, ochii vostri çintati in celu mai fromosu ceriu, impregiuru-ve suride cea mai frumoasa natura — Carpati e Mare — confini pusi de degetulu lui dumne-dieu pentru o natiune de giganti. Una atare natiune romaniloru! è in stare a storce respektu personaretatei sele natiunali, deca vâ stà cu de adensulu. Acést-a nu este numai unu dreptu firescu alu natiunei romane, acést-a este o detorentia santa a romaniloru, o detorentia santa catra sene, o detorentia catra umanitate, o detorentia sacrata prin juramentu. Nefericitu sufletulu romanu, la a carui anima n'a petrunsu

santitatea acestei detorentie, nefericitu romanulu, care vâ calcâ juramentulu din campulu Libertatei!“ Asiâ invetiâ tribunii romani. Asiâ se incheiâ prim'a siedentia a adunarei natiunali, ale carei lucrari debu se remania tiparite cu litere nersterse in tota anim'a de romanu in eternu din generatiune in generatiune.

CLXVI. Gravitatea portarei romaniloru, pe cari ungurii e sasii avea nerusînarea a-i calumniare in totu tipulu, storse admirarea strainiloru. Ei prognosticâ anuci poporului romanu unu venitoriu mare, ungurii e sasii remasera uimiti, neaducundu-si a mente de atâta maturitate politica, ce a documentatu intielegenti'a romana, de atâta conscientia viia natiunale, câta aretâ poporulu romanu, pe care densii atâtu 'lu despretiuisera, éra anuci nu din amore, cî din constringere morale, dechiarâ ungurii e sasii in publicu in 15. maiu, ca poporulu romanu è cultu, ca poporulu romanu è demnu de libertate, ca a trecutu tempulu, câ se-lu mai pota tienè in jugu natiunile colocuitorie. Eca relatiunea comesariloru guberniali catra gubernatorele tierei despre conferenti'a de eri e despre prim'a siedentia a adunarei natiunali: „Esce-
 „lenti'a tea, domnule comite e r. gubernatore!
 „domnule gratiose! Ne amu tienutu de detorentia,
 „ce curge din tramiterea nostra aicea, a incunoscen-
 „tiare Escelenti'a tea despre cursulu de pene acu-
 „mu alu adunarei natiunali romane, ce din incu-
 „viintiare inalta s'a tienutu aicea in acêsta di; pre-
 „mitendu acea-a, cumca noi anca de eri demanetia
 „la 9. ore sosindu aicca, intielegerca partiale a po-

Relatiunea
comesariloru
despre
conferenti'a
de eri, e de-
spre sieden-
ti'a I.

„porului că de 15. mii anca eri s'a inceputu —
 „firesce pe langa perorarea conductoriloru, dara,
 „— dupa cumu ne convinseramu parte prin ades'a
 „nostra fientia de fația personale, parte inscientiati
 „prin fontani secure, — între marginile cuveneñ-
 „tiei, fara nici-o agitatiune, e in cea mai mare le-
 „nitate. In diu'a de asta-dî la 9. ore s'a deschisu
 „adunarea inaintea besericei cu tota solemnitatea in
 „fienti'a nostra de fația, unde, dupa-ce noi amu
 „facutu se se lega cele de lesu, e dupa-ce domnulu
 „episcopu Saguna a esplicatu la intielesu populare
 „instructiunea, ce o amu facutu noi, care la tem-
 „pulu seu o vomu aretà Escelentiei tale: popo-
 „rulu s'a trasu la pratulu vecinu, care densulu
 „l'a numitu „Campulu Libertatei.“ Dupa facerea
 „sierbitiului dumne-dieescu incependu consulta-
 „rea: inainte de tote au pusu juramentulu, care-
 „lu alaturamu acì cu umilintia. Dupa acea-a de-
 „termenandu-se petitiune catra in. reg. guberniu
 „pentru eliberarea lui Michesiu, si acea-asi tra-
 „mitendu-o noue, properamu a o asternere si acé-
 „st-a spre determenatiune. — In urma nu pote-
 „mu trece se nu descoperimu acea obserbatiune
 „imbucuratoria, cum-ca poporul in amendoue lo-
 „curile adunarei si-a espresu cu cele mai erum-
 „petorie vivate credenti'a e semtiulu atâtu catra
 „maiestate, câtu si catra guberniu. — Asemene
 „avemu deregutoria a ve inscientiã cu umilintia
 „si despre acea-a, cum-ca cursulu celu paciuitu
 „de pene acumu alu acestei adunari mai ca nu-
 „mai popularitatei celei forte mari, fara destina-
 „tiune de relegiune, si si altminte intieleptiunei

„episcopului Saguna — se pote atribui; din care
 „causa pote nu vomu pecatui, deca, trecundu cu
 „vederea in impregiurarile presenti intielesulu celu
 „rigorosu alu legeri, cutediamu a-lu comendare
 „patronirei Escelentiei tale spre a medi-locire, se
 „capete pe calea sea dreptulu de regalistu. Acé-
 „sta denumire ar' fi de mare momentu pentru
 „simpati'a fitorei natiuni romane catra natiunea
 „unguresca e secuesca. Remanendu cu onorare
 „umilita. Blasiu 15. maiu 1848. sierbi umiliti
 „Szabó Lajos. m. pr. B. Bánffy Miklós. m. pr.“¹⁾).

Din acésta relatiune se cunosce intiparirea cea profunda, care o fece adunarea romana in anim'a comesariloru unguresci. È de mirare, ca comisarii retacu in acésta relatiune lucrarea cea mai momentosa a adunarei: *prochiamarea libertatei natiunali*. Celelalte obserbatiuni ale nostre la acésta relatiune le vomu face mai la vale.

Plangerile e
 tehnelu
 uniunistiloru
 dupa
 prandiu.

CLXVII Intr'acea-a romanii uniunisti, asta-di
 dupa prandiu éra, cà si dumineca dupa confe-
 rinti'a de demaneti'a, 'si venira in ori si ince-
 pura a se plangere dicundu: ca ei n'au avutu voia
 de a vorbi, si asià au trecutu conclusele sieden-
 tiei, fara a fi ascultati si ei, cu distinctiune pro-
 chiamarea libertatei e independentiei natiunali e
 juramentulu natiunale nu li se vedea a fi fostu
 lucru cu cale, si pentru acea-a cugetà la medi-
 loce, cumu aru potè se nemicesca tota lucrarea
 adunarei natiunali din 15. maiu. Ei cugetà, ca
 déca s'ar' respandi poporulu, atunci aru formà

¹⁾ Document. XV.

siedentia numai chiamatii episcopiloru, prin urmare — ai unguurilor, si atunci aru potè scotere la cale planulu unguurescu, care erà si alu loru; deci atâtu acumu, câtu — precumu vomu vedè — si in urmatoriele dîle ale adunarei stà de impreuna cu episcopii, cà se tramita poporulu, dîcundu: ca n'are merendè, ca le remane lucrulu de a casa, si sta numai indesiertu aici; dara tribunii poporulu de impreuna cu acest-a totdeauna le spunea, cum-ca poporulu neci de cumu nu vrè se merga, pene ce nu se voru incheià si publicà conclusele adunarei, cà se se scia ce a determenatu adunarea natiunale; si la cuventele aceste-a tacea si episcopii si cei-alalti — avendu respectu de poporu, si continuà lucrarile adunarei. Si cine erà uniunistii acesti-a? — nisce romani unguriti, pe cari i tramisesera ungurii la Blasiu intr'adensu, cà sub nume de romanu, se lucreze pentru uniune; afara de acesti-a mai erà si câtiva vicari e protopopi, omeni fara experientia e fara cultura politica, e altii asemeni acestor-a. Numerulu loru nu erà neinsemnatu in adunarea dela Blasiu, bà neci o data n'au fostu adunati intr'unu locu atâti renegati, cà in 15. maiu la Blasiu. Dar' nu potea figurà, precumu doriea, din cauza, ca n'avea neci anima, neci cultura natiunale; pote mai multu aru fi potutu figurà intr'unu marcale séu dieta unguuresca.

CLXVIII. Marti demaneti'a sierbitiulu dumne-
dieescu se tienù totu la 6. ore de demanetia, cà
si eri. La 8. ore poporulu erà adunatu in comi-
tie in campulu Libertatei.

Marti 16./4.

mai
Siedenti'a II.

Veduramu, cumu cugetà uniunistii se nemi-cesca lucrarile adunarei de eri. Poporulu inse erà nestramutatu in ideele sele e la unu cugetu pene la celu mai de pe urma. Catra 8. ore venea episcopulu J. Leményi catra campulu Libertatei spre a ocupare scaunulu de presiedente. Multimea poporului pintre care trecea, 'lu incun- giurâ de tote partile strigandu: „*se nu faceti unirea cu tier'a unguresca; se nu ne vendemu tier'a Mari'a tea; nu vremu unirea cu tier'a unguresca!*“ Aceste strigari unanime ale poporului atâta inti- parire fecera asupr'a episcopului, in câtu acest-a, cu tote ca erà pentru uniune, venindu in adu- nare dechiarâ: „De unire nu pote se fia neci-o vorba, pentru-ca venindu eu pintre poporu, toti strigara: unirea se nu se faca.“ Despre acestu lucru asià suna protocolulu: „domnulu episcopu „de Lemény ocupandu scaunulu, marturisi, cum-ca „trecundu prin poporu, a auditu pre poporu stri- „gandu cu o gura, ca nu voiesce uniunea Tran- „silvaniei cu Ungari'a, si a enunCIATU, ca de unire „*asta-di nu pote fi vorba.*“ Eca câta diferentia intre o adunare adeverala de poporu, si intre o adu- nare conchiamata numai de partizani!

CLXIX. EnunCIAREA episcopului Leményi de- scuragiâ multu pe uniunisti. Cu tote aceste, partit'a acést-a sciindu, ca in acésta sidentia au se se des- bata puntele petitiunei natiunali, cugetà, ca i se vâ dà oca siune prè-benevenita a prolungire desbaterea cu vorbiri, propuneri, criticari si alte asemeni, in câtu ne-cumu asta-di, dara neci mane, neci poimane se nu se finesca lucrarile adunarei, si

Candu vine
ep. Leményi
in adunare:
poporulu
striga, se nu
se faca uniu-
nea.

Maestrile
uniunsti-
loru la incepu-
tulu sidentia-
tii II.

asià poporul se fia constrinsu a se departare, cà remanendu apoi in Blasiu numai chiamatii episcopiloru, se nemicesca lucrarile de pene acumu ale adunarei. Toti uniunistii se parasera cu diferite propuneri, cu cari se esa inainte in siedenti'a II. si se se desdamneze pentru tacerea de eri e alaltari. — Anca nu' se lesese protocolulu, candu episcopulu Lemenyi, dupa-ce enunciâ, ca poporul nu vrè uniunea, incepù a scote pe mésa nisce charthii, din cari se adoperà a aretare, ca ensusi a medilocitu acésta adunare natiunale; *Gazet'a de Trans.* dîce, ca episcopulu „respinse unele cârtiri, aretandù prin chârthii oficiali, ca adunanti'a o medilocì ensusi prè-santi'a sea dela guberniu.“ Cì, cari sciu si mai bene, cumu s'a facutu acea adunare natiunale, debe se destinga intre adunarea celoru chiamati de episcopi, si intre adunarea acést-a generale natiunale, cumu stà pe campulu Libertatei. Pentru cea de ântâiu lucrâ si episcopulu Lemenyi la guberniu; éra pentru adunare generale natiunale nu numai ca nu lucrâ, cì, precumu se vede din scrisori'a chiamatoria a episcopului din 21./9. Aprile, chiamâ numai pe protopopi e pe cei mai invetiati, éra pe poporu apriatu 'lu scose afara. Asià-dar' nu se pote dîce, ca adunarea din campulu Libertatei o ar' fi facutu episcopulu; ci debe se se dîca, ca déca nu erà acésta adunare, nu erà cine se strige: *se nu ne vendemu tier'a!* Bâ chiaru si adunarea, cum o vrea densulu, o medi-locì numai indemnatu de romanii, cari stetera de densulu, cà se lucre cu totdeadinsulu e cu sinceritate in caus'a

natiunale, precumu veduramu la loculu seu. In-
tr'acea-a romanii cei adevirati erà cu multu mai pe-
trunsi de insemnatatea causei publice, de câtu se
tiena lucru demnu a se lasare la dispute, a cui este
glori'a acestei adunari, si nu le parea bene, ca se
petrece tempulu cu esculpatiuni e cu vorbe de-
sierte. Ast-a inse placea uniunistiloru. Unii aretà,
in urm'a memoratei enunciarì a episcopului, cà
romanii se nu dechiare, ca nu voru uniunea, cì
se pretinda a se chiamà si ei la diet'a unguresca
spre a fi façia la pertraptarea acestei intrebatiuni.
Acumu incepura omenii poporului, e mai alesu
tribunii, a provocare pe intielegenti in numele
poporului: se nu petreca tempulu cu vorbe de-
sierte, cì se se lega protocolulu, si se se incepa
desbaterile dupa regula de pe tribuna. Dupa
acést-a se lege protocolulu. Acést-a fù si mai
buna ocasiune pentru uniunisti spre a tramandare
tempulu. Fia-care aflà câte o erore in protocolu,
unulu in stilu, celalaltu in lucru, si asià mai in-
colo; fia-care 'si facea obserbatiunile câtu se po-
tea mai pe largu. Acésta maestria temeraria de-
venì nesuferita. Poporulu, care asceptà, cà se
iee acumu capetu adunarea, se pota merge a casa,
ne mai avendu de mancare — intrebà pe tribuni:
ce se face, de nu mai incepu consultarile de pe
tribuna? Atunci tribunii de nou provocara pe
intielegenti, cà se propereze cu legerea proto-
colulu e se incepa consultarile. Acést-a se si fece.
Despre aceste tramandari insemna *Gazet'a* pe
scurtu: „se lese protocolulu, cu care ocasiune

câți-vă oratori se intensera asupra unora specialități; timpul înainte fără rezultat.“

CLXX. Legându-se e aprobându-se protocolul, se suiră pe tribuna mai mulți romani din fundul regesc, precum: Jacobu Bologa, Hania, Avr. Penciu, cari vorbira pentru libertatea romanilor dintre sasi După aceea-a vorbi Baritiu, arătându, ca libertatea nu depinde dela uniunea cu Ungari'a. Barnutiu provocă pe omeni, că pene ce se vă sterge iobagi'a pe cale legiuită, sesi plenesca tote detoriile catra domni pamentesci si se fia in acceptare. Dupa Barnutiu se suî si episcopulu Schaguna, si-i indemnă totu la acést-a. Er' poporul a dîsu: „*bene! numai se fia câtu mai curendu.*“ Vicariulu Solutiu propuse: că de aci înainte in lucrarile legali ale celorlalte natiuni transilvane, si in limbele loru romanii se se numesca *Romani*, éra nu *Oláh* si *Walach*. Mai vorbira si altii; dar' aceste-a, ce vorbiă, eră lucruri particulari, si adunarea postulă, că se nu se cuprenda cu specialitati si alte lucruri secundarie, ci se vorbesca de lucruri, cari atingu fiinti'a causei natiunii intregi.

CLXXI. Asiă se suî pe tribuna A. Treb. Laurianu, tienù unu discursu, in care deslucî e desfasiurâ puntele petitiunii natiunali cu acuratetia de maestru, in câtu adunarea remase multiamita, si se convinse nunumai despre aceea-a ce are se face, că se reedifice natiunalitatea romana, ci vedù totdeodata si aceea-a, ce lucru stralucitu este, candu se apera caus'a drepta cu puterea si autoritatea scientiei!

Incepe con
sultarea.
Vorbescu
mai multi
despre di-
verse lu-
cruri.

Laurianu se
sue pe tri-
buna, si mo-
tiveza pun-
tele petiti-
unii natiu-
nall.

Puntele petitiunii sunt urmatorii:

„1) Natiunea Romana razimata pe principiulu libertatei, ecalitatei si fratietatei, pretende independenti'a sea nationale in respectulu politicu, cà se figureze in numele seu; cà Natiunea Romana se-si aiba reprezentantii sei la Diet'a Tieri in proportiunea cu numerulu seu; se-si aiba dregutorii sei in tote ramurile administrative, judecatoresci si militare in acea-asi proportiune; se se servesca cu limb'a sea in tote lucrurile ce se atingu de dens'a atâtu in legislatiune câtu si in administratiune. Ea pretende pe totu anulu o adunare nationale generale.“

„2) Natiunea Romana pretende, cà Beseric'a Romana fara distintiune de confesiune se fia si se remania libera independente dela oricare alta beserica, egale in drepturi si folose cu celelalte beserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Metropoliei romane si a Sinodului generale anuale dupa vechiulu dreptu, in care sinodu se fia deputati besericesci si mirenesci. In acel-asi sinodu se se alega si episcopii romanesci liberu prin majoritatea voturilor fara candidatiune.“

„3) Natiunea Romana ajungundu la consciinti'a drepturiloru individuali omenesci cere fara intardiare desfiintiarea Iobagiei fara neci-o desdamnare din partea tieraniloru iobagi, atâtu in comitate, câtu si in districte, scaune si granitie militare. Ea cere totdeodata si desfiintiarea decimeloru.“

„4) Natiunea Romana poftesce libertatea industriale si comerciale cu redicarea Çehuriloru, si

a privilegiilor, si a tuturor pedecelor si stavelor comerçului in tierile convecine, de care se tiene desfiintarea vamelor la granitia.“

„5) Natiunea Romana poftesce, cà darea ce s'a pusu dela unu tempu incoce asupr'a vitelor, care din caus'a strimtoarei hotarelor gremiali se tienu si se pascu in tierile vecine cu mari spese, nespusa greutate, si ensusi cu periclulu vietici, cà o vederata pedeca a industriei si a comerçului activu se se sterga cu totul, si tractatele, cari s'au incheiatu intre Austri'a, Port'a otomana si Principatele Romane pentru economi'a vitelor, se se pazesca cu tota scumpetatea.“

„6) Natiunea Romana cere desfiintarea diecimelei metalelor create in patri'a acést-a, care diecima è o adeverala pedeca pentru lucrarea minelor. — La toti proprietarii de fodini fara distintiune intre urburari si metalurgi se li se dè acel-asi dreptu in privinti'a mesurii hotarului fodinei.“

„7) Natiunea Romana cere libertatea de a vorbi, de a scrie si a tipari fara de neci-o censura.“

„8) Natiunea Romana cere asigurarea libertatii personali, nemine se nu se pota prinde sub vreunu pretextu politicu. Cu aceste-a dinpreuna cere libertatea adunarilor, cà omenii se nu cada la neci-unu prepusu, deca se aduna numai se vorbesca si se se intielega in pace.“

„9) Natiunea Romana cere tribunale de Jurati cu publicitate, in cari procesele se se faca verbale.“

„10) Natiunea Romana cere inarmarea poporului séu garda nationale spre aperarea tierii diu-

laintru si dinafara; militi'a romana se-si aiba oficiarii sei romani. La aceste-a a adaosu canoniculu Ratiu, cà pene stau granitarii se li-se indrepteze abusurile pentru mosii, si din o familia se se ice numai unulu, cumu a fostu la inceputu; mai incolo, cà granitarii se se intrupeze cu gard'a nationale, candu se vâ infintia acést-a.“

„11) Natiunea Romana cere denumirea unei comisiuni miste compuse din Romani si alte Natiuni transilvane pentru cercetarea causeru de mediune a mosieloru si paduriloru, de ocuparea pamentulu comune si a sesiuniloru colonicali, si altele ce se tienu de categori'a acést-a.“

„12) Natiunea Romana cere dotarea Clerulu Romanu intregu din cas'a statulu in togm'a cu clerurile celoralalte natiuni.“

„13) Natiunea Romana cere infintiarea scoleloru Romane pe la tote satele si urbile, a Gimnasielu, Institutelu militare si tehnice si a seminarielu preotiesci, precumu si a unei *Universitati Romane* dotate din cas'a statulu in proportiunea poporulu contribuente, in dreptulu deplenu de a-si alege directorii si profesorii, si de a sistemisa invetiaturele dupa unu planu scolasticu si cu libertate de a invetia.“

„14) Natiunea Romana pretende portarea comune a sarcineloru publice dupa starea si averea fia-carui-a, si stergerea privilegielu.“

„15) Natiunea Romana poftesce, cà se se faca constitutiune noua pentru Transilvani'a prin o adunare constituyente a Natiuniloru tierei, care constitutiune se se intemeze pe principiile drep-

tatei, libertatei, egalitatei si fratietatei, se se lucreze codici noue de legi civili, penali, comerciali etc. totu dupa acele principie.“

„16) Natiunea Romana cere, cà conlocuitoriele Natiuni neci de cumu se nu iee la desbatere caus'a Uniunei cu Ungari'a, pene candu Natiunea Romana nu vâ fi Natiune constituta si organisata cu votu deliberativu si decisivu in camer'a legislativa; éra din contra, déca Diet'a Transilvaniei ar' vôi totûsi a se lasà la pertractarea acelei-asi Uniuni de noi fara noi: atunci Natiunea Romana protesteaza cu solemnitate.“

Aceste-a sunt puntele petitiunei natiunali propuse de Laurianu, e acceptate de Adunare cu aplausu universale „in câtu — cum scrie *Gazet'a* — ori-ce opusetiune debea se amutiesca. De altminte fiacare 'si potû face reflexiunile sele, precumu se si intemplâ; ca-ci ele se analisara unulu câte unulu.“

Puntele aceste-a, precumu se vede, nu sunt alta, de câtu catalogulu lucrurilor, de cari debea se se apuce natiunea indata, voindu a-si restaurare natiunalitatea, si de cari romanii neincetatu debu se stè pen' le voru infiintià.

Dupa propunerea e acceptarea punteloru petitiunei, Laurianu descindendu de pe tribuna, intielegentii 'lu rapira pe susu si-lu portara pintre poporu, asemene pe Barnutiù, pe Baritiù, e pe trei tribuni ai poporului, éra omenii i luà din manele intielegentiloru, si ensisi i portà prin adunare.

CLXXII. Dupa ce se acceptara tote aceste punte, s'a propusu, cà se se alega doue deputatiuni, cari se merga cu cererea natiunei, un'a la

Laurianu e ceitalti omni ai poporului se porta in triumfu.

Se determena tramite-rea deputatiuniloru la imperatulu e la dieta; si comitetu permanente.

imperatulu, alt'a la diet'a celoru trei natiuni. Asemene unu comitetu permanente in Sabiniu, cu care deputatiunile se tiena strinsa relatiune, se accepte responsurile acestoru deputatiuni, si se publice stringerea adunarei generali-natiunali spre a i le facere cunoscute. Se statui, cà numerulu deputatiloru la imperatulu, suptu presiedenti'a episcopului Schaguna e vice-presiedenti'a emeritului comite supremu Vasiliu Nopcea, se fia celu-puçinu de 30.; alu celoru ordenati la dieta, suptu presiedenti'a episcopului Lemenyi, se fia celu-puçinu de 100.; alu comitetului permanente, suptu presiedenti'a episcopului Schaguna e vice-presiedenti'a profesorelui Simeone Barnuti, celu-puçinu de 12. ensi. Totdeodata inse s'a acceptatu de contra adunare, cà atâtu la imperatulu câtu si la diet'a celoru trei natiuni se pota merge, afara de deputatii improcolati, ver-cine altii, cari voru avè buna-vointia e se voru face conosciuti la presiedentii e secretarii adunarei generali. Membrii deputatiuniloru se fia din preoti, lierati, noveri, militari, negutiatori e tierani. — Deputatiloru se se dè instruptiune, dela care se nu le fia ertatu a se departare câtu de puçinu. Cu destintiune pentru deputatii ordenati la diet'a celoru trei natiuni s'a determenatu, se n'aiba voia de câtu a o asternere la locul cuvenintiosu, fara a se lasare in desbatere.

La dieta nu
debea se se
fuea peti-
tiune.

Noi la aceste-a numai atât-a obserbamu, ca in urma prochiatiunei natiunalitatei romane, la diet'a celoru trei natiuni du debea se se dè petitiune, cì numai *dechiaratiunea prochiatarei na-*

tiunei romane; petitiune numai la imperatulu avea locu, cà se santiuneze prochiamaarea libertatei.

CLXXIII. In urma ploii a incepù a se versà cu rapedime infricosiata, si adunarea se sparse, bucurandu-se, ca in urma s'a si batezatu cu ap'a batezului Libertatei. Prandiu, toaste, cà si luni. Conferinti'a de dupamediadi se desfacù, fara a se incepe debateri. (*Organulu.*)

CLXXIV. Dupa mediadi partit'a antinativuale incepù de nou cu tecnele sele. In acèsta dì se tiparì o adeverintia in limb'a ungresca, subscrisa de amendoi episcopii, cà presiedenti ai adunarei natiunali. In acea adeverintia areta episcopii, cum-ca poporul suptu cursulu adunarei s'a portatu bene. Acèsta adeverintia se impartia omeniloru, dreptu pasu, cà mergundu a casa se o arete domniloru, pentru-cà se nu li se temple ceva din partea acestor-a, din cauza, ca au fostu la adunare. Totu in acèsta dì tiparì episcopulu Schaguna o prochiatiune, care dimpreuna cu memorat'a adeverintia se impartia omeniloru in curtea episcopesca. Acì spunea uniunistii omeniloru, ca acumu tote s'au finitu, e se potu duce a casa in pace. Multi din poporu si plecara catra casa. Intr'acea-a tribunii poporului obserbara acèsta maestria; poporul anca curea la tribuni intrebandu-i: adeveratu è, ca lucrarile adunarei s'au finitu, si cum-ca episcopulu Schaguna in scrisori'a sea i mena a casa? Tribunii spusera poporului, cà se mai remania pene mane, ca-ci adunarea anca nu è finita, pene ce nu se vâ verificà protocolulu, ca-ce ducundu-se ei a casa, potu se

Ploua si siententi'a se sparge.

Tecnele uniunistoru dupa mediadi.

Scrisori'a episcopului Schaguna.

se nemicesca tote lucrarile adunarei de pene acumu. Poporul ascultâ prè-bucuros, si nu erà multiamitu cu unele vorbe din prochiamațiunea Schagunei; ca-ce prochiamațiunea sunà numai catra credentiosii ep. Schaguna: éra poporul nu vrea se mai scia de atari desbinari, cì pretindea, cà in caus'a natiunale se vorbesca toti si catra toti, si ast-a cu atâtu mai cu multu cuventu se asceptà dela episcopi, cà presiedentii adunarei natiunali. Neci cuventele aceste-a din prochiamațiune nu placea: „*vedeti ca domnii vostri (aristocratii unguresi) vreu bunulu (benele) vostru*“; pentru-ca poporul sciea mai de multu de câtu episcopulu Schaguna, care erà omu nou in Ardelu, cumu le vreu domnii benele. In urma nu placea, pentru-ca dîcea episcopulu, ca *iobagi'a se vâ inlesnî*, candu ea debea se se sterga, si se mirà poporul atâtu de vorbele episcopului Schaguna, câtu si de ale episcopului Leményi, care mai tardlu in scrisoriele sele vorbiea totu asià, se mirà dîcu: pentru-ce vorbescu ei numai de *inlesnirea*, candu si ungurii vorbiea de *stergerea iobagiei*? Apoi in tota prochiamațiunea nu vene inainte neci numele de *natiune*, neci de *romanu* ¹⁾.

siedenti'a
III.
17./5. maiu,

CLXXV. Din caus'a prepararei protocolului e petitiuniloru, siedenti'a III. nu se potù incepe pene la 10. ore de demanetia, cându numai de câtu se purcese la indreptarea e verificarea protocolului intregu. Singuru la legerea puntului 16. mai incercara uniunistii a incurcare lucrulu

¹⁾ Document. XVI.

cu protestulu in contr'a uniunei; cu distinctiune episcopulu Schaguna e vicariulu Solutiu se incercara a mai muiare protestulu cu alte cuvente, s. e. se nu se *proteste* in contr'a uniunei, fara se i se *contradica*. Acì inse nu erà vorba cu ce cuvente se se spuna, cì erà vorba, vreu romanii uniunea, au nu o vreu? Totè aceste incercari fura indesiertu. Protocolulu se autenticâ. Èra episcopulu Schaguna, cà presiedente, enunciâ: „*punctele stabilite sunt conclusele Adunarei natiunali.*“ (Organulu.)

Protocolulu adunarei se autenticâ.

CLXXVI. Dupa acést-a canonic. Ratiu proieptâ, se se redice in campulu Libertatei unu monumentu demnu de Natiunea Romana, intru etern'a memoria a acestoru dîle gloriose. Fù achiamatu.

Se propune unu monumentu in campulu Libertatei.

CLXXVII. La 1½ ora dupa media-di comisarîi fura invitati a venire in medi-loculu adunarei, cari venindu, inchisera adunarea cu unu cuventu scurtu „recunoscundu cu multa placere bun'a e serios'a portare a poporului, e promitendu recomandarea causei romane,“ (Gazet'a), dechiarandu totdeodata ca „*cererile, ce pote s'aru mai dà dupa finirea acestei adunari, neci nu se voru pertraptâ, cà unele, ce nu sunt poftetele ale totu poporulu*“ (dupa cumu spunu ensisi in relatiunea catra guberniu).

Comisarîi incheia adunarea.

CLXXVIII. Dupa acést-a mai multi oratori tienura cuvente de incheiare, unii catra poporu, altii catra conductorii acestui-a. Dupa episcopi vorbì protopopulu dela Brasieu Popasulu, multiamindu tribuniloru pentru invetiarea e conducerea poporului. Unu tribunu in numele celor-

Cuvente. cantari de incheiare.

lalti multiamî poporului pentru increderea e ascultarea, cu care i-a onoratu.

In urma proto-presbiterulu dela Sabiniu Moise Fulea intonâ imnulu besericescu de multiamita: *Marire intru cei de susu.* e celu poporanu — intre salve de artileria.

Ploua. Ceriulu incepù a picurà, versandu lacremi de bucuria. (*Organulu.*)

Poporulu pleca catra casa. CLXXIX. Poporulu anca incepù a plecare catra ale sele, cu adeverinti'a cea tiparita de eri, temendu-se a merge numai asià a casa, ca-i voru bate domnii, cari li-au amenintiatu, candu plecaseru la Blasiu, — precumu s'a si intemplat.

Dupa media-di conferiutic intre deputatiuni. CLXXX. Totu mercuri dupa-media-di se tie-nura conferentie la capii deputatiuniloru pentru plecare.

Intielegenti'a tota se subscrie intr'uuu albu. De cu séra intielegenti'a se adunâ in gradin'a dela podu, si acolo intr'unu albu se subscrie tota intielegenti'a romana, ce fù façia la adunare. Acéstu albu, impreuna cu mai multe charthii e documente, le confiscara mai tardiu ungerii dela profesor. Pumnulu, cându au vrutu se-lu prenda la Fegarasiu. Cându amu avè acestu albu, l'amu publicà.

Calusiarî. Vr'o trei insoçiri de Calusiarî saltara in forulu Blasiului saltulu natiunale *Calusiarî.*

Garda natiunale. Soreuate. Ser'a formandu-se unu tipu de garda natiunale cà din 100. teneri romani, suptu conduce-rea unui oratore, manifestâ mai multoru barbati invescuti cu increderea publica sentiemente de amore din partea junimei. Anumitu, cortenî generariului Schurter, defilandu inainte-i cu tota

serioşetatea militară. Generariulu 'si descoperi deplin'a multiamita. Dupa-ce acésta garda cor- teni pre mai multi barbati ai poporului, in urma se adunâ inaintea catedralei, unde oratorele sa- lutâ pe tribunii poporului e pre toti tenerii, in urma se imbarbatara prin cuvente inflacarate, ca „voru fi un'a in vietia si in' morte.“ Tenerii tran- silvani salutara pre romanii din celelalte parti ale romanimei, cari condecorasera acésta adunare cu presenti'a loru, cu destintiune pre tenerii din Moldavi'a.

Comesarii guberniali plecara dupa media-di din Blasiu. — Militi'a plecâ veneri in 19. maiu.

Comesarii o
niliti'a
pleca.

CLXXXI. Cu acést-a se incheiâ adunarea Romanilor din 15. maiu — acea adunare faimosa, care respî deodata inradecinatele prejudeçie ale vecinilor despre carapterulu romanilor; dede de mentiune pe toti cei ce de secle incoce incar- casera numele de romanu cu epitetele cele mai injositorie; nimicî sperantiele inamiciloru, pre- cumu si temerile amiciloru celoru mici la sufletu; si câstigâ romaniloru admirarea strainiloru si celu mai neinfrantu testimoniu de matoritate e gravi- tate. Remana icona adunarei din 15. maiu in sempiterna memoria la natiunea romana!

CLXXXII. *Organulu Natiunale* asiâ scrie despre poporulu adunatu in Blasiu: „Adunarea natiunale romanasca stete dintr'o multime de omeni din poporu, nu numai romani, ci si sasi si un- guri. Avemu date secure, cumca unii din cei de alta limba fura prensi si dusi la inchisoria, ca-ce au venitu la noi. Au nu vomu fi si noi suferiti,

Organulu
despre adu-
narea din
15. maiu.

candu amu vrè a fi spectatori la adunarile natiuniloru celoralalte? Poporulu romanu, — tota adunarea — s'a portatu cu o cuvenentia, ce te rapesce la mirare. Neci mecar' unu cuventu violatoriu, necumu fapta, n'a esitu din gur'a acestui poporu atâtu de numerosu. Numerulu adunatoriu nu-lu scimu calculà cu scumpetate. Cei ce-lu dîcu mai puçinu, punu 15. mii; cei ce mai multu, 95. mii. Atât-a scimu, ca piatiulu Blasiului pote cuprende mai multu de 30. mii. Si luni mai alesu au fostu mai multi, de câtu i-ar' fi potutu coprende pre toti. Noi ponemu numai 40 — 50. de mii. — Poporulu erà ascultatoriu preste tota cugetarea. La unu cuventu alu unui teneru oratoriu, intr'unu minutu se formà uditie printr'ensulu. Si lineele formate neme nu le turburà. — Ascultati poporele Transilvaniei! Luati esemplu dela acestu poporu despretiuitu, si ve invetiati dela densulu, ce este ascultarea, pacea, ordulu bunu si respectarea personceloru si a proprietatei. — Multiamita voue teneriloru recunoscuti, ce ati invetiatu poporulu la aceste-a. Via poporulu si Junimea Romana!“

Gazet'a de-
spre aduna-
rea din 15.
miiu.

CLXXXIII. Éra *Gazet'a de Transilvania* asià scrie: „Numerulu celoru de façia a fostu 40. pene in 50. de mii. Poporulu adunatu in cele trei dîle se portâ cu o lenisce, cuvenentia e ascultare, care face onore pe secle inainte natiunei romane... neci-o certa, neci-o ametîre prin beutura spirtosa nu se vedù in tote acele patru dîle. . . . Portarea junimei nostre literate si cultivate fù intr'adeveru de modelu; modesti'a ei ne opresce a o acoperi

cu laude; destulu, ca tienerea poporului in cea mai deplena lenisce si ascultare, intetirea lucrurilor, câte erà a se pune pre chârthia, moderatele serenate, cumu si iluminarea orasiului sunt rezultate ale ostenelei juniloru nostri. Dè ceriulu, cà' venitoriulu nostru se fia consolidatu intr'ensii.“ Mai incolo insemna *Gazet'a* despre intielegentia: „Ori-ce discanturi se voru fi ivitu in tonulu intelniriloru din Blasiu in orele d'ântâiu, se absorhira curendu prin categoric'a tendentia a unei majoritati impunetorie si sanetose catra scopulu nationalu cu inlaturarea toturoru particularitatiloru.“

CLXXXIV. Relatiunea comesariloru din 15-maiu despre conferenti'a de dumineca si despre prim'a siedentia o-amu vedutu: in 18. maiu comesarii asià reporta cursulu ulteriore alu adunarei: „Inaltu regescu guberniu! In continuare rapedci incunoscentiari, ce feceramu catra „Escelenti'a sea gubernatorele pe post'a cea iute „in obieptulu cursului de mai nainte a marei adunari de poporulu romanu, ce s'a tienutu in Blasiu in 15. a lunei curente — avemu onore a „alaturare aci-a aceste princepie stetatorie din mai „multe puncte ¹⁾, din cari plecandu, dupa unu cumentu amesuratu poporului, ce a tienutu Ilustritatea sea d. ep. Andreiu Saguna, se deschise „adunarea serbatoresce; mai incolo alaturamu, si „pene ce s'ar' tramitere in susu protocolulu pre „calea sea, unu estraptu scurtu despre rezultatul adunarei de trei dile si o jumetate, cu acea

Relatiunea
comesariloru
catra gu-
berniu.

¹⁾ Instruptionea facuta de comisari pentru tienerea adunarei.

„umilita insciantiare mai incolo, ca in diu'a din
 „urma a adunarei, fiindu chiamati, ne amu in-
 „façisiatu in loculu adunarei, unde amendoi ma-
 „ritii episcopi tienendu cuvente amesurate catra
 „poporu, i s'a facutu acestui-a de strinsa deto-
 „rintia, cà fia-care — si in libertatea cea mai
 „fromosa — se tienia in onore legile, cari sunt
 „neaperatu necesarie in vietî'a scoçiale, cà sier-
 „bitiele urbariali se le plenesca acuratu pene
 „atunci, pene ce se vâ publicà pre calea sea legea,
 „ce se vâ face preste puçinu despre incetarea per-
 „petua a referintieloru urbariali, nu numai, cî si
 „acêsta acî alaturata¹⁾ fia-carui-a s'a datu, —
 „dupa acêst-a adunarea se dechiarâ de catra noi
 „inchisa, cu atare insemnare, cà cererile, ce nu
 „cumva s'ar' mai dà dupa finirea acestei adunari,
 „nici nu se voru pertraptâ, cà unele, ce nu sunt
 „poftete a totu poporulu. — Cum-ca acestu po-
 „poru necultivatu, ce a statu din unu numeru
 „mai multu si de 20. mii, si care facca plurali-
 „tatea cea mare, s'a portatu suptu totu cursulu
 „adunarei desceptu e moralu, acêsta impregiurare
 „intru adevèru admiravere, dupa cumu amu avutu
 „onore a descoperire si in insciantierea facuta
 „catra Escelenti'a sea d. gubernatore, numai si
 „singuru conducerei celei intiepte a Ilustritatei
 „sele domnului ep. Andreiu Saguna, care este
 „vertosu in trupu si in sufletu, éra implenirea
 „puntuale a mesuriloru sele, popularitatei sele
 „celei mari — se pote atribui. Dupa a caror-a

¹⁾ Prochiamatiunea episcopului Schaguna.

„aretare cu profunda onorare perseveramu. Ai in „reg. guberniu. Aiudu 18. maiu 1848.“ (subscrisi comisarii). ¹⁾

CLXXXV. Dupa ce audiram parerile organelor publicitatii romane, si ale comisarilor guberniali, despre adunarea din 15. maiu, — declaratiunea generariului Schurter, si a comandantului generale b. Puchner o memoraramu mai susu: — fia-ne ertatu si noue, ca se ne oprimu puçintelu la acèsta icona, si se cercamu a o completare.

Candu se respandise faim'a adunarei dela duminec'a Tomei si a celei din 15. maiu, ungerii incepura se tremure: episcopii romani secundara acestei temeri, chiamandu la adunare numai preoti si barbati intielegenti numai de cei ce erà matori in parerea lor; chiaru si dintre amicii romanilor erà unii ingrighiati; ensusi „Organulu Luminairei“ incepe descrierea adunarei dela dum. Tomei cu aceste cuvente: *Diu'a de eri trecu in pace si fara escese*; fost'au si de acei-a, cari se bucurà inainte, credendu ca acumu se voru adevèrì tote calumniele, ce din secle le vomisera asupr'a romanilor. Tote aceste-a fura indesiertu. Portarea romanilor esì mai presusu de acceptarea tuturoru celoru ce séu nu-i cunoscú séu nu voescu a-i cunoscere, si-i puse pre toti in uimire.

Intru adevèru, in cetatile cele mai mari si mai civilizate de multe ori nu se potu adunare 10. ensi, ca se nu fia de lipsa unu numeru totu

Cui este de
u se atribul-
re portarea
poporului, e
cursulu celu
minunatu
alu aduna-
rei?

¹⁾ Document. XVII.

asià de mare de gendarmi: in Blasiu la 50. mii de romani, tienuti pene acumu de crudi e selbatici, stetera vre doue companie de secui, cà se aplauda impreuna cu ei e se dè salve de bucuria. Adunarile de scamne e de comitate ale secuiloru si unguriloru incepea cu betia si se terminà cu capete sparte si cu versare de sange: éra 50. mii de romani, neinvetiati la carte, stetera 4 — 5 d'ile, fara a gustare care-va din ei mecar' o picatura de beutura spiretuosa, si uitandu-si chiaru si de mancare in ocupatiunea loru cea seriosa cu caus'a cea mare, si nu se vedù nemine bétu, de câtu unu magnate unguru e soldatii secui. In a. 1848. prin Berlinu, Viena, Pesta, Clusiu poporul celu civilisatu manifestà ur'a sea asupr'a principiloru, episcopiloru, magnatiloru celoru conserbativi prin miaunature cà pisicele, prin urlete si spargerì de ferestre: er' 50. mii de romani neinvetiati le considerara tote aceste-a de copilarie nedemne de unu poporu matoru e de o causa seriosa, si totu despretiulu, ce aretara celoru ce nu tienea cu caus'a cea adeverata, stete intr'acea-a, ca se intorcea de catra densii, si cautà la cei ce le vorbià adeverulu. In fine, si asceptarea unguriloru, de a vedere pe Verböczy e Compilatele arse, remase insielata.

Acésta admirata portare a poporului romanu è argumentu neinvinsu, ca jugulu e tirani'a seclorù n'au fostu in stare de a stingere intr'ensulu carapterulu celu grave si seriosu, ce l'a ereditu dela strabuni; ca romanulu dupa caretatile sele cele naturali chiaru in scol'a nevoiloru

a ajunsu la maturitate; si ca intr'ensulu se afla semburile celu sanetosu si nestricatu e tote elementele esistentiei natiunali.

Pentru noi, si, credemu, si pentru strainii cei nepreocupati de prejudecie, ajunge acestu capteru si acésta maturitate, cà se ne esplice tota portarea romaniloru in acésta adunare.

È unu lucru cunoscutu, si Polibiu istoriculu demunstra cu cuvente invingutorie, ca adevera-tele cause ale fapteloru omului in parte si ale poporeloru intregi sunt totdeauna interne. Inse comesarii guberniali constatara numai faptulul portarei celei esemplari e neasceptate, pentru-ca singuri remasera uimiti de dens'a si nu o putea denegare, pentru-ca erà luminosa cà sorele d'ilei serene. Er' câtu pentru causa, acést-a nu o cautara acolo, unde se aflà in adeveru, in indolea cea buna, seriosa e grave a poporului romanu; pentru-ca nu le venià bene a marturisire acést-a despre unu poporu, pe care la tote ocasiunile 'lu incarcà cu numirile cele mai injositorie, si pe care 'lu inferara pen' si in legile publice. Ei cautara caus'a faptului afara de poporu. Inse nu o atribuire tribuniloru, cumu fecera mai multi chiaru si dintre romani; si in adeveru, cumu aru fi potutu dà ei unu atare testimoniu tribuniloru poporului romanu, cari nu se bucurà de acea rutina parlamentare e diplomateca, cu care se putea laudà ungunii, ei, cari cu tote aceste-a nu erà in stare de a-si conducere adunarile loru, cà se nu se temple in ele mai totdeauna batai si chiaru si omoruri. Nu o atribuire neci episcopu-

lui din Blasiu; pentru-ca erà anca in viia memoria procesulu celu mare, in care acestu episcopu perduse tota popularitatea la romani. Comisarii atribuirea caus'a acést-a episcopului din Sabiniu. Inse nemine nu scie asià de bene cà ensusi episcopulu Sabiniului, ca acestu meritu nu è alu seu. Acestu episcopu erà venitu de curendu in Ardélu, si erà cunoscutu la unu numeru forte micu de romani. Cu vr'o fapta publica nu se insemnase pene acumu, afara de introducerea limbei unguresci in beseric'a romana dela Sabiniu, inainte de a fi oblegatu la acést-a prin vr'o lege, o fapta, prin care scandalì pe toti romanii. Ver-cumu, unu Romanu debea se se lapede de atari laude dela straini, cu atâtu mai multu, cu câtu vede ver-cine din raporturile comisariloru, ca ei cautà numai ocasiune de a multiamire episcopului pentru sierbitiele facute cu introducerea limbei unguresci, si pentru cele, la cari erà se-lu mai oblege; pentru acea-a 'lu si comendà guberniului ungurescu, cà se-lu faca regalistu: romanii inse nu avea lipsa de regalisti, cà vrea se intre in dieta natiunea reprezentata cumu se cade, bà denumirea de regalistu 'lu stricà pe episc. Schaguna forte multu in opiniunea poporului romanu, care erà mancatu de regalisti, comiti e baroni.

Deci caus'a portarei romaniloru nu se pote atribui neci episcopului Schaguna, cumu vreu comisarii; neci tribuniloru, cumu dicu ambe organele natiunali din 1848. Acésta cauza, cumu am mai insemnatu, nu è esterna. Acést-a s'a documentatu invederatu in 1849., in care, pre-

cumu vomu vedè in decursulu istoriei, in epoc'a, candu Ardélulu, afara de munti, caduse in manile unguriloru; pe candu sasii tramitea deputatiuni cu dieci de mii de subscripture la Dobricinu, si intempinà cu flamure pe ostile ungresci: romanii prin tiera, pe unde nu mai erà neci unu tribunu, erà mai bucurosi a morire: si morià mai bene, de câtu se-si calce juramentulu. Meritulu tribuniloru a fostu numai, ca a tienutu cu poporulu, si poporulu, convinsu fiindu despre acést-a, ascultà bucurosu de densii, cà de unii, ce aperà causa drepta impreuna. È unu adeveru, ce nu se pote infrange, ca poporulu a tienutu in frenu chiaru si pe episcopi si pe toti uniunistii, si de nu erà acea multime de poporu: resultatulu adunarei din Blasiu ar' fi fostu de totu altulu. Deci, mai repetîmu, meritulu ordinei celei minunate, in care a cursu adunarea, neci nu este alu episcopiloru, neci alu tribuniloru, neci alu altei persone fia-care; cì alu totu poporului, ai carui membri sunt toti; si, fiind-ca a cursu adunarea atâtu de formosu, se pote dîce, ca fia-care romanu are parte din meritele adunarei — mai mare au mai micu, dupa mesur'a osteneleloru, care le au pusu dela inceputu, scriindu e vorbindu pen' ce amortià cà fericitulu Butcanu de mult'a vorbire catra poporu; altii au avutu meritu negativu, ca vedendu unii ca pe campulu Libertatei uniunea n'are partinitori, s'au dusu la Clusiu, cà vicariulu Papfalvi; altii au facutu.

CLXXXVI. Spuseramu, cumca dupa inchi-

derea adunarei mercuri in 17, se respândi popo-
rulu, e in urm'a lui întielegenti'a.

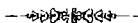
Instrupti-
nile pentru
deputati.

Joi in 18. maiu comitetulu e deputatiunile se
consultà asupr'a plinirei misiunei sele. In acêsta
dî mersera profesorii Arone Pumnulu e Vasiliu
Maiorescu la episcopulu Lemenyi, de-lu rogara,
se faca ensusi instruptiunea deputatiunei tramise
la diet'a celoru trei natiuni, alu carei deputatiuni
duptore erà episcopulu. Episcopulu dîse: „faceti-o
voi, asià, ca deputatii n'au de a face altu ceva,
de câtu se dè petitiunea natiunale dietei, fara a
se lasà in desbateri,“ — respunse episcopulu. Asià
intorcundu-se tramisii comitetului, instruptiunea
o fece comitetulu. In instruptiune stà, ca „de-
putatiunea n'are de a facere altu ceva, *de câtu
se prezenteze dietei petitiunea romaniloru, fara a
avè voia de a se lasare in desbateri, tocmei, in-
voeli cu ungurii*; deputatiunea pote se mai iee si
alti membri, dar' mai antaiu se depuna juramen-
tulu natiunale cei ce nu l'au depusu.“ Instrup-
tiunea erà subscrisa de comitetu. Vicepresiden-
tele comitetului dede instruptiunea in man'a epi-
scopului Lemenyi, care legundu-o dîse: „bene.“

Deputatii
tramisi la
imperatulu.

CLXXXVII. Mai grea fù întielegerea depu-
tatiloru destinati pentru Vien'a. Acesti deputati
debea se plece indata cu protestulu in contr'a
uniunei, sciindu prèbene, ca diet'a din 29. maiu,
prochiamandu numai de câtu uniunea, o vâ re-
presentà curtei imperatesci, si ungurii din Ardélu
ajutati de cei din tier'a unguresca voru strimtorà
pe imperatulu, pentru cà se intaresca uniunea.
Deci deputatii romani debea se plece cu o dî ma

nainte, că se prevenia pe unguri. Si intru ade-
veru, ca multi din deputati plecara indata in 18.
ceialalti in 19. 20. maiu. Singuru presedentele
deputatiunei, episcopulu Schaguna nu se potù
induplecà nici la staruintiele celorlalti deputati,
că se merge de impreuna cu densii de a dreptulu
la imperatulu, unde l'a'tramisu natiunea, cì se
duse la Clusiu.

DOCUMENTE

LA

TOMULU II.

I.

(la pag. LXXXIV.)

B. Nicolau Wesselenyi despre romanismu in cartea sea „Szózat“ pag. 81 — 97. la a. 1843.

Wesselenyi, dupa ce spune in cartea sea, cumca sementi'a romana è de mare insemnetate pentru unguri, pentruca provinciile romane sunt invecinate chiaru cu acea parte a terei unguresci, care è locuita de romani; si cumca romanii, de si sunt desfacuti in uniti e nenniti, ei totusi in fapfa nu voru se scia nimicu de acèsta desbinare; bà interesulu loru comune relegiosu si tienerea loru laolalta este acelu centru, in care se unesco si sentiementulu loru natiunale; si acèsta unire o facu si mai strinsa suferiutiile loru cele comuni, care-i instrainoza de catra unguri, — apoi continua: „Asta-di neindestularea, nelinisea, sentiulu de pretensiuni s'au inaltiatu la unu gradu inaltu; sentiementele loru, cari s'au desceptatu intr'o forma, fiindca au avutu sorte comune, astadi — pe langa adevinti'a catra relegiune-si, se concentreza in sentiemente natiunali. Ei se intereseza de totu ce se templa séu se pote templà in provinciile vecine locuite de romani.“

„Atâte cauze sunt, pentru că se se instrăineze de catra noi poporatiunea romana. Din contra, nu se fece nimicu neci spre a-i unî natiunalmente cu noi, adeca spre a-i ungurire; neci spre a-i indulcî spre noi si a-i unî cu interesele nostre.“

„Prin scole populari si crescere (educatiune) populare se pote si dehea ungurita poporatiunea romana. Jurediptiunile n'au facutu nimicu, si si particularii atātu de puçinu fecera in acēsta causa, in cātu acea-a ce facura, cā o picatura într'o mare, neci nu se pote computā. — Acumu nuinai mai de curendu provocā guberniulu pe jurediptiunile transilvane spre a inaintare crescerea poporului, si cu distinctiune ā o latire intre romani, si anca in interesulu limbci nostre. Dē ceriulu, cā acēsta dispusetiune intielepta e intru adeveru parentesca a guberniului nostru se o accepte tote jurediptiunile e toti particularii cu ardore aptiva; ce dorere! — pene acumu nu s'a prē intemplat.“

„De alta parte nu de multu repausatulu episcopu unitu Joane Bobu intemeiā fundatiuni, ce se suie la unu milione fl. m. c., pentru institute de crescere e invetiatura intru unu spiretu curatu romanescu si cu inlaturarea e eschiderea totale a limbci unguresci.“

„Ēra la regementele romane de margine din Transilvani'a si, in cātu sciu, si la cele din Ungari'a in tote scolele se introduse limb'a germana. De se faccia acēst-a pentru limb'a unguresca, si deca, in locu ca acele-a acumu sciu germanesce, aru scl unguresce: cātu apropiare se cestigā catra natiunalitatea nostra! Ēra asiā, acei romani nu se fecera germani, si neci ca se voru face; cî din spiretulu, in care s'au crescutu, a urmatu: ca la ur'a, ce o nutriā cā romani in contr'a nostra, se mai adause si ur'a germaniloru in contr'a unguriloru.“

„In seclulu presente alu desceptarei natiunalitatiloru, spiretulu celu inaltu alu sentiului natiunale a insuflatu si poporele si natiunile de originea e limb'a romana. Acestu poporu, care 'si trage inceputulu si limb'a, parte mare, dela gentea cea mare a Romaniloru, in cursu de mai multe secle nu si-a uitatu neci-de-cumu de acestu inceputu maretiu — ori-cātu s'a degiositu prin apesare e bucatire; cî acumu semte cu ardore, ca unu poporu aproape de siepte milioni, care are acea-asi ori-

gine, acca-asi limba, b̃a acca-asi ensusire e celelalte dateni, si care locuesce o parte de pamentu alu Europei. care de è si impartitu in respektu politicu in mai multe parti, dara in respektu geograficu este compactu si de intendere mare si prevedutu cu cele mai mari avuili ale naturei: unu poporu c̃a acest-a pote avè venitoriu, si se vede a fi chiamatu la vietia natiunale.“

„Deca au aceste popore intru adevèru venitoriu, si deca voru se se bucare de vietia unita politica-natiunale, si candu: acest-a depende dela relatiunile cele dubie ale Europei si dela atate evenemente necerte, — acest-a è unu secretu alu venitoriului. C̃i acesta prevedere, care neci-de-cumu nu se pote numi absurda, prin amoreã de patria e prin impetulu natiunale a trecutu in sperantia secura e in dorintia ferbente; si mari si indeparte-lucratorie sunt proieptele, ce le tienu inaintea ochiloru si le nutrescu cu diligentia e aptivitate fii Romaniei e ai Moldaviei; dintre cari o parte are cu multu mai multa cultura, si cu multu mai bene è petrunsa de spiretulu seculului mai nou, de cumu cugeta multi.“

„Ambele princepate si acumu au esistencia politica, care de si nu respunde cerentiloru libertatei politice e cerentiloru salutei publice, dara in respektu natiunale se bucura de vietia perfepta. Nu este acolo frecare intre natiuni diverse, neci amestecare de mai multe limbi, si nesuintia unei-a in contr'a celeilalte; limb'a loru materna n'are de a se luptare in vietia publica neci cu un'a morta; neci cu un'a viia straina, ce ar' potè se se faca periculosa in vietia sociale; ei sunt in nendoit'a e secur'a posesiune a limbei loru. Acest-a si unitatea relegiunaria este legatura strinsa e tare intre ei.“

„Acesta vietia natiunale o multiamescu ei acelei impregiurari, ca sunt suptu puterea turcului, carui-a neci-candu nu i-a fostu in natura, se le stinga natiunalitatea si se o prefaca intr'n sea.“

„Aceste done princepate 'si au constitutiunea loru politica in urmare influintiei muscului. Unu esemplu, cum-ca acelu guberniu — precumu è politic'a pretotinde si totdean'a — nu è strainu de a partenire — inse numai la parere si pene ore-candu — la alte natiuni si in alte tieri acca-a, ce a casa

uresce de totu si-i este inemiculu celu mai mare —, numai se aiba sperantia de a tragere folose de acoloa si de a-si inaintare interesele sele. Asià, cà se debiliteze puterea e influinti'a turcului in acele doue princepate; cà se le câstige in parte-si, si cà se dè provinciiloru turcesci locuite de slavi esemplu magulitoriu: — bene séu reu calculandu — a medilocitu constitutiune, in acea credentia, ca precumu li o au datu, cà o papusia amagitoria: asià, dupa-ce si-a ajunsu scopulu printr'ens'a, deca i s'ar' parè prèmare folosulu ce-lu au romanii din acèsta constitutiune, o vâ potè tragere inderetu si o vâ potè sfermare ori-candu.“

„Adeveratu, ca acèsta constitutiune in multe respepte è numai umbr'a adeveratei realitati; èa inse are acea parte buna, ca natiunea se face cunoscuta cu formele dinafara ale vietiei constitutiunali si se deda cu aceste-a; si éراسي, crescundu-se in conscientia vietiei politice, cunosce defeptele constitutiunei si doresece si poftesce vindecarea acelor-asi. Intru acestu tipu, constitutiunea Romaniei e Moldaviei celu-puçinu a nascutu si a nutritu in fiii sei dorinti'a de o esistencia constitutiunale-natiunale.“

„Planulu si speranti'a loru este: unirea tuturoru poporatiuniloru, cari sunt de originea e limb'a romana, intr'o natiune si intr'o tiera. Nu numai cele doue princepate vreu se le contopesca. cà pretensiunea se intende asupr'a Bucovinei si Besarabiei, dintre cari cea d'ântâiu inainte cu vr'o 50. ani, éra céstalalta numai la a. 1812. se rupse de catra Moldavia. Dara chiaru asià se intende pretensiunea loru asupr'a Transilvaniei si partiloru din Ungari'a locuite de romani. Aceste pretensiuni le intemeeza pe posesiunea de una data, pe dreptulu de proprietate originaria, pe dreptulu loru — nu perdutu, cà numai usurpatu, si alte asemeni. Aceste-a, deca si in parte, e mai alesu in Ungari'a si Transilvani'a n'au valoare istorica; dara sunt de o asià natura, câtu sunt cele mai apte spre a desceptare dorintie, ce se laticescu pe di ce merge, si spre a producere insufétire. Pretensiunile aceste-a, afara de acea-a ca au temeiu debile, care nu pote stà, le debiliteza si mai multu meseri'a, in care se afla pretendentii atâtu in respeptu spiretuale câtu si in respeptu materiale. Cà pene candu vâ

remanè acésta asià? este greu de a prevedè si determenà. In tota intemplarea, merita atentiune seriosa si è de mare momentu acea impregiurare: cum-ca cu ocasiunea, candu voru erumpe poporele slavesci cele numeroase, cari nesuescu la independentia natiunale si se prepara a-si realisà tendentiele sele — mai curendu séu mai tardîu, si pote chiaru nu preste multu, séu dora sunt la usia si stau numai se erumpa — cu acésta ocasiune si romanii de securu voru dà man'a cu slavii, spre acel-asi scopu si in contr'a unoru si acelor-asi; si acést-a o voru face nu in urmarea afinetatei de origine e limba, cî in urmarea afinetatei, ce este între tendenti'a e sortea si parte relegiunea loru.“

„Cari nu punu neci-o insemnetate pe tendentiele romaniloru liberali, cari çintescu la o unire independente natiunale si se adopera a apucare la esistencia e insemnetate politica; séu cari nu vreu se vedia e se creda, cum-ca aceste tendentie romane sunt in legatura strinsa cu miscarile slavesci, cari se fecera atâtu de infricosiate, si mergu impreuna imbraciosiandu-se pe acelesi cali secrete, cî si candu imbraciosiandu-se pote voru se si erumpa; cari, dîcu, nu vreu se-si sferme capulu cu tote aceste-a: pentru acei-a se areta o alta lature a acestui lucru — o lature, care asemene existe fara neci-unu dubiu, si care intru adevèru este nu mai puçinu infioratoria.

„Candu colosulú dela media-nopte — séu in urmarea scopuriloru e tendentieloru sele, séu in urm'a relatiuniloru e evenimenteloru istorice — se vâ sculà cî inemicu publicu in contr'a patriei nostre si in contr'a casei domnitorie, séu in contr'a imperiului austriacu: atunci multîmea cea mare a romaniloru, — cari catra acelu colosu, catra „Imperatu nostro“ (imperator noster) atâta atragere au, si-lu considera de capu alu relegiunei loru, ce li se pare, au o semtu a fi apesata, — câtu de usioru s'ar potè si s'ar' si sculà de securu in contr'a nostra, in cari ei aru vedè numai pre apesatorii sei, pre tiranii sei, si pre unii, cari sunt cu totulu straini de catra ei atâtu in respectulu originei e limbei, câtu si in respectulu credentiei e relegiunei.“

„Sentiulu natiunale alu acestoru sementi de o parte, éra de alta parte pusetiunea e sortea loru, precunu strins'a lega-

tura e afinetatea ce o au cu slavii prin religiune — mai muresce auca acelu periclu, ce porta in sinu-si monstruosetatile absolutismului e ale revolutiunei, si care de si provene din fontani contrarie, dar' are unulu si acel-asi scopu, si acumu-acumu vâ se devenia unu torente casiunatoriu de o 'esundatiune potente e nemicitoria.“

„Acestu slavismu, care sapandu pre suptu atâte tieri, s'a latitu si s'a intensu preste Europ'a, este acca-a, ce ne amenintia patri'a e natiunea cu periclu de morte — mai multu câ pe ver-care alta tiera. Acestu periclu, a carui apropiare infricosiata a deslegatu legaturile cele nemicitorie ale morței, si insuflandu vietia in mortulu civile, éra si éra 'lu face se strige: „Patri'a mea, natiunea mea, se lucra pentru viet'a au mortea tea; — decepta-te si fa, — séu vei perì!“

„O! de ar' resunâ acésta strigare cu puterea bucinului, ce vâ cutremurâ pamentulu din tîtinele sele la judeçiuulu celu mai dein urma, si de ar' petrunde in urechile fia-carui ungu de ver-ce stare, de ver-ce etate, de ver-ce sepsu e de ver-ce pusetiune e de ver-ce colore!“

II. e III.

Relatiunea comitelui supremu alu Crasielului catra cancelariulu de curte asupr'a lui Murgu la a. 1846., s'a tiparitu tradusa romanesce in testu p. CXXIX. — Protestulu Blasiului in contr'a limbei ungueresci la a. 1842., s'a tiparitu in editiunea 2. a tomului I. pag. 243.

IV.

(la pag. 69.)

Concesiunile facute romaniloru de universitatea sasesca.

Universitatea natiunale sasesca affâ cu bucuria, cum-ca partea mai cultivata a romaniloru din pamentulu sasescu, mai

vertosu in tempulu acestu mai non, se adopera cu totu adensulu a latire intre natiunali si cultura e lumina.

Aceste umane staruintie natiunea sasa doresce a le ajutà dupa potentia, fiind-ca ei i pasa forte, cà se vedea pre toti locuitorii pamentului sasescu ajunsi la acelu gradu alu cultu-rei spiretuali si alu nobilitarei morali, in care ei toti se pota fi participi e cari la institutiunile legali e constitutiunali ale natiunei sasesci. Universitatea natiunale sasesci este deplenu convinsa, cum-ca numai cultur'a e luminarea è in stare a dà poporeloru fericire stetatoria si a le facere áveri pentru bencuventat'a folosintia de drepturi e libertati mari e intense, cumu si a complanare contrasturi, ce s'aru parè a fi din cele mai mari. — Deci credendu acea-asi, ca in acestu momentu alu propasirei universalu pre calea dreptului si a civilizatiunei ar' fi sositu tempulu, in care intru institutiunile natiunei sasesci, in câtu acele-a nu mai respundu indigentiiloru de acum-a, debe se urneze reforme pre calea legiuita, 'si tienù de neaperat'a sea detorintia, cà in interesulu dreptului si alu civilizatiunei in respektulu locuitoriloru romani din pamentulu sasescu se defiga urmatoriele legiuri:

1) Romanii pe venitoriu voru avè dreptulu preste totu in pamentulu sasescu atâtu de a potè fi alesi cà medulari in comunitatile sasesci, câtu si de a pretendere aplecare e inaintare la dregutorèle comunali e tienutali suptu acelesi conditiuni, cari se ceru la asemeni intemplari si pentru sasi, fara respektu la marturisirea religiunei. Intru asemene

2) Voru fi acceptati invetiaceii romani la meserli in cete sasesci, si la intrarea acelor-asi in ceta nu le vâ stà in drumu neci-o pedeca, indata ce ei voru implenì acelesi conditiuni de cari este legata asumptiunea invetiaceiloru si cestigarea dreptului de maestru de ceta pentru ver-care fara destintiune de natiune.

3) Pentru fia-care parocla matre romana neunita se se taie portiune canonica din locurile comunali, pre unde se mai affa de acele-a. In lips'a locurilor comunali, si deca comunitatea neci prin cumparatura n'ar' potè cestigà portiunea canonica, paroculu besericeii neunite spre imbunetatirea vietuirei se se i se dè o lèfa amesurata din respektiv'a casa alodiale.

4) Preotii neuniti in pamentulu sasescu se aiba acelesi drepturi *personali*, de cari se bucura preotii religionilor recepte. Sabiniu in 3. Aprile 1848. — Dela universitatea natiunale transilvana sasessa.“ (Dupa Gazet'a de Transilvania Nr. 27. 1848.)

V. e VI.

Prochiamatiunea lui Barnutiu din 25. martiu anca nu o avem a mana. — Adres'a Brasiovanilor provocata pag. 113. vedi-o in Gazet'a de Trans. de a. 1848. Adaosu la Nr. 25.

VII.

(la pag. 118. 120. 125.)

Humillima propositio obsequentissimae Cancellariae Regiae Transilvanico-aulicae, medio cujus Relatio Gubernii Regii de confluxu Valachorum in Oppido Balásfalva proximus celebrari intento praestita altissimo obtutui substernitur.

2611./1848.

„Sacratissima Majestas!

Ima cum devotione adlaterata repraesentatio gubernii r. de dato 17. April. 1848. confluxum valachorum transylvaniensium in oppido Balásfalva, residentia nempe Episcopi g. ritus unitorum, celebrari intentum concernit.

Innotescente Gubernatori r., quod inter incolas ejates valachicae nationis proclamatio aliqua circuletur, Episcopus gr. ritus fogarasiensis praesidialiter interpellatus praefato Gubernatori regio in quaestione vertentem proclamationem, tenore cujus incolae ejates valachicae nationis utriusque graeci ritus provocantur, ut die dominica sancti Thomae festum paschale subsequente — 30. nempe currentis mensis Aprilis — omnes

in eodem Principatu existentes Archi-Diaconos valachicos cum duobus parochis et e quovis pago duos ablegatos ad oppidum Balásfalva mittant, eo fine, ut ibidem ratione petitionis, pro concedendis valachicae nationis incolis juribus ad SS. et OO. diaetaliter congregandos exhibendae consultatio incatur — substernens retulit, quod autorem hujus proclamationis eruere nequiverit, quodve suppressionem hujus intenti confluxus eo minus svadere possit, siquidem praemetuendum sit, ne animi taliter acerbati, ad aliud iter praecinto scopo forsitan alienum divergant.

Relatione hac in consilio gubernii regii assumta, idem gubernium reg. sumto in considerationem, quod quaestionatus confluxus, in modernis rerum adjunctis ingratas sequelas post se trahere possit, Episcopis, tam unitorum, quam n. unitorum injunxit, ut Archi-Diaconos et Parochos sibi subordinatos inhibeant, ne ad quaestionatum confluxum compareant, de eo quoque congruenter provisuri, quo nec deputati pagenses ablegentur; una supremis et primariis quoque jurisdictionum singularum officialibus eo inviatis, ut Archi-Diaconos, et locorum Parochos exmittendos ac fors ablegatos domi manendum disponant.

Contingere tamen queunte, ut his non obstantibus, quaestionatus confluxus locum sortiatur, scopo antevertendae ingratae alicujus sequelae, suprema armorum praefectura quoque requisita exstiterit, quatenus ad loca oppido Balásfalva propiora, signanter possessiones Monora, et Hosszuaszó, aliaque his vicina — militia, et quidem ad refroenandam, si necesse foret, tantam rusticorum cohortem, sufficientem, tempestive illocandam disponat, commendantemque hujus militiae, cum officiali circulari per supremum Comitem Comitatus Albae inferioris desuper edoctum illuc exmittendo, necessariam circa impediendam hanc publicam consultationem, ac inamoenas ejus sequelas cointelligentiam inviet.

Ne tamen gubernium reg. quemcunque, proinde etiam valachos, a proferendis justis et legalibus petitionibus praeccludere velle videntur, suprafatis Episcopis graeci ritus intimatum habeatur, iisdem in salvo relinqui, ut in alio aliquo per ipsos praefigendo, sed Gubernatori reg. praevie significando ter-

mino, suos Archi-Diaconos, et aliquot nationis valachicae intelligentiora individua, pro incunda, ratione desideratae petitionis, consultatione convocare valeant.

Quae taliter adornata haberi gubernium reg. eo addito refert, quod quamvis gubernium regium, medio relationis de dato 8. currentis mensis repraesentaverit, benignum rescriptum regium, in objecto Urbarii sub 3. currentis mensis editum, cujus tenore Majestas vestra sacratissima Comitata sub cursu hujus anni convocanda appromittere dignata est, circulariter in praefato Principatu publicandum disposuisse; cum tamen priusquam hae circulares expediri potuissent, circumstantiarum interea evolutarum ratione id exigente, reg. gubernium comitata generalia ad terminum, in modo citata relatione propositum, diem videlicet 29. affuturi mensis Maji reapse publicare necessitatum fuerit, ab expeditione circularium et publicatione memorati rescripti regii supersedendum invenerit.

Quam gubernii regii relationem cum respectivis acclusis obsequentissima haec Cancellaria aulica altissimo Majestatis vestrae sacratissimae obtutui, eo demisse addito humillime substernere sustinet, — quod scopo modernis circumstantiis accomodate factis his providis dispositionibus benigne probandis, — appellente altissima resolutione regia tenui suo sensu gubernio regio id adhuc rescribendum foret, ut casum in illum, si non obstante remonstrata praecautio, talem incolarum valachorum petitionem concinnari, aut ne fors redactam esso intelligeret, rem eo dirigere adnitatur, quo illa ad praeventendam, — quod facile, ac non sine possibili talium pertractationem interturbatione contingere posset, medio numerosae deputationis procurandam exhibitionem, Episcopo gr. ritus unito admanuetur; per hunc dein statibus et ordinibus sine congruae pertractationis praesentanda.

Caeterum haec motionis indicia manifestum praebent documentum, moderna inquietudinis spiritum, etiam populum valachicum, qui potiolem incolarum Transylvaniae partem constituit penetrasse, tanto majorem sollicitudinem excitantem, quanto certius est, eventus ejusmodi motuum ac tentaminum, progressive profundiores radices agere solentium, praesertim apud homines rudes, culturaeque vacuos incertos futuros esse.

Quamvis quidem adhibita hucdum vigilantia adornatae providae dispositionis, cognita item Gubernatoris regii sapientia non infundatam spem suppeditent, internam hujus provinciae tranquillitatem, ab eruptione tumultuosa, pro possibili conservatum iri, quum tamen casuum, semet eo non obstante facile exerere queuntium, limites cum certitudine designari nequeant; hinc obsequentissima haec Cancellaria aulica, ad componendos et in quiete retinentes animos, in subversantibus adjunctis plurimum conferre humillime aulamaret, si incolae valachii, praesertim gr. ritus n. uniti, qui hucdum in usu praerogativarum reliquorum civium restricti erant, de paterna Majestatis vestrae sacratissimae — sortem illorum alleviandi et in statum legalem evchendi intentione in antecessum assecurarentur; humillimum proinde dicasterium hoc aulicum praeivium in finem status et ordines diaetaliter congregandos, in nexu benignarum propositionum regiarum medio separati benigni rescripti regii, in antecessum, et quantoeyus fieri poterit regio etiam gubernio communicandi, provocandos demisse proponere sustinet, ut (*in serie propositionum regiarum implicita quidem, non tamen directa eatenus mentione occurrente*) de aequalitate jurium populi valachici cum reliquis Transylvaniae civibus, signanter vero religionis n. unitae asseclis ad legalem aliarum quatuor lege receptarum confessionum statum et participationem cunctorum his concessorum jurium collocandis, ac facultandis, consilia inire, salutaremque provisionem statuminare non morentur. Viennae die 29. Aprilis 1848.“

VIII.

(la pag. 123.)

Circulariulu consistoriului din Sabinu chiamatoriu la adunarea natiunale din 15./3. maiu.

Nro. 231./1848.

Beneneuventiate Protopope!

Dupa-ce a intielesu in. reg. guberniu; cum-ca nati'a romanescua din Ardelu s'ar' fi determinatu a se aduna pe veni

tori'a duminica a Tomei la Blasiu, spre a se intielege la oalta despre intocmirea unei rogari, care preste totu s'a aflatu de cea mai neocolita lipsa a se dà la diet'a venitoria pentru câstigarea drepturilor, ce ar' debè se i se dè; din cautarea aceea, cã nu cum-va prin adunarea mai multoru mii de omeni, partea cea mai mare neprocopsiti, se se turbure pacca si Ieniscea generale, a benevoitu a demandà acel-asi inaltiatu prin M. decretu din 17. Aprile a. c. nr. 5245., cã numit'a adunare se nu se tienã in duminec'a Tomei, si totu insulu numai de câtu se se opresca a merge la Blasiu pre diu'a susu numita; cì se se determene pentru adunarea acèst-a ori-care alta dî dupa duminec'a Tomei, care dî se se faca mai nainte cunoscuta in. reg. guberniu, si pe atunci se se conchiame la numit'a adunare natiunale toti protopopii, si din mireni cei mai preceptuti.

Deci in urin'a susu laudatului m. decretu guberniale se face bine'ncuviintieniei tele de cea mai strinsa detoria, cã de cum-va fain'a acèst-a despre tiencera susu-numitei adunari natiunale in urmatori'a dum. a Tomei ar' fi strabatutu si in partile, si anumitu in districtulu binencuviintieniei tele, numai de câtu se opresci pre toti subordinatii preoti si printr' ensii pre toti poporeni a se adunã in desu-memorat'a duminec'a Tomei la Blasiu; cì din contra, fiind-ca s'a aflatu cu cale din partea acestui consistoriu, cã des-memorat'a adunare natiunale in locu de dum. Tomei, se se tienia in venitori'a 15./3. Maiu a. c., care terminu si in. reg. guberniu s'a facutu cunoscutu, binencuviintieni'a tea vei avè cea mai strinsa detoria a te aflã pre acumu insemnat'a dî 15./3. Maiu la Blasiu, luandu cu sene din totu protopopiatulu si din partea mirenesca pre cei mai preceptuti si mai descepti. Din siedenti'a consistoriale tienuta in 19./7. Aprile la Sabiniu 1848. Alu binecuvintici tele de binevoitoriu, in nefinti'a marlei sele domnului episcopu de saçia, Consistoriulu episcopale."

Cerculariulu episcopiei din Blasiu totu in acestu objeptu.

„Onorate in Chr. Frate! Nevoindu-ne a impleni promisiunea, care in 6./18, a lunci curgutorie suptu Nr. 712, a. c.

catra frațiile vostre o-am facutu, dupa ce cu Pr. O. fratii canonici cautandu la starile impregiuru, si dupa ce despre acést-a si cu Pr. O. consistoriu alu scaunului Sabiniului amu fi avutu una-intielegere, statoresce amu determinatu: cà pre 3./15. a lunci lui maiu se ticnemu Adunare in Blasiu, la care dupa sunetulu decretului guberniale singuru frațiile vostre protopopii cu unii barbati pșteputi, adeca: cari au zelu spre nati'a sea si cunoscenti'a tierci si 'a drepturiloru omenesci si politice din protopopiatulu, in carele s'ar' aflà, veti avè a ve adunà. — Dreptu frațiile vostre veti indreptà poporelo incredentiate, cà se nu tramita soli, precumu cugeta unii, cari numai indesiertu cu impodecarea economiei aru face ostentà; ca cei ce se voru adunà pentru drepturile natioci si a acciasi reinviere, cu unu cugetu *uniti* si *neuniti* se voru svatù, si cererea in numelo a tota nati'a se vâ asterne la diet'a càtu mai curendu urmatoria; caro cei mai cu intielegintia de buna sèma mai intocmitu si mai cu temciù voru determinà. Altmentre inea protopopii despre amendoue partile cu nationalii, cari voru veni, la mare numeru voru suè. Dupa care remanemu. Frații tele Blasiu 9./21. Aprile 1848. de bene-voitoriu episcopulu Joan." (amendoe circulariele dupa Gazeta de Transilvania Nr. 31. e 32. 1848.)

IX.

(la pag. 150.)

- (1.) Relatiunea Judelui primariu Fosztó Menyhárt, si Vice-comitelui Miksa János despre adunarea dela duminec'a Tomei catra Comitetele supremu alu comitatului Albei de josu b. Bánfy Miklós.

Méltóságos Báro Fő Ispány Ur!

Tisztelvén Nagyságodnak a' jelen év' és hó 1951 190. elnöki számok alatt költ azon rendeletét, mellyben a Felsőges k. Fő Kormány Széknek ugyan az írtt év' és hó 17röl 5245.

számok alatt költ és velünk másolatban közleni méltoztatott rendelete folytán kötelességünké volt téve, hogy a közelebbről mult Húsvét utáni első Vasárnapon meg tartandó ezélba vett Oláh nép gyűlése megtartása előtt Balásfalvára kiszálván, az annak környékében rendelt katonaság elhelyeztetése és élelme felöl gondoskodgyunk — 's főleg — a' notalán ottan felingerülve lévő kedélyek lecsendesítését illetőleg — magunkat a' fennebb tisztelt Fő Kormány Széki rendelethez alkalmazzuk, — ennek következtében a jelen év és hó 28án Balásfalvára kiszálva, és végiré járva, hogy annak közelébe hová érkezett volna meg, vagy hová lenne meg érkezendő katonaság — a felöl bizonyosodtunk meg, hogy ugyan ezen kiszálásunk napján Buzás-Bocsárdra Károly-fejérvárról egy csapat gyalog katonaság érkezett, és másnap 29én Szancsalba érkezendő egy század Szavoja Draganyos, máshová pedig Balásfalva környékében katonaság nem érkezett, ezek után tartva attól, hogy noha mind a Méltóságos fogarasi püspök ur részéről, mind Nagyságod által a Fölséges k. fő kormány Széknek e tárgyban költ rendelete nyomán, a' szükséges intézetek az aránt, — hogy a ezélba vett Oláh nép gyűlés megnetartasson — meg tétettek, mind ezek melettis az irtt napon számosan fognak össze seregelni, — nem mulattuk el — elsőben a Buzás Bocsárdra, 's későbbre a' Szancsalba érkezett katonaság vezéreit felszöllitani — úgy hogy az első a gyűlés nap előtti estvére, a' másik a' gyűlés napja reggelén azon okból száljon által Balásfalvára, mivel egy felöl azt remélettük, hogy ennek látása, ha szinte nem is fogná egészbe meggátolni a' ezélba vett gyűlés megtartását, leg alább annyi haszna lenne, hogy annak látása által az oda sereglendő nép száma kevesednék, 's más felöl későnek láttuk aztat, hogy miután a' nép egybe sereglenne és a' tanácskozáshoz fogna, azután szöllitsuk fel a' katonaságot, mivel a' mig az ide érkezik, a' tanácskozás meg esik, és a' ezél nem lett volna elérve. Melly felszöllitásunkra a' katonaság meg érkezvén, miután láttuk, hogy a gyűlés megtartása határnapja reggelén feles számú köznép jelent meg, és az országnak különbözö részeiböl olytonosan s llingoztak az emberek, a katonaságot Balásfalván a piacra, a hol az össze-sereglés történt, ki állítottuk, — mikoris a templom, és a tanuló

intézet előtt — egy a templom tornáczára fel állott Pap Sándor nevezetű k. táblai irnok elősorolván azon nyomorokat, melyek alatt eddig az Oláh nemzet nyögött, a többek között azt mondotta, — hogy az Oláh nemzet, ki egyedül leg régibb lakossá ezen Országunk több századokon keresztül volt a kiváltságos osztály járma alatt; ez tartotta a' katonaságot és a' nemességet, 's mégis minden polgári jogoktól és javadalmaktól meg volt fosztva — holoíti ezen nemzet tagjais az Isten képéré teremtett emberek voltak; hanem most már egy isteni sügallatból át lengette egész Európát, 's a' többek közt ide is elhatott azon alkotmányos szellem, melly szerint minden nemzet, 's azok között az eddig nyomás alatt volt Oláh nemzet is kivivhatja polgári jogait, és ebbe semmi földi hatalom már többé ötöt nem gátolhatja; mihez képest az ez előtt öt hetekkel elintézett terv szerint azon okból vagynak egybe gyűlve, hogy a' jövő holnapban megnyitandó Ország gyűlésére lehető sérelmeiket kiemeljék, és kéréseiket meg készítsék: — addig pedig míg az meg történik, melly a' kinyitandó ország gyűléséről azon okból elnem halasztható, mivel a Magyar honi gyűlésre mint rabok nem mehetnek, a robottat (kivéve a téli napokról elmaradott szolgálatot) tegyék meg, — meg említette továbbá, hogy egy Ügyvédt, ki az oláh nemzet ügyébe fel lépett, a kormány elfogatótt, és mais fogva tart, — továbbá egy nevendék pap az intézetből hasonló okból a tegnapi napon elküldetett, — következőleg felszóllította az öszve gyűlt népet, hogy addig innen elne oszoljon, valameddig az elsőnek kiszabadítása, a másodiknak vissza vétele aránt biztosítva nem lesz; miután tehát láttuk, hogy a' könnyen hívő népnek kedélye ezek által inkább felingerülve van, nagy bajjal a' beszélhetésre sort kapva, semmit sem mulattunk el a' köz nép megnyugtatósa, és lecsendesítőse arányában meg tenni, — ezek után egy Abrud-Bányán lakó Buttyán János nevű Ügyvéd, vidrai Jánk Abrám és egy Nemes nevezetű Aranyos Széki Pojáni nevendék pap hasonlólag a templom tornáczára fel állva, az előbbeninél valamivel nagyobb mérsékletességgel a jelen környülményekről fel világosítást tévén, és az Oláh nemzet érdeke arányában hosszasan szónokolván, végtére csak ugyan úgy nyilatkoztak, hogy ezen gyűlésnek czélja a volt,

hogy az jövő holnapban megnyitandó ország gyűlésére be-
 adandó kéréseiket meg készítsék — addig tehát mind jelen-
 leg, mind innen leendő eltávzások után legyenek csendesen,
 — ezen már megnevezett szónokok beszédjek közbe és után,
 a mennyire szóhoz juthatott, a Méltóságos püspök Uris a'
 nép lecsendesítésére egy atyai és a' nép felfogásához alkal-
 mazott beszédet tartott — kitis Pap Sándor beszédében több
 versen meg gátolván, ki gunyolván, ezen szavakat mondotta
 a népnek, hogy a püspökre, és a' Vármegye tisztjeire ne hall-
 gassatok *): továbbá, hogy mostan Szebenbe lako Barnutz Si-
 mon nevűnek szekerébe fogott lovait a' nép kifogván, magok
 huzták bé szekerét a nevelő intézet udvarára, 's onnan neve-
 zett Barnutz Simont ugyan a nép kihozván, ezis a' templom
 tornáczára fel állott, és egy nagyon csendesítő és törvényes
 szellemű beszéde által igyekezett a' népet csendességre birni,
 mellynek ugy látzott nagy hatása is volt. Végül több ízben
 elpróbált csendesítésünk és felvilágosításunk után azon kivá-
 natokat jelentették nekünk, hogy ha írásba meg nyugtatjuk
 ezen szónokokat, hogy a' népnek innen leendő eloslása után
 nekik a' mai napon Balásfalván törtétekért általunk bántó-
 dások nem lesz, — és továbbá az eloslátás esetében bizony-
 ságot teszünk arról, hogy ök a' Felsőleges k. Fő Kormány Szék
 rendeletének hódoltak és az népet eloslatták — abba az esetbe:

*) Nu è adevăratu, cum-ca Alesandru Papiu ar fi împedecatū pre epi-
 scopu in vorba, cî-chiaru din contra, densulu provocă pe poporu
 mai de multe ori, că se asculte pe episcopu; dar' poporulu nu
 lu ascultă bucurosu, pentru-ca lu menă dela adunare, cu care
 ocaziune unu betranu din poporu respunse episcopului: „nu mer-
 gemu anca a casa, ca amu venitu si noi la sfatu, si sfatulu cu
 multi se face.“ Mai incolo comisarii unguresci dicu, ca A. Papiu
 ar' fi batjocoritū pe episcopu, dicundu: se n'asculte poporulu de
 sfatulu episcopului si alu domniloru unguresci; intr'aceea-a co-
 misarii gresiescu; pentruca vorbele acestea nu cuprendu in sine
 nici-o batjocura, nici sunt dişe cu scopu de a detrage cătu de
 puşinu autoritatei episcopesci, — din contra. Papiu stima pre epi-
 scopi, si si acumu i pare foarte rau, ca, constrinsu fiind de ade-
 veru, i cauta a dese se seria unele lucruri neplăcute episcopilorū;
 ast-a luse nu è culp'a lui.

tüstént eloszlatták a népet (?), — és mind addig, valameddig ezen dolog ország gyűlésén törvényszerűleg kifog egyenlítettni, biztosítanak, hogy ezen nemzet részéről a' leg nagyobb csendesség lessz, az ellen esetben elnem oszolnak, és el várják, hogy a' kiállított katonaság akár melly kinzásokat kövessen el rajtok — azonban ezen esetben is, a' nép óltalmazására minden módokat fel fognak használni, — a dolog ilyen állásában látva, hogy a' nép ezen szónokokhoz nagyon ragaszkodik, és a' legnagyobb elszántsággal kész minden veszedelemben szembe menni, más részről pedig a' nép tömeg nőtten nő, és az ingerültség perezenként nagyobb kezd lenni, és a' jelenlévő katonaság a' jelen volt és későbbre még nagyobb számmal megjelenhető nép tömeggel nagy aránytalanságban vagyon, hogy az országot a' katonasággal leendő elszólásból következhető ingerültség által lángba ne borítsuk, miután mind a' szónokok, mind maga a' nép biztosított az iránt, hogy ha e' részbeni kívánságokat tellyesíttjük, ökis elszolanak, és mind addig míg ezen dolog törvényesen elhatározódik csendesen lesznek, — kéntelenek voltunk a' kívánt bizonyítványt részekre kiadni, mellyet eredetileg ide rekesztünk, — annál fogva elcélrődött azon cél, hogy a' nép a' nélkül, hogy az Ország gyűlésére beadando petitiok készítésébe befolyt, vagy arról az irt szónokok által értesülhetett volna (?), délutáni fél négy órakor elszlott, és a' Felsőleges k. Fő Kormány Szék e' tárgyban tisztelt rendeletének elég tevődött (!), — ezek után a' katonaság az előbbeniekben meg irt állomásokra vissza tért, estve a Város kivilágított, és a' nevendék papság 's tanuló ifjuság által ezen nap zene és öröm zaj közt innepeltetett meg.

Továbbá alázatos tisztelettel maradtunk. Nagyságodnak Balásfalván Majus 1én 1848. alázatos szolgálái. Fosztó Menyhárt s. k. Főbiró, Miksa János s. k. al-Ispán.

(2.) Adevrinti'a, care o au datu comisarii ungu-
resci celoru trei conductori dela dum. Tomei.

Alább irtak adjuk ezen bizonyító irásunkat arról, hogy a' mai napon ezen nemes Also-fejér vármegyében Balásfalván

öszve sereglett adozó népnek Buttyán János, Pap Sándor és Jánk Abrahám Urak, olly' utasítást adtak az általunk a' F. K. Fő Kormány szék rendelete nyomán a' hozzájuk intézett felszólításunkra, — hogy oszoljanak el, — és mind jelenleg, mind hazamenetelek után légyenek csendesen — mellyre a' nép elis oszlott: mihez képest a' mai napon történetekért tőlünk bántódások nem lesz, békességesen haza mehetnek és másoknak is ajánljuk. Balásfalva April. 30án 1848. — Fosztó Menyhárt s. k. főbíró, Miksa János s. k. al-ispán.

(3.) Relatiunea comitelui supremu alu Albei de Josu despre adunarea dela dum. Tomei catra guberniulu din Clusiu.

Felséges k. Fő Igazgató Tanács!

Miután a' Felséges királyi Fő Igazgató Tanácsnak mult hó 17ről 5245. szám alatti rendeletét a' Balásfalván megtartatni célba vett Oláh nép gyűlés meg akadályoztatása, ugy az oda rendelt katonaság élelmezése iránt tiszteltem volna, nem késtem azonnal a' szükséges intézkedéseket előlegesen meg tenni, és oda a hely színére kerületi fő bíró Fosztó Menyhárt, és Al-Iszán Miksa János Urakat kiutasítani, hogy egy felől az oda meg érkező katonaságról gondoskodjanak, más felől pedig a' nép gyűlés megtartását a Felséges k. fő Igazgató Tanács rendelete értelmében akadályoztassák, a' fenn említett kerületi tiszték April 28án elis mentek, az azt követő napon pedig királyi fő kormányzó ur Excellentiájának e' tárgyat illető, 's April 26ról költ rendelete nyomán magam is át mentem Balásfalvára, hol még az napon a gyűlés megtartására nézve semmi intézkedések se láttattak lenni — hanem az azt követő Tamás vasárnapján, — mint azt a' Felséges királyi fő Igazgató Tanács a kerületi tisztéknek ide fogott jelentésekből bővebben átlátni méltóztat, miután a Mező-Bodoni Oláh pap fia Pap Sándor, Abrudbányai ügyvéd Buttyán János, és Felsővidrai Jánk Ábrám oda meg érkeztek, és a' népet kezdeték magok körül gyűjteni, 's ottan rendről rendre szónokoltak, — formálódott az Oláhoknak a' piacon levő templom

közeliében gyűlések, — minő szónoklatok tartattak pediglen ottan, az hasonlilag az érintett jelentésből meg tetzván, magam részéről csak azt kívánom meg jegyezni, hogy miután a' csendes eloszlásra a fennebb említettek biztatójai mellett, a népet, — melly perezenként többről többre szaporodott — a' megyei tisztek szépszerint, a' hasonlilag ide csatolt bizonyítvány kiadása nélkül — reá birni nem tudták, a' katonaság közbe jövetelével azon tekintetből nem láttam czélszerűnek, a gyűlés meg akadályoztatásáért eloszlatást próbáltatni, mivel Balásfalvára — az én felszóllításom hozzá járultávalis — B. Boczárdrol és Szancsalbol átköltözött 's csekély számra lepadva lévő egy egy század gyalog és lovas katonaság kapitányai előttem ugy nyilatkoztak, hogy ezen eljárás körül útasítást — egy oda rendelt, de meg nem jelent stábális tiszttől kell hogy vegyenek, e' bizonytalanság mellett, nem továbbá azért, mivel a katonaságot a néphez mérve csekély számúnak tanáltam, 's nem végre azért, mivel fő törekedésem arra intéztem, hogy a nép nem felingerelve, hanem békes szellemmel oszolva el, ingerültséget az Ország különböző részeibe ne vigyen. Egyébbaránt magam részéről is kinyilatkoztatom, hogy a' fenn meg nevezett három ifiu, (*kikhez?*) sorozható egy Barnutz Simon nevezetü is, — azon tetemes hibújokat, hogy a Felséges királyi fő Igazgató Tanács, ugy püspöki rendeletet is számba nem véve, egybe gyűlni, és az ök izgatásokra fel csüdült népet magok körül csoportoztatni merészlették — semmi esetre lenem számítva, — a népet ez alkalommal — mire nézve a Balásfalvi piacon ki állított kevés számú katonaság is, nézetem szerint hatással volt — nyilván tév útra vezetni nem próbálta, söt különösen Jánk Abrahám ki mondotta, hogy míg az ország gyűlés sorsukon nem segít, eddigi uri szolgálatjokat tegyék pontosan. — Azonban mind e mellett is nem tartom tanácsosnak, hogy többé miveletlen nép tömeget gyűjtsenek össze, — mert bár ha most csendesen és minden petitio készítés nélkül oszoltak el, — olly fenn hagyással mindazon által, hogy a püspök által kitüzött Majus 15ére ismét meg jelenjenek, — jövendőre nézve hasonló, és ennél még nagyobb népi gyűléseknek vészes lehet a következőse. Most ugyan a Felséges királyi fő Igazgató Tanácsnak

bölcs intézkedése nyomán — ezen — ugy Küküllő megye közszel lévő lakossáin kívül — más törvényhatóságbeliek közül igen kevesen jelentek meg, hanem tartani lehet, hogy az irrt napon izgatások' következésébe egybűnneis eljőnnek. Melly jelentésem után két darab záratéknak ide csatolása mellett, alázatos tisztelettel maradtam, a' Felséges Királyi fő Igazgató Tanácsnak, Nagy-Enyed Május 1én 1848. alázatos szolgája B. Bánffy Miklós s. k. fő Ispány.

X.

(la pag. 176)

(RESUNETU.)

Descepta-te Romane, din somnulu celu de morte,
 In care te-amortira barbarii de tirani,
 Acumu ver neci o data urdiesce-ti alta sorte,
 La care se se-inchine si crudii tei dusmani!

Acumu ori neci o data se demustramu la lume,
 Ca-in aste mani mai curge unu sange de Romanu,
 Si ca-in a nostre pepturi serbamu superbi unu nume,
 Triumfatoru in lupte, unu nume de Traianu.

Inaltia-ti lat'a fronte si vedi in giuru de tine,
 Cumu stau cà pinii-in monte, atleti sute si mùi:
 Unu semnu ei mai ascepta, si saru cà lupi-in stine,
 Betrani, barbati, juni, teneri din munti si din campii.

Priviti maretie umbre: Mihaiu, Stefanu, Corvine
 Roman'a natiune, ai vostri stranepoti,
 Cu braçiele armate, cu foculu vostru-in vine,
 Vietia-in libertate, ori morte striga toti!

Pe voi ve nimicira a-invediei reutate
 Si orb'a neunire la Milcovu si Carpati:
 Mă noi, petrunki la sufletu de sant'a libertate,
 Juramu, ca vomu dà man'a, se fimu purure frati.

O mama veduvita dela Mihaiu celu mare
 Pretinde dela fiii-si adi mana de-ajutoru,
 Si blastema cu lacrimi in ochi pe fiacare
 In atare pericolu s'ar' face vendietoru.

De fulgere' se pera, de tunetu si puceosa,
 Oricare s'ar' retrage din gloriosulu locu
 Candu patri'a séu mum'a cu inima doiosa
 Vă cere, că se trecemu prin spada si prin focu.

N'ajunse iataganulu barbarei Semilunc,
 A carui plagi fatale si adi le mai sentimu:
 Acumu se-inesa enut'a in vetrele strabune,
 Dar' martoru ne è Domnulu, ca vîi nu o voiimu.

N'ajunse despotismulu cu-intreg'a lui orbîa,
 Alu carui jugu din seculi că vitele-lu portamu,
 Acumu se-incerca crudii in orb'a loru trufia,
 Se ne rapesca limb'a dar' morti numai o damu.

Romani din patru anghiuri, acumu ori neci o data,
 Unitive in eugetu, unitive-in sentiri,
 Strigati in lumea larga, ca Dunarea-i furata
 Prin intriga si fortia, dolose medi-lociri!

Preoti cu crucea-in fronte, ca-ci ostea è crestina,
 Devis'a-i libertate si scopulu ei prè santu:
 Morimu măi bine-in lupta cu gloria deplina
 De cătu se fimu sclavi érași in vechiulu nostu pamentu!!

Andr. Muresianu.

LA FRATII MEI ROMANI.

Romaniloru de sange! Romani de barbatia,
 Stindardulu libertatii priviti-lu fluturandu!
 Subt elu lumea se pleca, si adi din nou renvie
 Poporele, ce'n lançuri perià, perià gemendu.

Din Galî'a la Tiberu si pen' la Renu, la Maie,
 Pe capitoliu, pe turnuri, stindardulu s'a plantatu,
 O! dulce Libertate! sub steu'a ta resare
 A lunei fericire, ce omului s'a datu.

Din medi-loculu puterei, colo unde stă bine,
Priviti, cumu tiranî'a în pulbere-a cadutu!
Priviti-o umilita și plina de rusine,
C'obraznica și mindra, cu totî o amu vedutu!

O! câte, câte tronuri s'au resturnatu, și anca
Se clatina, asculta! cumu pîrec, tresnescu,
Și tiranii din ele goniti, și standu pe branca,
Că canii la popore cu dintii se rengescu.

Nu au mai multu putere! c'a ceriului dreptate
Pe tirani nu scutesce neci cumu pen' în finitu,
Și jugulu celu de sange, a lunei strembetate
Ce tiranii luara din tartaru, s'au sdrobitu!

Ridica-te `acuma și tu o! Romanîa!
Renaltia-ti capulu cel-a, acelu triumfatoriu!
Sculati Romani cu totii, sculati cu barbatîa!
Ca-ci tempulu ne sosesece, unu tempu mantuitoriu.

Uniti-ve! c'o mama avemu noi impreuna
S'a nostra mama-i Roma! o, nume gloriosu!
Noi suntemu frati de sange, și sortea ni'i comunc,
Se alungamu tiranii cu jugulu uritiosu!

Se pera tiranî'a! traiesca libertatea,
Pe care ceriulu astadi poporeloru o da!
Acêsta-i fericirea! acêst-a este partea,
Cu care pe omu ceriulu ântâiu 'lu inzestrâ.

Ah! stergeti de pe fronte sudorea cea de sange,
Și stemperati suspinulu acelu inveninatu!
C'a vostra legatura vâ stinge, dar' vâ stinge
Poterea diavolesea ce-amaru v'a apesatu.

Plecati genunchii vostri ântâiu pe la morminte
Și tiern'a strabunesca ferbinte-o sarutati.
De-a loru curagiu, virtute aduceti-ve a mente
Și voi patriotismulu de-acolo 'lu invetiati!

Nu riuri largi de sange se ceru că se se verse,
Nu feru, nu focu, nî morte vroesce unu poporu!

Aceste-su numai arme-a tiraniloru ce-apésá :
 Poporulu vrè unire, de ca tiranii moru.

Din Tisa pen' la Nistru si'n Dunarea riposa
 Intinde romanimea pe-alu patriei altaru
 O mâna de fratiã. Vai! câtu è de fromosa
 A vostra tiera scumpa pe 'ntinsulu ei hotaru!

Romani din tieri straine 've dau o sarutare,
 Si fia adi frati'a sentirea toturoru!
 De ce nu potu ah! Vouc, se'mpartu la micu si mare
 O inima ce-mi bate de-alu patriei amoru *).

Unu filoromanu.

XI.

Representatiunea guberniului din Clusiu catra
 maiestate provocata pag. 196. fiind-ca cuprinde
 si alte lucruri, ce nu se tienu de sfer'a ace-
 stui tomu, se va tipari in tom. III.

XII.

(la pag. 196.)

Scrisori'a comitelui supremu Bánfy catra guber-
 natorele, in care cere, ca la adunarea din Bla-
 siu se se tramita si unu comisariu din sinulu
 guberniului.

Nagy Méltóságú Gróff kir. Kormányzó Ur!

A Felséges kir. Fő Igazgató Tanácsnak, folyó év és hó
 5röl 5897. szám alatti rendeletében értesítettvén a' felöl, hogy
 a' Balásfalván ugyan csak e hó 15én tartandó gyűlésben tör-

*) Vedi Foica pentru minte etc. de a. 1848. Nro. 21.

ténhető rendzavarások elkerülése és meg akadályoztatása tekintetéből én neveztettem ki Fő kormányi Biztosnak olly útasítással: hogy az irtt napon Balásfalván meg jelenvén és az illető kerületi és járásbeli tiszteket is oda rendelvén a' gyűlés folyama alatt a' rend és csend fentartása iránt figyelemmel legyek. Én ugyan e' rendeletnek tartozó kötelességemhez képest mindenekben engedelmeskedni 's az abban ki irtt útasítást követni nem fogom elmulatni, mind azon által valamint Kolosvárt létem alkalmával szóval, ugy most írásba is bátorkodom Excellentiádat ismételve meg kérni, hogy miután a' dolgok mostani állásában a' tudatlan elámitott és a' 229. eln. számmal jegyzett Sz. Biroi jelentésből kitezőleg naponta ámitásban élő Oláh nép kítörésétől félni lehet, a' hazának csendesége pedig mostan az említett gyűlés kimenetelétől függ, méltotassék Excellentiád a' Fő Igazgató Tanács tagjai közzül egy hivatali állásánál fogva tekintélyesebb egyént is küldeni ki Balásfalvára, mivel én már ottan egyszer egyedül meg fordulván, ha a' fő kormány szék tagjai közzül lévő biztos is hirdetni fogja az e' tárgy körüli rendeletek tartalmát, tellyes reménységgel vagyok, hogy az oda gyülekező nép a' katonaság föl használása, 's következőleg a' haza javára, minden leg kisebb ingerültség nélkül fog eloszlani. — Továbbá alázatos tisztelettel maradtam. Nagy Meltóságodnak, Nagy Enyed Május 10. 1848. alázatos szolgája b. Bánfy Miklós s. k. főspány."

XIII.

(la pag. 219.)

Instruptionea facuta de comesari pentru tienerea adunarei din 15. maiu.

1) A' tanátskozás szabad, mindazonáltal azt ugy vezérelni, hogy a Felség és hon iránti hűségből folyó kötelességet kiki szeme előtt tartva,

2) a' politicával esméretlen nép tömeget senki se izgassa, tév utra ne vezesse, sőt mindenki értelmesebb és a' néphez

szolló minden jelenlévőket a' k. Kormány Szék mint a' Felség repraesentans nevében igyekezzen arra birni, hogy a' felsőbb parancsoknak engedelmeskedjenek, 's az Urbérések az eddigi urbériség örökös megszüntetéséről rövid időn keletkezendő 's innepélyesen kihirdetendő törvényt békével elvárván, eddigi urbéri szolgáljokat rendesen tegyék, mert

3) Hogy ez az eő Felsége akarhatja kitezzi a folyó hó 29ére rendelt ország gyűlésre leadott 4ik Propositio, melly így szóll: (urmeza).

4) Mennyire szíven fekszik a' Felségnek az Oláh nemzet jövődjé jobb sorsá tanúsítja a' 6dik k. Propositiois, melly így szóll: (urmeza).

5) A néphez szollás csak az e' gyűlésre még hivott, és honfinak szabad.

6) Ha akár idegen országi a népet bujtogatni, 's honfin az előre bocsátott elvek ellenére mozgatni, avagy netalán valakinek személyét illetni merészelve, magúnak tulajdonítsa a kedvetlen következt.

Szabó Lajos, s. k.

B. Bánffy Miklós, s. k.

XIV.

(la pag. 230.)

Protocolulu

Adunarei generale a Natiunei Romane din Transilvani'a, care s'a tienutu la Blasiu in anulu Domnului 1848. Maiu 15./3.

Adunandu-se Natiunea Romana din tota Transilvani'a la Blasiu in 15./3. maiu 1848. spre a se intielege asupr'a trebuintieloru sele, si asupr'a modului de a le indrepta, mai inainte de tote la 6. ore demancti'a s'a invocatu ajutoriulu Spiritului santu si s'a sevirsitu sant'a liturgia de catra D. Episcopu Joane Lemeni in asistinti'a mai multoru preoti in Beserie'a catedrale.

La 9 $\frac{1}{2}$ ore chiamandu-se DD, Comisari Guberniali In

adunare dinaintea Bisericii, D. Consiliariu Ludovicu Szabo, si supremulu Comite D. B. Nicolau Banfy, s'au cetitu Decretele Guberniale pentru deschiderea adunarei. Dupa aceste-a D. Episcopu Andreiu Schaguna a cetitu Puntele Instructiunii propuse de regesculu Guberniu, adeca :

a) Ca Consultarea adunarei va fi libera.

b) Cuventarile celor ce voru vorbi in adunare se purceda din credinti'a catra Monarcu, si respectu catra mai Mari in-suflandu poporului buna sperare, ca Natiunea Romana din principiulu dreptatei, libertatei, egalitatei si fratietatei va do-bendi in scurtu timpu cea-a ce doresee dela Inaltiatulu Im-peratu.

Dupa acea-a sculandu-se cu totii, au mersu in pratulu din susu de Blasiu, unde pe langa Domnii Episcopi, numiti Presiedinti ai adunarei, si primiti cu aplausu de catra adunare, s'au mai alesu doi Vice-Presiedinti, Domnii : Simeone Barnuti, Georgiu Baritiu; apoi 10. Secretari, Domnii : Canonicu Timoteu Cipariu, Protop. Joane Popasu, A. T. Laurianu, Dimitriu Boeriu, Jacobu Bologna, Paulu Dunca, Georgiu Angelu, Joane Bobu, Petru Maniu si Joane Branu.

Dupa propunerea Domnului Episcopu A. Schaguna s'au chiamatu la adunare D. Generalu Schurter, si Domnii Comisari, ca se fia de fačia la rugatiunea, ce se va face pentru incolumitatea In. Imperatu si Marele Principe alu Ardelului Ferdinandu I. care rugatiune se si sevirsu supu trei salve de tunuri; D. Generalu fu postitu se arete voturile inimei Romanilor la Esc. Sa D. Comandante Generalu, care se si fagadu din partea D. sale, precumu si Domnii Comisari catra I. Reg. Guberniu.

Siedinti'a I. din 15./3. maiu 1848.

Sub presidiulu Domniloru Episcopi Joan Lemenyi si Andreiu Schaguna.

1) S'au inceputu lucrarile Adunarei prin motiunea D. Simeone Barnuti, in urmarca caror-a s'au primitu cu unanimitate, si s'au determinatu cele urmatorie :

a) Loculu, unde s'a tenuity acesta Adunare generale a

Natiunii Romane Transilvane, adeca Pratului din susulu Blasiului s'a numitu pentru totdeauna — *Campulu Libertatei*.

b) Natiunea Romana s'a dechiaratu, ca vrè se remana purure statoriu credintiosa Inaltiatului Imperatu alu Austriei, si Marelui Principe alu Transilvaniei, si Augustei case Austriace.

c) Natiunea Romana s'a dechiaratu si s'a proclamatu de Natiune de sine statatoria, si de parte intregitoria a Transilvaniei pe temeulu libertatei egale.

d) Natiunea Romana a depusu juramentulu credintiei catra Imperatulu, catra Patria, si catra Natiunea Romana.

e) Formul'a juramentului indreptata si corectata :

Eu N. N. juru in numele Tatalui, si alu Fiiului si alu Spiritului santu, Dumnedieului celui viu, cumca voiu fi purure credintiosu Imperatului Austriei si Marelui Principe Ferdinandu I. si Augustei Case Austriace, amiciloru Maiestatei si ai Patriei voiu fi amicu, si inamiciloru inamicu; cum-ca cà Romanu voiu sustienè totdeauna Natiunea nostra Romana pe calea drepta si legiuita, si o voiu aperà cu tote puterile, in contr'a ori-carui atacu si asupriri; nu voiu lucrà nece o data in contr'a drepturiloru, si a intereseloru Natiunii Romane, cì voiu tienè si voiu aperà legea si limb'a nostra Romana, precumu si Libertatea, Egalitatea si Fratiitatea; pe aceste principie voiu respectà tote Natiunile Ardelene, poftindu egale respectare dela densesle, nu voiu incercà se asuprescu pe nemine, dari neci nu voiu suferè se ne asupresca nemine; voiu conlucrà dupa putintia la desfiintierea Iobagiei, la emanciparea industriei si a comerçului, la pazirea dreptatei, la inaintarea binelui umanitatei, alu Natiunii Romane, si alu Patriei nostre. Asià se-mi ajute Dumne-dieu si se-mi deo mantuirea sufletului meu. Amin.

Acesfu juramentu l'a depusu intreg'a adunare generale a Romaniloru cu tota solemnitatea sub stindardulu Imperatescu negru si galbenu, si celu Romanu nationalu albastru, rosu si albu.

2) Comisiunea, ce se denumise la 14./2. maiu a. c. pentru câstigarea tempului in conferintia pregatitoria, cà se concepa o rugaminte catra Reg. Guberniu pentru eliberarea con-

fratelui nosru Advocatu Florianu Mîchesiu, care se afla la arestu, pentru ca a vorbitu la poporu in spiritulu principiului libertatei, egalitatei si fratietatei, s'a cetitu conceptulu rugamintei, care aflandu-se de bunu, s'a aprobatu si s'a poftitu totdeodata Secretariatulu, cã fara intardiere se o puriseze si se o subscria Domnii Presiedintii si doi Secretari, si se o dee Domniloru Comisari Guberniali, carii pe langa o comitiva din partea Domnialoru se o asterna la Reg. Guberniu prin stafeta, ce se si face in conferinti'a de dupa a medi, si fiindu tempulu tardû, a incetatu Siedinti'a pentru acca dî, hotarindu-se totdeodata, ca in diu'a urmatoria se vã deschide éra Siedinti'a diminéti'a la 8. ore.

Siedinti'a II. din 16./4. maiu 1848.

Sub Presidiulu ordinariu.

Domnulu Episcopu de Lemeni ocupandu scaunulu, marturisî, cum-ca trecundu prin poporu, a auditu pe poporu strigandu cu o gura ca *nu voiesce Uniunea Transilvaniei cu Ungari'a*, si prin urmare a enunciatu, ca de Unire astadi nu pote fi vorb'a. Dupa acést-a s'a facutu reflexiune din partea mai multoru membri ai adunarei, cã intrebarea despre Uniune se se dee la o parte, pen' ce Romanii nu voru avè Deputati in Dieta, ca-ci numai acolo se pote desbate dupa dreptu, si se pote hotari acésta intrebare. — S'a cetitu, s'a coresu, si s'a aprobatu Protocolulu Siedintiei din 15./3. maiu a. c. sub Presidiulu ordinariu, apoi incependu-se desbaterile pentru cererile Romaniloru, s'au hotaritu cele urmatorie:

1) Natiunea Romana razimata pe principiulu libertatei, egalitatei si fratietatei, pretinde independéti'a sa nationale in respectulu politicu, cã se figureze in numelé seu, cã Natiunea Romana se-si aiba reprezentantii sei la Diet'a Tieri in proportiunea cu numerulu seu, se-si aiba deregutorii sei in tote ramurile administrative, judecatoresci si militare in acea-si proportiune, se se servesca cu limb'a sa in tote trebile ce se atingu de dens'a atãtu in legislatiune cãtu si in administratiune. Ea pretinde pe totu anulu o adunare nationale generale.

La aceste-a a mai adaosu D. V. Solutiu, cã de aci inainte

in lucrarile legale a celorlalte natiuni transilvane, si in limbile lor Romanii se se numesca *Romani*, ér' nu *Oláh* si *Walach*.

2) Natiunea Romana pretinde, cà Beseric'a Romana fara distintiune de confesiune se fia si se remana libera, independente dela ori-care alta Beserica, egale in drepturi si folose cu celelalte Beserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Metropolitiei Romane, si a Sinodului generalu anualu dupa vechiulu dreptu, in care Sinodu se fia deputati besericesci si mirenesci. In acel-asi Sinodu se se alege si Episcopii romanesi liberu prin majoritatea voturilor fara candidatiune.

La aducere a minte despre vechiulu dreptu alu Romaniloru de a avè Mitropolia si Sinodu generalu anualu s'a proclamatu de poporu Mitropolì'a Romana Transilvana cu aplausu unanimu. Deca episcopii celorlalte Natiuni si Confesiuni voru avè pe viitoriu scaunu in Dieta cà reprezentanti ai Besericeloru lor; deca Capitulele lor voru fi reprezentate, Natiunea Romana cere acelesi drepturi pentru Episcopii si Capitulele lor.

3) Natiunea Romana, ajungundu la consciinti'a drepturiloru individuale omenesci, cere fara intardiare desfiintiarea Iobagìei fara neci o despagubire din partea tieraniloru Iobagi, atâtu in Comitate câtu si in Districte, Scaune si Granitii militare. Ea cere totdeodata si desfiintiarea decimeloru, cà a unui medilocu de contribuire impeducatoriu economiei.

La aceste-a obserbeza D. Barnutiu: mecar-ca speramu, ca Iobagì'a in scurtu tempu se vâ sterge, totusi pen' ce vâ urmà deplina hotarire dela Imperatìa — Tieranii se-si plinesca tote detoriile lor catra Domnii pamentesci, si se fia in acceptare. Aceste-a le a inculcatu poporului si Marì'a sa D. Episcopu A. Schaguna, ér' poporulu a disu: ca bine! numai se fia câtu mai curendu.

4) Natiunea Romana poftesce libertatea industriale si comerciale cu ridicarea çehuriloru si a privilegiuriloru si a tuturorur pedeceloru si stavileloru comerçului in Tierile convecine, de care se tiene desfiintiarea vameloru la granitia.

5) Natiunea Romana poftesce, cà darea ce s'a pusu dela unu tempu incoce asupr'a viteloru, care din caus'a strimtoarei hotareloru gremiale se ticnu si se pascu in tierile vecine cu mari chel-

tuieli, nespusa greutate si ensusi cu pericolulu vietiei, cà o vederata pedeca a industriei si a comerçului activu se se sterga cu totulu, si tractatele, care s'au incheiatu intre Prè Inalt'a Casa Austriaca, Port'a Otomana si Principatele Romane pentru economi'a vitelor se se pazesca cu tota scumpetatea.

6) Natiunea Romana cere desfiintierea decimei, adeca a Dieciuelei (Zehend) metaleloru create in Patri'a acést-a, care decima è o adeverata pedeca pentru lucrarea minelor. — La toti proprietarii de fodini fara osebire intre urburari si metalurgi se li se dee acel-asi dreptu in privinti'a mesureri hotariului fodinei.

7) Natiunea Romana cere libertatea de a vorbi, de a scrie si a tipari fara de neci o censura, prin urmare pretinde libertatea tipariului pentru ori-ce publicare de carti, de diurnale si de altele, fara sarcin'a cea grea a cautiunei, care se nu se cera neci dela diurnalisti, neci dela Tipografi.

8) Natiunea Romana cere asigurarea libertatei personale, nemine se nu se pota prinde sub vreunu pretestu politicu. Cu aceste-a dimpreuna cere libertatea adunariloru, cà omenii se nu cada la neci unu prepusu, deca se aduna numai se vorbesca si se se intielega in pace.

9) Natiunea Romana cere tribunale de Jnrati (Jurye) cu publicitate, in care procesele se se faca verbalu.

10) Natiunea Romana cere inarmarea poporului séu garda nationale spre aperarea tierii dinlontru si din a fara; militi'a romana se-si aiba oficirii sei Romani. La aceste-a a adaosu Canonichulu Ratiu, cà pene stau Granitiiari se li se indrepteze abuserile pentru mosii, si din o familia se se iee numai unulu, cumu a fostu la inceputu; mai incolo, cà Granitiiari se se intrupeze cu gard'a nationale, candu se vâ infintià acést-a.

11) Natiunea Romana cere denumirea unei comisiuni miste compuse din Romani si alte Natiuni Transilvane pentru cercetarea cauzelor de mediune, a mosieloru si paduriloru, de ocuparea pamentului comunu si a sesiuniloru coloniale si altele ce se tienu de categori'a acést-a.

La aceste-a s'a adaosu: Romanii din pamentulu regescu nu se multiamescu neci cu cele patru puncturi, ce le au datu

Natiunea Sasa, si le numescu concesioni, nici cu atâtu câtu s'a cerutu in Instanti'a Episcopiloru data la a. 1842. Dietei, cî poftescu egalitate perfepta intru tote, éra in privinti'a asupreliloru, si cuprinderiloru de pamentu s'au adaosu cele urmatorie :

Romanii din pamentulu regescu poftescu, cà prin o Comisiune neinteresata mista, hotarele, care le au ocupatu Comunitatile sasesci dela cele romanesci, se li se intorca Romaniloru inapoi; publicurile Cetatiane si Opidale din Fundulu regescu, care au munti, paduri, more, mosii in hotarele romanesci ocupate, deca nu voru putè dovedl acele publicuri in restempu de trei luni inaintea pomenitei Comisiuni cu documinte vrednice de credintia, ca acele-a sunt adeverata proprietate a loru, se se dee indereptu comunitatiloru romane cu venitulul loru prin abusu luat.

Cumu se scie de obsce Natiunea Sasa biruesce in Fundulu regescu mai multe dominiuri, a caror-a venitu a intratu numai in cass'a nationale sasescu cu titula, cà nunitii Sasi se pazesca Granitiile de catra Tierile vecine, éra Granitiile s'au aperatu numai de catra Romani, de catra Plaiasii romani din satele romane, si de catra militi'a romana de granitia, si greutatile publice in Fundulu regescu éra Romanii cà parte mai numerosa le-au purtatu, — pentru acea-a dreptatea negataduitu cere cà tote veniturile, care au intratu dintru aceste dominiuri in cassele nationale cetatiane si opidane sasesci, se se intorca Romaniloru, cà din acele-a se se realizeze unu fundu nationalu romanu spre a se folosl din tr'ensulu Romanii de obsce, provincialii si militarii.

Moslele in fundulu regescu din pamenturile de obsce pre sem'a Besericeloru sasesci cuprinse se se imparta familieloru si Besericeloru romane fara distintiune (deschilenire), si unde se afla doue comunitati adeca Sasa si Romana pre unu hotaru nedespartitu cu mete se se impartia a proportione familiarum intre amendoue comunitatile.

12) Natiunea Romana cere dotarca Clerului romanu intregu din cass'a Statului in togm'a cu clerurile celorlalte natiuni.

13) Natiunea Romana cere infintiarea scololoru romane pe la tote Satele si Orasiile, a Gimnasieloru, Ins'itutelor

militarie si tehnice si a Seminarierilor pr eutiesci, precumu si a unei Universitati Romane dotate din cass'a Statului in proportiunea poporului contribuente, in dreptulu deplinu de a-si alege Directorii si Profesorii, si de a sistemisà invetiaturile dupa unu planu scolasticu, si cu libertate de a invetià (docere).

14) Natiunea Romana pretinde purtarea commune a sarcineloru publice dupa starea si averea fia-carui-a, si stergerea privilegieloru.

15) Natiunea Romana poftesce, cà se se faca Constitutiune noua pentru Transilvani'a prin o adunare constituenta a Natiuniloru Tierii, care Constitutiune se se intemeeze pe principiile dreptatei, libertatei, egalitatei si fratietatei, se se lucreze codici noue de legi civili, penali, comerciali etc. totu dupa acele principie.

16) Natiunea Romana cere, cà conlocuitoriele Natiuni de cumu se nu iee la desbatere caus'a Uniunei cu Ungari'a pene candu Natiunea Romana nu vâ fi Natiune constituta si organisata cu votu deliberativu si decisivu in camar'a legislativa, ér' din contra deca Diet'a Transilvaniei ar' vòl totusi a se lasà la pertractarea aceleiasi Uniuni de noi fara noi, atunci Natiunea Romana protesteaza cu solenitate.

Dupa ce s'au primitu tote aceste puncte de catra adunare, s'a propusu se se alega doue Deputatiuni, cari se mergea cu cererea Natiunei, un'a la Imperatulu la Vien'a, alt'a la Dieta în Clusiu, si unu Comitetu permanente, care siedendu in Sabiu se primesca respunsurile, ce voru aduce Deputatii dela Imperatulu si dela Dieta, si se vestesca stringerea adunarei generali natiionali spre a i le face cunoscute.

Numerulu Deputatiloru la Imperatulu se fia celu-puçinu de 30, alu celoru ordinati la Dieta se fia celu-puçinu de 100, alu Comitetului permanente celu-puçinu de 12.

Deputatii amenduroru Deputatiuniloru se fia din Preuti, Literati, Nobili, Militari, Negutiatori si Tierani.

Pentru Deputati la Imperatulu s'au alesu :

DD. Episcopu Andreiu Schaguna, Presiedinte. Vasiliu Nopcea, emer. Comite supremu alu Huned., Vice-presiedinte. Canonicu Vasiliu Ratiu. Canonicu Timoteu Cipariu. Vicariu

Alesandru Sterea Sulutiu. Protopopu Moise Fulea. Protopopu Josifu Igianu. Protopopu Joane Popasu. Georgiu Angelu. A. Treb. Laurianu. Redact. Georgiu Baritiu. Prof. Demetriu Boeriu. Prof. Vasiliu Maiorescu. Adv. Constantinu Joan. Adv. Joane Branu Popu de Lemény. Adv. Joane Bardosi. Demetriu Fagarasiu. Aug. Ladoi. Adv. Constantinu Secarianu. Canc. Vasiliu Lacea, junior. Maiorulu Tulbasiu. Capitanu Clococeanu. Capitanu Mihailasiu. Lieutenant Ursulu. Lieutenant Murgulu. Capitanu Leone Popu. Lieutenant Leone Luchi. Lieutenant Novacu. Protopopu Al. Verza. Georgiu Vas. Georgiu Fagarasiu. Joane Juga. Rudolfu Orghidanu. Vasiliu Popu. Nicolau Dimia. Joane Brotea. Joane Jipa. Tim. Prot. Jac. Balchesiu. Demetriu Borcea. Serbianu Giurculetii. Parochu Saba Popovicu. Teocu Todoru. Oprea Circa. Prof. Nic. Martinovicu. Dionisiu Tobias. Jancu Jonutiu. Porea. Joane Pauleti. si altii.

Afara de acesti-a s'a priimitu se mergea ori-cine altii, care va avè bunavointia, si se va face cunoscutu la Presiedintii si Secretarii adunarei generale.

Pentru Deputatii la Dieta s'au alesu:

DD. Episcopu Joane de Lemeny, Presiedinte. Franciscu Boer, Jude primariu alu Com. Albei de josu. Protopopu Joane Popu. Prot. Parteniu Trombitas. Prot. Petru Popu. Profesoru Andreiu Popu. Prof. Aug. Popu. Parocu Joane Dragomiru. Vicariu Joane Chirila. Prot. Joane Sacalai. Prot. Ilie Farago. Prof. Petru Suci. Cancelistu Joane Margineanu. Adv. Pore, junior. Jur. Nicolau Gaitanu. Juri-stu Bucuru Gaitanu. Adv. Petru Dobra. Diac. Josifu Baracu. Georgiu Burbea. Joane A. Navrea. Nicolau Voinescu. Prènob. Dominicu Jordanu. Alesandru Jacobu. Par. Neagoe Popia. Petru Dragiciu. Vasiliu Anca. Josifu Velisca. Canc. Nic. Bota. Alesandru Vaida. Protop. Georgiu Galu. Prot. Joane Fehete. Josifu Brenceanu, rationum cons. Protopopu Absolone Popovicu. Prot. Constantinu Duma. Nicolau Popovicu. Michaele Lemeni. Joane Corbulu. Joane Lemeni. Georgiu Valea. Radu Leca. Barbu Cepescu. Demetriu Oçioçioiu. Joane Corchesiu. Petru Joanetc. Samuele Morariu. Vasiliu Stindea. Canc. A. Stoica. Nicolau Maciuca. Ilie Dasca-

loviu. Parocu Joane Patitia. Joane Gombosiu. Georgiu Tecariu. Nicolau Araniasi. Parocu Josifu Ciura. Canc. Vasiliu Fodoru. Joane Gligoru. Parocu Amos Tobias. Canc. Joane Ruso. Alesandru Colosa. Josifu Solutiu. Adv. Joane Aldulea. Prot. Petru Germanu. Teol. Joane Tipeiu. Ilariu Goga. Georgiu Butanti. Tiberiu Stoica. Radu Maiorianu. Canc. Ilie Macelariu. Borcea. Senatoru Balomir. Sentivani. P. Ilie Vlasi. Tira Tatartu. Lupulu. Herda. Prefectu Joane Maior. Canc. Joane Suci. Jordache Davidu. Prot. Maior. Prot. Nicolau Crainicu. Prot. Leontiu Leonteanu. Petru Moldovanu. Prof. Joane Odoru. Georgiu Nica. Adv. Francu. Prof. Nicolau Preda. Ironimu Alpinu. Joane Dandea. Coroianu. P. Stefanu Moldovai. P. Marcianu. Petru Demianu. Josifu Michesiu. Joane Georgiu. Nicolau Corchesiu. Vasiliu Lacea, senior. Joane Moldovanu. Adv. Orbonasiu. Canc. Amos Tordasianu. Canc. Vasiliu Buteanu. Adv. Servianu Popoviciu. Canc. Sam. Porutiu. Canc. Joane Pinciu. Canc. Petru Rosca. Canc. Nic. Birle. Adv. J. Birle. Canc. Vas. Dragosiu. Canc. Vas. Vespreamianu. Canc. Joane Coste. Moise Tanase. Jude nob. Gabriele Dorgo. Domnii Recii.

Mai potu si altii, cari voru vrè.

S'a hotaritu de catra Adunare, cà in Petitiunea catra Dieta se se cera, cà Diet'a mai nainte de a se ocupà cu alte obiecte se pertracteze caus'a Romaniloru.

Deputatii ordinati se merga cu petitiunea la Dieta se n'aiba voia de câtu a o asterne la locul cuviintiosu, fara a se lasà in desbatere.

Pentru Comiterulu permanente in Sabiu :

DD. Episcopu Andreiu Schaguna, Presiedinte. Simeone Barnutiu, Vice-presiedinte. Protopopu Moise Fule. Protopopu Joane Moga. Protopopu Joane Panoviciu. Protopopu Petru Bodila. Concipistu Petru Maniu. Concipistu Paulu Dunca. P. Nicolau Maniu. Profesoru Arune Pumnulu. Cancelistu A. Papiu Ilarianu. Advocatu Joane Buteanu. Adv. Avramu Jancu. Canc. Joane Piposiu. Juristu Joane Puscasiu. Prof. Alesandru Betraneanu. Adv. Nic. Avramu Penciu. Canc. Gabriele Vaida. Par. Sava Popoviciu. Prof. Nicolau Balasiescu. Canc. Joane

Suciu. Stefanu Moldovanu. Prof. Constantinu Romanu. Canc. Vasiliu Tamasiu. Adv. Florianu Michesiu.

Si altii, pre cari i voru judecà Presiedintii de trebuintiosi si harnici.

Siedinti'a III. *din 27/5*

Subtu presidiulu ordinariu s'a cetitu Protocolulu Siedintiei din 16./4. maiu, s'a coresu dupa modulu mai susu, s'a aprobatu prin subscriptiunile Presiedintiloru, V. Presiedintiloru, si ale Secretariloru.

Joan Lemeny, m. p. Ep. Fagarasiului, Andreiu Schaguna, m. p. episcopu, cã Presiedintii Adunarei general Romano-nationali. Simeone Barnutiu, m. p. Juristu in II. anu in Sabinu si V. Presiedinte. Georgiu Baritiu, m. p. V. Presiedinte. Timoteu Cipariu, m. p. Secretariu. A. Treb. Laureanu, m. p. Secretariu. Petru Maniu, m. p. Secretariu. Paulu Dunca, m. p. Secretariu. Joane Popasu, m. p. Secretariu. J. Bran Pap de Lemény, m. p. Secretariu. Demetriu Boer, m. p. Secretariu. Joan Bobb, m. p. Secretariu. Georgie Angyal, m. p. Secretariu. Jacobus Bologa, m. p. Secretariu.

P. P.

Romaniloru! acì se aterne Protocolulu Adunarci generale, care s'a tienu u in Campulu Libertatei 15. Maiu a. c. — Acestu protocolu vã fi documentu la posteritate, ca Romanii din Ardèlu anca au intielesu spiritulu tempului de asta-di, ca si pe ei anca i-a insufetitu spiritulu Libertatei; prochiamaarea Natiunei Romane de Natiune de sine statatoria è documentu, ca Romanii in eternu nu se voru lapedà de limb'a si nationalitatea romana; juramentulu pusu in Campulu Libertatei, acea lucrare de trei ori santa celebrata subt flamur'a imperatesca si romana! este o legatura prè santa cu care s'a legatu tota Natiunea Romana, cumca 'si vã aperà independinti'a Statului, si nu-si vã vinde tier'a, 'si vã aperà nationalitatea, si vã staruì pene vã dobendì tote libertatile care i se cadu, adeca: deputati romani in diet'a tieroi Ardèlului, deregutori din sinulu seu

in tote ramurile administratiunei cu limb'a loru romana, cã se aiba unde se se planga Romanii in superarile loru, si se nu fia siliti a se plange totu la strainii, cari i urescu, si nu le facu dreptu.

De candu è Ardélulu, nu s'a pusu juramentu mai santu de câtu acest-a; juramentulu celoru trei Natiuni nu pote stã faþia cu acestu juramentu romanu. Prin juramentulu celoru trei Natiuni se legatuescu aceste ca voru aperi si voru sustienè legile Aprobatorulu si a Compilatatorulu, care pe Romanii scotu afara din tier'a loru, prin urmare juramentulu acel-a è in contr'a Natiunei Romane, era juramentulu Romaniloru din Campulu Libertatei nu è in contr'a nimerui; juramentulu celoru trei Natiuni è juramentulu nesuferintiei; alu Romaniloru juramentulu tolerantiei cei mai deplinite, juramentu de dreptate, de frãtietate. Nefericitu è sufletulu, care nu se vã tienè de juramentulu acest-a, au ilu vã calcã.

Romaniloru! intariti-ve, armati-ve, aperiati-ve, si tieneti unii cu altii, cumu se cade se faca fratii cei de unu sange si de o limba. Deca nu veti fi un'a si la unu cugetu, atunci nimene nu ve pote feri! Pe sufletulu Protopopiloru si alu Preotiloru si a totu Clerulu zace o raspundere grea, cã se nu se lapede de poporulu romanu de frica au pentru interesu, cumu s'au lapedatu multi pe tempulu Protestantismului, candu au tienutu cu ungurii calvini, si cu unitarii; cãta gele si superare au trebuitu se fia atunci in poporele romane parasite de parintii loru, a spusu si vã spune istori'a totdeaun'a. — Preotii au detoria se-i mangaie, se-i inimeze pe cei-ce scadu cu inim'a, si pe ei se nu-i abata nici o intemplantare rea dela aperiarea si invetiarea poporeloru loru.

Se nu se abata Romanii dela hotarirea loru dela Blasiu nici decãtu, de vã face Diet'a Uniunea cu tier'a unguresca, atunci tocmel'a acea-a pe Natiunea Romana nu o indetoreza, ca nu si-a datu invoirea la acea-a, bã tocm'a din contra s'a dechiaratu, precumu se vede din inceputulu Siedintiei II. si Punt. 16.

COMITETULU PERMANENTE.

XV.

(10 pag. 238.)

Relatiunea comesariloru guberniali ddo. 15. maiu
despre conferinti'a de duminec'a, e despre pri-
m'a siedintia a adunarei natiunali.

Nagy Méltóságú Gróff k. Fő Kormányzó Ur!
Kegyelmes Urunk!

Küldetésünköl folyó kötelességünknek tartottuk Excellenti-
ádnak az e mai napon itten felsőbb engedelemmel tartott
Oláh nemzet gyűlés eddigi folyamáról tudositásunkat tenni;
előre bocsátva, hogy mi már tegnap reggeli 9. órára ide meg
érkezhén, a' mintegy 15. ezer emberből álló népség részletes
értekezését, természetes a' vezérek szónoklata mellett még
tegnap megkezdette, de mint részint személlyes gyakori jelen-
létünk által meggyőződve, részint biztos kútfükből értesittetve
valánk, az illedelem határai között minden izgatás nélkül, és
a leg nagyobb csendességbe. — A mai nap reggeli 9. órakor
egész ünnepélyességgel nyitattott meg a gyűlés a mű jelenlé-
tünkbe a templom előtt, hol mű felolvastattván a' felovasandókat,
Saguna Püspök Ur az általunk szerkezett, 's annak idejében
Excellentiádnak bemutatandó útasítást, értelmesen,
és népszerűen meg magyarázván, a' nép a' közel lévő, 's az ál-
tala Szabadság térnék nevezett rétre vonult, 's isteni tisztelet
tétel után tanácskozását meg kezdvén, leg elsöbben is az alá-
zatosan ide mellékelt hütet tette le; ez után a' Mikás szabadon
bocsáttatása iránti kérést határozván, a' Felsőges k. Kormány
székhez, 's azt hozzánk elis küldvén, sietünk eztis elhatározás
végett felterjeszteni. Nem mellözhetjük végtére örvendetes
észrevételünket nyilvánítani, hogy a' gyűlés mind két helyén
a nép, valamint a' Felsőg, ugy' a' Kormány Szék iránt is
a' leg nagyobb kitörő éljenekkel fejezte hűségét, és érzelmét.
— Valamint öszinte kötelességünk azt is alázatosan jelenteni,
hogy e' nagy nép gyűlés eddigi békés folyama csaknem egye-
dül a' püspök Saguna vallás külömbség nélküli igen nagy
népszerűségének 's külömben is értelmességének tulajdonitha-
tó, mi okból nem hibázunk talán, ha a' mostani körülményekbe

a' törvény szigorú értelmét mellözve, őt a' királyi hivatalaság maga utyáni meg nyérése kieszközlésére Excellentiád partfogásába ajánlani bátorkodunk, nagy fontosságot tenne e' ki-nevezés a' leendő Oláh nemzetnek a' magyar, és székely nemzethezi rokonszenvére — alázatos tisztelettel maradván.

Nagy Meltoságodnak, Balásfalván Majus 15. 1848, alázatos szölgái Szabó Lajos s. k., B. Bánfy Miklós s. k.

XVI.

(la pag. 251.)

Scrisori'a episcopului Schaguna din 4./16. maiu
catra credintiosii sei din adunarea natiunale.

Jubitiloru mei fi in Chr. ! De vreme ce multi dintre poporenii nostri vreu se scia sfatulu meu celu archierescu in privinti'a trebiloru ce se tienu de densii; dreptu acea-a inainte de tote incredintiezu pre toti iubittii mei in Chr. fi: cumca prè inaltiatulu nostru Imperatu Ferdinandu a datu prè induratu la diet'a tierעי, care se vâ tiendè la Clusiu in 17./29. maiu a. c. cà pentru stergerea iobagimeii si incetarea roboteloru se se faca o lege, care maiestatea sa se o intaresca, si dupa acea-a se se puna in lucrare, si fiindu-ca toti mai-marii vostri si domnii pamentesci asisdere parintiesce vreu, cà starea vostra si a preotimeii nostre se se imbunetatieze; acést-a sciindu din parte-mi, intr'acea-a ve dau sfatulu meu archipastorescu, cà se fiti si de acumu inainte, cà si pen' acumu cu fric'a lui Dumnedieu, cu credintia catra Imperatulu nostru, si cu cinstire si ascultare catra dregutorii vostri mirenesci, si se sciti, ca inlesnirea greutatiloru seracimei curendu se vâ infiintà, numai un'a este de lipsa, cà pene la vremea acea-a se fiti cu ascultare catra domnii vostri pamentesci, pene candu pe calea legii se vâ inlesnè iobagi'a vostra.

Acést-a iubitoloru fi in Chr. cu atâta mai mare osirdia se faceti, cu câtu si singuri vedeti, ca Domnii vostri vreu bunulu vostru, si asià de veti ascultà si de veti implenè sfatulu meu, se sciti ca si copiii, nepotii si stranepotii vostri ve voru

binecuventă in mormenturile vostre. Mai pre urma impar-
tindu-ve tuturor-a mari si mici binecuventarea mea archipa-
storesca, si rugandu pre Tatalu nostru carele este in ceriuri
pentru fericirea vostra, remăiu alu tuturoru, Blasiu 4./16.
maiu 1848., de binevoitoriu Andreiu Schaguna m. pr. episcopu.

Adeverinti'a, care s'a datu omeniloru candu au
plecatu a casa.

Hogy az Oláh nemzeti Gyűlésben jelen volt nagyszámu
nép az egész gyűlés alatt csendesen és erkölcsösen magát
viselte légyen, ezennel bizonyittatik. Balásfalván, Majus
16.-1848. Lemény János, s. k. Fogarasi Püspök, Ságuna
András, s. k. Görög n. e. Püspök, és a Nemzeti köz Gyűlés-
nek Elnökjei.

XVII.

(In pag. 257.)

Relatiunea comesariloru guberniali ddto. 18. maiu
despre cursulu ulteriore alu adunarei natiunali.

Felséges k. Fő Kormány Szék!

A Balásfalvi folyó hó 15én tartott Oláh nép gyűlés elő-
leges folyama tárgyában a' k. Fő Kormányzó eö Nagy Méltóságához gyors postán tett tudósításunk folytatásául, van sze-
rencsénk ide mellékelni azon több pontokból álló elveket, mel-
lyekből kiindulva a' Püspök Méltóságos Saguna András Ur
egy a néphez alkalmaztatott beszéd tartása után a' gyűlés
ünnepélyesen meg nyittatott /. alatt: továbbá a harmad fél
napi gyűlés eredményéről addig is, míg a jegyző könyv maga
útyán felküldetnék szerkeztetett rövid kivonatot ///. alat, olly
további alázatos jelentéssel, hogy a' gyűlés utolsó napján a'
jegyző könyv meg állapítása után küldötség által meg hi-
vatván, a' gyűlés helyén meg jelentünk, az holis mind két
Méltóságos Püspök Ur által a' néphez intézett alkalom sze-
rinti beszédben igen érthetőleg kinek kinek szoros kötelességévé
tétetett, . . . a' legszebb szabadságbanis, a' társasági életben

mulhatatlanul szükséges törvényeket mindenki tiszteletbe tartva, az urbéri szolgálatokat pontosan tegye mind addig, míg a' rövid időn az urbéri viszonyok örökös megszüntetéséről keletkezendő törvény maga utyán kifog hirdettetni nem csak, sőt ugyan ez az '///. alatt ide zárt formába mindenkinek kiis adatott, mind ezek után a' gyűlés bevégezettnek lenni nyilvánított általunk, olly meg jegyzéssel, hogy e' gyűlés bevégezése után netalán beadandó kérelmek mint nem az egész nép kívánatai tárgyalattni sem fognak.

Hogy egy talán husz ezernél is több számból álló, és az igen nagy többséget tevő még miveletlen nép ez egész gyűlés alatt magát józanon, és erkölcsösen viselte légyen, e valójában csudálni való körülmény, és e' körülmény mint a' fő kormányzó eö Nagyságához tett tudósításunkban is nyilvánítani szerencsénk volt, csak is egyedül a' lelki, és testi erejében erős Püspök Méltóságos Saguna András Ur bölcs vezérlésének, intézvényei pontos tellyesítése pedig nagy népszerűségének tulajdonitható.

Mellyek jelentése után mély tisztelettel öröklünk a' felsőges k. fő korm. széknek, Nagy-Enyeden Majus 18án 1848, alázatos szolgálái. Szabó Lajos s. k., B. Bánfy Miklós s. k.

XVIII.

(la pag. 133.)

Scrisori'a episcopului J. Lemenyi catra Simeone
Balintu parochulu Rosiei, prin care i deman-
da, cà se se departe din Blasiu dela adunarea
de dum. Tomei.

Fiiule! Primindu acésta scrisoria, pornesco din Blasiu, ca bine ai sciutu porunc'a, si deputatiloru anca am spusu se nu viia; deca nu s'au plecatu la parintesculu sfatu, voru vedè ce vâ urmâ. Iubirei tale, cà la preotu 'ti poruncescu; si de nu te vei plecà poruncei, iregularu te vei socoti, si atunci cà opritu de functie, vei fi sub jurisdicti'a fiscului de comitatu. Blasiu 17 aprile 1848. Vladeica Joan m. p.

XIX.

(la pag. 213.)

Discursulu lui Barnutiū din 14./2. maiu de rela-
tiunile Romaniloru cu Ungurii, e de libertatea
natiunale.

Fratī Romani!

Cine se nu se inchine inaintea inaltimei omenesci, candu se uita la acēsta adunare mareta, care face se salte de bucuria anim'a fia-carui Romanu bunu, si insufla respectu si spaima celoru ce nu voru libertatea omeniloru, si urescu pe Romani! Cine vā mai potē dīce, ca Romanulu nu doresce o stare mai fericita, ca pe elu nu-lu misca neci versulu celu dulce de libertate, neci chiaru sententi'a de morte, care i se prepara in adunarile unguresci?

Ce judecati Fratiloru! au dēca presentiescu rundunelele apropiarea verei si a crnei, si animalile furtun'a cea grea, si dēca unii omīni 'si spunu mai nainte chiaru si or'a mortii: una gente intrega se nu presentia periculu, ce i se amenintia, unu poporu intregu se stee nemiscatu cā petr'a, candu i bate or'a fericirei, si se taca cā unu surdu e mutū, candu i se trage campan'a de morte? — Acest-a ar' fī unu lucru in contr'a naturei si de totu cu nepotentia; anim'a Romaniloru a batutu tot-de-a-un'a pentru libertate, si ēca-i vedemu si acumu cu multa bucuria cumu s'au desceptatu, si cu ce uniune minunata s'au legatu, ca nu voru mai suferi, cā se-i calce in picioare alte natiuni; ei se adunara cu cugetu de a-si vindicare drepturile, care le usurpa ungurii, secuī si sasii de cente de ani, si cā se-si apere de perirea venitoria acelu dreptu neinstrainavere, de care neci Gotulu nu cutediā a se atingere, neci Unulu celu selbatecu, neci Turculu necredintiosu: ēr' acumu cei unguiri liberali ni o spunu in facia, ca voru se-lu iee asta-di in epoc'a fratiei si a libertatei!

Si cine se nu se misce acumu, care poporu se nu se aprinda de acestu spiretu dumne-dieescu, ce anuntia caderea sierbitutei la tote poporele, reascerea Europei prin libertate?

éca si Vien'a anca i se inchina, si prè-bunulu nostru imperatu implenè dorintî'a poporului, dandu-i constitutiune in 25. de dile ale lui prieru; câta schimbare, ce bucurîa! acumu nu mai è censura: a peritu amic'a întunerecului de inaintea radielor libertatei, si patron'a despotismului s'a stinsu cu rusine din imperatiã: de acumu inainte nu vã mai acceptã scrietoriulu cu lunile e cu ani intregi dupa ore-câte foi, care le dedese in man'a unui omoritoriu de mentea omenesca: neci poporului nu-i vã mai fi opritu a se nitare in cartile deregutoriloru, neci a descoperire scaderile gubernieloru cele stricatorie fericirei omenesci nu-i vã mai fi pecatu; privilegiile si monopoliulu voru cadè, dupa titluri numai secii voru mai amblã, legile si judecatile se voru face de alesii poporeloru, dar' nu intru ascunsu, cì la vederea tuturoru; miscarea metropolei è miscarea a tota imperati'a!

Sciti ce schimbare se fece si in vecin'a tiera unguresca de ver-o doue luni incoce. Asta-di nu mai sunt legate manile unguriloru, cumu credea ei ca erã legate mai nainte de guberniulu din Vien'a. Ei au acumu ministeriulu loru: singura person'a imperatului cà rege i mai lega de imperatiã. Ast'a inse nimicu nu-i impedeca cà se nu sbore cu rapediunea vulturului catra çint'a doririloru unguresci, catra opulu celu mare alu unguirerii tuturoru poporeloru. Ei au publicatu, ca voru se reverse bunetatile constitutiunei preste toti locuitorii tierci fara cautare la relegiune au la natiunalitate; toti locuitorii tierci, dîcu ei, voru avè voia si ertare se vorbesca, se scria, se se apere, si se-si descoperia sentimentele in verce tipu legiuitu, adeca censura nu vã mai fî, cì vã fî libertate de tipariu pentru toti. Ministrii Ungariei nu voru gubernà tier'a numai dupa capulu loru si dupa placerea loru, cumu facu ministrii stateloru despotice, cì o voru gubernà dupa legile care le vã pune tier'a in dieta: si déca s'aru abate cu gubernarea dela legile si dela scopurile tierci, atunci voru fî respundetori, adeca se voru trage la judecata cà si alti rei, si voru fi certati dupa mesur'a releloru ce an facutu. Apoi diet'a nu se vã stringe numai atunci candu i se vã parè principelui, cì in totu anulu; si la dieta nu voru tramite deputati numai noverii, si ore-câte urbi si sate cà pene acumu, in dieta nu

voru siedè numai comitii, baronii, prelatii si episcopii, cî voru alege si voru tramite deputati toti omenii, cari voru avè care-tatile cerute de lege; si acést-a pentru acea-a vâ fî asià, pentru-ca de acî inainte toti omenii voru fî cetatiani liberi: pene acumu numai noverii si popii catolici erà liberi, si ore-câte urbi si comunitati, de unde urmâ ca numai acesti-a potea tramite deputati. Totu din asta cauza a libertatii tutu-roru, de acî inainte greutatile tîorii le voru portâ toti omenii, voru dâ dare toti si ostari, si voru luà parte la facutulu caliloru: dela greutatile aceste nu voru fî scosi neci domnii cumu erà pene acumu. Se vâ redicâ unu bancu nationale pentru inaintarea, inlesnirea si inflorirea industriei si a comer- ciului in tote partile vietiei de statu. Dar' mai è anca unu lucru minunatu, de care si mortii anca voru saltâ de bucuria in morminte, candu se vâ infintia si pe pamentulu Ardelului, astu lucru è stergerea iobagiei. Libertatile aceste mari se voru scrie tote in cartea Constitutiunei pentru mai mare ta- rîa, si pe constitutiune voru jurâ si ostarii. Afara de aceste lucruri minunate ministeriulu a mai publicatu anca unu punctu: *uniunea Ardelului cu tier'a unghuresca*; ce ferbere si ce tulbu- rare a casiunatu in tiera uniunea acést-a, nu è de lipsa a mai spunc, ca o sciu toti, ast-a inse bine se o insemnamu, ca acésta uniune nu è nimicu mai puçinu, de câtu *contopirea*, care o dorescu unghurii de multu, adeca unghurii voru prin uniune se sterga de-o-câm-data privilegiile Ardelului, si im- preuna cu privilegiile se stinga pe .tote poporele neun- ghuresci, cã se faca din tote numai una natiune, care se se numesca *natiunea cea mare si tare unghuresca*. Unghurii lega tote bunetatile vietiei constitutiunali de Uniunea cu Ungari'a; ei dicu, ca in uniune se cuprendu tote, si ca fara ea nu è cu potentia nici-o libertate. Si acumu uniunea ast-a è la usi, ce se facemu?

Cã se-mi potu dâ parerea, cumu se ésa o-data gentea nostra din acestu labirintu, in care o-au bagatu unghurii inainte ver-o noue cente de ani, si totu mai multu o incalcescu: ve rogu Fratiloru! dati-mi voia, cã se spunu mai nainte pe scurtu reporturile Romaniloru cu Unghurii, de candu sunt suptu dom- nirea unghuresca, pentru-ca io consideru pe doue popore cã

pe doi omni; precumu doi omni nu se potu adjutà unulu p'alaltu, déca nu-si cunoscu lipsele, neci nu se potu ferì unii de altii déca nu-si cunoscu firea si carapterulu: chiaru asià vinu de a se considerare si done popore. Dati-mi voia cà se aretu, ce legatura este între natiunalitatea si libertatea, cultur'a, chiamarea si tota viet'i'a unui poporu, cà de acì se cunoscemu, ce se judecamu de Uniune, si ce se judecamu de libertatea acea-a ce ni-o promitu Ungurii pretiu pentru natiunalitate. O! de v'aru face cuventulu meu, cà asià se sentiți cei 944. de ani ai umilirei Romaniloru, cumu sente sicrbulu una di de domnescu, in care a lucratu de demaneti'a pene ser'a flamendn, arsu de sete si batutu! O! de v'ati infiorà de acésta lesinare lunga a natiunei nostre, cà si candu ar' fi cadutu numai eri la riulu Capusului domnulu nostru Geloul! Atunci io speru, ca la lumin'a istoriei si a libertatii v'à perì si neluc'a Uniunei, cumu pere negur'a dinaintea sorelui, acea neluca, ce ne amenintia morte natiunale dupa o lesinare indelungata. Éra sperinti'a parintiloru nostri cea de una miie de ani ne v'à aretà, ce cere asta-di dela noi onorea Natiunei Romane, si ne v'à invetià tot-de-o-data, ce se facemu, cà se ponemu fundamentu securu la fericirea gentei nostre pe venitoriu!

„*Senatus et populus Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Boccho, quoniam poenitet, delicti gratiam facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerit.*“ (Salust. Jugurtha cap. CIV.) adeca: „*Senatulu e poporulu Romanu tiene mente facerea de bene si nedreptatea; lui Bochu, find-ca-i pare reu, i erta fara-de-legea, fedulu si amiceti'a i se voru dà, candu le v'à merità;*“ cu aceste cuvente respundu Romanii regelui Mauretaniei. candu cerea acest-a uniunea cu Romanii si amiceti'a loru. Cãm asemene, mi se pare, s'ar cadè cu puçina destintiune, se respundia si senatulu e poporulu Daco-Romanu, candu i chiama Ungurii la uniune pe Romani. Asià è, senatulu e poporulu Daco-Romanu anca tiene mente facerea de bine si nedreptatea, chiaru se i o-ar' fi facutu cine-và inainte de una miie de ani. Senatulu e poporulu Daco-Romanu tiene mente, cumu a intratu ungurulu Tuhutum in patri'a nostra

mai întâiu că o vulpe, după aceea că barbarii cu rebelii, fără să-i fie dat Romanii ver-o-causă de rebelii; ține minte cum a căzut Domnul Romanilor după o luptă sângeroasă, și cum au legat Ungurii cu Romanii alianța de pace prin jurament, care ungurii l-au călcat de multe sute de ani. Senatul și poporul Daco-Romanii ține minte, cum au luat Ungurii pământul Romanilor din Temis, și dintre Mureș și Tisa. Senatul și poporul Daco-Romanii n'a uitat, că numai de la incursiunea Ungurilor se trag toate relele, care le suferă Ardelii de o mie de ani; de aici se trag și suferințele Romanilor din Temis, dintre Mureș și Tisa, de la descalcare Ungurilor pe pământul Daciei până în ziua de astăzi! Senatul și poporul Daco-Romanii ține minte, că Ungurii și atunci încă făuriseră catene pentru Romani, când acești așezaseră sangele pe șesurile Moldovei și ale Romaniei în luptele cu Turcii, cei mai neîmpăcați dușmani ai națiunii ungurești; și acum era urdiescu planul nou că se încercasă!

Înse căta mirare deve se ne cuprinda Fratilor! când ne areta istoria, că ungurii nu erau atât de sălbateci când veniseră asupra pământului romanilor, cum s'au făcut după aceea mai târziu; cum că ei, putem să zicem, sunt mai barbari astăzi de cât înainte de o mie de ani! Căci ei după ce cesticăra bătăia, neci mecar' la atât nu-i constringu pe Romani să se-lă cunoască domnii pe Tuhutum, că Romanii și-lă alesera Domnii de bună voia în locul domnului lor celălă căzut; ei nu le ieră neci pământul, neci drepturile politice; nu-i constringu la datenii barbare. Că chiar din contra, ungurii se făcu creștini după legea bisericeii resaritului, de care se ținea totă bisericeia Romanilor; ei făcu legătura de pace cu Romanii și de căcetate, așa cât și pe la 1291 încă-i vedem ședendu împreună cu Romanii în dietă țierei, și împreună judecându asupra lucrurilor pământului; Romanii locuescu pe acestu timp în districtele lor romanesci nesuperati de nemine, pentru-că Ungurii neci-o-dată n'au implutu țieră, peste care și arugă domnii, ei au fostu totdeauna mai pușini la număr, și neci nu le trecea prin capu că se persecuteze naționalitățile celelalte, bă încă Ștefanu celălă d'antain rege alu

ungurilor dăce, ca: *regnum unius lingvæ imbecille est*. Atâtu erà de toleranti ungurii pe acele tempuri! Pecatu inse, ca acésta purtare blanda a unguriloru nu tiene mai multu de câtu căm pene pe la 1291. De acì incoce ei inceptu a fi totu mai tiranosi atâtu cu poporulu, câtu și catra alte natiuni, n câtu pe la a. 1437. poporulu nu mai putea suferi batjocurile mariloru unguresci, alergâ dreptu acea-a la arme, că se storca cu puterea respectulu cu care-i erà detori domnii pamentesci; si intru adevèru, putea se creda cine-và, ca marii unguresci voru cugetà cumu se impace animele nemultiamite, prin redicarea releloru apesatorie; cî ei lucrara chiaru din contra, ca fecera svatu intre sene, că se sterpesca pe poporu, nu causele reului. Mediloculu celu mai bunu la acestu scopu 'lu aflara marii unguriloru in *uniunea celoru trei natiuni*: a noveriloru dimpreuna cu Secuii e cu Sasii. Candu s'aru fì unitu tatarii cu turcii asupr'a Romaniloru, si aru fi mai chiamatu la acea uniune anca pe unu poporu mancatoriu de omini, n'amu devè se ne miramu, dar' candu vedemu ca se unesce astfeliu florea unei natiuni crestine asupr'a poporulu crestinu, care o nutresce in pace, si o apera in resbelu: de acést-a ne miramu. Nimene nu potè se ne spuna relele, ce s'au versatu din asta fântana inveninata preste totu poporulu si in parte peste natiunea romana. Durerile loru noi numai atunci le-amu potè cunosce, candu s'aru sculà Romanii din morminte cu lacrimile pe fația, cari le-a storsu uniunea celoru trei natiuni dela a. 1437 pene acumu. Ajunge, ca uniunea acést-a n'a fostu de catu o conspiratiune in contr'a poporulu, care face si accepta legi si institutiuni inemice libertatii lui, si priveghieza cu ochi neadormiti că se nu i se mai roda catenele sierbitutei.

Anca nu nascuse Verböczi pe lume, si uniunea celoru trei natiuni infloria; noverii cei mari dimpreuna cu Secuii si cu Sasii jurà mai in totu anulu, ca nu voru suferi neci o-data, că poporulu se ajunga la drepturi ecari in tiera. Dupa ce vedù lumin'a dillei acestu advocatu alu tiraniei, care nu devese se ésa neci o-data din iadu, cele trei natiuni in data 'lu cuprinsera cu braçiele deschise, si sarutara legile lui că evangeliulu dreptatii pre pamentu; cî poporulu se imbracă in

gele, ca-ci Tripartitul pentru popor nu è evangeliu de bucuria, cì angerulu morței celei mai rusinose in jugulu aristocratiloru.

Decretulu Tripartitu — asià se chiama cartea legiloru scrisa de Stefanu Verböczi — despre o parte nimicesce personalitatea poporului, facundu-lu sierbu domniloru pentru totdeauna, éra despre alta parte i rapesce medi-locirea de a-si cestigà cele de lipsa spre traiulu vietiei (Decr. Trip. p. III. tit. 30. §. 7.) si asià i storce tote puterile, cà se nu se mai pota scote din sierbitute. Pe Poporu 'lu imparte in *noveri* si *rustici*, noveriloru le da drepturi si putere nemarginita preste poporu, fara de neci-o detoria catra acest-a, éra detorièle le incarca tote in spinarea poporului; pe poporu lu desbraca de drepturile omenesci si-i iea tota puterea de a se aperare in contr'a crudimei domnesci, dîcundu ca rusticulu neci de câtu nu se pote legiù cu celu noveru (D. T. part. III. tit. 31.); poporului nu-i este ertatu a-si alege judecatori si alti deregutori, cumu alegu noverii: judecatoriulu lui è domnulu seu, care-lu mena tota diu'a. Acest-a lucra cu elu dupa placerea sea, ca nu è neinine care se-lu apere de densulu; apoi la comitatu lu judeca éra totu domnii pamentesci, si asià mai insusu, pretotindene totu judecatori de acei-a sunt pusi asupr'a lui, carii sunt jurati a nu-lu suferi cà se se redice din pulbere ver-o-data. Pentru poporu nu vorbesce nimene nicairi, ca-ce elu neci nu esiste cà poporu. In adunarile marcali si in cele de tiera noverii nu vorbescu de poporu fara numai de omenii loru (*az én embereim*). Poporulu dreptu-acea-a è condamnatu prin lege, cà séu se suferia ori-ce nedreptate i-ar' face domnii, au se-si resbune asupr'a loru tiranesce candu pote. Cà se nu pota scapà neci intr'unu tipu de furi'a domniloru acestu poporu nefericitu, legea l-a *legatu de glià* (*glebae adscriptis*), (D. T. part. III. t. 25. §. 2.) si prin acésta mesura i-au asecuratu pe domni, cà se pota face ce voru voi cu poporulu, fiindu convinsi ca nimene nu vâ cutedià se-i dee locu de scapare, candu vâ cadè in acea faradelege cà se parasesca locul domnului seu. Nu se multiamesce legea numai cu atat-a, ca-lu lega de locul domnului seu, cì afara de acést-a lu supune domniloru pamentesci cu rusticitate abso-

luta pentru tota eternitatea, că se nu mai aiba neci-o radiu de speranția ca dora voru scapă din jugu orecandu necar' nepotii au stranepotii lor. (Decr. Trip. p. III. tit. 25. §. 2.)

Prin legi de aceste si-au redicatu Ungurii constituțiunea lor cea faimosă, paladiulu privilegiiloru sele, pe ruinele libertății poporului. In puterea constituțiunei unguresci numai noverimea are dreptu de a pune legi cu popii cei mari, si cu ore-câte urbi reu reprezentate; poporulu è scosu afara cu totulu, elu è detoriu numai cu ascultare orba, cu supunere pasiva. Nu se afla neci-o instituțiune rea in dreptulu romanu si in legile barbariloru, care se nu-o fia luat Ungurii in constituțiunea lor; ordinațiunile si decretelu regiloru unguresci sunt documentelu barbariei celei mai de josu. Constituțiunea unguresca cea egoistica si inemica libertății poporului nimicesce industri'a si comerțiulu, stinge artile si științele; scolele, care stetera pene acumu in totu țienutulu coronei unguresci, n'au fostu de cătu cuibari de nesciintiă si de despotismu aristocratecu, in care s'au crescutu impilatoru de poporu. Suptu acēsta constituțiune s'a stinsu pe incetu si religiunea cea creștina a carității fratiesci; bā, dēca compara cine-vā legile cele raptorie de proprietatea poporului, dēca compara sierbitutea, care anca sta, cu purtarea unguiloru, candu au venitu cā barbari in acestu pamentu: afla, ca relegiunea creștinesca n'a adausu nimicu la imblândirea selbatecēci aristocratece; din contra, ei indata-ce se fecera creștini, incepura a-i supune la sierbitute si pe unguirii lor, carii fiindu pagani, erū liberi. Nu affi la Unguri neci unu Ambrosiu, neci unu Crisostomu, care se apere proprietatea poporului si a veduveloru in contr'a Imperatoriloru si a aristocratiloru; din contra, episcopii si prelatii unguresci siedu in dieta impreuna cu aristocrații de punu legi asupr'a poporului, țienu județie donnesci cā ceilalti aristocrati, si cu derept'a dau binecuventare poporului, era cu steng'a lu batu cā domni pamentesci. Cine nu scie, ca curțile episcopiloru catolici sunt locuri privilegiate de tortura, dar' cine ar cutediā se dīca ca unele purtari cā aceste ale lor aru fi lucruri nelegiuite, candu sunt intemciate tote bine pe constituțiune, pe Tripartitu, pe usu de cente de ani, pe privilegie, pe diplomate regesci si imperatesci?

Verböczi numesce si gentile, pe cari le fulgëra cu anatema rusticității eterne si a acestui despotismu infricosiatu; elu dice, ca unii sunt Unguri, Sasi, Germani, Bohemi e Schiai de legea crestina, alti-su Romani, Ruteni, Serbi e Bulgari de raterirea greciloru s. a. Dar' fia de adjunsu aceste trasuri, cã se cunosca ce este sierbitutea si acei ce nu i-au purtat neci o-data greutatile, cã se scia toti, cumu se facu legiuite si faradelegile cele mai mari, candu sunt aperate de legi; cumu calca in picioare dreptulu ungurescu pe o multime de genti, cumu le desbraca de demnitatea omenesca, cumu lo rapesce tote medi-locele de cultura si de aperature, cumu da tote bunetatile si onorile tierii aristocratiloru;  ra pe poporul u incarca cu greutati si-lu da legatu in manile aristocratiloru cã pe o vital —

Se ne intorcemu acumu dela aceste legi e institutiuni de gele pentru poporu si de rusine sempiterna pentru aristocra ia unguresca, se ne intorcemu catra celu mormentu, ce se numesce Aprobate e Compilate, in care jace natiunea nostra din Ardelu; se culegema ore-c te flori galbine din florile mortiloru cari cresc pe acestu mormentu infioratoriu, cã se le damu Romaniloru, carii vreu se venda limb'a e natiunalitatea romana pentru bunetatile uniunei unguresci, se-si puna cocarda la pepturi intru aducere a mente, ca au conlucratu la ingroparea natiunii loru cnsesi. Intru unu locu Aprobatele dechiaru pe natiunea romana scosa din numerulu statelor u tierii cu aceste cuvente: „cu tote ca natiunea romana in patri'a ast-a neci nu s'a numeratu intre staturi, neci relegiunea ei nu   un'a dintre relegiunile cele recepte, totusi *pene candu voru mai fi suferiti pentru folosulu tierii*, statulu besericeii romane se se tienu de aceste-a“ *). Intr'altu locu dice: „cu tote ca natiunea romana s'a admisu in patri'a ac st-a pentru binele publicu, totusi neluandu a mente la starea sea cea de giosu“ **); intr'altu locu dice, ca pe Romani numai pen'

*) Noha az Oláh Natio ez haz ban sem a' Statusok k zz  nem sz ml ltatott, sem vall sok nem a' recepta religiokk zz l val ; mindaz ltal propter regni emolumentum, miglen pat l ttattnak, az Oláh egyhazi rendek ehez tart sak mugokat etc. A. C. I. 8. 1.

***) Noha az Oláh nemzet propter bonum publicum admitt ltatott ez

atunci i suferu in tiera, pene candu le vâ placè principiloru e locuitoriloru, unguriloru, secuiloru e sasiloru: „cei ce se tienu de sept'a Romaniloru, au Greciloru, *cari in tempulu presente se suferu, pene candu vâ placè principiloru e locuitoriloru tierei*“; si éراس: „find-ca neci relegiunea natiunei romane anca nu è dintre cele patru relegiuni recepte“*). In urm'a acestoru legi numai atâtu mai adaugu, ca legile aceste-a, dupa cari se governa Ardelulu si asta-di, s'au intaritu la staruinti'a celoru trei natiuni si dupa venirea Ardelulu suptu domnirea casei austriace, prin asià numit'a diploma Leopoldina, si Romanii se scosera de nouu dela tote deregutoriele, dechiarandu-se de neáveri numai pentru-ca sunt Romani, cu aceste cuvinte: „la tote deregutoriele, cari sunt de lipsa spre administrarea poliçiei, séu a dreptatei, séu a economiei, ne vomu folosì cu indigeni transilvani, adeca cu unguri, secui e sasi, fara de neci-o cautare la relegiune, si de cate ori se vâ templà se fia in vacantia ver-una deregutoria, neci-o-data nu voru precumpanì natiunile cele straine, séu acele, pe care ei dimpreuna cu Noi le numera între straine, si neáveri la purtarea deregutorieloru“.

Eta anatema infricosiata asupr'a unei natiuni intregi. Cì, inainte de ce asiu desluç, cumu a petrunsu acestu fulgeru prin tote clasile natiunei romane, nu potu se nu obserbu, ca Ungurii nu se multiamescu numai cu câtu lipsescu de libertate pe natiunea romana, cì anca o si calumnieza, dicundu chiaru prin organulu legelativu, ca è o natiune de giosu, si acést-a o dicu numai despre Romani, cu tote ca se pote dîce pe aceste tempuri si de Unguri, precumu si de alte natiuni, care gemu sub aceste legi draconice; pe aceste tempuri barbare nu se pote laudare cu cultur'a sea neci-o natiune de suptu coron'a Ungariei; nu se pote laudare neci cu cul-

Hazában, mindazáltal nem vevén észében állapotjának alacsony voltát. A. C. I. 9. 1.

*) Az Oláh vagy Görögök sectáján levők, kik pro tempore szenvedettnek, usque beneplacitum Principum et regnicolarum. A. C. I. 1. 3. A' minthogy az Oláh Nationak vallásais nem a' négy recepta religiokközül való. A. C. III. 53. 1.

tur'a aristocratiloru, care numai intr'acea-a stà, ca acci-a se nutrià si se imbracà mai bine de câtu poporulu si erà deprinsi mai bine la maestr'ã de a impilare poporulu; neci cu cultur'a poporului, pentru-ca poporulu erà desbracatu de libertate, care è conditiunea cea d'ântaiu a tota cultur'a omenesca, cì déca se alegea nesce barbati din ore-care natiune, cumu au fostu Corvinii, cumu au fostu Mihaile eroulu, Stefanu celu mare, si alti Romani, de cari s'au miratu si parte s'au temutu contemporanii, se mira si se vã mirà tota posteritatea, cu unii cà acesti-a s'a pututu gloriare pe dreptu natiunea care i-a nascutu, cumu se pote glorià fia-care mama cu fiii sei cei intiepti. Cumu pote inse se defaime cine-vã pe o mama novere cà acést-a fara se cada ensusi in judecat'a lumei, cà unu calumniante fara de rusine?

Dupa acéstã obserbatiune me intorcu la influinti'a legiloru unguresci spre tota natiunea romana, spre tote clasile ei. Mai ântaiu legea se apuca de bate pe tota natiunea in genere, cà, fiindu vulnerata tota, se nu remania sanetosu neci unu membru; apoi se apuca de beserica si de preoti; pe beserica o dechiara numai tolerata, pe preoti i supune la tote greutatile, si lipsindu-i de totu adjutoriulu, numai dela preotii Romani pretinde sierbitie pentru statu fara salariu si onore; demanda cà la ver-ce prepusu se-i prinda cà pe nesce lotri si furi, ca-ci sciã legea, ca nu-i vã aperà nimene, fiindu oprita natiunea prin lege, cà se n'aiba deregutori din sinulu seu; asupr'a Archi-episcopului Romaniloru da putere fia-cui cà se-lu caute cu legea unde vã vrè, dicundu ca n'are resiedintia, cà se-lu cerce la fumulu seu. Din aceste si alte mesuri asupr'a besericeii si a preotiloru romani au cursu riuri de lacrimi peste tota natiunea, si anca curgu. Déca se mai afla ver-o radia de lumina in preotimea romaniloru si prin trens'a in natiune pene la finitulu seclului alu 17. acea-a au de a o multiamire Romanii Turciloru, cari le mai dà de lucru Unguriloru de nu-si potea esecutã dupa anim'a loru legile cele in contr'a romaniloru; si fiindu deschisa comunicatiunea Romaniloru din coce cu cei de dincolo de munti, Ardelenii invetiã in Romani'a, unde se chirotoniã si Archi-episcopii nostri, Maramuresianii si Selagianii si cei-alalti romani vecini cu Mol-

lov'a invetiã aici pene ce s'a taiatu comunicatiunea cu incesarea resbeleloru turcesci, si prin alte impregiurari.

Medulariulu taiatu de catra trupu nu mai pote traì, si trupulu, taiandu-se ver-unu medulariu, patimesce si deca nu pere. Acestu scopu l-au avutu Ungurii, adoperandu-se a taiã pe noverimea romana de catra trupulu natiunale. Cu cartile de noveretate au versatu o sunetiã in anim'a noveriloru Romani, cã se creda cum-ca sunt unguri, genu mai alesu de catu genulu Romaniloru; era la fratii loru se caute cu despretiu, si caudu intra in beserica: se se alega de ei. Pe langa acest-a Ungurii purtã grigã, cã nu cum-vã se apuce noverii Romaniloru la deregutorii cardinali, se cestige posesiuni mai mari prin donatiune imperatesca, fia fostu cãtu de meritati pentru patria, si asiã se apuce la ver-o putere mai insemnata, temendu-se cã se nu faca aristocratia romana. In seclulu trecut u fostu Mehesi Consiliariu de Curte, si in seclulu presente Alesiu Nopcia Cancelariu: cu Mehesi s'a incheiatu seclulu trecut, cu Nopcia se vã incheiã pote seclulu presente; cì si aceste minuni nu se facu, fara numai dupa ce s'au lapedatu unii cã acesti-a de beserica, prin urmare si de natiunea romana si au trecut u la catolicismulu si la natiunalitatea unguresca. — In Comitatele unguresci noverii Romani nu potu ajunge la deregutorii, cu tote ca cea mai mare parte a noverimei è romana, in Comitatu unu deregutoriu romanu è raritate, care face epoca in istori'a Romaniloru, si numai cãte unulu se nasce intr'unu seclu cã geniii; in pamentulu Fagarasiului è romana tota noverimea, era deregutorii sunt secui, afara de cãte unu Copacianu, séu Boeru; numai in Cetatea-de-petra si in Maramuresiu, care se tienca mai nainte de Ardelu, sunt mai multi deregutori romani, carii se tienu anca de beseric'a natiunale, dar' pe acesti-a i priveghieza ungurii cu o miie de ochi si se adopera in totu modulu a-i unguire, cumu i-au ungitu pe Zeicani, Golescii, Paganescii s. a. din Hatiegu, cã se aiba prin cine se storca pe poporu si se-i tienia in intunerecu pe noverii Romani din acea tiera, deca nu potu se-i unguresca.

Onorea noverimei Romane è subordinata pre totu loculu sumetiã unguresci, noverii Romani la adunarile marcali stau

numai pe afara: la mes'a verde numai Ungurii au vorba si intrare, cã se proiepte legi si mesuri in contr'a Romaniloru; legile unguresci pe noverii Romani neci nu-i numescu pe numele natiunei lor, cã numai „*azon sectán levö atyánkfiái*“ adeca *fratii nostri de sept'a acea-a*, inse care è acésta septa? fora indointia cea condamnata de Aprobate. Èta in ce sta frat'ã unguriloru, ca si credinti'a si chiaru pe dumne-dieulu fratelui seu lu dechiara numaf toleratu, pentru-ca crede in dumne-dieulu tuturoru gentiloru, nu in dumne-dieulu unguriloru.

Suptu atari augurie rele noverimea romana nu vã apucã neci o-data la valorea ce i se cade in statu, pentru-ca valorea fara cultura, cultur'a fara de libertate, si libertatea fara de esistencia si onore natiunale nu è cu potentia. Ci noverii Romani au inceputu a se petrunde de sentimentulu gradului loru celui umilitu in reportu cu ungurii, ca-ci sentimentulu de onore de se sî asupresce pene la unu tempu, nu se stinge. Candu vã cunosce acestu ramu novere alu natiunei nostre, ca ramulu numai fiindu in legatura cu arborele, inverdesce; despicandu-se de catra arbore, nu mai infloresce!

Déca-i bate anatem'a acésta politica si pe preotii romanesi, de cari totu mai avca frica Ungurii, ca le voru respunde cu anatem'a preotiesca, asiã câtu devea se se apere prin lege de ei (*az oláh popák ne afuriszáljunak!*), — déca-i bate brum'a constitutiunei unguresci chiaru si pe noverii Romani, cari au asemeni drepturi cu Ungurii aristocrati, ce voru face acesti aristocrati cu poporulu, pe care nu-lu apera neci-o lege, dupa-co l-a desbracatu de demnitatea personale si de proprietate ensasi legea, cea-a ce i-ar' fî detoria cu aperare? éta, ca dupa-ce i scotu pe iobagi — asiã se chiama acumu poporulu asierbitu — la sapa, la secere, séu la alte lucruri, i punu corda cã de aici in Ves'a; spanii, e judecii domnesci i mena cu alunulu din deretu de se inaltia pulberea in urm'a loru, cã in urm'a careloru ce fugu pe drumulu tiei; candu è barbatulu la caratu de grau, de fenu, de vinu domnescu, au cu aratrulu in alodiulu domnescu, atunci femeia è in curte la cernutu, la diresu, la scosu de canepa, la torsu, cas'a colonului è remasa numai in grigi'a pruncului din leganu; candu è tempu fru-

mosu, colonulu lucra la domni, candu ploua vine la lucrulu seu, atunci diu'a numai diumetate l se scie; candu a finitu lucrulu domnului, indesiertu 'si arunca si elu sementi'a in pamentu, pentru-ca acumu a trecutu tempulu semenaturei, candu vine a casa dela domni, atunci lu mena la drumu si la Comitatu si la postari, apoi candu se mai faca si clac'a popei, ca neci fara popa nu pote fi? cine ar' avè anima de a pune pomi, si a plantare vli fiindu astfelu ingreunatu, cine s'ar' indemna se infrumsetieze pamentulu cu gradini, candu scie, ca numai atitia poft'a domnului seu, cà se le iee cu puterea candu va vrè? se tacemu prestatiunile cele multe: gainile Craciunului, mielulu Pasciloru, puii si ouele si cupele de untu si dieciuelele, se trecemu cu vederea vacetele cele grase si peile de vulpe, care le dà mai nainte popii romanesci. Déca nu-si pote intipui cine-va greutatile, care le suferia ore-candu judeii dela Faraonu in Egipetu, se se uite la Faraonii din Ardelu, cumu nu se mai multiamescu acesti-a acumu cu diu'a de lucru, cì dau cu ruptulu claile, de è constrinsu colonulu a face diua din nopte, si a lucrà cu tota cas'a sea, cà se pota plinè numerulu celu peste mesura; sunt si aristocrati, cari i baga in jugu pe omeni si grépa cu ei!

Cumu au trecutu inse atâte secle peste Unguri fara se redice greutatile aceste de pre umerii poporului l dar' ce vorbescu eu de redicare, au nu-i veduramu numai in diet'a din urma cumu se intrecea cà se rapesca cu Urbariu nouu dela poporu si proprietatea care o are? in Germani'a incepe a se sterge serbitutea anca pe la a. 1688, in Borusi'a se scote de suptu domnescu proprietatea coloniloru anca pela inceputulu acestui seclu, dar' Ungurii i-aru vende si asta-di pe omeni, deca n'ar' fi fostu Josefu II.; neci mecar' de stergerea aviticitatei n'a vorbitu neci unu unguru in ver-o dieta din Ardelu pene la baronele Dionisiu Kemény, cì parasì si acest-a diet'a cu anim'a franta de durere, ca-ci nu putù se scota nimicu la cale in contr'a-multimei domniloru pamentesci. Schimbarea, care o proieptà diet'a unghuresca pe la a. 1832, erà se lu venda a doua-ora pe poporu la domnii pamentesci, si stergerea serbitutei cea de asta-di o invenineza cu uciderea natiunalitatei l

Cu tote aceste-a Ungurii nu se credea asecurati de adjunsu din partea Romanilor numai cu uniunile incheiate pene acumu, pentru-ca cea dela Asculeu fusese prè-liberale pentru Romani, uniunea celoru trei natiuni numai pe noverii cei mai de frunte ai Romanilor i trasese la complotu, éra cea-alalta noverime romana érà legata de natiunea e beseric'a romana, cumu este si asta-di; deci dupa intrarea reformatiunei in Ardelu atât-a lucrara Ungurii pene ce-i trasèra pe Romani la uniune religiosa cu sine, de tienura cu Unitarii mai bine de una suta de ani, éra cu Reformatii séu Calvinii aproape la doue cente de ani. Multe avura de a suferi Romanii dela Unguri pe acestu tempu, si multi Romani de frunte se lapedara atunci de legea si limb'a parintesca si se fecera Unitari, Calvinii si Unguri. Pe aceste timpuri tramitea Ungurii pe la Romani cercatori din casa in casa, si la care romanu nu affà ola cu carne la focu, pe acel-a lu pedepsea; pe acestu tempu i facea pe popii romanesi se ernze canii domniloru, si protopopii purtà pe umeri pe superintendentele calvinescu; cartile besericesci se tradusera de pre limb'a schiaesca in cea romana, si le facea Romaniloru si alte carti cu dogmate reformate in limb'a romana, cà se-i pota ungurì mai usioru, ast-a inse avù urmare fericita pentru Romani peste voi'a Unguriloru, ca se scose limb'a schiaesca din beseric'a romana, si intrà cea natiunale. Ce minune! ca Romanii s'èspatriati de Aprobate, si in asta forma asupriti 'si tienu anca si pe aceste timpuri puterea judecatorasca in judeçele protopopesi, si puterea legislativa in Sinode; documentu, ca au avutu o-data existèntia si vietia natiunale: fia cà si incercarile Unguriloru cele de astadi se se franga in credinti'a Romaniloru catra natiunalitatea loru, si in barbat'i'a loru!

Catra finitulul seclului alu 17. calamitatile Romaniloru intreca tota mesur'a, poporulu se strambase de jugulu celu greu, noverimea r'omana anca n'avea mai neci-unu folosu de privilegiulu noveretatii, ca aristocratii cei mari o despolià de proprietate cu puterea, o asuprescu si o batjocurescu, si noverii romani ne-sciindu ungresce si ne-a-vedu aperatorii alesi din medi-loculu loru neci la Dieta, neci la Comitate, Scaune e Magistrate, neci la Curtea principiloru pe nimcne. nicairi

nu se potu aperi. — Romaniloru nu le crà ertatu a amblare la scola, fiindu sierbi e legati de pamentu; abià se putea rescumparà unii pentru-cà se se faca preoti, dar' si cà preoti anca n'avea neci-o prerogativa, care se-i scutesca de anatem'a Aprobatorulu. Ertarea decimeloru dela principele Bethlen si altii, de-i si usiurà puçinu, dar' nu-i putea aperi de batjocurile Mariloru unguresci; in Aindu nu erà iertatu neci unui preotu romanescu a intrare se bateze si se ingrope; se dice, ca doi preoti Romani menandu porcii domniloru la campu, fura intimpinati de archiepiscopulu Teofilu: cei preoti vedendu ca è archiepiscopulu, cadura in genunchi si lacremandu strigara: „Santî'a Tea! adjuta-ne ca suntemu de peritu!“ Dar' cumu putea se le adjute, candu principii reformati 'lu facea si pe Archi-episcopulu Romaniloru cà se bateze catieli in locu de prunci, si déca nu voià, lu batea cu toiage si cu vena de bou, cumu au facutu cu Archi-episcopulu Sava. O tempuri barbare! o tirani neaudite! periti din istoria, stingeti-ve din memori'a omeniloru, cà se nu mai creda cei viitori, ca ar' putè degenerare famili'a omenesca la atari selbateci! Cî se vedemu anuci cumu se desfasiura din aceste catastrofe unu reportu nouu intre Romani si Unguri.

Candu se luptà Romanii cu calamitatile aceste, Ungurii catolici ardeleni anca scapatasera forte tare si scadusera cu numerulu suptu domnirea principiloru reformati, nu putea scote nimica la cale neci in diete, neci aiirea in favorea catoliciloru. Deci ei se folosira de impregiurarea cea favoritoria, in care se aflà acumu suptu domnirea casei de Austri'a, si chiamara pe Romani la Uniune noua, legandu-le tote drepturile, privilegiile si bunetatile besericeii catolice, déca voru parasi catolicismulu, séu ortodopsi'a besericeii resaritene si voru imbraçiusià catolicismulu besericeii apusene. Asià Romanii cà se scape de batjocurile cele multe, se plecara de acceptara acésta Uniune cu Ungurii — dîcu intr'adinsu cu *Ungurii*, nu cu *Rom'a*, pentru-ca credinti'a catolica si usiurarea Romaniloru nu erà scopulu Unguriloru, cî aceste erà numai nesce impregiurari favoritorie, de care Ungurii se bucurà si se folosea cà de impregiurarea domnirii austriace, cà se-i pota trage pe Romani in partea loru, ca neci nu-i durea de sufietele Ro-

maniloru, neci nu le dorià fericirea, cì i durea numai de acea-a, ca ce porta protopopii Romaniloru pe umeri pe superintendentele calvinescu, si nu pe Episcopulu dela Alba-Jul'ia, au pe reptorele Jesuitiloru din Clusiu; de acea-a dîsi, ca uniunea acést-a au facut-o Ungurii singuru pentru binele loru, nu in folosulu Romaniloru, si cu acésta dechiaratiune asecuru pe toti custodii Sionului o-data pentru totdeauna, cà se nu se tema, ca voiu se me atingu de natur'a cea dogmatica a Uniunei, candu o cernu numai din respectu politicu, cà unu reportu profanu intre Unguri e Romani; numai despre uniune in acestu intielesu dîcu eu, ca Strigoniulu o-a motivatu in favorea besericei unghuresci si spre subjugarea si caderea celei romane: Strigoniulu o-a plantatu in anim'a imperatului Leopoldu si a Romaniloru: Strigoniulu o-a udatu prin Jesuiti: Strigoniulu o-a crescutu: Strigoniulu o-a si smulsu dupa acea-a totu prin Jesuiti din animele unei parti a Romaniloru: si pote ca totu Strigoniulu o vâ smulge si din animele celeilalte parti — déca nu se vâ lasà de metropolitura, de proteptoratu, de primatia si suprematia, si de ver-ce domnire si influentia asupr'a besericei Romaniloru. Suptu inalt'a proteptiune a acestui Strigoniu fabricà Jesuitii diplome false: scotea rescripte dela Curte si bule dela Rom'a pentru noua subjugare a besericei romane sub titlu de Episcopatu alu Fagarasiului; numai semplecetatea preotiloru Romani aperâ demnitatea Metropoliei Romaniloru de n'a apusu cu totul, ca nu luara intru nimicu atari bule si rescripte, cì continuara si dupa uniunea acésta, cà si inainte de ea, a cantare in tote besericele romane totu pe Archi-episcopulu loru cà si mai nainte. Ce folosu putea se aiba Rom'a desbracandu de demnitatea archi-episcopesca pe Archiereulu Romaniloru, care acumu si intarisera legaturele cele naturali si cu legatúra religiosa, déca nu lucrà Strigoniulu unghurescu la umilirea besericei romanesci; eu credu, ca ast-a nu-o facea neci curtea imperatesca, neci Rom'a, dar' Strigoniulu manducea tote lucrurile Uniunei la curte si la Rom'a, si fara influenti'a si voi'a lui nu se facea nimicu in lucrurile besericei Romane, cumu nu se face neci asta-di.

Se dîcemu inse, fiind-ca *Romanulu tiene mente facerea de*

bine si nedreptatea — beneficii et injuriae memor esse solet — se dicemu, cum-ca din fontan'a uniunei au cursu nesci mediloece materiali pentru Romani, cu cari nu puçinu s'au adjutatu, fiindu cu totulu despoiati de averile besericesci suptu principii calvinesci: se dicemu, ca din uniune a esitu privilegiulu preotiloru romani de a nu stare la judecata in câtu pentru persoanele lor, fara numai inaintea Sinodeloru besericesci romane: se dicemu ca uniunea a nascutu si scolele Blasiului, din cari au resaritu o multime de lumini între Romani: se dicemu, ca uniunea a datu ocaziune unor Romani, de ni-au adusu memori'a inceputului si a sangelui nostru din Rom'a, si au semenatu de nouu vertutile strabune in pamentulu Daciei: se dicemu in urma, ca uniunea i-au inviatu pe Romani din lesinare, uniunea i-a desceptatu din somnu si le-a insuflatu spiretu de vietia, cà se lucre la indreptarea sortei nostre dela Inocentiu pene in diu'a de asta-di; se nu uitamu inse a pune in cumpana si vulnerile infpte natiunei nostre prin uniune, deca voimu a ne cunosce reporturile cu Ungurii si in acestu respectu.

Indata la inceputulu Uniunei vedemu in Sinodele nostre pe patrele reptore alu Jesuitiloru presiedendu in locul superintendentelui reformatu, si pe altu Jesuitu 'lu vedemu neincetatu in costele episcopului nostru priveghiandu-lu, cà pe unu facutoriu de rele. Acumu spuneti-mi, ce diferentia este între superintendentele de Tofeö si între jesuitulu Baranyi, care din amendouï a fostu mai bunu pentru Romani? Indata dupa unire episcopulu catolicu din Alba-Juli'a incaleca peste Archi-episcopulu nostru e si-lu face Vicariu, 'lu infrunta, 'lu dogenesce, 'lu visita pene ce-lu scote abiã bul'a papei din 1721. *ab omni admonitiõne, correptione, visitatione* celui episcopu din Alba-Juli'a; ér' Archi-episcopulu din Strigoniu 'lu desbraca de demnitatea archi-episcopesca e si-lu face sufraganeu, si beseric'a nostra o baga in jugu nouu ungurescu. Cu sierbitutea acêsta noua se introduce in clerulu romanu unu sierbilismu nouu impreunatu cu o inganfare meseravere mai alesu in referentia catra cei neuniti, cari n'avea privilegiulu unitiloru. Acestu spiretu necuratu locuesce in Mõnastirea din Blasiu suptu calugari: face advocatu de Jesuiti si pe unu Petru

Arone: da lucru de ajunsu episcopului Inocentiu si animosiloru protopopi de atunci: murindu calugarii remane creditate Capituluului sucesoriu in fiantionile calugariloru: si de acì se stracura la Cleru: Episcopii, Capituluulu, Protopopi e Vicari luera pe intrecute spre cea mai profunda durere a Clerului si a tota natiunea, cà se nu mai scape beseric'a romana nici-o data de suptu acèsta subditela rusinosa; fii nefericiti! cine ve vè aperà, deca parintii vostri dau man'a cu strainii in contr'a voastra? Ce ar' dice episcopulu Inocentiu, candu ar' vedè, ca acumu n'are Jesuitismulu numai unu advocatu in beseric'a lui cea asierbita si sfasiata de Jesuiti? ce a pecatuitu beseric'a noastra — intrebamu si noi cu episcopulu Inocentiu —, déca cum-và n'a pecatuitu unindu-se, de se pedepsesce cu infamia de desertoriu? cu uniunea de-o-data a intratu o ura intre Romani, care à tienutu mai bine de 80. de ani. Iertati-me Fratiloru! se trecu cu vederea furiele iadului, care i-au sfasiat pe Romani in aceste tempuri nefericite, nu postularetii cà se descriu cumu se certà fiii cu parintii: cumu se batea frati cu frati fara se scia pentru-ce: cumu se afurisea preotii nostri unii pe altii: cumu lucrà marii unguresci si mai alesu episcopii loru inaintea Curtei, cà se-i facea uniti cu puterea pe Romani: cumu interità pe episcopii uniti si pe Calugari cà se facea proseliti din Romani; si acesti-a nu vedea, ca sunt numai unelte, cu cari se folosea invedi'a unguresca cà se tulbure pacea intre frati. Cine ar' putè spune suferintiele Romaniloru suptu acele tulburari? Cei neuniti n'avea neci preoti, neci episcopu, pene ce cadura suptu jugu serbescu: nu-i aperà neci-o lege in tiera: si pe deputatii ce-i tramitea la Curtea imperatesca, dusmanii loru facea de-i punea la prinsoria. Atâtu erà de mari relele, care le suferià natiunea Romana in urm'a Uniunei, in câtu anca pela a. 1735, asiàdar' numai preste 35. de ani dupa facut'a uniune se plange amaru Protopopulu unitu Nicora Beianulu catra Episcopulu Inocentiu cu aceste cuvante: „tare me temu, ca nu vomu avè altu folosu din unirea acèst-a, care o-amu facutu; cì vomu remanè numai cu ur'a intre frati si cu mustrarea cugetului.“ Nu multu dupa acèst-a altu Protopopu predicà in beseric'a acèst-a, ca „i-au insielatu pe Romani cu Unirea“; inse acumu erà tardiu, pentru-ca ur'a acumu

eră radecinata între frați, și dușmanii Romanilor, cari nu dormu nece-o-data, priveghia, că se nu se stingă ver-o-data din medi-loculu loră acestu focu infernale.

Au nu merită preotii Romanilor pentru sierbitiele loră catra statu pamenturile și salariile acele, care le-au capetatu numai suptu titlulu Uniunei? apoi spuneti-mi, cu câtu è mai invedenda starea preotiloru unii luandu-i preste totu, de câtu a celoru neuniti, cari traescu din agrii loră, pentru cari facu dila la domni? Cine nu seie, ca episcopii nostri dela uniune incoce numai cu numele au fostu episcopi, éra într'adeveru au fostu notari satesci, cari facu instantie pentru câte-o portiune canonica, fara se sentia Clerulu vre-o indreptare adeverata a starei seie, ca de si sunt constrinsi domnii pamentesci a-ore se le arunce popiloru nostri câte-unu pamentu pe o costa rea, și acést-a anca numai pentrucă se mai astupe gur'a episcopului, 'inse pe de alta parte se punu de mesura teritoriulu satului, și facu ce facu de ieu locurile cele mai bune dela preotii Romanilor, și atunci éra dau de lucru Notariulu episcopu că se seria la Curte, la Guberniu, unde totu acei-a judeca, cari și rapescu și cari decreteza in diete, că domnii pamentesci se iee tote padurile dela Comunitatile romane desdaunare pentru portiunile canonice. — Dar' apoi au nu putea merge Romanii la inveniatura la Rom'a și că neuniti, acolo, unde mergu Sineni și Japoni, Judei și Protestanti, Mahometani și Pagani; au nu-si putea redică școle și că neuniti, cumu 'și redicara domnire peste Romani nesci Serbi venetici totu suptu imperatulu Leopoldu, déca-si concentră tote poterile preotii, noverii și cetatiani și totu popuru romanu, și déca lucră cu unu cugetu și cu o anima la tote impregiararile pentru libertatea și fericirea Romanilor; au nu facea totdeauna mai mare intiparire in animile Unguriloru o gente conjurata pentru aপরera drepturilor seie, de câtu o natiune sfasiata in partite neuniti?

Cine vâ putè dice, ca Uniunea a moiatu anim'a Unguriloru, că se voesca binele natiunei nostre, și se-i dee indreptu drepturile rapite? Se ne uitamu, rogu-ve, la episcopulu Inocentiu Miculu: cumu roga tote poterile ceresci e pamentesci pentru Romani; dar' candu cerea că se se recepa și natiunea

romana cã cele trei natiuni: Staturile si Ordinile i raspundea, ca se vã resturnã cas'a tiei pe ei, dẽca-i voru lasã si pe Romani se intre in trens'a. Candu se rugã, cã se faca locu si episcopului unitu intre Consiliarii Guberniului, pentru-cã se aiba sî Romanii mecar' unu aperatoriu: celu Guberniu catolicu aretã la Curtea imperatesca, ca episcopulu Romaniloru „*neci è jurista, neci statista*,” si din asta cauza nu pote fi conseliariu! De natiunea nostra dïcea, cã n'are asiediamentu si capetãiu in tiera, nu da dare, nu porta greutati, è plecata la seditiuni, si pentru acea-a nu merita consideratiune. A trecutu mai diumetate de seclu, candu 'si reinoescu Romanii cererea pentru natiunalitate la 1791; dar' Staturile si Ordinile afara de respunsulu loru celu ordenariu, mai adaugu, ca Romanii nu sunt culti de ajunsu pentru drepturi politice; se se cultiveze mai anteu Clerulu, apoi si poporulu, si apoi voru vedè; deci insarcinara pe unu Antoniu Josika, cã se faca planu pentru cultur'a Romaniloru. Ce cugetati ca s'a alesu din acẽsta comedia? La a. 1816, adeca 25. de ani dupa dicta, a esitu Decretu dela Curte in urm'a acelui planu, cã unde voru fi doi preoti intr'o Comunitate, unulu catolicu, celalaltu unitu: acolo numai celui catolicu se se dee portiune canonica *ex nexu unionis!* Acì vede fia-cine, ca Uniunea nu i-a plecatu pe Unguri spre fericirea Romaniloru, neci nu i-a opritu, cã se nu le iee in bataia de jocu rugamintele loru cele mai drepte. Care preotu se vã putè cultivã, candu n'are ce mancã; care natiune s'a cultivatu, fiindu subjugata? — De ce n'au invetiatu Romanii din relele suferite dela cele trei natiuni, cã se se feresca de Uniunea cu Calvinii si cu Unitarii; de ce nu i-au invetiatu sarcinele cele grele ale acestei uniuni, cã se nu pasiesca la uniunc cu Ungurii catolici? Asiã este, Romanii n'au invetiatu, cì s'au unitu o-data cu Calvinii, aretandu ca beseric'a romana è mai rea de catu a Calviniloru; de altadata cu Unitarii, aretandu, ca è mai de giosu de cãtu a Unitariloru; si la urma cu Ungurii catolici, aretandu de nouu, ca è mai de giosu de cãtu cea unguresca. Cine se pretiuesca bebeseric'a romana, dẽca se rusineza romanii de ea; cine se-i fia stimatu pe Romani, dẽca ei neci nu-si respepta beseric'a, neci pe sine? cine se pote plange ca-ce 'lu calca in picioare,

déca se face verme? Acumu ce vomu dice de tote Uniunile acestea si de tote bunetatile loru, candu vedemu, cumca tote aceste-a au fostu numai nesce laçuri, cu cari ne-au prinsu: furii, cu cari ne-au incaiaratu: spaime, cu cari ne-au infricatu: sierpi, cu care ne-au intopsecatu. Se juramu, ca nu ne vomu lasà cà se mai insiele: se juramu, ca nu voru mai putè turburà pacea si buna-intielegerea nostra neci jesuitii, neci calugarii serbesci, neci misiunarii Strigoniului, neci agentii natiuniloru straine, chiaru si candu s'aru imbracà in vestminte de preoti si episcopi romanesci; se juramu: ca neci diavolii iadului nu voru mai potè rumpere legaturile amarei fratiesci, cu care è legata Adunarea acés-ta, si prin trens'a tota natiunea Romana!

Se juramu Fratiloru! si cà frati de unu sange se esimu la lupta in contr'a celui dusmanu alu natiunalitatei nostre, ce vine catra noi cu flamura de uniune noua dela tier'a unguresca!

Sciti, ca Ungurii, mai alesu de 12. ani incoce, si-au propusu, cà se topesca intrun'a pe tote natiunile cele de suptu coron'a unguresca, si se faca din tote numai una natiune tare si mare si unu remnu tare si mare ungurescu. Acest-a è unu lucru forte mare, bine se insemnamu, ca è intru adevèru mai mare de câtu tote viptoriile lui Atila si ale lui Arpadu, pentru-ca acesti-a au supusu cu puterea nesce popore blande si le-au tienutu in ascultare totu cu puterea pene ce se stinsera ei; dupa perirea loru natiunile aceste-a au reناسu cu datinele, cu limb'a si cu relegiunea loru, ca-ci acei cuceritori barbari avea lipse numai de braçiele, éra nu de limb'a natiuniloru subjugate, de averea, nu de relegiunea si datinele loru natiunali.

De totu altmentre cugeta Ungurii din dilele nostre. Acesti-a au aflatu, ca Atila si Arpadu, s. Stefanu si Mathia Corvinulu au facutu reu, de ce nu i-au ungriritu pe toti locuitorii Panoniei si ai Daciei, si de ce au lucratu ei dupa principiulu: „*regnum unius lingvae imbecille est.*“ Asiadar' Ungurii de asta-di de ore-câti ani incoce lucra la ungrirea Schiailoru, Romaniloru s. a. cu o insufletire care ar' produce fapte demne

de multiamit'a omenirei întregi, candu aru pune atâtă ostentia pentru-câ se introducea libertatea cea adevărată nu numai la natiunea ungurească, ci la toate natiunile, de ale caror ecaritate nu voru se scia nimica.

În ce tipu se apuca unu economu bunu cu toti feciorii si domestecii de cultur'a agriloru sei, imparte lucrulu la toti, le da medi-locele cele de lipsă si sta de ei, că se se pota bucură la tempulu seu de unu culesu bunu, de unu seceratu manusu: asiă s'au apucatu si Ungarii cu toate puterile de lucrulu loru, că se-i facea unguri pe toti. Diet'a Ungariei dela 1836. puse lege, că se se duca unguresce toate negotiile amnestrațiunei publice si se se bage limb'a ungurească în toate scolele din Ungari'a; diurnalele unguresci din ambe patriele unguresci — asiă numescu ei tier'a ungurească si Ardelulu — latiescu de multu planulu ungurirei pretotindene, invetia pe toate natiunile, ca nu è salute într'altu nume afara de celu ungurescu. De este ver-unu Romanu acî de față, care n'ar' fi lesu Gazet'a de Pest'a (Pesti Hirnap), pentru acel-a mai repetiescu, ca de candu începù a esî asta Gazeta, redaptorele ei Ludovicu Kossuth striga neincetatu cu versulu tunetului catra toti ungurii „*se properamu, se properamu, se ungurimu pe toti Croatii, Romanii si Schiaii, ca de nu, perimu!*“ În ce tipu se rapede unu torente din munte dupa frangere de nuoru, desradecineza arborii, ucide omii si vite, spala semenaturi si sate, duce si restorna totu: asiă se rapedi acestu barbatu în contr'a natiuniloru neunguresci, si cu atâtă furia amenintia, ca le vâ stinge, si nu vâ suferi „*in secula seculorum*“ că se face mecar' invetiaturi morali în limb'a natiunale prin seminariele loru, în câtu comitele Szechényi, celu d'anteiu apostolu alu ungurirei, è constrinsu a-i dumeri furi'a si a-i strigare: „*ne kénszeritsük tüzzel vassal, hanem vegyük bé az alkotmány sántzai közzé, hogy ökis bé vegyenek minket magokba, tudni illik nyelvünket,*“ adeca: *se nu-i constringemu cu focu si cu feru, ci se-i recepemu în constitutiune. că si ei se ne recepa pe noi, adeca limb'a nostra.*“ Nicora Wesselényi da sfatu Unguriloru, ca, „*numai acei Romani se capete drepturi de cetatianu, cari se voru face unguri,*“ si-i pare reu ca Joane Bobu episcopulu Romaniloru a făcutu toate fundatiunile selè în inte-

resu nationale. Asià eugeta si lucra tota noverimea cea inalta. Ce se dicu de corifeii intielegentei Ungurilor? unulu din cei mai renumiti invetiati unguresci scriindu memoria despre aperearea prunciloru mici areta, ca latirea limbei unguresci preste toti locuitorii tieiei è mai nainte de câtu libertatea si fericirea tieiei: „*faceti cà se vorbesca unguresce toti locuitorii tieiei: — striga acestu unguuru invetiatu — atunci eu nu voi cere dela voi, cà gratia, libertatea e fericirea tieiei.* Altulu provocà mai anu pe episcopii Romaniloru de-a-dreptulu, cà se se apuce numai de câtu de traducerea cartiloru besericesci de pre limb'a romana in cea unguresca cà se se bage in beseric'a Romaniloru. Cine se nu fia auditu, cumu l'erbu e cumu se frementa unguirii de orecâti ani cà se faca scole aperatorie de prunci, in care se se unguresca mai ântâiu pruncii romaniloru, invetiandu limb'a unguresca dela 2. ani pene la 7. apoi in vro douedieci de ani se se unguresca satele si comunitatile romane pe calea acêsta? Care Romanu nu scie, ca inainte cu siese ani se aceptâ planulu unguirii si de catra diet'a din Clusiu, si se fece proieptu de lege, cà se se puna restempu de 10. ani natiuniloru neunguresci, cà se invetie unguresce, pentru-ca dupa acea-a voru curge tote in limb'a unguresca. Se spuna Veneraverele Consistoriu din Blasiu, care se afla de façia in beserica, câta frica si cutremuru i-au cuprinsu pe toti, candu au intielesu de acestu proieptu alu Dietei, si cu ce insufletire se apucara, cà se întorea reulu acestu de la natiunea romana!

Èca ce voescu Ungurii, si care è scopulu lor! Pene in 15. martiu anca nu sciea ce se faca, pentru-ca le erà legate manile e piciorile de Cabinetulu din Vien'a, si nu putea purcede in contr'a Croatiloru si a Schiailoru, cumu doriea, neci nu putea apucà tote medi-locele, care erà de lipsa la acestu scopu: acumu au ministeriulu lor, acest-a cunosce medi-locele; si potu dice, ca loculu primu intre medi-locele aceste-a lu ocupa *Uniunea* — nu è de lipsa a mai adauge, ca „*Uniunea Ardelului. cu tiera unguresca*“; pentru-ca cuventulu acest-a se intielege de sine. Se a-i întrebà pre ver-unu unguuru ce este *Uniunea*: s'ar' mirà de nesciintia-ti, si dêca 'ai mai întrebà: ti-ar' respunde, ca *Uniunea* è fericirea, è

bertatea ensasi, Uniunea è cornucopi'a, care cuprinde tote bunetatile pamentesci; cine are Uniunea, are tote; Uniunea ne da tote; pentru acea-a de acestu cuventu misteriosu sunt plene tote gazetele; Uniunea è materi'a de conversatiune in tote cercurile societatei; Uniunea è scrisa pe toti paretii; flamura uniunei è plantata pe case, pe beserici si chiaru si pe carale caletoriloru.

Io inse cu tote aceste nu sunt multiamitu cu Uniunea, neci nu me rapescu de bucuria cea universale; cì vreu se cercu mai cu de a menuntulu: ce este uniunea pentru Unguri? si ce este Uniunea pentru Romani?

Ce se tiene de intrebarea prima: *ce este Uniunea pentru Unguri?* acést-a o pote cunosce fia-cine fara se fia politicu, scimu toti, ca Ungurii vreu se faca tiera unguresca din pamentulu Ardelului: vreu, cà se nu mai fia *doe patrie unguresci mici*; cì se se faca din amendouc *una patria unguresca mare*. Ungurii sentu ca proprietatea, care si-au arogatu pene acumu asupr'a pamentului Romaniloru, nu sta pe temeiu securu; pentru-ca din dreptulu resbelului cuceritoriu nu se nasce proprietate, cì numai posesiune pene se sente in putere natiunea subjugata cà se scuture jugulu. Ast-a bine o sciu Ungurii: ei sciu ca Maurii neci in 700 de ani nu si-au cestigatu dreptu asupr'a Ispaniei; pentru acea-a vreu acumu a-si castigà proprietatea, care in adeveru nu o-au avutu pene acumu; prin uniune vreu a-i plecà pe Romani, cà se-si dec din mani proprietatea parintesca, bunetatea cea adeverata pentru nesce bunetati parute si insielatorie; anca pene acumu numai urmele tiraniei unguresci sunt tiparite pe pamentulu Romaniloru, cà si pe feciele loru: dreptulu loru nu è intabulatu nicairi: cu Verböczi, cu Aprobatele si cu diplomatele regiloru Ungurii nu potu probà proprietate asupr'a pamentului altoru natiuni, fiindu-ca aceste, cà nesce documente fabricate de Unguri pe partea loru, n'au putere inaintea judeciului umanitatei; éra déca i-aru putè plecà pe Romani la Uniune: atunci invoirea Romaniloru le-ar' dà documentu nouu, cu care si-aru consoledà posesiunea celu puçinu auca pe ore-câte sute de ani, nu pentru totdeauna, fiindu-ca nici-o generatiune n'are dreptu, cà se puna jugu pe grumazii generatiunei venitoric.

Candu aru locu pe pamentulu Ardelului numai Unguri si Sasi, si impreuna cu acesti-a, in locu de unu milione si diu-metate de Romani, aru locuire pe atâti Japoni au alta limba: atunci eu n'asiu avè se dicu nemica in contr'a unirei Ardelului cu tier'a unghuresca; inse pamentulu acestu nu-lu tienu Japoni, neci Arabi: cî, afara de o mana de Sasi si Unguri mestecati pintre Romani, Ardelulu è proprietate adeverata a natiunei Romane, care o-a castigatu cu buna dreptate inainte cu ver-o miie siepte sute de ani, si de atunci pene asta-di o tiene, o apera si o cultiveza cu multa sudore si astenela. Deci io dicu, ca neci-unu Romanu nu pote fi cu nepasare, candu este intrebatiune: alu cui se fia pamentulu aistu, care pene acumu a fostu alu Romaniloru; nu ne este totu un'a, si nu ne pote fi totu atatu, ver se fia alu Romaniloru, ver alu Unguriloru, si apoi Romanii éra se fia numai tolerati in pamentulu loru. Prin urmare, intielesulu celu adeveratu alu intrebarei acestei-a: *se fia Uniune au se nu fia?* este: *se ne damu pamentulu nostru Unguriloru au se nu-lu damu; se ne vendemu tier'a Unguriloru au se nu-o vendemu; se fimu si de aci inainte numai lipiturele altoru natiuni au se fimu liberi?* Ce vâ respunde Adunarea la aceste intrebari, ce vâ respunde totu poporul Romanu, candu ar' fi de façia?

Sciu io ce dicu patronii Uniunei, ca adeca Uniunea nu numai ca nu ica proprietatea dela nimene, cî din contra, vo-esce se faca proprietari si pe acci, cari pene acumu nu erà. La acést-a io obserbu, ca Ungurii numai loru 'si dau proprietatea, care se facu ca o dau Romaniloru; pentru-ca in or'a candu se vâ prochiama Uniunea, stergundu-se sierbitutea, se voru sterge totu-o-data si natiunile, afara de cea unghuresca: numai acést-a vâ remanè viaa si proprietaria inaintea legi, si proprietatea natiuniloru omorite prin lege vâ sierbî Unguriloru de spese pentru ingropatiunea acestoru natiuni. De aru voi Ungurii se dec inderetu proprietatea la domnii cei adeverati, precumu se lauda ca o voru dà: atunci aru recunosce mai anteu esistenti'a natiuniloru, care locuescu impreuna cu ei, ca-ci aceste sunt domnii cei eminenti ai pamentului, cà cele ce suntu nemuritorie, apoi individele omeniloru muritori; cî Ungurii nu vreu se scia nimica de alte na-

tiuni afara de cea unghuresca, prin urmare neci de proprietatea altoru natiuni afara de a celei unghuresci; asiadar' candu se facu ca dau proprietate individelorù, atunci intr'adeveru o ieu dela natiuni, si facu donatiune noua natiunei unghuresci cu proprietatea Romaniloru si altoru natiuni.

Se consideramu drept-aceea-a, ca Uniunea dona Unguriloru una tiera intrega fara de neci o astenela; ca Ardelulu è patri'a aurului si a metaleloru novèri, care voru curge tote in pung'a natiunei unghuresci; ca sarea si tote bunetătile patriei nostre voru adauge tesaurulu Unguriloru e paupertatea Romaniloru; éra feciorii Romaniloru voru formà legiuni, care se voru bate pentru glori'a celoru ce le-au stersu numele celu gloriosu si i-au batezatu pe nume barbaru; ca patri'a nostra è cetate incungiurata dela natúra cu muri cumpliti, fara de carii Ungurii de pe câmpii Panoniei sunt espusi la tote atacurile inemiciloru, cù nesce epuri pe siesu; ca taiandu-se Ardelulu de catra statulu unghurescu, acest-a remane cà unu omu fara de picioare, ciungu si desfiguratu, de nu pote se se misce mai alesu catra Moldov'a e Romani'a cà se le cuprinda; ca déca nu se face uniunea cu Ungari'a, se rumpe legatur'a, care lega pe Ungurii din Ardelu cu cei din Panoni'a, si atunci Ungurii din Ardelu firesce ca se voru stinge pe incetu, fiindu taiata cuminecatiunea loru cu crerii unghurismului din Panoni'a: din contra, déca se face Uniunea, natiunea unghuresca cea mica mai cresce cu unu milione e diumetate de Romani si cu ver-o doue cente mli de Sasi, pe cari i face Unguri Uniunea indata cumu se vâ prochiama; se consideramu in urma, ca, afara de emolumentele aceste-a, Uniunea le da Unguriloru o putere nemarginita peste Ardelu, de a punere legi, de a comandare, de a admenestrare tier'a numai in folosulu natiunei unghuresci, fiind-ca dupa Uniune legea nu vâ mai cunosce alte natiuni; se le consideramu aceste tote bine, si vomu aflà, *ce este Uniunea pentru Unguri*, si pentru ce i accepta diu'a mai tare, de câtu imperatorele ostei diu'a de triumfu!

Ce este uniunea pentru Romani? Déca ne aducemu a mente, ce au folositu Romaniloru tote uniunile de pene acumu politice e relegiunarie, si vomu considerà, ca si uniunea cea de acumu numai spre binele Unguriloru se urdiesce: potemu

prevedere, ce vâ fi uniunea pentru Romani. Cu tote aceste-a se o cercetamu ce-vâ mai cu de a meruntulu, cã se vedemu si se ne convingemu, ca subtu larv'a libertatei si a frãtici, cu care ni se infaşiseza uniunea, ea nu acopere pentru noi libertate, neci frãtia; ci numai serbitute si o fera selbateca, care mananca natiuni.

Eu dicu, ca *libertatea cea udeverata a ver-carei natiuni nu pote fi de câtu natiunale*. Care omu nu se vâ seni vetematu pene la anîma, deca-lu vei oprî se nu vorbesca, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a mai tardiû, pe altulu mai rapede la vorba, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a un guru, pe altulu sasu; deca lu vei oprî se nu amble, pe unulu pentru-ca are mersu mai linu, pe altulu, ca-ci pasiesce mai rapede de câtu alti omeni; au nu li se vâ turburã ferea, candu 'si vâ audî unulu: taci tardiule, altulu: taci mora de ventu, altulu: tiene-ti gur'a unguve, sasule etc.; intr'adeveru toti voru ferbe de manã, pentru-ca totu omulu are voia se vorbesca, si se merga cumu i-a datu natur'a si cumu pote; si candu i-ai atacatu libertatea acést-a, i-ai vetematu totdeodata sentimentulu de onore, adeca: libertatea ver-carui omu è legata de person'a lui cu cea mai strinsa legatura, è proprietatea lui cea mai personale, si porta tipulu personei fia-carui omu, asiã câtu nimene nu se misca, nu cugeta, nu vorbesce, nu ambla s. a. de câtu fia-care in formele sele. Acumu se trecemu dela person'a omului la person'a natiunei, care anca are personalitate, déca è dreptu, ca personele nu-si perdu natur'a candu se lega intru unu corpu natiunale cu limba si datini comuni, si éta, ca totu acea-asi vomu fi constrinsi a dicere si de natiune, ce dicemu de o persona singura: ca libertatea natiunei anca è legata strinsu cu person'a ei, cã si a personeloru firesci, deca nu mâi strinsu; libertatea natiunei anca porta tipulu natiunei, cumu porta libertatea personale tipulu personei omului; natiunei anca i-a datu natur'a forme precumu personeloru firesci; cu person'a natiunei de-o-data se nasce si libertatea ei cã si a personeloru singuratece, si cu person'a dimpreuna se stinge; totu ce adjuta si impedece person'a, adjuta si impedece libertatea natiunei; totu ce latiesce libertatea, acea-a cresce pretiulu si inaltia demnitatea natiu-

nei; cu catu 'si pretiuesce mai multu person'a sea ore-care natiune, cu atâtu 'si pretiuesce mai multu, cu atâtu 'si ama mai ferbent³ si libertatea, si cu atâtu are mai mare pretiu e respektu inaintea gentiloru, face si pate lucruri mari pentru onore, nu suferè neci unu scadiementu din libertatea sea, pentru-ca ea sente, ca fara de libertate nu è onore pre pamentu, si vieti'a natiunei fara onore è mai amara de câtu mortea, pentru libertate 'si pune' averea si vieti'a, libertatea è cord'a animei ei cea mai personale, proprietatea ei cea mai nationale, anim'a ei, sufletulu ei, ornamentulu ei!

Ce aru face Ungurii, candu le-aru cuventà anca o-data de pe tronu Imperatulu Josefu in tipulu urmatoriu: Unguriloru! acumu este epoc'a libertatii, eu am pusu filosofi'a cà se fia datatoria de legi in imperati'a mea, fiti liberi toti, vorbiti ce vreti, inse numai nemtiesce; redicati-ve scole si invetiati, inse numai nemtiesce; ridicati-ve teatre e tipografii, faceti si tipariti ce ve place, inse numai nemtiesce; lapedative portulu nationale si limb'a vostra cea neculta, pentru-ca asià cere unitatea si salutea statului, cà se fia numai o limba in scole si in teatre, in case si in piatie, in beserica si la judeçie: au n'aru redicà ungurii éراسi furci cà se spendure portulu nemtiescu, cumu au facutu dupa mortea Imperatului Josefu? Ce aru dice si cumu s'aru purtà Germanii, candu i-aru face altu Napoleone Bonaparte, cà se-si lapede limb'a cea aspra, si candu le-aru impune limba, legi, guberniu si datini francesci, fire-aru aceste-a câtu de liberali chiaru si pene la gradulu celu mai inaltu republicanu? cumu s'aru multiamè cu rusismulu Cabinetele, Dietele si Universitatile dela Pestu pene la Berlinu si Gotinga, candu i-aru constringe Rusulu pe Unguri e Germani la limb'a si relegiunea ortodopsa, apoi se-lu imbrace de o suta de ori mai liberarminte de câtu è imbracatu magiarismulu? Acumu intipniti-ve, ca vinu nesce deputati dela diet'a Unguresca in medi-loculu acestei Adunari si incepu a cuventare in tipulu urmatoriu: Romani! asta-di è diu'a libertatii tuturoru, pentru voi anca sunt puse scaune la mes'a libertatii, veniti de siedeti si voi judecatori dela Comitate pene la Cancelari'a de curte si luati parte la tote onorile politice e militari, inse numai cei ce sciti unguresce cà ungurii nas-

cuti; acumu è diu'a dreptatii pentru toti, veniti toti cei asupriti si daunati de luati dreptate eftina si rapede, inse vedeti cà se ve fia scrise instantiele unguresce, si se luati totdeau-n'a câte-unu Unguru langa voi, cà se vorbesca pentru voi la judecatoriu, pentru-ca sciti, ca mam'a nostra cea dulce, patri'a comune nu mai suferè in judecic alta limba fara numai cea unguresca, neci se i se planga cine-và fara numai cu lacrimi unguresci; asta-di è diu'a luminci, scolele tierèi sunt deschise si pentru voi, nu cà inainte de Imperatulu Josèfu, invetiati drept-acea-a toti si ve luminati, inse numai unguresce, pentru-ca asià cere unitatea statului! Nu ve intrebu, déca s'aru aflà Romani, cari se accepte ver-o deregutoria, in care vedu ca le cauta se lucre in contr'a natiunei sele', pentru-ca vendietori au fostu la tota natiunea si voru fi; nu ve intrebu, déca voru merge Romanii la judecatori, candu voru vedè dreptatea legata de limb'a unguresca, si la scolele unguresci, candu và fi acoperita lumina cu limb'a unguresca; cì ve intrebu, au este acea-a libertate, care lega onorile tierèi numai de o limba in tier'a acea-a unde sunt mai multe limbi; au dreptate è acea-a, care o face Statulu numai celoru ce sciu unguresce, lumina adeverata è acea-a, dela care opresce Statulu pe toti cei ce nu sciu unguresce? eu dicu ca acést-a nu è libertate, neci dreptate, cì este o calamitate mare pe acele popore nefericite, care au cadutu in asta gropa intunecosa ce porta nume de Statu.

Ce folosu và avè natiunea Romana de libertatea de tipariu, care o promitu Ungurii, candu tipografi'a cea libera nu và amblà fara numai pe folosulu ungurismului, si déca và cutedià ver-unu Romanu a aperare interesele natiunei sele, tipariulu ungurescu lu và notà inaintea lumci cà pe unu criminosu, si judeçiele lu voru certà? ce-i voru folosì ministrii cei responsaveri ai natiunei unguresci, care nu và suferì in sinulu seu neci-unu elementu strainu neasemenatu? ce-i voru folosì chiaru si la acea templare, candu aru fi Romani toti ministrii din Buda-pestu, déca acesti-a nu infaçisieza natiunea Romana si interesele ei? apoi diet'a cea anua, au nu và fi acea-a diet'a tierèi si a natiunei unguresci, legéfera persecutatoria si stingutoria de natiuni? care Romanu pote credere

ca diet'a asta va purtà grigiu pentru in florirea Romaniloru prin cultura natiunale, candu ni-o spunu in fația, ca subtu coron'a unguresca nu potu fi mai multe natiuni.

Eca etate civile? acést-a atunci ar' avè locu in statu, candu aru aperà legile statului intr'o forma pe toti cetatiunii, si li aru face dreptate fara se-i intrebe, deca sunt noveri séu plebei, meseri s. avuti, crestini s. pagani, albi s. negri, barbari s. romani, si candu le-aru deschide calea spre câstigarea mediloceloru vietiei si spre cultura tuturoru intr'o forma; inse lucrurile nu mergu asià, cì din contra vedemu, ca la judeçie 'si face dreptate siesi fiacare natiune, si afara de aceste-a 'si cerca fia-care numai fericirea si cultur'a sea; si in specie, ungurii si sasii, de candu locuescu impreuna cu Romanii. numai intr'acea-a se adopera, cumu se le iec locurile, si cumu se-i tienia in paupertate si in intunerecu. Deci nu pote se dica nemine, ca Romanului totu un'a-i è, deca-lu vâ judecà judeçiu ungurescu au sasescu; séu din contra unu judeçiu alesu si asiediatu de romani. Sciu, ca ungurului si sasului nu i-è totu atâtu, de cine se fia judecatu; pentru acea-a si-au aperatu ei totdeauna'a cu atâta furore privilegiate chiaru si asupr'a altor-a: pentru ce au cuprinsu ei tote deregutoriële langa imperatulu, la guberniu si la tote judeçiele, si pentru ce vreu se le faca acumu tote unguresci? dora cã se faca dreptate si usiurare romaniloru? nece de cumu; cì chiaru din contra, cã se-si faca singuri dreptate lorusi, si romanului se nu-i remania neci-unu medilocu de aperare; ei sciu, ca dreptatea è, cumu o facu omenii; si fiindu omeni si judecatorii, judecandu fia-care dupa plecarea e patim'a sea cã toti onenii, de i-ai ingradì cu o mie de legi: totusi „*plus valet favor in iudice, quam mille leges in codice*“, de unde urmeza, ca neci-o natiune nu pote sperà dreptate pentru sene e pentru fii sei, candu è supusa la judecicile altei natiuni, ca-ci dreptatea nu depende numai dela legi bune, cì si dela judecatori buni si drepti: si precumu nu pote fi nemine judecatoriu dreptu in caus'a sea, asià nu pote se fia neci-o natiune judecatoria drepta preste alte natiuni. In desiertu vorbescu de independenti'a judeçieloru, pentruca fiacare judeçiu vâ judecà totdeauna'a dupa placerea si in folosulu acelu ce l'a nsiediatu, temendu-se cã

se nu-lu restorne; in desiertu se dice, ca judecatoriului se cade a fi mai presusu de tote respeptele de confesiune, de natiunalitate, de nascere si altele asemenea, in desiertu, pentru-ca acésta lege morale nu garantece dreptate nece plcebului la judeçinlu aristocratiloru, nece judcului la judeçinlu crestiniloru, nece romanului la judeçiele unguresci si sasesci; aceste-a voru face totdeaun'a placerea si voru cercà folosulu particulariu alu castei, confesiunei si natiunei, de care se tienu. La judeçiele aceste unguresci firesce ca si limb'a anca vâ fi unguresca: romanulu nu vâ potè duce neci-unu procesu in limb'a lui: marturisirile romaniloru séu ale altor-a marturisiri e documinte asupr'a romaniloru, acesti-a nu le voru intielege: nu se voru potè intielege neci cu advocatii, neci cu judecatorii, neci acesti-a cu romanii: si romanii numai atunci voru scè, cumu li-au cursu legea pe la judeçie, candu voru vedè pe esecutori ca le ieu ereditatea si-i ducu la furci.

Acumu judecati, cumu vâ putè fi romanulu ecare cu ungurulu inaintea legci in asemeni impregiurari, candu romanulu numai cu gur'a ungurului vâ potè vorbì cu judecatorii; si acesti-a voru judecà toti dupa placerea ministrului dreptatei unguresci, acestei dreptati de cabinetu, care-i ucide de 904. de ani pe romani!

De ecaritate relegiunaria nece nu mai voiu se vorbescu. Ce ecaritate potu se ascepte romanii in a. 1848., candu anca în a. 1842. deputatii unguriloru din Clusiu stà de episcopii romaniloru, cà se traduca numai de câtu cartile besericesci pre limb'a unguresca? Fratî'a asta noua a unguriloru catra ministrii besericeii romane vâ stà numai intr'acea-a, ca-i voru multiamî pre unii, episcopi s. preoti mai de frunte, cà prin acesti-a se-i tamande si se-i insiele pe toti cu vorbe bune si sperantie menciuose. Vestu ati numai inainte de oreçâti ani beserie'a unita din Boianu, coperita cu tulei de cucuruзу, si altariulu ingropatu in nea; vestu ati cas'a popei unitu din Abusiu, mai umilita de câtu o coliba de munte, desgradita cu totul, si fara de neci-unu edefeciù de economiù? cine se creda. ca dupa unirea asta noua politica voru fi mai bine preveduti preotii, mai bine coperite besericele si casele loru? Dominiulu besericeii romane din Orda, posiesu in sute de ani,

l'au perdutu beserie'a romana la 1714. suptu uniune, cu procesu de o di. Éca ce ecarciate a produsu uniunea relegiunaria! deca a produsu o ecaritate cà acést-a uniunea cea sacra: ce ecaritate se pote asceptà dela uniunea cea profana, care se urdiesce acumu!

Se promite mai incolo ridicarea sierbitutei, unindu-se Ardealulu cu Ungari'a. Ast-a o credu. Cì eu credu, ca se vâ ridicà, si deca nu se vâ unì, pentrù-ca i-a venitu tempulu. cà se cada. O potere cumplita si neveduta, care lucra in contr'a despotismului pretutidine, lucra de multu si la suruparea acestei cetati barbare, si murii ei se voru resturnà amusi pe acei-a, cari nu voru se o derime din amore catra omenire. Vedemu ca ea s'a stersu in Ungari'a, si vâ cadè si in Ardealu; dar' deca se vâ face Ardelulu tera Unguresca prin Uniune: atunci libertatea romanilor nu vâ custà dora neciunu anu, si éراسi voru cadè in sierbitute; si pentru ce? pentru-ca in ter'a unguresca si libertatea anca vâ fi unguresca, si acést-a vâ fi legata de conditiuni, care Romanulu nu le vâ putè implinì, séu nu le vâ implinì dupa asceptarea si placerea unguriloru; ungurii voru dà libertate numai celoru ce voru voi a se face unguri: pe acesti-a i voru ajutà la deregutorii politice, scolastice, besericesci etc., le voru face venituri, si i voru laudà in publicu; ér' din contra, pe cari i voru simtì ca nutrescu sentieminte natiunali, i voru departà si-i voru certà. Care cunosce firea Romaniloru, potè prevedè, ca nu se voru supune asià usioru la mesurele unguirorie; ungurii i voru luà cu reulu, cà se-i unguresca prin scola, beserica si prin tote medilocenele cele mai egoistice, cari i potu venì in minte unui guberniu teroristicu si tiranosu: Romanii nu voru ascultà, le voru stà in contra, si asià-i voru lipsi de libertate, cumu i-au lipsitu in seclii trecuti, nu numai pe romani, cì chiaru si pe fratii loru. Ce cugetati, deca scriea Wesseleny inainte cu orecâti ani, ca numai aceloru romani se se dee drepturi de cetatiani, cari se voru face unguri: au nu o vâ pune conditiunea ast-a ministeriulu e diet'a unguresca acumu, dupa ce vâ avè potere nemarginita preste romani? bà o vâ pune fara indointia, si eu credu. ca si stergerea sierbitutei cea de acumu è numai o rima in unghiti'a a totu-inghifitoriuului ungu-

rismu, cu care vreu se-i prinda pre romani, cà pre nisce pesci fara de precepere.

Ce è dreptu, gard'a natiunale, care se apromite in puntele ungresci, è cetatea cea mai tare a libertatii si onorea fia-carei natiuni, asià câtu fara de acést-a si fara representatiune natiunale, poporul è numai o ciurda de vite, o turma de oi, pe care le mulge, le tunde si le ucide unu tiranu de pecurariu, fara se se pota aperi de elu; inse ce bucuria voru avè Romanii, candu 'si voru vedè feciorii insirati in gardele natiunali si in regeminte, candu aceste-a tote voru fi ungresci. Gard'a natiunale, paladiulu libertatei poporeloru celoru culte, pentru romanii incorporati cu ter'a ungresca, vâ fi numai instrumentu de asuprire, de storcere si de ucidere in man'a comandantiloru ungresci. Pe romanii dintr'unu satu i voru redicà asupr'a altui satu romanu, care nu vâ voî a se ungrî; la urma i voru face se si jore, ca voru aperi constitutiunea ungresca si voru custodi cu santitate legile ungresci, care sunt facute si se voru mai face pentru stingerea natiunei Romane.

Inse la ce se memoramu mai multe libertati ungresci: candu nu numai in 12. dara neci intr'o mie de punte cà aceste nu vei aflà nece mecar' o libertate, precumu nece intr'o mie de trupuri morte nu se afla nece mecar' o vietia, pentru ca a esitu sufletulu din tote: asià scote si uniunea sufletulu din tote libertatile, omorindu natiunalitatea; pentru acea-a disî, ca *Libertatea fia-carei natiuni nu pote fi de câtu natiunale*, si ca *libertatea fara de natiunalitate nu se pote intielege neci la unu poporu de pre pamentu.*

Déca è nimicita libertatea poporului farà de natiunalitate, è nimicita totdeodata si cultur'a si fericirea acelu-a, fiind-ca fara de libertate nu è cu putintia cultur'a; deci obserbatiunea asta singura ar' ajunge, cà se vedemu unde ne duce Uniunea periclitandu natiunalitatea, cî fiind-ca cultur'a fia-carui poporu astadi è mesur'a fericirei si a securitatii lui dora mai multu de câtu au fostu ore-candu: se cercetamu mai de aproape legatur'a culturai si a libertatii natiunali.

Poporul, care cunosce, cum-ca lumin'a sciintieloru si a artiloru mai multu nu pote fî proprietatea unoru clasi privi-

legiato, ei deve se se faca bunu comune a tota natiunea, acel-a deve se faca din cultura negotiu comune a tota natiunea. Se cercamu la poporele luminate, care sunt medilocelle culturei? si vomu aflà, ca acele sunt scolele si institutetele *natiunali* pentru sciintie si arti, éra medi-loculu culturei politice in specie lu aflamu in Universitati; Universitatile nu sunt nece de cumu medilocu arbitraru, cì sunt unu medilocu necesariu diptatu de acca-asi îndegintia firesca a poporeloru chiamate la vietia politica, care i-au invetiatu pe omeni a seminare si a cocere pane cà se traesca; numai dela Universitati se pote acceptare jureprudintia luminata, dela scole si institute natiunali cultur'a natiunei; inse chiaru pentruca cultur'a è puterea cea mai tare pre pamentu si è o cetate noua a unitatii natiunari, natiunea intrega deve se-si impreune puterile intru redicarea acestoru asiediaminte, si se faca negotiu comune din cultura, de vrè se se bucare de frupturile ei cà de unu bunu comune; inse cumu se vâ putè apucà natiunea de acestu negotiu comune fara de limb'a natiunare? Se luamu de esemplu, ca guberniulu republicei francesci demanda invetiatoriloru de prin institutetele tierci, cà se nu mai faca invetiaturele in limb'a francesca, cì in cea latina; se dicemu, ca totu asemene demanda si guberniulu anglescu, guberniele italice si germane: ce ar' urmà din acèsta stramutare? nu dîcu ca invetiatorii acestoru natiuni luminate n'aru fî in stare a face invetiaturi si in limb'a latina, dar' me legu, ca n'ar' trece multu, si Universitatile acestoru popore n'aru fî mai luminoase de câtu liceulu Catholiciloru din Clusiu; indata ai vedè, ca nu le è indemana neci invetiatoriloru, neci invetiaceiloru a cugetare in limb'a lui Cicerone cà in limbele loru, mintea s'ar' usteni subtu greutatea cea straina, sciinti'a din dî in dî totu mai multu s'ar' intunecà, s'ar' face mai grea de invetiatu si mai usiora de uitatu, tote regiunile ei si cele mai luminoase s'aru implè de erori, cumu erà pe tempulu despotismului limbei scolastece, si ratecindu o-data mintea dela calea cea adeverata, aru trece cente de ani pene si-ar' veni in ori cà se-si cunosca ratecirea; relegiunea s'ar' ingropà in fanaticismu, si filosofi'a n'ar' fî in stare se redice petr'a de pe usi'a mormentului; inventiunile e descoperirile in arte si in sciintia aru incetà indata; industri'a

si comerciulu, care numai la lumin'a sciintiei inflorescu, si numai artea le porta, multu s'ar impedeacă, si parte ar cadè cu totulu; starea cea in floritoria a omenimei de asta-di s'ar' vescedi, sentimentulu de libertate ar' amorti si la natiunile libere, de n'ar' mai remanè cine se lucre pentru desjugarea natiunilor asierbite. Inse io ve asecurezu, ca natiunile aceste luminate neci o-data nu voru luà limba straina pentru invetiatura, cì voru demustrà tot-de-una cu consensu universale, ca natur'a pentru acea-a i-a datu limba fia-carei natiuni, cã se se folosesca cu acea-asi in tote negotiile vietiei, precumu i-a datu picioare omului cã se amble pe picioarele sele, urechi cã se audia cu urechile sele, ochi cã se vedia cu ochii sei; vai de omulu pe care-lu porta altulu: vai si de natiunea care nu ambla pe picioarele sele, sèu nu vede, de catu cu ochii altei natiuni: neci-o-data nu vã petrunde radia de cultura la creerii acestei natiuni, cì vã remanè purure intunecata cã orbulu, si sierba natiuniloru rapitorie.

Asià voru pati Romanii, dèca voru bagà limb'a unguresca in scolele natiunari; si cu atātu voru merità mai multu despretiulu lumei, fiind-ca traimu in seclulu luminiloru, vedemu descoperirile gintiloru luminate, ne spunu tote aceste-a, ca cultur'a loru cea adeverata numai de atunci se incepe, de candu au inceputu a invetiare in limbele natiunali: Anglii ne areta ca cultur'a loru nu se pote inaintà de cātu anglesce, a Franciloru francesce, a Italianiloru italianesce, a Germaniloru nemtiesce, si in urma Ungurii striga de resuna tota lumca, ca natiunea unguresca nu se pote cultivà de cātu unguresce; ce absurditate ar' fi din partea Romaniloru, candu aru dice in contr'a consensului tuturoru gintiloru: asià este, ca Romanulu anca nu pote invetià, neci i se cade a se cultivare fara numai unguresce. Dèca voru invetià tenerii Romaniloru la scole unguresci, nu voru fi neci de unu folosu natiunei Romane, pentru-ca in scolele Unguriloru se voru deprinde cã se-i invetie pe Unguri, nu pe Romani. Scimu cãta impedeare a fostu pene acumu pentru cultura limb'a latina cã limb'a invetiamentului, si afara de acèst-a pentru Romani lips'a scoleloru natiunali; cātu asudà tenerii Romaniloru, si ne miràm de unde vine, ca au atātu de puține cunoscintie, si pene acumu Romanii totu au mni invetiatu si in limb'a loru celu

puçinu in Blasiu , dar' , déca se voru propune tote scientiele in limba straina : ce lumina pote se ascepte natiunea nostra dela atari scole ? è lucru cunoscutu , ca preotii unguriloru Reformati sunt mai buni oratori de câtu ai Catholiciloru si ai Romaniloru , pentru-ca invetia sciintiele si artea retorica in limb'a natiunale din teneretie : câti oratori e poeti cu renume aru fî creatu scolele Blasiului , candu ar' fî invetiatu a perorare tenerimea nostra nu numai pro Milone si pro Domo sua , cî si pentru natiunea nostra , nu numai latinesce contr'a rapiriloru lui Verres e a conjuratului Catilina , cî si romanesce asupr'a tiraniei , subtu care gemu Romanii ! Cî se nu ve indoireti câtusi de puçinu , ca déca nu voru avè Romanii scole natiunale cu limb'a loru pentru tote ramurile cunoscintiei omenesci , nu voru avè in eternu neci politici e juristi , neci advocati buni , neci oratori e poeti , carii se respunda numelui loru ; literatur'a nostra anca nu vâ apucà neci-o-data peste mediocretate , ca si cunoscinti'a limbelor clasice si totu tesaurulu cunoscintieloru anticitatii si alu lumii de asta-di numai cu ajutoriulu limbei natiunale se pote cestigare . Cumu vâ detunà deputaulu natiunei in contr'a despotismului in adunari , déca nu se vâ invetià din teneretie a-lu cunosce si a-lu urire ; cumu se vâ aprinde de amorea libertatii , candu se vâ nasce sierbu altei natiuni ? Scolele ungueresci voru smulge din pepturile tineriloru natiunei nostre si amorea acea-a , care o plantase in trensele matricele romane ; si cu câtu voru invetià mai multi Romani la scole straine , cu atâtu vâ perde natiunea mai multi fii ; lacomî'a onoriloru si folosulu privatu i vâ trage catra straini , ei voru amà numai limb'a ungueresca , se voru incantà de frumsetiele acestei-a si voru amirà faptele natiunei ungueresci , pentru-ca uumai aceste le voru cunosce , tota vietî'a si dorulu loru vâ fî legatu singuru de natiunea , care-i vâ amagî cu frumseti'a si cu bunetatile sele : de natiunea romana nu-i vâ mai legà nimicu , rumpendu-se o-data legatur'a cea de antaiu si cea din urma a limbei natiunale .

Dreptu-ace-a , deca-si vrè cultur'a ore-care natiune : se se unesca , ce è dreptu ; inse nu cu alta natiune , care vrè se-ieve natiunalitatea dimpreuna cu cultur'a , care o are , cî se se unesca mai antaiu cu sene ensasi , cà se se apuce de cultur'a

natiunale cu poteri unite. Ce se tîcne de Romani: ar' fi nebunã, deca s'aru lapedã de natiunalitate-si si s'aru unã cu ungurii pentru cultura. Intieptiunea spune, cã Romanulu se se unesca cu Romanu, Germanulu cu Germanu, Schiaulu cu Schiau pentru inaintarea culturei. Asiã-dara Romanii, mai antaiu, se se unesca intre sine spre acestu scopu dela Nistru pen' la Emu, e dela Emu pen' la Thisa; apoi se se unesca cu celelalte familii Romane pentru identitatea limbei si cumnatã'a cea firesca a cugeteloru e a sentieminteloru. O insoçire cã acest-a pote se aiba locu si fiindu ore-care natiune impartita suptu mai multe gubernie, fiindca n'are fire si tendintia politica, cì este destinata singuru spre inaintarea culturei umanitatii pe calca cea firesca a natiunalitatii ver-carui poporu. Asiã i vedemu pe Germani si Italiani forte uniti intru inaintarea sciintieloru si artiloru, cu tote ca sunt despicati in mai multe gubernie; inse unitatea limbei i lega pre toti, fire-aru sub guberniu de sultanu au republicanu.

Éca ce insemnetate are limb'a natiunale la tote gintile: ea reguleza miscarile vietiei la tote, cã creii miscarile trupului, le insufletiesce e le inaltia déca o stima cumu se cade; lips'a ei le duce la barbaria déca nu sciu se se serbesca cu ea, numai in braçiele ei cresce artea si sciinti'a, numai cu arepile artei si ale scientiei shora industri'a si negociulu, numai in aceste gradini infloresce fericirea natiuniloru; deci care dice, ca natiunea Romana se pote cultivare si in scolele strainiloru, acest-a vã, cã natiunea romana se remania orba si serba altoru natiuni, „*hic niger est, hunc tu Romane caveto!*“

Acumu se vedemu, câtu adevèru cuprinde in sine acca teorìa faimosa a politiciloru din Buda-pestu, si a celoru dimpreuna cu ei advocati ai Uniunei, carii dicu, ca precumu cere unitatea Statului uniformitate de dreptu, asiã cere neaperatu si uniformitate de limba pentru legi, pentru inlesnirea gubernarii, pentru sciintia, si cumca celelalte limbi neci din acca cauza nu se pota suferi, pentru-ca acele-a nu sunt culte de ajunsu.

Unu guberniu de fere selbatece iea numai dieciuel'a din animalile cele blande, si apoi le lasa se cante, se ragesca, se sbore si se se guberne fia-care dupa firea speciei sele. Deci

unu guberniu de omeni è mai selbatecu decâtu ferele, deca nu suferè limbele altoru natiuni, si pe aceste a se gubernare ver-care dupa natur'a si indigintiele sale. Inse mintea cea sanetosa nu pote aprobare atare statu. Deca è de lipsa cà se fia state pe pamentu, si deca è statulu tocm'a o necesitate dela natura: atunci statulu fara de indointia numai pentru acea-a è de lipsa, cà fiindu in statu ominii, se se pota aperà mai usioru intr'ensulu, decâtu afara de statu; adeca: statulu è unu asiediamentu ominescu spre aperarea personei si a bunuriloru omenirei. Candu dîcu, ca è *asiediamentu ominescu*: atunci voi se intielegu, ca neci nu è asiediamentu angerescu, mai pre susu de fire, neci nu debe se fia institutu diavolescu, iadu inghititoriu de libertate, si spaima gentiloru neputintiose; candu dîcu, spre aperarea *personei*: atunci intielegu totdeodata si libertatea si onorea, ca-ci omenii, fara libertate si onore, mai multu sunt vite, care acumu tragu in jugulu unui, acumu intr'alu altui tiranu, de càtu omini; candu dîcu, spre aperarea *bunuriloru*: atunci intielegu nu numai mancarea si beutur'a, imbracamentulu si locuinti'a, cà, afara de libertate, intielegu si limb'a, ca-ci cine vâ dice, ca limb'a è numai unu lucru de prisosu pentru omeni si natiuni, si ca ar' fi mai bine de omini, candu aru fi muti! — candu vorbescu de *omenire*: atunci intielegu tote natiunile, ca-ci cine vâ dice, ca natiunile nu sunt partile omenirei? in urma, candu dîcu, *natiune*: atunci intielegu person'a unui poporu intregu, care è legatu intre sine cu acea-nai limba si dateni, ca-ci cine vâ dice, ca natur'a i-ar' fi desbracatu pe omeni de demnitatea de persona, candu i-a unitu intr'unu corpu natiunale cu legaturele fratei acestei minunate?

Deca o-data è persona fia-care omu, atunci nu pote se fia unu omu mai persona de càtu altulu, prin urmare nu pote se dîca catra alti omini: *eu sunt statulu, voi'a mea è lege pentru toti*; deca è persona vercare natiune: atunci una natiune nu pote fi mai persona decâtu alt'a, prin urmare nu pote se dîca catra celelalte natiuni din accl-asi statu: „*numai eu sunt statulu, numai limb'a mea pote fi limba diplomateca*. ér' ale vostre deve se se smulga cà neghin'a din granu, cu singura voiu pune deregutori fara se intrebu pe turmele neunguresci

ce pecurari se le punu, nu me voiu uità, deca ve veti putè intielege cu ei séu ba, deca veti avè incredere in ei au ba, pentruca eu am voia si potere se asiediu pretutindine omeni credintiosi planuriloru mele, si voi n'aveti se me intrebati, de ce facu asià, cì voi sunteti detorie numai se ascultati, si se dati dare si ostasi." Omulu, ce ambla se ucida pre altulu, si-a perdutu dreptulu de a fi suferitu in societatea omnesca: usià si-a perdutu dreptulu de a fi suferita intre natiunile de pre pamentu si natiunea, care lucra spre stingerea altor-a dupa atari massime; o natiune cu minte recunoscce drepturi si obligatiuni imprumutate, si nu provoca pe altele, cà se se apere de ea, cà de o fera selbateca. Bine a despusu natur'a, cà libertatea omului se nu fia restrinsa, de câtu pene candu este acest-a sub guberniulu celu firescu alu parintiloru sei, care nu-i cade greu nimerui, tocmai pentruca este firescu; ér' deca esc de suptu guberniulu parintescu, natur'a nu vâ cà se fia unu omu sierbu altui omu, cì vâ se fia liberu in tota vietit'a, ca vâ, cà mai multi omini liberi se faca cuminetati, sate si state libere, si aceste se se guberne de gubernie asiediate cu votulu toturoru liberiloru dupa legi puse de universitatea tuturoru liberiloru, nu cu mandate.

Cu acésta écaretate a natiuniloru è legata strinsu libertatea loru de a se desvoltà fiacare dupa firea sa in tote partile vietiei statului. De acì urmeza, ca pe langa tota unitatea statului nu este de lipsa neci uniformitate de dreptu, cu atâtu mai puçinu uniformitate de limba. Ce è dreptu, se dice, ca deca n'aru fi atate drepturi intr'unu statu, cumu sunt de esemplu in Austri'a: dreptu austriacu, ungurescu, sasescu, afara de cele besericesci, alu caroru numeru è si mai insemnatu; cì deca ar' fi numai unu dreptu in totu tienutulu statului: prin acést-a ar' cresce amorea cetatianiloru catra patri'a comune; din contra, varietatea drepturiloru parteculari micu-sioreza amorea catra acea-asi, si ffacesce statulu. La acést-a au obserbatu de multu politiciii cei mai mari, ca sanitatea statului, cà si a altui corpu organicu depinde dela proportiunea partiloru si a intregului, in care se face dreptate fiacarei parti. Unu cetatianu, o cetate, o provincia pote se-si uite de statulu, de care se tiene: ast-a è o intemprare de tote dilele,

dar' contranaturale; inse amore adevărata numai catra unu statu cã acel-a potu se aiba cetatiani, in care toti ieu parte la tote negociele statului. Este o parere falsa, deca crede cineva, ca dobendesce statulu nimicindu formele individuali; candu ar' potè creã cineva in tota urbea, in totu satulu unu sentiementu, in cãtu se se tienia maretiu vercare ca è membru alu statului: prin acést-a intregulu statului ar' dobendì potere noua; asiã dobendesce si prin drepturile parteculari, candu aceste sunt puse de voi'a cea universale a poporeloru diferite; din contra, impunendu-le unu dreptu, care nu respunde firei loru inceta a luare parte la lucrurile statului, se instraineza de catra elu si-lu parasescu (Savigny).

Deci, deca unitatea statului neci atãtu nu cere, cã se fia acel-asi dreptu in totu tienutulu statului, cu atãtu mai paçinu cere, cã se fia numai o limba acolo, unde sunt mai multe. Unde è locuitu statulu numai de o natiune, ar' fi nu numai asuprire pe tota natiunea, cì si absurditate mare a adoptare o limba morta séu straina pentru legi si guvernare, cumu érà pen' acumu limb'a latina: asemenea asuprire si absurditate face natiunea, care cerca a-si impune limb'a pe cerbicea altoru natiuni intr'unu statu cã Ungari'a, care nu sta numai din unguri, cì din milioane de schiai, romani si germani. In specie legelatiunea statului poliglotu tocm'a nu cere unitate de limba: din contra, chiaru si despotulu celu mai tiranosu anca è constrinsu a-si publicare mandatele in limbele tuturoru, cã se le pota urmare: cu cãtu mai vertosu deve se recunosca libertatea limbelor unu statu liberu, dela care se cere mai multu si in cautarea acést-a, de cãtu dela unu despotu: acest-a pune legi singuru dupa placerea lui: voi'a lui este lege pentru toti; éra in statu liberu nu pote fi lege acea-a ce voiesce numai unu omu séu o natiune, cì deve se fia lege acea-a ce voesce si ce doresce totu poporulu, tote natiunile; putè-vã inse natiunea se-si descoperia voi'a si dorintiele, fiindu oprita se nu vorbesca in limb'a sa, fiindu incuiata gur'a reprezentantiloru sei cu lacatulu altei limbi? Fia-care natiune are interesele sale: asupr'a acestor-a deve se se svatuesca in adunarile cuminetatii, in adunari mai mari natiunali si in adunarea comune a mai multoru natiuni; inse ce discutiune pote se be faca, unde nu

è libertate de vorbitu in limb'a, care o scie natiunea; pote-se combinare cu scopulu legelatiunei liberali asta condempnare lu tacere a unei natiuni intregi? Neci nepraptecaveretatea aceea n'are locu, la care provoca unii dicundu, 'ca nu è cu putintia se se vorbesca in mai multe limbi intr'o adunare. De ce se nu se pota face in Ardèlu si in Ungari'a aceea-a, ce se pote aiirea? in adunarile Elvetiei se vorbesce in trei limbi: francesce, italesce si nemtiesce; in ale Belgiului ierta legea se vorbesca in limb'a belgica si francesca; in Sardini'a italesce si francesce. Si éta ca ungurii neci-su mai liberi, neci mai fericiti de câtu aceste popore luminate, bâ sunt forte de parte de ele cu tote cele.

Deca si-ar' propune cine-và. cà se faca o carte de legi precisa si frumoasa cà Corpulu Jurelui Romanu: atunci potemu dice cu Savigny, ca nece germanii n'au limba pentru acestu scopu maretiu, cu atâtu mai puçinu ungurii; inse candu vine vorb'a, ca si acele natiuni au lipsa de guvernare in ore care forma, care n'au limba culta cà latin'a; atunci nu è mai mare absurditate pe lume, de câtu apologi'a despotismului limbisticu, ca limb'a cutarei natiuni n'ar' fi matura pentru legi si pentru guvernarea poporului; deca ar debè se ascepte cine-và cu punerea legiloru si cu guvernarea pene ce se vâ cultivà deplinu ore care limba, atunci pote totu stà cà nebunulu pe tiermure asceptandu pene vâ decurge riulu cà se treca, ca riulu si cultur'a limbei voru curge in eternu, si neci o data nu se voru finì. Deca nu sunt chiamati anca neci Germanii la carte de legi, cu atâtu mai puçinu sunt mai chiamati Ungurii de câtu Romanii; se ne uitamu la limb'a legiloru din Aprobatele si din Compilatele ungurilor: ce vâ se dica: „*sectáján lévök, oláh Natio, patióltattnak, recepta religio; exequáltassék, articulusinkat in toto et per omnia cassáljuk, annihiláljuk, tolláljuk, ha impingálnának convíncáltassanak toties quoties exequálják ez articuláris poenát, a causansoknak causájokból emergálando poenákból ráta portiojok a' Decretum tartása szerént etc.*, apoi: *causákbán procedálni, contribuálni a civilis fundusokrol etc.* anca si: *az oláh Vladica, oláh popák, czinteremjeket, beszerikájokat, articulus a' lipitorokrol*“ s. a. ce cultura de limba vâ aflà cine-và in acestu Gallimatias, de care sunt pline Aprobatele e Compilatele, ori unde

le deschîdi? se potu ungerii gloriù cu acestu amestecu dela turnulu Vavilonului, cã cu o Minerva nascuta deadreptulu din capulu lui Joue, cã se caute cu despretiu la limbele altoru natiuni mai culte de cãtu a loru? ce se faca dara germanii, ungerii, romanii, schiaii, neavendu neci-unii limba matura pentru legi? acceptã-voru latin'a cea morta au alta limba straina? acést-a inse n'ar' fi inaintare, cì regresu si asuprire; mintea cea sanetosa le indemna pre tote, oã se se apuce de jureprudintia ver-care cu limb'a sa; natiunile se se suferia un'a p'alta pentru binele comune alu tuturoru, cã se se guberne ver-care pe sine ensasi, si atunci 'si vã aflã ver-care cuvinte pentru dorintie, si politiciii anca voru avè limba culta de ajunsu pentru cãrte de legi. Inse despotismulu nu-si impune limb'a sa, pentru-ca dora n'aru fi culte celelalte limbi pentru scopulu publicu; ca-ci de acì ar' urmã, cã se faca chiaru din contra, adeca cã se le dee ocaziune de a se cultivare; cì elu vrè, cã natiunile se-si uite cu incetulu si de numele libertatii, cã apoi la urma se se stinga dintr'ensele si sentimentulu de libertate; pentru acést-a opresce natiunea despotica pe celelalte, cã se nu-si redice scole natiunali, dicundu ca: sciintiele inalte nu se potu propune de cãtu in limb'a ei. ca-ci ea nu vrè cã se se luminezè si altele, cì vrè se remania orbe si surde la tote mesurele egoismului ei; pentru acea-a opresce adunarile, si le legã de limb'a sa, cã alte natiuni se nu se pota consultare despre cele ce le-aru fi de folosu; pentru acea-a pune legile numai in limb'a sa, cã celelalte natiuni se nu le intielega, si se fia constrinse totdeaun'a a intrebare pe straini, ce voru; pentru acea-a pune deregutori straini, cã se nu se pota intielege cu ei alte natiuni, cì se fia constrinse a alergare intr' alu diecele satu, pene voru dà de cinevã, care se le intielega vorbele, si se le traduca charthiele: nu-i ajunge ca da dare, si-i face lefa deregutoriului pentru-cã se respunda si elu deplinu numelui si detoriei sale, cì nfara de acést-a deve se cumpere si traducerea charthieloru, care ar' fi oblegatu se le faca deregutoriulu ensusi in limb'a acelui, pe care-lu atingu; intr'adeveru atare guberniu cu mesurele aceste nu doresce nimicu mai puçinu, de cãtu a usiurare pe poporu: elu 'si cerca comoditatea sa, nu binele poporului, si acea-a o imbraca in vestmen-

tulu bnelui publicu, care nu i se siede, dîcundu ca inlesnirea gubernarei cere unitate de limba, necutediandu a stà inainte cu comoditatea asupritoriului.

Au nu s'ar cuvenî mai bine scopului societati, paceri si fericirei natiunilor coloenitorie, ca unde voru fi numai unguri, acolo si deregutorii se fia numai unguri; unde voru fi numai romani, acolo deregutorii anca se fia numai romani; unde voru fi mestecati, acolo deregutorii anca se fia mestecati pentrucà, se respundia lipseloru poporului. fiind-ca, dupa mintea sanetosa, deregutorii sunt pentru poporu. nu poporulu pentru deregutori. Ce vâ dîce poporulu deca-lu vâ intrebà cinevâ, care dreptate-i este mai eftina: cea-a ce se face intr'ascunsu cu scrisoria de sute de cole, care nu le vedu neciodata partile litigatorie, si se tragana dieci si sute de ani: séu care se finesce multu in doue trei dîle vorbindu partile in limbele lor in vederea si audinlu tuturor; si care gubernare-i este mai usiora: cu deregutori si cu limba straina, séu cu limb'a sa si cu deregutori alesi de poporu din sinulu seu? De ce se nu pota fi mai multe limbi in admenestratiune de acî inainte, candu scimu, ca pene acumu au fostu in usu mai multe limbi la dicasteriele acestei tieri, si nefericirea tieri n'a venitu dela multimea limbeloru, cî dela multimea privilegieloru. Éra ce se tiene de limb'a Romana, acést-a è limba oficiosã de cente de ani la tote scaunele de judecata ale Protopopiloru si la Consistoriele Romaniloru din Ardélu, (*acî adauge Baritiu: „si limba politica in Principatele Romane“*); pentru-ce se nu fia dar' matura pentru legi si gubernare, candu sunt tipariti intr'ens'a codici de legi si multime de alte carti?

Tacemu alte argumente mai multu curiose de câtu seriose ale unguiloru, precumu sunt de esemplu: ca unitatea limbei o-ar' cere si unitatea coronei ungueresci, si detori'a de a se conserbare pe sine, si altele asemeni, le tacemu, de ora-ce coron'a cea adeverala a tieri, ce se dice acumu Ungaria, nu sunt cercurile de metalu cele dela Pap'a Silvestru, care anca se vedu a fi date dimpreuna cu simbolulu: *Regnum unius lingvae imbecille est*, asià-dar' nu spre stingerea altoru natiuni; cî natiunile, care locuescu pe pamentulu Daciei si alu Panoniei: aceste-a sunt coron'a cea adeverala a tieri, si ale

acestei corone sunt drepturile acele mari, de care nimerui nu-i este ertatu a se atingere. Cu detori'a ungurilor de a se conserba pe sene, cã se nu pera pentru puçinetatea lor, nu este legatu dreptulu de a-i inghitì pe Romani e pe Schiai; cine porta culp'a deca a adjunsu naica ungresca intre Scila si Caribde ce ursita rea i impinge, cã se ridice asuprasi tote venturile, candu ar' debè se le aline: se menie pre toti Dieii, candu aru devè se-i imblandesca: ce politica ẽ despre partea lor, de se punu cu atãte poteri in contr'a natiuniloru, cu care aru devè se lege cele mai tari legaminte, cã se-si apere fiinti'a comune de dusmani comuni?

Din tote aceste urmeza, ca unitatea limbei in statulu poli-glottu nu o cere nece unitatea statului, nece unitatea legelatiunei, nece inlesnirea, eftinetatea si rapediunea gubernarei, nece starea culturai altoru limbi; cã o cere precumu am disu, numai comoditatea despotismului si cugetulu lui celu nelegiuitu de a rapire libertatea natiuniloru, cã se domnesca preste ele.

Deci natiunea ungresca nu pote se pretinda privilegiu preste alte natiuni neci in respectulu limbei, cã deve se se multiamesca si ea cu ecaritatea si cu dreptatea. Numai pene unde tiene dreptatea ẽ umanitate: din colo de dreptate locuescu fere selbatece. N'are natiunea ungresca neci-unu scopu necesariu, neci-o indegintia adeverala, care se nu le aiba in acea-asi mesura si celelalte natiuni. Post'a domnirii preste celelalte nu ẽ indegintia adeverala, cã ẽ numai parop-sismu de friguri, care lasandu-o odata, vã perì si celu apetitu spuriu de a inghitire pe alte natiuni. Deca au lipsa Ungurii se vorbesca ungresce in adunarile lor — si care tiranu ar fi atãtu de nebonu, cã se-i faca a vorbire in limb'a care nu o cunosc — au si Romanii totu acea-asi lipsa; cumu incupe dar' acì limba diplomateca? Deca nu-si potu intipuire ungurii, cumu se-i guberne cineva cu deregutori straini si cu limba straina, care nu o intielegu: Romanii anca nu vedu, pentru-ce se fia lips'a Unguriloru mai intetitoria de cãtu a Romaniloru si in cautarea ast-a; deci, deca ẽ si acì totu acea-asi lipsa si totu acel-asi dreptu ecare: unde este temeiuulu privilegiulu limbei lor? Deca-i constringe natur'a pe unguri cu necesitatea cea mai imperiosa, cã se in-

vetle in limb'a loru tote dela alfa pene la omega: totu acea natura i face si pe Romani, si totu cu asemenea necesitate si totu pentru asemenea scopu, cà se invetie romanesc. O natura le-a nascutu pe tote natiunile, o amore le-a versatu in anima spre limb'a loru, unu sentiementu de onore bate in inimile tuturoru, si unu scopu le-a prefiptu tuturoru: si acestu scopu nu se pote ajunge deca v`a domn`i un'a peste alt'a, c`i numai domnindu dreptu ecare peste tote. Unde are ac`i locu privilegiulu vercarei limbi pene candu v`a st`a numele de dreptu e de libertate pe pamentu; s`eu dora Ungurulu are privilegiu si spre a-si amare limb'a mai ferbinte, de c`atu Romanulu pe a sa, si cà se fia mai superbu cu originea sa cea Scuteca, de c`atu Romanulu cu cea Italica? pene candu nu se v`a stinge sentiementulu de amore si de onore din pep-turile tuturoru Romaniloru! — neci de cumu.

Asi`a este, fara de natiunalitate nu `e libertate neci lumina nicairi, c`i pretotinde numai catene, intunerecu si umort`ire; ce este ap'a pentru pesci, aerulu pentru sburatorie si pentru tote vietuitoriele, ce este lumin'a pentru vedere, sorele pentru cre-scerea planteloru, vorb'a pentru cugetare: aceea-`a `e natiunalitatea pentru vercare poporu, intr'ens'a ne amu nascutu, ea este mam'a nostra, de suntemu barbat`i ea ne au crescutu: de suntemu liberi, intr'ens'a ne miscamu: de suntemu vii, intr'ens'a viiemu: de suntemu superati, ne alina durerea cu cantecele natiunali: prin ea vorbimu si astadi cu parintii nostri, carii au traitu inninte de mii de ani: prin ea ne voru cunosce stranepotii si posteritatea preste mii de ani; natiunalitatea `e indemnulu celu mai potente spre lucrare pentru fericirea genului ominescu; pe care nu-lu trage anim'a a lucrare neci pentru a natiunei sale gloria si fericire: acel-a nu `e de c`atu unu egoistu perdutu pentru umanitate, de care `e pecatu ca l'a decoratu natur'a cu forma de omu; natiunalitatea `e libertatea nostra cea din urma, si limanulu salutei nostre venitorie; numai libertatea ac`est-a n'a rapit'o pene acumu neci unu barbaru dela Romani dupa-ce le-au luat`u tote; de 17. cente de ani se lupta genulu Romanu in departat'a Dacia cu tote turmele barbariloru, si ancor'a ac`est-a a tienutu naiea Romana in contr'a tuturoru valuriloru de nu s'a cufundatu

in abisulu perirei cu barbarii de impreuna. Si éta ca uniunea cu Ungari'a acumu vâ se franga si se smulga acésta ancora de mantuire, vâ se strice acestu organu alu vietiei romanesci, vâ se rapesca dela Romani si libertatea cea mai de pre urma. *Ast-a è Uniunea pentru Romani!* Pentru Unguri è vietia, morte pentru Romani: pentru Unguri libertate nemarginita, pentru Romani sierbitute eterna. Unindu-se natiunea Romana cu Ungari'a nu vâ avè neci scole, neci deregutori natiionali, cari se porte grige de scole si de interescele natiionali, neci chiaru beserica natiunale: tote aceste se voru batezà a dou'a ora pe nume ungurescu, tote se voru îmbracà in vestmentu ungurescu; din or'a in care se vâ dechiarà natiunea pentru Uniune, se vâ invoì la perirea sa ensasi: ea vâ incepe indata a se stingere si a perì cà unu arbore fulgeratu: atunci neci omu neci dumnedieu nu-lu mai pote scapare pe Romanu de perire natiunale; pentruca invoidu-se la sentinti'a mortii sale, vâ aretà, ca preotii romani erà trecuti de mai nainte la idolii gentei straine, patricii loru erà cumparati, poporul vendutu si tota natiunea erà morta mai denainte, si ungurii acumu i facu numai ingropatiunea cea de batjocura.

Si intru adevèru, cine ne-ar' potè scapà de perire, candu dumnedieu astadi nu mai invie morti; dora se increde cineva in cultur'a de astadi a Romaniloru, ca se vâ infruntà cu tote atentatele unguresci; cì reu s'aru insielare Romanii, candu si-aru cercà scaparea intr'asta cetate fara de muri, si parasita de custodi: au nu pentru acea-a vreu ungurii se faca tiera unguresca si din Ardelu, cà apoi se pota preface tote institutele de cultura ale Ardelului in institute unguresci; ce vâ fi de literatur'a nostra, candu voru fi indreptate asupr'a ei tote tunurile ungurismului, cà se o sufle in ventu „ut corpora lente augescunt, cito exstingvuntur; sic ingenia, studique oppresseris facilius quam revocaveris“ (Tacitus Agric. c. III.); séu dora se aseptamu pene 'si voru uità si limb'a toti Romanii, cà atunci se vedia si orbii si se dica: acumu vedemu si noi, ca dieu uniunea ast-a a fostu periculosa pentru Romani! dar' ce vâ folosì atunci stranepotiloru degenerati ca voru cunosce ratecirea parintiloru loru celoru fricosi si ticatosi, ce le vâ folosì, candu acumu i vâ fi rapitu cu sine to-

rentele uugurismului de nu se voru mai potè intorce inapoi: indesiertu se vâ mirà posteritatea, cumu de n'amu cunoscutu noi, ca fiacare natiune numai atâta onore si valoare are inaintea statului, câta onore si valoare are limb'a ei: indesiertu se vâ mirà, cumu de n'amu vedutu noi in seclulu luminiloru si alu natiunalitatii ce este natiunalitatea; cumu n'amu prevedutu perirea gintei nostre, candu ungurii ni o spunca cu dieci de ani mai nainte, ca voru se-i stinga pe Romani. Asià, posteritatea Romana se vâ mirà de nesentîrea nostra, si ne vâ blastemà in morminte, ca-ci amu ascultatu cu nepasare sentinti'a de morte a gintei nostre, ca-ci n'amu recursu chiaru si la cele mai din urma mediloce pentru aperarea numelui Romanu, ca-ci nu ne-amu redicatu toti pentru unulu si unulu pentru toti, cù se departamu dela stranepoti acêsta infamia nemeritata; au nu erà lucru mai stralucitu si mai maretiu inaintea omeniloru si a dumnedieiloru, cù se ne ostimu pentru nemurire, si mai bine se descindemu toti in morminte la parintii nostri incoronati cu gloria, de câtu se lasamu o infamia sempiterna ereditate nefericitiloru nostri stranepoti; ce limba pota se spuna amarulu, care-lu sufere numai in trei dîle omulu condempnatu la morte, dar' apoi amarulu unei natiuni cine-lu vâ spune, pe care o-ar' vinde fiii sei cei intielepti? ce condeiu pote se descria durerile celui ingropatu de viu: eca elu se descepta in mormentu, 'si musca buzele si-si rode manile de desperatiune, ca nu-i luesce neci-o radia de scapare in fundulu mormentului; cù durerea acestui nefericitu è scurta: éra durerea unei natiuni ce merge spre pevire, vâ trece impreuna cu istori'a din seclu in seclu, si dela generatiune la generatiune, candu nu se vâ mai audî neci-o vorba Romana intre Oltu, Muresiu si Thisa, candu sunetele cele dulci ale limbei nostre se voru fi schimbatu de multu in sunete barbarice amortîte, candu nu se voru mai glorià stranepotii celoru de astadi, cumca sunt vitia de suptu ceriulu celu blandu alu Italiei, candu le vâ fi rusine de memori'a Scevoliloru, Brutiloru, Scipioniloru, si voru jurà pote ca se tragu deadreptulu din turmele lui Atila: atunci sap'a si aratrulu barbarului vâ scote din pamentu câte o petra Romana, cù se marturisesca, cumca petrile au mai multa sentîre de veneratiune catra me-

mori'a natiunei celei de antaiu, care a figuratu o-data in lune, de câtu milionii de Legiunari, pe carii ne au asediatu aici Traianu, că se custodimu nemorta glori'a numelui Romanu; si noi, in locu se o marimu, o-amu micusioratu, o-amu intunecatu, o-amu vendutu, si impreuna cu natiunea o-amu ingropatu in anulu 1848.!

Deci, se consideramu bine, deca nu voimu a lasare atâta gele dupa noi, se consideramu, cumu au petrecutu parintii si strabunii nostri sub domnirea unguresca: cumu n'au vrutu ungerii a respectare drepturile Romaniloru neci odata; cumu s'au adoperatu din contra totdeauna a-i turburâ intre sene cu totu genulu de uniuni insielatoric, cu totu genulu de promisiuni mencinose; si in urma, cumca libertatile uniunei ungeresci pentru Romani nu sunt libertati adeverate, ci numai amagiri, cu care indulcescu veninulu uniunei, că se-lu faca placutu la beutu: atunci urmeza de sine *ce se faca Romanii in aceste impregiurari*. Mie mi-se vede a fi de lipsa, că

I. Ce se tiene de intrebarea Uniunei: Adunarea se respundia serbatoresce dupa dat'a mariloru nostri strabuni, cumca: *Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Ungaris, quoniam non poenitet, delicti gratiam non facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerint.*⁴ adeca: „*Senatulu e Poporulu Daco-Romanu tiene minte face-rea de bine si nedreptatea. Pe Unguri, fiind-ca nu le pare reu de relele ce i-au facutu, ci anca vreu a-i face unu reu si mai mare, nu-i ierta; uniune si amicitia vâ legâ cu ei, candu o voru meritâ.*“ Asiâ, numai candu o voru meritâ, atunci se lege uniune si amicitia Romanii cu Ungurii, adeca candu voru recunosce libertatea natiunei nostre, cumu preîndu ei dela Romani si dela alte natiuni că se le recunosca libertatea loru. Numai dupa-ce vâ fi constituita si organisata si natiunea Romana pe temeulu libertatii ecaru: atunci se faca federatiune cu ungerii pentru aperare comune, cumu face o natiune libera cu alta natiune libera. Fara conditiunea libertatii ecaru Romanii se nu pasiesca cu Ungurii la neci-unu genu de uniune, ci se se unesca cu natiunile, care recunoscu libertatea natiuniloru si o respecteza in saptâ. Ver-ce chia-

mare la uniune, afara de conditiunea libertatii natiunali, è chiamare la sierbitute, la care tota natiunea libera vò res-punde cu despretiu, vò protestà serbatoresce in contr'a ei, si se vò aperà. Asià se cade se faca si Romanii.

Acestu lucru mi-s'a parutu celu mai greu, cà Romanii inainte de tote se-si faca ratiunile cu uniunea acést-a, si se se dechiare, ca-i cunoscù periclulu si nulu voru. Deca s'ar' dechiarà Romanii pentru uniune, ar' fi consirinsi a merge orbesce in cotro i-arù duce ungurii, de sine n'aru putè lucrà nimicu pentru binele natiunei Romane.

II. Fiindu-ca Natiunea, adunandu-se din tote partile la acésta serbatoria a libertatii, areta, ca nu mai vò a fi supusa altoru natiuni: mi-se vede a fi de lipsa, cà consciinti'a si voi'a acést-a a Natiunei, Adunarea se o imbrace in vestmentulu celu mai serbatorescu, adeca: *se prochiame libertatea si independinti'a Natiunei Romane.*

Acést-a asià o intielegu: ca Natiunea Romana scutura jugulu constitutiunei ungresci, care de o parte i nemicià natiunalitatea, de alt'a, calcà in picioare libertatea poporului; Natiunea Romana, prochiemandu-se, dechiara serbatoresce: ca de acì inainte nu se vò cunosce oblegata de câtu prin legile, care se voru pune in Dietele tieiei, unde vò fi reprezentata si ea dupa dreptate si cuviintia, si se vò tienè detoria cu ascultare numai deregutoriloru alesi din sinulu seu; Natiunea Romana da de scire Natiuniloru conlocuitorie, ca, voindu a se constitutuì si organisà pe temeiu natiunale, n'are cugetu dusmanu in contr'a altoru natiuni, si cunosce acel-asi dreptu pentru tote, voesce a-lu resseptare cu sinceritate, cerendu resseptu imprumutatu dupa dreptate; prin urmare, Natiunea Romana nece voesce a domnire preste alte natiuni, nece nu vò suferi a fi supusa altor-a, cì voesce dreptu ecare pentru tote: *Jus semper quaesitum est aequabile, alioquin non esset jus.* (Cicero.) Mai incolo

III. - Fiindu ca Natiunea, ajungundu la consciinti'a libertatii, de acì inainte nu se mai pote portà cà sierbitoria altoru natiuni; cì vò a se tienere e a se portare cà o Natiune libera: mi se vede a fi de lipsa, cà oblegatiunea acést-a si cu juramentu anca se o intaresca, adeca: *Adunarea se depuna*

juramentu in numele a tota Natiunea, cumca neci-o data nu se vâ lapedâ de natiunalitate-si; cî o vâ aperâ in eternu cu poteri unite in contr'a tuturoru dusmaniloru si pericoleloru, si cu poteri unite vâ lucrâ pentru vietî'a, onorea, cultur'a si fericirea ei in toti tempii venitori.

Juramentul acestu nu este de câtu simbolulu Uniunei, cu care i-a legatu matrea natura pre toti fiii Natiunei nostre, atunci, candu le-a datu acea-asi limba, aretandu-le, ca precumu sunt uniti cu limb'a: asiâ se cade se fia uniti si cu inim'a la tote lucrurile, care sunt spre luminarea, libertatea si binele Natiunei. Precumu am' aretatu. natiunile colocitorie totu cu uniunile i-au stricatu pre Romani, o-data cu uniuni politice, apoi cu uniuni relegiunarie; si Romanii au facutu totdeauna acea erore mare, ca nu s'au unitu intre sine, cî, spre scaderea natiunei nostre, cu strainii; acést-a nu deve se mai fia, precumu neci acea-a, cã, desfacundu-se Adunarea, se se desface si acésta unire fratiesca, care o serbamã asta-di cu atâta pompa si cu atâte augurie ferici, pentru-ca libertatea nu se pote revindecare numai intru o Adunare: si revindecandu-se deve aperata si conserbata in tote temporele, asiâ-dara si unirea anca deve se infloresca totdeauna intre Romani cã mediloculu celu de antaiu alu revindecarii si conserbarii libertatii natiunali, alu carui lipsa nu o pote pleni neci-unu medi-locu altulu, fara de uniune; de acî se cunosce necesitatca, cã Adunarea se se lege serbatoresce cu juramentu in numele a tota natiunea, ca precumu è unita asta-di la unu scopu in acésta Adunare, asiâ vâ remanè unita in sempiternu: vâ aperâ existen-ti'a si libertatea, si vâ lucrâ pentru cultur'a si fericitatea natiunei intregi cu poteri unite: uniunea intarita intr'acestu tipu vâ formâ o potero natiunale, care vâ câstigâ respektu natiunei Romane si inaintea acelor-a, cari pene acum-a n'au recunoscutu neci-o obligatiune catra Romani. („acî strigara mai multi din Adunare: dar', se ne unimu, se nu mai fia uniti si neuniti intre Romani“).

Fratiloru! Se nu cugete cineva, ca asiu intielege uniune dogmateca, confesiunale, relegiunaria prin uniunea, de care vorbescu. Scopulu meu nu è a chiamare pre Romani la uniune *confesiunaria*, cî la uniune *natiunale*, cu care au fostu uniti intre sine

Romanii si atunci, candu nu erà pre pamentu formele relegiuniloru cele de astadi, si voru fi si candu nu voru mai fi aceste. La acésta uniune i chiamu io pe Romani cu tota seriositatea, pentrucà sunt convinsu din profundulu inimei, ca natiunea Romana nu s'a adunatu aici, cà se se faca unita séu neunita, cà se se faca libera inainte de tote, apoi cùlta si fericita; libertatea inse nu è legata, nece se cade a fi legata de o relegiune séu de alt'a, cà deve se fia comune tuturoru relegiuniloru: celu-ce lega libertatea de relegiune, n'are idea neci de libertate neci de relegiune, si merita compatimire cà unu fanaticu ratecitu, séu despreiu cà unu omu reutatosu. Deci eu dicu, se nu incercamu neci o uniune relegiunaria, cà se nu tulburamu uniunea acésta fratiesca natiunare, care se afla acumu între Romani, fara de care nu se pote scote la cale neci-unu lucru necesariu spre restaurarea si in florirea natiunei nostre: nu se pote tulburà buna-intielegerea Romaniloru cu nimicu mai usioru, de càtu cu proselitismulu relegiunariu, care i-a sfasiatu pe Romani pen' la episcopulu Joane Bobu: numai de candu a incetatu acestu proselitismu sub ultimii doi episcopi uniti, de atunci au pace Romanii, si numai de atunci infloresce între ei acésta fratià angeresca, care o vedemu personificata in Adunarea presente. Ce se tiene de Unire si Neunire, acest-a, cà unu lucru alu consciintei, deve lasatu pe sufletulu fia-carui Romanu si fia-carei comunitati, se vedea si se-si alega cu voia libera, deca-i cere fericirea, cultur'a si pacea din lontru, cà se fia unitu au neunitu; ver-ce proselitismu despre partea altor-a in acestu obiectu este crime in contr'a pacci natiunali; cine pote ascurà ca s'ar' putè face o uniune cà acést-a relegiunaria intr'o parte séu alt'a? si cunoscundu misterulu lucruriloru religiose despre o parte, éra despre alt'a fanaticismulu si maestrì'a celoru ce-si pescuescu folosulu in turbure la asemeni impregiurari: cine pote ascurà, ca v'à stà mane si deca s'ar' face astadi? au nu se pote sculà astadi unu Sofroniu, mane unu Atanasiu, cà se predice, unulu in contr'a uniunei cu pelerì'a in bata, celalaltu pentru uniune cu icon'a sinodulu delà Florenti'a in rudedele praporeloru neunite? si atunci ce v'à fi de pacea, caus'a si fericirea natiunale? Asiàdar' Romanii se nu incerce neci-o uniune relegiunaria, cà se intaresca legatur'a uniunei natiunali, ju-

randu-si credintia, ca neci-o impregiurare nu-i vâ abate dela caus'a nationale. Deca voru remanè Romanii in acêsta uniune nationale, atunci voru redicâ cu poteri unite fonduri nationale, scole pentru comunitati, gimnasie, academie, universitati, institute de arti, soçietati de economia, de sciintia, si prin aceste-a 'si voru câstigâ respeptu si valore in lume; indata ce se voru apucâ de aceste conditiuni necesarie ale vietiei nationale: voru vedè, ca problem'a natiunei nu se deslega certandu-se pre pamentu asupr'a unoru lucruri, care neci in ceriu nu-su definite, cî cum-ca la acele-a se ceru tote puterile natiunei, de ar' mai fi anca impartita in de doue ori doue confesiuni, pe care inse uniunea nationale nu le supera: din contra, uniunea relegiunaria se lupta in contr'a tuturor confesiunilor si surupa si uniunea nationale.

Din acêsta uniune serbatoresca si obligare catra caus'a nationale, urmeza, câ Romanii se nu-si mai increda caus'a episcopiloru singuri. De 150. de ani, de candu cunoscemu mai de a menuntulu intemplantile Romaniloru, caus'a natiunei Romane o-au portatu numai episcopii singuri: si éta ca Natiunea pene acumu n'a facutu anca neci-unu pasu inainte: ea trage si astadi totu in jugulu constitutiunei unguresci, in care tragea la 1744., candu dede pentru prim'a data Inocentiu petitiunea pentru nationalitate. Ce este caus'a? Pe Inocentiu l'au incurcatu in procesu, de a fostu constrinsu a luare lumea in capu. Lui Arone i-au datu a intielegere, câ se nu esa din sfer'a sa cea preotiesca la lucruri politice. Pe Rednicu si pe Gregoriu Maioru i-au abatutu dela politica la predicarea uniunei. Pe Joane Bobu 'lu fecera, de se lapedâ de caus'a nationale, care o asternuse ensusi in numele natiunei la diet'a din 1791.; acêsta roganinte a Romaniloru din 1791. è cunoscuta publicului, fiindu-ca o-a tiparitu anca atunci Eder sasulu cu note, inse proieptulu dietei de atunci, asternutu maiestatii, la rugamintea Romaniloru, nu è cunoscutu pene acumu: in acestu proieptu de lege dice diet'a, ca episcopulu J. Bobu a asternutu doue petitiuni, un'a pentru tota natiunea Romana, alt'a pentru clerulu unitu (ce? dora clerulu unitu nu este parte a natiunei Romane, câ se fia necesaria petitiune separata pentru elu?); diet'a se apuca in preambululu proieptului

a demonstrare, ca Romanii de astadi nu sunt stranepotii Romanilor vechi, afara de cei din Hunedor'a, éra in proieptu dîce: ca petitiunea acést-a nu cuprinde dorintiele natiunei Romane, cî „*est foetus tantum quorundam inquietorum ingeniorum, id quod ipse Illustrissimus Dominus Episcopus Fogarasiensis Joannes Babb in medio Statuum constitutus confessus est*“, adeca: cumca petitiunea Natiunei ar' fi numai nascocitur'a unoru capete nestemperate, — asià au facutu inimicii Romanilor totdean'a si asià facu si in diu'a de astadi, ca reducu dorintiele si indegintiele tuturoru la unii puçini, cã se-i pedepsesca pe acesti-a si se-i asupresca pre toti, — cine ar' fi credutu, ca episcopulu Bobu vã compromite caus'a, viet'i'a si onorea unei Natiuni intregi cu o declaratiune cã acést-a! inse acést-a asià fû, si è invetiatura de adjunsu, cã Natiunea se nu-si lase caus'a si viet'i'a neci pe sufletulu unui omu singuru, fire-ar' si episcopu, nece pe inim'a acelor-a, pe cari i punu in deregutorii strainii si-i pletescu a nume, pentru-cã se le spuna Romanilor, ca ei nu potu purtã deregutorii in statu cã Romani, ca Natiunea Romana nu se pote recepe cã se fia alaturea cu celelalte natiuni, ca in aceste impregiurari neci vorba nu pote fi de natiunalitate Romana, neci de guvernare in limb'a Romana, ca institutele si scolele nu potu fi de cãtu ungueresci, si ca Romanii nece lipsa nu au de institute si scole natiunali, nece impregiurarile nu ierta, cã se lucre si Romanii pentru esistenti'a, cultur'a si fericirea loru si altele asemene; pe acesti-a bine se-i cunosca Romanii si se se feresca de ei cã de nisce dusmani ai culturei ominesci, care o impedece in partea natiunci Romane, candu-i oprescu pe Romani dela cultur'a natiunale numai pentru folosulu loru celu privatu; unu omu intieptu, fia episcopu au seculariu, neci imbiatu nu vã luà singuru asupra-si caus'a natiunale, cu atãtu mai puçinu se vã duce la Vien'a fara plenipotintia dela natiune, cumu s'au dusu J. Bobu cu serbulu Adamovicu: cî, cã Spiretulu nevedutu, vã invetiã pe natiune, cumu se urmeze esemplulu altoru natiuni luminate si fericite, folosindu-se de tote mediloele, de insoçiri, adunari politice si besericesci, ridicandu fonduri si institute natiunali, de carc se sierbescu si alte natiuni pentru fericirea loru. Cumu vã merge economi'a casei,

candu vâ dice parintele catra fiii si domesticii sei: voi sieteti filorù si dormiti, ca le voiù face io tote; cumu vâ merge economi'a satului, care vâ ascultâ de tabernariulu ce le dice: omeni buni! nu mai arareti, nu mai semenareti, nu mai lucrareti nemica, veniti la mine in taberna de beti, jucati si tieneti serbatoria, ca le voiù face io tote lucrurile vostre, Asià vâ merge tota economi'a politica a natiunei nostre, deca se vâ lasâ natiunea numai pe episcopi si pe cei-ce sunt pusi cã se mintia inaintea lumii si pe la gubernie, ca natiunea Romana n'are lipsele, care le au tote natiunile, si ca ei nu folosesce acea-a, ce folosesce la tota lumea.

Care fiindu asià, Fratiloru! dati se mai aruncamu anca o-data o cautatura preste dilele Natiunei nostre, de candu gelesce sub domnirea unguresca; dati se reculegemu cu mintea anca o-data, de si este lucru tristu si durerosu, cumu i-au asupritu si cumu i-au batjocoritù ungurii pe Romani cu legile, care sunt destinate dela natura spre aperia omeniloru; cumu s'au unitu cu tote gentile asupr'a lorù; cumu i-au privilegiatu asupr'a Natiunei nostre si pe sasi si pe serbi si pe toti, cã se-si pota versâ veninulu asupr'a Romaniloru si acolo, unde nu le adjungu dintii cei reutatosi; cumu i-au opritu dela scole, cã se remania orbi; dela deregutorii, cã se n'aiba aperiatori; pe cari nu i-au potutu stricâ cu uniuni politice, i-au incalcitu cu uniuni relegiunarie; si acumu, candu se anunçia libertatea la tota lumea, ei ne anunçia stingere de totu. — Asià Fratiloru! intipuiti-ve anca o-data, cum-ca acêsta miie de ani a tiraniei unguresci è numai o dî in vietii'a cea durerosa a Natiunei nostre; intipuiti-ve, ca demaneti'a ne-au bagatu in jugu, tota diu'a ne-au menatu, si acumu, candu veni ser'a cã se reposamu, numai pentru acea-a ne ieau jugulu de pre cerbici, cã se ne omoria. — Care Natiune de pre pamentu nu s'ar' redicâ, dela micu pene la mare, candu-si vede numerate dilele vietii? Libertatea ver-carui poporu è bunulu lui celu mai inaltu, si Nationalitatea è libertatea lui cea din urma: ce pretiu mai are vietii'a lui dupa-ce si-a perdutu totu, care-lu face demnu cã se mai fia pe pamentu? In man'a acestei Adunari è pusa vietii'a si mor-

tea, sortea presente si venitoriulu, nu alu unui omu, cî alu unei Natiuni întregi: ce vâ respunde Adunarea inaintea Natiunei, a lumii, si a posteritatii, candu ar' subscriere sentintia de morte asupr'a Natiunei sale? — Deci Fratiloru! nu ve uitareti la pretinsiunile ungariloru cele nedrepte, neci la acei puçini insielati si insielatori dintre noi, cari, in speranti'a lefiloru, ce ascepta in imperati'a unguresca, tienu cu ungurii si dicu, ca apera onorea si salutea Natiunei nostre; considerati, ca acesti-a sunť detori a latrare pentru osulu, ce li-lu arunca strainii, cî se latre pe fratii loru, si se musce pe Natiunea si mam'a loru ensasi; feriti-ve de ei, ca-ci nu sunt Romani. Cautati la acêsta multime de Romani, care striga in numele a tota Natiunea: se nu ne ducemu la mės'a libertatii unguresci, ca-ci bucatele ei tote sunt inveninate; se nu ne vindemu tier'a si limb'a, ca-ci perdendu-se o-data, nu se mai pote castigã; uniti-ve cu Poporulu toti, preoti, noveri, cetatiani, ostasi, invetiati, si ve consultati cu unu cugetu asupr'a mediceloru reinvierei natiunali, pentru-ca toti sunteti fi ai aceleiasi mame, si caus'a este comune; tieneti cu Poporulu toti, cî se nu rateciti, pentru-ca Poporulu nu se abate dela natura, nece nu-lu tragu strainii asiã de usioru in partea loru, cumu-i tragu pe unii din cele alte clasi, carii urla impreuna cu lupii si sfasia pe Poporu dimpreuna cu acesti-a; nu ve abatereti dela caus'a natiunale de fric'a luptei: cugetati, ca alte popore s'au luptatu cente de ani pentru libertate. Inse candu vi se vâ parè lupt'a cu neputintia, candu se voru redicã greutatile asupr'a vostra, cî valurile marei turbate asupr'a unei nai, candu vâ deslegã principele intunecului pre toti necuratii, si-i vâ tramite, cî se rumpa legaturele fratiei vostre si se ve abata dela caus'a si amorea Gentei nostre la idoli straini: aduceti-ve a minte atunci, cu cîta insufletire si barbatia s'au luptatu strabunii nostri din Daci'a pentru esistinti'a si onorea Natiunei nostre, precumu ni-au lasatu scrisu Bonfiniu cu aceste cuvinte: „*Coloniæ Legionisque Romanæ, inter barbaros obrutæ, Romanam tandem linguam redolere videntur, et ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitæ, quantum pro linguæ incolunitate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes et Gothorum, item Unnorum. Vandu-*

